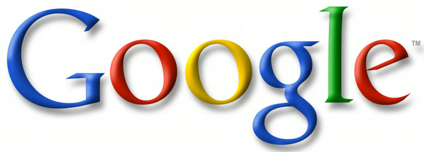

Google

HARVARDIANA
ACADEMIA
IN·NOV·ANG
CHRISTO
ECCLESIAE
ET
VE
RI
TAS

Δ

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΜΑΡΑΣΛΗ

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΒΑΛΑΩΡΙΤΟΥ

ΒΙΟΣ ΚΑΙ ΕΡΓΑ

ΤΟΜΟΣ Γ΄.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΤΥΠΟΙΣ Π. Δ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ
1908

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΒΑΛΑΩΡΙΤΗΣ

1872

'Εκ φωτογραφίας γενομένης ἐν 'Αθήναις τῇ 26 Μαρτίου 1872 ἐπαύριον τῆς ἀπαγγελίας τοῦ πρὸς τὸν πατριάρχην Γρηγόριον Ε'. ποιήματος.

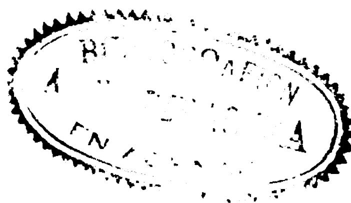
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΜΑΡΑΣΛΗ

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΒΑΛΑΩΡΙΤΟΥ

ΒΙΟΣ ΚΑΙ ΕΡΓΑ

ΤΟΜΟΣ Γ'.

Η ΚΥΡΑ ΦΡΟΣΥΝΗ. — ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΔΙΑΚΟΣ. — ΦΩΤΕΙΝΟΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΤΥΠΟΙΣ Π. Δ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ
1907

Η ΚΥΡΑ ΦΡΟΣΥΝΗ

ΕΛΟΪΖΙΑ ΒΑΛΑΩΡΙΤΟΥ

ΣΥΖΥΓΟΣ ΤΟΥ ΠΟΙΗΤΟΥ ΕΙΣ ΗΝ ΑΦΙΕΡΟΥΤΑΙ Η ΚΥΡΑ ΦΡΟΣΥΝΗ

ΕΛΟΪΣΙΑΙ ΒΑΛΑΩΡΙΤΙΔΙ

ΤΗ ΦΙΛΗ ΣΥΝΕΥΝΩ

Ἂν μὲς 'ς τὸ λόγγο τὰ πουλιὰ τὴν ἄνοιξη λαλοῦνε,
ἂν τὰ νεράκια τρέχουνε, ἂν τὰ λουλούδια ἀνθίζουν,
γιατί κ' ἐγὼ τὸ θλιβερό, γιατί νὰ μὴ λαλήσω;

Θυμᾶσ' ἐκείνη τὴ βραδειά;... Γιατί νὰ σὲ πικράνω;...
Θυμᾶσ' ἐκείνη τὴ βραδειά, ποῦ ἐκάθισα σιμά σου
καὶ μοὖπες καὶ μ' ἐρώτησες 'ς τὴν ἐκκλησιὰ ἂν ἐπῆγα,
κι' ἂν μὲς 'ς τὴ γῆ τῆς ἔστρωσα νὰ κοιμηθῇ, νὰ πέσῃ;
—Δὲ νοιώθεις; σ' ἀποκρίθηκα, τὰ χέρια μου μυρίζουν
ἀκόμη ῥόδα καὶ μυρτιαῖς καὶ κρίνους καὶ δαφνούλαις.
Τὴν ἅπλωσα γλυκὰ γλυκὰ 'ς τοῦ τάφου τὸ κρεββάτι...
Ψυχή μου, τώρα ἐπέρασε χρόνος πολὺς κι' ἀκόμα
μοῦ φαίνεται πῶς τὴν θωρῶ. 'Ανάμεσ' ἀπὸ τἄνθη
σὰν ἄνθος, ἔλεγα κ' ἐγώ, μιὰ μέρα θὰ βλαστήσῃ...
Χίλιαις φοραῖς ἐπέρασα κ' ἐκύτταξα 'ς τὸ χῶμα
μὴν ἐξεφύτρωσε γιὰ μέ, γιὰ σένα ἕνα λουλοῦδι.

Σὰ σήμερα ἐγεννήθηκε... 'Επῆγα νὰ φιλήσω...
Το χόρτο ἐμοσχοβόλαε... Κυττάζ' ὁλόγυρά μου
καὶ νοιώθω ποῦ ἀνασπάσθηκα... ὤ! πόσο σὲ ἀγαποῦσε!

ἕνα μικρό, πανόρφανο, ὁλόλευκο ἁγιουλάκι.
Τὸ μάζωξα, τὸ φύλαξα βαθειὰ βαθειὰ 'ς τὸν κόρφο·
εἶναι δικό σου, πάρε το. Ἀπὸ τὸν κάτου κόσμο
σοῦ τὤστειλε μ' ἕνα φιλί. Κρῦψέ το, μὴ τὸ χάσῃς,
κι' ἀντὶ γι' ἁγιοῦλι τὸ φτωχὸ πές το Κυρὰ Φροσύνη.

Ἐν Λευκάδι, τῇ 21 Μαρτίου 1859.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΒΑΛΑΩΡΙΤΗΣ

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ

Η ΚΥΡΑ ΦΡΟΣΥΝΗ

Φυσάει Βορειᾶς, φυσάει Θρακιᾶς· τ' εἶν' τὸ κακὸ ποῦ ἐγίνη
'ς τὰ Γιάννινα 'ς τὴ λίμνη;
'Δέτε, κυράδες, θάλασσαις, τ' εἶν τὸ κακὸ ποῦ ἐγίνη!
'Επνίξανε ταῖς Δεκαφτὰ μὲ τὴν Κυρὰ Φροσύνη.
Ἄχ! χαλασμὸς ποῦ ἐγίνη!

Ἄγρια πουλάκια κ' ἥμερα ὅλα νὰ μαζωχτῆτε,
ψηλὰ ψηλὰ ἀναιβῆτε,
καὶ τινάχτε τὰ φτερά σας
γιὰ νὰ πέσῃ ἡ ὠμορφιά σας,
καὶ γιομίστε μαξηλάραις
νὰ πλαγιάσουν ἡ κυράδες
κι' ὄχ τὸ πούπουλο νὰ γίνῃ
στρῶμα καὶ γιὰ τὴ Φροσύνη,
κι' ἀπεκεῖθ' ἡ θαλασσοῦλα
νὰ κινῇ τὰ κύματά της,
τῆς αὐγούλας τὸ καμάρι,
κι' ἄμμον ὄχ τὸ περιγιάλι
νὰ κυλάῃ μιὰ ψιχοῦλα,

νὰ σκεπάσῃ σὰ μὲ φτυάρι
τὰ περήφανα σκουτιά της.
Μνῆμα ἄφτιαστο ’ς ἀνθρώπους
τῆς Κυρᾶς νὰ συνταγίσῃ
καὶ τὰ πάθια καὶ τοὺς πόνους
μὲ τὴ θάλασσα νὰ σβύσῃ.
Γιὰ σταυρὸ δὲν ἔχει χρεία,
γιατὶ ἐσταύρωσε τὰ χέρια·
εἶναι ἥσυχη καὶ κρύα,
δὲν τὴν ἔφαγαν μαχαίρια.

Τὰ στήθια τὰ χιονᾶτά της γήλιος δὲ θὰ μαυρίσῃ.
Πλυμένα μὲ τὴ θάλασσα καὶ μὲ τὰ δάκρυά της,
ὁλόλευκα κι’ ἀσπρότερα θὰ νὰ φανοῦν ’ς τὴν κρίσῃ.
Τὸ κῦμα πλένει τὸ κορμί, τὰ δάκρυα τὴν καρδιά της,
ἡ βαρυστέναχτη ψυχὴ θὰ λάβῃ τὴ γιατρειά της.

Ἐπεχείρησα νὰ στιχουργήσω ἐπὶ τῷ θέματι τούτῳ, ἐλπίζων ὅτι ἡ ἐμὴ πρὸς τὰ τοιαῦτα συμπάθεια ἠδύνατο νὰ τύχῃ καὶ τῆς συμπαθείας τῶν ὁμοφύλων μου. Καὶ ἀληθῶς ἡ δόξα, ἡ νῦν καὶ τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν μου κατέχουσα, οὐδὲν διαφέρει τῆς τότε πρεσβευομένης ὑπ' ἐμοῦ, ὅτε ἔγραφον τὰ Μνημόσυνα, διότι στηρίζεται εἰς ἀλήθειαν πρὸς ἐμὲ ἀναμφίλεκτον, ὅτι θεμέλιον τῆς νέας ἑλληνικῆς ποιήσεως πρέπει νὰ ἦναι ἡ πιστὴ ἐξιστόρησις τῶν παθημάτων καὶ τῶν μαρτυρίων τοῦ Ἔθνους, ἡ διηνεκὴς τοῦ Ἑλληνισμοῦ πρὸς τὸν ξενισμὸν πάλη.

Ἀπὸ ἁλώσεως Βυζαντίου μέχρι τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν ἀνεγέρσεως διήρκεσεν ὁ καταστρεπτικὸς οὗτος ἀγών. Ἑκατέρωθεν ἀδιάλλακτον μῖσος, ἀκατανόητοι προσπάθειαι, ἀξιοθαύμαστος ἐπιμονή. Ἐπὶ τετρακόσια περίπου ἔτη Ὀθωμανοὶ καὶ Ἕλληνες ἐσκήνουν ἐν τῷ πεδίῳ τῆς μάχης, οἱ μὲν ἰσχυρῶς ὑπὲρ τοῦ δεσποτισμοῦ ἀγωνιζόμενοι, οἱ δὲ ἀσθενῶς ὑπὲρ τῆς ἀνακτήσεως τῆς ἐλευθερίας παλαίοντες καὶ οὐδέποτε οὔτε ἀποκάμνοντες οὔτε ὑποχωροῦντες.

Ἡ ἐποχὴ αὕτη δύναται εὐλόγως νὰ ὀνομασθῇ ἡρωϊκή, ὡς ἐποχή, ἐν ᾗ συλλαμβάνεται καὶ κυοφορεῖται ἡ μεγάλη περὶ ἐθνότητος ἰδέα, ἀποχωριζομένη τοῦ βυζαντινοῦ κυκεῶνος καὶ θέλουσα νὰ ὑπάρξῃ, ἀφ' ἑαυτῆς, ἐνδυομένη νέαν ἀτομικότητα, νέαν ζωήν, νέον κάλλος. Ἀπὸ τῆς στιγμῆς ταύτης διατυποῦται ὁ χαρακτὴρ τοῦ νέου Ἕλληνος, ἄρχεται ἡ βαθμιαία ἀνάπτυξις καὶ προκύπτει σαφῶς ὁ προορισμὸς καὶ τὸ μέλλον αὐτοῦ.

Ἐντὸς τῶν ὁρίων τούτων πρέπει ν' ἀνιχνεύσωμεν καὶ τὴν ἀληθῆ πηγὴν τῆς ἡμετέρας ποιήσεως, ἥτις, πρὶν ἢ μεταβληθῇ εἰς λυρικὴν ἢ δραματικήν, ὀφείλει νὰ λάβῃ ἡρωϊκήν, τουτέστιν ἐπικὴν μορφήν. Λέγων δὲ ἐπικήν, ἐννοῶ τὴν ποίησιν, ἥτις, ἀνεξαρτήτως ἰδιαιτέρων τινῶν κανόνων, στηρίζεται κυρίως εἰς τὴν ἱστορίαν, προτίθεται δὲ σκοπὸν αὐτῆς τὴν ἐξύμνησιν σημαντικοῦ τινος γεγονότος, ἀναγομένου εἰς ἡρωϊκοὺς χρόνους, μυστηριωδῶς περικεκαλυμμένους ὑπὸ τῆς νεφελώ-

δους παραδόσεως καὶ τῆς ἀμυδρᾶς ἀπομνημονεύσεως τῶν χρονογράφων καὶ τῶν γερόντων.

Διατρέχων τὴν νεωτέραν Ἑλληνικὴν Ἱστορίαν ἀπὸ τῆς πτώσεως τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας μέχρι τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν ἀποκαταστάσεως, παρετήρησα ὅτι αἱ ἐποχαὶ ἅπασαι συγχωνεύονται, ὅτι τὰ διαστήματα ἐκλείπουσι καὶ ὅτι ἡ χρονολογία ἀποβαίνει περιττή. Αἱ ἡμέραι πολλάκις παρέρχονται βραδύτεραι τῶν αἰώνων, οἱ δὲ αἰῶνες ἐνίοτε τελευτῶσιν ὡς αἱ στιγμαὶ ἐν τῷ χρόνῳ. — Περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς παρούσης ἑκατονταετηρίδος ὑπῆρχον περὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ οἱ αὐτοὶ φόβοι ὡς ἐπὶ Μωάμεθ τοῦ δευτέρου, ἐνῷ περὶ τὰ τέλη τῆς παρελθούσης ὑπῆρχον αἱ αὐταὶ ἐλπίδες ὡς ἐν τῇ παραμονῇ τῆς εἰκοστῆς πέμπτης Μαρτίου τοῦ χιλιοστοῦ ὀκτακοσιοστοῦ πρώτου ἔτους. — Γεώργιος ὁ Καστριώτης φαίνεται σύγχρονος Εὐθυμίου τοῦ Βλαχάβα, καθὼς 'Αλῆς ὁ Τεβελενλῆς φαίνεται συνεκστρατεύων καὶ ἐκπορθῶν τὴν Ἤπειρον μετὰ τοῦ Βαγιαζίτου. — Ἡ σελὶς αὕτη τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας, ἡ περιλαμβάνουσα τετρακοσίων ἐτῶν παθήματα καὶ ἐλπίδας, σύγκειται ἐκ μιᾶς μόνης περιόδου, βουστρουφηδὸν γεγραμμένης, ἐν ᾗ ἡ ἔννοια ἄρχεται ἀπὸ τοῦ τέλους πάσης γραμμῆς, ἀναπτύσσεται βαίνουσα πρὸς τὴν ἀρχὴν καὶ ἀπὸ τῆς ἀρχῆς χωρεῖ πάλιν πρὸς τὸ τέλος. Ἑπομένως, κατ' ἐμέ, εἶναι πάντη ἀδιάφορον πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς νέας ἑλληνικῆς ποιήσεως, ἂν τὸ θέμα αὐτῆς ἀνάγεται χρονολογικῶς εἰς τὴν δεκάτην ἕκτην ἢ δεκάτην ἐνάτην ἑκατονταετηρίδα, ἀρκεῖ μόνον ὁ χαρακτὴρ αὐτοῦ νὰ ἦναι τοιοῦτος, ὥστε νὰ δύναται νὰ περιληφθῇ εἰς τὴν ἡρωϊκὴν ἡμῶν ἐποχήν.

'Επειδὴ δὲ ἡ Ἤπειρος, εἴτε ἕνεκεν τῆς γεωγραφικῆς αὐτῆς θέσεως εἴτε ἕνεκεν τῆς φύσεως τῶν τέκνων αὐτῆς, ὑπῆρξεν ἡ ἀκρόπολις, τὸ ἱερὸν βῆμα, ἔνθα ὁ νέος Ἕλλην ἠδυνήθη νὰ προφυλάξῃ ὡς ἄρτον προθέσεως τὴν ἰδέαν τῆς καταγωγῆς αὐτοῦ καὶ τὰς ἐλπίδας τοῦ μέλλοντος, τὸ κατ' ἐμὲ ἔκρινα εὔλογον πρὸς τὸ παρὸν ἐκεῖ νὰ ἀνασκάψω πρὸς ἀνεύρεσιν νέων ποιητικῶν ἐμπνεύσεων καὶ θέματος πα-

ρέχοντος στοιχεῖα ἱκανὰ πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ, ὃν προεθέμην.

Ἴσως μὲ ἕλκουσι πρὸς τὴν Ἤπειρον τὰ ὀστᾶ τῶν προγόνων, ἴσως συνειθισα ἐκ νεαρᾶς μου ἡλικίας νὰ βλέπω ὑψούμενον ἐνώπιόν μου τὸν γηραιὸν Πίνδον ὡς προσφιλῆ σκιὰν τείνουσαν πρὸς ἐμὲ τὴν χεῖρα· ἀλλὰ δὲν δύναμαι νὰ ἀρνηθῶ ὅτι, καὶ ἂν εἷς μόνος παλμὸς ἀπομείνῃ ἐν τῇ καρδίᾳ μου, θέλω ἀφιερώσῃ αὐτὸν εἰς τὴν Ἤπειρον.

Ἐκεῖ πεντήκοντα ἔτη πρὸ τῆς ἐποχῆς, εἰς ἣν ἀνάγεται ἡ ὑπόθεσις τοῦ παρόντος στιχουργήματος, ἐκεῖ εἶχον συῤῥεύσῃ οἱ ἀνδρειότεροι ὁπλαρχηγοὶ Ἀκαρνᾶνες, Θεσσαλοί, Μακεδόνες· ἐκεῖ παρεσκευάζετο ἡ ἀνήκουστος πάλη τῆς Σελλεΐδος· ἐκεῖ ἤρξατο διατυπούμενον τὸ πρῶτον περὶ ἀναστάσεως σύνθημα· ἐκεῖ ἔλαβον χώραν τὰ δεινότερα μαρτύρια, αἱ φρικωδέστεραι προδοσίαι, τὰ τολμηρότερα κατορθώματα· ἐκεῖ ἐγείρονται ὡς ἄλλη Βαβυλὼν τὰ Ἰωάννινα, μυστηριῶδες σπήλαιον, ἐξ οὗ ὁρμώμενοι οἱ μωαμεθανοὶ λύκοι ἔπιπτον κατὰ τῶν γενναίων τοῦ Ἑλληνισμοῦ ὑπερμάχων, στρατοπεδευόντων ἐπὶ τῶν μετεώρων τοῦ Πίνδου καὶ τῶν Ἀγράφων.

Περὶ τὰ μέσα τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος, ἐν ᾧ τὰ πάντα ἠρέμουν, ἐν ᾧ οὐδὲν σημεῖον οὔτε τῶν δεσμῶν τὴν ῥῆξιν οὔτε τοῦ Ἑλληνισμοῦ τὴν ἀνέγερσιν προεμήνυεν, ἀκούεται φωνὴ μεγάλη βοῶσα ἐκ τῆς Ἄρκτου καὶ λέγουσα «Ἐγέρθητε!» Ἤρξαντο τότε καὶ ψευδοπροφῆται νὰ λαμβάνωσιν ἀνὰ χεῖρας τοὺς χρησμοὺς τοῦ Ἀγαθαγγέλου καὶ τὰς προφητείας τοῦ Λέοντος καὶ ἐπειρῶντο παντοίῳ τρόπῳ νὰ πείσωσι τοὺς τλήμονας ἐκείνους, οἵτινες ἔνοπλοι ἐγρηγόρουν καὶ προσεδόκων πάντοτε τῆς ἀναστάσεως τὴν ὥραν, ὅτι ἦλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου καὶ ὅτι τὸ προαγγελλόμενον ξανθὸν γένος ἐβάδιζεν ἤδη εἰς ἀπελευθέρωσιν τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς.

Αἰκατερίνη ἡ δευτέρα ἐκάθητο τότε ἐπὶ τοῦ ρωσσικοῦ θρόνου, γυνὴ μεγαλεπήβολος, ἐγκυμονοῦσα ἐν τῇ διανοίᾳ αὐτῆς τὴν μεγάλην τοῦ Μεγάλου Πέτρου ἰδέαν. Ἔστρεφεν αὕτη ἐρωτόληπτον βλέμμα πρὸς τὸ Βυζάντιον καί, χήρα πλήρης εὐρωστίας καὶ νεότητος, ὠρέχθη τῆς

σκιᾶς τῶν Παλαιολόγων καὶ ἐπίστευσεν ὅτι ἠδύνατο νὰ συζευχθῇ μετὰ τοῦ φίλου νυμφίου εἰς πνεῦμα ἓν καὶ σάρκα μίαν. Ἵνα δὲ νόμιμον καὶ τέλειον καταστῇ τὸ μυστήριον τοῦ γάμου, ἡ συνέργεια καὶ ἡ μαρτυρία τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἦτο ἀναπόφευκτος. Ἔπρεπεν εἰς τὴν συνομολόγησιν τοῦ προικοσυμφώνου νὰ ὑπογραφῶσι μάρτυρες ἐκεῖνοι, οἵτινες ἐδύναντο νὰ ἔχωσιν ἀξιώσεις ἐπὶ τοῦ κλήρου, ἵνα τοιούτῳ τρόπῳ προκύψῃ ποτὲ ἡ ἑκουσία παραίτησις ἢ παραχώρησις ἀναντιῤῥήτων δικαιωμάτων. Προξενηταὶ ἐγνωσμένης ἱκανότητος ἤρξαντο μετημφιεσμένοι νὰ ἐπισκέπτωνται τὰ ὄρη, τὰς κοιλάδας, τὰς μονὰς τῆς Ἠπείρου. Θρησκεία καὶ Πατρίς, τὰ δύο ταῦτα παντοδύναμα ἐλατήρια πάσης ἑλληνικῆς καρδίας, ἦσαν καὶ τότε οἱ μοχλοί, δι' ὧν ἐπειρᾶτο ὁ κόμης Ὀρλὼφ καὶ οἱ ἀπεσταλμένοι αὐτοῦ ἵν' ἀποκυλίσῃ τὸν λίθον ἀπὸ τοῦ μεγάλου μνημείου, ἔνθα νήδυμον ὕπνον καθηῦδεν ἡ πελασγικὴ ψυχή. — Πατρὶς καὶ Θρησκεία ἐπέπρωτο καὶ μετὰ παρέλευσιν μιᾶς περίπου ἑκατονταετηρίδος νὰ ἀντηχήσωσι πάλιν ἀπὸ περάτων τῆς Ἄρκτου μέχρι τῶν θεσσαλικῶν Μετεώρων καὶ ὡς ἄλλοι ἠλεκτρικοὶ σπινθῆρες νὰ διοχετεύσωσι τὸ πῦρ εἰς τὰς ἠπειρωτικὰς καρδίας, αἵτινες κατεφλέχθησαν εὐθύς, ἵνα ταφῶσιν ὑπὸ τὸν σωρὸν τῶν ἐρειπίων τῆς ἰδίας ἑαυτῶν ἐκπυρσοκροτήσεως, ὡς ἐὰν εἴχομεν ἀνάγκην νέων μαρτύρων καὶ νέων περιφρονήσεων.

Τίς ἐξ ἐκείνων, ὅσοι ἔνοπλοι διῆγον τὸν τότε βίον ἐλεύθερον μέν, ἀλλὰ καταδικασμένον εἰς διηνεκεῖς καὶ ἀκάρπους κακουχίας, ἐδύνατο νὰ μὴ πιστεύσῃ ὅτι ἡ διαγελῶσα ἐκείνη ἠὼς ἦτο τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν, τὸ μέλλον νὰ λαμπρύνῃ τοὺς οὐρανίους θόλους τῆς Ἁγίας Σοφίας;

Καὶ ὅμως ἠπατήθησαν οἱ γενναῖοι. διότι δὲν ἐνεθυμήθησαν ὅτι ἀπὸ τῆς Ἄρκτου δὲν ἠδύνατο ν' ἀνατείλῃ εἰμὴ ἑσπέριον καὶ ἀμυδρὸν σέλας, οὐχὶ δὲ καὶ ὁ φαεινὸς φοῖβος τῆς ἐθνικῆς πανηγύρεως. Καὶ ὅμως ἐπίστευσαν. Οἱ διασημότεροι ὁπλαρχηγοὶ τῆς Ἀκαρνανίας, τῆς Αἰτωλίας, τῆς Ἑλλάδος ἁπάσης ἠγέρθησαν πλήρεις θάῤῥους καὶ ἐλπίδων ἀτενίζοντες τὸ βλέμμα πρὸς τὴν θάλασσαν, ἥτις ἔμελλεν ἐπὶ τῶν

νώτων αὐτῆς νὰ φέρῃ τοὺς προσδοκωμένους συμμάχους. Ἔβλεπον ἤδη ἐλευθέραν τὴν πατρικὴν αὐτῶν γῆν, ἐπανερχόμενον τὸ ἀρχαῖον μεγαλεῖον· καὶ ἐν ᾧ πάντα ταῦτα μεθύοντες ἐκ τῆς χαρᾶς ἐθεώρουν τετελεσμένα, ἄγνωστος ἔχιδνα, ἡ Χάμκω συνελάμβανεν ἐν τῇ ἐπαράτῳ αὐτῆς κοιλίᾳ τὸν ὄφιν, ὅστις ἐπὶ πεντήκοντα περίπου ἔτη ἔμελλε νὰ βασανίσῃ τὸ ὑγιέστερον μέλος τοῦ ἑλληνικοῦ σώματος.

Ἐντὸς τοῦ εὐτελοῦς καὶ πτωχοῦ Τεβελὲν ἐβλάστανε τότε Ἀλβανός τις νεανίσκος, ὁ Ἀλῆς, ἀληθὴς ἐνσάρκωσις τοῦ κακοῦ, ἀνταγωνισμὸς θανάσιμος τοῦ Ἑλληνισμοῦ, καινοφανὲς καὶ παράδοξον τέρας, συγκεφαλαιοῦν ἐν ἑαυτῷ πάντα τὰ ἀνοσιουργήματα. Ἦλθεν εἰς τὸν κόσμον, ἵνα σφαγιάσῃ πᾶν ἱερὸν καὶ ὅσιον. Νόσος πανώλης, ἥτις ὀλίγον ἔλειψε νὰ καταφάγῃ ἅπασαν τὴν ἑλληνικὴν καρδίαν.

Ἀκατανόητος σύμπτωσις! Ἐν ᾧ ἀφ' ἑνὸς τὰ μικρὰ ἐρείπια τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς ἐγείρονται ἐκ τῆς κόνεως πλήρη ἐλπίδος καὶ μέλλοντος, ἀφ' ἑτέρου ὁ Μωαμεθανισμὸς περιβάλλεται τὴν σάρκα καὶ τὴν ψυχὴν τοῦ θηρίου τούτου ὡς φοβερὰν πανοπλίαν, ἵνα ἐν μιᾷ τελευταίᾳ αἱματηρᾷ συμπλοκῇ καταπνίξῃ τὸν γίγαντα καὶ λύσῃ τὸ ἀπὸ τοσούτου χρόνου διαμένον πάντοτε μετέωρον ζήτημα.

Ἡ ἐμφάνισις τοῦ Ἀλῆ τούτου ἐν Ἠπείρῳ δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἄλλος καταστρεπτικὸς κατακλυσμός, ἀφανίζων μὲν καὶ πνίγων τὰ πάντα, ἀλλὰ καὶ πλύνων καὶ καθαίρων τὴν ἡμετέραν φυλὴν παντὸς ῥύπου. Ἡ κιβωτὸς τῆς ἑλληνικῆς ἐλευθερίας ἐπέπλευσεν ἐπὶ τῶν ὑδάτων τῆς ἀβύσσου ἐκείνης καὶ θαυμασίως διεσώθη, διότι Θεοῦ δάκτυλος ὡδήγει αὐτήν.

Τὴν μακρὰν σατραπείαν τοῦ μεγάλου τούτου ἑλληνομάχου ἐμελέτησα ἐπιμελῶς, ἀκροώμενος πάντων, ὅσοι ἐπέζησαν, καὶ ἰχνηλατῶν ἐν μέσῳ τῶν διασωθεισῶν παραδόσεων, ὅπως μορφώσω περὶ αὐτοῦ ἀκριβῆ καὶ καθαρὰν ἰδέαν. Ἂν δὲν ἀπατῶμαι, νομίζω ὅτι ἔτυχον τοῦ σκοποῦ. Καὶ ἐπειδὴ πρεσβεύω ὅτι ὁ τύραννος οὗτος δύναται νὰ γίνῃ θέμα ποιήματος, ἔχοντος χαρακτῆρα ὅλως ἐθνικὸν καὶ βασιζομένου

ἐπὶ τῆς διηνεκοῦς πάλης δύο ἀσπόνδων καὶ ἀντιθέτων στοιχείων, εἰς ἃ πρέπει νὰ στηρίζεται ἡ νέα ἑλληνικὴ ποίησις, οὔτε στιγμὴν ἐδίστασα νὰ ἐπιστήσω τὴν προσοχήν μου εἰς τοὺς χρόνους ἐκείνους, ὅπως δυνηθῶ νὰ δράξω τὴν καταλληλοτέραν ὥραν ἀφ' ἑνὸς μὲν πρὸς ἐξεικόνισιν τοῦ δαίμονος, ἀφ' ἑτέρου δὲ πρὸς ἐξύμνησιν γεγονότος ἐκ τῆς ἰδίας αὐτοῦ φύσεως ἀναγομένου εἰς τὴν ὑψηλὴν τῆς ποιήσεως περιωπήν.

Κατὰ τὸ χιλιοστὸν ὀκτακοσιοστὸν πρῶτον ἔτος ἐπὶ τῆς ἤδη καθημαγμένης σκηνῆς τῶν Ἰωαννίνων παριστάνετο ἀνήκουστον δρᾶμα ἐπιγραφόμενον ἐν τοῖς ἠπειρωτικοῖς χρονικοῖς Ἡ δεκαφτὰ μὲ τὴν Κυρὰ Φροσύνη. Καίτοι μὴ παντάπασι μηδὲ πρὸς πάντας ἀγνώστων τῶν αἰτίων τῆς θυσίας ταύτης, ἐπιτραπήτω μοι ὅμως, χάριν πλείονος σαφηνείας, ἡ διὰ βραχέων ἐξιστόρησις τῆς δεινῆς ταύτης καταστροφῆς

Ἤκμαζεν ἐν Ἰωαννίνοις κόρη θαυμασίου κάλλους καὶ περιφανοῦς γένους, ἡ Εὐφροσύνη. Δὲν ἐδύνατο ἑπομένως νὰ μείνῃ ἄγνωστος τῷ Ἀλῇ, θηρεύοντι ἁπανταχοῦ νέα θύματα πρὸς κόρον τῆς ἀσελγείας αὐτοῦ. Ὑπάρχουσιν ὑποψίαι ὅτι ὁ Ἀλῆς ἐπειράθη νὰ διαφθείρῃ τὴν κόρην, ἀλλὰ φοβηθεὶς ἴσως τὴν κοινωνικὴν αὐτῆς θέσιν ἀπέστη πρὸς καιρὸν τοῦ ἀνοσίου ἔργου. Ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ Γαβριὴλ ὁ Γκάγκας, τότε μητροπολίτης Λαρίσσης καὶ θεῖος τῆς Εὐφροσύνης, συνέζευξεν αὐτὴν εἰς γάμον μετὰ Δημητρίου τινός, πλουσίου ἐμπόρου, καὶ οὕτως ἐνόμισαν ἅπαντες ὅτι ἡ περιστερὰ διέφυγε τοὺς ὄνυχας τοῦ ἀδηφάγου ὀρνέου. Δύο τέκνα ἄῤῥενα ὑπῆρξαν ὁ καρπὸς τοῦ γάμου. τούτου, ὅτε ὁ Δημήτριος χάριν ἐμπορίου μετέβη εἰς Βενετίαν.

Συνέπεσε τότε ὁ πρεσβύτερος υἱὸς τοῦ Βιζήρου Ἀλῆ, ὁ Μουχτάρ, νὰ ἴδῃ τὴν Εὐφροσύνην καί, τρωθεὶς ὑπὸ φλογεροῦ ἔρωτος, ἐπεχείρησε διὰ μυρίων τεχνασμάτων καὶ προσφορῶν νὰ δελεάσῃ τὴν σωφροσύνην αὐτῆς. Ἔτυχε τέλος τοῦ σατανικοῦ σκοποῦ καὶ ἔντρομα τὰ Ἰωάννινα ἔμαθον τὴν αἰσχύνην τῆς Ἑλληνίδος καὶ ἐσιώπων, μὴ τολμῶντα νὰ ἀντιδράσωσι πρὸς τὰς βουλὰς τῆς ἐπαράτου ἐκείνης οἰκογενείας.

Τοιουτοτρόπως ἐν τῷ βορβόρῳ τῆς ἁμαρτίας ἐκυλίετο ἡ Εὐφροσύνη, τυφλωθεῖσα οὐ μόνον ἐκ τοῦ μεγαλείου καὶ τῆς ἰσχύος τοῦ Μουχτάρ, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἔρωτος αὐτοῦ, ὃν ᾐσθάνετο ὁμολογουμένως.

Ὁ Ἀλῆς, ὅστις ἤγγιζε πρὸς τὸ γῆρας, διότι κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἦγε τὸ ἑξηκοστὸν πρῶτον ἔτος τῆς ἡλικίας αὐτοῦ, ἐγίγνωσκε τὰ πάντα καί, ἀντεραστὴς τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, κατέβαλε πᾶσαν προσπάθειαν ὅπως ἀπολαύσῃ τὴν Εὐφροσύνην, ἀποσπῶν αὐτὴν ἀπὸ τῆς καρδίας τοῦ Μουχτάρ. Ἡ δὲ ἀπέκρουσεν ἐπιμόνως τὸν πατέρα καὶ οὕτως ἔῤῥιψεν ἀφ' ἑαυτῆς τὸν πρῶτον σπόρον τῆς μετὰ ταῦτα παρὰ τοῦ Ἀλῆ τελεσθείσης ἐκδικήσεως.

Αἴφνης ὁ ἡγεμονεύων τότε Σελὴμ αἰτεῖ παρὰ τοῦ Βιζήρου τῶν Ἰωαννίνων στρατιωτικὴν βοήθειαν πρὸς κατατρόπωσιν ἀντάρτου τινὸς σατράπου τῆς Ἀδριανουπόλεως. Ἐπελάβετο τῆς εὐκαιρίας ὁ Ἀλῆς, ἵν' ἀποπέμψῃ τὸν Μουχτάρ, καὶ ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ τὸν πιστὸν καὶ ἀρχαῖον φίλον Ταχήρ, νύκτωρ εἰσέρχεται εἰς τὸν θάλαμον τῆς Εὐφροσύνης. Ἐκεῖ δέ, ἀφ' οὗ ἔμεινε μόνος, προσπίπτει καὶ αἰτεῖ παρ' αὐτῆς ὡς ἐλεημοσύνην τὸν ἔρωτα, ὃν τοσάκις τῷ εἶχεν ἀρνηθῇ καὶ ματαίως ἐξαντλήσας πάνθ' ὅσα ἠδύναντο νὰ πείσωσι τὴν γυναῖκα, ἀποσύρεται καὶ καταδικάζει αὐτὴν εἰς θάνατον, ἐπὶ προφάσει ὅτι δῆθεν εἶχε διαφθείρῃ τὴν ἀρετὴν τοῦ Μουχτάρ. Οὐδὲ εἰς τοῦτο ἀρκούμενος, συμπεριέλαβεν εἰς τὴν αὐτὴν καταδίκην δεκαὲξ ἄλλας νέας Ἑλληνίδας ἐκ τῶν διασημοτέρων οἰκογενειῶν καὶ φίλας τῆς Εὐφροσύνης.

Ἅπασαι ἐπνίγησαν ἐν τῇ λίμνῃ. Ἡ Εὐφροσύνη λιποθυμήσασα καθ' ὁδόν, ἐξέπνευσεν· ἀλλὰ καὶ νεκρὰ ἐβυθίσθη εἰς τὰ ὕδατα. Τρικυμίας δὲ ἐπελθούσης, πολλὰ τῶν πτωμάτων, ἐν οἷς καὶ τὸ τῆς Εὐφροσύνης, ἐξεβράσθησαν ὑπὸ τῶν κυμάτων ἐπὶ τὴν ἀκτὴν καὶ τότε συγγενεῖς καὶ φίλοι ἔδραμον ἵνα δώσωσι ταφὴν εἰς τὰς μάρτυρας ἐκείνας. Ἡ Εὐφροσύνη ἐτάφη ἐν τῇ μονῇ τῶν Ἁγίων Ἀναργύρων. Ἐπὶ πολλὰ δὲ ἔτη ἐπεσκίαζον τὸν τάφον αὐτῆς ἀγριελαία καὶ κρίνοι εὐωδέστατοι.

'Επανελθὼν ὁ Μουχτὰρ ἔμαθε τὸν θάνατον τῆς Εὐφροσύνης καὶ ἐν τῇ μανίᾳ του ὤμοσεν ἐκδίκησιν κατὰ τοῦ πατρός. 'Αλλὰ τὸν 'Αλῆν δὲν κατέπληττον τὰ τοιαῦτα καὶ μετ' ὀλίγον νέαι ἀσέλγειαι, νέα κακουργήματα ἀπέσβεσαν ἐκ τῆς καρδίας τοῦ Μουχτὰρ τὴν μνήμην τῆς Εὐφροσύνης.

Αὕτη εἶναι ἡ ὑπόθεσις τοῦ δράματος, καί, ἂν δὲν ἀπατῶμαι, παρέχει ὕλην ἱκανὴν εἰς ἐποποιΐαν.

Καὶ πρῶτον μὲν μετ' ἐπιστασίας μελετῶντες τὰ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης εὑρίσκομεν ὅτι ὁ 'Αλῆς εἶχε φθάση εἰς τὸν κολοφῶνα τῆς δυνάμεως αὐτοῦ. Εἶχεν ἐξολοθρεύση διὰ μαχαίρας ἢ δηλητηρίου πάντας τοὺς ἐπιφόβους συγγενεῖς ἢ φίλους αὐτοῦ. Εἶχεν ἐπισωρεύση θησαυροὺς ἀνεξαντλήτους καὶ ἤδη συνελάμβανε τὴν ἰδέαν τῆς ἑαυτοῦ ἀνεξαρτησίας. Εἶχε καταστρέψη μέγα μέρος τῶν διασημοτέρων ὁπλαρχηγῶν τῆς 'Ηπείρου καὶ ἐν τῇ ὑπεροψίᾳ αὐτοῦ ἐνόμιζεν ἑαυτὸν ἀκαταδάμαστον καὶ ἱκανὸν νὰ τολμήσῃ ἀποινεὶ τὰ πάντα. Θρασύφρονος καὶ πονηρᾶς ψυχῆς πρότυπον παρίσταται κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ὁ 'Αλῆς, κεκτημένος πᾶσαν τὴν σατανικὴν τελειότητα. 'Επὶ τοῦ προσώπου αὐτοῦ βλέπει τις ἐσκιαγραφημένην τὴν εἰκόνα τῆς δορικτησίας, τὸν Μωαμεθανισμόν, γηράσαντα μέν, ἀλλὰ διατηροῦντα εἰσέτι πάντα τοῦ ὀργανισμοῦ αὐτοῦ τὰ συνθετικὰ στοιχεῖα. Ἦτο ὁ τελευταῖος ἧλος τῆς ἑλληνικῆς σταυρώσεως.

Εἶχε σχεδιάση τελειοτέραν τοῦ Γένους ἡμῶν ὑποδούλωσιν, ἵνα εὐκολώτερον δυνηθῇ μετὰ ταῦτα νὰ μεταχειρισθῇ αὐτὸ ὡς τυφλὸν καὶ παθητικὸν ὄργανον πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ ἰδίου σκοποῦ. Κατὰ τοῦτο δὲ τὸ σχέδιον ἐργαζόμενος, τοὺς μὲν προκριτωτέρους παραλαμβάνει εἰς τὴν ὑπηρεσίαν αὐτοῦ, τοὺς δὲ πολεμικωτέρους διώκει μέχρι περάτων τῆς γῆς. Βλέπων τὴν Σελλεΐδα ὡς στήλην πυρὸς ὁδηγοῦσαν τοὺς ἐν τῇ σκοτίᾳ πορευομένους, ὀμνύει τὸν ὄλεθρον αὐτῆς. Πολίχναι τινὲς ἐσῴζοντο ἐνιαχοῦ δημοκρατικώτερον πολιτευόμεναι, καὶ ὁ 'Αλῆς, πρὸς ὃν ἀκατανόητον ἐφαίνετο πῶς ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ ἐδύναντο νὰ

ὑπάρχωσιν ἄτομα μὴ κλίνοντα τὸν αὐχένα εἰς τὴν μάχαιραν αὐτοῦ, κατέσκαπτεν αὐτὰς ἐκ συστήματος.

Πρὸς μείζονα δὲ ἐπὶ τὸ στυγερώτερον διαστροφὴν τοῦ τέρατος τούτου συνέτεινεν οὐ μικρὸν καὶ ἡ ἔμφυτος αὐτοῦ περιφρόνησις πρὸς τὰ θεῖα. Πολλάκις μαινόμενος ἐν τῇ ὑπεροψίᾳ αὐτοῦ ἐξύβριζε τὴν θεότητα καὶ ἠγωνίζετο νὰ πείσῃ καὶ τοὺς ἄλλους ὅτι πέραν τοῦ μνήματος οὔτε κρίσις ὑπῆρχε οὔτε ἀνταπόδοσις. Τοιαῦτά τινα διαλεγόμενος ἐξέφραζε μιᾷ τῶν ἡμερῶν καὶ πρὸς τὸν Καναβόν, ὕποπτον ἤδη καὶ ἐν τῷ κρυπτῷ καταδεδικασμένον εἰς θάνατον.

Αἱ ἰδέαι, αἵτινες ἐβλάστησαν ἐν μέσῳ τῶν αἱμάτων τῆς μεγάλης τῶν ὀγδοήκοντα ἐννέα ἐπαναστάσεως, φερόμεναι ἐπὶ τῆς δορικτητικῆς τῶν Γάλλων αἰχμῆς, εἰσεχώρησαν καὶ εἰς αὐτὸ τὸ σατραπεῖον τοῦ Ἀλῆ καὶ συνέτειναν εἰς ἐπισχυρισμὸν ὅσων περὶ θεότητος ἐπρέσβευεν. Ἠρέσκετο δὲ τὰ μέγιστα ἀκροώμενος τῶν ξένων τούτων καὶ πολλὰ περὶ ἀθεΐας διδασκόμενος, εἴτε διότι πραγματικῶς ᾐσθάνετο τὴν ἀνάγκην τοιούτου δόγματος, εἴτε διότι καὶ ὑπό τινων αἱρετικῶν Ὀθωμανῶν, οὐχὶ ἄλλως δοξαζόντων, εἶχε ἤδη μυηθῇ τὰ τοιαῦτα.

Καὶ ὅμως ὁσάκις μέγα τι καὶ ἀπροσδόκητον δυστύχημα ἐνέσκηπτεν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ, ἔντρομος ὑπὸ παντοίων δεισιδαιμονιῶν ᾐσθάνετο ἐπὶ τοῦ αὐχένος βαρὺν τὸν πιέζοντα τῆς θείας δυνάμεως δάκτυλον καὶ τότε μόνον κατέφευγεν εἰς τὴν προσευχήν. Ἀπορῶν δὲ τίνα Θεὸν νὰ ἐπικαλεσθῇ, ποτὲ μὲν γονυπετὴς ἔτυπτε τὰ στήθη καὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ ἐνώπιον τῆς εἰκόνος τῆς Θεομήτορος, ποτὲ δὲ ἐδάκρυε, στενάζων ἐνώπιον τοῦ Ψευδοπροφήτου. Προσεκάλει μάγους, χειρομάντεις, ὀνειροκρίτας, συνεβουλεύετο μετ' αὐτῶν καὶ δὲν ᾐσχύνετο φέρων περὶ τὸν τράχηλον καὶ ἐπὶ τῶν ἱματίων αὐτοῦ ἐγκόλπια καὶ μαγικὰ φυλακτήρια. — Αἱ στιγμαὶ αὗται ἦσαν ὅμως σπανιώταται καὶ συνήθως ἐν τῇ ὀσμῇ τοῦ αἵματος καὶ τῇ ἐπινοήσει νέων μαρτυρίων εὕρισκε τὴν θεραπείαν τῆς ἑαυτοῦ ἀπογνώσεως.

Ἐνώπιον τοῦ Ἀλῆ τούτου παρίσταται ἡ Εὐφροσύνη ἀληθὲς καὶ

πιστὸν σύμβολον τῆς τότε ἑλληνικῆς κοινωνίας. Ἀμίαντος καὶ καθαρὰ ἕνεκεν τῆς καταγωγῆς αὐτῆς δὲν ἠδυνήθη νὰ τηρήσῃ ἀνέπαφον τὴν παρθενικὴν αὐτῆς ἁγνότητα, ἀλλὰ τυφλωθεῖσα πρὸς μικρὸν ἐκ τοῦ ψευδοῦς μεγαλείου καὶ τοῦ σατανικοῦ φέγγους τοῦ διαυγάζοντος τότε ἐν Ἰωαννίνοις, παρέδωκε τὴν ψυχὴν καὶ τὴν σάρκα εἰς χεῖρας τῶν μιαρῶν δαιμόνων. Ἡ τερατώδης αὕτη καὶ συμβολικὴ μῖξις, ἐξ ἧς ἐδύναντο νὰ προκύψωσι δεινὰ ἀθεράπευτα, ἔτεινε πρὸς ταχυτέραν πραγματοποίησιν τῶν καταχθονίων σκοπῶν τοῦ τυράννου. Διὸ καὶ μετὰ φρίκης παρατηροῦμεν ὑπηρετοῦντας τότε καὶ μετὰ ταῦτα, εἴτε ὡς συμβούλους εἴτε ὡς ὁπλαρχηγούς, πολλοὺς τῶν διασημοτέρων Ἑλλήνων.

Τοιαύτη ἡ Εὐφροσύνη δὲν ἤθελεν εἶσθαι βεβαίως ἀξία τῆς ἑλληνικῆς ποιήσεως. Ἀλλ' ἡ μετάνοια, ἡ ῥυομένη ψυχὴν ἐκ θανάτου, δὲν ἐβράδυνε νὰ ἐπέλθῃ πρὸς ἀνάπλασιν τῆς ἑλληνίδος γυναικός. Μόλις ὁ ἐραστὴς ἀπέρχεται καὶ μόλις ἐκείνη ἀπομονοῦται, εὐθὺς ἀναλαμβάνει τὸν ἀληθῆ αὐτῆς χαρακτῆρα. Ἀποκρούει τὸν Ἀλῆν, ἀποποιεῖται τὰ δῶρα αὐτοῦ, ἀδακρυτὶ δέχεται τὸν θάνατον ὡς μόνον μέσον ἐξιλεώσεως, καὶ τοιούτῳ τρόπῳ καθίσταται ἀξία τοῦ μαρτυρικοῦ στεφάνου, ὃν ἐπὶ τοῦ μετώπου αὐτῆς ἔθεσε πενθηφοροῦσα ἡ ταλαίπωρος Ἤπειρος.

Ὑπὸ ταύτην τὴν ἔποψιν ἐθεώρησα τὴν Εὐφροσύνην. Ἡ πάλη εἶναι προφανής. Λείπεται δὲ εἰς τὴν ποίησιν νὰ δείξῃ τὴν νίκην τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ τῆς Ὀρθοδοξίας κατὰ τοῦ ἐξολοθρευτικοῦ στοιχείου τῆς Κατακτήσεως. Πρὸς ἔργον τοσούτῳ δυσχερὲς ἦσαν ἀνεπαρκεῖς αἱ δυνάμεις μου. Ἡ μόνη ἐλπὶς ὅτι, πραγματευόμενος τὸ θέμα τοῦτο ἠδυνάμην νὰ ἰχνογραφήσω ποίημα ἀληθῶς ἑλληνικὸν ἀνεξάρτητον τοῦ νέου ῥωμαντισμοῦ καὶ ἐπωφελὲς ἅμα, καθ' ὅσον διεφώτιζεν ἐποχήν, μεθ' ἧς συνάπτεται ἡ πρώτη σελὶς τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν ἱστορίας, ἡ ἐλπὶς αὕτη μὲ ἐνεθάῤῥυνε μέχρι τέλους.

Ἔκρινα εὔλογον ν' ἀντικαταστήσω ἀντὶ τοῦ Γαβριὴλ, θείου τῆς Εὐφροσύνης, οὐχὶ ἰσχυρῶς βαστάσαντος τὴν ποιμαντορικὴν ῥάβδον, τὸν Ἄρτης ἀείμνηστον Ἰγνάτιον, ἀρχιερατεύοντα ἀπὸ τοῦ 1798 καὶ γνω-

στὸν ἐν πάσῃ τῇ ἑλληνικῇ γῇ διά τε τὴν ἁγνότητα τῶν ἠθῶν καὶ τὴν καρτερίαν ἣν ἔδειξε διώκων τὴν μεγάλην περὶ ἐθνικῆς ἀποκαταστάσεως ἰδέαν. Ὁ μέγας οὗτος συνωμότης, ὁ θαυμασίως διαφυγὼν μετὰ ταῦτα τοὺς ὄνυχας τοῦ Ἀλῆ, δύναται δικαίως νὰ ἀπαιτήσῃ θέσιν ἐν τῇ ἑλληνικῇ ποιήσει. Τὴν ἀλήθειαν ταύτην ᾐσθάνθην ἐξ ἀρχῆς, φοβοῦμαι δὲ μὴ τὰ ἄνθη, ὅσα ἔῤῥανα ἐπὶ τὸ ἱερὸν χῶμα, τὸ καλύπτον τὰ ὀστᾶ αὐτοῦ, δὲν εἶναι οὔτε τόσον εὐώδη οὔτε τόσον εὐθαλῆ, ὅσον ἡ καρδία μου ἐπεθύμει.—Αἰωνία αὐτοῦ ἡ μνήμη !

Ἄλλους τινὰς ἀσημάντους ἀναχρονισμοὺς παρεδέχθην ἑκουσίως, ἵνα μὴ παραλείψω γεγονότα δυνάμενα καὶ ἀκτῖνα φωτὸς νὰ ἐπιπέμψωσιν εἰς τὴν ζοφώδη ἐκείνην ἐποχήν. Ἐν ἑνὶ λόγῳ, ἡ ἱστορικὴ παράδοσις ὑπῆρξεν ἡ πυξίς, ἥτις μὲ ὡδήγησεν ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους.

. . . .

Τοῦ δὲ περὶ γλώσσης πολυθρυλήτου ζητήματος, ἑπόμενος εἰς τὴν ἐμὴν καὶ σεβόμενος τὴν τῶν ἄλλων πεποίθησιν, οὔτε ἀναλαμβάνω οὔτ' ἤθελον ἀναλάβῃ ποτὲ τὴν εὐθύνην τῆς ἐπιλύσεως.

ΙΔΙΑΙΤΕΡΑΙ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

Α΄

Τὸ ἐν ἀρχῇ τῶν Προλεγομένων δημοτικὸν ᾆσμα ὀφείλω εἰς τὰς ἐρεύνας τοῦ πολυμαθοῦς φίλου μου Παύλου Κατσαΐτου, οὗτινος ἡ ἐμπειρία ἀνεσκάλευσεν αὐτό, ἡ δὲ φιλοφροσύνη ἐπέτρεψε πρὸς ἐμὲ τὴν δημοσίευσιν. Ἡ ἀνακολουθία τοῦ ῥυθμοῦ καὶ τὸ ἐνιαχοῦ τῶν ἰδεῶν ἀσυνάρτητον ἱκανῶς ἀποδεικνύουσιν ὅτι οὐ μικρὰς ὑπέστη ἐκ τοῦ χρόνου φθοράς, ἀπὸ στόματος εἰς στόμα μεταβαῖνον καὶ πολυτρόπως διασκευαζόμενον. Ὁπωσδήποτε εἶναι, κατ᾽ ἐμὴν γνώμην, περιφανὲς τῶν ἡμερῶν ἐκείνων μαρτύριον, ὅτι καὶ ἡ ὀρθόδοξος Ἐκκλησία καὶ ἡ κοινωνία ἔνθα ἡ Εὐφροσύνη πρῶτον μὲν ἐν νεανικῇ πλάνῃ, ἔπειτα δὲ ἐν σωτηρίῳ μετανοίᾳ ἐξήντλησε τὸν πολυτάραχον βίον, ἐδικαίωσαν τέλος αὐτὴν μετὰ θάνατον καὶ περιεκόσμησαν διὰ μαρτυρικοῦ στεφάνου τὴν κεφαλήν. Ὁ ἁγνισμὸς οὗτος τῆς ἑλληνίδος γυναικός, εἰς ὃν μάλιστα στηρίζεται ὁ κατὰ τοῦ δορικτητικοῦ στοιχείου δραματιζόμενος τοῦ Ἑλληνισμοῦ θρίαμβος, δὲν ἤθελεν ἴσως διεγείρῃ τὴν δικαίαν τοῦ κοινοῦ πρὸς τὴν Εὐφροσύνην συμπάθειαν, ἐὰν ἦτο ἁπλοῦν ποιητικῆς φαντασίας ἀποκύημα. Εὐτυχῶς δὲ τὸν φόβον τοῦτον διασκεδάζει ἡ διὰ τοῦ εἰρημένου ᾄσματος ἱστορικὴν ἀλήθειαν περιβεβλημένη παράδοσις.

Γιὰ σταυρὸ δὲν ἔχει χρεία,
γιατὶ ἐσταύρωσε τὰ χέρια·
εἶναι ἥσυχη καὶ κρύα,
δὲν τὴν ἔφαγαν μαχαίρια.
Τὰ στήθεια τὰ χιονᾶτά της γήλιος δὲ θὰ μαυρίση.
Πλυμένα μὲ τὴ θάλασσα καὶ μὲ τὰ δάκρυά της,
ὁλόλευκα καὶ ἀσπρότερα θὰ νὰ φανοῦν 'ς τὴν κρίση.
Τὸ κῦμα πλένει τὸ κορμί, τὰ δάκρυα τὴν καρδιά της,
ἡ βαρυστέναχτη ψυχὴ θὰ λάβη τὴ γιατρειά της.

Ἡ ἐκ τῶν στίχων τούτων πνέουσα χριστιανικὴ εὐσέβεια φαίνεται ἀδιστάκτως ἀποδεχομένη ὅτι διὰ τοῦ διπλοῦ βαπτίσματος, τοῦ ὕδατος καὶ τῶν δακρύων, καθαρὰ καὶ ἄσπιλος ἔμελλεν ἤδη ἡ Εὐφροσύνη νὰ παρασταθῇ ἐνώπιον τοῦ ὑπερτάτου τῆς ἀνθρωπότητος Κριτοῦ, καθ' ὅσον ἐν μὲν τῇ λίμνῃ, ὥσπερ ἐν καινῇ κολυμβήθρα, ἡγιάσθη ἡ σάρξ, διὰ δὲ τοῦ μύρου τῆς μετανοίας τὸ πνεῦμα.

Β΄

Δὲν μὲ λανθάνει ὅτι ἄλλως διηγοῦνται τὰ κατὰ τὴν Εὐφροσύνην· ἀλλ' ἐγὼ προέκρινα ὅσα περὶ τοῦ μαρτυρίου αὐτῆς ἔγραψεν ὁ Πουκεβίλλος, διότι εὗρον τὴν διήγησιν δραματικωτέραν. Κατά τινας, ὁ Ἀλῆς ἠράσθη τῆς Ἑλληνίδος ταύτης, ἀλλὰ κατεδίκασεν εἰς θάνατον ὑπὸ μόνης τῆς ἐπιθυμίας νὰ ἱκανοποιήσῃ τὰς γυναῖκας τοῦ Μουχτὰρ διὰ τὴν ἄνομον σχέσιν, ἥτις, ἐφ ἱκανὸν χρόνον ἀποσπάσασα τὸν ἄνδρα αὐτῶν ἀπὸ τοῦ γυναικωνίτου, ἐγνώσθη τελευταῖον ἐκ τῆς ἑξῆς τυχαίας περιστάσεως. Ἀπελθόντος τοῦ Μουχτάρ ἐπιταγῇ τοῦ πατρὸς εἰς καταδίωξιν τοῦ Γιωργὴμ πασᾶ, ἡ Εὐφροσύνη διάγουσα μεμονωμένη ἐν Ἰωαννίνοις, περιεθλίβετο ἤδη ὑπὸ παντοίων στερήσεων. Ἡ δὲ πενία, προελθοῦσα μέχρις ἀπορίας τῶν πρὸς τὸν βίον, ἠνάγκασε τέλος αὐτὴν νὰ προσκαλέσῃ γραῖάν τινα, ἵνα πωλήσῃ δι' αὐτῆς πολύτιμον δακτύλιον. Ἡ γραῖα ἐπορεύθη καὶ πρὸς τὰς γυναῖκάς τοῦ Μουχτάρ, αἵτινες, ἀναγνωρίσασαι τὸν δακτύλιον καὶ μαθοῦσαι παρ' αὐτῆς ὅσα περὶ τῆς Εὐφροσύνης ἔτι ἠγνόουν, ἔδραμον παραχρῆμα πρὸς τὸν Ἀλῆν καὶ θρηνοῦσαι καὶ ὀδυρόμεναι ἠξίουν παρ' ἐκείνου ἐκδίκησιν. Ὁ δὲ προθύμως ἐξετέλεσεν αὐτήν, συμπεριλαβὼν καὶ δεκαὲξ ἄλλας ἀθῴας γυναῖκας, φίλας τῆς Εὐφροσύνης.

Ἴσως ἡ διήγησις αὕτη ἐκυκλοφόρει τότε ἐν Ἰωαννίνοις καὶ ἴσως αὐτὸς ὁ τύραννος ἐπίτηδες ἔπλασε καὶ διέσπειρε τὸν μῦθον. Ἀλλ' ἄπιστον φαίνεται εἰς ἐμὲ ὅτι πρὸς ἱκανοποίησιν τῶν παλλακίδων τοῦ υἱοῦ ἐτιμώρησεν ὁ Ἀλῆς τοσοῦτον ὠμῶς τὰς γυναῖκας ἐκείνας καὶ

ἀσυμβίβαστον ὅλως πρὸς τοὺς λίαν περιπαθεῖς τοῦ δημοτικοῦ ᾄσματος λόγους περὶ μιᾶς μόνης τούτων, καὶ ταύτης παραιτίου τοῦ ὀλέθρου τοσούτων ἄλλων ἀθῴων, ἐὰν μηδεμία προηγήθη ἠθικὴ πάλη, μηδὲ κατωρθώθη δι' αὐτῆς, ὑπὸ τῆς μιᾶς ἐκείνης, ἐπίσημός τις τῆς θρησκείας καὶ τῆς ἐθνικότητος θρίαμβος. Ὁμολογῶ δὲ ὅτι καὶ ἐλάχιστος περὶ τούτου δισταγμὸς ἤθελεν ἀναδείξῃ τὴν ὑπόθεσιν καὶ τοῦ μάλιστα πεζοῦ καλάμου ἀναξίαν.

ΑΛΗ - ΠΑΣΑΣ ΒΕΖΥΡΗΣ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ἐξ ὑδατογραφίας ἐκ τοῦ φυσικοῦ ὑπὸ Dupré γραφείσης τῷ 1819 ἐν τῇ λίμνῃ Βουθρωτοῦ

Η ΚΥΡΑ ΦΡΟΣΥΝΗ

ᾈΣΜΑ ΠΡΩΤΟΝ

ΤΟ ΜΥΣΤΗΡΙΟΝ

Ἐπέσανε τὰ Γιάννινα σιγὰ νὰ κοιμηθοῦνε,
ἐσβύσανε τὰ φῶτά τους, ἐκλείσανε τὰ μάτια.
Ἡ μάνα σφίγγει τὸ παιδὶ βαθειὰ 'ς τὴν ἀγκαλιά της,
γιατ' εἶναι χρόνοι δύστυχοι καὶ τρέμει μὴ τὸ χάσῃ.
Τραγοῦδι δὲν ἀκούεται, ψυχὴ δὲν ἀνασαίνει.
Ὁ ὕπνος εἶναι θάνατος, καὶ μνῆμα τὸ κρεββάτι,
κ' ἡ χώρα κοιμητήριο, κ' ἡ νύχτα ῥημοκκλῆσι.

Ἄγρυπνος ὁ Ἀλήπασας ἀκόμη δὲ νυστάζει
Κ' εἰς ἕνα δέρμα λειονταριοῦ βρίσκεται ξαπλωμένος (α).
Τὸ μέτωπό του εἶναι βαρύ, θολό, συγνεφιασμένο
καὶ τὤβαλεν ἀντίστυλο τὸ χέρι του, μὴ πέσῃ,
χαϊδεύει μὲ τὰ δάχτυλα τὰ κάτασπρά του γένεια
ποῦ σέρνονται 'ς τοῦ λειονταριοῦ τὴ φοβερὴ τὴ χῄτη.
Ἀγκαλιασμένα τὰ θεριά, σοῦ φαίνεται πῶς ἔχουν
ἕνα κορμὶ δικέφαλο, τὸ μάτι δὲ γνωρίζει

ποιὸ τάχα νἆν τὸ ζωντανὸ καὶ ποιὸ τὸ σκοτωμένο.
'Σ τὴν ἄκρη 'ς τὸ παράθυρο σιωπηλὸς προσμένει
καὶ τρομασμένος τὸν θωρεῖ ὁ φίλος του ὁ Ταχήρης.
Μέσα 'ς τὴ μαύρη τὴν ἐρμιὰ τοῦ κόσμου, ποῦ χαλοῦσαν
ἡ προδοσιαῖς, οἱ σκοτωμοί, ἀπόκρυφαις ἐλπίδες
βαστοῦν ἐκείναις τῆς καρδιαῖς ἀκόμη ἀλυσσωμέναις.
'Απόψε τί στοχάζονται; . . . Τί μυστικό τὸν ὕπνο
'ς τὰ μάτια τους νὰ καταιβῇ ἀπόψε δὲν ἀφίνει; . . .

ΑΛΗΣ

Ταχήρ, Ταχήρ! ἐκύτταξες νὰ ἰδῇς ἂν τὸ φεγγάρι
ἐφάνηκε 'ς τὸν οὐρανό; Δυὸ ὥραις τὸ προσμένω.
Εἶναι σχεδὸν μεσάνυχτα, γιατὶ νὰ μὴ προβαίνῃ;

ΤΑΧΗΡ

'Επρόβαλεν . . . εἶναι θολὸ καὶ κόκκινο σὰν αἷμα.
Σύγνεφα μαῦρα καὶ βαρειὰ ἀναιβοκαταιβαίνουν
καὶ φεύγουν σὰ φαντάσματα. 'Ο ἄνεμος τὰ σπρώχνει
καὶ τὰ σωρεύει ἐπάνω του μὲ λύσσα, μὲ μανία.
'Ωσὰν ἀέρια κύματα, τὸ δέρνουν, τὸ χτυποῦνε,
καὶ λὲς πῶς θὰ τὸ πνίξουνε, καὶ λὲς πῶς θὰ τὸ σβύσουν.
Πυκνὴ θολοῦρ' ἀπ' τὰ βουνά, Βιζήρη μου, τοῦ Πίνδου
ἁπλόνεται 'ς τὸν οὐρανό, κ' ἐσκέπασε τἀστέρια.
Τί σάβανο κατάμαυρο! τί νύχτα! τί τρομάρα!

ΑΛΗΣ

Σὲ σκιάζουνε τὰ σύγνεφα, σὲ σκιάζει τὸ φεγγάρι,
γιατὶ τὸ βλέπεις κόκκινο, τὸ βλέπεις ματωμένο;

Τόσον καιρὸ μὲ τὸν 'Αλῆ ἀπ' τὰ μικρά σου νειᾶτα,
κι' ἀκόμη δὲ συνείθισες τέτοια βαφὴ νὰ βλέπῃς;
'Επίστεψες πῶς ἤθελα νὰ μάθω καὶ ν' ἀκούσω
πῶς τὸ φεγγάρ' εἶναι χλωμὸ καὶ πῶς ἐρωτεμμένο
ἐπρόβαλε τὴ λάμψη του νὰ χύσῃ ὁλόγυρά μου;
'Επίστεψες πῶς ἤθελα τὴ δροσερή του ἀχτίδα
ὡσὰν παρθενικὸ φιλὶ 'ς τὰ χείλη μου νὰ νοιώσω;
'Ακόμη δὲ μ' ἐγνώρισες; δὲν ἔμαθες ἀκόμη
πῶς πάντα μαῦρα σύγνεφα, πάντα βαρὺς χειμῶνας,
πάντα σκοτάδι μ' ἀστραπαῖς ἐστάθηκε ἡ ζωή μου.
Τὸ μέτωπό μου ἐγέρασε, ἡ τρίχες μου ἀσπρίζουν,
κι' ἀκόμη δὲν ἐγνώρισα τοῦ κόσμου τὴ γαλήνη.
Κι' ἀπόψε, ἀπόψε, ποὔθελα ἀπόψε, ποῦ ποθοῦσα
νὰ καταλάβουν τὰ στοιχειὰ τί μαύρη τρικυμία
μουγκρίζει μὲς 'ς τὰ στήθη μου καὶ πόσ' ἀστροπελέκια
μου κατασχίζουν τὴν καρδιά, ἀπόψε σὺ φοβεῖσαι;
Φοβεῖσαι λίγα σύγνεφα θολά, ποῦ ἀνεμοδέρνουν,
καὶ τὴ μαυρίλα τοῦ βουνοῦ καὶ τῆς βροντῆς τὸν κρότο;
Σύρε, δειλέ. Τί στέκεσαι, Ταχήρ, ἐδῶ σιμά μου;
Σύρε νὰ γίνῃς σύντροφος τοῦ υἱοῦ μου τοῦ Μουχτάρη.

ΤΑΧΗΡ

Βιζήρη μου, πατέρα μου, γιατί, γιατὶ μὲ διώχνεις;
Τόσον καιρό μ' ἀγάπησες σὰν νἄμουνα παιδί σου,
κι' ἀπόψε μ' ἀπαρνήθηκες; μὲ διώχνεις, μ' ἀτιμάζεις;
Βιζήρη, πότ' ἐδείλιασα, ἢ πότε αὐτὸ τὸ χέρι
πιστὰ δὲ σ' ὑπηρέτησε; μὴ μὲ καταφρονέσῃς.
Πές μου, τί θέλεις ἐπὸ μέ; Οἱ δυό μας ἑνωμένοι
μποροῦμε νὰ χαλάσωμε τὴν ὠμορφιὰ τοῦ κόσμου·
μποροῦμε. ἂν τὸ θελήσωμε, τὰ δένδρα νὰ μᾶς βλέπουν
κι' ἀμέσως νὰ μαραίνωνται, τὰ φύλλα τους νὰ ρίχνουν,

Ὅθε διαβαίνουμε μαζὶ ν' ἀχνίζουνε τὰ ῥόδα,
καὶ νὰ διψοῦνε γιὰ δροσιὰ τὰ χόρτα, τὰ λουλούδια,
Βιζήρη, ὅπου πατήσωμε. Ἡ μάνα ν' ἀποῤῥίχνη,
ὅταν ἰδῇ τὸν ἴσκιο μας· 'ς τὰ στήθη της τὸ γάλα
νὰ γίνεται πικρὴ χολή, περίδρομος, φαρμάκι.
Πές μου, τί θέλεις ἀπὸ μέ; 'Αλῆ, δοκίμασέ με.

ΑΛΗΣ

Ταχήρ, παιδί μου, σιώπησε· φθάνει, συχώρεσέ με·
τόσην αἰσθάνομαι γιὰ σέ ἀγάπη καὶ φιλία,
ποῦ σκιάχτηκα μὴν ἤθελες ἀπόψε νὰ μ' ἀφήσῃς.
Νἄξερες πόσαις κόλασαις, πόσα σκληρὰ μαχαίρια
μοῦ κόβουνε τὰ σωθικά! Ταχήρ, παρακαλέσου
γιὰ τὸν Βιζήρη τὸν 'Αλῆ. Πρόσταξε τὰ στοιχεῖα
νὰ μὲ βοηθήσουνε, Ταχήρ, καὶ πὲς ς' τὰ καταχθόνια
πῶς γιὰ μιὰν ὥρα, μιὰ στιγμή, κορμί ψυχή, τὸ βιό μου,
ὅλα τὰ δίνω, μιὰ στιγμὴ νὰ μοῦ χαρίσουν μόνον.
Καὶ σύ, ψυχὴ τῆς μάνας μου, πὤρχεσαι κάθε βράδυ
καὶ πέφτεις καὶ σωριάζεσαι σιμά μου 'ς τὸ κρεββάτι,
καὶ μοῦ ἐνθυμίζεις μὲ φιλιά, μὲ δάκρυα τὸ Γαρδίκι (β),
ὄχ! ἔλα, παντοδύναμη, λησμόνησε μιὰν ὥρα
τὴ φοβερή σου ἐκδίκησι. Μάνα μου, βόηθησέ με,
ἂν μ' ἀγαπᾷς, ἂν πιθυμῇς κ' ἐγὼ νὰ σοῦ πλερώσω
τὸ χάρισμα ποῦ σὤταξα, μάνα μου, βοήθησέ με.

ΤΑΧΗΡ

Βιζήρη μου, τί μυστικό, τί πόνος σὲ σπαράζει;
Δὲν εἶμ ἐγ' ὁ πνεμματικός, ὁ φίλος σου, Βιζήρη;
Πὲς μου, τί θέλεις τὰ στοιχειά, τὸν ᾅδη τί τὸν θέλεις;
Τὰ κόκκαλα τῆς μάνας σου γιατί νὰ τὰ ξυπνήσῃς;

'Εγὼ καὶ σὺ δὲν εἴπαμε πῶς φθάνομε μονάχοι;
Ἄλλη βοήθεια τί ζητεῖς; Εἶν' ἐντροπὴ δική μας
οἱ ζωντανοὶ νὰ κράζουνε βοήθεια πεθαμμένους.
Πές μου, τί θέλεις; τί ποθεῖς; Ποτέ, ποτὲ δὲν σ' εἶδα,
Βιζήρη μου, σὰ σήμερον ἀχνὸν καὶ ταραγμένον.
'Εσύ, ἐσύ, ὁποῦ βαστᾶς τόσαις ζωαῖς 'ς τὸ χέρι,
ποῦ σὲ μιὰ μόνη σου ματιὰ τὰ Γιάννινα βυθίζουν,
καὶ 'Αρβανιτιὰ καὶ 'Ρούμελη ἐμπρός σου γονατίζουν,
καὶ 'ς τὴ φωνή σου τ' Ἄγραφα ῥαγίζονται καὶ τρέμουν,
ἐσύ, ἀπόψ' ἐδείλιασες; Βιζήρη μου, θυμήσου
τὴ φοβερή σου δύναμη. Σ' ἐκράξαμε λειοντάρι.

ΑΛΗΣ

Ταχήρ, δὲ θέλω ἐκδίκησαις, αἷμα, Ταχὴρ δὲ θέλω·
ἂν ἤτανε γιὰ φονικά, δὲ σ' ἔκραζα βοήθεια.
Λησμόνησα τὰ πάθη μου, λησμόνησα ταῖς ἔχθραις·
ὅλα μοῦ φύγαν ἀπ' τὸ νοῦ. Μπορῶ νὰ σοῦ τὠρκίσω,
Ταχήρ, ὅτ' ἐλήσμονησα ἀπόψε καὶ τὸ Σοῦλι,
τὸ Σοῦλι ποῦ μ' ἐθέρισε, ποῦ μ' ἄδειασε τὴ φλέβα
ῥοφῶντας ἀκατάπαυστα τὸ αἷμα τῆς καρδιᾶς μου,
τὸ Σοῦλι, ποῦ μοῦ ἐντρόπιασε τὰ κάτασπρά μου γένεια,
ἀπόψε τὸ λησμόνησα. Τὸ Λάμπρο τὸ Τζαβέλλα,
μοῦ φαίνεται ἂν τὸν ἔβλεπα 'ς τὰ πόδια μου σφαμμένον,
κι' ἂν ἠμποροῦσε ἀνθρώπινη δύναμις νὰ τοῦ δώσῃ
πάλαι τὴν πρώτη του ζωή, γιὰ νὰ μὲ μαρτυρέψῃ,
μὰ τὴν ψυχὴ τῆς μάνας μου, ἤθελα τοῦ τὴ δώσῃ,
ἂν ἠμποροῦσα μιὰ στιγμή, Ταχήρ, κ' ἐγὼ νὰ ἐλπίσω.
Ἂν μῶλεγαν νὰ γύριζα 'ς τὴν πρώτη μου τὴ φτώχεια,
νὰ τρέχω ἐπάνω 'ς τὰ βουνὰ καὶ νὰ καταφρονιῶμαι,
Ταχήρ, δὲ λέγω ψέμματα, τὤκανα 'ς τὴν ψυχή μου,
ἂν ἠμποροῦσα μιὰ στιγμὴ νὰ λάβαιν' ἀπ' τὴ φύση

τῆς ἄνοιξης τὴν ὠμορφιά, τὴ μυρωδιὰ τοῦ ῥόδου,
τοῦ φεγγαριοῦ τὸ φόρεμα, καὶ τῆς κιτριᾶς τὰ νειῶτα,
ἂν ἠμποροῦσα μιὰ στιγμή, Ταχήρ, νὰ ξανανειώσω.
Βλέπεις, παιδί μου, τί ζητῶ; Βλέπεις ἡ δύναμή μου
δὲ φθάνει. Τὰ γεράματα μ' ἐπλάκωσαν, μὲ γέρνουν·
ἄσπρισε τὸ κεφάλι μου, τὰ χείλη μου ἀχνίσαν,
ἐθόλωσαν τὰ μάτια μου, δὲ λάμπουνε σὰν πρῶτα.
Κ' ἐν ᾧ, κ' ἐν ᾧ τὰ κόκκαλα ἀρχίζουν νὰ κουφόνουν,
Ταχήρ, φέρε τὸ χέρι σου, θέσε το 'ς τὴν καρδιά μου,
ν' ἀκούσῃς πῶς οἱ χτύποι της, πῶς εἶναι ἀνδρειωμένοι.
Βράζει τὸ αἷμα μου, Ταχήρ, καὶ τώρα, ποῦ μ' ἀκούεις,
αἰσθάνομαι πῶς δύναμαι ἀκόμη ν' ἀγαπήσω.
'Αλλά, μὲ βλέπουν γέροντα, μὲ σκιάζονται, μὲ τρέμουν,
πέφτουν, φιλοῦν τὰ πόδια μου, τὰ μάτια δὲ σηκόνουν
ποτὲ νὰ μὲ κυττάξουνε. Ἡ μάνα κι' ὁ πατέρας
εὐτυχισμένοι στέλλουνε 'ς ἐμὲ τὴ θυγατέρα,
γιὰ νὰ γλυτώσουν τὸ παιδί, μονάκριβ ὅταν τὤχουν,
κ' ἐγὼ γυρεύω τὸ φιλὶ ὡσὰν ἐλεημοσύνη,
καὶ μοῦ τὸ δίνουνε ψυχρό, σκληρὰ συντροφεμμένο,
ποιὸς ξεύρει μὲ τί ἄσπλαχνη καὶ μυστικὴ κατάρα.
Ταχήρ, ἂν μ' ἐκατάλαβες, ἂν ἔμαθες τί θέλω,
θεράπεψέ με· τὸ ζητῶ γιὰ χάρη, γιὰ ἐσπλαχνία.

ΤΑΧΗΡ

Βιζήρη μου, τὠμολογῶ, δὲν ἤλπιζα ποτέ μου
ν' ἀκούσω τῆς 'Αρβανιτιᾶς τὸ φοβερὸ λειοντάρι
ν' ἀναστενάζῃ, νὰ θρηνῇ σὰν ἔρημη τρυγόνα.
Πρόσταξε τὸ κεφάλι μου 'ς τὰ πόδια σου νὰ πέσῃ,
ἀλλ' ἄκουσε, πατέρα μου, τὸ γέρο σου τὸ φίλο.
Ἡ μάνα σου σ' ἐγέννησε καὶ σ' ἔῤῥιψε 'ς τὸν κόσμο
τὴν ὥρα, ποῦ κ' ἡ μάνα μου ἐγέννησε κ' ἐμένα.

Ἀντὶ νὰ γίνῃ ἕνας σεισμός, ἀντὶς ἡ γῆ ν' ἀνοίξῃ,
ἀντὶ νἄλθῃ θανατικό, πλημμύρα, πεῖνα φτώχεια,
μιὰ δύναμις ἀνώτερη μᾶς ἔστειλ' ἐδῶ κάτω.
Ἐσὺ ἐδιωρίστηκες νἆσαι σπαθὶ κ' αἰθέρας,
κ' ἐμένανε μ' εὐχήθηκε, Βιζήρη, νἆμαι πάντα
τοῦ φοβεροῦ σου τοῦ σπαθιοῦ πιστὴ φωλειὰ καὶ θήκη.
Σαράντα χρόνους τρέχομε· κιὰ κύτταξε, Βιζήρη,
πόσα βουνὰ διαβήκαμε, πόσους κρημνοὺς καὶ βράχους!
Ρίξε τὰ μάτια ὀπίσω σου, πέρασε μὲ τὸ νοῦ σου
ὅλα μας τὰ πατήματα καὶ μέτρησε τοὺς τάφους . . .
Τί κρῖμα ποῦ δὲ φαίνονται! Καὶ ποιὸς θυμᾶται τώρα;
Τὰ κόκκαλα καὶ τὰ κορμιὰ ἐλυώσανε, Βιζήρη.
Τὸ χῶμα, ποῦ δλοφούσκωτο τὰ μνήματα πλακόνει,
ὀλίγ' ὀλίγο χάνεται, γλυκὰ κατακαθίζει·
ὕστερα φθάνει ἡ ἄνοιξη μὲ τὰ πολλὰ λουλούδια,
μὲ τὰ χορτάρια τὰ χλωρά, μὲ γέλια, μὲ παιγνίδια,
καὶ ἐκεῖ, ποῦ μαῦρο κ' ἔρημο τὸ φονικὸ κοιμᾶται,
παίζουν, χορεύουν τὰ παιδιά, λαλοῦνε τὰ πουλάκια.
Τὰ αἵματα, ποῦ ἐχύσαμε, τὰ ῥούφηξε τὸ χῶμα,
τὰ ξέπλυνε τὸ σύγνεφο, τἄσβυσεν ἡ δροσοῦλα,
καὶ τώρα ἐλησμονήσαμε. Κἄμμιὰ φορὰ τὴ νύχτα
τὰ βλέπομε 'ς τὸν ὕπνο μας, ἀλλὰ ποιὸς τὰ φοβεῖται;
Τὸ πρῶτο γλυκοχάραμμα τὰ σβεῖ, τὰ συνεπαίρνει.
Ὦ! μὴ φοβεῖσαι τοὺς νεκρούς, εἶν' ἥσυχοι οἱ καϋμένοι.
Ἔχουν τὸν ὕπνο τους βαθύ, κοιμῶνται σὰν παιδάκια.
Βιζήρη, τώρα σ' ἐρωτῶ, ἂν εἶπα τὴν ἀλήθεια.
Γιὰ νὰ μπορέσῃς τοῦ Θεοῦ τὴ δύναμη ν' ἁρπάσῃς,
κι' ἀντίπαλός του ἄσπονδος νὰ τόνε πολεμήσῃς,
ἐκειὸς νὰ δίνῃ τὴ ζωὴ καὶ σὺ νὰ τήνε παίρνῃς,
πῶς ἔπρεπε νὰ πορευθῇς; Μ' ἐκείνη τὴν ἀγάπη,
ποῦ νειὸς δὲν ἐπεθύμησες καὶ . . . σήμερα γυρεύεις,
ἤθελ' ἀκόμη σέρνεσαι 'ς τοῦ Τεμπελὲν τὴ φτώχεια.

Θὰ κάθησο 'ς τὴ θύρα σου, τὸ χέρι σου ν' ἁπλώνῃς
εἰς τὸ διαβάτη, ποῦ περνᾷ. 'Εμίσησες τὸν κόσμο,
καὶ νὰ ποῦ τὸν ἐνίκησες. 'Αλλὰ μὴ λησμονήσῃς,
τὸ Σοῦλι μένει ζωντανό, κι' ὁ Λάμπρος ὁ Τζαβέλλας.
Θυμήσου πῶς ἡ μάνα σου βαθειὰ μέσα 'ς τὸ χῶμα
ἀνάπαυση δὲ θὰναὕρῃ καὶ ὕπνο κ' ἡσυχία,
ἀνίσως καὶ 'ς τὸ μνῆμά της δὲ σφάξῃς τὸ Γαρδίκι.
Βιζήρη, πές μου, τί ποθεῖς; ποιὰ κόρη, ποιὰ γυναῖκα
δὲ σ' εἶδε, δὲ σ' ἐζήλεψε, δὲν ἦλθε 'ς τὸ πλευρό σου;
Ποιὰ μάνα μὲς 'ς τὰ Γιάννινα καὶ ποιός, καὶ ποιὸς πατέρας
τολμᾷ 'ς ἐσένα ν' ἀρνηθῇ τὰ κάλλη τοῦ παιδιοῦ του;
Οἱ χρόνοι δὲ σ' ἐγέρασαν, τὸ χέρι σου δὲν τρέμει·
εἶναι φωτιὰ τὰ χείλη σου καὶ κεραυνὸς τὸ μάτι.
Ποιὸς εἶν' ἐκεῖνος, ποῦ θωρεῖ τὴν κάτασπρη τὴ χήτη
τοῦ Πίνδου τοῦ περήφανου καὶ γέροντα τὸν κράζει;
Πές μου, τί θέλεις, πρόσταξε· τὸ χέρι μου, ἡ ψυχή μου
εἶναι δικά σου. Ἄνοιξε 'ς τὸ φίλο τὴν καρδιά σου.

ΑΛΗΣ

Ταχήρ, Ταχήρ, μοῦ θύμησες τὰ περασμένα χρόνια,
τὸ δρόμο, ποῦ περάσαμε, τὰ μνήματα, τὸ αἷμα,
καὶ σὰν καὶ νὰ ξανάνειωσα, ἐχάρηκε ἡ καρδιά μου.
Ταχήρ, ἐσὺ μ' ἐγνώρισες. Δὲν ἦλθα ἐδῶ 'ς τὸν κόσμο,
γιὰ ν' ἀγαπήσω τοῦ Θεοῦ τὸ πλάσμα, τὴν εἰκόνα.
Ἄλλος Θεὸς μ' ἐγέννησε, μῶδωκε τὴν ψυχή του
καὶ μοὖπε καὶ μὲ δίδαξε πῶς ἡ ζωὴ ἡ δική μου
θὰ νἆναι μαῦρος θάνατος καὶ κόλαση ἐδῶ κάτω.
Θυμοῦμαι ἀκόμη τὴ στιγμή, ποῦ ἡ μάνα μου μ' ἐπῆρε
κρυφὰ κρυφ' ἀπ τὰ ἀδέρφια μου τὸ βράδυ 'ς ἕνα μέρος,
ὅπου ἦσαν μνήματα πολλὰ κι' ἀσπρίζαν 'ς τὸ φεγγάρι.
'Ανάμεσά του ἔστεκε σιωπηλό, μονάχο,

ἕνα ψηλό, θεόρατο καὶ μαῦρο κυπαρίσσι.
Ἡ νύχτα ἦτον ἥσυχη, ἔλαμπε τὸ φεγγάρι,
καὶ κἄπου κἄπου ἀκούετο τὸ ρυάσιμο τοῦ λύκου.
«Μάνα μου, λέγω, κύτταξε, τὰ γόνατά μου τρέμουν.
Τί μ' ἔφερες ἐδῶ νὰ ἰδῶ, πᾶμε· φοβοῦμαι, μάνα».
Κ' ἐκείνη, ποῦ τὴν ἔτρεμεν ὁ οὐρανὸς κι ὁ ᾅδης,
«Ἀλῆ, μοῦ λέγει, μὴ φοβοῦ σὰν ἦσαι μὲ τὴ Χάμκω.
Οἱ πεθαμμένοι δὲν ξυπνοῦν· κι' ἀνίσως καὶ τὸ μνῆμα
ξεράσῃ ἀπὸ τὰ στήθη του κἀνέναν κολασμένον,
φθάνει νὰ ἰδῇ πῶς εἰμ' ἐδῶ, τὸ χνῶτό μου νὰ νοιώσῃ,
γίνεται στάκτη καὶ καπνὸς καὶ δυὸ φοραῖς πεθαίνει.
Ἀλῆ, παιδί μου, μὴ φοβοῦ, μὴ σκιάζεσαι τοὺς τάφους.
Τὰ κόκκαλα μέσα 'ς τὴ γῆ καὶ τἄψυχο τὸ κρέας
δὲν εἶναι παρ' ὁ ἄνθρωπος 'ς τῆς μάνας του τὴ μήτρα.
Τὸ σάβανο εἶναι σπάργανο, τὸ ξύλινο κιβοῦρι
εἶναι κουνιὰ μικροῦ παιδιοῦ, ὁποῦ ποτὲ δὲν κλαίει·
χαρὰ 'ς ἐκεῖνον, ποῦ μπορεῖ, ἄλλος θεὸς πατέρας,
ἀντὶ νὰ φτεύῃ τὴ ζωὴ 'ς τῆς γυναικὸς τὰ σπλάχνα,
γιὰ νὰ γεννῶνται δράκοντες καὶ φείδια καὶ λειοντάρια,
βαθειὰ νὰ σκάφτῃ μὲς 'ς τὴ γῆ καὶ νὰ καταβολιάζῃ
τὴ σάρκα τὴν ἀνθρώπινη, πῶσο κακὴ κι' ἂν ἦναι,
θὰ δώσῃ, ρόδα γιὰ καρπούς, λουλούδια καὶ χορτάρια·
παιδί μου, ἂν θέλῃς τὴν εὐχὴ τῆς μάνας σου νὰ πάρῃς,
θυμήσου νἆσαι ἔσπλαχνος καὶ σὰν καλὸς πατέρας
'ς τὰ δύστυχα τὰ τέκνα σου νὰ στρώνῃς γιὰ κρεββάτι
τὸ χῶμα, ποὖναι δροσερό, καὶ νὰ τ' ἀποκοιμίζῃς.
Ἀλῆ, παιδί μου, κύτταξε τὸ μαῦρο κυπαρίσσι,
κύτταξε καὶ τὰ μνήματα, ποῦ ἀσπροβολοῦν τριγύρω.
Βλέπεις, ὁ ἴσκιος του περνᾷ σὰν ἄλλος ὡροδείχτης
ἐπάνω ἀπὸ τὰ μάρμαρα, λὲς καὶ μετρᾷ ταῖς ὥραις.
Ἐς τὸν κόσμο τώρα ποῦ θὰ ἐμβῇς, νὰ γίνῃς κυπαρίσσι
καὶ νὰ μετρᾷς ταῖς ὥραις σου, τοὺς χρόνους, τὴ ζωή σου,

ἁπλώνοντας τὸν ἴσκιο σου 'ς τὰ μνήματα τὰ κρύα.
Καὶ κύτταξε, γλυκέ μου 'Αλῆ, ποτὲ μὴ λησμονήσῃς.
Ἂν ἔλθῃ μέρα καὶ στιγμή, ποῦ ὁ μαῦρός σου ὡροδείχτης
δὲν εὕρῃ πλάκα νὰ σταθῇ τὴν ὥρα νὰ σοῦ δείξῃ,
θυμήσου, 'Αλῆ, τὰ λόγια μου, ἡ μοῖρα θὰ σὲ πάρῃ.
Ἄλλο δὲν ἔχω νὰ σοῦ εἰπῶ. Ζώσου σπαθί, μαχαῖρι,
καὶ τρέχα, ἀναίβα τὰ βουνά. Ἔχε σιμά σου πάντα
τὴ μητρική μου τὴν εὐχὴ καὶ δὲ θὰ ν' ἀποστάσῃς».
Ταχήρ, ἐκείνη τὴ βραδειὰ ἐνίκησα τὸν κόσμο.
Κ' ἐσὺ τὸ ξεύρεις, φίλε μου, τὸ ξεύρεις, συντροφέ μου,
ἂν ἐλησμόνησα ποτὲ τῆς μάνας μου τὰ λόγια.
Τώρα γιὰ πρώτη μου φορὰ αἰσθάνομαι ἕνα πάθος,
μιὰ δίψα ἀκατανόητη, Ταχήρ. μιὰ τέτοια λαύρα,
ποῦ ἂν ἤξευρα πῶς ἔφθανε γιὰ νὰ μοῦ τήνε σβύσῃ
τὸ αἷμα τῆς 'Αρβανιτιᾶς, τὸ αἷμα . . . τὸ δικό σου,
ὅλο μὲ μιᾶς θὰ τὤπινα, Ταχήρ, νὰ ἡσυχάσω.
Τὸ μυστικό μου θὰ σοῦ εἰπῶ· ἀλλοίμονο σ' ἐσένα,
ἂν ἴσως κι' ἀπ' τὰ χείλη σου πέσῃ ποτὲ ἕνας λόγος.
Ταχήρ, Ταχήρ, 'ς τὸ πρόσωπο, Ταχήρ, μὴ μὲ κυττάζεις·
τὸ λύκο τὸν ἀνήμερο, τὸ τρομερὸ λειοντάρι,
τὸν ἄγριο τὸν 'Αλήπασα, τὸν κατατρώγει ἡ ζήλεια.
'Η ζήλεια! τὦμολόγησα, σ' ἄνοιξα τὴν καρδία μου.
Φέρε μου ἐδῶ τὸ δάχτυλο, μέτρησε τὴν πληγή μου.
'Απόψε ὁ κόσμος νὰ χαθῇ, ὁ οὐρανὸς νὰ πέσῃ,
ν' ἀνοίξῃ ἡ γῆ νὰ καταπιῇ κ' ἐμένανε κ' ἐσένα,
ἀπόψε θέλω ἰατρικό! . . . Κανένανε δὲν ἔχω·
ἐσὺ λυπήσου με, Ταχήρ, ἐσύ, πιστέ μου φίλε.

ΤΑΧΗΡ

Βιζήρη μου, Βιζήρη μου, ἄφες με νὰ φιλήσω
τὸ δυνατὸ τὸ πόδι σου, τὴ γῆ, ποῦ σὲ βαστάει·

ζήλεια σοῦ καίει τὴν καρδιά, ζήλεια γλυκειὰ κι' ἀγάπη!
Καὶ λὲς ὅτι εἶσαι γέροντας! Καὶ λὲς ὅτι τὰ χρόνια
σ' ἀσπρίσανε, σ' ἐγείρανε! Εὐλογημένη ἡ ὥρα,
ποῦ μ' ἄνοιξες τὰ στήθη σου καὶ μὤδειξες, Βιζήρη,
τ' ἀνδρειωμένα σπλάχνα σου, ποῦ ἀκόμη λαχταρίζουν!
Ζήλεια! τοῦ ἔρωτος πικρό, φαρμακερὸ στολίδι,
'ς ἐσέ, Βιζήρη, θὰ γενῇ αἷμα, ψυχὴ καὶ νειότη,
ἀπόψε ὁ κόσμος νὰ χαθῇ, ὁ οὐρανὸς νὰ πέσῃ,
ν' ἀνοίξ ἡ γῆ νὰ καταπιῇ κ' ἐμὲ καὶ τὰ παιδιά σου . . .

ΑΛΗΣ

Παιδιά μου; . . . Ποιὸς σ' ἐρώτησε; πῶς σοὖλθανε 'ς τὴ μνήμη;
'Εγώ, ποὖμαι πατέρας τους, ἐγὼ δὲν τὰ θυμοῦμαι,
καὶ σὺ πῶς τὰ μελέτησες; Τόση μεγάλη ἀγάπη
αἰσθάνεσαι γιὰ μένανε, ὁποῦ, χωρὶς νὰ θέλῃς,
βλέπεις ἐμπρός σου τὸ Μουχτὰρ καὶ τὸ Βελῆ, σὰν νἆταν
τοῦ δένδρου, ποῦ σ' ἐσκέπασε, Ταχήρη, τὰ κλωνάρια;
Καὶ 'ς τὤνομά τους ὥρκισες κ' ἐφώναξες ν' ἀνοίξῃ
ἀπόψε ἡ γῆ νὰ καταπιῇ καὶ σὲ καὶ τὰ παιδιά μου . . .
Ποιὸς ξεύρει; . . . ἂν σ' ἐπρόσταζα . . . ἂν ἤξευρες πῶς τώρα
ὅλη ἡ ζωή μου κρέμεται 'ς τὰ χέρια . . . τὰ δικά σου.
Κι' ἂν σὤλεγαν πῶς γιὰ νὰ ἰδῇς τὸν ἀδελφοποιτό σου
τὸ γέρο τὸ Βιζήρη σου, Ταχήρη, τὸν Ἀλῆ σου
ν' ἀναστηθῇ, νὰ ἰατρευθῇ μ' ἕνα ποτῆρι αἷμα . . .

ΤΑΧΗΡ

Ἔκοβα τὸ λαρύγγι μου, ἔσφαζα τὸ παιδί μου,
γιὰ νὰ σ' τὸ φέρω νὰ τὸ πιῇς, Βιζήρη μου, πατέρα.

3

ΑΛΗΣ

Ἐ τὴν ἀγκαλιά μου ἔλα ἐδῶ· ἐσ' εἶσαι τὸ παιδί μου.
Ἄκουσε τώρα τί θὰ εἰπῶ, μάθε ἀπὸ σὲ τί θέλω . . .
Καθὼς ἀνθίζ ἡ μυγδαλιὰ μὲ τὰ πολλὰ τὰ χιόνια,
ἄνθιζε μὲς 'ς τὰ Γιάννινα καὶ ἡ Κυρὰ Φροσύνη,
χρυσῆ ἀχτίδα φεγγαριοῦ 'ς τὰ σύγνεφα κρυμμένη.
Μιὰ μέρα τὴν ἀπάντησα· ἐδιάβηκε σιμά μου
κ' ἐθάμβωσαν τὰ μάτια μου. Κρυφὴ ἀνατριχίλα
μ' ἔσφαξε μὲς τὰ κόκκαλα. Τὸ ἄτι μου τὴν εἶδε·
ἐστύλωσε τὰ πόδια του, ἐτέντωσε τὸ μάτι
κι' ἁπλόνει, ἁπλόνει τὸ λαιμὸ γιὰ νὰ τὴ χαιρετήσῃ.
Ὁλογυρά της ἔστεκαν σὰν ἄνθη, σὰν ἀστέρια,
σὰν ταῖς ῥανίδες τῆς δροσιᾶς 'ς τῆς κιτριᾶς τὸ φύλλο,
κόραις πολλαῖς. Ἐπαίζανε κ' ἐμάζοναν λουλούδια·
ἐσκιαχτηκάνε τἄλογο, σὰν ἄγρια περιστέρια
ἐπέταξαν, ἐκρύφτηκαν μὲς τῶν δενδρῶν τὸν ἴσκιο.
Τὸ ἄτι μου ἐχλημμήτισε, ἀστροπελέκι ἐχάθη.
Ἐπέρασε πολὺς καιρὸς καὶ πάντα 'ς τὤνειρό μου
τὴν ἔβλεπα· τῆς ἅπλονα τὰ χέρια νὰ τὴν πιάσω
καὶ μὤφευγε σὰν τὸν ἀφρὸ 'ς τὰ δάχτυλα τοῦ ναύτη,
ποῦ κινδυνεύει νὰ πνιγῇ πιστεύοντας πῶς σφίγγει
τὴν ἄσπρη πέτρα τοῦ γιαλοῦ, ποῦ θὰ τόνε γλυτώσῃ.
Ἦλθε φωτιὰ καὶ πόλεμος· τὸ Σοῦλι φοβερίζει
νὰ καταπιῇ τὰ Γιάννινα· τὰ κλέφτικα τὰ βόλια
ἐσύριζαν μες 'ς τ' Ἄγραφα· τοῦ Πίνδου τὰ τουφέκια
ἀστράφτουνε καὶ τὸν καπνὸ 'ς τὰ γένεια μου σκορποῦνε·
τὸ αἷμα, ἡ ἐκδίκηση, ὁ φόβος, ἡ ἐλπίδες
μ' ἔκαμαν κ' ἐλησμόνησα. Δὲν ἔβλεπα 'ς τὸν ὕπνο
τὸ ὄνειρό μου τὸ γλυκό· ἐχάθηκε ἡ Φροσύνη.
Εἶναι τρεῖς νύχτες ποῦ ἄγρυπνος τὴ βλέπω πάλ' ἐμπρός μου.

Ἡ σπίθα μου ἔγεινε φωτιά, μὲ καίει, μὲ φλογίζει.
Δὲν εἶμαι Ἀλῆς Τεπελενλῆς, δὲν εἶμαι υἱὸς τῆς Χάμκως,
ἀνίσως 'ς τὸ κρεββάτι μου δὲν τὴν ἰδῶ νὰ πέση.
'Σ τὸν ὕπνο μου γιὰ τρεῖς φοραῖς τὴν εἶδα τὴ Φροσύνη,
θὰ ν' ἀναληθέψη τὤνειρο κι' ἀπόψε θ' ἀληθέψη.
Ὁ πόλεμος ἡσύχασεν, ἔπαψε τὸ τουφέκι,
ἐγύρισα 'ς τὰ Γιάννινα . . . τὸν ξεύρεις τὸ Δεσπότη;
Κἄποιος θὰ τοῦ μαρτύρησε τὴ μυστική μου ἀγάπη,
κ' ἐκεῖνος τήνε πάντρεψεν. Ἐπίστεψε, τοῦ ἐφάνη
μὲ τρεῖς εὐχαῖς, ποῦ διάβασε, καὶ μὲ τὰ δύο στεφάνια,
μὲ τὸν καπνὸ τοῦ θυμιατοῦ καὶ μὲ τὰ δαχτυλίδια
πῶς ἅρπαξε ἀπ' τὰ νύχια μου τὸ πλάσμα τοῦ θεοῦ του.
Παπᾶ, μέσα 'ς τὰ Γιάννινα ἄλλος θεὸς δὲν εἶναι
παρ' ὁ Βιζήρης ὁ Ἀλῆς καὶ θὰ τὸ ἰδῇς μιὰ μέρα.
Τρεῖς χρόνοι τώρα ἐπέρασαν . . . κι' ὁ Βάγιας ὁ Θανάσης
ἦλθε καὶ μοὖπε μυστικὰ πῶς ἡ κυρὰ Φροσύνη
παραίτησε τὸν ἄνδρα της, τὰ δυό της τὰ παιδάκια,
καὶ . . . κἄποιον ἄλλον ἀγαπᾷ . . . Ταχήρ, Ταχήρ, βοήθεια . . .

ΤΑΧΗΡ

Ποιόνε, Βιζήρη; πές μου τον . . . ν' ἀκούσω τὤνομά του.

ΑΛΗΣ

Ταχήρ, μὴ τρέμῃς σὰν ἐμέ . . . Ταχήρ, μὴ πρασινίζῃς . . .
Εἴμεθα μόνοι . . . Τὸ Μουχτάρ . . . Καὶ πῶς; ἀνατριχιάζεις;
Ἐσκιάχτηκες μὴ θὰ σοῦ πῶ νὰ τρέξῃς νὰ μοῦ φέρῃς
τὸ αἷμα, ποῦ προτήτερα μὤταξες νὰ μοῦ δώσῃς;
Ἐσὺ τὸ ξεύρω, μ' ἀγαπᾷς . . . δὲν ἔχεις ἄλλο φίλο,
βλέπεις κ' ἐγὼ σὰν νἄσουνε πνεματικός, θεός μου,
τὸ μυστικό μου σὤδωκα. Τί τρέμεις; τί φοβεῖσαι; . . .

ΤΑΧΗΡ

Βιζήρη μου, δὲ σκιάζομαι. Τί θέλεις . . . τὸ παιδί σου . . .

ΑΛΗΣ

Νά-ἦν' ἡ ὕστερη φορὰ π' ἀκούω τέτοιο λόγο
νὰ βγαίνῃ ἀπὸ τὸ στόμα σου. Ταχήρ, ἀκοῦς τί λέγω;
Παιδί! . . . Δὲν ἔχω ἐγὼ παιδιά, δὲν εἶμ' ἐγὼ πατέρας.
Ἡ θάλασσα τὰ κύματα παιδιά της θὰ τὰ κράξῃ,
γιατὶ τήνε ξεσχίζουνε καὶ τήνε μαρτυρεύουν;
Καὶ τοὐρανοῦ τὰ σύγνεφα μποροῦνε ν' ἀγαπήσουν
τὸν κεραυνό, τὴν ἀστραπή, τὰ δίδυμα τἀδέρφια,
τὰ σπλάχνα, ποῦ τὰ ἐγέννησαν, Ταχήρ, γιατὶ φλογίζουν;
Παιδιά! Δὲν ἔχω ἐγὼ παιδιά. Ταχήρ, ὅταν θυμοῦμαι
πῶς γιὰ νὰ δώσω τὴ ζωή, τὸ αἷμα καὶ τὴ σάρκα
εἰς τὸ Μουχτὰρ καὶ τὸ Βελῆ, τὸ λύκο καὶ τὸ φεῖδι,
ἐπῆρ' ἀπὸ τὴ νειότη μου, ἐπῆρ' ἀπ' τὴν ψυχή μου
καὶ τὰ στεροῦμαι τώρα ἐγώ, τὰ χαίρονται οἱ δυό τους·
ὅταν θυμοῦμαι ὅτ' ἔκλεψαν, Ταχήρ, τὴ δύναμή μου
καὶ τὴ φοροῦν αὐτοὶ γιὰ μέ, κ' ἐγὼ τήνε γυρεύω . . .
Παιδιά! Δὲν ἔχω ἐγὼ παιδιά. Δὲν ἦλθα ἐδῶ 'ς τὸν κόσμο
νὰ πλάσω νέαις γενεαίς· μ' ἔστειλαν νὰ χαλάσω.
Ἐσὺ τὸ ξεύρεις καὶ γιατὶ σὲ σκιάζουν τὰ παιδιά μου;
Τὸ μυστικό μου τὤμαθες γνωρίζεις τὸν ἐχθρό μου . . .
Καὶ τώρα, ποὖμαι γέροντας, τώρα καὶ σὺ ποῦ βλέπεις
ὅτ' ἴσως ὕστερη φορὰ θὰ λάβω 'ς τὴ ζωή μου
εὐτυχισμένη μιὰ στιγμή, τώρα καὶ σὺ μ' ἀφίνεις; . . .

ΤΑΧΗΡ

Βιζήρ, δὲν ἐφοβήθηκα . . . Ἂν ἄχνισα γιὰ λίγο,
ἤτανε . . . ἡ ἐκδίκηση. Πρόσταξε, θέλεις τώρα; . . .

ΑΛΗΣ

Ὄχι, Ταχήρ, μὴ βιάζεσαι. Τὸ ξεύρεις, δὲ μ' ἀρέσει
ἄδικα καὶ παράλογα νὰ . . . πέφτω 'ς ἁμαρτία.
Θὰ δώσω λόγο καὶ ψυχὴ 'ς ἕνα Θεὸ μιὰ μέρα.
Ἄκουσε. Τώρα θἄλθη ἐδῶ, νὰ πάρη τὴν εὐχή μου
ὁ υἱός μου ὁ Μουχτάρπασας. Αὔριο τόνε στέλλω
νὰ πάη μακρὰ 'ς τὸν πόλεμο, π' ἀνάφτει 'ς τὰ Μπαλκάμια (γ).
Δέκα χιλιάδες τὤδωσα. Θ' ἀφήση πρὶν χαράξη
τὴ Φρόσω καὶ τὰ Γιάννινα. Τοῦ δίδω καὶ γιὰ φίλο,
νὰ τοὖναι πάντα 'ς τὸ πλευρὸ σὰν ἄλλος του πατέρας,
τὸν τρίτο μας τὸν ἀδελφό, τὸ Βάγια τὸ Θανάση.
Τόνε γνωρίζω ἀπὸ παιδί, τὸ χέρι του δὲν τρέμει . . .
Ἐγὼ καὶ σὺ θὰ μείνωμε. Αὔριο τὸ φεγγάρι
πρὶν ἔβγη ἐπάνω ἀπ' τὰ βουνά, Ταχήρη μου, θὰ πᾶμε
οἱ δυό μας ἥσυχα κρυφὰ ναὔροῦμε τὴ Φροσύνη.
Θὰ πάγω ἐκεῖ, 'ς τὰ πόδια της νὰ πέσω καὶ νὰ κλάψω,
νὰ τῆς ζητήσω ἕνα φιλί, ἀγάπη κ' ἐσπλαχνία·
τὰ πλούτη μου, τὴ δόξα μου, 'ς τὰ χέρια της θ' ἀφήσω·
Βασίλισσα, Σουλτάνα μου, Ταχήρ, θὰ τήνε κάμω,
νὰ τήνε βλέπ' ἡ ἄνοιξη καὶ νὰ τήνε ζηλεύη.
Καὶ ἂν ἄσπλαχνη τὰ δάκρυα μου, Ταχήρ, καταφρονέση,
ἂν δὲ θελήση τὸ Μουχτὰρ γιὰ μὲ νὰ λησμονήση,
ὤ! τότε, φίλε μου πιστέ, θαὔρης ἐσὺ τὸν τρόπο
νὰ πλύνης τὴν αἰσχύνη μου. Βρίσκεις νερὸ 'ς τὴ λίμνη,
σὰν τὴ δροσοῦλα καθαρό . . . Εἶναι βουβὸ τὸ κῦμα,
καὶ ὅταν μουγκρίζη 'ς τὸ γιαλό, ὁ κόσμος δὲν γνωρίζει
ἂν ἦναι θρῆνος ἢ βοή, ἂν ἦναι μοιρολόγι . . .
   Σύρε νὰ κράξης τὸ Μουχτάρ. Ἐδῶ σὰν ἔλθη ἐμπρός μου,
στάσου 'ς τὴ θύρα ἀκίνητος. Κι' ἀνίσως καταλάβης
ἀπὸ μιὰ μόνη του ματιά, ἀπὸ μιὰ μόνη λέξη
ὅτι ἔμαθε τὸ μυστικὸ . . . Ταχήρ, ἐσὺ τὸ ξεύρεις,

δὲν εἶν' ὁ 'Αλῆς ἀχάριστος . . . Ἂν μοὔτανε γραμμένο
ἀπόψ' ἐδῶ νὰ στερηθῶ, ἕνα παιδὶ νὰ κλάψω . . .
ἐσὲ θὰ πάρω γιὰ παιδί, ἐσένα θ' ἀγκαλιάσω.
Σύρε, Ταχήρ, 'ς τὰ χέρια σου εἶν' ὅλαις μου ἡ ἐλπίδες . . .
Ταχήρ, Ταχήρ, λησμόνησα . . . Πῶς δὲ φορεῖς ἀπόψε
οὔτε μαχαῖρι οὔτε σπαθί; Χίλιαις φοραῖς σοῦ τὤπα
νὰ τἄχῃς πάντα συντροφιά . . . Εἶναι κακὸς ὁ κόσμος.
Ἔπειτα τὤχω 'ς ἐντροπὴ νὰ βλέπω τὸ λειοντάρι,
ποῦ πάντα στέκει ἄγρυπνο σιμά μου, 'ς τὸ πλευρό μου,
νὰ μὴ δείχνῃ τὰ δόντια του, τὰ φοβερά του νύχια . . .
Πάρε, Ταχήρ, γι' ἀγάπη μου πάρε νὰ μὲ θυμᾶσαι.
Εἶναι μικρὸ τὸ χάρισμα . . . Ποιὸς ξεύρει, τὸ μαχαῖρι,
ποῦ τώρα ἀπὸ τὴ μέση μου βγαίνει, γιὰ νὰ στολίσῃ
τἀνδρειωμένα στήθη σου, ποιὸς ξεύρει πόση δόξα,
ἀγαπημένε μου Ταχήρ, τὸ καρτερεῖ 'ς τὸν κόσμο!
Σύρε νὰ κράξῃς τὸ Μουχτάρ, σύρε μὲ τὴν εὐχή μου.

Σκύφτει ὁ Ταχὴρ τὸ μέτωπο, ἀχνὸς σὰ πεθαμμένος,
φιλεῖ τὸ χέρι τοῦ 'Αλῆ καὶ παίρνει τὸ μαχαῖρι.
Ἔμεινε μόνος ὁ φονειᾶς. Πικρὰ χαμογελῶντας
ἐκύτταξε τὸ φίλο του, ποῦ φεύγοντας γυρίζει
νὰ προσκυνήσῃ τρεῖς φοραῖς τὸν ἀδελφοποιτό του (δ).

. . . .

'Επάνω κάτω ἀνήσυχος σὰν τίγρις πεινασμένη,
ποῦ καρτερεῖ τὸ θῦμά της, πατεῖ καὶ παραδέρνει.
Ῥίχνει 'ς τὸ χέρι τἄρματα. Τὰ δυό του τὰ πιστόλια
ἦσαν γεμᾶτα, ἕτοιμα. Τραβᾷ τὸ γιαταγάνι,
γλιστρᾷ σὰ φεῖδι, ἀνέμποδα προβαίνει ἀπὸ τὴ θήκη
Τὸ πάθος, ἡ ἐκδίκηση, τὸν πνίγει, τὸν τυφλόνει.

Ἄνοιξε τὸ παράθυρο, λαίμαργα καταπίνει
τὸ ἀγεράκι τῆς νυχτός, ποῦ, ἀθῷο, δὲ γνωρίζει
πῶς τέτοια στήθη τὤμελλε, τὸ μαῦρο, νὰ δροσίσῃ.
Ἐσήκωσε τὸ μέτωπο. Τὸν οὐρανὸ σκεπάζουν
βαρειά, πυκνὰ τὰ σύγνεφα. Λὲς κ' ἔκλεισε τὰ μάτια
νὰ μὴ τὸν δῇ 'ς τὸ πρόσωπο καὶ νὰ μὴ τὸν ἀκούσῃ . . .

. . . .

ΑΛΗΣ (μόνος) (ε)

Δὲν ἔχεις θάῤῥος νὰ μὲ ἰδῇς ἐσύ, ὅποιος κι' ἂν ἦσαι.
Τὰ γαλανὰ τὰ μάτια σου σκέπασε, κρύψε, κλεῖσε.
Πάρε τὰ μαῦρα σύγνεφα, κάμε τα βλέφαρά σου·
τὸν κεραυνό, τὴν ἀστραπὴ δεῖξέ μου 'ς τὰ πλευρά σου.
Ὁμίλησέ μου μὲ βρονταίς, σεισμούς, ἀνεμοζάλη·
τὸ βλέπεις, δὲ σὲ σκιάζομαι, δὲ γέρνω τὸ κεφάλι.
Σ' ἔκραξα, σ' ἐβλασφήμησα. Ἂν ἦσαι σὺ Θεός μου,
Ἔλα μιὰ νύχτα ἐμπρός μου.

Τὴ δύναμή μου δὲ χρωστῶ 'ς τὴ μοῖρα, σὲ κανένα.
Μὲ πλάσανε τὰ χέρια μου. Δὲν εἶμαι σὰν ἐσένα,
ποῦ εὑρέθηκες μονάχος σου χωρὶς ἐχθρούς 'ς τὴ φύση.
Κ' ἕνα παιδάκι ἐδύνατο εὔκολα νὰ νικήσῃ
τὸ χάος καὶ τὴν ἄψυχη τὴν ὕλη, ποῦ ἐκοιμᾶτο,
καὶ πεθαμένη κι' ἄνεργη ἐδῶ κ' ἐκεῖ ἐπλανᾶτο.
Ἂν ἦσαι ἀλήθεια δυνατός, χάλασε αὐτὴν τὴν πλάση,
γιατὶ θὰ σὲ χαλάσῃ.

Καταίβα ἐδῶ, σὲ καρτερῶ. Πάρε γιὰ σύμμαχόν σου,
Ἂν θέλῃς, τὸ μονάκριβο τὸ πλάσμα τῶν χειρῶν σου,

τὸ Θάνατο, τὸ τέκνο σου, τὸ μόνο καύχημά σου,
καὶ τρὲξ' ἐδῶ 'ς τὰ Γιάννινα, δεῖξέ μου τὴν ἀνδρειά σου.
Γιατί, γιατί μὲ πολεμεῖς κρυμμένος 'ς τὸν αἰθέρα
καὶ λίγο λίγο τὴν ζωή μοῦ κλέφτεις κάθε μέρα,
καὶ τρῷς τὴν ἀνθρωπότητα καὶ τρέφεις μέ μανίαν
δειλὴν ἀθανασίαν;

Ἂν ἦσαι παντοδύναμος, γιατὶ νὰ μὴ θελήσῃς
τὸ σπόρο, ποῦ μ' ἐγέννησε 'ς τὴ μήτρα ν' ἀφανίσῃς;
Γιατί τὴ σπίθα, πῶμελλε τὸν κόσμο σου νὰ κάψῃ,
ἀκόμη δὲν τὴν ἔσβυσες; Γιατί, προτοῦ ν' ἀνάψῃ,
μ' αὐτὴν ἐκείνην τὴν πνοή, ποῦ σῶφυγε ἀπ' τὰ χείλη
τὴν ὥρα, ποῦ ἐζωντάνεψες 'ς τὰ χέρια σου τὴν ὕλη,
γιατὶ δὲν τὴν ἐφύσησες; Πές μου το, τί σοῦ φταίω,
ἂν τώρα ἐγὼ σὲ καίω;

Πολλοὶ δὲ σὲ πιστεύουνε, τὴν ὕπαρξή σου ἀρνοῦνται,
γιὰ νὰ μὴ σ' ἔχουν ἔμποδο, δειλοί, νὰ μὴ φοβοῦνται.
Ἐγὼ ὁ Ἀλῆς σ' ἐπίστεψα, γιὰ νὰ σὲ πολεμήσω.
Τὸ βλέπεις πόσους σ' ἅρπαξα! Τὸ βλέφαρο νὰ κλείσω,
χιλιάδες πέφτουνε 'ς τὴ γῆ ἐμπρὸς 'ς τὴ δύναμή μου,
κ' ἐσένα σ' ἐλησμόνησαν, λατρεύουν τὸ σπαθί μου.
Πάρε μου τὰ γεράματα, δῶσέ μου τὴ ζωή σου
κ' ἔλα μ' ἐμὲ μετρήσου.

Μέσα 'ς τὸ μνῆμα καρτερεῖς νἀλθῇς νὰ μὲ παιδέψῃς!
Δὲ σὲ φοβοῦμαι οὔτ' ἐκεῖ· τὴ φύση ν' ἀνατρέψῃς
γιὰ τὸν Ἀλῆ δὲ δύνασαι. Τὴ γῆ γιὰ παλλακίδα
θὰ πάρω 'ς τὸ κρεββάτι μου· κι' ἀπόκρυφη ἐλπίδα

μοῦ λέγει ἀπὸ τὴ σάρκα μου πῶς θἄβγη, θὰ φυτρώση
πικρὴ χολὴ τὸν κόσμο σου κ' ἐκεῖ νὰ φαρμακώση,
κι' ἀθάνατος θὰ νὰ γενῶ, θὰ μ' ἔχης πάντα ἐμπρός σου
σκοτάδι μὲς 'ς τὸ φῶς σου.

Κ' ἐκεῖ, ποῦ ἡ ἀχτίδες σου ἀπὸ ψηλὰ θὰ βρέχουν
ζωὴ κι' ἀγάπη 'ς τὰ φυτά, πάντα μαζὶ θὰ μ' ἔχουν.
Κρυφός, αἰώνιος ἐχθρός, μαύρη φθορὰ καὶ σῆψις
καὶ θάνατος παράκαιρος ἐκεῖ, ποῦ θὰ μὲ κρύψης.
Τὰ ῥόδα, πρὶν ν' ἀνθίζουνε, θὰ φθείρω, θὰ μαραίνω,
τὴν εὐμορφιά, τὴ δύναμη θὰ τρώγω, νὰ χορταίνω.
Τὸ βλέπεις ἂν σὲ σκιάζωμαι. Καὶ ζῶν καὶ πεθαμένος
θὰ νἆμαι ἀνδρειωμένος.

'Απόψε, τὸ ἀπεφάσισα, ἀπόψε θὰ σοῦ δείξω
πῶς κάθε ἀγάπη ἀνθρώπινη 'μπορῶ νὰ καταπνίξω.
Πατέρας σὰν ἐσένανε ἔπλασα τὰ παιδιά μου,
καὶ τώρα, ποῦ τὸ θέλησα, θὰ φάω τὰ σωθικά μου.
Ἂν μὤδωκες τὸν ἔρωτα γιὰ νὰ μὲ μαρτυρέψης,
καρτέρεσε καὶ θὰ μὲ ἰδῇς καὶ τότε θὰ πιστέψης.
Δὲ σοῦ ζητῶ βοήθεια, δὲ θέλω ἐλεημοσύνη,
θ' ἁρπάξω τὴ Φροσύνη! . . .

ΜΟΥΧΤΑΡ

Φροσύνη! . . . Ἄχ! τί ὄνομα! Πατέρα μου, Βιζήρη! . . .

ΑΛΗΣ

Καλῶς το τὸ παιδάκι μου. Πῶς ἄργησες, Μουχτάρη; . . .

. . . .

Καὶ πράσινος σὰν τὴν ὀχιὰ ὁ ἄθεος ἐκεῖνος
μὲ μιὰ βλασφήμια, πὤμεινε κρυμμένη 'ς τὸ λαρύγγι,
ἔφτυσε κατὰ πρόσωπο τὸν οὐρανὸ καὶ τἄστρα.
Ἀκούμβησε τὸ χέρι του σιγὰ 'ς τὸ γιαταγάνι
κι' ἀτάραχος ξαπλώθηκε 'ς τοῦ λειονταριοῦ τὸ δέρμα.
Ἐμπρός του στέκετ' ὁ Μουχτὰρ καὶ καρτερεῖ ν' ἀκούσῃ
Σὰ λείψανο, σὰ μάρμαρο τὰ λόγια τοῦ Βιζήρῃ.

. . . .

ΑΛΗΣ

Βλέπεις πῶς μὲ κατάντησαν, Μουχτὰρ τὰ γερατεῖα!
Μὴ μὲ ξεσυνερίζεσαι. Τὰ φύλλ' ἀπὸ τὸ δένδρο,
ποῦ ἐσκέπαζε τὴ Ῥούμελη μὲ τὸν πλατὺ τὸν ἴσκιο,
τὰ βλέπεις, ἐκιτρίνησαν, πρῶτος βορειᾶς τὰ ῥίχνει.
Εσὺ εἶσαι τὸ βλαστάρι μου. Ὅση ζωὴ κι' ἂν εἶχα,
τὴν ἔῤῥιξα 'ς τὰ στήθη σου. Ὁ Πλάστης μ' ἐσπλαχνίσθη
καὶ μὤδωκε τὴ χάρη του καὶ μ' ἄφηκε νὰ ζήσω,
νὰ ἰδῶ καλὰ γεράματα. Εὐχαριστῶ σε, Θεέ μου!
Πάρε, παιδί μου τὴν εὐχή, ποῦ κλαίοντας σοῦ δίνω,
καὶ τρέξε, τρέξε γρήγορα, Μουχτάρ, νὰ πολεμήσῃς.
Θυμήσου τὸν πατέρα σου καὶ τἄσπρα του τὰ γένεια.
Νἄρχωντ' ἀπὸ τὸ Δούναβι πουλιὰ νὰ τραγουδοῦνε
τοῦ υἱοῦ μου τὴν παλληκαριά, κ' ἐγὼ νὰ ξανανειόνω·
ν' ἀκούω πάντα τὸ Μουχτὰρ μὲς 'ς τὴ φωτιά σὰ Χάρος,
σπαθί, μαχαῖρι δίστομο ν' ἀστράφτῃ, νὰ θερίζῃ·
σύρε, Μουχτάρ, καὶ γύρισε ἐδῶ 'ς τὴν ἀγκαλιά μου
καὶ μὴ μ' ἀφήσῃς ἔρημο 'ς τὴν ὥρα τὴ στερνή μου.
Θέλω μ' αὐτὰ τὰ χέρια σου τὸ λάκκο νὰ μοῦ σκάψῃς . . .

Καὶ γράφε μου συχνά, συχνά καὶ μὴ μὲ λησμονήσῃς.
Παιδί μου, πές μου ἐλεύθερα, τί θέλεις ἀπὸ μένα; . . .

. . . .

Κ' ἔκλαιγε ὁ ἀλιτήριος. γιατ' ἤτανε γραμμένο
κι' αὐτά, κι' αὐτὰ τὰ δάκρυα, τὸ αἷμα τῆς ψυχῆς μας,
πικρὸς 'ς τὰ μάτια τοῦ 'Αλῆ περίγελως νὰ γίνουν
καὶ τἄβλεπες νὰ στάζουνε ἀπ' τὰ λευκά του γένεια
καὶ νὰ κυλοῦν, νὰ κρύβωνται 'ς τοῦ μαχαιριοῦ τὴ θήκη.

. . . .

ΜΟΥΧΤΑΡ

Βιζήρη μου, πατέρα μου, μὴν κλαῖς καὶ μὴ δειλιάζῃς.
'Εσὺ τὸ ξεύρεις ἂν ποτὲ ἐπέστρεψα ἀπ' τὴ μάχη
κ' ἐντράπηκα 'ς τὸ πρόσωπο νἀλθῶ νὰ σὲ κυττάξω.
Πατέρα μου, εἶσαι γέροντας, ἄφες με 'ς τὸ πλευρό σου,
πιστός νὰ μείνω σύντροφος. Στεῖλε τὸν ἀδελφό μου.

ΑΛΗΣ

Γέροντας! . . . Ποιόνε τὸ Βελῆ; . . . 'Ανάθεμα τὴν ὥρα,
ποῦ ἡ μάνα σου τὸν ἔκαμε! . . . Θεέ μου, σχώρεσέ την!
Θέλεις, Μουχτάρ, νὰ ἐντροπιασθῶ, νἄρχωνται νὰ μοῦ λένε
πῶς τὸ παιδὶ τ' 'Αλήπασα, σὰν ἄκουσε τὸν κρότο
καὶ τὴ φωτιὰ τοῦ τουφεκιοῦ, ἀχνὸ καὶ λιγωμένο
ἐκρύφτηκε γιὰ νὰ σωθῇ 'ς τοῦ χαρεμιοῦ τὸν κόρφο; (ς)
"Αν μ' ἀγαπᾷς, λυπήσου με. Μὴ τόνε μελετήσῃς.

ΜΟΥΧΤΑΡ

Τὸ θέλημά σου ἂς γενῇ, πατέρα μου, πηγαίνω.
Μιὰ χάρη μόνον ἀπὸ σέ, μιὰ μόνη χάρη θέλω.
'Αφίνω ἐδῶ 'ς τὰ Γιάννινα, πατέρα, τὴν καρδιά μου.
Μὴ πικραθῇς, ἂν σὤκρυψα τὸ μυστικό μου ὡς τώρα.
Πατέρα μου, ἂν μ' ἀγαπᾷς, σὰν νἆταν θυγατέρα,
'ς τὴν ἀγκαλιά σου φύλαξε τὴ μαύρη τὴ Φροσύνη. . .

ΑΛΗΣ

Μουχτάρ, τὤχα παράπονο ποτὲ νὰ μή σ' ἀκούσω
οὔτ' ἕνα λόγο νὰ μοῦ πῇς γι' αὐτή σου τὴν ἀγάπη.
Σύρε, παιδί μου, 'ς τὸ καλό, βαρύγνωμο δὲ σὤχω.
Μὰ τὰ σκληρὰ μεσάνυχτα, ὁποῦ μᾶς παραστέκουν,
ὁρκίζω ἐδῶ 'ς τὰ σπλάχνα μου, ἐδῶ μές 'ς τὴν καρδία μου
σὰν νἄτανε σταλαματιά, Μουχτάρ, τοῦ αἵματός μου,
γι' ἀγάπη σου πιστὰ πιστὰ νὰ σοῦ τήνε φυλάξω.
'Ορκίζω μὲς 'ς τὰ μάτια μου, παιδί μου, νὰ τὴν κρύψω
σὰν ἕνα δάκρυ μυστικό, νὰ μὴ τὴ δῇ κἀνένας.
Κι' ὅποια κι' ἂν μ' εὕρῃ δυστυχιά, ποτέ μου δὲ θὰ κλάψω,
μὴ τύχῃ καὶ τὸ δάκρυ μου ἄθελα μοῦ ξεφύγῃ.
Σύρε, παιδί μου, κ' εἶν' ἀργά! Ἔλα νὰ σὲ φιλήσω.
Θυμήσου τὸν πατέρα σου . . . Σύρε μὲ τὴν εὐχή μου!
'Εσμίξανε τὰ χείλη τους οἱ ἄπιστ' οἱ φονειάδες,
καὶ τὸ φιλὶ τ' 'Αλήπασα 'ς τὸ στόμα τοῦ παιδιοῦ του
εἶναι μιὰ μύτη μαχαιριοῦ καὶ μιᾶς ὀχιᾶς τὸ δόντι.
Φεύγ' ὁ Ταχήρης κι' ὁ Μουχτάρ, μένει ὁ Βιζήρης μόνος.
Χαρούμενος, ποῦ ἐνίκησεν, ἁπλόνεται 'ς τὸ στρῶμα
καὶ γιὰ νὰ δώσῃ μιὰ στερνὴ βλασφήμια τοῦ Χριστοῦ μας,

χαμογελῶντας τρεῖς φοραῖς ἔκαμε τὸ σταυρό του
καὶ βγαίνει ἀπὸ τὸ κόρφο του μ' ἀγάπη καί μὲ φόβο
ἕνα πιστό του φυλαχτὸ καὶ τὸ φιλεῖ καὶ πέφτει(ζ).
Σὲ λίγο ἀποκοιμήθηκε. 'Ανάσανε κι' ὁ κόσμος,
ἐχάθηκαν τὰ σύγνεφα, ἔλαμψε τὸ φεγγάρι . . .
Δὲς καὶ γιορτάζει ὁ οὐρανὸς τὸν ὕπνο τοῦ ἐχθροῦ του.

ΑΣΜΑ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Η ΜΕΤΑΝΟΙΑ

Κρυφὰ τὸ γλυκοχάραμα προβαίνει ἀπὸ τὸν Πίνδο
ῥαντίζοντας μὲ τὴ δροσιὰ τὸ κάθε πάτημά του.
Κοιμᾶται ἡ λίμνη ἀτάραχη, καὶ 'ς τοῦ γιαλοῦ τὴν ἄκρη
ἀκούεται γλυκὰ γλυκὰ λίγος ἀφρὸς νὰ παίζῃ,
σὰν ἥσυχος ἀνασασμὸς μικροῦ παιδιοῦ 'ς τὸν ὕπνο.
Κἄποτ' ἐδιάβαινε τρελλό, χαρούμενο τ' ἀγέρι
καὶ μὲ τ' ἀθῷα του φτερὰ γλιστρᾷ 'ς τὴ λίμνη ἐπάνω
καὶ παίζει καὶ δροσίζεται κ' ἕνα φιλὶ τῆς παίρνει.
Κ' ἐκείνη, ποὖναι ἐντροπαλή, τὸ μέτωπο ζαρόνει
καὶ σκυθρωπάζει μιὰ στιγμὴ καὶ τ' ἀγεράκι φεύγει.
Σηκόνεται, σηκόνεται, λευκή λευκὴ σὰ χιόνι,
ἡ καταχνιά, ποῦ ἐπάνω της ἁπλόνεται τὸ βράδυ,
τὰ μυστικὰ τὰ κάλλη της νὰ κρύβῃ, νὰ σκεπάζῃ.
Σηκόνεται, σηκόνεται, ψηλὰ ψηλ' ἀναιβαίνει
σὰν ἱερὸ θυμίαμα μὲ χίλιαις εὐωδίαις,
ποῦ βγαίνει ἀπὸ τὴν Ἤπειρο σὰν ἀπὸ ῥημοκκλῆσι,
καὶ 'ς τὰ ποδάρια τοῦ Θεοῦ τρέχει πιστὰ νὰ φέρῃ
τῆς κόρης τὸ παράπονο, τὰ δάκρυα τῆς σκλάβας.

. . . .

Πόσαις φοραῖς ἀπο μακράν, ἀνήλικο παιδάκι
μὲ δακρυσμένο βλέφαρο, μ᾽ ἀπόκρυφη ἐλπίδα,
ὁ δύστυχος ἐκύτταξα τὴν καταχνιὰ τοῦ Πίνδου!
Μοῦ ἐφαίνετο πῶς ἤτανε καπνὸς ἀπὸ τουφέκι
κ᾽ ἐπρόσμενα σιωπηλὸς ν᾽ ἀκούσω τὴ βοή του.
Καὶ μιὰν ἡμέρα, πᾶστραψε τὸ σύγνεφο κι᾽ ἀκούσθη
σὰ μιὰ βροντὴ θανάσιμος, πόσαις φοραῖς τὴ νύχτα
ἐτέντωσα τὰ μάτια μου, ἄνοιξα τὴν καρδία μου
γιὰ νὰ χορτάσω τὴ βοή, τὴ λάμψη τοῦ πολέμου!
Μὴν ἦτον ὄνειρο σκληρό, μὴν ἦτο ψεῦτρα ἐλπίδα;
Ἂν ἦτον ὄνειρο σκληρό, ἂν ἦτο ψεῦτρα ἐλπίδα,
εἰσάκουσόν με, Πλάστη μου, καὶ δῶσέ μου τὴ χάρη
τὸν ὕπνον τὸν αἰώνιον νὰ κοιμηθῶ ᾽ς τὸ μνῆμα,
καὶ τὤνειρό μου τὸ γλυκὸ γιὰ συντροφιά μου νἄχω.

. . . .

Ποιὸς εἶδε τὸ φθινόπωρο μιὰν εὔμορφη αὐγοῦλα,
κρύο, πικρὸ χαιρέτισμα τῆς νειότης, ποῦ γηράζει,
καὶ τῆς ζωῆς, ποῦ σβύνεται, καὶ ποιὸς δὲν ἐνθυμήθη
τὴν ὥρα του τὴν ὕστερη, τὸ ψυχομάχημά του!

. . . .

Ἐξύπνησε πρωῒ πρωῒ ἡ δύστυχη ἡ Φροσύνη
καὶ τώρ᾽ ἀκόμη ξέπλεγη ἐμπρὸς ᾽ς τὸ παραθύρι
ἐκάθισε περίλυπη καὶ κλαίει μοναχή της.
Τὰ μάτια της, ποῦ ἐλάμπανε πνιμένα μὲς ᾽ς τὸ δάκρυ,
ἀπαντηθήκανε κρυφὰ μὲ τῆς αὐγῆς τὰ μάτια,
κ᾽ ἡ μιὰ τὴν ἄλλη ἐκύτταζε σὰν νἄταν ἀδελφάδαις.

Τἀστέρια ποῦ ταῖς ἔβλεπαν, ἀγάλια ἀγάλια σβυῶνται
χωρὶς νὰ ξεύρουνε κι' αὐτὰ ποιὰ λάμψη τὰ θαμβόνει.

. . . .

Ἡ κιτριὰ χαρούμενη τὰ φύλλα της ἀνοίγει
ἐρωτευμένη τὴ θωρεῖ, καὶ μὲ τὴ μυρωδιά της
τῆς ῥίχνει χαιρετίσματα καὶ τὴν καλημερίζει.
Γιατί τέτοιο παράπονο, γιατί μιὰ τέτοια πίκρα;
Τί νἄχῃ καὶ τὰ δένδρα της δὲ γέρνει νὰ κυττάξῃ;
Ἐκειὸ τὸ δάκρυ, πὤφυγεν ἀπὸ τὰ βλεφαρά της
κ' ἐπῆγε κ' ἐσταμάτησε 'ς τὰ χείλη της ἐπάνω
σὰ μιὰ ῥανίδα ἀπὸ δροσιά, ποῦ κρέμεται 'ς τὸ ῥόδο,
ποιὸς πόνος τὸ φανέρονε, πῶς κλαῖνε τέτοια μάτια;

. . . .

Ἔκλαιγε, πάντοτ' ἔκλαιγε χωρὶς ν' ἀναστενάζῃ,
λὲς καὶ δὲν ἔχει πλειὸ φωνὴ λὲς κι' ὅλη ἡ εὐμορφιά της
θὰ λυώσῃ μὲς 'ς τὰ δάκρυα. Φροσύνη, πῶς δὲν κρένεις;
Στάζουν τὰ μάτια της βροχή, τὴν τραχηλιά της βρέχουν
καὶ διαπερνοῦν τὰ στήθη της, τ' ἀγγελικά της στήθη.
Ἐσπάραξεν ἡ δύστυχη σὰν ἔννοιωσε τὸ κρύο,
ποῦ ἐδάγκανε τὴ σάρκα της καὶ μιὰν ἀνατριχίλα
ἄκουσε μέσα 'ς τὴ καρδιὰ σκληρὰ νὰ τήνε σφάζῃ.

. . . .

Μαραίνεται ἀπ' τὸ φόβο της, τὸ χέρι της ἁπλόνει
κι' ἁρπάζει, σφίγγει λαίμαργα τὸν ἔρμο της τὸν κόρφο.
Γιατὶ θυμᾶται ἡ δύστυχη, θυμᾶται πῶς μιὰ μέρα,
ἀθῴα μάνα καὶ γλυκειά, τῆς ἔβρεχε τὴ ῥόγα
εὐλογημένο κι' ἄφθονο τὸ μητρικό της γάλα.
Ὦ τί σκληρὸ μαρτύριο! Ἀρνήθη τὰ παιδιά της,
ἀρνήθη τ' ἀγγελούδια της γιὰ τὸ Μουχτάρ, ποῦ φεύγει!

. . . .

Ἀλλοίμονον 'ς τὴν ἄσπλαχνη καὶ τὴν κακὴ τὴ μάνα,
ποῦ τὰ παιδιά, τό γάλα της, προδώσῃ, λησμονήσῃ!
Δὲν ξέρει ὅτι τὰ στήθη της ἑνὸς Θεοῦ τὸ χέρι
τἄπλασε παντοδύναμα. Εἶδε τὴν εὐμορφιά τους
κ' ἐχάρη καὶ ταὐλόγησε καὶ μυστικὰ ταὐχήθη,
καὶ μέσα τους ἐφύλαξε, φιλόστοργος πατέρας,
τὴν πλαστουργό του δύναμη καὶ τὴν ἀθανασία.
Ἀλλοίμονον! Ἀλλοίμονον! 'ς τὴν ἄσπλαχνη τὴ μάνα,
ποῦ καθαρὸ κι' ἀμίαντο τὸ γάλα δὲ φυλάξῃ!

. . . .

Τοῦ φθινοπώρου τὰ πουλιὰ ἀρχίζουν νὰ ξυπνοῦνε
καὶ τὰ βρεμένα τους φτερὰ τινάζουνε, στεγνόνουν.
Τί καρτερεῖς σύ, δύστυχη, τί καρτερεῖς ν' ἀκούσῃς;
Δὲ βλέπεις, τἄστρα ἐφύγανε, Φρόσω, καὶ σὺ δὲ φεύγεις;
Θέλεις ὁ ἥλιος νὰ σὲ ἰδῇ, νὰ σὲ ξαφνίσῃ ἡ μέρα;
Ἂν σὲ ῥωτήσουν γιατὶ κλαῖς, τί θὰ τοὺς πῇς, Φροσύνη;

. . . .

Ἀπὸ μακρὰ τρεῖς πιστολιαῖς ἐλάμψαν, ἐβροντῆσαν,
ἀκούει ἕνα χλημήτισμα καὶ τἄλογο γνωρίζει . . .
Νἆναι ὁ Μουχτάρ, ὁποῦ περνᾷ, νἆν' ὁ Μουχτάρ, ποῦ φεύγει;
Ἐξύπνησε γιὰ μιὰ στιγμή, ἐσφόγγισε τὸ δάκρυ,
γιὰ νὰ μπορέσῃ νὰ τὸν δῇ. Ἀκόμη θαμποφέγγει,
καὶ τόνε κρύβει ἡ καταχνιά. Φθάνει, Φροσύνη, φθάνει.
Θυμήσου τὰ παιδάκια σου, φθάνει, λησμόνησέ τον.
Κ' ἐν ᾧ γιὰ ὕστερη φορὰ σπρώχνει μακρὰ τὸ βλέμμα,
γιὰ νἄμβῃ μὲς 'ς τὸ σύγνεφο νὰ τόνε χαιρετήσῃ,
γλυκειὰ φωνὴ τὴν ἔκραζε, γλυκὸ τραγοῦδι ἀκούει·

. . . .

Σὰ φύλλο κίτρινο καὶ μαραμένο
μὲ παίρνει ὁ ἄνεμος μὲ τὰ φτερὰ
μακρυ᾽ ἀπὸ σένανε, παραδαρμένο,
Φροσύνη, ἀγάπα με ᾽ς τὴν ξενιτειά.

Τὸ κῦμ᾽ ἀτάραχο ᾽ς τὸ περιγιάλι
γλυκὰ ἐκοιμώτουνε ὕπνο βαθύ·
βορειᾶς ἐφύσησε κι᾽ ἀνεμοζάλη
᾽ς τὸ βράχο τὤῤῥιξε νὰ συντριφθῇ.

Φροσύνη, μ᾽ ἔστειλαν, νὰ πάω ᾽ς τὰ ξένα,
νὰ πάω ᾽ς τὸν πόλεμο, μὲς ᾽ς τὴ φωτιά.
Βγάλε ἀπ᾽ τὰ χείλη σου τ᾽ ἀγαπημένα,
δός μου γιὰ σύντροφο χίλια φιλιά.

᾽Αν ἦλθε ἡ μέρα μου, ψυχή, καρδιά μου,
τὰ ξένα χώματα, ξένα πουλιά,
νὰ πιοῦν τὸ αἷμα μου, τὰ σωθικά μου
νὰ φᾶνε λαίμαργα ᾽ς τὴν ἐρημιά,

Ποιὸς ξεύρει, ἀγάπη μου, μὴ τὰ φιλιά σου
ψυχὴ μοῦ δώσουνε κι᾽ ἀναστηθῶ
κ᾽ ἔλθω σὰν ὄνειρο ᾽ς τὴν ἀγκαλιά σου,
Φροσύνη, ὁ δύστυχος νὰ κοιμηθῶ.

Χειμῶνας ἔρχεται, σύγνεφα, χιόνια,
τἄνθη ἐπετάξανε κ᾽ ἡ μυρωδιαῖς·
πᾶνε, Φροσύνη μου, τὰ χελιδόνια,
φυλάξου, ἐπλάκωσαν μαύραις νυχτιαῖς.

Γεράκι ἀχόρταγο, σκληρὸ ξιφτέρι,
θ᾽ ἀρχίση ὀλόγυρα νὰ κυνηγᾷ.
Ψυχή μου, ἀλλοίμονον ᾽ς τὸ περιστέρι,
ἂν τοὔρρη μόνο του μὲς ᾽ς τὴ φωλιά.

Φροσύνη, μ᾽ ἔστειλαν νὰ πάω ᾽ς τὰ ξένα,
νὰ πάω ᾽ς τὸν πόλεμο, μὲς ᾽ς τὴ φωτιά.
Ποιὸς ξεύρ᾽ ἡ μοῖρα μου τ᾽ ἔχει γραμμένα.
ψυχή μου, Φρόσω μου, σ᾽ ἀφίνω γειά.

. . . .

Παύει ἡ φωνὴ τοῦ τραγουδιοῦ καὶ τὰ στερνὰ τὰ λόγια
μὲ τῆς Φροσύνης τὤνομα, ὁποῦ ἀντηχοῦσε ἀκόμη,
μέσα 'ς τὸ φλοῖσβο τοῦ νεροῦ ἐκρύφτηκαν, χωνεύουν·
κι' ὁ ξένος, ὁποῦ ἐδιάβαινεν εἰς τοῦ γιαλοῦ τὴν ἄκρη,
ἄκουσε, λίμνη, μυστικὰ τὸ γαλανό σου κῦμα
νὰ ψιθυρίζῃ παίζοντας μὲ τὸν ἀφρό σου — Φρόσω.

. . . .

Κεντᾷ τὸ ἄτι του ὁ Μουχτάρ, κ' ἐκεῖνο, πρὶν πετάξῃ,
ὁλόρθο μὲ τὰ πόδια του τὸ σύγνεφο χτυπάει.
Λὲς καὶ τὸ μαῦρο προσπαθεῖ τὴν καταχνιὰ νὰ διώξῃ
καὶ τὴν κυρά του ἀπὸ μακρὰ νὰ χαιρετήσῃ ἀκόμη.
Τὸ πάτημά του ἀκούεται, φαίνονται ἀκόμ' ἡ σπίθαις,
ὁποῦ πετοῦν τὰ πέταλα χτυπῶντας τὸ στουρνάρι.
Λάμπει γιὰ ὕστερη φορὰ μιὰ πιστολιὰ καὶ σβυέται
στερνό φιλί, ποῦ φεύγοντας ῥίχν' ὁ Μουχτὰρ 'ς τὴ Φρόσω.

. . . .

Σιγή, σιγὴ 'ς τὸν οὐρανό, σιγή, σιγὴ 'ς τὴ λίμνη,
ὁ κόσμος δὲν πικραίνεται γιὰ μιὰ δυστυχισμένη.
Λάμπει ὁ ἥλιος καθαρός, τὰ φύλλ' ἀπὸ τὰ δένδρα
πέφτουν σὰν πρῶτα κατὰ γῆς τὤνα σιμὰ ἀπὸ τ' ἄλλο·
λαλοῦν τοῦ βάλτου τὰ πουλιά, ἀκούετ' ὁ δερβίσης,
ἄρχισε πάλιν ἡ ζωή, τὰ Γιάννινα ξυπνῆσαν,
παίζουν 'ς τὰ χόρτα τὰ παιδιὰ καὶ 'ς τὴν τρελλὴ χαρά τους
δὲν ἄκουσαν τὸ σήμαντρο, ποῦ θλιβερὰ ἀντηχοῦσε
σημαίνοντας λυπητικά, καὶ δὲν ἐκαταλάβαν

ἕνα σταυρό, ποῦ ἐπέρασε, καὶ τέσσαρους, ποῦ ἐφέρναν
ἑνὸς παιδιοῦ τὸ λείψανο, ποῦ χθές ἦτο μαζί τους.

. . . .

'Ακίνητη, σιωπηλή, ἐκεῖ 'ς τὸ παραθύρι,
χωρίς ποτε τὰ χείλη της μιὰ λέξι νὰ προφέρουν,
ἔμεινε πάντα ἡ δύστυχη. Εἶναι βουβὸς ὁ πόνος.
Προβαίνει ὁ ἥλιος 'ς τὰ βουνά, καὶ μιὰ θερμή του ἀχτίδα
φιλεῖ γλυκὰ 'ς τὸ μέτωπο τὴ μαύρη τὴ Φροσύνη.
Εἶδε τὸ μάτι τοῦ Θεοῦ τὸ δάκρυ της, τὴ λύπη
καὶ μὲ τὸ φῶς τὸ μυστικὸ τὴ βρέχει, τὴ ῥαντίζει,
τῆς δίδει νέο βάφτισμα, τὴ λούει, τήνε πλένει
μὲ τἄχραντα τὰ χέρια του ἀπὸ τὴν ἁμαρτία
καὶ τώρα βγαίνει καθαρή, βγαίνει μ' οὐράνια κάλλη
ἀπ' τὴ μεγάλη τοῦ Θεοῦ τὴ θεία κολυμβήθρα.

'Αμαρτωλή, λησμόνησε τοῦ κόσμου τὰ στολίδια,
ἄλλος νυμφίος σ' ἀγαπᾷ. Φροσύνη, μὴ δειλιάσῃς,
ἑτοίμασε τὰ χέρια σου νὰ λάβουν ἀῤῥαβῶνα
τὰ σίδερα καὶ τὰ σχοινιά, ποῦ ἀπόψε θὰ σὲ δέσουν.
Στολίσου, κόρη, ὁ οὐρανὸς σοῦ δίνει, σοῦ χαρίζει
τὴν πρώτη σου τὴν παρθενιά. Φροσύνη, μὴ δειλιάσῃς
τὴν ὥρα, ποῦ τοῦ γάμου σου θ' ἀνάψουνε τὰ φῶτα.
Εἶν' ἱερὸ μυστήριο,
Φροσύνη, τὸ μαρτύριο!

Ἐνύχτωσε. Γονατιστὴ ἐμπρὸς σὲ μιὰν εἰκόνα
ὁλημερὶς ἐδάκρυσεν ἡ δύστυχ' ἡ Φροσύνη.
Ποῦ ταὗραν τόσα δάκρυα τἀμαρτωλά της μάτια!
Πάντα βουβή, τὰ χέρια της 'ς τὰ στήθη σταυρωμένα,
τὸ βλέμμα δὲν ἐσήκωσε ποτέ της νὰ κυττάξῃ
τὸ πρόσωπο τ' ἀγγελικὸ τῆς Δέσποινας τοῦ Κόσμου.
Ἀκόμη μὴν ἐντρέπεται, μὴ δὲν τολμᾷ ἡ καϋμένη
νὰ ἰδῇ τὴ μάνα τοῦ Θεοῦ μὲ τὸ παιδὶ 'ς τὰ χέρια
κ' ἐνθυμηθῇ ποῦ ἐβάσταξε κ' ἐκείνη μιὰν ἡμέρα
ἕνα παιδὶ 'ς τὸν κόρφο της καὶ τἄφηκε κ' ἐχάθη;

. . . .

Νοιώθει βαρειὰ τὰ βλέφαρα· τὴν ἐλυπήθη ὁ ὕπνος
κι' ἀνέλπιστη παρηγοριὰ ἔρχεται νὰ τῆς δώσῃ.
Ἀποσταμένη σκώνεται, τὰ γόνατά της τρέμουν
καὶ πέφτει ν' ἀποκοιμηθῇ 'ς τὸ μαῦρό της κρεββάτι.
Κράζει σιμά της τὴ Χρυσῆ, πιστή της παραμάνα,
καὶ σὰν πουλί, ποῦ σκιάζεται καὶ χώνει τὸ κεφάλι
μὲς 'ς τἀπαλά του τὰ φτερὰ καὶ πέφτει νὰ κορνιάσῃ,
τὸ δακρυσμένο πρόσωπο 'ς τὴν ἀγκαλιά της κρύβει.

. . . .

ΦΡΟΣΥΝΗ

Χρυσῆ μου, παραμάνα μου, κρυόνω, σκέπασέ με.
'Ακόμη δὲ σ' ἐφίλησα, σκύψε, συχώρεσέ με.
Μὴ μὲ μαλλώσῃς, μάνα μου, καὶ μὴ μοῦ βαργομήσῃς,
'ς τὴν ἀγκαλιά σου κρύψε με μήπως μ' ἀποκοιμίσῃς.

'Απόστασαν τὰ μάτια μου, ῥαγίστηκε ἡ καρδιά μου·
ἂν μῶμεινάνε δάκρυα, τἄχω γιὰ τὰ παιδιά μου.
Φέρε μου ἐδῶ τὸ χέρι σου, βάλ' το 'ς τὸ μέτωπό μου,
χάϊδεψε τὰ μαλλάκια μου καί 'ς τὸ προσκέφαλό μου
γύρε καὶ σὺ τὸ πρόσωπο νὰ κοιμηθῶ μαζί σου
Δὲν εἶμαι ἐγὼ παιδί σου;

Χρυσῆ μου, ἀπόψε σκιάζομαι. Ἄναψε τὸ κανδῆλι,
τὸ φῶς δροσίζει τὴν καρδιά, σὰν τὸ νερὸ τὰ χείλη.
Ξεφτύλισέ το μὴ σβυσθῇ, μὴ μείνω 'ς τὸ σκοτάδι
καὶ μοῦ φανῇ πῶς ζωντανὴ κατέβηκα 'ς τὸν ᾅδη.
Θυμάτισε τὸ κόνισμα, τὴ μοναχή μου ἐλπίδα . . .
Μάνα μου, κἄτι ἐπέταξε! . . . Μὴν ἦτον νυχτερίδα;
Κρύψε με, μάνα· μιὰ φωνὴ μοῦ ἐφάνη πῶς μὲ κράζει . . .
Γιὰ ἰδὲς τί κρύος ἵδρωτας! ἡ σάρκα μου σπαράζει.
Παρθένε μου, ἂν ἁμάρτησα, ἔκλαψα, σχώρεσέ με,
ἔλα καὶ βόηθησέ με.

'Αρνήθηκα τὴ νειότη μου, τὰ πλούτη, Δέσποινά μου,
ἔπλυνα μὲ τὰ δάκρυα τὰ τόσα τὰ κακά μου.
Σπλαχνίσου με! σπλαχνίσου με, θυμήσου πῶς μητέρα
ἀθῷο στόμα μ' ἔκραξε κ' ἐμέ, Κυρά, μιὰ μέρα.
Σπλαχνίσου με τὴν ὀρφανή, σὲ κράζω μὲ λαχτάρα.
Μὲ συνεπῆρε ἡ μοῖρά μου, μ' ἐπαίδεψε ἡ κατάρα
τοῦ κόσμου, ποῦ μ' ἐμίσησε, μ' ἔκαψε τὸ στεφάνι,
ποῦ μῶβαλαν 'ς τὸ μέτωπο. Φθάνει, Κυρά μου, φθάνει!
'Αγάπη δὲ σοῦ ἐζήτησεν ἡ δύστυχη ἡ Φροσύνη,
γυρεύω ἐλεημοσύνη.

'Απόψε ποῦ σ' ἐκύτταζα, μοῦ φάνηκε πῶς εἶδα
'ς τὰ χείλη σου νὰ ἐπέρασε σὰν ἄστρο, σὰν ἀχτίδα,
ἕνα γλυκὸ χαμόγελο κι' ἀνάζησα ἡ καϋμένη.
"Οχ! μὴ μ' ἀφήσῃς, Δέσποινα, τὴν καταφρονεμένη.
Ἔρημη κι' ὁλομόναχη, ἀπόψε 'ς τὸ κρεββάτι
προφύλαξέ με, σκέπασε μὲ τὸ γλυκό σου μάτι.
Χρυσῆ μου, μάνα μου, μὴν κλαῖς, μὲ κάνεις καὶ τρομάζω.
Πές μου γιὰ τὰ παιδάκια μου . . . ἐδείλιασα . . . νυστάζω.
Μελέτα μού τα, μάνα μου, ν' ἀκούω 'ς τὤνειρό μου
πῶς τἄχω 'ς τὸ πλευρό μου.

. . . .

Καθώς κρύβεται 'ς τὰ φύλλα τὸ χειμῶνα τὸ πουλί,
γιὰ νὰ μὴ τωὔρῃ τὸ χιόνι, τὸ νερὸ κ' ἡ ἀστραπή·
καθὼς κρύβεται 'ς τοῦ ῥόδου τὴ μυρόβλητη ἀγκαλιὰ
ἡ ἀθῴα ἡ πεταλοῦδα γιὰ νὰ φύγῃ τὴ δροσιά·
ἔτσι κρύβεται ἡ Φροσύνη μὲς 'ς τὸν κόρφο τὸν πιστὸ
τῆς Χρυσῆς, ποῦ τὴν κυττάζει μὲ κρυφόνε στεναγμό.
Κλεῖ τὰ βλέφαρα τὰ μαῦρα, δὲν ἀκούεται ἡ καρδιὰ
μὲς 'ς τὰ στήθη της σὰν πρῶτα τρομασμένη νὰ χτυπᾷ.
Ἡ Παρθένος τὴν λυπήθη,
τί γλυκὰ π' ἀπεκοιμήθη.

. . . .

Ξύπνα, ξύπνα καὶ χτυποῦνε. "Υπνος, θάνατος, ζωή,
μιὰ στιγμὴ τὰ συνενόνει, τὰ χωρίζει μιὰ στιγμή.
Ξύπνα, δύστυχη, τὸν ὕπνο ζωντανὴ μὴν καρτερῇς
'ς τὸ κρεββάτι σου τὸ μαῦρο νὰ χορτάσῃς νὰ χαρῇς,

ξύπνα κι' αὔριο θὰ λάβης ἄλλο στρῶμα δροσερὸ
καὶ προσκέφαλο τὸ κῦμα καὶ σεντόνι τὸν ἀφρό.
Ξύπνα, δύστυχη Φροσύνη, ὁ φονιᾶς σου σὲ ζητεῖ,
ἄνοιξέ του, μὴ φοβῆσαι, ἡ Παρθένο σὲ θωρεῖ.
Τρίζει ἡ θύρα, τρέμει, πέφτει
'ς τὰ χτυπήματα τοῦ κλέφτη.

. . . .

Ξαφνίζεται 'ς τὸν ὕπνο της . . . Τὰ μάτια της ἀνοίγει,
ὁ φόβος τήνε πνίγει.
Στέκετ' ἐμπρός της ἄφωνος ὁ γέρος ὁ Βιζήρης
καὶ πίσω του ὁ Ταχήρης.
Τὸ πρόσωπό του εἶναι φωτιά, τὰ μάτια του γυαλίζουν
κι' ἀνήσυχα γυρίζουν.
Μισόγυμνη τὴν ἔβλεπε, μονάχη 'ς τὸ κρεββάτι,
τὴν τρώγει μὲ τὸ μάτι.
Ποιὸς ᾅδης τὸν ἐγέννησε, ποιὰ γῆ τόνε βαστάει;
Γιὰ ἰδὲς χαμογελάει,
κι' ἀσπρίζουνε τὰ δόντια του μὲς 'ς τὸ πλατύ του στόμα,
λαίμαργο σὰν τὸ χῶμα.
Ποτέ της δὲν ἐχτύπησε καθὼς χτυπᾷ ἡ καρδιά του,
θὰ σπάση τὰ πλευρά του.
Σὰ φλόγ' ἀπὸ τὸ λάρυγγα φυσάει ὁ ἀνασασμός του,
καμίν' εἶν' ὁ λαιμός του.
Καὶ τὰ πλατειὰ τὰ στήθη του π' ἀναιβοκαταιβαίνουν
λὲς καὶ τὴ φλόγα του φυσοῦν κι' ἀγέρα τὴ χορταίνουν.

. . . .

Σιγά, σιγὰ τὸ χέρι του μὲ τρόμο ἀνασηκόνει
κ' ἐπάνω της τἀπλόνει.
Τὰ δάχτυλά του φέγγουνε, ζωσμένα δαχτυλίδια (α),
λὲς κ' εἶναι τόσα φίδια,
ὁποῦ 'ς τὸν ἥλιο λάμπουνε φαρμακοστολισμένα,
μὲς 'ς τ' ἄνθη ξαπλωμένα.
Καὶ δὲν τολμοῦσε ὁ δαίμονας τὴ δύστυχη νἀγγίσῃ,
μήπως καὶ τὴν ξυπνήσῃ.
Ἔμειν' ἐκεῖ κρεμάμενο τοῦ 'Αλήπασα τὸ χέρι
σὰν νἄτανε μαχαῖρι.
Βαρύ, βαρὺ σὰ σίδερο, σιγὰ τὸ καταιβάζει.
τὰ στήθη της κυττάζει.
Κ' ἐκείνη, πὠνειρεύεται τὴν πρώτη παρθενιά της,
τὰ κρύβει σὰν παιδιά της.
Καὶ τὰ κρατεῖ σφιχτὰ σφιχτά, φοβεῖται μὴν τὰ χάσῃ
μὴ κἄποιος τῆς τἀρπάσῃ.
Τὸ χέρι ὡστόσο τοῦ φονιᾶ εἶναι σιμὰ κ' ἐγγίζει.
Σὰ σπίθα ἡ Φρόσω ἐπέταξε, κ' ἐμπρός του γονατίζει.

. . . .

ΦΡΟΣΥΝΗ

Βιζήρη, μὴν καταδεχθῇς μιὰν ἄχαρη γυναῖκα,
ποῦ σέρνεται 'ς τὰ πόδια σου, νὰ τὴν καταφρονέσῃς.
Τρέμουν ἡ πέτραις ποῦ πατεῖς, ῥαγίζονται κ' οἱ βράχοι,
τὸ πάτημά σου σὰν ἀκοῦν, Βιζήρη, νὰ διαβαίνῃ.
Κονιορτός, ποῦ σβύνομαι κ' ὁποῦ μὲ παίρνει ὁ ἀγέρας,
λυπήσου με, κ' ἐπάνω μου, Βιζήρη, μὴ πατήσῃς.
Λησμόνησε μιὰν ὀρφανὴ καὶ μιὰ δυστυχισμένη,
ὁποῦ ἔχει χρεία ἀπὸ ζωὴ γιὰ νὰ δακρύσῃ ἀκόμη.

Τὸ πτῶμα σὰν τὸ θάψουνε καὶ τὸ πλακώσ' ἡ πέτρα,
τ' ἀφίνουνε, τὸ λησμονοῦν, δὲν τὸ ξυπνᾷ κἀνένας.
Πτῶμα κ' ἐγώ, Βιζήρη μου, ἄφες με νὰ μὲ φάγουν
σὰν ἄλλο χῶμα ζωντανή, τὰ δάκρυα κι' ὁ πόνος.
Μὲ βλέπεις, ἐμαράθηκα. Λυπήσου με, ἐσπλαχνία!

. . . .

'Εκύτταζε ὁ 'Αλήπασας 'ς τὰ πόδια του ἁπλωμένο
τὸ ζωντανὸ τὸ λείψανο νὰ κλαίῃ, νὰ στενάζῃ,
κι' ἀνατριχίλα μυστικὴ καὶ μυστικὴ τρομάρα
τοῦ πέρασε τὰ κόκκαλα καὶ τοῦ δαγκᾷ τὰ σπλάχνα.
Τὸ τρομερὸ τἀμάρτημα, ποῦ μέσα του φωλιάζει,
τρώγει, ξεσχίζει τὴν καρδιά, ποῦ τὤπλασε 'ς τὸν κόσμο,
καθὼς τὰ τέκνα τῆς ὀχιᾶς ξεσχίζουνε καὶ τρώγουν
τὴ μήτρα, ποῦ τἀνάθρεψε, καὶ πρὶν νὰ γεννηθοῦνε
τὸ πρῶτο τὸ φαρμάκι τους 'ς τὴ μάνα τους χαρίζουν.
Τὰ μάτια του ἔῤῥιξε ὁ 'Αλῆς ς' τὰ μάτια τοῦ Ταχήρη,
καὶ τὸν προστάζει σιωπηλὰ νὰ τραβηχθῇ, νὰ φύγῃ.
'Ο δοῦλος τὸν ὑπήκουσε, καὶ φεύγοντας μαζί του
σύρει και παίρνει τὴν Χρυσῆ, ποῦ ἐστέκετο 'ς τὴν ἄκρη.

ΑΛΗΣ

Σήκου, Φροσύνη ἀπὸ τὴ γῆ, σήκου καὶ κύτταξέ με.
Τὰ τρυφερά σου γόνατα δὲν τἄπλασεν ἡ φύσις
ἐμπρὸς 'ς ἐμὲ νὰ σέρνωνται, 'ς τὴ γῆ νὰ γονατίζουν.
Μὴ μὲ φοβῆσαι. Σ' ἀγαπῶ σὰν νἄμουνα . . . πατέρας.
Σήκου, παιδάκι μου, μὴν κλαῖς, ἔλα 'ς τὴν ἀγκαλιά μου,
ν' ἀκούσω ποιὸς ὁ πόνος σου, νὰ σὲ παρηγορήσω.
'Αλλοίμονον 'ς ἐκείνονε, ποῦ σ' ἔκαμε νὰ κλάψῃς!

ΦΡΟΣΥΝΗ

Ὄχι, Βιζήρη μου, κανεὶς δὲ μὤφταιξε 'ς τὸν κόσμο·
ἡ μοῖρα μὲ κατάτρεξε, τοῦ γάμου μου ἡ κατάρα.
Σ' εὐχαριστῶ, πατέρα μου . . . Πῶς; ἔφυγε ἡ Χρυσῆ μου,

ΑΛΗΣ

Μὴ σκιάζεσαι. Τὴν ἔστειλα λίγο νερὸ νὰ φέρῃ,
σὰν εἶδα ποὖσουν ἄφωνη, ἀχνὴ καὶ λιγωμένη,
τ' ἀγγελικό σου πρόσωπο, Φροσύνη, νὰ ῥαντίσω.
Τώρ' ἔρχεται, παιδάκι μου, δὲν εἶμ' ἐγὼ σιμά σου;
'Ακούμβησε τὸ μέτωπο 'ς τὰ πατρικά μου στήθη,
παρηγορήσου μιὰ στιγμή, ἡσύχασε, μὴ τρέμῃς.
Πῶς εἶναι τὰ μαλλάκια σου βρεγμένα ἀπὸ τὸ δάκρυ!
Ἄφησε μὲ τὰ χέρια μου γλυκὰ νὰ τὰ σφογγίσω.

. . . .

'Επίστεψε τὰ λόγια του, ἐπίστεψε ἡ Φροσύνη,
'ς τὴν ἀγκαλιὰ τοῦ 'Αλήπασα ἀνάπαυση πῶς θαὖρῃ,
κ' ἐφίλησε τὰ χέρια του κ' ἐπάνω 'ς τὴν καρδιά του
τὸ λυπημένο μέτωπο τὸ ῥίχνει νὰ ἡσυχάσῃ.
Τὰ γένεια του ἐκυμάτιζαν καὶ κρέμονταν νὰ πέσουν
σὰν καταρράχτης ποταμοῦ ἀπ' τοῦ βουνοῦ τὸ βράχο.
Ὡστόσο τὴν ἐχάϊδευε, 'ς τὰ δάχτυλά του νοιώθει
τὸ τρεμουλιὸ τοῦ ἔρωτος καὶ λίγο λίγο σφίγγει
τὸ πρόσωπο 'ς τὸν κόρφο του, ποὖναι φωτιὰ καὶ φλόγα.
'Η Φρόσω ἀκόμη ἐπίστευε. Τὸ φίδι πἀγκαλιάζει
γλυκὰ τὴν ἀπεκοίμιζε καὶ τήνε φαρμακόνει.
Κ' ἐκεῖ, ποῦ ἐκείνη ἡ δύστυχη ἐπάνω του ἀκουμβοῦσε,

ἀκούει μὲς 'ς τὰ στήθη του τὸ αἷμα του νὰ βράζῃ
καὶ τὴν καρδιά του νὰ χτυπᾷ σὰν νἄθελε ν' ἀνοίξῃ.
Τρομάζει, διαλογίζεται, θυμᾶται, ἀνατριχιάζει.
Θέλει νὰ φύγῃ, δὲν μπορεῖ, τὰ χείλη τοῦ Βιζήρη
ἐγγίζουνε ταῖς τρίχες της, κολλοῦνε 'ς τὰ μαλλιά της.
'Ο δράκοντας τὴν ἅρπαξε, τὴν ἔχει μὲς 'ς τὸ στόμα
καὶ τῆς βυζαίνει τὴν ψυχὴ καὶ τὴν ῥοφᾷ μὲ λύσσα.
'Εσύ, ποῦ παραστέκεσαι, Παρθένο, βόηθησέ την!
Σὰν ἔλαφος, σὰν λύκαινα, ποῦ νοιώθει 'ς τὰ πλευρά της
τὸ βόλι ποῦ τῆς ἔῤῥιξεν ὁ κυνηγὸς 'ς τὸ λόγγο,
ταράζετ', ἀνδρειεύεται, πηδᾷ μακρὰ καὶ λυέται
ἀπὸ τὰ χέρια τοῦ 'Αλῆ, ποῦ τὴν ἀλυσσοδένουν.
'Αγρίεψε τὸ μάτι της, ὀλόρθη τὴν κυττάζει,
τὴν εἶδ' ὁ 'Αλῆς κ' ἐσβύστηκε, δειλιάζει, γονατίζει.

ΑΛΗΣ

Φροσύνη, γιατί μὤφυγες! Εὐχαριστήσου τώρα,
ποῦ βλέπεις 'ς τὰ ποδάρια σου τὸ φοβερὸ Βιζήρη.
Ποτέ, ποτέ τὰ γόνατα δὲν ἔκλινε 'ς τὸν κόσμο,
καί τώρα, ἰδές, ἐμπρὸς 'ς ἐσὲ τὸ μέτωπό μου σκύφτει.
Τὸ μυστικό μου τὤμαθες, μ' ἐπρόδωκ' ἡ καρδιά μου.
'Αν ἠμποροῦσα μόνος μου, μ' αὐτά, μ' αὐτὰ τὰ χέρια
σκληρὰ θὰ τὴν ξεῤῥίζονα, γιὰ νὰ σοῦ τήνε δείξω.
Φροσύνη, ναί, σ' ἀγάπησα, δὲ ντρέπομαι, τὸ λέγω.
"Αν ἄσπρισ', ἂν ἐγέρασα, γιὰ σὲ θὰ ξανανειώσω.
"Ακουσες μὲς 'ς τὰ στήθη μου τὸ αἷμά μου πῶς βράζει.
Εἶναι κι' ὁ Πίνδος κάτασπρος καὶ γέρος σὰν ἐμένα,
Φροσύνη, ἰδὲς τὸν Πίνδο σου μὲ τὰ παληά του χιόνια
ἐμπρός σου γέρνει τὴν κορφή, σ' ἁπλόνει νὰ πατήσῃς
τὰ δροσερά του σύγνεφα, τὰ κρύα τὰ νερά του.

Μὴ μὲ κυττάζῃς ἄγρια· τὰ πλούτη μου, ἡ ζωή μου
εἶναι δικά σου, πάρε τα, γιὰ ἕνα γλυκό σου λόγο,
γιὰ μιὰ ματιά σου ἐσπλαχνικὴ σοῦ δίδω ὅ,τι κι' ἂν ἔχω·
κάθισ' ἐσὺ 'ς τὸ θρόνο μου, ζώσου τὴ δύναμή μου.
Δὲ θέλω τίποτε γιὰ μέ, δὲ σοῦ γυρεύω, Φρόσω,
παρὰ τὸν γέρο τὸν 'Αλῆ καμμιὰ φορὰ ν' ἀφίνῃς
'ς τὸν ἴσκιο σου, δαφνοῦλα μου, νὰ παίρνῃ λίγον ὕπνο.
'Επέρασαν χρόνοι πολλοί, ποῦ δὲ σφραγίζω μάτι,
βαρέθηκα τὴ δόξα μου, ἔφαγα τὴ ζωή μου
κι' ἀκόμη δὲν ἐγνώρισα 'ς τὸν κόσμο τὴν ἀγάπη.
Φροσύνη, ἀγάπησέ με σύ, σὲ λίγο θὰ πεθάνω,
δικά σου εἶναι τὰ Γιάννινα, ὅλα δικά σου νἄναι.
Δὲν παίρνω τίποτε μ' ἐμὲ βαθειὰ 'ς τὸ μαῦρο μνῆμα,
τίποτε, Φρόσω, τίποτε μὴ στερηθῇς γιὰ μένα,
παρὰ δυὸ πήχαις σάβανο κ' ἕνα στερνὸ φιλί σου.
Σπλαχνίσου με, σπλαχνίσου με, εἶσαι Θεὸς γιὰ μένα.
Ὡς τώρα δὲν ἐπίστεψα καὶ τώρα τὸν πιστεύω.
Πιστεύω τὴν εἰκόνα σου, πιστεύω τὴν Παρθένο,
τὸ βάφτισμα, τὸ μύρο σου, πιστεύω πῶς ὑπάρχει
μιὰ δύναμις ἀνώτερη, πὤπλασ' ἐσέ, Φροσύνη.
'Αρνοῦμαι τὸν προφήτη μου γιὰ νὰ μπορέσω νἄλθω
μαζὶ μὲ σὲ 'ς τὸν οὐρανό, καὶ τὴ στερνὴ τὴν ὥρα
νὰ νοιώσω τὰ χεράκια σου νὰ δένουν τὰ δικά μου.
Πές μου, τί ἄλλο μοῦ ζητεῖς; πές μου, τί ἄλλο θέλεις;
Φροσύνη, ἰδὲς τὰ μάτια μου . . . Εὐλογημένη νἆσαι,
ποῦ τἄκαμες κ' ἐδάκρυσαν. Παιδί μου, μὴ μ' ἀφήσῃς.
Παιδιά δὲν ἔχω, ἐφύγανε, ποιὸς ξέρει ἂν θὰ γυρίσουν!
Σπλαχνίσου με τὸ δύστυχο, ἔχε με σὰν . . . πατέρα.
Ἔλα, Φροσύνη μου, ἔσπλαχνη νὰ μὲ γεροκομήσῃς.
Λυπήσου με, λυπήσου με, μὴ μ' ἀγριοκυττάζῃς.

. . . .

Κ' ἐδάκρυζεν ὁ δαίμονας, ἔσερνε τὰ μαλλιά του,
κ' ἔδερνε τὰ πλευρά του.
Τὸν πνίγει τὸ παράπονο, τὸ μέτωπο ἐχτυποῦσε
καὶ μέσα του ἐγελοῦσε.
Μέν' ἡ Φροσύν' ἀκλόνητη, τὰ χέρια σταυρωμένα,
δέ σκιάζεται κανένα.
Ἐκύτταζε τὸ κόνισμα, τὴ μόνη της ἐλπίδα,
καὶ βλέπει μιὰν ἀχτίδα,
Ποῦ βγαίνει ἀπὸ τὴ Δέσποινα κ' ἔρχεται τὴ φωτίζει.
Τὴν εἶδε κι' ὁ Ἀλήπασας καὶ τρέμει καὶ μουγκρίζει.

ΦΡΟΣΥΝΗ

Σήκου, Βιζήρη, κ' εἶν' ἀργά! Δὲν ἔχω ἐδῶ σιμά μου
οὔτε πατέρα, οὔτ' ἀδερφό, οὔτε παιδιά, οὔτ' ἄνδρα,
τὸν κόσμο τὸν ἀρνήθηκα. Χάρου τὴ δύναμή σου,
τὴ δόξα σου, τὰ πλούτη σου, κι' ἄφες με νὰ πεθάνω
'ς τὴ σκοτεινιά μου ἥσυχη. Ἄλλο καλὸ δὲ θέλω.
Τραβήξου τώρα, κύτταξε, Βιζήρη, τὴν Παρθένο·
δὲ σὲ φοβίζει τοῦ Θεοῦ τὸ φοβερὸ τὸ μάτι;

ΑΛΗΣ

Δὲ μὲ φοβίζ' ἡ κόλαση, ποῦ μ' ἄναψες 'ς τὰ στήθη,
καὶ θὰ φοβίσουν τὸν Ἀλῆ τὰ ξύλα κ' ἡ ἀχτίδαις;
Φροσύνη, ἐπαρακάλεσα, ἔκλαψα τόσην ὥραν.
Θυμήσου πῶς τὰ δάκρυα τἄσωσα, δὲν ἔχ' ἄλλα . . .

. . . .

Ὀρθὸς μὲ μιᾶς σηκόνεται, τὸ πάτημά του πέρνει.
Τί λύσσα τόνε δέρνει!
Τὰ χείλη του ἐκοκκίνησαν, λὲς κ' εἶναι ματωμένα
καὶ τρέμουνε κλεισμένα.
Ἐγρύλλωσε τὰ μάτια του, βογγᾷ, φυσομανάει
σὰ λύκος, ποῦ διψάει.
Ἐτρίξανε τὰ δόντια του καὶ τἄκουσε ἡ Φροσύνη.
Ἀρχίζει πόλεμος σκληρός. Παρθέν', ἐλεημοσύνη!

ΦΡΟΣΥΝΗ

Ἀλήπασα, μὴ βλασφημᾷς θυμήσου πῶς ὑπάρχει
ἕνας Θεὸς καὶ τὤδωκα σήμερα τὴν ψυχή μου.

ΑΛΗΣ

Καὶ τὸ Θεό σου τὸ Μουχτάρ, Φροσύνη, τὸν ἀρνήθης;
Εἶναι νωπὰ τὰ χείλη σου ἀκόμη ἀπ' τὰ φιλιά του·
τὰ δάχτυλα, ποῦ ἐσφίξανε τὸν κόρφο, τὸ λαιμό σου,
ἀφῆκαν τὰ σημάδια τους· τὰ βλέπω τὰ χωρίζω.
Καὶ σὺ τὸν ἐλησμόνησες καὶ παίρνεις ἐραστή σου
τὸ φάντασμα, ποῦ κάθεται 'ς τὸν οὐρανό, 'ς τὰ νέφη;
Ἀνατριχιάζεις ποῦ μ' ἀκοῦς; Τὸ βλέπεις, δὲ φοβοῦμαι,
Φροσύνη, τὴν εἰκόνα σου. Ἴσως 'ς τὸν ἄλλο κόσμο
νἆν' ὁ Θεός σου δυνατός, ἐδῶ κανένας ἄλλος
μπρὸς 'ς τὸ Βιζήρη τὸν Ἀλῆ δὲ ζῇ καὶ δὲν ὁρίζει.
Εἶσαι δική μου, θὰ τὸ ἰδῇς. Ἔταξα τῆς καρδιᾶς μου
ἀπόψε 'ς τὸ κρεββάτι μου χάρισμα νὰ σὲ δώσω.
Μάθε καὶ σὺ πῶς ὁ Ἀλῆς τὸ τάζει καὶ τὸ κάνει.
Φροσύνη, ἐπαρακάλεσα, ἐφίλησα τὸ χῶμα,

ποῦ ἐπάτησε τὸ πόδι σου. Δυστυχισμένη ποῦσαι!
Τώρα θὰ ἰδοῦμε ποιὸς Θεὸς καὶ ποιὰ Κυρὰ Παρθένο
θὰ μ' ἐμποδίσῃ τὰ φτερὰ σὰν ἀετὸς ν' ἁπλώσω,
νὰ καταπέσω ἐπάνω σου 'ς τὰ νύχια νὰ σὲ πάρω!
Φροσύνη, ἔφυγε ὁ Μουχτὰρ καὶ φεύγοντας δὲ μοῦπε
παρ' ὅλη τὴν ἀγάπη μου σ' ἐσέ, σ' ἐσὲ νὰ δώσω.
Σοῦ τήνε δίδω, τὴν πατεῖς . . . τί μένει 'ς τὸν πατέρα; . . .

ΦΡΟΣΥΝΗ

Δάγκασε, δάγκασε, σκορπιέ, τὴ δίψα σου νὰ σβύσῃς,
βύζαξ' ἀπὸ τὴ φλέβα μου, ῥόφηξε τὸ φαρμάκι,
ποῦ ἐπότισες τὸ αἷμα μου, γενειὰ καταραμένη.
'Απόψε δὲ σὲ σκιάζομαι. Φονειᾶ, τί μὲ κυττάζεις;

ΑΛΗΣ

Φροσύνη, δὲ μὲ σκιάζεσαι; Ποιὸς ἄνθρωπος 'ς τὸν κόσμο
τέτοιονε λόγο ἐπρόφερε κ' ἠμπόρεσε νὰ ζήσῃ;
Καὶ σὺ θὰ ζήσῃς, δύστυχη, θὰ ζήσῃς 'ς τὸ πλευρό μου.
Μὴ μὲ σκληραίνῃς, ἄκουσε τὰ λόγια τὰ στερνά μου.
'Αγάπησέ με, δῶσε μου ἕνα φιλί, Φροσύνη,
ἄλλο γι' ἀπόψε δὲ ζητῶ, φιλοῦν τοὺς πεθαμένους
καὶ σὺ δὲν καταδέχεσαι νὰ ῥίξῃς νὰ πετάξῃς
'ς ἐμένα, ποῦμαι ζωντανός, ἕνα φιλὶ γιὰ χάρι;

ΦΡΟΣΥΝΗ

'Αν μ' ἔκαμνεν ἡ μάνα μου ὀχιά, μονομερίδα,
θὰ σ' ἐφιλοῦσα, πίστεψε, Βιζήρη, μὲς 'ς τὸ στόμα.

ΑΛΗΣ

Ἂν ἔφταιξεν ἡ μάνα σου, Φροσύνη, τί σοῦ φταίω;
Τὴ χάρη, ποῦ ἐπεθύμησες, τὴν ἔχω ἐγὼ γιὰ σένα.
Μ' ἔκαμ' ἡ Χάμκω δράκοντα, ἀστρίτη κι' ἀκονάκι.
Ἂς σμίξωμε τὰ χείλη μας, ἔλα νὰ μοιρασθοῦμε
τὸ χάρισμα τῆς μάνας μου. Τὸ μαῦρό μου φαρμάκι,
σὰ μυστικόνε θησαυρό, τὸ φύλαξα ὡς τὰ τώρα
κρυφὰ μέσα 'ς τὴ γλῶσσά μου. Τὸ θέλεις; Σοῦ τὸ δίδω . . .

. . . .

Ὁρμᾷ καὶ πέφτει ἐπάνω της, κρεμιέται 'ς τὸ λαιμό της,
παλαίβουνε τὰ δυὸ στοιχειά, ἔγκλημα κι' ἀθῳότης,
καὶ μάχονται καὶ πολεμοῦν ποιὸ τἄλλο νὰ χαλάσῃ.
Μὲ καρδιοχτύπι τρομερὸ τὰ κύτταζεν ἡ πλάση.
Κρυφὴ ἀχτίδα φεγγαριοῦ, ἀχνὴ καὶ φοβισμένη
διαβαίνει τὸ παράθυρο καὶ τρέμοντας προσμένει
νὰ ἰδῇ τὴ μάχη τὴ φριχτή, τὴ μαύρη ἀνεμοζάλη,
νὰ μάθῃ ἂν πρέπῃ νὰ σβυσθῇ, ποτὲ νὰ μὴ προβάλῃ,
ἢ ἄγγελος 'ς τὸν οὐρανὸ χρυσᾶ φτερὰ ν' ἁπλώσῃ,
τῆς νίκης τῆς ἀνέλπιστης τὴν εἴδηση νὰ δώσῃ.
Τὰ νυχτοπούλια γρούζουνε, χτυποῦνε τὰ φτερά τους
καὶ δείχνουν τὴ χαρά τους.

Χαμογελοῦν τὰ ῥοδαρὰ τῆς Δέσποινας τὰ χείλη,
σπιθοβολεῖ καὶ χαίρεται τὸ φῶς μὲς 'ς τὸ κανδῆλι,
καὶ ζωντανεύει ἡ φλόγα του καὶ λὲς πῶς θὰ ν' ἀστράψῃ
πῶς θὰ νὰ γένῃ κεραυνὸς τὸ δαίμονα νὰ κάψῃ.

Τὰ βάγια ποῦ τὸ κόνισμα στολίζουν μαραμμένα,
τώρα βλαστήσανε χλωρὰ καὶ φαίνοντ' ἀνθισμένα.
Ἡ δάφνη τους πρασίνισε, δὲν τρίβεται δὲν τρίζει
καὶ στεφανόνει τὴν Κυρά, μοσχοβολᾷ, μυρίζει.
Ἕνα πουλί, π' ἀνάθρεψε μὲς 'ς τὸ κλουβὶ ἡ Φροσύνη,
ποῦ τοὖχε μάθει τὸ κεχρὶ 'ς τὸ στόμα νὰ τοῦ δίνῃ,
'ς τὸν ὕπνο του ξαφνίζεται, χτυπιέται, ἀναφτεριάζει
καὶ τὴν κυρά του κράζει.

Ἀκολουθοῦσε ὁ πόλεμος, καὶ τοῦ φονειᾶ τὸ χέρι
αἱμάτωσε 'ς τὸ πρόσωπο τὸ μαῦρο περιστέρι.
Ἐκρέματο 'ς τὰ νύχια του τὸ δέρμα της κομμάτια.
Σὰν ἀναμμένα κάρβουνα ἐλάμψανε τὰ μάτια.
Τὴν ἔδεσε 'ς τὰ χέρια του, τὴ σφίγγει, τὴν πλακόνει
καὶ γιὰ ν' ἁρπάξῃ τὸ φιλί τὰ χείλη του τεντόνει.
Βλέπει τὸ αἷμα πῶσταζε, νειώθει τὴ μυρωδιά του
κ' ἐξύπνησε περσότερο ἡ δίψα 'ς τὴν καρδιά του.
Φουσκόνουν, ἀναδεύονται ἡ φλέβες 'ς τὸ λαιμό του
κι' ἀστράφτει ἕνα χαμόγελο πικρό 'ς τὸ προσωπό του·
ἀκόμη δὲν τὴν ἔγγισε . . . σιμά της ἀνασαίνει
κι' ἀπὸ μακρὰ χορταίνει.

Τὰ χείλη του ἐπλησίασαν . . . «Παρθένε, βοήθησέ με!»
Ἐφώναξεν ἡ δύστυχη, «Κυρά μου, λύτρωσέ με!»
Κ εὐθὺς 'ς τὰ δυὸ τὰ χέρια της, ἀδύνατα καὶ κρύα,
ἀνέλπιστη κατέβηκεν ἡ δύναμις ἡ θεία
καὶ λυέται καὶ τινάζεται καὶ φεύγει τοῦ φονειᾶ της.
Τὴν ἔχασε ὁ Ἀλήπασας. Κυττάζει . . . τὰ μαλλιά της·
ἐλάμπανε 'ς τὸν ὦμό της. Ἐτρόμαξε, τοῦ ἐφάνη
πῶς εἶδε 'ς τὸ κεφάλι της τὸ μυστικὸ στεφάνι.

Τὸ φοβερὸ τἀμάρτημα, ὁποῦ εἶχε μελετήση,
τἀνάφτει πάλαι 'ς τὴν καρδιὰ καὶ θέλει νὰ νικήση.
Ἐδάγκασε τὰ δάχτυλα, τὴ σάρκα του ξεσχίζει
καὶ βλασφημᾷ, μουγκρίζει.

Καὶ τρέχει, τρέχει ἐπάνω της, ὁρμᾷ νὰ τήνε φθάση,
καὶ δὲ μπορεῖ τὸ φάντασμα 'ς τὰ δάχτυλα νὰ πιάση.
Σημαίνουν τὰ μεσάνυχτα, ἐλάλησε τὠρνίθι
κ' ἐκείνη ἡ ὥρα τὤδωκε νέαν ψυχὴ 'ς τὰ στήθη
Σὰ νυχτερίδα ἐπέταξε, τὴν ἔχει, τὴν ἁρπάζει
κ' ἐκεῖ, ποῦ στέκει ἡ Δέσποινα, μ' ὁρμή τήνε τινάζει.
Ῥίχνει τὸ χέρι 'ς τὸ λαιμὸ καὶ τἄλλο τὸ σηκόνει
καὶ τὴ μητέρα τοῦ Θεοῦ χτυπᾷ καὶ φασκελόνει.
Κρημνίζεται τὸ κόνισμα, ἐσβύσθη τὸ κανδῆλι . . .
Τὰ νυχτοπούλια ῥυάζονται σὰ λυσσασμένοι σκύλοι·
πέφτουν τὰ βάγια ἐπάνω του, τοῦ δέρνουν τὸ κεφάλι,
τόνε ταράζει ζάλη.

Ἐθόλωσαν τὰ μάτια του, τηράζει ὁλογυρά του,
τρομάρ' ἀκατανόητη σφίγγει τὸ λάρυγγά του,
θέλει ν' ἁπλώση 'ς τἄρματα, θυμᾶται τὸ μαχαῖρι,
κι' εἶναι βαρὺ σὰ σίδερο, παράλυτο τὸ χέρι.
Μένει βουβὸς ὁ ἄθεος, σὰ μάρμαρο, σὰν ξύλο·
τρίζει ἡ καρδιὰ 'ς τὰ στήθη του σὰ μαραμμένο φύλλο,
καὶ δὲν τολμᾷ νὰ κινηθῇ καὶ δὲν τολμᾶ νὰ κρίνη,
μήπως ἀκούση τὴ φωνή, τὸ χτύπο του ἡ Φροσύνη.
Θαμμένος ὁλοζώντανος, βαθειὰ μέσα 'ς τὸν ᾄδη,
φορεῖ γιὰ μαῦρο σάβανο τῆς νύχτας τὸ σκοτάδι
καὶ κρύβεται, μαζόνεται ἄφωνος σὰν τὸ πτῶμα,
ποῦ τὸ σκεπάζει χῶμα.

Τρισκότειδο καὶ σιωπή! 'Απέθαναν, ἢ ζοῦνε; . . .
Μὲς 'ς τὸ κανδῆλι τῆς Κυρᾶς ἡ σπίθαις ξεψυχοῦνε·
λάμπουν ἀκόμη μιὰ φορά, τρέμουνε, ψιθυρίζουν
ἕνα κρυφὸ χαιρέτισμα καί σβυῶνται καὶ καπνίζουν.
Ἄβυσσος, πίσσα ἐσφράγιζε τὰ μάτια τοῦ Βιζήρη·
μόν' ἡ ἀχτίδα, πῶμβαινε ἀπὸ τὸ παραθύρι,
σὰν ἄλλο δάχτυλο Θεοῦ, τἀχνὸ τὸ φῶς της χύνει,
σπιθοβολεῖ χαρούμενη καὶ δείχνει 'ς τὴ Φροσύνη
ἕνα μαχαῖρι ὁλόχρυσο 'ς τὴ μέση τοῦ φονειᾶ της.
Σὰν ἀστραπὴ τοῦ τἄρπαξε, τὤχει 'ς τὰ δάχτυλά της
καὶ τὸ κρατεῖ μὲ δύναμη κ' ἐμπρός του τὸ τινάζει
καὶ τρομερὰ φωνάζει·

« Μὴ ταραχθῇς, 'Αλήπασα, δὲ βλέπεις 'ς τὸ πλευρό μου
ποιὸν ἔχω βοηθό μου;
Τὸ χνῶτό σου κατάπιέ το, τὸ θέλω, τὸ προστάζω.
Νὰ μὴν ἐγγίσῃ ἐπάνω μου, 'Αλῆ, γιατὶ σὲ σφάζω ».

Κ' ἐν ᾧ τὸν ἐφοβέριζε κ' ἐν ᾧ νικᾷ τὸ φίδι,
χωρὶς νὰ θέλῃ τὸν κεντᾷ μὲ τὸ χρυσὸ λεπίδι.
Γνωρίζει τὸ μαχαῖρί του 'ς τὸ κρύο κέντημά του,
ἡ σάρκα του ἀνατρίχιασεν, ἐπάγωσε ἡ καρδία του.
'Ρέει τὸ αἷμά του ζεστό, τὴν τραχηλιά του βρέχει
κ' ἐπάνω του σὰν ἑρπετὸ γλυστρᾷ κρυφὰ καὶ τρέχει.
Ἔκαμε ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ φωτὸς τὸ βλέμμα
δὲν εἶδε, δὲν ἐγνώρισε τ' 'Αλήπασα τὸ αἷμα.
'Η νύχτα, ποῦ τὸ κύτταξε, σὰν ᾅδης μελανιάζει
καὶ μὲ μαυρίλα τρομερὴ τὸ πρόσωπο σκεπάζει.
'Εγνώρισε τὸ θάνατο. Σὰν ἄσπονδος ἐχθρός του
ὁ Χάρος στέκει ἐμπρός του.

Πέφτει 'ς τὴ γῆ καὶ σέρνεται μακρ' ἀπὸ τὴ Φροσύνη,
θέλει νὰ κράξῃ τὸν Ταχὴρ, καὶ δὲν τολμᾷ νὰ κρίνῃ.
Σέρνεται πάντα σὰ σκορπιός, τὸ σκότος ψηλαφίζει,
βρίσκει τὴ θύρα ἀνέλπιστα, ἁπλόνει, τὴν ἐγγίζει.
Ἀγάλια, ἀγάλια σκόνεται ὁλόρθος καὶ κυττάζει,
κἀνεὶς δὲν τὸν ἀκλούθησε, κἀνεὶς δὲν τόνε κράζει.
Σιγή, σιγὴ βαθύτατη, καὶ μόνον σὲ μιὰν ἄκρη
ἀκούει κἄτι, ποῦ ἔσταξε 'ς τὸ πάτωμα σὰ δάκρυ,
καὶ λίγα λόγια ἀπόκρυφα σὰν κ' ἐπαρακαλοῦσε
ἡ Φρόσω τὴν Παρθένο της καὶ τὴν εὐχαριστοῦσε.
Οσο μακρὺ κ' ἂν ἤτανε τὸ φοβερὸ τὸ χέρι,
δὲν φθάνει τὸ μαχαῖρι.

« Ταχὴρ, Ταχὴρ, ἐφώναξε, τρέχα 'ς ἐμέ, Ταχήρη !
Τρεχᾶτε, πῶς δὲ φαίνεσθε; Θὰ σφάξουν τὸ Βιζήρη ! »
Πλακόνει ἡ ἄλλη κόλασις, Ταχήρης καὶ φονειάδες
μὲ τὰ σπαθιὰ ξεγύμνωτα, μὲ φῶτα μὲ λαμπάδες,
καὶ βλέπουν τὸν Ἀλήπασα χλωμό σὰ θειαφοκέρι
καὶ τὴ Φροσύνη ἀκίνητη, ποῦ ἐβάστα τὸ μαχαῖρι.
Ὁρμοῦν νὰ τὴν ἁρπάξουνε, νὰ τήνε καταπιοῦνε·
ἡ Φρόσω δὲν ἐσάλεψε κ' ἐκεῖνοι δὲν τολμοῦνε.
Μὲ μιὰ ματιὰ τοῦ Ἀλήπασα, ποῦ πάλαι ζωντανεύει,
ἔμειναν ὅλοι ἀκίνητοι, κἀνείς τους δὲ σαλεύει.
Χτυποῦν, σφυρίζουν τὰ σπαθιά, φωλεύουνε 'ς τὴ θήκη,
καὶ καρτεροῦν οἱ λύκοι.

. . . .

ΑΛΗΣ

Παιδιά μου, μὲ προφθάσατε 'ς τὴν ὥρα τὴ στερνή μου.
Ἀπόψε μὲ ξεθάψατε. Νἄχετε τὴν εὐχή μου!
Ἔμεινα ἔρμος κι' ἄχαρος τώρα 'ς τὰ γερατειά μου·
μακρά, μακρὰ 'ς τὸν πόλεμο ἐπῆγαν τὰ παιδιά μου.
Ἐψὲς μὲς 'ς τὰ μεσάνυχτα ἦλθ' ὁ Μουχτὰρ 'ς ἐμένα
μ' ἐντροπαλὸ τὸ πρόσωπο, μὲ βλέφαρα κλαμμένα.
Μ' ἀγκάλιασε, μ' ἐφίλησε, μ' ἄνοιξε τὴν ψυχή του
καὶ μοῦ γυρεύει γιατρικὸ γιὰ μιὰ σκληρὴ πληγή του.
Μοῦ λέγει πῶς ἀγάπησεν, ἀνάθεμα τὴν ὥρα,
ὁποῦ δὲν εἶναί τος ἐδῶ, νὰ τὴ γνωρίσῃ τώρα,
μιὰν ἄπιστη, μιὰ Χριστιανή . . . κυττάξετε, εἶν' ἐκείνη.
Μὲ παρακάλεσε θερμὰ νὰ πάρω τὴ Φροσύνη
καὶ νὰ τὴν ἔχω σὰν παιδί. Ἀθύνατος πατέρας,
ἔταξα μὲς 'ς τὸν κόρφο μου νὰ κρύψω αὐτὸ τὸ τέρας.
Ἦλθα μαζύ σας νὰ τὴν δῶ, κ' ἐκεῖ ποῦ μ' ἀγκαλιάζει
καὶ μὲ καλεῖ πατέρα της, κρυφά, κρυφὰ μὲ σφάζει.
Ἅρπαξε τὸ μαχαῖρί μου· βλέπετε τὴν πληγή μου;
Παιδιά μου, μὲ προφθάσατε. Νἄχετε τὴν εὐχή μου!

. . . .

Σιωπηλὴ 'ς τὴν ἄκρη της ἔστεκεν ἡ Φροσύνη,
ἄκουσεν, ἐγονάτισε καὶ τὸ μαχαῖρι ἀφίνει.
« Παρθένο μου, σπλαχνίσου με, Κυρά μου, μὴ μ' ἀφήσῃς.
Κ' ἔλα μ' ἕνα χαμόγελο τὰ μάτια μου νὰ κλείσῃς ».

ΑΛΗΣ

Ταχήρ, πιστέ μου, τήραξε! Ποιὸς ἤθελε πιστέψῃ
παιδιὰ 'ς ἐκειὰ τὰ στήθη της πῶς ἤθελ' ἀναθρέψῃ!

Τὰ δύστυχα τἀρνήθηκε μικρά, παραιτημένα,
ἐπάνω κάτω σέρνονται γυμνὰ καὶ πεινασμένα.
Τἀπάντησα 'ς τὸ δρόμο μου κ' ἐπόνεσε ἡ ψυχή μου,
τοὺς ἔδωκα νὰ πάρουνε ψωμὶ καὶ τὴν εὐχή μου.
Κι ἀπόψε μὲ τὸ αἷμά μου ἠθέλησε ἡ Φροσύνη
νὰ μοῦ πλερώσῃ τρίδιπλα τὴν ἐλεημοσύνη!
Πέτε μου σεῖς, παιδάκια μου, τ' Ἀλήπασα τί μένει;

. . . .

Ὅλοι ἐφώναξαν μὲ μιᾶς· «Νὰ σώσῃ κρεμασμένη!»

ΑΛΗΣ

Ὄχι, πιστοί μου, τί θὰ πῇ τὸ μαῦρο τὸ παιδί μου;
«Πατέρα μου, ἐλησμόνησες πῶς ἦτανε δική μου
κ' ἐπῆγες καὶ τὴν ἔδειξες 'ς τὸ φῶς ξεγυμνωμένη,
μ' ἕνα σχοινὶ 'ς τὴν τραχηλιά, σὲ ξύλο κρεμασμένη;
Πατέρα, δὲν ἐντράπηκες γιὰ μὲ τὰ κρέατά της
νὰ ἰδῇ ποῦ ἐλαχταρίζανε, ὁ κόσμος ὁ διαβάτης;
Πατέρα μου, ἄλλος θάνατος ἐχάθηκε, δὲν μένει;»

. . . .

Κ' ἐκεῖνοι παλ ἐφώναξαν· «'Σ τὴ λίμνη πνιμένη!»

ΑΛΗΣ

Παιδιά μου, θεία φώτισις! Τὸ δροσερὸ τὸ κῦμα
ἄς λάβῃ, ἄς λάβῃ ἡ δύστυχη κρεββάτι της καὶ μνῆμα.

Εἶναι διπλὸ τὸ κρῖμά της. Τὸ αἷμα τὸ πιστό μας
ἐμόλυνε σὰ Χριστιανή, ὕβρισε τὸ Θεό μας,
ἐπρόδωκε τὸν ἄνδρα της, ἔκλεψε τὸ παιδί μου.
Ἐγὼ τήνε συχώρησα. Γιὰ μέ, γιὰ τὴ ζωή μου
ἐκδίκηση δὲ σᾶς ζητῶ, δὲ θέλω ἄλλη παιδεία.
Ποτὲ δὲν ἐμετάνοιωσα σὰν ἔκαμα ἐσπλαχνία.
Αὔριο βράδυ πρὶν νὰ βγῇ 'ς τὸν οὐρανὸ ἡ σελήνη,
ὕπνο βαθὺ κι' ἀτάραχο νὰ χαίρεται ἡ Φροσύνη.
Μαζί σας τώρα πάρτε την, πιάστε την μὲ γλυκάδα
μὴ τύχη καὶ χαλάσετε μιὰν τέτοιαν εὐμορφάδα.
Μὴ σφίξετε τὰ χέρια της, ποὖν' ἁπαλὰ σὰ χιόνι,
βρέξετε λίγο τὸ σχοινί, νὰ μὴ τήνε πληγώνῃ.
Σηκῶστέ την 'ς τὴν ἀγκαλιά, γιὰ νὰ μὴν ἀποστάσῃ,
κι' ἀγάλια, ἀγάλια ἁπλῶστέ την τὴ μαύρη νὰ ἡσυχάσῃ.
Ὁ γυιός μου τὴν ἀγάπησε, τὴν εἶχε μαθημένη
ἀπὸ νυφάδες εὔμορφαις νἆναι τριγυρισμένη.
Δὲ θέλω, ἐγ' ὁ πατέρας του, ν' ἀφήσω τὴ Φροσύνη
ἔρημη κι' ὁλομόναχη μὲς 'ς τὸ νερὸ νὰ μείνῃ,
νὰ σκιάζεται 'ς τὸν ὕπνο της, 'ς τὸ βράχο νὰ χτυπιέται
χωρὶς νἄχῃ ἕνα σύντροφο, καὶ νὰ μὲ καταριέται.
Δεκάξη νὰ διαλέξετε ἀπ' ὅσαις τὴ γνωρίζουν
νὰ συντροφέψουν τὴν κυρά, μ' ἀφροὺς νὰ τὴν στολίζουν.
Νἆν' ὅλαις πρωτοστέφαναις. Ἀπόψε θὰ ταῖς δώσω
τὴ λίμνη μου γιὰ χάρισμα καὶ δέσποινα τὴ Φρόσω.
Συρέτε νὰ ταῖς εὕρετε, συρέτε ἀπ' ὄνομά μου . . .
Ἀπόστασα, ἐδειλίασαν τἄχαρα κόκκαλά μου.
Εἶμαι παιδιά μου γέροντας, θὰ πάγω νὰ ἡσυχάσω.
Συρέτε μόνοι, δὲ μπορῶ, παιδιά μου, νὰ σᾶς φθάσω.
Φρόντισε σύ, Ταχήρη μου, τὰ λόγια μου θυμήσου . . .
Φροσύνη, καλονύχτησε, γλυκά, γλυκὰ κοιμήσου.

. . . .

Ἔφυγ' ἐκεῖθε μοναχός. Τὰ μάτια του σηκόνει
καὶ μιὰ βλαστήμια ἀνήκουστη 'ς τὸν οὐρανὸ καρφόνει·
« Σταυρέ, Σταυρέ, μ' ἐνίκησες! Χρώσταγε αὐτὴ τὴ χάρη
σὲ μιὰ . . . σὲ μιὰ Μαγδαληνή. Χαρὰ 'ς τὸ παλληκάρι,
ποῦ ἐπάλαιψε γιὰ σένανε. Τώρα μ' ἐσὲ τριτόνει . . .»

. . . .

Ἡ γλῶσσά του ἔσταζε χολή, τὸ χῶμα φαρμακόνει.
Ἀφρίζανε τὰ χείλη του, κρυφή, κρυφὴ τρομάρα
ἐχώνεψε 'ς τὰ στήθη του. Σὰν ἄδικη κατάρα
περιπλανᾶται μόνος του, σκοτάδι 'ς τὸ σκοτάδι.
Τοῦ φαίνεται ἀτελείωτο πῶς εἶν' ἐκειὸ τὸ βράδυ.
Βουβό, βουβὸ τ' Ἀλήπασα διαβαίνει τὸ ποδάρι,
ξυπνοῦν καὶ φεύγουν τὰ ἑρπετά, κρυμμένα 'ς τὸ χορτάρι.
Χωρὶς νὰ θέλῃ ἐπέρασε καὶ βλέπει 'ς τὸ πλευρό του
γιγαντιαῖο φάντασμα, τὸ μαῦρο πλάτανό του (β).
Τοῦ ἐφάνηκε ποῦ ἐγλίστρησε . . ἐσβύστηκε, τρομάζει
κ' ἕνα κλαδάκι χαμηλὸ 'ς τὰ δάχτυλά του ἁρπάζει.
Ἐσείστηκεν ὁ πλάτανος, τὰ φύλλα τὰ ξερά του
ἔτριξαν, ἀνεμίσανε, σκορποῦν ὁλόγυρά του.
Ὁ ἄνεμος ἀνάδευε τοῦ δένδρου τὰ κλωνάρια
κ' οἱ ἴσκοι μυρμήγκιαζαν τ' Ἀλῆ μὲς 'ς τὰ ποδάρια.
Τὰ μάτια του, ποῦ ἐθάμβωσαν, τὰ βλέπουν καὶ πιστεύουν
πῶς εἶναι φίδια φτερωτά, ποῦ γύρου του χορεύουν.
Χύνεται, φεύγει, ἐκάπνισε, καὶ λέγουν πῶς τὸ ξύλο,
ποῦ ἐβάσταξε ὁ Ἀλήπασας, ποτὲ κανένα φύλλο
ποτὲ δὲν ἐξεφύτρωσε, γυμνό, φωτοκαμμένο,
ἔμεινε στεῖρο πάντοτε ὡσὰν ἀφωρεσμένο.
Ἔφθασε 'ς τὸ κρεββάτι του, ἁπλόνεται καὶ γέρνει,
ὁλονυχτὶς τὸ μάτι του δὲν κλεῖ καὶ παραδέρνει.

. . . .

Μόνοι ἐμείνανε οἱ φονειάδες, ἐκυττάξαν τὸν Ταχήρη
καὶ κρυφὰ χαμογελοῦνε γιὰ τὰ λόγια τοῦ Βιζήρη·
λὲς καὶ σκιάζονται κ' ἐκεῖνοι μιὰ γυναῖκα μοναχὴ
καὶ προσμένουνε νὰ ἰδοῦνε τὸν Ταχὴρ νὰ κινηθῇ.

. . . .

Εἰς τὴν ἄκρη της κ' ἡ Φρόσω πάντοτε γονατισμένη
δὲ στενάζει, δὲ δακρύζει καὶ σχεδὸν δὲν ἀνασαίνει.
Μὲ τὰ χέρια σταυρωμένα, μὲ τὰ μάτια της ψηλά,
λὲς καὶ τώρα δὲ φοβεῖται νὰ τηράξῃ τὴν Κυρά.

. . . .

Ἀπ' τὴν ὥρα πῶχει ἀκούσῃ τὸ σκληρὸ τὸ θάνατό της,
μιὰ οὐράνια γαλήνη πλημμυρεῖ τὸ πρόσωπό της.
Δὲν ἀνήκει πλειὰ τοῦ κόσμου, λὲς κ' ἐχάθη τὸ κορμὶ
καὶ δὲ μένει 'ς τὴ Φροσύνη παρὰ κάλλος καὶ ψυχή.

. . . .

Σταματᾷ 'ς τὸ μέτωπό της ἡ φωτιὰ ἀπὸ ταῖς λαμπάδες
σὰν μαρτύριου στεφάνι, ποῦ τῆς δίδουν οἱ φονειάδες.
Ἀναδεύονται τὰ χείλη ῥοδαρὰ σὰν τὴν αὐγή,
μοσχολίβανο μυρίζει, μυστικὰ παρακαλεῖ·

. . . .

« Ἂν τὰ τόσα καταφρόνια, ἂν τὰ τόσα δάκρυά μου
δὲν ἐπλύναν τὴν ψυχή μου καὶ τὸ κρῖμα, Δέσποινά μου,
δός μου κι' ἄλλα, δός μου κι' ἄλλα, νἄλθω ἡ μαύρη καθαρή,
ὅπως ἤμουνα, Κυρά μου, 'ς τῆς μητρός μου τὸ βυζί ».

. . . .

Ἐπαράδωκε τὰ χέρια μοναχή της ἡ Φροσύνη
δροσερὰ σὰν τὸ νεράκι, ἄσπρα κάτασπρα σὰν κρίνοι.
Ὁ Ταχὴρ ὁρμᾷ τἀρπάζει καὶ τῆς τἄδεσε σταυρό,
τὸ σχοινὶ τραβᾷ μὲ λύσσα, βλασφημῶντας τὸ Χριστό.

. . . .

Τῆς τὰ σφίγγει, τῆς τὰ σφίγγει κι' ὁ ληστής της δὲ χορταίνει,
αἷμα ἵδρωσε τὸ δέρμα κι' ὁ φονειᾶς της ἀνασαίνει.
« Τὰ παράσφιξες, Ταχήρη . . . δὲ σοῦ φεύγω, μοῦ πονεῖ.
Κύτταξε, βαθειὰ 'ς τὴ σάρκα πῶς ἐμβῆκε τὸ σχοινί ».

. . . .

Οὔτ' ἀπόκρισι δὲ δίνει, τήνε σπρώχνει, τήνε σύρει.
'Εθυμήθηκε τὰ λόγια, βλέπει ἐμπρός του τὸ Βιζήρη.
'Επεράσανε τὴ θύρα, βγαίνουν ἔξω 'ς τὴν αὐλή.
Ἡ Φροσύνη τί γυρεύει; μὲ τὸ μάτι τί ζητεῖ;

. . . .

Ἡ γλυκειά της παραμάνα σὲ μιὰν ἄκρη καθισμένη
  κλαίει ἡ δύστυχη, στενάζει. Πόσαις ὥραις ποῦ προσμένει!
«Δός μου, μάννα τὴν εὐχή σου, μὲ φωνὴν ἀγγελικὴ
  τῆς ἐφώναξε ἡ Φροσύνη, θὰ ἰδωθοῦμε ἐπάνω ἐκεῖ».

. . . .

«Ζῆσε, μάνα μου, γιὰ μένα, ποῦ 'ς τὸ μνῆμα κατεβαίνω,
  γιὰ τὴ μαύρη σου Φροσύνη παρακάλει τὴν Παρθένο.
Τὰ παιδιά μου! Θεέ μου, Θεέ μου, ἐσπλαχνίσου τὰ ὀρφανά.
  Δὲν ἐφταίξανε, εἶν' ἀθῷα! Μὲς τοῦ κόσμου τὴν ἐρμιὰ

. . . .

ἂν ἐγὼ ἡ σκληρὴ τἀφῆκα, Θεέ μου, μὴ τὰ λησμονήσῃς!
  Ὁλομόναχα εἶναι τώρα, μὴ τἀφήσῃς, μὴ τἀφήσῃς.
Φύτεψε μὲς 'ς τὴν καρδιά τους σύ, πατέρα μου γλυκέ,
  ἐσπλαχνία, ἐλεημοσύνη γιὰ τὴ μάνα τους, γιὰ μέ.

. . . .

Μὴ πικραίνεσαι, Χρυσῆ μου, μὴ δακρύζῃς, μὴ στενάζῃς,
  παρηγόρα με τὴ μαύρη, μὲ τὰ δάκρυα μὲ δειλιάζεις . . .
Μάνα μου, μὴ λησμονήσῃς τὸ μικρό μου τὸ πουλί,
  ὀρφανὸ κι' αὐτὸ τἀφίνω, ἔρημο μὲς 'ς τὸ κλουβί.

. . . .

Καθ' αὐγὴ νὰ μοῦ τὸ βρέχῃς, τὰ φτερά του νὰ δροσίζῃς,
μὲ τῆς λίμνης μου τὸ κῦμα κάθ' αὐγὴ νὰ τὸ ποτίζῃς.
Ποιὸς ἠξεύρει μὴ τὸ μαῦρο μὲς 'ς τῆς λίμνης τὸν ἀφρὸ
καταλάβῃ πῶς τοῦ στέλνω τὸ φιλί μου τὸ στερνό.

. . . .

Καὶ τὴν ἄνοιξη τὸ βράδυ μὲ φεγγάρι, μὲ γαλήνη
νἄρχεστε 'ς τὸ περιγιάλι καὶ νὰ κλαῖτε τὴ Φροσύνη.
Τὰ παιδιά μου . . . μὴ τὰ φέρῃς· εἶναι, τἄχαρα μικρά,
θἄλθῃ ἡ ὥρα τους νὰ κλάψουν καὶ γιὰ μὲ καμμιὰ φορά».

. . . .

'Η Χρυσῆ ἡ δυστυχισμένη ἀπ' τὴν πίκρα λὲς καὶ σβυέται.
'Ο Ταχήρης, ποὔχε ἀκούσῃ, ὡς κι' αὐτὸς ψυχοπονιέται
καὶ κυττάζει τὴ Φροσύνη καὶ τὰ χέρια της τὰ λεῖ
ν' ἀγκαλιάσῃ τὴ Χρυσῆ της, νὰ τῆς δώσῃ ἕνα φιλί.

. . . .

Τί φιλὶ ποὔταν ἐκεῖνο! Ἔχει μέσα του κρυμμένη
τὴ στιγμή, ποῦ τὸν ἐπάνω μὲ τὸν κάτω κόσμο δένει.
Ἔχει μέσα του τὸ σχώριο, τὸ τρισάγιο, τὸ λιβάνι,
τὸ λουλοῦδι, ποῦ βλαστάνει
εἰς τὴ χέρσα γῆ τοῦ τάφου! Ἔχει μέσα τὴν ἐλπίδα
τὤνειρο τοῦ πεθαμμένου, τὸ κιβοῦρι, τὴ σανίδα,
ποῦ μᾶς κάνει κι' ἀναπλέμε μέσα 'ς τὸ ἄβαθο τὸ μνῆμα,
μὲς τοῦ ἀπέραντου τοῦ χρόνου τὸ κατάμαυρο τὸ κῦμα.
Τὸ θυμοῦμαι κ' ἐγὼ ἀκόμα!

Ὅταν τῶῤῥιξα 'ς τὰ μάτια, ὅταν τῶῤῥιξα 'ς τὸ στόμα
τοῦ παιδιοῦ μου, τῆς μητέρας . . . Τὸ θυμοῦμαι, δὲν μ' ἀφίνει
κι' ἀπὸ τώρα τὸ γυρεύω, Χριστιανοί μου, ἐλεημοσύνη.
Ὅταν ἔλθῃ ἐκείνη ἡ ὥρα σὲ παράμερη μιὰν ἄκρη
νὰ μὲ χώσετε κ' ἐμένα μ' ἕνα σχώριο, μ' ἕνα δάκρυ.

. . . .

Τί φιλὶ ποὔταν ἐκεῖνο! Θεέ μου! Θεέ μου, πῶς μποροῦνε
τώρα πλειὸ νὰ χωριστοῦνε!
Ἐθυμήθηκε ὁ Ταχήρης τὴ σκληρὴ τὴν προσταγή του
καὶ φοβεῖται τὴ ζωή του.
Ἀπεμάκρυνε τὴ Φρόσω καὶ 'ς τὸ στόμα ξαπλωμένη
μέν' ἡ Χρύσω λιγωμένη.
Ἐκινήσανε οἱ φονειάδες, συνοδεύουν τὴ Φροσύνη,
δὲν τολμᾷ κἀνεὶς νὰ κρίνῃ.
Τόσο δρόμο ποῦ διαβαίνουν, μιὰ ψυχὴ δὲν ἀπαντοῦνε,
ἕνα λόγο δὲν ἀκοῦνε.
Δὲν ταράζεται τἀγέρι, ἐβουβάθηκε τὸ κῦμα,
λὲς ὁ κόσμος εἶναι μνῆμα.
Περπατοῦν ἀκόμη ὀλίγο, σὲ μιὰ θύρα σταματοῦνε
καὶ χτυποῦνε καὶ χτυποῦνε.
Σκούζουν, ῥυάζονται τὰ κλεῖθρα καὶ τὰ μάνταλα μουγκρίζουν
σκύλοι γρούζουνε. γαυγίζουν.
Ἕνας δαίμονας προβαίνει μὲ κλειδιὰ καὶ μὲ φανάρι
γιὰ νὰ ἰδῇ ποιὸν θὰ νὰ πάρῃ.
Δὲν ἐπρόσμεινε ἡ Φροσύνη, μπαίνει ἡ μαύρη μοναχή της,
τήνε κλοῦν 'ς τὴ φυλακή της.
« Ἐπουράνιε πατέρα, στεῖλ' ἐδῶ μὲ τὴν εὐχή σου
λίγον ὕπνο 'ς τὸ παιδί σου.

Εἶμαι τόσο ἀποσταμένη!» —Ἐξαπλώθηκε ᾿ς τὸ χῶμα,
ποῦ τῆς ἔχουνε γιὰ στρῶμα.
Κάνει πάλαι τὸ σταυρό της, μελετᾷ τὰ πατερμά της,
πέφτουνε τὰ βλεφαρά της,
καὶ γλυκά, γλυκὰ κοιμᾶται εἰς τῆς γῆς τὴν ἀγκαλιά,
σὰν πουλάκι ᾿ς τὴ φωλιά.

ᾎΣΜΑ ΤΡΙΤΟΝ

ΗΜΕΡΑ ΚΡΙΣΕΩΣ

Σηκώνετ' ὁ 'Αλήπασας βαρὺς ἀπὸ τὸν ὕπνο
καὶ στρώνεται 'ς ὁλόχρυσο μεταξωτὸ διβάνι.
Τὰ βλεφαρά του κόκκινα ἀπὸ τὴν κακονύχτια,
μελανιασμένα καὶ θολά, σπαράζουνε καὶ τρέμουν.
Θεέ μου, πῶς ἐγέρασεν ἀπὸ τὰ ψὲς τὸ βράδυ!
Ἐκύτταζε τὰ γένεια του, λευκότερα τὰ βλέπει
κ' ἐπέρασε τὰ δάχτυλα 'ς τὸ κρύο μετωπό του,
σὰν νἄθελε μὲ δύναμη νὰ σβύσῃ ταῖς ῥυτίδαις,
ποῦ ἐχάραξεν ἐπάνω του τὸ φοβερό του κρῖμα.
'Ακίνητοι τριγύρω του, ὀρθοὶ καὶ τρομασμένοι,
στέκουν ὁ Γκέκας ὁ Βελῆς μὲ τὸ Γιουσοὺφ 'Αράπη.
Κρυφά, κρυφὰ κυττάζονται, ῥωτιῶνται ἀνάμεσό τους,
τί σύγνεφο νὰ πλάκονε τὰ στήθη τοῦ Βιζήρη.
Σιωπηλὸς παράμερα, ἀχνός, συλλογισμένος,
μὲ τὸ κεφάλι του γυρτό, ἔστεκε κι' ὁ Ταχήρης (α).
῞Ολοι γνωρίζουν τὸν 'Αλῆ, κἀνεὶς δὲν ἀνασαίνει.
Βουβὰ τὰ παλληκάρια του ἐπαίζανε τὰ μάτια
σ' τἄρματα τἀξετίμωτα, ποῦ κρέμονται τριγύρω.
'Εκεῖ σπαθιὰ τῆς Δαμασκοῦ, ἐκεῖ χρυσᾶ πιστόλια
καὶ καρυοφύλλια ξακουστὰ καὶ χίλια γιαταγάνια.
Τί κρῖμα, ποὔταν ἄνεργα καὶ τὰ φοροῦσε ὁ τοῖχος!

'Αστράφτει ἀκόμη φλογερὸ ἀνάμεσ' ἀπὸ τἄλλα
τοῦ Χρήστου τὸ περήφανο, τὸ φοβερὸ μιλλιόνι,
τοῦ Μπουκουβάλα τὸ σπαθί, ποῦ ἀκόμη λαχταρίζει,
τὸ καρυοφύλλι τοῦ Σταθᾶ, τοῦ Ζίδρου τὸ χαντζάρι (β),
τοῦ Ζίδρου τἄγιο λείψανο, ποῦ δίπλα μὲς 'ς τὴ θήκη
κοιμᾶται κι'-ὀνειρεύεται κρυφὰ τὴν 'Ελασσῶνα!
Εἴκοσι χρόνια θὰ σταθοῦν ἀκόμη κρεμασμένα
καὶ θὰ ξυπνήσουν ὕστερα, θ' ἀναστηθοῦνε πάλαι
καὶ ποιὸ θὰ πάρῃ σύντροφο τὸ Μάρκο καὶ τὸ Διάκο,
καὶ ποιὸ μὲ τὰ Γριβόπουλα καὶ μὲ τὸν Καρατάσο
θὰ στήσῃ τὸ λιμέρι του ψηλὰ 'ς τὸ Μοναστῆρι.
Κι' ὅταν ἀρχίσῃ ὁ σκοτωμὸς κι' ὁ πόλεμος ἀνάψῃ
καὶ πιάσῃ πάλαι τἄρματα τοῦ Λούρου τὸ ποτάμι
καὶ ξαφνισθῇ 'ς τὸν ὕπνο της ἡ ἔρμη Βαλαώρα,
τότε καὶ τ' 'Ασπροπόταμο τὸ κῦμά του θ' ἀνοίξῃ
καὶ θὰ φωνάξῃ 'ς τὰ βουνά, 'ς τὸ Περγαντί, 'ς τὴ Λάμια (γ),
ν' ἀνθίσουν, νὰ γιορτάσουνε τὴν ὥρα, τὴν ἡμέρα.
ποῦ ἀνέλπιστα ἐξωντάνεψαν τὰ κόκκαλα τοῦ Βάλτου.
Φυτά, λουλούδια ὁλόχαρα κοσμοῦν τὰ παραθύρια,
καὶ ῥίχνουν χίλιαις μυρωδιαῖς καὶ χαίρονται 'ς τὸν ἥλιο.
Δυὸ μέραις δὲν τὰ πότισαν, κανεὶς δὲν τὰ θυμᾶται.
Λίγη δροσοῦλα, πῶπεσε τἀνάστησε τὰ μαῦρα,
κ' εὐχαριστοῦν τὸν οὐρανό, ποῦ δὲν τὰ λησμονοῦσε
κ' ἐφρόντιζε γιὰ τἄχαρα μέσα 'ς ἐκειὸν τὸν ᾅδη.
Λαλοῦν φλογέραις γύφτικαις, ἀκούονται τραγούδια
καὶ βροντοφῶνα τύμπανα καὶ θόρυβος καὶ γέλοια
καὶ σκλάβοι, ποῦ χορεύουνε καὶ θέλουνε νὰ πνίξουν
μὲς 'ς τὴν ψευδῆ τους τὴ χαρὰ τὸ φόβο, ποῦ τοὺς δέρνει.
Ἄλλοι 'ς τὸ χῶμα σέρνονται, 'ς τὴν πέτρα γονατίζουν,
παρακαλοῦνε τὸ Θεὸ γιὰ τὸν καλὸν ἀφέντη
καὶ σκούζουνε καὶ ῥυάζονται καὶ δὲ γυρεύουν ἄλλο,
παρὰ νὰ ῥίξῃ ἐπάνω τους ὅλη του τὴν κατάρα

κι' οὔτε μιὰ τρίχα νὰ βλαφθῇ, νὰ πέσῃ τοῦ Βιζήρη.
Ἄλλοι φονειάδες σέρνουνε, 'ς τὴ γῆ ποδοκυλοῦνε
μὲ βλασφημίαις, μὲ χαραῖς λαχταριστὰ κεφάλια
καὶ παίζουν, μετωρίζονται, γελοῦνε, κυνηγιῶνται,
καὶ ποιὸς πετᾷ 'ς τὸν ἄλλονε ἕνα κομμάτι αἷμα,
ποιὸς δέρνει τοὺς συντρόφους του μὲ σκοτωμένου χέρι,
καὶ ποιὸς βαστοῦσε μιὰ καρδιά γιὰ νὰ πετροβολήσῃ.
Μικρὰ παιδιά, ποῦ ἐμάθαιναν τὴν τέχνη τοῦ πατέρα,
μὲ τὰ λεπίδια τους κεντοῦν τἄψυχα τὰ κουφάρια
καὶ τρέχουν καὶ σκοτόνονται, χτυπιῶντ' ἀνάμεσό τους,
ποιὸ κεφαλαῖς περσότεραις σκληρὰ νὰ πρωταρπάξῃ,
γιὰ νὰ ταῖς βάλῃ ἐπανωταῖς νὰ χτίσῃ πυραμίδα.
Κ' ἐκεῖ ὁποῦ ταῖς ἔστενε, ἄλλο παιδί τὸ σπρώχνει,
τὸ ῥίχνει κατακέφαλα, καὶ τοῦ χαλᾷ τὸν πύργο.
Διαβαίνει κ' ἕνας γέροντας, τυφλὸς καὶ λιμασμένος,
κ' ἐλεημοσύνη τοὺς ζητεῖ, τὸ χέρι τοὺς ἁπλόνει.
Κ' ἐκεῖνα μὲς 'ς τὰ δάχτυλα, ποῦ τρέμουν ἀπὸ κρύο,
τοῦ ῥίχνουν ἕνα κάρβουνο, κ' ἕνα κομμάτι πτῶμα,
καὶ τόνε διώχνουν σκούζοντας «Ψῆσέ το νὰ χορτάσῃς».
Γιάννινα, μαῦρα Γιάννινα, πῶς σᾶς βαστάει ὁ κόσμος!
Τέτοιαις χαραῖς ἀκούονται καὶ τέτοια πανηγύρια
μὲς 'ς τὸ παλάτι τοῦ 'Αλῆ, μὲς 'ς τὴ σπηλιὰ τοῦ λύκου (δ).
Τὸν ἐξυπνοῦσαν τὴν αὐγή, τὴ νύχτα τὸν κοιμίζουν
σήμερα δὲν ἐπρόσεχεν, εἶχεν ἀλλοῦ τὸ νοῦ του.

ΑΛΗΣ

Γιουσοὺφ 'Αράπη καὶ Βελῆ, συρέτε δὲ σᾶς θέλω·
ἂς μείνῃ μόνος ὁ Ταχήρ, οἱ ἄλλοι τραβηχθῆτε . . .
Ὄχι σταθῆτε μιὰ στιγμή, μὴ φύγετε, σταθῆτε.

Μοὔπανε πῶς ἐπιάσατε μὲ προδοσιὰ 'ς τὸν ὕπνο
τὸ γέρο Δράκο 'ς τὰ βουνὰ μὲ δυό του παλληκάρια.
Συρέτε νὰ τὸν φέρετε, θέλω νὰ ἰδῶ ποιὸς εἶναι.

. . . .

Φεύγ' ὁ Γιουσοὺφ κ' ἐγύρισε σὲ λίγο μὲ τὸν κλέφτη.

. . . .

Ἦταν ὁ Δράκος γέροντας, ὀρθὸς σὰν κυπαρίσσι,
τὰ χρόνια δὲν ἐλύγισαν τὸ φοβερό του αὐχένα.
Ὡς τὰ νεφρὰ τοῦ σέρνεται ἡ κάτασπρή του χήτη
καὶ τὰ γυμνὰ τὰ στήθη του μαυρίζουν λογγωμένα.
Εἶναι τὰ μάτια του ἀητοί, τὸ μέτωπό του βράχος,
καὶ μὲς 'ς τὸ βράχο ἐῤῥίζωσαν σὰν δυὸ κισσοὶ τὰ φρύδια.
Περήφανο τὸ μέτωπο, ψηλὸ καὶ χιονισμένο,
γυρεύει ἀκόμη πόλεμο σὰν τὸ βουνὶ τῆς Κιάφας.
Τὸ πάτωμα τοῦ παλατιοῦ τὰ πόδια του κλονίζουν
καὶ τἄρματα ποῦ κρέμοντο τριγύρω καρφωμένα,
ἐγνώρισαν τὸ πάτημα τοῦ φοβεροῦ τοῦ κλέφτη
κ' ἐξύπνησαν κ' ἐβρόντησαν, γιὰ νὰ τὸν χαιρετίσουν.
Ὁ τοῖχος ἀντιβούησε, κι' ὁ Δράκος 'ς τὴ φωνή τους
γιὰ πρώτη κ' ὕστερη φορὰ ἔννοιωσε λίγο δάκρυ,
ποῦ ἐθάμβωσε τὰ μάτια του. Εὐλογημένο δάκρυ!

. . . .

ΑΛΗΣ

Ποιὸς εἶσαι σύ, παληόγερε, καὶ μ' ἀγριοκυττάζεις;

ΔΡΑΚΟΣ

Δράκο μὲ λένε, Ἀλήπασα, καὶ Δράκος θὰ πεθάνω.

ΑΛΗΣ

Γονάτισε, προσκύνησε, κ' εἶμαι καλήτερός σου.

ΔΡΑΚΟΣ

Δὲν ἐγονάτισα ποτέ, παρὰ 'ς τὸ μετερίζι.
Ἀλλοῦ δὲν ἐπροσκύνησα, παρὰ 'ς τὴν ἐκκλησιά μου.

ΑΛΗΣ

Ἀκόμη μ' ἀνδρειεύεσαι! Ἔλα 'ς τὸ νοῦ σου, Δράκο,
καὶ λάβε χάρη τὴ ζωή. Προσκύνα, παραδώσου.

ΔΡΑΚΟΣ

Ἔχει ἡ καρδιά μου κόκκαλο, Ἀλῆ, καὶ δὲν λυγίζει.
Τοῦ κάκου νὰ παιδεύεσαι, κόψε με, κρέμασέ με.

ΑΛΗΣ

Τί νὰ σὲ κόψω; ἐκούφωσες. Ἡ φλέβα σου δὲν ἔχει
γιὰ νὰ μοῦ βάψῃ τὸ σπαθὶ ἕνα ποτῆρι αἷμα.
Προσκύνα τὸ Βιζήρη σου, κ' ἔλα 'ς τὴ δούλεψή του.

ΔΡΑΚΟΣ

Λῦσε τὰ χέρια μου νὰ ἰδῆς, Ἀλῆ, ἂν ἦμαι κούφιος·
ποτάμι εἶναι τὸ αἷμά μου, κ' ὅπου χυθῆ θὰ πνίξη.
Κόψε με, σοῦπα, κόψε με, δὲ θέλω τὸ ψωμί σου·
ἂν ἔχῃς σκύλους ῥίξε το, δός το τοῦ Βελῆ Γκέκα.

ΒΕΛΗ ΓΚΕΚΑΣ

'Ο Βελῆ Γκέκας τὤφαγε καὶ τώρα τρώει κ' ἐσένα.

ΔΡΑΚΟΣ

Μ' ἐξάφνισες 'ς τὸν ὕπνο μου, δὲν εἶσαι παλληκάρι.
Μὲ τὸ ψωμὶ τ' Ἀλήπασα ἔγινες χήρα μάνα.
Πῶς δὲ θυμᾶσαι τὴ βραδειὰ 'ς τὰ Πέντε τὰ Πηγάδια,
ποῦ σ' ἔκραξα, σοῦ φώναξα μὲς ἀπὸ τὸ καρτέρι,
νὰ βγῆς νὰ πολεμήσωμεν οἱ δυό μας, Βελῆ Γκέκα,
καὶ σὺ δὲν ἀποκρίθηκες κ' ἐκρύφτηκες 'ς τὸ λόγγο;
Ἂν ἤθελα, σ' ἐμάτονα, σ' ἔπιανα ζωντανόνε,
καὶ δὲν ἐκαταδέχτηκα, γιατὶ μὲ λένε Δράκο!

. . . .

'Ο Βελῆ Γκέκας ἄχνισε κι' ἅπλωσε 'ς τὸ μαχαῖρι.

. . . .

ΑΛΗΣ

Εἶσαι Σουλιώτης; ... Πᾶρτέ τον, πᾶρτέ τον, χάρισμά σας,
μὴ τὸν χασομερήσετε. Μ' ἔψησε τόσα χρόνια·
ἦλθε καιρὸς ταῖς χάραις του νὰ τοῦ πλερώσω τώρα.
Μηνύστε το τοῦ Σαμουήλ, τρισάγιο νὰ τοῦ ῥίξῃ,
γιατ' εἶναι ἀξεμολόγητος κ' ἡ γῆ δὲ θὰ τὸν λυώσῃ.
Συρέτε, στρῶστε τἄλογα, τροχίστε τὰ σπαθιά σας,
κ' ἐβγᾶτε 'ς τὸ Ξερόμερο, φᾶτε βουνὰ καὶ λόγγους,
καὶ μὴ γυρίσετε 'ς ἐμὲ καὶ μὴ φανερωθῆτε,
ἂν πρῶτα δὲ μοῦ πιάσετε τοὺς δυὸ Κατσαντωναίους.

. . . .

Καὶ μὲ τὸ χέρι ἐπρόσταξε νὰ τραβηχθοῦν νὰ φύγουν.
Ὁ Δράκος τὸν ἐκύτταζε καὶ βγαίνει τραγουδῶντας·
« Σαράντα χρόνια ἐνήστεψα μὲ τῆς Τουρκιᾶς τὸ αἷμα,
καὶ σήμερα τὸ πάσχα μου τὸ Σοῦλι θὰ γιορτάσῃ.
Φάγε, Βελῆ, τὴ σάρκα μου, φάγε τὰ γηρατειά μου,
νὰ βάλῃς αἷμα 'ς τὴν καρδιά, ψυχὴ μὲς 'ς τὸ κουφάρι,
πρὶν ἔβγῃς 'ς τὸ Ξερόμερο καὶ βρῇς τὸν Κατσαντώνη ».

. . . .

Ἔσκυψαν, ἐπροσκύνησαν, ἔφυγαν τρομασμένοι.

ΑΛΗΣ

Ταχήρ, Ταχήρ, ποιὸς τὤλπιζε! . . . Εἶναι ἕτοιμα τὰ πάντα;

ΤΑΧΗΡ

Βιζήρη μου, σ' ἐδούλεψα. 'Σ τὴ φυλακὴ δεμέναις
προσμένουνε κ' ἡ Δεκαφτὰ μὲ τὴν Κυρὰ Φροσύνη.

ΑΛΗΣ

Τὴν ὥρα ποῦ τὴν ἔδεσες δὲν ἔκλαψε, Ταχήρη;
Δὲν εἶπ' ἕνα παράπονο, δὲν ἄχνισ' ἀπὸ φόβο,
δὲν ἐνθυμήθη τὸ Μουχτάρ, καὶ δέ μ' ἐκαταράσθη;

ΤΑΧΗΡ

Ὄχι, Βιζήρη, μῶδωκε μονάχη της τὰ χέρια
καὶ τόσο, τόσο τἄσφιξα, ποῦ αἱμάτωσαν τὰ νύχια.
'Εκείνη δὲν ἀνάσανε, πεζὴ μᾶς ἀκλουθοῦσε,
δὲν ἔπεσ' ἀπ' τὰ μάτια της 'ς τὴ γῆ οὔτ' ἕνα δάκρυ,
δὲν ἄνοιξε τὸ στόμα της κ' ἐντροπαλὴ σὰ νύφη,
ποῦ ἐμβαίνει μὲς 'ς τήν ἐκκλησιά, 'ς τὴν φυλακὴν ἐμβῆκε.
Σὲ λίγο πάλαι ἐπίστρεψα μὲ ταῖς συντρόφισσαίς της,
τὴν ηὗρα ποῦ ἐκοιμώτουνε 'ς τὸ χῶμα σὰν ἀρνάκι.
'Η κλάψαις, τὰ φιλήματα, τὰ τόσα μοιρολόγια,
Βιζήρη, τὴν ἐξύπνησαν, ἐπέταξ', ἐσηκώθη,
κ' ἔτρεξε κι' ἀγκαλιάστηκε κ' ἐφίλησε 'ς τὰ μάτια
ὅλαις ταῖς φιλενάδαις της χωρὶς κἂν νὰ δακρύση.
'Σ τὴ δουλεψή σου ἐγέρασα, Βιζήρη, καὶ δὲν εἶδα
ποτέ μου τέτοιαν εὐμορφιά, τέτοια καρδιὰ ποτέ μου.

ΑΛΗΣ

Λοιπόν, Ταχήρ, θὰ νὰ πνιγῇ, θὰ καταιβῇ 'ς τὸ μνῆμα
χωρίς, χωρὶς νὰ λυπηθῇ, χωρὶς ν' ἀποζητήση

τὰ κάλλη της καὶ τὴ ζωή, ποὖναι γλυκὰ 'ς τὴ νειότη;
Θ' ἀφήσῃς, θὰ καταδεχθῇς ἐσὺ μ' ἐμὲ ἑνωμένος
νὰ τήνε πάρῃ ὁ θάνατος μὲ γέλοια, μὲ παιγνίδια
καὶ δίχως ψυχομάχημα, σὰν νἄτανε ἕνας κρῖνος,
ποῦ τὸν δροσίζει τὸ νερὸ χωρὶς νὰ τὸν μαράνῃ,
νὰ τὴν δεχθοῦν τὰ κύματα τῆς λίμνης μου, Ταχήρῃ;
Καὶ σὺ θ' ἀφήσῃς τὸν 'Αλῆ νὰ ζήσῃ μαύραις νύχταις,
γιατὶ ἀπὸ τώρα θὰ μετρᾷ μὲ νύχταις τὴ ζωή του,
θυμούμενος τὴν ὕβρη του τὴν καταφρόνεσή του;
Νὰ μὴ δακρύσῃ μιὰ φορά! νὰ μὴν ἀναστενάξῃ! . . .
Αἰώνιο παράπονο μὲ σέ, Ταχήρ, θὰ νἄχω,
κρυφὸ σκουλῆκι τὴν καρδιὰ θὰ μοῦ κεντᾷ, θὰ τρώγῃ
ἀχόρταγο τὸν ὕπνο μου, θὰ μὲ ξυπνᾷ δαγκῶντας,
γιὰ νὰ μοῦ λέγῃ· «'Αλήπασα, σ' ἐνίκησ' ἡ γυναῖκα».
Ταχήρ, Ταχήρ, σπλαχνίσου με, στοχάσου, συλλογίσου
κ' εὗρέ μου τρόπο 'ς τὴν ψυχὴ νὰ τήνε μαρτυρέψῃς.
Ν' ἀκούσω πῶς ἐστέναξε, ν' ἀκούσω μιὰ κατάρα
πῶς ἔφυγε ἀπ' τὰ χείλη της, ἄλλο καλὸ δὲ θέλω
'Απόψε τὰ μεσάνυχτα σὰν ἔβγῃ τὸ φεγγάρι . . .
Θυμήσου . . . τὰ μεσάνυχτα . . . μ' ἀρέσει ἐκείν' ἡ ὥρα,
ἐκεῖ, ποὖναι βαθύτερη ἡ λίμνη νὰ ταῖς φέρῃς·
καὶ μὴ βιασθῇς ὁλότελα, ἀργὸ τὸ πάτημά σου,
γιὰ νὰ ταῖς βλέπῃ ὁ οὐρανὸς καὶ νὰ ταῖς καμαρόνῃ.
Νὰ μὴ φορέσουν σίδερα, νἄχουν λυτὰ τὰ χέρια,
ἐλεύθεραις σὰν τὰ πουλιὰ ν' ἁπλόνουν τὰ φτερά των.
Ὄχι, Ταχήρ, μαρτύρια. Δὲ θέλω νὰ ταῖς λείψῃ,
δὲ θέλω ἀπὸ τὸ αἷμά των νὰ στάξῃ μιὰ ῥανίδα.
Σὰν ἦναι πλήρης ἡ ζωὴ ὡς τὴ στερνὴ τὴν ὥρα,
εἶναι πολὺ πικρότερο τοῦ Χάρου τὸ φαρμάκι.
Κι' ὅταν 'ς τὴ λίμνη φθάσετε, Ταχήρ, μὴ λησμονήσῃς
νὰ καταιβάσῃς ὕστερη ἀπ' ὅλαις τὴ Φροσύνη.
Καὶ κάθε λίγο νὰ τῆς λές, νὰ τὴ ῥωτᾷς ἂν θέλῃ

νὰ ζήσῃ τὰ Βιζήρισσα καὶ σκλάβο της νὰ μ' ἔχῃ.
Πήγαινε τώρα, μ' ἄκουσες. Ταχήρ, θὰ νἄχῃς χρεία
ὀλίγη ἀνάπαυση καὶ σὺ νὰ πάρῃς ὡς τὸ βράδυ.
Ἐψὲς ἐκακονύχτισες . . . Θὰ μείνῃς ὅλη νύχτα
κι' ἀπόψε πάλιν ἔξυπνος . . . Δὲν εἶναι μιὰ καὶ δύο . . .
εἶναι δεκάξη . . . δεκαφτά . . . μοῦ φαίνεται, Ταχήρη.
Καὶ πάγει ἐκεῖνος ὁ καιρός, ποῦμεθα παλληκάρια! . . .
Δὲ βλέπεις ἐγεράσαμε καὶ μᾶς καταφρονοῦνε.
Σύρε, Ταχήρ, νὰ κοιμηθῇς . . . Τὰ λόγια μου θυμήσου.

. . . .

Συλλογισμένος ὁ Ἀλῆς, ἔμεινε μοναχός του
καὶ ρίχνει ἀκόμη μιὰ ματιὰ 'ς τὸ δοῦλό του, ποῦ φεύγει.

. . . .

Ἀκούεται ἕνας θόρυβος, γέλοια, φωναῖς, ἀντάρα
καὶ βλασφημίαις τρομεραῖς . . . Ἐτέντωσε τ' αὐτιά του . . .
Ἀνάμεσα 'ς τὴ χλαλοὴ ἐγνώρισε τὸν ἦχο,
ποῦ τὰ πελέκια, τὰ σφυριά, ἐκάνανε χτυπῶντας
τὰ σιδερένια κόκκαλα τοῦ φοβεροῦ τοῦ κλέφτη,
κ' ἐχαμογέλασε πικρά. 'Σ τὴν ἄγρια τὴ χαρά του
ἕν ἄνθος, ποῦ τὸν ἔβλεπε, μαραίνεται ἀπ' τὸ φόβο
καὶ τὴ στερνή του μυρωδιὰ χύνει, σκορπάει 'ς τ' ἀγέρι
σὰν νὰ θυμιάτιζε κρυφὰ τὸ Δράκο, ποῦ ἐξεψύχα.

. . . .

ΑΛΗΣ

Ποιὸς εἶν' ἐκεῖνος πὤρχεται;... Μοῦ φαίνεται ὁ Δεσπότης!...
Μοῦ φαίνεται ὁ 'Ιγνάτιος! . . . Τί θέλει; τὶ γυρεύει;

. . . .

Περίλυπος καὶ σκυθρωπὸς τῆς Ἄρτας ὁ Δεσπότης,
ἐμπρὸς εἰς τὸν 'Αλήπασα τὸ μέτωπο δὲ γέρνει.
Ἕνα σταυρὸν ὁλόχρυσο 'ς τὰ στήθη του ἐφοροῦσε,
σταυρόν, ποῦ τόσα στόματα εἶχαν γλυκὰ φιλήση!
Τὸν ἔσφιξε 'ς τὰ χείλη του κι' ὁ Θύμιος ὁ Βλαχάβας
'ς τὰ χέρια τοῦ 'Ιγνάτιου σὰν ἔδωκε τὸν ὅρκο.
Καὶ τώρα ἐκεῖνος ὁ σταυρός, σὰν εἶδε τὸ Βιζήρη,
ἐθάμβωσε τὴ λάμψη του, ἔκρυψε τὴ χαρά του,
μήπως τὰ μάτια τοῦ ληστῆ τὸ μυστικό του μάθουν.
Ἐγνώριζε ὁ 'Αλήπασας ἀπ' τὰ μικρά του νειῶτα
τὶ ἄξιζ' ὁ 'Ιγνάτιος, τὸν ἐφοβήθη πάντα,
κι' ὡς τότε δὲν ἐτόλμησε ποτὲ νὰ τὸν ἐγγίση.
Καὶ μ' ὅλον τοῦτο ἐγνώριζε πῶς Ὄλυμπος καὶ Πίνδος
καὶ Βάλτος καὶ Ξερόμερο καὶ Ρούμελη καὶ Σοῦλι
τὸν εἴχανε πατέρα τους. 'Εγνώριζ ὁ Βιζήρης,
πῶς κάθε του καλόγερος καὶ κάθε του οἰκονόμος
ἔκρυβε μὲς τὸ ῥάσο του μαχαῖρι συνωμότου.
'Εμπρός του τώρα στέκεται ὁ ἄσπονδος ἐχθρός του
καθὼς ἡμέρα κρίσεως, Δευτέρα Παρουσία.

. . . .

ΙΓΝΑΤΙΟΣ

'Αλήπασα, τὸ θρόνο σου, τὴ δόξα σου, τὰ πλούτη
ἐγὼ δὲν ἦλθα σήμερον ἐδῶ νὰ προσκυνήσω.
Εἶσαι μεγάλος, φοβερός, σὲ τρέμει ὁ κόσμος ὅλος,
γιατὶ δὲν ἐμετρήσανε νὰ ἰδοῦνε πῶς σὲ λίγο
μιὰ φοῦχτα χῶμα θὰ γενῇς καὶ σὺ καθὼς ἐμένα.

ΑΛΗΣ

Δεσπότη! μὲς τὰ Γιάννινα πῶς εἴμεθα θυμήσου . . .
Πές μου, τί θέλεις; τί ζητεῖς; εἶμ' ἄῤῥωστος . . . θὰ πέσω . . .

ΙΓΝΑΤΙΟΣ

Βιζήρη, χάραις δὲ ζητῶ, παρ' ἀπὸ τὸ Θεό μου.
'Ακόμη δὲν ἐχόρτασες; ὡς πότε τόσον αἷμα;
Τόσαις καρδιαῖς, ποῦ ἐμαύρισες, ἀκόμη δὲ σὲ φθάνουν;

ΑΛΗΣ

Δεσπότη, ἂν δὲν ἐχόρτασα, ξεύρεις γιατὶ; τὸ ξεύρεις;

ΙΓΝΑΤΙΟΣ

Τὸ ξεύρω, τὸ κατάλαβα, τὸ αἷμά μου σοῦ λείπει.

ΑΛΗΣ

'Εμάντεψες, 'Ιγνάτιε . . . Τώρα μπορεῖς νὰ κρίνῃς.

. . . .

Κ' ἐχαμογέλασ' ὁ 'Αλῆς κ' ἐχάϊδεψε τὰ γένεια,
καθὼς χαϊδεύει τὸ θεριὸ τὰ χείλη μὲ τὴ γλῶσσα
πρὶν τὸ κυνῆγι καταπιῇ, ὁποῦ κρατεῖ 'ς τὰ νύχια.

ΙΓΝΑΤΙΟΣ

Τὸ αἷμά μου, 'Αλήπασα, τὸ θέλεις; ῥόφηξέ το,
ἂν νοιώθῃς πῶς ἡ δίψα σου μ' αὐτὸ θὰ ν' ἡσυχάσῃ.
Καὶ ποιὸς τὴ θέλει τὴ ζωή; Μοῦ παίρνεις καθ' ἡμέραν
τὰ πρόβατα, ποῦ μῶδωκεν ὁ Πλάστης νὰ φυλάξω.
Τὸ Σοῦλι ἐμαυροφόρεσε, ἡ 'Ρούμελη στενάζει,
οἱ λόγγοι κλαῖνε, τὰ βουνά, ἐρήμωσαν ἡ χώραις,
ἔστειλες τὸν 'Αράπη σου καὶ μὲς 'ς τὸν 'Αϊβασίλη,
κ' αἱμάτωσε τὴν ἐκκλησιὰ τὴν Κυριακὴ τοῦ Πάσχα
κ' ἔκοψε μὲ τὴ σπάθη του, ἐχώρισε 'ς τὴ μέση
τὰ χείλη, ποῦ ἐζευγάρωναν μὲ τὸ Χριστὸς Ἀνέστη.
'Εχάλασες τὸ Χόρμοβο, Χριστιανοὺς καὶ Τούρκους,
καὶ συγγενεῖς καὶ φίλους σου καὶ ξένους καὶ δικούς σου,
ὅλους τοὺς ἐκυνήγησες, δὲν ἄφηκες κανένα.
Τῆς ἀδελφῆς σου ἐσκότωσες μὲ προδοσιὰ τὸν ἄνδρα,
ἔφαγες τὸ Σεφέρμπεη, τὸ αἷμα τοῦ Σελίμη
τὤχυσες μὲ τὰ χέρια σου, ποιὸς ἄλλος τώρα μένει;

ΑΛΗΣ

Μένεις ἐσύ, Δεσπότη μου, μένουν ἀκόμη κι' ἄλλοι,
ὁ Μῆτρος, ὁ Παληόπουλος, οἱ δυὸ Κοντογιανναῖοι,
ὁ Μαυρομμάτης σου ὁ πιστός, ὁ φίλος σου ὁ Βλαχάβας.
Ὁ Νικοτσάρας ζωντανὸς 'ς τὴν Κάριτζα δὲν εἶναι;
Δὲ μοῦ πατεῖ τὰ Γρεβενὰ ἀκόμη ὁ γέρο Ζάκας;
Τὸ Μακρυνόρος δὲν κρατεῖ, Δεσπότη, ὁ Γιωργοθῶμος;
Ὁ Σαμουήλ, ὁ Μπότζαρης, ὁ Λάμπρος ὁ Τζαβέλλας,
ὁ Γιῶργος ἀπ' τὴ Λάμαρη, ὁ Δῆμος, ὁ Στουρνάρης,
παιδιὰ τῆς ἁγιωσύνης σου, δὲ ζοῦν καὶ βασιλεύουν(ε);

ΙΓΝΑΤΙΟΣ

Ἀκόμη δὲν τοὺς ἔπιασες. Βιζήρη, μὴ φοβεῖσαι.
Ἂν περπατήσουν τ' Ἄγραφα, ὁ Πίνδος ἂν πετάξη,
τότε θ' ἀφήσουνε κι' αὐτοὶ τὰ ἔρμα τὰ βουνά τους.
Ἀλήπασα, δὲ φεύγουνε, τὸ λόγο μου σοῦ δίδω.
Καθὼς ῥιζόν' ἡ ἀγριληὰ καὶ σφίγγεται 'ς τὸ βράχο,
ἀγκαλιασμένη πάντοτε 'ς τὴν πέτρα ποῦ τὴν ἔχει,
κ' ἠμεῖς, κ' ἠμεῖς, Ἀλήπασα, τὸ μαῦρο μας τὸ χῶμα,
τὴ μάνα μας τὴν Ἤπειρο, βαστοῦμε μὲ τὰ δόντια,
δὲν τὴν ἀφίνομε ὀρφανή. Μὴ σκιάζεσαι, Βιζήρη.
Ἂν ἦν' γραμμένο ἐκεῖ ψηλά, ἡ ὥρα μας θὰ νἄλθη,
καθὼς θὰ νἄλθη καὶ γιὰ σέ, τὰ λόγια μου θυμήσου.
Ὑπάρχει Κἄποιος, ποῦ μπορεῖ κ' ἐσένα νὰ χαλάση.
Τριάντα χρόνους ἄκοπα τὸν βρίζεις, τὸν σταυρόνεις.
Φθάνει, Βιζήρη. Μ' ἔστειλε κ' ἦλθα νὰ ἰδῶ τί κάνεις.
Ἐμβῆκα 'ς τὸ παλάτι σου κ' ἐσκόνταψα νὰ πέσω
'ς τὰ τόσα, τόσα πτώματα, ποῦ σέρνοντ' ἐκεῖ κάτω.

Ἐμπρὸς εἰς τὸ κατῶφλί σου δρασκέλισα, Βιζήρη,
τοῦ Γέρο Δράκου τὴν καρδιά, τὰ αἵματα, τὰ σπλάχνα.
Τρία παιδάκια ἀνήλικα, ποῦ τἄπιασες 'ς τὸ Σοῦλι,
καὶ ποὖν ἐλπίδα καὶ χαρά, ποιὸς ξεύρει ποιᾶς μητέρας,
τἀπάντησα ποῦ πήγαιναν 'ς τὸν Πλάτανο δεμένα.
Ἐτρέξανε τὰ δύστυχα νὰ πάρουν τὴν εὐχή μου
κ' ἡ ἅλυσσαις, ποῦ ἐσφίγγανε τἀθῷά τους τὰ μέλη,
δὲν τἄφιναν νὰ κινηθοῦν. Μ' ἐρώτησαν νὰ μάθουν
γιατὶ τὰ μαρτυρεύανε, γιατὶ τἄχαν δεμένα
καὶ ποῦ, καὶ ποῦ τὰ πήγαιναν. Δὲν ἤξευραν τὰ μαῦρα.
Εψὲς μὲς 'ς τὰ μεσάνυχτα . . . ἡ μέρα δὲ σὲ φθάνει!
Ἅρπαξες μὲς 'ς τὸν ὕπνο της τὴ δύστυχη Φροσύνη,
τὴν ἔσυρες 'ς τὴ φυλακὴ κι' ἀπόψε θὰ τὴν πνίξῃς.
Σὲ τί, σὲ τί νὰ σῶφταιξε ἕνας Θεὸς τὸ ξεύρει!
Καὶ δὲν ἐχόρτασες μ' αὐτήν, ἔστειλες τὸν Ταχήρη
ὁλόγυρα 'ς τὰ Γιάννινα καὶ δεκαφτὰ κρεββάτια
ἐχήρεψαν σὲ μιὰ βραδειά, κ' ἐφόρεσαν τὰ μαῦρα.
Ὡς πότε τέτοιος πόλεμος, Βιζήρη, θὰ βαστάξῃ; (ζ)

ΑΛΗΣ

Ἄλλο δὲν ἔχεις νὰ μοῦ πῇς, τρισάγιε Δεσπότη;
Βλέπω γνωρίζεις ὅλα μου, ὅλα τὰ μυστικά μου·
γνωρίζεις ποῦθ' ἀπέρασα γιὰ νἄλθω νὰ καθίσω
ἐπάνω ἐδῶ 'ς τὸ θρόνο μου. Μ' ἐντρόπιασες, Δεσπότη!
Μὰ τὴν ψυχὴ τῆς μάνας μου καὶ μὰ τὰ κοκκαλά της,
ἂν ἦτον ἄλλος ἀπὸ σὲ κι' ἀνίσως δὲ φοβούμουν
νὰ μὲ πινίξῃ τὸ ψωμί, ποῦ ἐφάγαμεν ἀντάμα,
ἕνας Δεσπότης σήμερα θὰ νἄλειπε ἀπ' τὸν κόσμο.
Τἀπόκρυφά μου τἄμαθες, ἕνα δὲ μοὖπες μόνον,
καὶ τοῦτο τώρα θὰ σοῦ εἰπῶ, γιὰ νὰ τὰ ξεύρῃς ὅλα.

Θυμᾶσαι ἐκείνη τῇ βραδειὰ μὲ τὸ πολὺ σκοτάδι,
ποῦ βγῆκες ἀπ' τὰ Γιάννινα κρυφά, κρυφὰ μονάχος
κ' ἐπῆρες τὸν ἀνήφορο κ' ἐκρύφτης 'ς ἕνα δάσος
πυκνό, πυκνό, κατάμαυρο, σὰν τἄγιο σου τὸ ῥάσο;
Θυμᾶσ' ἐκείνη τὴ φωτιά, ποῦ σοὖχαν ἀναμμένη
κ' ἐκείνους, ποῦ σ' ἐπρόσμεναν, σὰν ἄλλονε Μεσσία;
Θυμᾶσαι πῶς, σὰν σ' εἶδανε, ὀλόρθοι ἐσηκωθῆκαν,
κ' ἐβροντησάνε τἄρματα καὶ τἄκουσεν ὁ λόγγος;
Καὶ σύ, Δεσπότη μου, ἔβαλες τὸ δάχτυλο 'ς τὸ στόμα,
τοὺς εἶπες νὰ σιγήσουνε, κ' ἐκεῖνοι ἐβουβαθῆκαν,
κ' ἐφίλησες κ' ἐφόρεσες τἄγιο σου πετραχῆλι
κ' ἕνα σταυρὸ τοὺς ἔδειξες κ' ἁπλώσανε τὰ χέρια,
τὸν ἅρπαξαν 'ς τὰ δάχτυλα κι' ἐσὺ κρυφὰ κι' ἀγάλια
χίλιαις φοραῖς ψιθύρισες, Δεσπότη, τὄνομά μου,
ὡσὰν νὰ μ' ἐμνημόνευες καὶ νἄῤῥιχνες τρισάγιο
'ς τὸν μαῦρο τὸν 'Αλήπασα; Δεσπότη, τὸ θυμᾶσαι;
Ἕνα κλαδάκι ἐσείστηκε καὶ σ' ἔπιασε τρομάρα,
ἦταν ζαρκάδι, πὤφευγε καὶ λύκος τὸ ἐκυνήγα,
σοὖπαν ἐκεῖνοι οἱ φίλοι σου, κ' ἐπίστεψες, Δεσπότη,
καὶ πάλαι τοὺς εὐλόγησες κ' ἔφυγες ὅπως ἦλθες;
Εἶμαι κακός, 'Ιγνάτιε; πές μού το, 'ς τὴν ψυχή σου.

. . . .

Ἔφριξεν ὁ καλόγερος 'ς τὰ λόγια τοῦ Βιζήρη
κι' ἄκουσε μέσα μιὰ φωνὴ 'ς τὰ στήθη του νὰ κράζῃ·
« 'Ιγνάτιε! 'Ιγνάτιε! δὲν ἦλθ' ἀκόμ' ἡ ὥρα! »
Τὸν ἔβλεπε ὁ 'Αλήπασας κι' ἀπ' τὴν πολλὴ χαρά του
πετιέται ἀπὸ τὸ θρόνο του καὶ τρέχει 'ς τὸ Δεσπότη.

. . . .

ΑΛΗΣ

Μὴν τρέμῃς, μὴν ξαφνίζεσαι! Ἂν ἤθελα νὰ πνίξω
τὸ μυστικό σου, Ἰγνάτιε, σοῦ φαίνεται ὡς τὰ τώρα
πῶς δὲν θὰ ναὔρισκα κ' ἐγώ, Δεσπότη μου, ἕνα χέρι,
ποῦ νἄθελε μὲ μιὰ θηλειὰ νὰ σφίξῃ τὸ λαιμό σου;
Σοῦ φαίνετ' ὁ Ἀλήπασας, ποῦ ἐγέρασε μαζί σας
καὶ βλέπει μὲς 'ς τὰ μάτια σας τὴ φλόγα, ποῦ σᾶς καίει,
ἂν ἤθελε, δὲν ἔστελλε καὶ σὲ καὶ τόσους ἄλλους
νὰ εἰπῆτε ἀκόμη τοῦ Θεοῦ τὰ χαιρετίσματά του;
Ἰγνάτιε, δὲν τὤκαμα, ὄχι γιατὶ φοβοῦμαι.
Κοιναῖς ἐλπίδες ἔχομε, κοινὸ τὸ μεγαλεῖο
κ' εἶναι κοινός μας ὁ ἐχθρὸς καὶ κάθεται 'ς τὴν Πόλη.
Ποιὸς ἄλλος ἔχει δύναμη, ποιὸς ἄλλος ἔχει πλούτη; . . .
Γιὰ σᾶς δουλεύει ὁ Ἀλήπασας. Δεσπότη, θἄλθῃ ἡ ὥρα
νὰ πλύνῃς μὲ τὸ βάφτισμα ὅλα τὰ κρίματά μου.
Τώρα, τραβήξου, δὲν μπορῶ, μὰ τὴν ψυχὴ τῆς Χάμκως,
μὰ τὸ σταυρό, ποῦ κρέμεται 'ς τὰ στήθη σου καὶ λάμπει,
χάρι γιὰ κειαῖς ταῖς δύστυχαις, Δεσπότη, μὴ ζητήσῃς,
λησμόνησε ταῖς Δεκαφτὰ μὲ τὴν Κυρὰ Φροσύνη.
Νἄξευρες πόσα δάκρυα κ' ἐγὼ γι' αὐταῖς θὰ χύσω!
Πῶς μοῦ ῥαγίζετ' ἡ καρδιά! Μοὖταν κι' αὐτὸ γραμμένο!
Ἦλθαν ἐδῶ κ' ἐπέσανε 'ς τὰ πόδια μου ἡ γυναῖκες
τοῦ υἱοῦ μου τοῦ Μουχτάρπασα κ' ἐκδίκηση ἐφωνάξαν.
Ἕνας δερβίσης ἔσκουξε καὶ μοὖπε μὲ φοβέρα
πῶς τὰ παιδιά μου ἐχάλασαν τὴν πίστη τοῦ Προφήτη
κι' ἀφίνουν τὰ χαρέμια τους καὶ πέρνουν ἐρωμέναις
Χριστιαναῖς 'ς τὰ Γιάννινα κ' ἐγὼ δὲν τὰ παιδεύω.
Ἀφίνω ἐσένανε κριτή, Δεσπότη, τί νὰ κάμω;
Ἀπόψε σύρε νὰ ταῖς βρῇς καὶ παρηγόρησέ ταις.
Δεσπότη, ἂς μὲ σχωρέσουνε, μὴ μὲ καταρασθοῦνε.

Ἡ πίκρα τους γιὰ πίκρα μου. Ἰγνάτιε, γνωρίζεις
πόσοι μὲ κατατρέχουνε καὶ μὲ συκοφαντοῦνε . . .
Ἡ μοῖρα μου μ' ὠργίσθηκε καὶ πνίγω τὰ παιδιά μου,
γιατὶ παιδιά μου εἶναι κι' αὐταῖς Δεσπότη πίστεψέ το.
Τραβήξου τώρα κι' ἄφες με νὰ κλάψω μοναχός μου . . .

. . . .

Κι' ὁ σατανᾶς ἐδάκρυζε κ' ἐσφόγγιζε τὰ μάτια.
Λόγο δὲν εἶπ' ὁ Ἰγνάτιος καὶ φεύγει τρομασμένος.

. . . .

ΑΛΗΣ

Δεσπότη μου, ἂν μ' ἐπίστεψες, 'ς τὴν Πόλι θαὐρεθοῦμε
καὶ πάλ' ἂν δέ μ' ἐπίστεψες, δὲ θὰ χαθῇ γιὰ σένα
λίγο σχοινὶ 'ς τὰ Γιάννινα κ' ἕνα κομμάτι ξύλο.

ἈΣΜΑ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

Η ΛΙΤΑΝΕΙΑ

Ἦλθεν ἡ ὥρα ἡ στερνή, ἦλθεν ἡ ἀγωνία
κ' ἐκίνησ' ὁ Ἰγνάτιος 'ς τὴ φυλακὴ νὰ πάγῃ.
Μὲ τί καρδιὰ θὰ ταῖς ἰδῇ, μὲ τί καρδιὰ θὰ κλείσῃ
τόσα καὶ τόσα βλέφαρα καὶ πῶς θὰ ν' ὑπομείνῃ
ν' ἀκούσῃ τόσους στεναγμοὺς καὶ τόσ' ἀπελπισία!
Χίλιαις φοραῖς ἐσήκωσε 'ς τὸν οὐρανὸ τὸ βλέμμα
κ' ἐπαρακάλεσε θερμὰ τὸν Πλάστη νὰ τοῦ δώσῃ
βοήθεια καὶ δύναμη νὰ ταῖς παρηγορήσῃ.
Σιωπηλὸς ἀκολουθεῖ ὀπίσω του κι' ὁ διάκος
καὶ τοῦ βαστᾷ τὸ θυμιατὸ καὶ τὰ ἱερὰ τὰ σκεύη.
Μοσχοβολάει ὁ λίβανος καὶ φαίνετ' ὁ καπνός του
μὲς 'ς τὸ σκοτάδι τῆς νυκτὸς σὰν ἄλλος γαλαξίας,
ἀνέβαινε, ἀνέβαινε καὶ λὲς πῶς σημαδεύει
τὸ δρόμο, ποῦ θὰ τρέξουνε τόσαις ψυχαῖς ἀπόψε.
Ἡ μυρωδιά του ἐξύπνησε τὴ χήρα 'ς τὸ κρεββάτι,
τὴ θυγατέρα, πὠρφανὴ τὴν ἄφηκεν ἡ μάνα,
καὶ τὸν πατέρα, πὤθαψε μονάκριβο παιδί του.
Καὶ στεναγμοὶ καὶ δάκρυα χίλιαις εὐχαῖς καὶ σχώρια
ἀκοῦς νὰ ψιθυρίζωνται, κρυφὰ νὰ συνοδεύουν
τὸ θυμιατό, ποῦ ἐσήμαινε τὴν ὥρα τοῦ θανάτου.

. . . .

«Διάκε μου, σύρε, χτύπησε, φώναξε νὰ σ' ἀνοίξουν
κι' ἂν σ' ἐρωτήσουν τί ζητεῖς, πρόφερε τὤνομά μου».

. . . .

"Ανοιξε ἡ θύρα διάπλατη κ' ἐχτύπησε μὲ βία
ζερβιά, δεξιὰ γιὰ νὰ δεχθῇ, ν' ἀφήσῃ νὰ περάσῃ
τὸ θεῖο Δισκοπότηρο, τὸ Λυτρωτὴ τοῦ κόσμου.
'Αχνός, ἀχνὸς σὰ λείψανο ἐπρόβαλε ὁ Ταχήρης
καὶ σιωπηλὸς ἐκίνησε νὰ δείξῃ 'ς τὸ Δεσπότη
ποῦ καρτεροῦν ἡ Δεκαφτὰ μὲ τὴν Κυρὰ Φροσύνη.
Τὸ πάτημά του σταματᾷ, σπρώχνει μ' ὁρμὴ κι' ἀνοίγει.
Σκύφτ' ὁ Δεσπότης καὶ περνᾷ, τὸν ἀκλουθάει ὁ διάκος.
Κ' ἐν ᾧ ὁ Ταχὴρ ἐξάπλωσε τὸ χέρι του νὰ κλείσῃ
τὴ θύρα, ποῦ μισάνοιχτη χάσκει σὰ στόμα λύκου,
βραχνὰ φωνάζει· «'Ιγνάτιε, λίγος καιρὸς σοῦ μένει!»
'Ἡ μαύραις, ὅταν ἄκουσαν τὤνομα τοῦ Δεσπότη,
ἐπέταξαν τριγύρω του, ἐμπρός του γονατίζουν,
τὰ ῥάσα τοῦ 'Ιγνάτιου, τὰ χέρια του, φιλοῦνε,
γλυκὰ τὸν ὀνομάζουνε, γυρεύουν τὴν εὐχή του.

ΙΓΝΑΤΙΟΣ

Γιατί, Φροσύνη μου, καὶ σὺ δὲν ἔρχεσαι σιμά μου;
Δὲν εἶμ' ἐγὼ πατέρας σου; Δὲ μὲ γνωρίζεις πλέον;
"Ελα, παιδί μου, μὴ φοβοῦ, εἶν' ἔσπλαχνος ὁ Πλάστης.
Δὲ βλέπεις; μ' ἔστειλε 'ς ἐσέ, ἄνοιξε τὴν ψυχή σου
καὶ ῥίξ' ἐδῶ 'ς τὰ στήθη μου τὰ πάθη σου, Φροσύνη.

. . . .

Ἀγγελικὸ μειδίαμα ᾽ς τὰ χείλη τοῦ Δεσπότη
ἀνέτειλε κ᾽ ἐφώτισε τὴ δύστυχη τὴ Φρόσω.
Ἐσταύρωσε τὰ χέρια της, τὸ μέτωπό της σκύφτει
καὶ γονατίζει κατὰ γῆς. Πῶς τρέμει! πῶς σπαράζει!

ΦΡΟΣΥΝΗ

Δεσπότη μου, πνεματικέ, ῥαγίζετ᾽ ἡ καρδιά μου.
Πῶς θὰ σοῦ εἰπῶ τὸ κρῖμά μου καὶ σὺ πῶς θὰ τ᾽ ἀκούσῃς!
Ἐπίστευες ἡ Φρόσω σου ν᾽ ἀφήσῃ τὰ παιδιά της,
νὰ λησμονήσῃ τὸ Θεό, τοῦ γάμου τὸ στεφάνι,
καὶ νὰ δοθῇ ᾽ς τὴν ἀγκαλιά, Δεσπότη, τοῦ Μουχτάρη;
Ἄλλο δὲν ἔχω νὰ σοῦ εἰπῶ . . . Θεέ μου, σχώρεσέ με!

ΙΓΝΑΤΙΟΣ

Εἶνε μεγάλο, φοβερὸ τὸ κρῖμά σου, παιδί μου.
Φροσύνη, πῶς ἠμπόρεσες ὣς τώρα νὰ βαστάξῃς
τέτοιο σκορπιὸ ᾽ς τὰ στήθη σου καὶ τέτοιο μαῦρον Ἅδη!
Ἐγὼ σ᾽ ἀνάθρεψα μικρή, σ᾽ ἐφύλαξα κρυμμένη
σὰν νἄμουνα πατέρας σου, καὶ τώρα ποῦ σὲ βρίσκω!
Ἀρνήθηκες τὸν ἄνδρα σου. Τὰ δύο σου τ᾽ ἀγγελούδια
σέρνονται μὲς ᾽ς τὰ Γιάννινα. Ὁ κόσμος τὰ κυττάζει,
τὰ δείχνει, μὲ τὸ δάχτυλο, σκληρὰ τὰ καταριέται.
Καὶ σύ, καὶ σὺ ᾽ς τὴ μέθη σου καὶ μὲς ᾽ς τὴν ἁμαρτία,
μὲς ᾽ς τὴ χαρά, ᾽ς τὰ πλούτη σου, ποτὲ δὲν τὰ θυμήθῃς.
Μιὰ νύχτα, ποῦ τὰ τύφλωσεν ἡ πεῖνα κ᾽ ἡ ὀρφάνια,
τἄδερνε τἀνεμόβροχο, τὸ χιόνι, τὸ χαλάζι,
χωρὶς νὰ ξεύρουν τἄχαρα σοῦ χτύπησαν τὴ θύρα.
Σοῦ φώναξαν, σοῦ γύρεψαν, παιδί μου, ἐλεημοσύνη

ἕν' ἁπλοχέρι ἄχερο νὰ στρώσουν γιὰ κρεββάτι,
κ' ἕνας σου σκλάβος ὥρμησε καὶ τἄδιωξε σὰ σκύλος,
μήπως ἢ κλάψαις, ἢ φωναῖς τὸν ὕπνο σου ταράξουν.
Παιδί μου, πῶς δὲν τἄκουσες! Καὶ ποιά, καὶ ποιὰ μητέρα,
Φροσύνη, δὲν ἐξύπνησε 'ς τὸ θρῆνο τοῦ παιδιοῦ της;

ΦΡΟΣΥΝΗ

Ἐλέησόν με, Πλάστη μου! Πατέρα μου, ἐσπλαχνία!

ΙΓΝΑΤΙΟΣ

Καὶ πῶς, καὶ πῶς λησμόνησες ὅτ' ἤσουν Ἑλληνίδα,
κι' ἀγάπησες τοῦ Ἀλήπασα, Φροσύνη μου, τὸ τέκνο,
τὰ χέρια, ποῦ ἐμαρτύρεψαν καὶ σφάζουν τὴν Ἑλλάδα,
τὴν Ἤπειρο, τὴ μάνα σου, Φροσύνη, πῶς τ' ἀφῆκες
ἐπάνω σου νὰ ἐγγίσουνε καὶ νὰ σὲ φαρμακώσουν;
Χίλιαις φοραῖς σὰ σ' ἔπερνα ἐδῶ 'ς τὰ γόνατά μου
καὶ σ' ἔσφιγγα 'ς τὰ στήθη μου, Φροσύνη μου, δὲ σοῦπα
πῶς θἄλθη μέρα καὶ καιρὸς καὶ σὺ νὰ γίνῃς μάνα
καὶ σὤρκιζα νὰ θυμηθῇς, νὰ θρέψῃς τὰ παιδιά σου
ποτίζοντάς τα καθ' αὐγὴ εὐχαῖς γιὰ τὴν πατρίδα
καὶ μῖσος, μῖσος ἄσπονδο, κατάραις καὶ φαρμάκι
γιὰ κείνους, ποῦ τὴ σάρκα της ξεσχίζουν καὶ πατοῦνε;

ΦΡΟΣΥΝΗ

Ἐλέησόν με, Κύριε! Πατέρα μου, ἐσπλαχνία!

ΙΓΝΑΤΙΟΣ

Καὶ σύ, καὶ σὺ τοὺς ἔδωκες, παιδί μου, τὴν καρδιά σου,
τοὺς ἔδωκες τὸ αἷμά σου, τὰ μητρικά σου σπλάχνα,
αἷμα καὶ σπλάχνα ἑλληνικὰ νὰ τὰ μολύνῃ ὁ Τοῦρκος! . . .
Καὶ πῶς δὲν ἐφοβήθηκες μὴ μέσα σου φυτρώσῃ
κἀνένα τέρας φοβερό, κἀμμιὰ μεγάλη φλόγα
καὶ βγῇ 'ς τὸν κόσμο σὰ σπαθὶ καὶ κάψῃ καὶ θερίσῃ
καὶ ἰδῇς, καὶ ἰδῇς τὴν Ἤπειρο, Φροσύνη, σκοτωμένη
ἀπὸ τὰ χέρια τοῦ παιδιοῦ, π' ἀνάθρεψ' ἡ κοιλιά σου;
Μᾶς ἐλυπήθηκε ὁ Θεός! Τ' ἀλλόφυλο τὸ αἷμα
φύτρο, καρπὸ δὲν ἔδωκε κ' ἔμεινε πάντα στεῖρο.
'Εσώθηκε τὸ γένος μου, ἔμεινε τῆς φυλῆς μου
ἀμίαντη καὶ καθαρὴ ἡ σάρκα καὶ τὸ πνεῦμα.
Φροσύνη, τ' εἶναι πῶκαμες; πῶς ἐτυφλώθης τόσο;

ΦΡΟΣΥΝΗ

Ἐλέησόν με, Κύριε! Πατέρα μου, ἐσπλαχνία!

ΙΓΝΑΤΙΟΣ

Εἶναι μεγάλο, φοβερὸ τὸ κρῖμά σου παιδί μου,
καὶ μόνο τὸ μαρτύριο δύναται νὰ τὸ πλύνῃ.
Φροσύνη μου, τὸ δέχεσαι μ' ἀγάπη, χωρὶς πίκρα;
Θέλεις νὰ ἰδῇς τὸν οὐρανό; κύτταξε σὲ προσμένει
μὲ ταῖς ἀγκάλαις ἀνοιχταῖς ἡ μάνα τοῦ Θεοῦ μας.

ΦΡΟΣΥΝΗ

Ἐλέησόν με, Κύριε! Πατέρα μου, τὸ θέλω.

ΙΓΝΑΤΙΟΣ

Θέλεις νὰ ἰδῇς, Φροσύνη μου, τὴ μαύρη σου μητέρα,
ποῦ τόσο τὴν ἐπίκρανες, καὶ νὰ τὴν ἀγκαλιάσῃς;

ΦΡΟΣΥΝΗ

Τὸ θέλω, ναί, πατέρα μου, σπλαχνίσου με, τὸ θέλω.

ΙΓΝΑΤΙΟΣ

Θεέ μου πολυέλεε, ἐπίβλεψον καὶ ἴδε
τὴν τόσην της μετάνοιαν καὶ δέξου τήνε Πλάστη!
Δέξου κι' αὐταῖς ταῖς δύστυχαις καὶ παρηγόρησέ ταις!

. . . .

Τὸ πετραχῆλι ἐσήκωσε, ἐπάνω των τὸ ῥίχνει
καὶ ψιθυρίζει τὴν εὐχὴ γιὰ τοὺς ψυχοῤῥαγοῦντας,
παίρνει τὸ δισκοπότηρο 'ς τὰ χέρια του ὁ Δεσπότης,
ὁ Διάκος ἐγονάτισε, τὸ «Μνήσθητί μου» ψάλλει
καὶ λάμπει, λάμπ' ἡ φυλακὴ κι' ἀναγαλλιάζει ὁ κόσμος.
'Σ τοῦ δείπνου τὸ μυστήριο προσέρχετ' ἡ Φροσύνη . . .
«Σχωρέσατέ την, Χριστιανοί».—«Ὁ Θεὸς νὰ τὴν σχωρέσῃ».
'Εμοίρασε ὁ 'Ιγνάτιος μὲ τὴ χρυσῆ λαβίδα,
ποῦ ἀστράφτει μὲς 'ς τὰ δάχτυλα, τὸ ἄφθαρτο τὸ Σῶμα,
τὸ Αἷμα τὸ σωτήριο. Μυρίζει τὸ λιβάνι . . .
'Αγιάσανε κ' ἡ δεκαφτὰ μὲ τὴν Κυρὰ Φροσύνη.

ΙΓΝΑΤΙΟΣ

Παιδιά μου μὴ δειλιάσετε! Ἐλᾶτε νὰ σᾶς δώσω
τὸ ὕστερό μου τὸ φιλί. Ἡ ὥρα πλησιάζει.
Εὐτυχισμέναις! Τοῦ Θεοῦ τὸ πρόσωπο θὰ ἰδῆτε!
Παρακαλέστε τον γιὰ μέ, εἰπέτε τον, Φροσύνη,
νὰ θυμηθῇ, νὰ σπλαχνισθῇ τὴν μαύρη τὴν Ἑλλάδα . . .

. . . .

Ἄνοιξε ἡ θύρα κι' ὁ Ταχὴρ πάλαι βραχνὰ φωνάζει·
«Δεσπότη, ἡ ὥρα ἐπέρασε, εἶναι καιρὸς νὰ φύγῃς!»

ΙΓΝΑΤΙΟΣ

Παιδιά μου .. ἀκόμη ἕνα φιλί .. φθάνει, παιδιά μου, φθάνει ..
Φροσύνη, τὸ μαρτύριο ἀπόψε θὰ σ' ἁγιάσῃ·
Μὴ λυπηθῆτε τὴ ζωή, μὴ χύσετ' ἕνα δάκρυ . . .
Ἂν ἀγαπᾶτε τὸ Χριστό . . . ἂν ἤσαστε Ἑλληνίδες . . .

. . . .

Ἔφυγεν ὁ Ἰγνάτιος· ἔμειναν μόναις . . . μόναις.

. . . .

Σ τὴ θύρα στέκεται ὁ Ταχὴρ σὰ Χάρος ποῦ προσμένει,
καὶ κάθε μιὰ μὲ τὤνομα ταῖς προσκαλεῖ νὰ βγοῦνε.

Προβαίνουν δυό, προβαίνουν τρεῖς, προβαίνουν πέντε, δέκα,
προβαίνουνε κ' ἡ δεκαφτὰ μὲ τὴν Κυρὰ Φροσύνη.
Καὶ ταῖς μετρᾷ σὰν πρόβατα, χτυπῶντας 'ς τὰ κεφάλια
τ' ἀφωρεσμένο δάχτυλο, ποῦ ἀνεβοκαταιβαίνει.
Ἦσαν σωσταῖς . . . δὲν ἔλειπε κάμμιὰ φυλακωμένη.

. . . .

'Αφήκανε τὴ φυλακή. Τὰ χείλη των ἀνοίγουν
νὰ καταπιοῦνε τὴ δροσιά, ποῦ ἐπάνω των ῥαντίζει
σὰν ἁγιασμὸν οὐράνιο τοῦ φίλου των τὸ χέρι.
Ὅλα τἀστέρια λάμπουνε, δείχνουνε τὴ χαρά τους.
δὲν ἀνασαίνει ὁ ἄνεμος, φοβεῖται νὰ φυσήσῃ,
μὴ σηκωθοῦνε σύγνεφα καὶ σβύσουνε τὰ φῶτα.
Τὰ ζωντανὰ τὰ λείψανα, ἡ μαύρη λιτανεία
ἀκολουθεῖ τὸ δρόμο της πάντα μ' ἀργὸ τὸ βῆμα.
'Ακόμη δὲν ἐφάνηκε 'ς τὰ μάτια των ἡ λίμνη . . .
Καὶ περπατοῦν, καὶ περπατοῦν . . . καὶ κάθε λίγο ῥίχνουν
κρυφὰ κρυφὰ τὰ βλέμματα, νὰ ἰδοῦν μὲς 'ς τὸ σκοτάδι
κἀνένα πρόσωπο γλυκό, ν' ἀκούσουν ἕνα σχώριο.
'Ανοίγ' ἕνα παράθυρο, δὲ φαίνεται ποιὸς εἶναι·
ἄκουσαν λίγα δάκρυα, ποῦ ἐστάζανε 'ς τὸ χῶμα,
καὶ μιὰ φωνοῦλα μυστική, ποῦ ταῖς σχωρᾷ καὶ σβυέται.
Ὁ οὐρανὸς ταῖς ἔβλεπε, ταῖς συνοδεύει πάντα
καὶ κᾶπου κᾶπου πέφτουνε 'ς τὸ δρόμο τους τἀστέρια,
λὲς καὶ ταῖς ῥίχνουνε φιλιά, λὲς καὶ ταῖς χαιρετοῦνε.
'Ακολουθοῦσε ὕστερη ἀπ' ὅλαις ἡ Φροσύνη,
ἀχνή, ἀχνὴ κι' ἀδύνατη ἀπὸ τὴν κακοπάθεια.
Σιμά της ἔστεκε ὁ Ταχήρ, ὁ μαῦρος ἄγγελός της,
καὶ τὴν ῥωτᾷ ἂν ἀπόστασε, ἂν θέλῃ νὰ καθίσῃ.

. . . .

ΤΑΧΗΡ

Φροσύνη, πῶς δὲ μοῦ μιλεῖς καὶ πῶς δὲ μὲ κυττάζεις;
Τί κρῖμα τέτοιο πρόσωπο, τί κρῖμα τέτοια κάλλη
νὰ τὰ χαροῦνε τὰ νερά, τὰ κύματα τῆς λίμνης!
Γιατί. Φροσύνη δὲν ἀκοῦς τὰ λόγια τοῦ Βιζήρη;
Σ' ἀγάπησεν ὁ δύστυχος, σῶδωκε τὴν καρδιά του,
τὰ πλούτη του, τὴ δόξα του, σοῦ ἐφίλησε τὰ πόδια,
καὶ σὺ τὸν καταφρόνεσες! Πές μου, Φροσύνη, πές μου,
ὅλαις αὐταῖς, ποῦ θἄλθουνε μαζὶ μὲ σὲ 'ς τὸ μνῆμα,
κι' ἀφίνουν ἄνδρα καὶ παιδιά, γιατὶ δὲν ταῖς λυπᾶσαι;
Μ' ἕνανε λόγο σου γλυκό, μ' ἕνα χαμογελό σου
θαὐρῇ τὴ μάνα τὸ παιδί, ποῦ νηστικὸ προσμένει
μὲς 'ς τὴν κουνιὰ τὸ γάλα του καὶ σκούζει πεινασμένο.
Καὶ σύ, Φροσύνη μου εὔμορφη, ὅσο νὰ φέξῃ ἡ μέρα,
'ς τὸ θρόνο σου θὰ κάθεσαι καὶ δοῦλό σου θὰ μ' ἔχῃς.
Φροσύνη, πῶς δὲ μοῦ μιλεῖς καὶ πῶς δὲ μὲ κυττάζεις;

ΦΡΟΣΥΝΗ

'Ελέησόν με, Κύριε καὶ μὴ μὲ παραιτήσῃς!

ΤΑΧΗΡ

Γιατί, γιατί νᾆσαι σκληρή, νὰ μὴ ψυχοπονιέσαι
τόσα κρεββάτια νυφικά, π' ἀπόψε θὰ χηρέψουν!
Κύτταξ' ἐκείνη τὴ μικρὴ μὲς 'ς τὰ λευκὰ ἐνδυμένη,
Εἶν' ἡ 'Ελένη σου ἡ πιστή, ποῦ τόσο σ' ἀγαποῦσε!
Λυπήσου την, Φροσύνη μου. Τί κρῖμα, τὰ μαλλιά της
νὰ μὴ στολίσῃ ὁλόχρυσο τοῦ γάμου τὸ στεφάνι!
Κ' ἐκείν ἡ ἄλλη, πῶρχεται σιμ ἀπὸ τὴν 'Ελένη,

εἶν' ἡ γλυκειὰ ξαδέλφη σου, ἡ συνονόματή σου.
'Ο Μῆτρος τὴν ἀγάπησε, τὴν ἔκλεψ' ἕνα βράδυ
καὶ σὺ τὴν ἐστεφάνωσες, δὲν ἔκλεισ' ἕνας χρόνος.
Γιὰ ἰδές τηνε, τὰ χέρια της πῶς τἄχει σταυρωμένα,
πῶς περπατεῖ περίλυπη καὶ πῶς κυττάζει πάντα
τὰ στήθη της, Φροσύνη μου, λευκά, λευκὰ σὰ χιόνι.
Μέσα 'ς τὰ σπλάχνα της χτυπᾷ τὸ πρῶτο τὸ παιδί της,
Ὦ! χάρισέ της τὴ ζωή, Φροσύνη, μ' ἕνα λόγο.
'Η μαύρ' εἶν' ἑτοιμόγεννη! Γιατί νὰ μὴν ἀκούσῃ
κι' αὐτὴ τὰ χείλη τοῦ παιδιοῦ τὴ ῥόγα της νὰ σφίξουν; . . .
Φροσύνη, πῶς δὲ μοῦ μιλεῖς καὶ πῶς δὲ μὲ κυττάζεις;

ΦΡΟΣΥΝΗ

Κυρὰ Παρθένε, βόηθα με, ἔλα, Χριστέ, σιμά μου!

ΤΑΧΗΡ

Γιὰ ἰδές, γιὰ ἰδὲς τὸν οὐρανό, γιὰ κύτταξε τὴ φύση,
Φροσύνη, πῶς εἶν' εὔμορφη, γιατί νὰ τὴν ἀφήσῃς;
'Σ τὸ μνῆμα, ποῦ σὲ καρτερεῖ, δὲ λάμπει τὸ φεγγάρι
καὶ δὲ λαλοῦνε τὰ πουλιά, τὰ δένδρα δὲν ἀνθίζουν.
Ἐκεῖ δὲν εἶναι κιτριαῖς, δὲν εἶναι πικροδάφναις,
δροσιὰ δὲν πέφτει τὴν αὐγή, ποτὲ δὲν ξημερόνει.
Ὕπνος χωρὶς ὀνείρατα καὶ κρύο καὶ σκοτάδι
καὶ μαῦρο χῶμα κ' ἑρπετὰ θὰ νἄχῃς συντροφιά σου.
Χάρου, Φροσύνη, τὴ ζωή, τὴν εὐμορφιά σου χάρου!

ΦΡΟΣΥΝΗ

Κυρὰ Παρθένε, βόηθα με, ἔλα Χριστέ, σιμά μου!

ΤΑΧΗΡ

Χάρου, Φροσύνη, τὴ ζωή, χάρου καὶ τὰ παιδιά σου
καὶ μὴ τἀφήσῃς ὀρφανὰ 'ς τὴ γῆ νὰ παραδέρνουν.
'Εσὺ δὲν τὰ λυπήθηκες κι' ὁ κόσμος θὰ τὰ κλάψῃ;
Θέλεις, Φροσύνη, νἄρχωνται γυμνὰ καὶ πειναςμένα,
μὲ ταῖς φωναῖς νά σὲ ξυπνοῦν τὸ βράδυ 'ς τἀκρογιάλι;
Θέλεις ν' ἀκοῦς τὰ κύματα νὰ γρούζουν, νὰ μουγκρίζουν
καὶ νὰ χτυποῦν νὰ πόδια τους μὲ λύσσα, νὰ τὰ δέρνουν,
ὅταν θὰ τρέχουνε κρυφὰ 'ς τὸ βράχο λιμασμένα
ἐλεημοσύνη νὰ ζητοῦν μιὰν ἔρμη πεταλίδα;
Κ' ἐν ᾧ θὰ πέφτουν λαίμαργα μ' ὁρμὴ νὰ τὴν ἁρπάξουν
σ' τὰ δάχτυλά τους, ἀχαμνὰ ἀπ' τὴ μεγάλη νήστεια,
θέλεις, Φροσύνη, ἀπὸ μακρὰ ν' ἀκοῦς ἐκειὰ τὰ μαῦρα
νὰ δέρνωνται νὰ βλασφημοῦν ποιὸ νὰ τὴν πρωτοπάρῃ,
καὶ νὰ δαγκοῦν τὰ χέρια τους καὶ νὰ σὲ καταριῶνται
καὶ νὰ φωνάζουν δυνατὰ μ' ἀπελπισμένο στόμα·
«'Αφωρεσμένη μάνα μας, κατάδικη Φροσύνη,
πῶς δὲ βαστᾶς τὰ κύματα νὰ μὴ μᾶς πολεμοῦνε,
ναὕρωμε νὰ χορτάσωμε τὴν πεῖνα ποῦ μᾶς τρώγει;»
Χάρου, Φροσύνη, τὴ ζωή, χάρου καὶ τὰ παιδιά σου!

ΦΡΟΣΥΝΗ

Κυρὰ Παρθένε, βόηθα με, λυπήσου με τὴ μαύρη!

ΤΑΧΗΡ

Τὰ βλέφαρά σου σήκωσε καὶ κύτταξε, Φροσύνη.
Γιὰ ἰδὲς ἡ λίμνη ἐφάνηκε. Μὴν εἶσαι ἀποσταμένη;

Εδῶ, ποῦ τρέχει τὸ νερό, μὴ θέλῃς νὰ καθίσῃς
νὰ πάρῃς λίγη ἀνάπαυση, τὸ στόμα νὰ δροσίσῃς;

ΦΡΟΣΥΝΗ

Ὄχι, Ταχὴρ, σ' εὐχαριστῶ· εἶναι νερὸ 's τὴ λίμνη
κ' ἐτάχτηκα 's τὴ Δέσποινα μ' αὐτὸ νὰ ξεδιψάσω.

. . . .

Δαγκᾷ τὰ χείλη του ὁ Ταχὴρ, τὰ αἱμάτωσε καὶ στάζουν.
'Εκύτταξε τὸν οὐρανὸ καὶ τρίζοντας τὰ δόντια
τὸν ἄκουσε ποῦ ἐμούγκρισεν ἡ Φρόσω κ' ἐφοβήθη.

. . . .

ΤΑΧΗΡ

Γιατί, γιατί δὲ μ' ἔκαμες τῆς λίμνης ἕνα κῦμα
νὰ ξεθυμάνω ἐπάνω της τὴ λύσσα, ποῦ μὲ τρώγει!
Νὰ καταπιῶ τὴ σάρκα της καὶ νὰ χαθῶ μαζί της
βαθειὰ μέσα 's τὴν ἄβυσσο, νὰ μὴ τὸ μάθῃ ὁ κόσμος
πῶς μιὰ γυναῖκα ἀδύνατη καὶ μισαποθαμένη
ἐνίκησε τὰ δυὸ θεριὰ κ' ἐπάτησε τὸν Ἅδη;

. . . .

Καὶ περπατοῦν, καὶ περπατοῦν πάντα μ' ἀργὸ τὸ βῆμα
καὶ βγαίνουν ἀπ' τὰ Γιάννινα καὶ πέρνουν τὰ χορτάρια.
Κοιμᾶται ἡ φύσις ἥσυχη, τὰ δένδρα, τὰ λουλούδια
ἐκλείσανε τὰ φύλλα τους, δὲ βλέπουν ποιοὶ περνοῦνε·
τοὺς φαίνεται σὰν ὄνειρο ἡ μαύρη λιτανεία,
ποῦ ἐπέρασε 'ς τὸν ἴσκιο τους, χωρὶς νὰ τὰ ξυπνήσῃ.
Κἀνεὶς δὲν ταῖς ἀπάντησε. Βουβάθηκεν ὁ κόσμος,
οὔτε φλογέρα πιστικοῦ ἀκούεται 'ς τὰ πλάγια,
οὔτε προβάτου βέλασμα, οὔτε πουλιοῦ τραγοῦδι . . .
Τί συμφορὰ νὰ διάβηκεν ἐκεῖθε, τί κατάρα,
κ' ἐνέκρωσε κ' ἐσκότωσε κ' ἐρήμαξε τὴ φύση; . . .

. . . .

Παίζει τὸ μάτι τοῦ Ταχὴρ καὶ πίσω ἀπὸ μιὰ φράχτη
βλέπει σὰν ἕνα φάντασμα μὲς 'ς τὰ κλαδιὰ κρυμμένο.
Καθὼς γνωρίζει τἄλογο τὴν νύχτα μὲς 'ς τὸ λόγγο
ἀπὸ μακρὰ τὸ πάτημα, τὴ μυρωδιὰ τοῦ λύκου,
κι ἀνατριχιάζει, σταματᾷ καὶ σκιάζεται καὶ τρέμει,
ἔτσι γνωρίζει κι' ὁ Ταχὴρ τὸν ἴσκιο τοῦ Βιζήρη.

. . . .

Ἀκίνητος σὰν τὸ θεριό, ποῦ καρτερεῖ κυνῆγι,
ἔστεκεν ὁ Ἀλήπασας νὰ ἰδῇ ποῦ θὰ περάσουν.
Ἐτέντωσε τὰ μάτια του κ' ἐφέξανε τἀγκάθια.
Ἔχει σιμά του δυὸ παιδιὰ φτωχὰ καὶ λαμπασμένα
καὶ τὰ κρατεῖ σφιχτά, σφιχτά, μὴ τύχῃ καὶ τοῦ φύγουν.
Σὰν εἶδε ποῦ ἐπλησίασαν, σκύφτει κρυφὰ καὶ λέγει.

. . . .

ΑΛΗΣ

Βλέπετ' ἐκείναις, ποῦ περνοῦν μὲς 'ς τἄσπρα φορεμέναις,
μὲ τὰ μαλλιά των ξέπλεγα καὶ μ' ἐλαφρὸ τὸ βῆμα;
Εἶναι νεράϊδες, πῶκλεψαν τὴ μάνα σας, παιδιά μου,
καὶ τήνε σέρνουν, τὴν τραβοῦν 'ς τὴ λίμνη νὰ τὴν κρύψουν.
Φωνάξετέ της δυνατά, μὴ φύγουν καὶ γλυτώσῃ.

. . . .

Κ' ἐκεῖνα τὰ κακότυχα, ποῦ τἄχε ξεγελάσῃ
καὶ τἄφερε τὴ μάνα τους σκληρὰ νὰ μαρτυρέψουν,
ἐπίστεψαν τὰ λόγια του κ' ἐφώναξαν τὰ μαῦρα·
«Ἀφῆστε τὴ μανοῦλά μας, ποῦ πᾶτε τὴ Φροσύνη;»
Σπαθί, μαχαῖρι φτερωτό, ἐπέταξ' ἡ φωνή τους
κ' ἐπλήγωσε μὲς 'ς τὴν καρδιὰ τὴ δύστυχη τὴ Φρόσω.
Ἐγνώρισε τὰ σπλάχνα της, ἔμεινε παγωμένη.
Ῥίχνει μιὰν ὕστερη ματιὰ 'ς τὸν οὐρανὸ καὶ πέφτει.
Κυρὰ Παρθένε, δέξου την, ἀπέθανε ἡ Φροσύνη.
Ἀκούει τὸ χτύπο ὁ Ἀλήπασας, πετιέται ἀπὸ τὴ φράχτη
κι' ἀφίνει ἔρμα τὰ παιδιὰ καὶ μοναχὰ 'ς τὸ λόγγο.
Σκούζουν ἐκεῖνα φεύγουνε, ποῦ νὰ κρυφτοῦν δὲν ξεύρουν·
τρέχουν ἐδῶ, τρέχουν ἐκεῖ, τρέχουν ἐπάνω κάτω,
τρυπόνουνε τὰ δύστυχα σὲ μιὰ κουφάλα δένδρου,
σφιχτά, σφιχτὰ ἀγκαλιάζονται, παρακαλοῦν νὰ φέξῃ.

. . . .

ΑΛΗΣ

Ταχήρ, Ταχήρ, πῶς δὲ μιλεῖ, πῶς δὲ χτυπᾷ ἡ καρδιά της;

ΤΑΧΗΡ

Οἱ πεθαμένοι εἶναι βουβοί, δὲν ἔχουν καρδιοχτύπι.

ΑΛΗΣ

Ταχήρ, δὲν ἀναστέναξε; δὲν ἔχυσ' ἕνα δάκρυ;

ΤΑΧΗΡ

Βιζήρη, δὲν τὴν ἄκουσα . . . ἔχει στεγνὰ τὰ μάτια.

ΑΛΗΣ

Ταχήρη τὴν ἐκέντησες νὰ ἰδῇς ἂν βγάνῃ αἷμα;

ΤΑΧΗΡ

Βιζήρη, τὴν ἐκέντησα, δὲν ἔβγαλε ῥανίδα

. . . .

Τὴν ἔβλεπε ὁ 'Αλήπασας καί, μαῦρος ἀπὸ πεῖσμα,
μὲ τὸ ποδάρι του χτυπᾷ τὰ παγωμένα στήθη.
Καὶ τόσο, τόσο τὰ πατεῖ, τόσο βαρειὰ τὰ θλίβει,
π' ἀκούστηκε σὰ βογγητὸ νὰ βγαίνῃ ἀπὸ τὸ πτῶμα.
Κρυφὴ χαρὰ τοῦ ἐπλάτυνε τὰ λαίμαργα τὰ χείλη
καὶ βλασφημάει ὁ ἄθεος καὶ λέγει τοῦ Ταχήρη·

ΑΛΗΣ

Πάρ' τηνε τώρα, ῥίξε την, νὰ τήνε φάγῃ ὁ Ἅδης.
Τὴν ἄκουσα ποῦ ἐστέναξεν, ἂς ἦν' καὶ πεθαμένη.
Ἐκεῖ 'ς τὴν ἄκρη καρτερῶ ν' ἀκούσω νὰ χτυπήσῃ
μὲς 'ς τὸ νερὸ τὸ σῶμά της. Πάρ' τηνε . . . φύγε . . . χάσου.

. . . .

Ἄφωναις ἡ κατάδικαις μὲ τρόμο, μὲ λαχτάρα,
τὸ φοβερὸ μαρτύριο τηρᾶνε τῆς Φροσύνης.
Εἴδανε τὸν Ἀλήπασα, ποῦ τήνε παραστέκει,
καὶ δὲν τολμοῦν ἡ δύστυχαις νὰ τρέξουν νὰ τῆς δώσουν
οὔτε τὸ ὕστερο φιλί, τὰ μάτια της νὰ κλείσουν.
Τὴ χαιρετοῦν ἀπὸ μακρὰ καὶ τὴν παρακαλοῦνε
νὰ καρτερέσῃ μιὰ στιγμὴ ὅλαις μαζὺ νὰ φύγουν.
Ἀκολουθεῖ τὸ δρόμο της ἡ νεκρικὴ κηδεία.
Ἀκόμη λίγο περπατεῖ καὶ βλέπει 'ς τ' ἀκρογιάλι,
ποῦ ἐμαύριζεν ἀπὸ μακρὰ ἕν' ἀραμένο ξύλο.
Σιμά των ἔρχεται ὁ Ταχήρ, τὸ πτῶμα φορτωμένος,
καὶ μὲ κατάραις ἄσπλαχναις ταῖς σπρώχνει καὶ ταῖς βιάζει.
Φθάνουν 'ς τὴν ἄκρη τοῦ γιαλοῦ· τρεῖς, τέσσαροι φονειάδες,
ποῦ ἐπρόσμεναν ἀπὸ βραδύς, ταῖς παίρνουν, ταῖς φορτώνουν.
Ἐμβῆκε μέσα κι' ὁ Ταχὴρ καὶ μ' ἕνα μόνον νεῦμα
χτυποῦν τὸ κῦμα τὰ κουπιὰ καὶ χάνεται τὸ ξύλο.
Ἐκύτταζαν ἡ δύστυχαις τὸν κόσμο, ποῦ ταῖς φεύγει,
καὶ δὲ μποροῦν νὰ κρύψουνε τὰ δάκρυά των πλέον.
Θυμῶνται τὸν Ἰγνάτιο, θυμῶνται τὰ κρεββάτια,
τὸ σαστικό, τὸν ἄνδρα των, τὴν εὐμορφιά, τὴ νειότη . . .
Κλάψετε, μαύραις, κλάψετε, κι' ὁ Πλάστης σᾶς σχωράει!

Φαίνονται μὲς 'ς τὰ σύγνεφα ἡ κορυφαῖς τοῦ Πίνδου
κάτασπραις σὰν τὰ στήθη των, ἁγναῖς σὰν τὴν καρδιά των.
Γέρνουν, θωροῦν τὰ κύματα, λὲς καὶ μετροῦν τὸ βάθος,
ποῦ χάσκει, χάσκει ἀχόρταγο σὰν τοῦ 'Αλῆ τὸ στόμα.
Πόσαις φοραῖς, σὰν ἤτανε μικραῖς, μικραῖς παιδούλαις,
σ' τὴ λίμνη ἐταξιδεύσανε μὲ γέλοια, μὲ παιγνίδια!
Πόσαις φοραῖς ἁπλώσανε τἀθῷά των τὰ χέρια
καὶ κυνηγοῦσαν τὰ νερὰ 'ς τὰ δάχτυλα νὰ πιάσουν!
Καὶ τώρα, ἀντὶ νὰ παίζουνε κι' ἀντὶ νὰ τραγουδοῦνε,
τρέμουν νὰ ἰδοῦνε τὸν ἀφρό, ποῦ θὰ ταῖς σαβανώση!

. . . .

Πόσο μακρὰ ποῦ ἐφύγανε! Τί γρήγορα ποῦ τρέχουν!
Ἄλλο δὲ φαίνετ' ὁ γιαλός. Τὰ μάτια των γυρεύουν
νὰ ἰδοῦν ἀκόμη μιὰ φορὰ τὸ μητρικό των χῶμα,
κ' ἐκεῖνο λὲς κ' ἐσβύστηκε μὲς 'ς τὰ νερὰ τῆς λίμνης!

. . . .

'Εκύτταζε ὁ 'Αλήπασας ἀνήσυχος 'ς τὸ βράχο
τὸ μαῦρο ξυλοκρέββατο, ποῦ ἐδιάβαινε μονάχο.
Λὲς καὶ τῆς λίμνης οἱ ἀφροὶ 'ς τὸν ὦμό τους τὸ παίρνουν
καὶ 'ς ἐκκλησιὰ μακρὰ μακρά, σιγὰ σιγὰ τὸ φέρνουν.
Τὸ βλέπει ποῦ ἐσταμάτησε . . . Σηκόνεται, προσμένει,
βουβός, δὲν ἀνασαίνει.

Καὶ στέκει κ' ἀκουρμαίνεται καὶ καρτερεῖ ν' ἀκούσῃ . . .
Κοιμῶντ' ἀκόμη τὰ νερά, νεκρὰ δὲν ἀντηχοῦσι.

Ὁ πρῶτος χτύπος ἔφθασε . . . χαμογελᾷ, σπαράζει.
Δεύτερος . . . τρίτος . . . τέταρτος . . . μετρᾷ κ' ἀναγαλλιάζει·
Τί βιάζεσαι, τί βιάζεσαι; δὲ βλέπεις τὸ Βιζήρη,
ποῦ δὲν προφθάνει νὰ μετρᾷ, σκληρὲ καραβοκύρη;
Δυὸ τρεῖς ἀκόμη ἐμείνανε. Ἐλάφρωσε τὸ ξύλο
καὶ κολυμβᾷ σὰ φύλλο.

Δεκάξη χτύποι ἀκούονται . . . δὲν ἔσωσαν ἀκόμα;
Κρυφὰ λογάριαζε ὁ Ἀλῆς καὶ τὤλειπε ἕνα πτῶμα
σκύφτουνε δυό, τἀρπάζουνε, τὸ σέρνουν, τὸ τραβοῦνε,
σφιχτὰ τοῦ δένουν μιὰ θηλειά, μιὰ πέτρα τοῦ κρεμοῦνε.
Ἕνας κρατεῖ τὰ πόδια του, γυμνὰ καὶ ξυλιασμένα,
κι ἄλλος βαστοῦσε τὰ μαλλιὰ 'ς τὰ δάχτυλα δεμένα.
Ἐπάνω κάτω τὸ κινοῦν, λὲς καὶ τὸ νανουρίζουν·
φωνάζουν μιά, φωνάζουν δυὸ καὶ τρεῖς . . . τὸ σφενδονίζουν.
Ἐχτύπησαν τὰ κύματα μὲ θόρυβο μεγάλο,
μ' ἀφροὺς πολλοὺς καὶ σάλο.

Κάμνει στεφάνια τὸ νερό, ποῦ ἐκτείνονται, πλαταίνουν
καὶ 'ς τὰ ποδάρια τοῦ Ἀλῆ νὰ ξεψυχήσουν πηγαίνουν.
Λὲς καὶ τὸ κῦμα τὴ νεκρὴ γιὰ νύφη του ἀγκαλιάζει
καὶ μὲ στεφάνια ἀπὸ νερὸ τὸ γάμο του γιορτάζει.
Γέρνει ὁ Ταχήρης γιὰ νὰ ἰδῇ . . . κι' ἀκούει τὴ γαργάρα
καὶ τὸν ἀφρό, ποῦ ἀναίβαινε σὰ μυστικὴ κατάρα,
ποῦ ὁ κάτω κόσμος τὤστειλε ἀπ' τὰ ψυχρά του βάθη.
Ἐκρύωσε ἀπ' τὸ φόβο του, ἐσβύστηκεν, ἐχάθη.
Φύγε, ληστή, ὁ ἴσκιος σου τὸ μνῆμα μὴ μολύνῃ,
ὅπου κοιμῶντ' ἡ δεκαφτὰ μὲ τὴν Κυρὰ Φροσύνη.
Ἐσήκωσαν τὸ σίδερο, ἀφρίζουν τὰ κουπιά τους,
φεύγουν! . . . Ἀνάθεμά τους!

Καὶ σύ, 'Αλῆ, ποῦ ἐχόρτασες τὴ λύσσα, τὴν ὀργή σου,
σὰν ἔλθῃ ἡ ὥρα ἡ φοβερή, κλεισμένος 'ς τὸ νησί σου,
τὴ νύχτα ἐδῶ, ποῦ ἐπέρασες, δὲ θὰ τὴ λησμονήσῃς!
Κι' ὅταν θ' ἁπλόνῃς 'ς τὸ νερὸ τὰ χείλη νὰ δροσίσῃς,
φωτιὰ θὰ πίνῃς ἄσβεστη καὶ θέρμη καὶ πικράδα.
Εἶν' ἁλμυρὰ τὰ δάκρυα κι' ἀφίνουν φαρμακάδα.
Εἶν' ἁλμυρά, θυμήσου το! θὰ ἰδῇς πῶς θὰ ξυπνήσουν,
πῶς θἄλθουνε 'ς τὸ βράχο σου τὴ νύχτα νὰ χτυπήσουν
σὰν κύματα ὀλοφούσκωτα, ἀφροστεφανωμένα,
μὲ βογκητό, μὲ μούγκρισμα, σκληρὰ καὶ διψασμένα.
Τριγύρω σου θὰ σηκωθοῦν, ψηλὰ βουνὰ θὰ γίνουν,
τὸ δρόμο θὰ σοῦ κλείσουνε, νὰ φύγῃς δὲ θ' ἀφίνουν.
Θὰ νὰ ζητῇς βοήθεια, κἀνεὶς δὲ θ' ἀγροικάει . . .

Η ΛΙΜΝΗ ΘΑ ΣΕ ΦΑΗ

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

ᾈΣΜΑ ΠΡΩΤΟΝ

(α) Κατὰ τὸ 1797, ἀφ' οὗ ὑπὸ φθίσεως πολυχρονίου παρέδωκεν ἡ ἐνετικὴ πολιτεία τὸ πνεῦμα εἰς χεῖρας τῆς τότε τὰ πάντα καταβροχθιζούσης δορυκτητικῆς τῶν Γάλλων δυνάμεως, ἐπέτυχεν ὁ Ἀλῆς παρὰ τοῦ ὁπλαρχηγοῦ Γεντίλη νὰ δύναται ἀνεμποδίστως διὰ τοῦ στολίσκου αὐτοῦ νὰ διαπλέῃ τὸν πορθμὸν τῆς Κασσιόπης. Εἰς ἐπιτυχίαν δὲ τούτου ἐσπούδασε πρῶτον νὰ ἐφελκύσῃ τὴν συμπάθειαν τοῦ ὑπασπιστοῦ Ῥόζ, μεταβάντος τότε εἰς Ἰωάννινα πρὸς ἐπίσκεψιν τοῦ τερατουργοῦντος Ἀλῆ. Ἕκαστος δύναται νὰ φαντασθῇ πόσον πολυτελῶς καὶ φιλοφρόνως ὑπεδέχθη ὁ παμπόνηρος Σατράπης τὸν ξένον ἐκεῖνον. Ἑορταὶ καὶ πανηγύρεις, ἐπιδείξεις μεγαλείου καὶ πλούτου, ἀπὸ πρωΐας μέχρις ἑσπέρας καὶ ἀπὸ ἑσπέρας μέχρι πρωΐας διεδέχοντο ἀλλήλας. Κατέπεισεν αὐτὸν τέλος νὰ νυμφευθῇ καὶ τὴν ὡραίαν Ζωΐτζαν καὶ ἠθέλησε μετὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Μουχτὰρ ὡς παράνυμφος νὰ ἑορτάσῃ τὸν γάμον.

Μόλις ἐπανελθόντος τοῦ Ῥὸζ εἰς Κέρκυραν εἶναι ἀναντίῤῥητον ὅτι ὁ Ἀλῆς ἀπέλαβε τὴν ποθουμένην ἄδειαν νὰ δύναται ἐλευθέρως νὰ διαπλέῃ τὴν Ἰονικὴν θάλασσαν. Πλήρης χαρᾶς διὰ τὸ ἀπροσδόκητον τοῦτο κατόρθωμα, ἀλλ' ὑποκρύπτων εἰσέτι τὰ ἀποτρόπαια αὐ-

του σχέδια, ἐξέφραζε δημοσίᾳ τὴν πρὸς τοὺς Γάλλους εὐγνωμοσύνην αὐτοῦ καὶ ὤμνυε διὰ τῆς παραχωρήσεως ἐκείνης νὰ μὴ ἐπιχειρήσῃ εἰμὴ τὴν καταδάμασιν καὶ ἐξόντωσιν ληστρικῶν τινων συμμοριῶν, ὑφ' ὧν δῆθεν κατετρύχοντο οἱ ὑπὸ τὴν πατρικὴν αὐτοῦ κυβέρνησιν διατελοῦντες λαοί.

Κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ 1798 αἴφνης ἐξέπλευσε τοῦ λιμένος τῆς Πρεβέζης ὁ στολίσκος τοῦ 'Αλῆ. Οὐδεὶς ἠδύνατο νὰ ἐννοήσῃ τίς ὁ σκοπὸς τῆς ἐκστρατείας ταύτης, ἀλλὰ πάντες ἐν τῷ μυχῷ τῆς καρδίας αὐτῶν ἐπίστευον ὅτι στυγερόν τι ἔργον ἔμελλε πάντως νὰ διαπραχθῇ. Ἡγεμὼν τῆς ἐκστρατείας ἦτο ὁ αἱμοβόρος 'Ιουσοὺφ, καὶ τὸ γεγονὸς τοῦτο συνέτεινεν εἰς ἐμπέδωσιν τῶν ἐν τῷ κρυπτῷ διαδιδομένων λόγων. 'Αλλὰ τίς ἐτόλμα νὰ ἐκφωνήσῃ λέξιν;

Διετάχθη ὁ στολίσκος ὅσον οἷόν τε νὰ κρύψῃ τὴν πορείαν αὐτοῦ καὶ νύκτωρ νὰ προσορμισθῇ εἰς τὰ παράλια τῆς Χαονίας. Τοῦτο συνέβαινε κατὰ τὴν νύκτα τοῦ Πάσχα. Ὄρθρου βαθέως ἀπεβιβάσθησαν οἱ φονεῖς ἐκεῖνοι καὶ διαιρεθέντες εἰς δύο σώματα οἱ μὲν ἐτράπησαν ἐπὶ τὴν κώμην Νεβίτσαν, οἱ δὲ ἐπὶ τὸν Ἅγιον Βασίλειον, ἐν ᾧ πάντες οἱ πιστοὶ ἀνυπόπτως ἐν τῷ ναῷ τοῦ Κυρίου ἑώρταζον τὴν 'Ανάστασιν τοῦ Λυτρωτοῦ. Διὸ καὶ ξιφήρεις οἱ 'Αλβανοί, εἰς ἀόπλους καὶ προσευχομένους ἐμπεσόντες, διέφθειραν ἅπαντας ἀπὸ νηπίου μέχρι γέροντος.

Αἱ δύο αὗται κῶμαι, διά τε τὸ ἐρυμνὸν τῆς θέσεως καὶ τὸ ἐμπειροπόλεμον τῶν κατοίκων σώζουσαι πάντοτε τὴν ἐλευθερίαν καὶ ἀνεξαρτησίαν αὐτῶν, ἀπόρθητοι ὅλως ἐνομίζοντο ὑπὸ τῶν 'Αλβανῶν· Διὸ καὶ μέγα κλέος ἐκ τῆς καταστροφῆς αὐτῶν περιεγένετο εἰς τὸν 'Αλῆν, ἐξ οὗ καὶ τὸ Διβάνιον κατά τινα τῆς ἀνδρείας πρὸς τὴν ἐπιβουλὴν βάρβαρον σύγχυσιν ἐπέθηκεν αὐτῷ τὴν πομπώδη τοῦ 'Ασλὰν (λέοντος) ἐπωνυμίαν. Ἔχαιρε λοιπὸν ὁ τύραννος ἀκούων ἐπαναλαμβανομένην ὑπὸ τοῦ σμήνους τῶν κολάκων αὐτοῦ τὴν πολύκροτον ἐκείνην προσηγορίαν, δι' ἧς ἐξισοῦτο πρὸς τὸν βασιλέα τῶν θηρίων,

καὶ ἠρέσκετο τὰ μέγιστα κατακλινόμενος ἐπὶ λεοντῆς ὥς περ ὑλικώτερον διὰ τοῦ συμβόλου τούτου εἰκονίζων τὸ ἄλκιμον αὐτοῦ καὶ θυμοειδὲς καὶ οὐ μόνον λεοντώνυμος, ἀλλὰ καὶ λεοντοδάμας τις ἀναδεικνύμενος.

(β) Οὐδεὶς ἀγνοεῖ ὅτι ἡ Χάμκω κατέλιπεν εἰς τὸν υἱὸν κληρονομίαν τὸ πρὸς τοὺς ἐχθροὺς αὐτῆς μῖσος καὶ τὴν ἐπιθυμίαν τῆς ἐκδικήσεως, ἥτις καὶ ἐτελέσθη ὕστερον διὰ τῆς μετά τινα ἔτη, συνδρομῇ τοῦ Ἀθανασίου Βάγια, γενομένης σφαγῆς τῶν Γαρδικιωτῶν· Δὲν ἠδυνήθη ἡ Ἐρινὺς ἐκείνη, οὐδὲ καθ' ἣν ὥραν ἐν μέσῳ φρικωδεστάτης ἀγωνίας παρέδιδε τὸ σατανικὸν αὐτῆς πνεῦμα νὰ λησμονήσῃ ὅτι τὸ 1746 ἐπιτεθεῖσα πρὸς τοὺς Γαρδικιώτας, αἴφνης συνελήφθη ὑπὸ τοῦ Χορμοβίτου Τσαούση Πρίφτη καὶ παραδοθεῖσα εἰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν αὐτῆς ὑπέστη αἰχμάλωτος δεινήν τινα ὕβριν, ἧς δὲν ἴσχυσε ζῶσα νὰ λάβῃ τὴν δέουσαν ἱκανοποίησιν.

Ἑξήκοντα περίπου ἔτη εἶχον παρέλθει ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης μέχρι τῆς ὥρας, καθ' ἣν ὁ Ἀλῆς βοῶν β ρ ά ς (πῦρ), ἐξεφώνει τὸ μιαιοφόνον τῆς σφαγῆς σύνθημα. Ἑξήκοντα περίπου ἔτη! τουτέστι δύο σχεδὸν γενεαὶ εἶχον ἐκλείψῃ ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς! Οὐδεὶς ἐξ ἐκείνων, οἵτινες κατεκράτησαν αἰχμάλωτον τὴν μητέρα αὐτοῦ, οὐδεὶς ἴσως ἦτο τότε ζῶν! Καὶ ὅμως, ὧν οἱ γονεῖς ἥμαρτον, ἐπέπρωτο νὰ δώσωσι δίκας τὰ ἀθῷα τέκνα.

Μέχρι τέλους ζωῆς αὐτοῦ διετήρησεν ὁ Ἀλῆς θρησκευτικὸν σέβας πρὸς τὴν Χάμκων. Πολλάκις ἐπανελάμβανεν ὅτι πρὸς τὴν μητέρα ἦτο ὀφειλέτης τοῦ μεγαλείου καὶ τῆς δόξης αὐτοῦ· ὅτι διὰ τῶν προτροπῶν καὶ παραινέσεων ἐκείνης ἠδυνήθη νὰ ὑπερβῇ τοσαῦτα καὶ τοιαῦτα προσκόμματα· ὅτι ὁσάκις εὑρίσκετο ἐν δυσχερείᾳ τινί, ἐκείνην ἐπεκαλεῖτο βοηθὸν καὶ τὸ φάσμα, ἐξερχόμενον τοῦ μνήματος, ἔσπευδε νύκτωρ ἐπὶ τὴν κλίνην αὐτοῦ, ἵνα ποτὲ μὲν διὰ δεήσεων καὶ δακρύων, ποτὲ δὲ δι' ἀπειλῶν καὶ ὕβρεων ἐνισχύῃ τὴν θυελλώδη καὶ ζοφερὰν αὐτοῦ καρδίαν.

(γ) 'Επαναστατήσαντος τότε τοῦ 'Ανδριανουπόλεως Γιοργήμ-πασα, ὤφειλε κατὰ προσταγὴν τοῦ ἡγεμονεύοντος Σουλτάνου νὰ εἰσφέρῃ στρατιωτικὴν δύναμιν εἰς κατατρόπωσιν τοῦ ἀντάρτου. Διὸ καὶ ἀσμένως ἐπελάβετο τῆς εὐκαιρίας ταύτης, ἵν' ἀπομακρύνῃ τὸν Μουχτάρ.

(δ) 'Επειδὴ διεφιλονεικήθη πολλάκις ἐὰν παρὰ τοῖς 'Οθωμανοῖς 'Αλβανοῖς ὑπῆρξέ ποτε ἡ τελετὴ ἐκείνη, δι' ἧς δύο μαχηταὶ συνεζεύγοντο ἀδιασπάστως προσαγορευόμενοι ἀδελφοποιτοὶ καὶ διὰ φοβερῶν ὅρκων ὑπεχρεοῦντο νὰ παρέχωσιν ἀλλήλοις ἀμοιβαίαν βοήθειαν ἐν τοῖς κινδύνοις, νομίζω κατάλληλον νὰ σημειώσω ἐνθάδε γεγονός τι ἀναφερόμενον εἰς τὴν πρώτην νεότητα τοῦ 'Αλῆ καὶ σαφῶς μαρτυροῦν ὑπὲρ τοῦ ἐθίμου ἐκείνου.

Εἶπον καὶ ἐν τῇ δευτέρᾳ τῶν σημειώσεων τούτων ὅτι οἱ Χορμοβῖται, ἀρχηγοῦντος τοῦ Τσαούση Πρίφτη, συνέλαβον καὶ παρέδωκαν τὴν μητέρα τοῦ 'Αλῆ εἰς χεῖρας τῶν Γαρδικιωτῶν. 'Αλλὰ καὶ πρὸ τῆς συλλήψεως ταύτης εἶχον πυρπολήσῃ τὰς ἐν Τεπελενίῳ οἰκίας τοῦ 'Ισλὰμ Μπέη, θείου τοῦ 'Αλῆ, καὶ αὐτὸν συλλαβόντες ζῶντα κατέσφαξαν.

Ἔφηβος ἤδη ὁ 'Αλῆς καὶ τρέφων διὰ ταῦτα ἄσπονδον μῖσος πρὸς τοὺς ἐχθροὺς τῆς οἰκογενείας αὐτοῦ, ἐκαιροφυλάκτει πρὸς ἐκδίκησιν καὶ ὄλεθρον τῶν ἀνδρείων ἐκείνων Χριστιανῶν. Συνέδεσε τότε φιλίαν καὶ ἀδελφοποιΐαν πρὸς τὸν Σκέντον Μπούϊαν καὶ Λέκκαν Ντοῦρον, ἐχθροὺς τῶν Χορμοβιτῶν, καὶ συνεννοηθεὶς μετὰ τῶν Δραγοτινῶν καὶ Λιουζατιωτῶν ἐπέπεσεν αἴφνης μετὰ δισχιλίων κατὰ τῶν Λεκλιωτῶν. Οὗτοι δέ, καίτοι ἐξ ἀπροόπτου προσβληθέντες, οὐχ' ἧττον ἀντέστησαν γενναίως μέχρις οὗ, ἐπιβοηθησάντων καὶ τῶν φίλων καὶ συμμάχων Χορμοβιτῶν, ἀπέκρουσαν τὴν στρατιὰν τοῦ 'Αλῆ, φονεύσαντες πολλοὺς τῶν ὀπαδῶν αὐτοῦ καὶ ἀναγκάσαντες καὶ αὐτὸν νὰ σωθῇ διὰ φυγῆς ἀπὸ τοῦ πεδίου τῆς μάχης. Μετὰ τὸ

ἀνδραγάθημα τοῦτο οἱ Χορμοβῖται καὶ λοιποὶ γείτονες Χριστιανοί, συνδεθέντες μετὰ τοῦ Κοὺρτ Πασᾶ, ἠνάγκασαν τὸν Ἀλῆν νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸ Τεπελένιον καὶ προσφύγῃ εἰς Λιαπουρίαν. Ἐκεῖ δὲ ἐλθὼν εἰς τὸ χωρίον Λεκεντίσιον διέμεινε παρά τινι Μπελιούσῃ φεύγων τὰς καταδρομὰς τοῦ Κούρτ Πασᾶ, ἐπικηρύξαντος πεντακισχίλια γρόσια εἰς τὸν κομίσοντα τὴν κεφαλὴν τοῦ Ἀλῆ.

Τότε οἱ δύο ἀδελφοποιτοὶ Σκέντος καὶ Ντοῦρος, συνεννοηθέντες μετὰ τοῦ καταδίκου, ἐπαρουσιάσθησαν ὡς δυνάμενοι νὰ ἐκτελέσωσι τὸν φόνον. Λαβόντες δὲ μέρος τῶν ἐνδυμάτων αὐτοῦ περιέβαλον δι' αὐτῶν πρόβατον καὶ τοῦτο διὰ βολίων φονεύσαντες, παρουσιάσθησαν εἴς τινα ἐπίτροπον τοῦ Κούρτη, φέροντες καὶ τὴν ἀπόδειξιν τοῦ φόνου καὶ παρέλαβον τὰς πέντε χιλιάδας γροσίων.

Διὰ τοῦ ποσοῦ τούτου ἐξέρχεται ὁ Ἀλῆς τῆς Λιαπουρίας, μεταβαίνει εἰς τὴν Τοσκαρίαν, στρατολογεῖ, ἐπιτρέχει τὴν Πωγωνιανήν, εἰσέρχεται εἰς τὸ Ζαγόριον, λεηλατεῖ τὴν κώμην Δοβράν, χωρεῖ μέχρι Ῥοδοτοβίου, νικᾷ τοὺς παρὰ τοῦ τοπάρχου Ἰωαννίνων πεμφθέντας εἰς απόκρουσιν αὐτοῦ, καὶ ἐν ᾧ ἔμελλε νικητὴς νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν πρωτεύουσαν, προσκαλεῖται παρὰ τῆς μητρὸς καὶ ἐπανέρχεται εἰς Τεπελένιον· διότι οἱ Χορμοβῖται ἐπολιόρκουν πάλιν αὐτό.

Εἶναι ἀναντίῤῥητον ὅτι ἡ ἀδελφοποίησις τοῦ Ἀλῆ μετὰ τοῦ Σκέντου καὶ Ντούρου συνέτειναν οὐ μικρὸν εἰς τὸ μεγαλεῖον αὐτοῦ.

Ταῦτα ἐρανισθεὶς ἐκ τῆς χρονολογίας τῆς Ἠπείρου τοῦ Κ. Ἀραβαντινοῦ, ἔκρινα κατάλληλον νὰ ἐκθέσω ἐνθάδε ὡς διαφωτίζοντα τὸν βίον τοῦ Ἀλῆ.

(ε) Ὅσα ἐν τοῖς προλεγομένοις ἐῤῥέθησαν περὶ τῶν θρησκευτικῶν τοῦ Ἀλῆ δοξασιῶν ἀπολύουσιν ἡμᾶς πάσης περὶ τῶν βλασφημιῶν τοῦ ἀθέου τούτου εὐθύνης. Προσθετέον δὲ ὅτι ἀνῆκεν εἰς τὴν αἵρεσιν τῶν Βεκτασήδων, κυνικῶν τινων παρ' Ὀθωμανοῖς φιλοσόφων, δοξαζόντων ὅτι ὀνειροπόλημα εἶναι ἡ θεότης καὶ ὅτι τὰ

περὶ τοῦ ὑπερτάτου Ὄντος καὶ τῆς μελλούσης ζωῆς διαθρυλούμενα εἶναι τῆς ἀνθρωπίνης ἀδυναμίας κομψή τις ἐπίνοια καὶ ἐρεσχελία.

Καὶ ὅμως, ἐν ᾧ συστηματικῶς ἐχλεύαζε τὰ θεῖα, ἐν ᾧ καὶ τοῦ Ἰσλαμισμοῦ κατεφρόνει καὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ, πολλάκις μυστικός τις φόβος κατελάμβανε τὴν ψυχὴν αὐτοῦ. Ἔντρομος ἐθεώρει τότε προσεγγίζον γιγαντιαίοις βήμασι τὸ τέρμα τῆς ζωῆς καὶ ἐπειρᾶτο διὰ μυρίων μέσων νὰ ἐξιλεώσῃ τὴν θεότητα. Διένειμεν ἄρτον τοῖς πένησιν, ἐκέλευεν ἀνέγερσιν κατηδαφισμένου τινὸς τῶν Ὀρθοδόξων ναοῦ καὶ γονυπετὴς προσηύχετο ὁτὲ μὲν ἐνώπιον τοῦ Ψευδοπροφήτου, ὁτὲ δὲ ἐνώπιον τῆς Θεομήτορος. Οὕτως ἐν Καλκουτασίῳ τοῦ Περατίου, ἔνθα ὁ ἱερομάρτυς Κοσμᾶς ὑπέστη τὸν δι' ἀγχόνης θάνατον, ἤγειρεν ἰδίοις ἀναλώμασι περικαλλῆ ναόν, καὶ τὴν ἁγίαν κάραν τοῦ ἀποστόλου ἐλάτρευε καὶ κατέβρεχε πολλάκις διὰ τῶν βδελυρῶν αὐτοῦ δακρύων.

Περίεργόν τι ἀνέκδοτον τοιούτου εἴδους μοὶ διηγήθη καὶ ὁ σεβάσμιος καὶ πολιὸς ἀρχιεπίσκοπος Βικέντιος Κράλιεβιτζ, ὅστις, καίτοι ἑκατοντούτης, ζωηροτάτας διατηρεῖ εἰσέτι τὰς ἀναμνήσεις τοῦ παρελθόντος. Ἔμαθον παρὰ τοῦ ἁγιωτάτου καὶ πολυπαθοῦς τούτου γέροντος, τοῦ νῦν διὰ τῆς παρουσίας αὐτοῦ κοσμοῦντος τὸν ἐν Βενετίᾳ θεόσωστον ναὸν τοῦ Ἁγίου μεγαλομάρτυρος Γεωργίου, ὅτι κατὰ τοὺς ἀπαισίους ἐκείνους χρόνους, πρωτοπαπᾶς ὢν ἐν Θεσσαλίᾳ καὶ διαχειριστὴς τῶν κτημάτων τοῦ Ἀλῆ, διετάχθη δι' ἐξόδων τοῦ Σατράπου νὰ κτίσῃ ἐκ θεμελίων τὸν ἐν Γορνιτζίβῳ ναὸν τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου, ἵνα συνέρχωνται οἱ πιστοὶ αὐτοῦ ὑπήκοοι καὶ δέωνται ὑπὲρ ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν αὐτοῦ.

Αἱ στιγμαὶ αὗται, ὡς καὶ ἐν τοῖς προλεγομένοις ἐῤῥέθη, ἦσαν σπανιώταται καὶ ἡ κατέχουσα τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἀθυμία καθ' ἃς ἡμέρας ἀπροσδόκητόν τι δυστύχημα ἐπήρχετο, μετεβάλλετο συχνότερον εἰς μανίαν ἀκατανόητον. Ἡ φαντασία αὐτοῦ ἐξήπτετο, τὰ σπλάγχνα ἐφλέγοντο ὑπὸ πυρετοῦ, καὶ ὅλος τότε εἰς τὴν ἀθεΐαν παραδεδομένος καὶ τὴν ἐμ-

φυτον αὐτῷ ὑπεροψίαν, ἐξεφώνει καταδίκας, παρευρίσκετο εἰς τὰ μαρτύρια ἦτο ἀπρόσιτος τοῖς πᾶσι καὶ ἐπίστευεν ὅτι, πράττων τοιουτοτρόπως, ἀπέδιδεν αἷμα ἀντὶ αἵματος, περιφρόνησιν ἀντὶ περιφρονήσεως πρὸς τὸ ὑπέρτατον ἐκεῖνο. Ὃν, ὅπερ ἐτόλμα ν' ἀναχαιτίζῃ τὴν ὁρμὴν τῶν εὐτυχιῶν καὶ τῶν κατορθωμάτων αὐτοῦ ἢ παρενέβαλλεν ἀπρονόητον πρόσκομμα εἰς τὴν ἐκτέλεσιν προσχεδιασθέντος τινός ἀνοσιουργήματος!

(ς) Ὅσον θαῤῥαλέος ἐφημίζετο ὁ Μουχτάρ, τόσον γνωστὸς ἐπὶ δειλίᾳ καὶ διαφθορᾷ ἦτο ὁ ἀποτρόπαιος Βελῆς.

(ζ) Εἶναι ἀναντίῤῥητον ὅτι ὁ Ἀλῆς, ὡς ἄλλος Λουδοβῖκος ἑνδέκατος ἔφερε προσηρτημένα εἰς τὸν τράχηλον φυλακτὰ καὶ ἐγκόλπια καὶ ὅτι μετὰ θρησκευτικῆς κατανύξεως καὶ ἠσπάζετο αὐτὰ καὶ ἐπεκαλεῖτο εἰς βοήθειαν.

ᾌΣΜΑ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

(α) Ἰδιοτρόπου καὶ ἴσως μοναδικῆς φύσεως ὁ Ἀλῆς συνεδύαζεν εἰς ταὐτὸ τὴν φιλαργυρίαν καὶ τὴν μεγαλοπρέπειαν. Ὅθεν, ποτὲ μὲν ἐσθῆτα περιβεβλημένος πολυτελῆ, ἐκάθητο βρενθυόμενος ἐπὶ τοῦ σατραπικοῦ θρόνου, ποτὲ δὲ ῥακενδύτης καὶ ῥυπαρὸς παρίστατο ἐν σχήματι πένητος μεμψιμοιρῶν καὶ πολλαχῶς τὴν ἑαυτοῦ τύχην ἀποδυρόμενος. Οἱ εἰδότες αὐτὸν ἐκ τοῦ πλησίον ἔσπευδον τότε ὡς ἐξ αὐθορμήτου ἐλευθεριότητος καὶ ἐπέδιδον αὐτῷ χρήματα· οὐαὶ δὲ εἰς τὸν παραφαίνοντα φειδωλίαν ἐν τῷ προσάγειν τὴν δωρεὰν αὐτοῦ.

Μετὰ τὸν ἐμπρησμὸν τοῦ ἐν Τεπελενίῳ γυναικωνίτου, ὅπου ἐφημίζετο ὅτι ἐφύλαττε κεκρυμμένους μεγάλους θησαυρούς, ἐπανελθὼν εἰς Ἰωάννινα, προσεκάλεσε πάντας τοὺς πλουσίους αὐτοῦ ὑπηρέτας καὶ καθήμενος κατὰ γῆς καὶ τύπτων μετὰ δακρύων τὰ στήθη ἔτεινεν ἀναιδῶς τὴν χεῖρα ὡς ἐπαίτης. Λέγεται ὅτι Ἀλέξιος ὁ Νοῦτσος ἀνέδειξεν ἑαυτὸν γενναιότερον πάντων, οὐδ' αὐτοῦ τοῦ Βρυώνου ἐξαιρουμένου.

Τὰ μὲν ἁρπάζων καὶ σφετεριζόμενος ὁπωσδήποτε, τὰ δὲ νομιμώτερον κτώμενος εἶχεν ὁ Ἀλῆς συσσωρεύσῃ πλῆθος τιμαλφῶν λίθων, καὶ παρὰ τοῦ τότε περιπλανωμένου βασιλέως τῆς Σουηδίας Γουσταύου Ἀδόλφου εἶχε λάβῃ ἀντὶ ὑπερόγκου τιμῆς σπανιώτατον διὰ τὸ μέγεθος ἀδάμαντα. Καθ' ἃς δὲ ἡμέρας ἔχαιρεν ἐπιδεικνύμενος τοὺς ἑαυτοῦ θησαυρούς, ἐκόσμει τὰς αἱμοφύρτους, ἀλλὰ φύσει λευκοτάτας χεῖρας διὰ τοσούτων δακτυλίων, ὥστε μόλις ἔμενον ἀσκεπεῖς αἱ ἀρθρώσεις τῶν δακτύλων.

(β) Ὁ Πλάτανος ἦτο ἐπὶ Ἀλῆ τὸ δένδρον, ἔνθα συνήθως ἐτελοῦντο αἱ κεφαλικαὶ ποιναί. Διὸ καὶ θανατηφόρος ἐνομίζετο ἡ σκιὰ αὐτοῦ καὶ ἔντρομος ὁ παροδίτης ἔστρεφε πρὸς τοὺς κλάδους τὰ βλέμματα. Παρὰ τῷ Πλατάνῳ τούτῳ ὑπῆρχεν, ὡς ἐπληροφορήθην, συνοικία γύφτων, μετερχομένων τὸ ἔργον τοῦ δημίου. Ὁ πατὴρ παρέδιδε τὴν τέχνην εἰς τὰ τέκνα καὶ οὕτως ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεὰν μεταβαίνουσα ἐτελειοποιεῖτο δι' ὠμοτέρων ἐπινοήσεων. Ὁσάκις οἱ δροφύλακες τοῦ τυράννου ἐζώγρουν τινὰ τῶν καταδιωκομένων κλεφτῶν, πρὶν ἢ εἰσέλθωσιν εἰς Ἰωάννινα, συνήθως παρέμενον μετὰ τοῦ δεσμίου ὑπὸ τὴν σκιὰν τοῦ αἱμοσταγοῦς Πλατάνου καὶ διὰ ταχυδρόμου ἀγγέλλοντες τὴν λείαν πρὸς τὸν Ἀλῆν ἀνέμενον τὰς προσταγὰς αὐτοῦ. Ὁ δέ, πάντα ἀκριβώσας τὰ περὶ τοῦ συλληφθέντος ἀνδρὸς καὶ τοὺς ἄθλους μαθὼν καὶ τὸ γένος, προσδιώριζε παραχρῆμα τὸ εἶδος τοῦ θανάτου. Καὶ τὴν μὲν ἀγχόνην καὶ τὴν καρατομίαν ἐδωρεῖτο τοῖς ὑπόπτοις καὶ μικροῦ λόγου ἀξίοις· τὴν δὲ τῶν ὀστῶν σφυροκοπίαν, τὴν ἐξόρυξιν τῶν ὀφθαλμῶν, τὴν ἀνασκολόπισιν τὴν εἰς τὰ ὦτα καὶ τὸ στόμα ἔγχυσιν τηκτοῦ καὶ ζέοντος μολύβδου καὶ ἑνὶ λόγῳ πάνθ' ὅσα ἐπὶ κακώσει τῆς ἀνθρωπότητος προσέθηκεν εἰς τὰ ἤδη ἐξευρημένα ἡ ἐπίνοια τοῦ Ἀλῆ καὶ ἡ περιτέχνησις τῶν δημίων ἀπενέμοντο πρὸς τοὺς μάλιστα γενναίους καὶ πολλαχῶς περιφανεῖς. Ὁσάκις δὲ τὸν αἰχμάλωτον εὕρισκεν ὁ τύραννος εὐμοιροῦντα πλεονεκτημάτων τινῶν, καὶ ἐντεῦθεν συμφορωτέραν τοῦ θανάτου ἔκρινε τὴν ζωὴν αὐτοῦ, μετέβαινε δι' ὑπογείων ὁδῶν εἰς ἕνα τῶν γυναικωνιτῶν, κτισθέντα ἐπὶ τούτῳ κατὰ μέσον σταυροδρομίου τινὸς ἐν Ἰωαννίνοις, καὶ ἐνταῦθα, ὥς περ ἐλλοχῶν ὄπισθεν χιαστῶν κιγκλίδων, διεσκόπει ἀσκαρδαμυκτεὶ τοὺς χαρακτῆρας τοῦ ὑποδίκου καὶ συνεβάλλετο ὡς ἀπὸ βεβαίων τεκμηρίων ποίας τινὰς ὠφελείας ἠδύνατο νὰ ἐλπίσῃ μὴ σφαγιάζων τὸ προκείμενον θῦμα. Ἡ ζωὴ τῶν ὑπηκόων ἦτο διὰ τὸν τύραννον ἁπλοῦν κτῆμα καὶ οὐδέν, κατ' αὐτόν, διέφερε τῆς χέρσου, ἥτις οὐδένα φέρει καρπὸν εἰμὴ διὰ τοῦ ἀρότρου καὶ τῆς σκαπάνης βαθέως τεμνομένη καὶ ἀναστρεφομένη.

ΑΣΜΑ ΤΡΙΤΟΝ

(α) ΒΕΛΗΣ ΓΚΕΚΑΣ. Ἀλβανός, ὅστις ὑπὸ τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Ἀλῆ ἀπέκτησε φήμην μεγάλην διώκων τοὺς κλέφτας. Ἦτο τολμηρότατος, αἱμοχαρής, ἄκαμπτος. Ὑπὲρ τῆς ἀνδρείας αὐτοῦ ἐμαρτύρησε καὶ ὁ ἥρως Κατσαντώνης, ὅτε σιδηροδέσμιος ἐν Ἰωαννίνοις εἶδεν ἐπιστάντα αἴφνης Ἀλβανόν τινα πνέοντα ἐκδίκησιν καὶ λαβόντα παρὰ τοῦ Ἀλῆ τὴν ἄδειαν νὰ ἐκδικήσῃ τὸν θάνατον τοῦ Βελῆ. Ἀτάραχος ὁ Κατσαντώνης ἠτένισε τὸ βλέμμα πρὸς τὸν ἄγνωστον τοῦτον δήμιον καὶ στραφεὶς πρὸς τὸν δεσμοφύλακα· «Ὁ ἄνθρωπος οὗτος, λέγει ὁμοιάζει πολὺ πρὸς τὸν Βελῆν Γκέκαν καί, ἂν δὲν ἀπατῶμαι, πρέπει νὰ ἦναι ἀδελφὸς τοῦ π α λ λ η κ α ρ ᾶ ἐκείνου. Παλληκαρᾶς ὁ Βελῆς, ἀλλὰ παλληκαρᾶς κ' ἐγώ· ἔκαμε τὸ χρέος του, ἔκαμα κ' ἐγὼ τὸ χρέος μου». Ταῦτα λέγων ᾐνίττετο τὴν ἐν Κρύᾳ Βρύσει συμπλοκήν, ἐν ᾗ καὶ διὰ χειρός τοῦ Κατσαντώνη ἐφονεύθη ὁ Βελῆς Γκέκας.

Ἐρωτήσας ὁ Ἀλβανός, ὅστις καὶ πραγματικῶς ἦτο ἀδελφός τοῦ φονευθέντος, καὶ μαθὼν τὴν ἔννοιαν τῶν λόγων τοῦ φοβεροῦ κλέφτου, ἐξέρχεται τῆς εἱρκτῆς, πορεύεται πρὸς τὸν Ἀλῆν καὶ αἰτεῖ παρ' αὐτοῦ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ Κατσαντώνη, ἵνα δι' ἐντίμου μονομαχίας ἐκδικηθῇ φονεύων ἐχθρὸν ἐλεύθερον καὶ οὐχὶ δέσμιον. Ὁ Ἀλῆς, ὅστις ἐκ πολυχρονίου πείρας ἐγίνωσκε τὴν ἱκανότητα καὶ τὴν ἀκαταμάχητον τόλμην τοῦ ἥρωος, ἀπέῤῥιψε τὴν γενναίαν αἴτησιν τοῦ Γκέκα καὶ διέταξεν αὐθωρεὶ νὰ σφυροκοπηθῶσιν οἱ δύο ἀδελφοὶ Κατσαντῶναι ἀπὸ ἀρθρώσεως εἰς ἄρθρωσιν.

ΙΟΥΣΟΥΦ ΑΡΑΠΗΣ. Ὁ σκληρότερος καὶ ἀπανθρωπότερος πάντων τῶν ὁπλαρχηγῶν τοῦ τυράννου. Οὗτος εἶχεν ὑπηρετήσῃ καὶ εἰς τὸν πατέρα τοῦ Βιζήρου καὶ παρακολουθήσας τρόπον τινὰ κατὰ βῆμα εἰς τὴν τύχην τοῦ Ἀλῆ, εἶχεν ἀποκτήσῃ ἐπὶ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ μεγάλην ἐπιῤῥοήν. Προκειμένης φονικῆς τινος ἐκστρατείας, οὐδεὶς ἄλλος ἀνελάμβανε τὴν ἐκτέλεσιν. Καὶ ὅμως ὅτε ἔν τινι περιπτώσει οἱ στρατιῶται τοῦ Ἰουσούφ, ἄγοντες καὶ φέροντες τὰς ἐν Ἀκαρνανίᾳ κώμας, ἐνέβαλον πῦρ εἰς τὸν ἐλαιῶνα τῆς Περατείας, ξιφήρης ὁ Ἄραψ ἐπέπεσε κατ' αὐτῶν καὶ πολλοὺς αὐτοχειρὶ ἐθυσίασε πρὸς τιμωρίαν τοῦ ἀσκόπου καὶ ἀνωφελοῦς ἐκείνου κακουργήματος. Ὁ Ἀλῆς προσηγόρευεν αὐτὸν διὰ τοῦ χαριστικοῦ μ π α μ π ᾶ καὶ ἐσέβετο ὡς πατέρα.

ΤΑΧΗΡ. Ὁ μέγας ἀστυνόμος τοῦ Ἀλῆ, ὁ ἀναδεχόμενος τὴν ἐκτέλεσιν τῶν κρυπτῶν φόνων, ὁ δεσμοφύλαξ, ὁ φίλος, ὁ σύμβουλος.

(β) ΧΡΗΣΤΟΣ ΜΙΛΙΩΝΗΣ. Εἷς τῶν περιφημοτέρων κλεφτῶν τῆς Ἠπείρου. Δυσκόλως δύναταί τις νὰ προσδιορίσῃ ἀκριβῶς τὴν ἐποχήν, καθ' ἣν ἔζησεν. Μόνον δυνάμεθα μετὰ πιθανότητος νὰ εἴπωμεν ὅτι περὶ τὰ τέλη τῆς ΙΖ´ ἑκατονταετηρίδος δὲν ὑπῆρχε πλέον. Τὸ πυροβόλον αὐτοῦ ἐφημίζετο ἀδιαμάρτητον, ὥστε καὶ μιλιόνια ὠνομάσθησαν μετὰ ταῦτα πάντα τὰ ἔχοντα τὴν ἀξίαν καὶ τὸ σχῆμα ἐκείνου. Δὲν παραδέχομαι τὴν γνώμην τοῦ Φωριέλου, πιστεύοντος ὅτι ὁ περιβόητος οὗτος κλέφτης ἐπωνομάσθη Μιλιώνης, διότι τὸ πυροβόλον αὐτοῦ ἦτο ἐκ τῶν διακρινομένων διὰ τοῦ ἐπιθέτου μιλιόνι. Νομίζω ἐξ ἐναντίας ὅτι τὸ οἰκογενειακὸν τοῦ Χρήστου ἐπώνυμον διαιωνίσθη μετὰ θάνατον ὑπὸ τῶν ἑταίρων αὐτοῦ, ἐπιτιθέμενον εἰς ὅσα πυροβόλα ἐφαίνοντο ὁμοιόσχημα πρὸς τὸ ἐκείνου. Σώζεται δημοτικὸν ᾆσμα ἐκ τῶν παλαιοτέρων, ἐν ᾧ ἐξυμνεῖται ὁ θάνατος τοῦ ἥρωος καὶ ὅπου διαλάμπει ὁ ἑξῆς στίχος·

Ὅσο εἶναι ὁ Χρῆστος ζωντανός, Τούρκους δὲν προσκυνάει.

ΜΠΟΥΚΟΥΒΑΛΑΣ. Ὁ Ἀκαρνὰν οὗτος, τέκνον ἀνδρείων προπατόρων καὶ ῥίζα περικλεῶν ἀπογόνων, ἐταπείνωσε τὴν ὀθωμανικὴν ἀγερωχίαν ἀγωνιζόμενος ὑπὲρ πατρίδος περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς παρελθούσης (τῆς 18ης) ἑκατονταετηρίδος. Νικήσας ἔν τινι συμπλοκῇ τὸν Βελῆν, πατέρα τοῦ Ἀλῆ, κατεδίωξεν αὐτὸν ἀπὸ Κερασόβου μέχρι Τεπελενίου. Ἀξιόλογον δημοτικὸν ᾆσμα, ἐξυμνοῦν τὸ κατόρθωμα τοῦτο, ἀσμένως παρατίθημι ἐνθάδε, εἰς δόξαν καὶ αἰωνίαν αὐτοῦ μνήμην.

Τ' εἶναι ὁ ἀχὸς ποῦ γίνεται κ' ἡ ταραχ' ἡ μεγάλη;
Μήνα βουβάλια σφάζονται, μήνα θεριὰ μαλλόνουν;
Οὔτε βουβάλια σφάζονται οὔτε θεριά μαλόνουν,
ὁ Μπουκουβάλας πολεμᾷ μὲ χίλιους πεντακόσους
σ' τὴ μέση 'ς τὸ Κεράσοβο καὶ 'ς τὴν Καινούργια Χώρα.
Κόρη ξανθὴ ἐχούγιαξεν ἀπὸ τὸ παραθύρι.
«Πᾶψε, Γιαννῆ, τὸν πόλεμο, πᾶψε καὶ τὰ τουφέκια,
νὰ κατακάτσῃ ὁ κουρνιαχτός, νὰ σηκωθῇ ἡ ἀντάρα,
νὰ μετρηθῇ τ' ἀσκέρι σου, νὰ ἰδοῦμε πόσοι λείπουν».
Μετροῦνται οἱ Τοῦρκοι τρεῖς φοραῖς καὶ λείπουν πεντακόσοι,
μετροῦνται τὰ κλεφτόπουλα, τοὺς λείπουν τρεῖς λεβέντες.
Ἐπῆγε ὁ ἕνας γιὰ νερό, κι' ἄλλος ψωμὶ νὰ φέρῃ,
ὁ τρίτος, ὁ καλλίτερος, στέκεται 'ς τὸ τουφέκι.

Ὁ Μπουκουβάλας οὗτος, τροπαιοῦχος καὶ νικητὴς τῶν Ὀθωμανῶν, μετέβη προβεβηκὼς ἤδη εἰς ῥωσσικὴν ὑπηρεσίαν καὶ ἀπεβίωσεν ἐν Ἱεροσολύμοις, ὅπου εἶχεν ἀπέλθῃ εἰς προσκύνησιν.

ΣΤΑΘΑΣ ΙΩΑΝΝΗΣ. Τρομερὸς καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θά-

λασσαν, ἦτο ἐπ' ἀδελφῇ γαμβρὸς τοῦ Μπουκουβάλα. Σώζεται καὶ εἰς αὐτὸν δημοτικὸν ᾆσμα, ἐκθειάζον τὴν λεόντιον αὐτοῦ καρδίαν·

Μὴ μὲ θαῤῥῆτε νειόνυφη, νύφη, νὰ προσκυνήσω;
'Εγὼ εἶμαι ὁ Γιάννης τοῦ Σιαθᾶ, γαμβρὸς τοῦ Μπουκουβάλα.

ΖΙΔΡΟΣ. Ὁ ἀείμνηστος οὗτος μαχητὴς τοῦ 'Ολύμπου, ὁ καταλιπὼν ἀθάνατον μνήμην ἐν Θεσσαλίᾳ διά τε τὴν σύνεσιν καὶ τὴν ἀνδρείαν αὐτοῦ, ἠδυνήθη ἐπὶ εἰκοσαετίαν μαχόμενος νὰ διατηρήσῃ ἐλευθέρους ὑπὸ τὴν σκιὰν τῆς σπάθης αὐτοῦ τοὺς Χριστιανοὺς τῆς 'Ελασσῶνος. Κατά τινας, ὁ γενναῖος οὗτος ἀπεβίωσεν ἐξ ἀσθενείας καταλιπὼν διάδοχον τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ ἕνα μόνον υἱὸν ἀνήλικον, τὸν Δημήτριον, φονευθέντων ἢ ἐκ φυσικοῦ θανάτου ἀπογενομένων τῶν πρεσβυτέρων.

Ὁ Ζίδρος κάνει τὴ χαρά, χαρὰ γιὰ τὸν υἱό του,
ἐκάλεσε τὴν κλεφτουριά, τὰ δώδεκα πρωτᾶτα κτλ.

Ἄλλοι ἐξ ἐναντίας, ἐν οἷς καὶ ὁ Φωριέλος, νομίζουσιν ὅτι ὁ Ζίδρος αἰχμαλωτισθεὶς ἐκαρατομήθη. Ἂν δὲν ἀπατῶμαι, ἡ ὑπόθεσις αὕτη στηρίζεται εἰς δημοτικόν τι ᾆσμα, ἀτελὲς φερόμενον μέχρι τινὸς καὶ ἔχον οὕτως·

Ἕνα πουλάκι κάθουνταν 'ς τοῦ Ζίδρου τὸ κεφάλι·
δὲν ἐλαλοῦσε σὰν πουλί, σὰν ὅλα τὰ πουλάκια,
μόν' ἐλαλοῦσε καὶ ἔλεγε, ἀνθρώπινα μιλοῦσε·
«Ζίδρο μου, σύ 'σουν φρόνιμος ἀπ' ὅλα τὰ πρωτᾶτα . . .»

'Αλλὰ τὸ ᾆσμα τοῦτο, συμπληρωθὲν μετὰ ταῦτα καὶ δημοσιευθὲν ὑπὸ τοῦ κ. Σπυρίδωνος Ζαμπελίου ὑπ' ἀριθμὸν 68, οὐδὲν μαρτυρεῖ

περὶ τοῦ βιαίου θανάτου τοῦ Ζίδρου. Σημειωτέον ἐν παρόδῳ ὅτι ἐν τῇ συλλογῇ τοῦ κ. Ζαμπελίου τὸ ὄνομα τοῦ διαβοήτου τούτου πολεμιστοῦ ἡμαρτημένως, κατ' ἐμὴν γνώμην, ἀναγινώσκεται Σίντρος ἀντὶ Ζίδρος.

Ἐθήρευεν ὁ Ἀλῆς τὰ ὅπλα τῶν διασήμων μαχητῶν, ἐξαιρέτως δὲ τῶν ὑπ' αὐτοῦ καταστρεφομένων. Ἐπίστευεν ὅτι διὰ τῶν τροπαίων ἐκείνων κατεπτόει τὴν ἑλληνικὴν ἀνδρείαν ἢ ὅτι φοβερώτερος ἐγίνετο διὰ τοιαύτης ἐπιδείξεως. Εἶχε λάβῃ δῶρον παρὰ τοῦ βασιλέως τῆς Σουηδίας Γουσταύου Ἀδόλφου τὸ πυροβόλον Καρόλου τοῦ δωδεκάτου. Εἶχεν ἀποκτήσῃ διὰ διαθήκης τὸ τοῦ Δγεζὰρ καὶ γαυριῶν ἐδείκνυε πρὸς τοὺς ἐπισκεπτομένους αὐτὸν ξένους ἄλλο δωρηθὲν αὐτῷ κατὰ τὸ 1800 ἐξ ὀνόματος Ναπολέοντος τοῦ Μεγάλου.

Ἀλλ' ὑπὲρ πάντα ταῦτα ἔφερε θρησκευτικὸν σέβας πρὸς τὴν σπάθην τοῦ Κρὶμ Γεραῦ, ἣν ἔλαβε παρὰ τοῦ Ὀρχάνου, ἀπογόνου τῆς ταρταρικῆς δυναστείας, τῆς αὐτοδικαίως κεκλημένης ἐπὶ τὸν σουλτανικὸν θρόνον ἐν περιπτώσει, καθ' ἣν ἤθελεν ἐκλείψῃ ἡ νῦν τὸ σκῆπτρον κατέχουσα γενεά.

(γ) ΠΕΡΓΑΝΤΙ-ΛΑΜΙΑ. Ὄρη ἐν Ἀκαρνανίᾳ. Ἐν τῇ ὑπωρείᾳ τοῦ δευτέρου ὑπάρχει φρούριον, ἀνεγερθὲν ὑπὸ τοῦ Ἀλῆ καθ' ἃς ἡμέρας ἐπολιόρκει τὴν Λευκάδα.

(δ) Περιττὴν κρίνω τὴν διήγησιν τῶν ἱστορικῶς παραδεδομένων ἢ ἄλλως διαθρυλουμένων περὶ Ἀλῆ καὶ τῶν ἀνακτόρων αὐτοῦ. Ἐάν τις διεξέλθῃ τὴν ἱστορίαν τοῦ Πουκεβίλλου, θέλει πεισθῇ περὶ τῆς ἀκριβείας τῶν ὑπ' ἐμοῦ πεποιημένων καὶ θέλει μάθῃ ὅσα καὶ οἷα τὰ ἐν τῷ σπηλαίῳ ἐκείνῳ πραττόμενα. Αὐτὸς ὁ Πουκεβίλλος διηγεῖται ὅτι, πορευθεὶς νύκτωρ πρὸς τὸν Ἀλῆν καὶ διερχόμενος τὰ ζοφώδη τοῦ γυναικωνίτου προπύλαια, ἔπεσεν εἰς σωρὸν κεφαλῶν καὶ τὰς χεῖρας καὶ τὰ ἱμάτια ἐμόλυνεν ἐκ τοῦ αἵματος. Ἠγέρθη ἔντρο-

μος καὶ ἀπὸ τῆς πτώσεως ταύτης μέχρι τελευτῆς τοῦ βίου ἔπασχε νευρικόν τι πάθος, ἀπόλαυσμα τῆς νυκτερινῆς ἐκείνης ἐπισκέψεως.

ΜΗΤΡΟΣ ἢ ΜΗΤΡΟΜΑΡΑΣ. Σύγχρονος καὶ συναγωνιστὴς τοῦ Ἰωάννου καὶ Κώστα Μπουκουβάλα, διέπρεψεν ὡς κλεφτάρχης ἐν παντοίαις συμπλοκαῖς καὶ ὀνομαστὸς καὶ ἐπίφοβος ἐγένετο.

Ὁ Μητρομάρας φώναξε ἀπὸ τὸ μετερίζι.

ΠΑΛΑΙΟΠΟΥΛΟΣ ἢ ΠΑΛΗΟΠΟΥΛΟΣ. Ἀνῆκεν εἴς τινα τῶν διασημοτέρων τῆς Ἠπείρου οἰκογενειῶν. Φίλος τοῦ Καναβοῦ, ὑπηρέτησεν ἐπί τινα χρόνον ἐν τῷ στρατῷ τοῦ Ἀλῆ, ἀλλὰ μετὰ τὴν δολοφονίαν ἐκείνου ἀπεχώρησεν ἐπὶ τὰ ὄρη καὶ στρατολογήσας ἐκηρύχθη ἄσπονδος ἐχθρὸς τοῦ σατράπου. Μετὰ ταῦτα, συντυχὼν τῷ ἐξορίστῳ Πασόμπεη, συνέδεσε πρὸς αὐτὸν φιλίαν καὶ ἀμφότεροι δεδοκιμασμένης ἱκανότητος συνωμόται, ἐτεκταίνοντο τὸν ὄλεθρον τοῦ Ἀλῆ.

ΚΟΝΤΟΓΙΑΝΝΑΙΟΙ. Νικόλαος καὶ Κωνσταντῖνος ἐκ τῆς Φθιώτιδος.

Κοιμᾶται ἡ καπετάνισσα νύφη τοῦ Κοντογιάννη.
Νὰ τὴν ξυπνήσω, σκιάζομαι, νὰ τῆς τὸ πῶ, φοβοῦμαι.
Τὸν Νικολάκη πιάσανε, τὸν Κωνσταντῆ βαρέσαν.

Ἦτο πατροπαράδοτον ἐν τῇ ἀειμνήστῳ ταύτῃ οἰκογενείᾳ τὸ μῖσος κατὰ τῶν Ὀθωμανῶν. Ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεὰν μετεβιβάζετο ὡς ἱερὸν κειμήλιον ἡ φοβερὰ σπάθη τοῦ γέροντος Κοντογιάννου, ἐφ' ἧς ἑλληνιστὶ γεγραμμένοι ἀνεγινώσκοντο οἱ ἑξῆς στίχοι.

Όποιος τυράννους δὲν ψηφεῖ
κ' ἐλεύθερος 'ς τὸν κόσμο ζῇ,
δόξα, τιμή, ζωή του
εἶν' μόνο τὸ σπαθί του.

ΜΑΥΡΟΜΜΑΤΗΣ. 'Ακαρνάν, ἀνήκων εἴς τινα τῶν διασημοτέρων καὶ δυνατοτέρων οἰκογενειῶν. 'Εγένετο ὕποπτος τῷ 'Αλῇ καὶ κατεδιώχθη ὑπ' αὐτοῦ.

ΕΥΘΥΜΙΟΣ ΒΛΑΧΑΒΑΣ. Γνωστὸς ἐν πάσῃ τῇ ἑλληνικῇ γῇ διά τε τοὺς ἄθλους καὶ τὸ μαρτύριον.

ΝΙΚΟΤΣΑΡΑΣ. Θεσσαλός, ἦτο καὶ οὗτος ἐν γενναίοις γενναῖος· Παραπέμπομεν τὸν ἀναγνώστην εἰς ὅσα περὶ αὐτοῦ ἔγραψεν ὁ Φωριέλος, δημοσιεύων τὰ δημοτικὰ ᾄσματα, ἐν οἷς ἐξυμνεῖται ὁ ἥρως.

Ὁ Νικοτσάρας πολεμᾷ μὲ τρία βιλαέτια,
τὴ Ζίχνα καὶ τὸ Χάντακα, τὸ ἔρημο τὸ Πράβι.
Τρεῖς μέραις κάνει πόλεμο, τρεῖς μέραις καὶ τρεῖς νύχταις.
Χιόν' ἔτρωγαν, χιόν' ἔπιναν καὶ τὴ φωτιὰ βαστοῦσαν.

ΤΖΑΚΑΣ. Καίτοι γέρων ὁ ἁρματωλὸς οὗτος διάγων ἐν Γρεβενοῖς, κατέπληξε πολλάκις τὸν 'Αλῆν.

ΓΙΟΡΓΟΘΩΜΟΣ. Ὁ διαβόητος οὗτος πολεμιστὴς ἤκμασε κατὰ τὸ τέλος τῆς παρελθούσης καὶ τὰς ἀρχὰς τῆς ἐνεστώσης ἑκατονταετηρίδος. Πολλὰ δὲ καὶ πολλοῦ ἄξια ἀνεκάλυψα περὶ αὐτοῦ ἐν τῷ χαρτοφυλακίῳ τῆς Λευκάδος. Πλῆθος ἐπιστολῶν, διευθυνομένων παρὰ τῶν ὁπλαρχηγῶν τοῦ Βιζήρη 'Αλῆ πρὸς τὴν ἐγχώριον Κυβέρνησιν τῆς πατρίδος μου μαρτυροῦσι τὴν ἀκαταδάμαστον ἀνδρείαν

τοῦ ἥρωος. Ἐκ τῶν ἐπιστολῶν τούτων δημοσιεύω μόνον δύο, τὴν μὲν παρὰ τοῦ Ντεμιτζῆ Ἀσλάνη, τὴν δὲ παρὰ τοῦ γνωστοῦ Ἰουσοὺφ Ἀράπη. Ἀμφότεραι δεικνύουσι τὴν ἀνεξάντλητον καρτερίαν τῶν Ἑλλήνων, ἀδιαλείπτως ἀγωνιζομένων πρὸς τοὺς τυράννους αὐτῶν, μαρτυροῦσι δὲ καὶ τὰς ἀνεκτιμήτους ὑπηρεσίας, ἃς ἡ ἀσήμαντος καὶ πτωχὴ πατρίς μου παρέσχε τῷ Ἑλληνισμῷ καὶ τῇ Ὀρθοδοξίᾳ, ὑποδεχομένη εἰς τὰς ἀγκάλας αὐτῆς τοὺς ἀκαταπαύστως διωκομένους ἐκείνους μαχητὰς καὶ ἐν οὐδενὶ λόγῳ τιθεμένη τὰς ἀπειλὰς καὶ τὰ φόβητρα τοῦ αἱμοβόρου Βιζήρου.

Ἐκ τῆς ἀναγνώσεως τῶν ἐπιστολῶν τούτων προκύπτει ὅτι οἱ δράττοντες τὸ ξίφος ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος ἐπέπιπτον ἐνίοτε καὶ πρὸς ὁμοθρήσκους καὶ ὁμοφύλους, ὅπερ καὶ ἀκατανόητον ἄλλως καὶ ἀνόσιον ἤθελε φανῆ, ἐὰν ἠδυνάμεθα νὰ λησμονήσωμεν ὅτι σύμμαχοι καὶ συνένοχοι τοῦ Βιζήρου Ἀλῆ ὑπῆρξαν διάσημοι ὁπλαρχηγοὶ Ἕλληνες, οἵτινες κατηνάγκαζον πολλάκις τοὺς κατοίκους κώμης ἢ ἐπαρχίας τινὸς οὐ μόνον νὰ μὴ παρέχωσιν ἄσυλον πρὸς τοὺς κλέφτας, ἀλλὰ καὶ νὰ προσβοηθῶσι τοῖς περὶ τὸν τύραννον, ἐπὶ καταστροφῇ τῶν ἐπιφόβων ἐκείνων συναδέλφων. Τινὲς τούτων ἀπέπλυναν τὸ σατανικὸν ἀνόμημα χύσαντες μετὰ ταῦτα τὸ ἴδιον αἷμα ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τοῦ Ἔθνους, ὡς ὁ Καραΐσκος ἄλλοι δὲ ἐφάνησαν ἧττον ἄξιοι τοῦ ἑλληνικοῦ ὀνόματος. Κεῖνται ἤδη ἐνώπιόν μου ἐπιστολαὶ ἐκ τοῦ αὐτοῦ τῆς πατρίδος μου χαρτοφυλακίου, μαρτυροῦσαι τρανῶς τὰ τοιαῦτα. Ἀλλὰ περιττὴν κρίνων τὴν δημοσίευσιν πασῶν τούτων, περιορίζομαι εἰς τὴν ἔκδοσιν ἐπιστολῆς τινος αὐτογράφου τοῦ Χρήστου Κατσικογιάννη, φερούσης ἅμα καὶ τὴν σφραγῖδα τοῦ γενναίου τούτου, ὅστις ἀπολογεῖται πρὸς τὸν Πρύτανιν τῆς πατρίδος μου δι' ὅσα ἐβιάζετο ἐνίοτε νὰ πράττῃ κατὰ τῶν ὁμογενῶν αὐτοῦ. Δύναται δὲ αὕτη νὰ θεωρηθῇ ὡς ἡ πολιτικὴ καὶ θρησκευτικὴ ὁμολογία τοῦ ἀληθοῦς κλέφτου.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΝΤΕΜΙΤΖΗ ΑΣΛΑΝΗ

ΤΟΙΣ ΕΥΓΕΝΕΣΤΑΤΟΙΣ ΚΑΙ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΧΡΕΩΣΤΟΥΜΕΝΗΝ ΓΕΙΤΟΝΙΚΗΝ ΑΝΤΑΠΟΚΡΙΣΙΝ ΠΕΡΙΠΟΘΗΤΟΙΣ ΜΟΙ ΕΞΟΥΣΙΑΣΤΑΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΕΔΡΟΙΣ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΜΑΥΡΑΣ

Εὐγενέστατοι καὶ περιπόθητοί μοι ἐξουσιασταὶ καὶ πρόεδροι τῆς Ἁγίας Μαύρας, ἀκριβῶς χαιρετῶ τὴν εὐγενίαν σας. Ταῖς ἀπερασμέναις ἔλαβα ἕνα ἀποκριτικὸν φιλικόν σας καὶ ἐβεβαιώθην εἰς ὅσα ἀποκριτικῶς μοὶ ἐφανερόνετε, καὶ διὰ πολλῶν πάσχετε νὰ ἀποδείξετε ὅτι ὅλως διόλου ἐπιποθεῖτε ἀναμεταξύ μας εἰρήνην καὶ νὰ φυλάττωνται ἀκίβδηλα τὰ γειτονικὰ ὅρια. Καὶ ὡς πρὸς τοῦτο τότε εἶνε βεβαιωμένον, ὅταν στερεωθῶσι μὲ καμώματα. Ἀλήθεια, ἀπὸ μέρους σας ἐδείχθη κἄποια προθυμία εἰς διωγμὸν τῶν κακῶν καὶ ἀπὸ τοὺς ἁρματωλούς σας ἐπιάσθησαν τέσσαροι πέντε ῥέμπελοι καὶ ἐλευθερώθη ὁ σκλάβος. Ὅμως ὁ ἀδελφὸς τοῦ Γεωργοθώμου καὶ ὁ ἀδελφὸς τοῦ Μακρυσταμούλη, ὁποῦ ἐφύλαγαν τὸν σκλάβον καὶ ὁποῦ εἶναι ὅλη ἡ δύναμις τοῦ Γεωργοθώμου, ἀφέθηκαν καὶ πάγουν εἰς τὴν κακίαν τους. Τέλος πάντων ὅταν ἀπὸ μέρους τῆς ἐξουσίας σας δείχνετε κατὰ τὸ πρέπον προθυμίαν εἰς κυνηγημὸν τῶν κακῶν καὶ εἰς ἡσυχίαν τῶν γειτόνων, ἡμεῖς μακρὰν δὲν εἴμεθα, ὥστε νὰ μὴν μανθάνωμεν τὴν ἀλήθειαν· καὶ ἀφοῦ βεβαιωθῶμεν οὕτω, δὲν θέλομεν δείξῃ κάμμίαν ἔλλειψιν προθυμίας εἰς ἐκεῖνα, ὁποῦ ἁρμόζουν μιᾶς εἰλικρινῶς φιλιωμένης γειτονίας. Καὶ φοβερισμοὶ ἐδῶθεν δὲν ἐστάθησαν εἰς τὰ αὐτόσε, ἀλλὰ λόγοι βιασμένοι ἀπὸ τὸ δίκαιον, διότι οἱ κακοὶ φυλαττόμενοι εἰς τὰ μέρη σας ἔρχονται καὶ κάμνουν τόσα κακὰ εἰς τούτους τοὺς τόπους. Ἐκεῖνοι, ὁποῦ φυλάττουσι τοὺς κακούς, εἶναι παρόμοιοι ὡσὰν νὰ κάμνουν αὐτοὶ οἱ ἴδιοι τὸ κακόν, καὶ ὅποιος δὲν ἐμποδίζει τὸ κακὸν εἶνε ὅμοιος μὲ ἐκεῖνον ὁποῦ κάμνει τὸ κακόν. Ὅταν ἡμεῖς ἴδωμεν τὴν προθυμίαν σας διὰ

νὰ ἦναι εἰς εἰρήνην καὶ ἡσυχίαν ἡ γειτονία μας κατὰ τοὺς νόμους τῆς εἰλικρινοῦς φιλίας, θέλει σᾶς κάμωμεν καὶ ἡμεῖς βεβαίους διὰ τὸν πολύν μας ἔρωτα διὰ τὴν ἰδίαν εἰρήνην καὶ ἡσυχίαν καὶ κοντὰ εἰς τοῦτο θέλει ἔχετε καὶ τὴν δέησιν πρὸς τὸν Θεὸν τῶν ῥαγιάδων, ὡσὰν ὁποῦ γίνεσθε αἴτιοι νὰ γλυτώσουν οἱ πικροὶ ἀπὸ τὸν ἐξολοθρευμὸν τῶν κλεπτῶν, ὁποῦ μὲ ἄκραν ἀσπλαχνίαν τοὺς κάμνουν. Εἰς ἐμέ, ὁποῦ ἔτυχα ἀρματωλὸς ἐδῶ εἰς τὸ Κάρλελι, ὡσὰν ὁποῦ εἰς τοῦτο εἶναι ἡ σκάλαις, ἀποδίδουν τὸ πταίσιμον καὶ ὅλα τὰ ἄλλα βιλαέτια τάχα πῶς ἀπερνοῦν ἀπὸ ταῖς σκάλαις, ὁποῦ φυλάγω ἐγώ, καὶ πηγαίνουν καὶ τοὺς ἀφανίζουν τελείως, καθὼς ἀλήθεια τὸ παθαίνουν. Τέλος ἡ ἐδική σας καθαρότης μὲ τὸν κυνηγημὸν τῶν κλεφτῶν θέλει διπλασιάσῃ τὴν εἰς τοῦτο ἐδικήν μας προθυμίαν καὶ οἱ ζαμπιτάδες Τοῦρκοι καὶ οἱ προεστοὶ Ῥωμαῖοι θέλει σᾶς φανερώσουν εἰς τὸ Ὑψηλὸν Δεβλέτι τὴν αὐτὴν εἰλικρίνειαν, ὁποῦ σώζετε κατὰ τοὺς νόμους τῆς γειτονικῆς φιλίας. Ταῦτα καὶ τὰ ἔτη σας θεόθεν πλεῖστα καὶ παντευτυχῆ.

1800 Μαΐου 14, Βραχῶρι.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΙΟΥΣΟΥΦΑΓΑ

Εὐγενέστατοι καὶ περιπόθητοί μου φίλοι πρόεδροι τῆς Ἁγίας Μαύρας, φιλικῶς χαιρετῶ τὴν εὐγενίαν σας. Ἔλαβον τὴν γραφήν σας, ἡ ὁποία τὰς δικαιολογίας σας ἔχει ζωγραφισμένας μὲ χρώματα ἀπρεπείας, καὶ χωρὶς νὰ ζυγιασθῇ ὁ πόνος μας θεωρούμενος ἐπάνω εἰς τὴν ζωήν μας, τιμήν μας καὶ βιός μας. Ἔλαβον εἰς ὅλα πληροφορίαν καὶ σᾶς ἀποκρίνομαι. Διὰ τὴν ἀνδραγαθίαν, ὁποῦ οἱ ἐδικοί σας ἐλευθέρωσαν τὸν Ἀμβρακιώτην ἐδικόν μας καὶ τοὺς συντρόφους τοῦ Θώμου ἔκαμαν σκλάβους καὶ τὰ ἄλογα ἐλευθέρωσαν, εὐχαριστοῦμεν καὶ ἐπαινοῦμεν τὴν προθυμίαν σας.

Ἔπρεπεν ὅμως εἰς αὐτὴν τὴν προθυμίαν καὶ γειτονικὴν φιλίαν νὰ ἀκολουθῆτε πάντα, ὅτι ἐκεῖνο τὸ καλόν, ὁποῦ δὲν εἶναι πάντοτε καλόν, δὲν εἶναι τέλειον καλόν. Θαυμάζομεν εἰς τοὺς ὅρκους, ὁποῦ θυσιάζετε ἐπάνω εἰς τὴν πίστιν σας καὶ τιμήν σας ὅτι εἰς τὸν τόπον σας οὔτε ὁ Γιωργοθῶμος φυλάττεται οὔτε ἄλλος οὔτε αἱ οἰκογένειαί των. Ἀποροῦμεν εἰς τοῦτο. Ἀρά γε δὲν σᾶς εἶναι γνωστὰ ὅσα ἐνεργοῦνται εἰς τὸν τόπον σας; ἢ πῶς ἄλλως εἶναι; Αὐτοὶ οἱ ἴδιοι ἄνθρωποί μας ἦλθον αὐτοῦ εἰς τὴν Ἁγίαν Μαύραν καὶ μὲ τὰ ἰδιά τους ὄμματα εἶδον τὰς οἰκογενείας τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Θώμου καὶ ἄλλων συντρόφων του, αἱ ὁποῖαι φυλάττονται εἰς τὸ χωρίον ὁποῦ ὀνομάζεται Καρυὰ καὶ ἔχει αὐτὰς ὑπὸ τὴν προστασίαν του αὐτὸς ὁ ἴδιος καπετάνος σας Τρύφος. Τοῦτο εἶναι βέβαιον· καὶ ἐὰν ἀσπάζεσθε τὴν ἀλήθειαν καὶ ἔχετε ἐναγκαλισμένην τὴν πρέπουσαν γειτονικὴν φιλίαν, ἀποῤῥίψετε τὴν ἀμέλειαν καὶ ἀνοικτὰ ὦτα μὴ ἀφίνετε νὰ σᾶς ἀπατοῦν οἱ ἴδιοι ἁρματωλοί σας, φύλακες τῶν κλεφτῶν ζημιωτῶν μας, καὶ βεβαιοῦσθε εἰς ὅλα καὶ προθυμοποιεῖσθε εἰς τὸ νὰ τελειωθοῦν τὰ πρέποντα ἢ εἰς αὐτοὺς τοὺς ἴδιους κακοποιοὺς ἢ εἰς τὰς οἰκογενείας των. Ἡμεῖς σᾶς ὑποσχόμεθα ἐπάνω εἰς τὴν ἀλήθειαν ὅτι, ἀφοῦ πληροφορηθῶμεν τὴν προθυμίαν σας, καθὼς ἀπαιτεῖ ἡ εἰλικρινὴς γειτονικὴ φιλία, εὐθὺς μὲ ζῆλον θερμὸν νὰ ἐναγκαλισθῶμεν τὴν φιλίαν καὶ εἰρήνην. Σᾶς ὑποσχόμεθα οἱ ἄνθρωποί σας ἐλευθέρως καὶ ἀφόβως νὰ περιπατῶσι καὶ νὰ πραγματεύωνται εἰς ὅλο τὸ Σαντζάκι Καρλελίου καὶ εἰς πᾶσάν τους περίστασιν νὰ ἔχουν τὴν πρέπουσαν διαφέντευσιν. Ἀλλὰ εἶναι στερκτὸν εἰς τὸν Θεόν, εἶναι ἐπαινετὸν εἰς τοὺς ἀνθρώπους, εἶναι δεκτὸν εἰς κανένα νόμον, τὰ μέρη σας ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος νὰ ὑποκρίνωνται φιλίαν μὲ τὰ ἐδικά μας καὶ ἔπειτα νὰ ἔχουν κρυφίαν ἔχθραν; Ἢ δὲν εἶναι τοῦτο, ὁποῦ εἰς τὰ μέρη σας φυλάττονται οἱ κακοὶ καὶ ἔρχονται ἐδῶ καὶ κάμνουσι τόσην διαφθορὰν καὶ ἀφανισμόν; Τοῦτο μάλιστα, ἀρχῆθεν βεβαιωμένον, εἶναι σωστὸν κακὸν καὶ ἂς φαίνεται καλόν, ἀλλὰ δὲν εἶναι καλόν. Ὁ πόνος μας, ἡ πίκρα μας, ἡ ἀνάγκη μας,

ὁποῦ ἐχάθη ἡ ζωή μας, ἐσβύσθη ἡ τιμή μας καὶ ἀφανίσθη τὸ βιός μας, μᾶς ἀνάγκασε νὰ χάσωμεν τὴν ὑπομονήν, τὴν ὁποίαν εἰς τόσα ἄλλα κακὰ ἐφυλάξαμεν καὶ ὡρμήσαμεν ἢ νὰ ἐκδικηθῶμεν ἢ τὴν κρυφίαν ἔχθραν νὰ κάμωμεν νὰ φανερωθῇ. Εἰς τοῦτο ἐδικοί σας δὲν ἔντεσαν, ἀπὸ ἄλλα μέρη ἔτυχαν καὶ χωρὶς νὰ ἔλθῃ εἰς ἐμὲ κἀνένα γράμμα ἀπὸ κἀμμίαν προεδρείαν, χωρὶς νὰ δοκιμάσωσι παραμικρὰν ζημίαν ἢ στενοχωρίαν, ἐλευθερώθησαν καὶ εἰς τὰς ὑποθέσεις των ἐπῆγαν. 'Αληθῶς τὰ βασιλικὰ φιρμάνια προστάζουν οἱ νησιῶται νὰ περιπατοῦν ἀνεμποδίστως εἰς τὰ μέρη τοῦ κραταιοτάτου Δεβλετιοῦ μας, ἀλλὰ τὰ ἴδια φιρμάνια καὶ χατισερίφια δὲν προστάζουν οἱ κακοποιοὶ νὰ κυνηγῶνται καὶ νὰ διώκωνται ἀπὸ τὰ νησιά; Τὸ Ὑψηλότατον Δεβλέτι δὲν θέλει ἀληθινὰ τὴν ζημίαν τῶν νησιωτῶν, ἀλλ' ἆρά γε στέργει οἱ νησιῶται νὰ φυλάττωσι τοὺς κακοποιούς, νὰ ἀφανίζουν τοὺς τόπους του; Καὶ ἡμεῖς εἰς τὸ Ὑψηλότατον Δέβλέτι ἔχομεν νὰ κλαυθῶμεν τὸ μέγιστον αὐτὸ κακόν, ὁποῦ ἀπὸ τὴν τοιαύτην φύλαξιν ἀδιακόπως μᾶς γίνεται. Εἰς ἡμᾶς δὲν εἶναι φροντὶς νὰ μάθωμεν ὅτι ἔχετε ἀρκετὰ μούλκια καὶ ἐξοδεύετε ἀπὸ τζέκαν, αὐτὰ εἶναι διὰ ἀνάπαυσίν σας καὶ χαρῆτέ τα. Ἡμεῖς προθυμίαν ἔχομεν νὰ ἔχετε ἐναγκαλισμένην τὴν πρέπουσαν γειτονικὴν φιλίαν, νὰ μὴ γίνεται τόσον ἄδικον μὲ τὸ νὰ φυλάττωνται οἱ κακοὶ εἰς τοὺς τόπους σας, νὰ ἔχετε προθυμίαν εἰς κυνηγημὸν τῶν κακῶν· ἕτοιμοι καὶ ἡμεῖς ἑπομένως νὰ φερώμεθα καθὼς ἡ γειτονικὴ φιλία ἀπαιτεῖ καὶ εἰς τὸ νὰ φυλάττωνται ἀπαράτρωτα τὰ γειτονικὰ φιλικὰ ὅρια. Θεόθεν δὲ τὰ ἔτη σας πλεῖστα καὶ παντευδαίμονα.

1800 'Οκτωβρίου 2, ἐν Βραχωρίῳ,

Περιπόθητός σας
ΙΟΥΣΟΥΦΑΓΑΣ
Χάλια Κάρλελι Μουτεσελήμης.

'Εν ἑτέρᾳ ἐπιστολῇ τοῦ 'Ντεμιτζῆ Κλεισούρα λέγεται ὅτι ὁ Γιωργοθῶμος μετὰ τοῦ Παραβόλα καὶ λοιπῶν τοῦ σώματος λοχήσαντες ἐφόνευσαν ταχυδρόμον τινὰ τοῦ Βιζήρου, καίτοι ἔχοντα μεθ' ἑαυτοῦ φρουρούς, καὶ σκυλεύσαντες τὸν νεκρόν εὗρον χίλια φλωρία ἐκτὸς τῶν ὅπλων καὶ τῶν πολυτελῶν ἱματίων. Ἄλλοθι πάλιν ὁ 'Ιουσοὺφ ἀγᾶς, ταλανίζων ἑαυτόν, λέγει πρὸς τοῖς ἄλλοις ὅτι, καίτοι ἐκ πεντήκοντα ἐτῶν διάγων πολεμικὸν βίον, οὐδέποτε ἔπαθεν ὅσα ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ὑπὸ τοῦ Γιωργοθώμου καὶ διηγεῖται ἕτερον ἀνδραγάθημα τοῦ τολμηροτάτου τούτου, ὅτι εἰσέβαλε νύκτωρ εἰς τὴν κώμην Κεχρενιάν, φρουρουμένην ὑπὸ 'Αλβανῶν καὶ ἐν ῥοπῇ ὀφθαλμοῦ ἐκ μὲν τῶν ἀλλοφύλων πολλοὺς κατέκοψεν, ἐκ δὲ τῶν τουρκοφίλων κατοίκων δύο ᾐχμαλώτισεν. Ἄλλοθεν δὲ γινώσκομεν ὅτι ὁ ἥρως οὗτος, ὀχυρωθεὶς ἐπὶ τῶν ἀκρωρειῶν τοῦ Μακρυνόρους, διετέλει ἀνεξάρτητος μέχρις οὗ ἔν τινι συμπλοκῇ πληγεὶς καιρίως ᾐχμαλωτίσθη ὑπὸ τῶν 'Αλβανῶν τοῦ 'Ιουσοὺφ 'Αράπη.

Ποῦστε βρὲ παλληκάρια μου, λίγα κι' ἀνδρειωμένα;
Πετᾶτε τὰ τουφέκια σας, σύρετε τὰ σπαθιά σας,
γιουροῦσι μέσα κάμετε, πάρτε μου τὸ κεφάλι,
νὰ μὴν τὸ πάρῃ ἡ Τουρκιά, 'Ιουσούφαγας ὁ σκύλος.

Ταῦτα ἐν συνόψει ἔκρινα εὔλογον νὰ σημειώσω ἐνταῦθα τόσῳ μᾶλλον, ὅσῳ μικρὰ περὶ Γιωργοθώμου εὗρον ἐν τοῖς ἡμετέροις χρονικοῖς.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΧΡΗΣΤΟΥ ΚΑΤΣΙΚΟΓΙΑΝΝΗ

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΕΞΟΧΩΤΑΤΟΝ ΚΑΙ ΜΕΓΑΛΟΠΡΕΠΕΣΤΑΤΟΝ ΠΡΥΤΑΝΙΝ ΕΙΣ ΑΓΙΑΝ ΜΑΥΡΑΝ

Ἐξοχώτατε,

Μὲ τὸ δουλικόν μου γράμμα δὲν λείπω νὰ μὴ σᾶς προσφέρω τὰς δουλικάς μου προσκυνήσεις καὶ νὰ σᾶς εἰδοποιήσω, ἀγκαλὰ καὶ σᾶς εἶναι γνωστόν, ὅτι διώκομαι ἀπὸ τοὺς ἀλλοφύλους διότι ὑπερασπίζομαι τὸ δίκαιον μου. Τὸ νὰ ἀποκτᾷ τινὰς ἀφεντάδες καὶ φίλους ἡ ἴδια φύσις καὶ αὐτὴ ἡ χρεία τὸν παρακινεῖ, τὸ νὰ φυλάττῃ ὅμως μετὰ ταῦτα τὴν φιλίαν καθαρὰν καὶ ἀπαρασάλευτον τοῦτο εἶνε ἴδιον, στοχάζομαι, τῶν φιλαλήθων φίλων. Ἕνας λοιπὸν ἀπὸ τοὺς φιλαλήθεις τούτους καυχῶμαι ὅτι εἶμαι καὶ ἐγὼ πρὸς τὴν ἐξοχότητά σας, ἡ ὁποία στοχάζομαι νὰ μὴ μὲ ἀδικῇ, καὶ νὰ φυλάττῃ τὴν ἴδιαν καθαρὰν ἀγάπην, εἰς τὴν ὁποίαν βασιζόμενος μὲ θάῤῥος σᾶς εἰδοποιῶ, ὅτι χθὲς ἔμαθον μίαν ἔξαφνον εἴδησιν, ὅτι ὁ Μοῦρτο Κάλης ἐτεχνάσθη γράφων εἰς τὴν ἐξοχότητά σας, ὅτι ὅσα κακὰ καὶ δυστυχίαι ἠκολούθησαν εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Βόνιτσας, ὅτι ἐγὼ τὰ ἔκαμα.

Βέβαια ὅτι φροντίζω διὰ νὰ γλυτώσω τὴν πατρίδα μου καὶ κατατρέχω ἐκείνους, ὁποῦ εἶναι ἑνωμένοι μὲ τοὺς ἀλλοφύλους, οἱ ὁποῖοι ἂν ἐμὲ κατατρέχουν, ὁ Θεὸς εἶναι δίκαιος. Οἱ ὁμογενεῖς ὅμως μοῦ κακοφαίνεται ἕνας τὸν ἄλλον νὰ κυνηγᾷ καὶ ὅλοι μαζὶ διὰ τὴν κακίαν τους χώνονται εἰς τὸν ἴδιον λάκκον, ὁποῦ σκάφτουν μὲ τὰ χέρια τους.

Ἀφεντάδες μου, ἀκούσατε, παρακαλῶ, μὲ ἐκείνην τὴν συνειθισμένην σας καὶ φιλοδικαίαν καλοκἀγαθίαν καὶ τὰ ἐδικά μου δίκαια παράπονα ἐν συντόμῳ, καὶ πάλιν ἡ προσταγή σας δὲν μένει ἀνενέργητος.

Ἀφεντάδες, σᾶς εἶναι γνωστὸν ὅτι οἱ ἀλλόφυλοι ὄχι μόνον τὴν περιουσίαν μας ἅρπαξαν καὶ τὰ ὀσπίτιά μας κατεδάφισαν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ αἷμα ἡμῶν καὶ τῶν γυναικῶν καὶ τῶν παιδιῶν μας διψοῦν καθ' ἑκάστην. Ὅθεν διὰ νὰ φυλάξωμεν κἂν τὴν τιμήν μας, προστρέχωμεν εἰς τὴν ἐξουσίαν σας γνωρίζοντες τὴν φυσικὴν καὶ φιλόχριστον φιλοξένειάν σας. Ἀλλ' ἡ ἀχόρταγος καὶ ἀνήσυχος κακία τῶν ἀλλοφύλων καὶ ἡ ὁμογνωμία μερικῶν ἐδικῶν μας ὁμοπίστων ἐπροχώρησε τόσον, ὥστε νὰ ταράξουν τὴν ἡσυχίαν μας καὶ ἐδῶ εἰς τὰς ἀγκάλας τῶν ὁμοπίστων μας. Ἂν ἐνθυμηθοῦν τὴν θρησκείαν μας καὶ ὅλα τὰ ἐπακόλουθα, τότε μοῦ φαίνεται θέλει λάβομεν ἄλλα μέτρα, διότι ὅποιος προνοᾷ, στοχάζομαι ὅτι δὲν μετανοᾷ.—Ταῦτα μὲ ὅλον τὸ σέβας καὶ περιμένω τὴν εὔσπλαγχνον καὶ πατρικήν σας προσταγήν, ἐπειδὴ ἡ ὑμετέρα σοφωτάτη ἐξοχότης δύναται ἐν συντομίᾳ νὰ γνωρίσῃ τὰς καταδρομὰς τοῦ γένους μας τόσον ἀπὸ ἀλλοφύλους ὅσον καὶ ἀπὸ μερικοὺς ὁμοπίστους μας.

13 Ἰουνίου 1802, Ζαβέρδα.

Τῆς ἡμετέρας ἐξοχότητος
Δοῦλος ταπεινὸς καὶ πρόθυμος
ΧΡΗΣΤΟΣ ΚΑΤΣΙΚΟΓΙΑΝΝΗΣ

Τοὺς δὲ ὁμοπίστους τούτους προδότας τόσον ἐβδελύττοντο οἱ ἐθνικώτατοι Λευκάδιοι, ὥστε ὁ ἁρματωλὸς Καραΐσκος, ὀφείλων κατὰ προσταγὴν τοῦ σατράπου Ἀλῆ Πασᾶ νὰ πορίζηται τὰ ζωάρκεια ἐκ Λευκάδος, ἔγραψε τὸ ἑξῆς γραμμάτιον πρὸς τοὺς ἄρχοντας τῆς νήσου.

Τίμιοι καὶ εὐγενεῖς ἄρχοντες Ἁγίας Μαύρας, προσκυνῶ. Ἐπειδὴ ὁ Βεζήρης ἀφέντης μου μὲ ἐπρόσταξε νὰ ψωνίζωμε στὸ χα-

σαπά σας, στέλνω τὰ παλληκάρια μου. Λογιάζω νὰ μὴ ξεύρετε ὅτι προσκυνῶ καὶ ἐγὼ Πατέρα, Υἱὸν καὶ Ἅγιον Πνεῦμα, Τριάδα ὁμοούσιον καὶ ἀχώριστον.

2 Ἀλωναριοῦ, 1801. Εἰς τοὺς ὁρισμούς σας

ΚΑΡΑΙΣΚΟΣ

Ἡ ἀχώριστος ἐκείνη Τριάς, ἣν ὡς σύνθημα ἐξεφώνει τότε ὁ τὴν ἑαυτοῦ ἁμαρτίαν συναισθανόμενος ἕλλην μαχητής, ἔμελλε μετ' ὀλίγον διὰ τῶν τριῶν ἱερωτέρων τῆς καρδίας αἰσθημάτων, τῆς Θρησκείας, τῆς Πατρίδος καὶ τῆς Ἐλευθερίας, νὰ συνενώσῃ ἀχωρίστως τοὺς Ἕλληνας εἰς τὸν ἔνδοξον ἐκεῖνον τῆς ἐθνεγερσίας ἀγῶνα.

ΣΑΜΟΥΗΛ — ΒΟΤΣΑΡΗΣ — ΛΑΜΠΡΟΣ ΤΖΑΒΕΛΛΑΣ. Περὶ τῶν τριῶν τούτων, ὡς λίαν γνωστῶν, οὐδὲν λέγομεν. Περὶ τοῦ δευτέρου ἀρκεῖ μόνον νὰ σημειώσωμεν ἐνθάδε ὅτι, προσκαλέσας ὁ Ἀλῆς ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν τὸν ὑπὸ τὴν ὑπηρεσίαν αὐτοῦ Καναβόν, ὀργίλος καὶ τεταραγμένος· «Εἴμεθα μόνοι, λέγει Σὺ γνωρίζεις τὴν θέσιν μου, βλέπεις τὸ πλῆθος τῶν ἐχθρῶν μου. Μάθε ὅτι κατ' ἐμὲ δεν φοβοῦμαι εἰμὴ τρία τινὰ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ. Μάντευσον, εἰ δυνατόν, τίνα;— Πρώτιστον πάντων ἀναμφιβόλως, ἀπεκρίθη ὁ Καναβός, τὸν Θεόν. — Τὸν Θεόν; Ποτὲ δὲν ἐφοβήθην, ἐκραύγασε μετὰ περιφρονήσεως ὁ Ἀλῆς.—Τότε δὲν δύναμαι νὰ μαντεύσω, εἶπεν ὁ Καναβός.— Πρῶτον φοβοῦμαι ὑπὲρ πάντα ἄλλον τὸν Σουλιώτην Χρῆστον Βότσαρην, δεύτερον τὸν Γιουσοὺφ Μπέην, Κιαγιᾶν τῆς σουλτάνας Βαλιδές, καὶ τρίτον . . .—Τίνα ἠρώτησεν ὁ Καναβός.—Τρίτον; σὲ αὐτόν!»

ΓΙΩΡΓΟΣ ΑΠ' ΤΗ ΛΑΜΑΡΗ - ΔΗΜΟΣ—ΣΤΟΥΡΝΑΡΗΣ. Ἦσαν καὶ οὗτοι ἐκ τῶν τολμηροτέρων τῆς ἐποχῆς καὶ ἐξ ἐκείνων, οἵτινες, προαισθανόμενοι τὴν ὥραν τῆς ἀναστάσεως, ἔνοπλοι φύλακες ἐγρηγόρουν πάντοτε ἐπὶ τῶν ὀρέων.

Ἐγίνωσκεν ὁ Ἀλῆς ὅτι ἐν τῇ ἐπικρατείᾳ αὐτοῦ ὠργανίζετο συνωμοσία τρομερά, καὶ ἄγρυπνος διὰ τῶν κατασκόπων αὐτοῦ παρηκολούθει εἰς τὰ διαβήματα τῶν ἰσχυροτέρων αὐτοῦ ἐχθρῶν, ἐν οἷς ἐλογίζετο καὶ τὸν Ἰγνάτιον, ὅστις μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τοῦ Βλαχάβα ὡς ἐκ θαύματος ἠδυνήθη νὰ διαφύγῃ τὴν ἀγχόνην, ἀπελθὼν εἰς Κέρκυραν ([1]).

Πάντα τὰ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην γενόμενα γινώσκουσιν οἱ ἐπιζήσαντες. Θαυμάζω μόνον πῶς οὐδεὶς μέχρι τοῦδε ἠθέλησε ν' ἀσχοληθῇ, διαφωτίζων τὰς ἡμέρας καθ' ἃς ἐν πάσῃ τῇ Ἠπείρῳ ὥσπερ τις ὑπόγειος δύναμις ἐφαίνετο ὑποσείουσα τὸ κράτος τῶν Ὀθωμανῶν καὶ ἀγγέλλουσα τὴν ὥραν τῆς ἀνεγέρσεως. Μετ' οὐ πολύ, τουτέστιν ὅταν ὁ λίθος τοῦ τάφου καλύψῃ καὶ τοὺς ὀλίγους ἐκείνους, οἵτινες αὐτόπται τῶν γεγονότων, δύνανται εἰσέτι νὰ μαρτυρήσωσιν ἀντὶ ἐπισήμων ἐγγράφων, μετ' οὐ πολύ, λέγω, πυκνὴ ὁμίχλη θέλει καλύψῃ καὶ ὀνόματα καὶ πράγματα. Κενὸν μέγα θέλει ὑπάρχῃ ἐν τῇ νεωτέρᾳ ἡμῶν ἱστορίᾳ· θέλει ἐλλείπῃ ὁ πρόλογος, ὁ διασαφῶν τὸν κατὰ τὸ 1821 ἐθνικὸν ἀγῶνα. Θέλουσι στερηθῇ μνημοσύνων οἱ καὶ πρότερον παθόντες ὑπὲρ τῆς ἀναγεννηθείσης Ἑλλάδος, καθ' ἧς ἐμάχοντο τότε πᾶσαι καὶ ἐπιχθόνιοι καὶ ὑποχθόνιοι δυνάμεις.

(ζ) Ἵνα μή τις παρατηρήσῃ, καὶ δικαίως ἴσως, ὅτι ὁ πρὸς τὸν Ἀλῆν ἀπότομος καὶ λίαν προσβλητικὸς τοῦ Ἰγνατίου τρόπος δὲν ἔχεται πιθανότητος, διότι τοιοῦτος τύραννος δὲν ἤθελεν ὑπομείνῃ

([1]) Εἰσέφρησεν ἐνταῦθα χρονολογικὸν λάθος, ἐπειδὴ ὁ μὲν Ἰγνάτιος ἐσώθη εἰς Λευκάδα κατὰ τὸν Μάϊον 1807, ὁ δὲ Βλαχάβας κατὰ τὸ 1809 ἐμαρτύρησεν ἐν Ἰωαννίνοις. Τὸ πλοῖον, τὸ μετακομίσαν τὸν Ἰγνάτιον εἰς Λευκάδα, ἐπωνομάζετο «Ἅγιος Σπυρίδων» Μαρτυρεῖ δὲ περὶ τούτου ἐπίσημος ἐν τῷ χαρτοφυλακίῳ τῆς Λευκάδος ἐπιστολὴ τοῦ στρατηγοῦ ῥώσσου Στέτερ, ἀγγέλλοντος τὴν ἄφιξιν τοῦ μητροπολίτου πρὸς τὸν Κόμητα Ἰωάννην Καποδίστριαν.

ἀταράχως τὸν ἔλεγχον τῶν κακουργημάτων αὐτοῦ, νομίζω ἀναγκαῖον νὰ ἐκθέσω ἐνθάδε διὰ βραχέων τὸ ἑξῆς ἱστορικὸν γεγονός.

Ἔζη ἐν Ἰωαννίνοις ὁ Σεῖκ Ἰουσοὺφ, ἀνὴρ σεβάσμιος διά τε τὴν ἁγνότητα τῶν ἠθῶν καὶ τὴν παῤῥησίαν, μεθ' ἧς πολλάκις ἐστιγμάτιζε τὴν ὠμότητα τοῦ τυράννου. Μετὰ τὴν καταστροφὴν τῶν Γαρδικιωτῶν καὶ τὴν σφαγὴν τοῦ Δεμὴρ Δόστ καθ' ἃς ἡμέρας τὰ μαρτύρια καὶ αἱ ἀπαγχονίσεις κατέπληξαν τὴν Ἤπειρον, εἰσέρχεται οὗτος εἰς τὸ σατραπεῖον. Οἱ σωματοφύλακες ἔντρομοι κλίνουσι τὸν αὐχένα ἐνώπιον τῆς ὀργῆς αὐτοῦ. Βλέπουσι τὸν ἄνδρα διευθυνόμενον πρὸς τὴν αἴθουσαν, ὅπου ὁ Ἀλῆς εὑρίσκεται, καὶ ὅμως οὐδεὶς ἀποτολμᾷ ν' ἀναχαιτίσῃ τὴν ὁρμὴν τοῦ προφήτου.

Ὁ Ἀλῆς, μόλις ἰδὼν αὐτόν, ἐγείρεται ἀπὸ τοῦ κλιντῆρος, ὅπου ἀνεπαύετο, καὶ προσκαλεῖ τὸν Ἰουσοὺφ νὰ καθίσῃ. Ὁ δὲ ἀποποιεῖται καὶ μετὰ φωνῆς βροντώδους· «Δὲν ὑπάρχει, λέγει, οὐδὲ σπιθαμὴ τοῦ τάπητος, ὃν ἤδη πατῶ, δὲν ὑπάρχει ἐν τῇδε τῇ αἰθούσῃ οὐδὲ ἓν ἔπιπλον, ἔνθα νὰ μὴ βλέπω τὴν ἁρπαγὴν καὶ τὸ αἷμα. Ὁ κλιντήρ, ἐφ' ὃν μὲ προσκαλεῖς νὰ καθίσω, ὑπῆρξεν ἴσως ὁ τόπος τῆς ἀγωνίας τῶν ἀδελφῶν σου. Τὰ ξίφη, τὰ ἐπὶ τοῦ τοίχου κρεμάμενα, ἠμβλύνθησαν ἐπὶ τῶν κρανίων τῶν Σουλιωτῶν. Βλέπω ἐνώπιόν μου τὸν τάφον τῆς Ἐμιννές, τῆς ἐναρέτου συζύγου, ἣν σὺ ἐφόνευσας. Ἀπὸ τοῦ τόπου, ἐν ᾧ ἵσταμαι, ὁ ὀφθαλμὸς καθορᾷ τὴν λίμνην, ἔνθα ἔπνιξας δέκα ἑπτὰ μητέρας, πολὺ καθαρωτέρας τῶν χειλέων τῶν ἐκφωνησάντων τὴν καταδίκην αὐτῶν, καὶ ἔνθα τόσα καὶ τόσα θύματα τῆς μανίας σου καθ' ἑκάστην ἀπόλλυνται. — Φθάνει, φθάνει, ἐκραύγασε δακρύων καὶ στενάζων ὁ Ἀλῆς. Μὴ μὲ καταρασθῇς...»

Ὁ Ἰουσοὺφ ἐξέρχεται τῆς αἰθούσης ἀποτινάσσων ἀπὸ τῶν σανδάλων τὸν κονιορτὸν τῶν ποδῶν αὐτοῦ καὶ διασχίζων τὰ στίφη τῶν σωματοφυλάκων, οἵτινες, ὡς ὑπὸ θρησκευτικοῦ φόβου κατεχόμενοι, οὐδὲ ν' ἀναβλέψωσι πρὸς αὐτὸν ἐτόλμησαν.

Καὶ ταῦτα μὲν τὰ περὶ τοῦ Ἰουσοὺφ ἱστορούμενα. Ἀλλὰ περὶ

τοῦ Ἰγνατίου σημειωτέον ὅτι ἦτο ἐπίσημον μέλος τῆς Ἑταιρείας, ἥτις παρεσκεύαζεν ἤδη ἐν τῷ κρυπτῷ καὶ προωδοποίει τὰ τῆς ἐπαναστάσεως, ἣν ὁ Ἀλῆς διενοεῖτο νὰ τρέψῃ πρὸς τὸ ἴδιον συμφέρον, δι' ἥν αἰτίαν καὶ παρίσταται ἐνθάδε ἀποκαλύπτων πρὸς τὸν Ἰγνάτιον τὸ μέγα σχέδιον, ὅπερ ἐμελέτα, τὴν ἰδίαν ἀπὸ τοῦ Σουλτάνου ἀνεξαρτησίαν καὶ ἴσως αὐτοῦ τοῦ θρόνου τὸν σφετερισμόν. Καὶ ἀληθῶς οὐδεὶς ἀγνοεῖ ὅτι ἐπέτυχε νὰ εἰσδύσῃ εἰς τὸ μυστήριον τῆς Ἑταιρείας καὶ ὅτι πρὸς τὰ μέλη τῆς ἀδελφότητος παρεῖχεν ἐλπίδας συνεργείας ὑπὲρ τοῦ σκοποῦ αὐτῆς· ὅτι θεία δύναμις ἐτύφλωσε τὴν Πύλην ὅτε ὁ Ἀλῆς, ἐπιορκῶν, ἔφραζε τὸ ἀπόῤῥητον καὶ ἐμήνυε τοὺς συνωμότας αἰτῶν ἀντὶ τῆς προδοσίας τὴν χάριν τῆς ζωῆς· ὅτι πάλιν ἐνεργείᾳ τῆς θείας δυνάμεως ἥ τε καταδίωξις τοῦ Ἀλῆ καὶ ὁ ἀποκλεισμὸς αὐτοῦ συνέβησαν καθ' ἃς ἡμέρας ἡ ἑλληνικὴ ἐπανάστασις εἶχεν ἀνάγκην μικρᾶς τινος ἀνέσεως ὅπως ἐνισχυθῇ· ταῦτα γινώσκουσιν ἅπαντες οἱ ἀσμένως τὰ ἑλληνικὰ μελετῶντες. Διὸ καὶ ἁπλῆν μνείαν ἔκρινα ἱκανὴν εἰς διασάφησιν τῶν ἐν τῷ ᾄσματι ἀναφερομένων.

ΑΘΑΝΑΣΗΣ ΔΙΑΚΟΣ

ΤΟΙΣ

ΥΠΕΡ ΠΙΣΤΕΩΣ ΚΑΙ ΠΑΤΡΙΔΟΣ

ΑΓΩΝΙΖΟΜΕΝΟΙΣ

ΑΝΔΡΙΑΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΔΙΑΚΟΥ

ΕΝ ΛΑΜΙᾼ

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ

«Γιὰ ἰδὲς καιρὸ ποῦ ἐδιάλεξεν ὁ Χάρος νὰ μὲ πάρῃ,
Τώρα ποῦ ἀνθίζουν τὰ κλαριά, ποῦ βγάν' ἡ γῆ χορτάρι».

Εἶδόν ποτε μητέρα οἰκτρῶς ὀδυρομένην ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ μονογενοῦς αὐτῆς τέκνου, καὶ σιωπηλῶς μετὰ σεβασμοῦ ὑπὸ ἀνεκφράστου βαρυθυμίας κατεχόμενος ἐτόλμησα νὰ προσέλθω ἐπ' ἐλπίδι, ὅτι ἤθελον δυνηθῇ μικράν τινα νὰ προσενέγκω ἀνακούφισιν εἰς τὸ ἀφόρητον ἄλγος τῆς πενθούσης διὰ τῶν τετριμμένων ἐκείνων παραινέσεων δι' ὧν συνήθως πειρώμεθα νὰ καταστείλωμεν τὰς ἀκαθέκτους ἐκρήξεις ἀπηλπισμένης τινὸς καρδίας.

Οὔτε κυπάρισσοι οὔτε πολύτιμα ἄνθη οὔτε σιδηραῖ κιγκλίδες οὔτε μάρμαρα περιεκόσμουν ἢ ἐπεσκίαζον τὸ τελευταῖον ἐκεῖνο κατοικητήριον. Εἷς μόνος ἀνεξέργαστος λίθος ἐσημείου τὴν κεφαλὴν καὶ ἐπ' αὐτοῦ ἐκάπνιζεν ὁ νεκρολίβανος, καιόμενος ἐντὸς τοῦ κοιλώματος εὐτελοῦς κεράμου. Τὸ χῶμα, προσφάτως ἀνασκαφέν, ἐφαίνετο ἐξωγκωμένον καὶ κύκλῳ ὀλίγη χλόη ἐχάραττε τὰ στενώτατα ὅρια, ἐν οἷς πάντα περικλείονται τὰ ἀνθρώπινα. Ἔνθεν κἀκεῖθεν ἄλλα διεσπαρμένα μνήματα καὶ ἔν τινι γωνίᾳ προσηλωμένον ἐπὶ γηραιᾶς ἐλαίας τὸ σήμαντρον τοῦ κοιμητηρίου, πολλαχῶς ἐκ τῆς σκωρίας πεποικιλμένον καὶ μὴ κινούμενον παρὰ διὰ μακροῦ σχοινίου ἕρποντος σπειροειδῶς περὶ τὸν ἀπηρχαιωμένον κορμόν.

Μετὰ θρησκευτικοῦ φόβου προσεγγίσας καὶ ἰδὼν τὴν γυναῖκα γο-

νυπετῆ, φέρουσαν ἐπὶ τοῦ τραχήλου ἀτάκτως λελυμένην τὴν κόμην, δρύπτουσαν διὰ τῶν ὀνύχων τὰς παρειὰς καὶ ἀδιαλείπτως ποτὲ μὲν καταφιλοῦσαν τὴν γῆν, ποτὲ δὲ κλίνουσαν τὸ ὠτίον ἐπὶ τοῦ μνήματος καὶ ὡσανεὶ ἀκροαζομένην τῆς φωνῆς τοῦ τεθνεῶτος, ᾐσθάνθην ἐμαυτὸν συντετριμμένον, καὶ καταληφθεὶς ὑπὸ ἀφάτου συγκινήσεως ἔμεινα ἀσκεπὴς καὶ ὄρθιος ἀπέναντι τοῦ μητρικοῦ πάθους, μὴ τολμῶν νὰ διαταράξω τὸν μυστηριώδη διάλογον, δι' οὗ προφανῶς ἐτίθετο εἰς συγκοινωνίαν ἡ ζῶσα πρὸς τὸν ἐν τῷ ᾅδη πεφιλημένον αὐτῆς υἱόν.

Ἤκουσα τότε πρῶτον μετὰ βαθυτάτης κατανύξεως τὰ κάλλιστα τῶν ἡμετέρων μ ο ι ρ ο λ ο γ ί ω ν καὶ ἔμεινα μέχρι τέλους ἀποῤῥοφῶν τὰς ἀναθυμιάσεις τῆς νεκρικῆς ἐκείνης ποιήσεως, ἴσως προαισθανόμενος ὅτι ἔμελλε νὰ ἔλθῃ ποτὲ ὥρα, καθ' ἣν θρηνῳδῶν κ' ἐγὼ ἤθελον δυνηθῇ ν' ἀποτίσω τὴν ὀφειλήν μου πρὸς ἐκείνους, οἵτινες, ἀφοῦ τὰ ἱερὰ αὐτῶν λείψανα διέσπειραν ἁπανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος πρὸς γονιμοποίησιν τοῦ πολυπαθοῦς ἡμῶν ἐδάφους, κεῖνται ἀμνημόνευτοι, ἀ μ ο ι ρ ο λ ό γ η τ ο ι.

Οὐδ' ἔπαυον αἱ ὀλολυγαὶ τῆς τρισαθλίας μητρός! Ἡ θύελλα τοῦ κοπετοῦ προέβαινεν ἀενάως, οἱ δὲ στεναγμοί, συνοδευόμενοι ὑπὸ ὀδυρμῶν καὶ ῥαγδαίων δακρύων, τηλικαύτην εἶχον λάβῃ ἐπίτασιν, ὥστε δὲν ἐδυνάμην πλέον οὔτε τοῦ μέτρου τὴν ἁρμονίαν οὔτε τῶν ἰδεῶν τὴν συνάφειαν νὰ παρακολουθήσω. Καὶ ὅμως ἀνωτέρα τις καὶ ἀκαταμάχητος δύναμις μ' ἐκράτει ἀκίνητον ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, ὅπου διεδραματίζετο τὸ ἐλεεινὸν θέαμα. Ὁ διάλογος ἀνεξάντλητος. Νέαι ἐρωτήσεις προεκάλουν νέας ἀπαντήσεις, ἀφ' ἑνὸς ἡ ζωή, ἐκθέτουσα τὰ τοῦ κόσμου, ἀφ' ἑτέρου ὁ θάνατος, ἀφηγούμενος τὰ τοῦ ᾅδου, φοβερὰ καὶ σπαραξικάρδιος συνέντευξις, ἐμπνέουσα ἀπερίγραπτον τρόμον, ἀλλὰ συνάμα ἐπιχέουσα ἀπροσδοκήτους παραμυθίας διὰ τοῦ ὕψους καὶ τοῦ κάλλους τῶν αἰσθημάτων, ἅτινα ἐγείρονται ἐκ τῆς πενθίμου ἐκείνης παραστάσεως.

Μεταξὺ τῶν ᾀδομένων ἤκουσα παρὰ τοῦ νεκροῦ ἀπαγγελλό-

μενον καὶ τὸ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τῶν προλεγομένων μου δίστιχον. Καὶ ἀφ' οὗ ἐπὶ πολὺν χρόνον ἔμεινε τεθαμμένον ἐν τῇ καρδίᾳ μου, ἕκαστον δὲ αὐτοῦ στοιχεῖον, ἑκάστη συλλαβὴ ὑπῆρξαν τὰ ψιχία, ἐξ ὧν πολλάκις ἐτράφησαν τὰ ποιητικά μου ὀνειροπολήματα, ἔρχεται πάλιν ἀκέραιον ἐν πάσῃ τῇ ἀρχικῇ αὐτοῦ καλλονῇ τοιοῦτο, οἷον ἐξῆλθε τῶν χειλέων τοῦ ποιήσαντος αὐτό, περιβεβλημένον τὴν ἀμίμητον ἁρμονίαν καὶ ὥσπερ ἀναδεδυκός ἐκ τοῦ πελάγους τῶν αἰσθημάτων, ἐν οἷς εὑρέθη βεβυθισμένη ἡ μεγαλουργὸς ψυχὴ τοῦ ἀγωνιῶντος ποιητοῦ, ἔρχεται, λέγω πάλιν νὰ μὲ συνοδεύσῃ κατὰ τὸν νέον διάπλουν, δν ἐπεχείρησα.

Γιὰ ἰδὲς καιρὸ ποῦ ἐδιάλεξεν ὁ Χάρος νὰ μὲ πάρῃ.
τώρα π' ἀνθίζουν τὰ κλαριά. ποῦ βγάν' ἡ γῆ χορτάρι!

Τὸ εὔοσμον, τὸ ἀειθαλὲς τοῦτο ἄνθος ὁμολογουμένως ἐβλάστησεν ἐκ τῶν σπλάγχνων τοῦ 'Αθανασίου Διάκου, οὐχὶ δὲ διότι βεβαιοῦται παρὰ τῶν ἱστορικῶν (1)*, οὔτε διότι ἡ κοινὴ συνείδησις ἐπεκύρωσε τὴν παράδοσιν, ἀλλὰ διότι πρὸς τοὺς τὰ τοιαῦτα μεμυημένους ἐν ταῖς ὀλίγαις ἐκείναις λέξεσι διασώζεται φωτογραφημένος ὁ ἥρως, ὁ θεοσεβὴς ἀθλητής, τὸ πρότυπον τοῦ ἠθικοῦ καὶ φυσικοῦ κάλλους, ὁ ἀληθὴς καὶ γνήσιος γόνος τοῦ μεσαιωνικοῦ ἁρματωλισμοῦ, ὁ σεμνὸς μαχητής, ὁ ἀπόστολος, ὁ ἀποδεχόμενος ἐν πλήρει πνεύματος ἠρεμίᾳ τὰς βασάνους τοῦ μαρτυρίου, ἀλλὰ καὶ ὁμολογῶν πᾶσαν τὴν πικρίαν, ἣν παρῆγεν ἐν αὐτῷ ἡ συναίσθησις τοῦ θανάτου ἐν στιγμῇ, καθ' ἣν μετὰ τῆς ἀνθοστεφοῦς ἀνοίξεως ἤρχοντο ἀναφυόμενοι καὶ οἱ πρῶτοι βλαστοὶ τῆς ἐθνικῆς ἀναγεννήσεως. Ἡ διάγνωσις αὕτη εἶναι ἀκράδαντος, ἵσταται δὲ ὑπεράνω τῆς μαρτυρίας τῶν χρονογράφων καὶ τοῦ κύρους τῆς κοινῆς γνώμης. Ἄλλως πρὸς τὰ ὄμματα ἐμοῦ οἱ δύο ἐκεῖνοι στίχοι, τεταγμένοι παραλλήλως, περιέχουσι τοσαύτην εὐωδίαν καὶ διεγεί-*

Ὅρα Σπυρίδωνος Τρικούπη 'Ιστορίαν τῆς 'Ελληνικῆς 'Επαναστάσεως. Τόμος Α', σελὶς 265, ἐκδ. Λονδίνου.

ρουσιν ἐντυπώσεις τοσοῦτον θελκτικάς, ὥστε ὁσάκις στρέφω ἐπ' αὐτοὺς τὸ βλέμμα, διακρίνω νοερῶς ἰχνογραφημένην τὴν λάρνακα, ἔνθα καθεύδει ἡ καρδία τοῦ τροπαιοφόρου μεγαλομάρτυρος.

Οὐδεμία λοιπὸν ἀμφιβολία περὶ τῆς γνησιότητος τοῦ βραχυτάτου, ἀλλ' ἀπεράντου ἐκείνου θρήνου. Εἶναι βαρύτιμον κληροδότημα. μεταβιβασθὲν παρὰ τοῦ Διάκου εἰς τοὺς ποιητὰς τῆς νέας Ἑλλάδος, εἶναι κελάδημα ἱκανὸν νὰ συγκινήση τοὺς ἀνυδροτέρους ὀφθαλμοὺς καὶ τὰς τραχυτέρας καρδίας. Κατέστη δὲ τοσοῦτον δημοτικόν, ὥστε σπανίως παραλείπεται ὁσάκις στενώτατός τις ἐκ τῶν οἰκείων λαλῇ ἀντὶ τοῦ τεθνεῶτος καὶ μέμφεται τὴν μοῖραν, ἥτις ἠθέλησε νὰ τὸν ἁφαρπάση ἐνῷ μόλις σφριγῶν καὶ νέος ἔθετε τὸν πόδα ἐντὸς τῶν ἀνθώνων τῆς ζωῆς καὶ τοῦ κόσμου.

Ἀλλ' ὡς ἀναντίῤῥητον ὅτι ποιητὴς αὐτοσχέδιος τῆς μυροβλήτου στροφῆς ὑπῆρξεν ὁ Διάκος, οὕτω καὶ ἀληθὲς ὅτι ἀφότου εὐτύχησα ν' ἀκούσω τὸ νεκρώσιμον ᾆσμα, ἐγεννήθη ἐν τῇ διανοίᾳ μου ἡ ἰδέα τοῦ ἑπομένου στιχουργήματος, οὐδ' ἔπαυσα διαλογιζόμενος τίνι τρόπῳ νὰ ἐξυμνήσω ἐπαξίως τὸν γίγαντα τῆς Δωρίδος καὶ πῶς νὰ τελέσω μνημόσυνον ὑπὲρ ψυχῆς, πληρούσης ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον τῆς φαντασίας μου τὸ στερέωμα.

Ἡ ἰδέα αὕτη μ' ἐβασάνιζεν, ἀσχολούμενον περὶ τὸν καταρτισμὸν τοῦ ἡμετέρου ἐθνικοῦ μαρτυρολογίου. Σήμερον δέ, ὅτε παρίσταμαι ἵνα καταθέσω ἐπὶ τῆς γῆς, ἥτις ἔπιε τὸ αἷμα τοῦ ἀειμνήστου θύματος, τὸ εὐτελὲς θυμίαμά μου, σήμερον τρέμω μὴ ἀναδειχθῶ ἀνάξιος καὶ μὴ ὑπὸ τὸ μέγεθος τηλικούτου ἐπιχειρήματος ἀποκαλυφθῇ πᾶσα ἡ μικρότης καὶ ἡ ἀδυναμία μου.

Γένοιτό μοι ἀρωγὸς καὶ προστάτης ὁ μεγάθυμος ἥρως, ὁ ἐν μέσῳ τῶν καταιγίδων τοῦ χειμῶνος εὐαρεστηθεὶς νὰ συμβιώση μετ' ἐμοῦ, ὁ ἐπὶ μῆνας ὁλοκλήρους ἐπισκιάσας τὸν ὕπνον μου, ὁ παρακολουθήσας τὰ διαβήματά μου ἐν ξηρᾷ καὶ θαλάσση, ὁ μετὰ στοργῆς ἀκρο-

ασάμενος τῶν μυστικῶν μου θλίψεων ἐπὶ τοῦ ἐρήμου σκοπέλου ἔνθα προσωρμίσθην.

Γένοιτό μοι ἀρωγὸς καὶ προστάτης!

Μαδουρῆ

Περὶ τὰ μέσα τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος ἐγεννήθη ἐν Μουσουνίτσᾳ τῆς Παρνασσίδος ὁ Ἀθανάσιος Γραμματικός, προπάτωρ τοῦ ἡμετέρου ἥρωος. Νέος ἔτι τὴν ἡλικίαν ἠσπάσθη τὸ στάδιον τῶν ὅπλων καὶ μεθ' ἑνὸς ἀδελφοῦ κ' ἑνὸς πρωτεξαδέλφου κατετάχθη εἰς τὴν ἁρματωλικὴν συμμορίαν τοῦ ἐξ Ἁγίας Εὐθυμίας διαβοήτου Κωνσταντάρα. Περὶ τοῦ ἐν γενναίοις τούτου γενναίου κρίνω περιττὴν πᾶσαν μνείαν, οὐ μόνον διότι φοβοῦμαι μὴ δικαίως μ' ἐπικρίνῃ τις ὡς περιττολόγον, ἀλλὰ διότι καὶ ἀκριβῆ βιογραφίαν αὐτοῦ ἐξέδωκε πρό τινος χρόνου ὁ ἀξιότιμος φίλος μου Κωνσταντῖνος Σάθας (¹), *πρὸς ὃν ἀπευθύνω δημοσίᾳ χάριτας δι' ἃς μετὰ παραδειγματικῆς προθυμίας μοὶ ἔδωκε πολυτίμους ἱστορικὰς εἰδήσεις, παραλαβών με συμμέτοχον τοῦ θησαυροῦ, ὃν ἀπεταμίευσεν οὔτε θυσιῶν φειδόμενος οὔτε μόχθων, ἀλλὰ νύκτα καὶ ἡμέραν ἐργαζόμενος, ὅπως διασώσῃ ἐκ τοῦ ὀλέθρου τὰ ἆθλα καὶ τὰ ὀνόματα τῶν ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος ἐπὶ τέσσαρας ὅλους αἰῶνας ἀγωνισαμένων.*

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κωνσταντάρα συνεκρότησεν ὁ Γραμματικὸς ἴδιον σῶμα, δι' οὗ ἔβλαπτε συνεχῶς τοὺς ἐν Παρνασσίδι καὶ Δωρίδι Ὀθωμανούς. Ἀλλά, πεσόντος τοῦ αὐταδέλφου ἔν τινι συμπλοκῇ καὶ πολλῶν ἐκ τῶν ἑταίρων διασκορπισθέντων, τὸ μὲν σῶμα ταχέως διελύθη, ὁ δὲ Ἀθανάσιος, τυχὼν ἀμνηστείας, ἀπεσύρθη εἰς τὴν πατρίδα αὐτοῦ, ὅπου

(¹) *Ὅρα Χρυσαλλίδα. Τόμ. Γ', φυλλάδιον ΞΑ' - ΞΒ'.*

καὶ ἐτελεύτησε, καταλιπὼν τρεῖς υἱούς, τὸν Μῆτρον, τὸν Κωστούλαν, τὸν Νῖκον καὶ μίαν θυγατέρα, τὴν Στάμω.

Ὁ Μῆτρος καὶ ὁ Κωστούλας συνεστράτευσαν καὶ συνηγωνίσθησαν μετὰ τοῦ ἐκ Βουνιχώρας Βλαχοθανάση, ὕστερον δὲ συνετάχθησαν τῷ Ἀνδρούτσῳ, παραλαβόντι τὴν ἀρχηγίαν, καὶ παρηκολούθησαν πιστῶς εἰς τὴν τρικυμιώδη πνοὴν τῆς λαίλαπος ἐκείνης. Καὶ ὁ μὲν Κωστούλας, ἀξίως λόγου μαχόμενος, ἔπεσε κατὰ τὴν ἐν ἔτει 1796 ἀείμνηστον διὰ τῆς Πελοποννήσου κάθοδον τοῦ Ἀνδρούτσου· ὁ δὲ Μῆτρος, συμμαχήσας μετὰ τοῦ Λουκᾶ Καλλιακούδα, ἐφονεύθη καὶ οὗτος ἐν τῇ κατὰ τὸ 1802 μάχῃ τῆς Καβρολίμνης. Ὁ μόνος ἐπιζήσας ἐκ τῶν τριῶν ἀδελφῶν Νῖκος, ἀφιερωθεὶς παιδιόθεν εἰς τὸν ποιμαντικὸν βίον, ἔζησεν ἐν Μουσουνίτσᾳ, τελευτήσας δὲ ἐν ἔτει 1809, κατέλιπε δύο υἱούς, τὸν Μῆτρον, ἐπονομαζόμενον Μασσαβέταν, ὡς υἱοθετηθέντα παρὰ τοῦ Ἰωάννου Μασσαβέτα, ἀτέκνου συζύγου τῆς ἐκ πατρὸς θείας αὐτοῦ Στάμως, καὶ τὸν Ἀ θ α ν ά σ ι ο ν.

Οὗτος ἐγεννήθη κατά τινας μὲν περὶ τὰ 1792 ([1]), κατὰ δὲ τὸν γηραιὸν φίλον μου Ἰωάννην Φιλήμονα, ὅστις μόνος ἐκ τῶν ἡμετέρων ἱστοριογράφων ἐκόσμησε τὸ πολύτιμον Δοκίμιόν του διὰ βιογραφικῶν λεπτομερειῶν, ἱκανῶν νὰ δώσωσιν ἀκριβῆ τινα τοῦ Διάκου εἰκόνα περὶ τὰ 1786. Ἡ διαφωνία αὕτη εὐκόλως ἐξηγεῖται, ἐάν τις λάβῃ ὑπ' ὄψιν τὴν ἀθλίαν κατάστασιν, ἐν ᾗ διετέλει τότε χώρα διοικουμένη ὑπὸ ἀλλοφύλων οὐδόλως ἐνδιαφερομένων περὶ τακτικῆς καὶ ἐπισήμου πιστοποιήσεως τῶν γεννήσεων καὶ τῶν θανάτων.

Ὁ Ἀθανάσιος μόλις ἔφηβος εἰσήχθη παρὰ τοῦ πατρὸς ὡς δόκιμος εἰς τὴν παρὰ τὸν Ἐρινεὸν (Ἀρτοτίναν) μονὴν τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου, ὅπου μετ' ὀλίγον ἐχειροτονήθη Δ ι ά κ ο ν ο ς.

Ἡ πρώτη αὕτη δοκιμασία βεβαίως συνέτεινε πρὸς διάπλασιν τῆς

([1]) Τὴν χρονολογίαν ταύτην ἐξάγω ἐκ τῶν σημειώσεων τοῦ κυρίου Σάθα, τὴν δὲ δευτέραν ἐκ τοῦ Ἱστορικοῦ Δοκιμίου τοῦ κυρίου Φιλήμονος (Τόμ Γ', Σελ. 197), ὅπου μνημονεύεται ἡ ἡλικία τοῦ Διάκου.

ψυχῆς τοῦ νεοφύτου καὶ εἰς ταύτην ὀφείλει τις ν' ἀποδώσῃ τὴν κοσμιότητα τοῦ βίου, τὴν παραδειγματικὴν μετριοφροσύνην καὶ τὴν πρὸς τὸν Θεὸν ἀπέραντον καὶ ἀνεξάντλητον αὐτοῦ πίστιν. Τοιουτοτρόπως ὁ ἱερατικὸς χαρακτήρ, συνδυασθεὶς ὕστερον μετὰ τοῦ πολεμικοῦ πνεύματος, κατέστησεν αὐτὸν πρότυπον θεοσεβείας καὶ γενναιότητος. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ὑπῆρξεν ἡ ἀσφαλεστέρα σανίς, ἣν ἐνηγκαλίσθη καὶ δι' ἧς θαυμασίως ἐσώθη ὅτε διέπλευσε τὸν στενώτατον καὶ πολυκύμαντον πορθμόν, μεταβαίνων ἀπὸ τοῦ πελάγους τῆς ζωῆς εἰς τὸν ἀχανῆ τῆς αἰωνιότητος ὠκεανόν. Διὸ καὶ ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους τοῦ ποιήματός μου προσεπάθησα παντὶ σθένει νὰ διατηρήσω σώαν τὴν διπλῆν ἰδιότητα καὶ νὰ μὴ διαζεύξω ποτὲ τὰ στοιχεῖα, τὰ ἀπαρτίζοντα τὴν ψυχὴν τοῦ Διάκου, τὴν τοῦ μοναχοῦ καὶ τὴν τοῦ στρατιώτου.

Καίτοι περιφρουρουμένου ἐντὸς θείας ἀκροπόλεως, περιλάλητος ἐγένετο ἡ σπανία τοῦ νέου καλλονὴ καὶ Φερχάτβεής τις, ἐκ τῶν ἀγάδων τῆς Δωρίδος, βαθύπλουτος καὶ λάγνος, ἐπεθύμησε νὰ ἴδῃ ἐκ τοῦ πλησίον τὸ ἄνθος, ὅπερ ἔθαλλεν ἐν ταῖς ἀγκάλαις τῆς Ἐκκλησίας. Ἐγκαίρως πληροφορηθεὶς ὁ Ἀθανάσιος, τῇ προτροπῇ τοῦ Ἡγουμένου, λάθρα ἀνεχώρησε (¹) καὶ κατέφυγεν εἰς τὴν ἐπὶ τῶν ὀρέων τῆς Δωρίδος ἐνδιαιτωμένην συμμορίαν τοῦ Δήμου Σκαλτσᾶ καὶ τοῦ Γούλα. Ἐκεῖθεν ἀπηύθυνε πρὸς τὸν αἰσχρὸν Ὀθωμανὸν ἀπειλητικὴν ἐπιστολήν, ἐν ᾗ περιέκλεισε καὶ τὸ ξυρισθὲν γένειον ὡς σύμβολον τοῦ πολέμου, ὃν ἐκήρυττεν ἔκτοτε πρὸς τοὺς ἐχθροὺς τῆς Ἑλλάδος. Ἀπεκδυθεὶς δὲ τὸ ῥάσον, περιεβλήθη τὸν περιφανῆ τῶν ἁρματωλῶν χιτῶνα, ἔζωσεν ἐπὶ τὸν μηρὸν τὴν ῥομφαίαν καὶ οὕτω μετεσχηματισμένος ἔλαμψε κεραυνοβόλος, ὡς ἂν ἤθελεν ἀνατείλῃ ἐπὶ τοῦ μετώπου του προφητικόν τι καὶ ἀνέσπερον σέλας.

(¹) *Διατείνεται ὁ Περῥαιβὸς ἐν τοῖς Πολεμικοῖς Ἀπομνημονεύμασι, σελ. 54, ὅτι ὁ Διάκος ἐφόνευσε τὸν Φερχάτην, ἀλλὰ τοῦτο διαψεύδεται ἐκ τοῦ μετὰ ταῦτα διορισμοῦ τοῦ Φερχάτου ὡς Βοεβόδα.*

Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης πρὸς ἀνάμνησιν τῆς πρώτης τοῦ βίου του περιπετείας παρήτησε τὸ πατρογονικὸν ἐπώνυμον καὶ ἠσπάσατο τὸ τοῦ ὑπηρέτου τῆς Ἐκκλησίας, ὑπογραφόμενος ἀείποτε (ὡς προκύπτει ἐκ τῶν πρωτοτύπων ἐπιστολῶν αὐτοῦ) Ἀθανάσης Διάκος (1)

Συναγωνιζόμενος μετὰ τοῦ Σκαλτσᾶ καὶ τοῦ Γούλα, δὲν ἐβράδυνεν ὁ πρωτόπειρος πολεμιστὴς νὰ διακριθῇ ἐπὶ συνέσει καὶ τόλμῃ. Κράτιστος δὲ ἀνεδεικνύετο πάντων κατὰ τὴν ποδωκίαν, τὴν σκοπευτικὴν καὶ τὸ ἅλμα. Ἀλλ' ἐκτὸς τῶν φυσικῶν τούτων προτερημάτων, διὰ τῆς ἐμφύτου ἀγαθότητος καὶ τῆς μετριοπαθείας τῆς ψυχῆς του ἐδυνήθη ὁ Διάκος νὰ κατακτήσῃ τὴν ἀγάπην τῶν ἀρχηγῶν, ὥστε, ἀναχωρῶν συνήθως ὁ Σκαλτσᾶς κατὰ τὸν χειμῶνα εἰς Βάλτον πρὸς περισσοτέραν ἐξασφάλισιν, παρέδιδε τὴν ἀρχηγίαν πρὸς τὸν Ἀθανάσιον, πεποιθὼς ὅτι, ἐπανερχόμενος κατὰ τὴν ἐαρινὴν ὥραν, ἀκμαίαν ἔμελλε νὰ παραλάβῃ καὶ ἀρειμανῆ τὴν φάλαγγά του.

Διορισθέντος μετ' οὐ πολὺ τοῦ Φερχάτου Βοεβόδα Σαλώνων, ἔπρεπε, κατὰ τὸ ἐπικρατοῦν ἔθιμον, πάντες τῆς ἐπαρχίας οἱ ἁρματωλοὶ νὰ προσέλθωσι μετὰ δώρων καὶ νὰ συγχαρῶσι τὸν ἄρχοντα. Μόνος ὁ Διάκος, ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ Σκαλτσᾶ, δὲν ἔστεργξε νὰ ὑποβληθῇ εἰς τὴν ὑβριστικὴν ταπείνωσιν. Ὁ δὲ Φερχάτης, λαβὼν ἀφορμὴν ἐκ τούτου, ἔγραψε πρὸς τὸν Ἀλῆ πασᾶν καὶ χαρακτηρίσας τὸν Διάκον ὡς ταραξίαν, ὡς ἐχθρὸν ἐπικίνδυνον καὶ καταστροφέα τῶν ἐν Δωρίδι κτημάτων του, ἐξητήσατο καὶ ἔλαβε τὴν ἄδειαν ἵνα τὸν φονεύσῃ· ἐξῆλθεν ἐπομένως μετὰ ἐκλεκτοῦ σώματος πρὸς καταδίωξιν τοῦ ἐχθροῦ του, ἀλλ' ἐπανῆλθε καθημαγμένος. Ἐννοήσας τότε ὅτι διὰ τῶν ὅπλων ἀδύνατον ἦτο νὰ τύχῃ τοῦ ποθουμένου, ἔπεισε τοὺς ἁρματωλοὺς καὶ τοὺς προύχοντας ἵνα πορευθῶσι πρὸς τὸν δυστροποῦντα καὶ ὑποδείξωσιν αὐτῷ τὰς θλιβερὰς συνεπείας, ἃς ἤθελε προκαλέσῃ κατὰ τοῦ τόπου ἡ παράλογος ἀπείθεια καὶ πεισμονή του. Ὁ

(1) *Ἐνόμισα καθῆκον νὰ διατηρήσω ἀμεταποίητον τὸ προσφιλὲς ὄνομα καὶ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ τοῦ ποιήματός μου.*

Διάκος ὑπεσχέθη μεταμέλειαν καὶ ἔταξεν ἡμέραν, καθ' ἣν ἤθελε νὰ παρουσιασθῇ πρὸς τὸν Βοεβόδαν. Πλήρης χαρᾶς ἔμαθεν ὁ Φερχάτης τὴν ἀπόφασιν τοῦ Διάκου καὶ ἔσπευσεν ἐπομένως νὰ τοποθετήσῃ καταλλήλως ἑκατὸν ἐκ τῶν δορυφόρων του, ἵνα, προσερχόμενον, τὸν φονεύσωσιν. 'Αλλ' ὁ 'Αθανάσιος, προαισθανόμενος τὴν ἀπάτην, διὰ τῆς ὁδοῦ τῆς Τέχολης μετὰ ὀγδοήκοντα συνεταίρων εἰσῆλθεν εἰς Σάλωνα.

Ἔντρομος ὁ Φερχάτης μαθὼν τὴν ἀπροσδόκητον ἄφιξιν, διέταξε τοὺς σωματοφύλακας ἵνα καταλάβωσι τὴν θύραν τοῦ Σεραγίου καὶ πυροβολήσωσι κατὰ τοῦ Διάκου ἅμα ἤθελε δώσῃ τὸ σύνθημα. 'Αλλ' ἐκεῖνος, προνοητικός, ἀφοῦ ἐτοποθέτησεν ἔξωθεν τοὺς ἑβδομήκοντα, παρέλαβε δέκα ἐκ τῶν συντρόφων καὶ μετ' αὐτῶν ἦλθε πρὸς τὸν Βοεβόδαν. Ὁ δόλιος καὶ δειλὸς 'Οθωμανὸς προσεπάθησε διὰ παντὸς τρόπου νὰ τὸν ἀπομονώσῃ, προφασιζόμενος ὅτι εἶχεν ἀνάγκην κατὰ μόνας νὰ συνδιαλεχθῇ μετὰ τοῦ ἀρχηγοῦ. 'Αλλ' οἱ πιστοὶ φύλακες τοῦ 'Αθανασίου ἀπεποιήθησαν ν' ἀπομακρυνθῶσιν, ἐμπαικτικῶς ἰσχυριζόμενοι ὅτι ἔμενον παρόντες ἵνα κορέσωσι τὰ ὄμματά των ἀτενίζοντες εἰς πρόσωπον τοσοῦτον προσφιλές. Ποτὸν δεδηλητηριασμένον προσηνέχθη, ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἀπεκρούσθη. Τέλος ἀφοῦ προσέφερε τῷ Φερχάτῃ τὸ εἰθισμένον δῶρον (ἦτο δὲ ἀργυροῦν ποτήριον, ἐφ' οὗ ἐν ἀναγλύφῳ ἀπεικονίζετο ἡ Μονὴ τοῦ Προδρόμου καὶ ὁ Διάκος φέρων τοῦ μοναχοῦ τὸ σχῆμα), ἀπῆλθε σῶος ἐπὶ τῶν ὀρέων του.

Μετά τινα χρόνον μιμούμενος τὸ παράδειγμα τῶν διασημοτέρων τῆς Ἑλλάδος πολεμιστῶν, μετέβη εἰς 'Ιωάννινα καὶ μέχρι τοῦ ἔτους 1816 ὑπηρέτησεν ἐν τῷ λόχῳ τῶν σωματοφυλάκων τοῦ Τεπελενλῆ. Ἡ Αὐλὴ τοῦ τρομεροῦ Βεζύρου εἶχε μεταμορφωθῇ ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις εἰς ἀληθῆ ἐφεδρείαν τοῦ Ἑλληνισμοῦ, καθότι καὶ πολιτικοὶ καὶ πολεμικοὶ συνήρχοντο, ὥσπερ ἐκ συνθήματος, κύκλῳ τοῦ αἱμοχαροῦς σατράπου, ὡς ἂν ἐπρόκειτο περὶ ἐκτελέσεως προμεμελετημένου σχεδίου, ὑποκρύπτοντος τὴν ἰδέαν τῆς κατ' ὀλίγον ἀποῤῥοφήσεως πάντων τῶν μέσων, δι' ὧν ὁ περιβόητος Ἑλληνομάχος ἐδύνατο, χρείας

τυχούσης, νὰ καταθλίψῃ πᾶσαν ἐνέργειαν ὑπὲρ τῆς ἐθνικῆς ἀνεγέρσεως.

'Εν 'Ιωαννίνοις συνεσχετίσθη ὁ Διάκος μετὰ τῆς ἡρακλείου ἐκείνης γενεᾶς, ἥτις ἐπέπρωτο καὶ τὸ αἷμα τῶν πατέρων νὰ ἐκδικήσῃ καὶ τὸ ἑλληνικὸν ὄνομα νὰ σώσῃ ἀπὸ τοῦ ἀπειλουμένου ὀλέθρου. 'Εν μέσῳ τῶν τρυφῶν καὶ τῆς ἐξαχρειώσεως, τῶν δολοπλοκιῶν, τῆς ἐσχάτης διαφθορᾶς, τῶν καταστροφῶν καὶ τῆς δουλοφροσύνης διετήρησεν ἄμωμον τὴν καρδίαν, ἀκηλίδωτον τὸ μέτωπον, ἄσπιλον τὴν ψυχήν, ὥστε, ὑποπτεύσας αὐτὸν ὁ 'Αλῆς, ὁ ἐκ συστήματος ἐπιδιώκων τὴν ἀμαύρωσιν τῶν χαρακτήρων καὶ τὴν βεβήλωσιν πάσης παρθενίας, ἔδωκεν ἐντολὴν πρὸς τὸν 'Οδυσσέα νὰ τὸν δολοφονήσῃ. 'Αλλ' ὁ υἱὸς τοῦ 'Ανδρούτσου, ἀναδεχθεὶς πᾶσαν παρὰ τῷ Σατράπῃ εὐθύνην, οὔτε τὴν διαταγὴν ἐξετέλεσεν οὔτε ποτὲ ὡμολόγησε πρὸς τὸν Διάκον τὴν φιλικὴν ὑπηρεσίαν.

Κατὰ τὸ 1816 ὁ 'Οδυσσεύς, διορισθεὶς ἁρματωλὸς Λεβαδείας, παρέλαβεν αὐτὸν ὡς πρωτοπαλλήκαρον καὶ ἔκτοτε ἀδιάῤῥηκτοι δεσμοὶ ἀδελφότητος συνήνωσαν ἐπ' ἀγαθῷ τῆς πατρίδος τοὺς δύο τούτους σταυραετούς.

Δύο ἔτη μετὰ ταῦτα, κατὰ τὸ 1818, ὁ υἱὸς τοῦ ἀειμνήστου 'Ανδρούτσου ὤμοσεν ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου τὸν ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος ὅρκον τῶν Φιλικῶν. Περὶ τὴν ἐποχὴν ταύτην κοινωνὸς τοῦ φοβεροῦ μυστηρίου ἐγένετο καὶ ὁ Διάκος, κατηχηθεὶς καὶ οὗτος, ὡς πολλοὶ τῶν ὁπλαρχηγῶν τῆς Στερεᾶς 'Ελλάδος, παρὰ τοῦ Κωνσταντίνου Σακελλίωνος Κοκοσιώτου, καὶ οὕτω διὰ τῆς δευτέρας ταύτης χειροτονίας προπαρεσκευάσθη ἵνα προσέλθῃ σφάγιον ἐπὶ τοῦ θυσιαστηρίου τῆς πατρίδος.

'Ενσκήψαντος τοῦ πολέμου κατὰ τοῦ 'Αλῆ πασᾶ καὶ ἀναγκασθέντος τοῦ 'Οδυσσέως νὰ παραιτήσῃ τὴν Βοιωτίαν πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ Μπαμπᾶ πασᾶ, τὰ πρωτοπαλλήκαρα, ἑπτὰ τὸν ἀριθμόν, κατὰ τὴν ἁρματωλικὴν παράδοσιν ἀνηγόρευσαν ὁμοφώνως ὁπλαρχηγὸν Λεβαδείας τὸν Διάκον, καὶ τὴν ἐκλογὴν ταύτην ἀνεγνώρισαν προθύμως οἱ

πρόκριτοι, ἐσεβάσθη δὲ καὶ τυπικῶς ἐκύρωσεν ἡ τουρκικὴ ἀρχή.

Εὗρε λοιπὸν ἡ 'Επανάστασις τὸν Διάκον κατέχοντα ἐπίκαιρον στρατιωτικὴν θέσιν, δυναμένην νὰ συντελέσῃ οὐκ ὀλίγον εἰς εὐόδωσιν τοῦ ἐθνικοῦ κινήματος. Ὅτι δὲ ἡ ἐνέργεια αὐτοῦ ὑπῆρξε σύντονος μεγάλη ἡ ἑτοιμότης, δι' ἧς κατεπράϋνε τοὺς Τούρκους, ἀνησυχοῦντας ἤδη ἕνεκεν τῶν ἐκ πολλοῦ διαθρυλλουμένων καὶ ὑποπτεύοντας πάντας διὰ τὴν παράτολμον διαγωγὴν τοῦ Βούσγου, ὅτι, μετὰ τὴν ἐν τῇ μονῇ τοῦ ὁσίου Λουκᾶ σύσκεψιν ὅπου, ἐκτὸς πολλῶν, παρευρέθησαν καὶ ὁ ἐπίσκοπος Ταλαντίου Νεόφυτος καὶ ὁ 'Αμφίσσης 'Ησαΐας, ταχέως διὰ τῆς ἀποφασιστικότητος αὐτοῦ διεδόθη ἀνὰ πᾶσαν τὴν Βοιωτίαν τὸ πῦρ τῆς ἐπαναστάσεως, εὔκολον εἶναι πρὸς πάντας τοὺς περὶ τὰ τοιαῦτα μετὰ πόθου ἀσχολουμένους καθαρὰν νὰ λάβωσιν ἀντίληψιν, ἐὰν διέλθωσι τὴν ἱστορίαν τῶν ἡμερῶν ἐκείνων, ἰδίως δὲ τὰς σελίδας, ἔνθα ὁ Φιλήμων μετὰ θαυμαστῆς ἀκριβείας καὶ νεανικοῦ οἴστρου κατέταξε καὶ συνηρμολόγησε γεγονότα, ὡς ἐκ τῆς ἐπικρατούσης συγχύσεως πολλαχῶς διαστραφέντα ἢ ὁλοσχερῶς παραλειφθέντα.

Οὐδ' ἤθελον παρενοχλήσῃ τοὺς ἀναγνώστας διὰ τῆς διηγήσεως ταύτης, ἂν δὲν ἐνόμιζον ἀναγκαίαν ἀείποτε τὴν λεπτομερῆ ἔρευναν τῶν πρώτων ἐν τῷ κόσμῳ διαβημάτων τοῦ 'Αθανασίου Διάκου, ἵνα ἀκριβῶς ἐκτυπωθῇ καὶ σαφῶς προκύψῃ ὁ χαρακτὴρ τοῦ ἀνδρὸς εἴτε καθ' ἣν στιγμὴν ἀνεδέχθη νὰ σώσῃ ἐν Θερμοπύλαις τὴν τιμὴν τῆς 'Επαναστάσεως εἴτε καθ' ἣν ὥραν ἐν μέσῳ ἀπεριγράπτων περιφρονήσεων ἀπεδέχετο μειδιῶν τὸ φρικωδέστερον τῶν μαρτυρίων.

Παρέλαβον ἐν τῷ ἑπομένῳ στιχουργήματι τὸν Διάκον κατὰ τὴν παραμονὴν τῆς καταστροφῆς καὶ ἐχωρίσθην ἀπ' αὐτοῦ ἀφοῦ οὔτε ἴχνος ἀπέμεινε πλέον ἐκ τοῦ σώματός του ἐπὶ τῆς γῆς. Ὤφειλον ἑπομένως νὰ συμπληρώσω διὰ τοῦ πεζοῦ λόγου ὅ,τι ἐξ ἀνάγκης παρέλιπεν ἡ ποίησις, ἵνα οὐχὶ ἐν προτομῇ, ἀλλ' ἐν τῇ ὁλομελείᾳ αὐτοῦ ἱδρυθῇ ἐπὶ τοῦ βάθρου τῆς ἱστορίας ὁ ἀνδριὰς τοῦ ἐθνομάρτυρος.

Κατὰ τὴν ἔναρξιν τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνος ἡ σφαγὴ τῶν Φιλελλήνων ἐν Πέτᾳ καὶ ἡ καταστροφὴ τοῦ Διάκου ἐν Θερμοπύλαις παρίστανται ὡς οὐρανομήκεις μέλαναι κυπάρισσοι παρὰ τῇ εἰσόδῳ τοῦ μεγάλου νεκροταφείου τῆς Ἐπαναστάσεως. Αἰτία τῆς πρώτης ὑπῆρξεν ἡ προδοσία τοῦ Γώγου καὶ ὁ παράκαιρος ἱπποτισμὸς τῶν Φιλελλήνων, ἐπήνεγκε τὴν δευτέραν ἡ ἀμφιταλάντευσις καὶ ἡ χαλαρὰ ἐνέργειά τινων ἐκ τῶν μετὰ τοῦ Διάκου συναγωνισθέντων ὁπλαρχηγῶν.

Ὁ Μῆτσος Κοντογιάννης, προφασιζόμενος ὅτι καθῆκον εἶχε νὰ μὴ ἐκθέσῃ εἰς ἀναπόφευκτον ἐξόντωσιν ἐπαρχίαν γεωγραφικῶς τοποθετημένην ὡς ἐν ἐμπροσθοφυλακῇ, πράγματι δὲ θεωρῶν τὴν ἐθνικὴν ἀνέγερσιν ὀνειροπόλημα νοσούσης φαντασίας, μηδεμίαν παρέχον ἐλπίδα εὐοδώσεως καὶ ἐπιτυχίας, μόνος ἔμενεν ἀδρανής, οὐδ' ἔστεργε νὰ ἐνδώσῃ εἰς τὰς ἐπιμόνους καὶ πατριωτικὰς προτροπὰς τοῦ τε Διάκου, τοῦ Πανουργιᾶ καὶ τοῦ Δυοβουνιώτου. Ἕνεκεν τῶν συνεχῶν καὶ στενῶν αὐτοῦ σχέσεων πρὸς τοὺς Ὀθωμανοὺς καὶ τῆς ἰδέας, ἣν εἶχε περὶ τῆς τουρκικῆς δυνάμεως, ἐνόμιζεν ἑαυτὸν εὐτυχῆ, ἐάν, ἐν μέσῳ τῶν ἀενάων περισπασμῶν τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς, ἐδύνατο διὰ τῆς διαγωγῆς του νὰ σώσῃ τὸ προσφιλὲς ἁρματωλίκιον. Ὅπως δήποτε ἡ ἀδράνειά του παρέλυσεν ἐπὶ πολὺ τὰς προσπαθείας τῶν ἄλλων, ἐνεθάῤῥυνε τοὺς πολεμίους, ἐν ἀνέσει προπαρασκευαζομένους, καὶ τὸ χείριστον πάντων, ἐσάλευε τὰς πεποιθήσεις καὶ ἐνέπνεεν ὀλεθρίους δισταγμούς.

Προσκληθεὶς παρὰ τῶν ἐν Κομποτάδαις συσκεπτομένων στρατηγῶν ὅπως συνεκστρατεύσῃ, ἅπαξ, δὶς καὶ τρὶς ἀπεποιήθη καὶ ἔμεινεν ἀμετάτρεπτος ἀπέναντι τῶν παραστάσεων καὶ τῶν δεήσεων τοῦ Γεωργίου Δεσποτοπούλου, τοῦ Δημητρίου Καλύβα καὶ τοῦ Βακογιάννου, ἀποσταλέντων πρὸς αὐτὸν ἵνα διὰ παντὸς μέσου ἐξεγείρωσι τὴν ἀναλγησίαν καὶ ἠλεκτρίσωσι τὸν πατριωτισμόν του. Μάτην. Ὁ Κοντογιάννης ἐκώφευεν, ἐν ᾧ ὁ χείμαῤῥος λάβρος προέβαινε καὶ τὰ κύματα αὐτοῦ ἦγον ὁ Κιοσὲ Μεχμὲτ πασᾶς καὶ ὁ Ὀμὲρ Βριόνης. Τέλος ὁ

Διάκος, ὁ Πανουριᾶς, ὁ Δυοβουνιώτης, προαισθανόμενοι τὴν καταιγίδα, ἀπεφάσισαν νὰ βαδίσωσι κατὰ τῆς Ὑπάτης καὶ τότε ἑκὼν ἄκων ὁ Κοντογιάννης ἠναγκάσθη νὰ ὑψώσῃ τὴν ἑλληνικὴν σημαίαν καὶ νὰ συναγωνισθῇ. Ἀλλ' αἱ χρονοτριβαί, ἃς παρενέβαλε διὰ τῆς ἀξιομέμπτου διαγωγῆς του, παρήγαγον ἀποτέλεσμα τὴν μὴ ἔγκαιρον ὑπὸ τῶν ἐπαναστατῶν ἐκπόρθησιν τῆς Ὑπάτης, διότι, ἐκστρατευσάντων τῶν Τουρκαλβανῶν, ἡ πολιορκία διελύθη, καὶ ὁ μὲν Διάκος, Πανουριᾶς καὶ Δυοβουνιώτης ἐπανῆλθον εἰς Κομποτάδαις ὅπως σκεφθῶσι περὶ τοῦ πρακτέου, ὁ δὲ Κοντογιάννης, βυθιζόμενος πάλιν εἰς τὴν προτέραν ἀπάθειαν, κατέφυγε πρὸς ἀσφάλειαν ἐν τῇ μονῇ τῆς Ἀγάθωνας, καραδοκῶν τὴν ἑκατέρωθεν τῶν πραγμάτων πορείαν.

Τοιαύτη ὑπῆρξεν ἡ διαγωγὴ τοῦ γέροντος ἁρματωλοῦ. Οὐδεμία δὲ ἀπομένει ἀμφιβολία ὅτι ἄλλως ἤθελε διεξαχθῇ τὸ δρᾶμα τῶν Θερμοπυλῶν, ἂν ἀπ' ἀρχῆς ἐνίσχυε διὰ τῶν δυνάμεών του τοὺς συναδέλφους του ἢ ἂν ἐπὶ τέλους δὲν ἀπεσύρετο ἐντὸς τοῦ περιβόλου τῆς Ἀγάθωνας.

Ὁ Ἰωάννης Δυοβουνιώτης, καίτοι μετὰ πολλῆς αὐταπαρνήσεως ἀποδυθεὶς εἰς τὸν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνα καὶ μεγάλας ὑπερνικήσας δυσχερείας ὅπως ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ αὐτοῦ συγκρατήσῃ καὶ γονιμοποιήσῃ ἐπ' ἀγαθῷ τῆς πατρίδος τὰ μικρὰ μέσα, ὅσα ἐδύνατο νὰ διαθέσῃ, καίτοι οὐδὲ στιγμὴν διστάσας νὰ ἐπιπέσῃ ξιφήρης κατὰ τῶν Ὀθωμανῶν καὶ νὰ τοὺς ἀποκλείσῃ ἐντὸς τῆς Ὀπουντίου ἀκροπόλεως, εἰς οὐδὲν λογισθεὶς τὴν ἀκροσφαλῆ θέσιν τοῦ πρωτοτόκου υἱοῦ του Γεωργίου, ὁμηρεύοντος παρὰ τῷ Ἀλῇ πασσᾷ, οὐχ' ἧττον ὀφείλει τις νὰ ὁμολογήσῃ ὅτι, εὑρεθεὶς κατὰ τὴν μάχην τοποθετημένος μετὰ τετρακοσίων μαχητῶν, ἐν οἷς καὶ ὁ Λουκᾶς Κόκκαλης, πρὸς φυλακὴν τῆς ἐπὶ τοῦ Δύρα (Γοργοποτάμου) γεφύρας, οὐδὲ τὴν ἐπίθεσιν ὑπέμεινε τοῦ Βριόνου, ἀλλ' ὑπεχώρησεν ἀμαχητὶ εἰς τὸ Δέμα. Καταδιωχθεὶς δὲ καὶ ἐκεῖθεν ἀπῆλθεν εἰς τὸ χωρίον Δύο Βουνά, τόπον τῆς γεννήσεώς του.

Ἡ παρὰ πᾶσαν ἐλπίδα ἀπροσδόκητος αὕτη τοῦ Δυοβουνιώτου ὑποχώρησις ἐξέθηκεν εἰς προφανῆ κίνδυνον τὸν Πανουριᾶν, ὅστις εἶχε καταλάβῃ τὴν Χαλκομμάταν, διὰ δὲ τῶν ἀξιωματικῶν αὐτοῦ Παπᾶ 'Ανδρέου Κοκοβιστιανοῦ καὶ Κομνᾶ Τράκα 'Αγοργιανίτου, τὸ χωρίον τοῦ Μουσταφάμπεη. Ἅπασα δὲ τῶν 'Αλβανῶν ἡ στρατιὰ ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Βρυόνου οὐδεμίαν παθοῦσα ἀποτριβὴν οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν ἀνακρουσθεῖσα ὑπὸ τοῦ Δυοβουνιώτου, ἔξαλλος καὶ παράφρων ἐπὶ τῇ ἀδοκήτῳ ἐπιτυχίᾳ μανιώδης ἐπιπεσοῦσα κατεσπάραξε τοὺς περὶ τὸν Πανουριᾶν, προκινδυνεύσαντα γενναίως καὶ τὴν ζωὴν αὐτοῦ ἀφειδῶς ἐκθέσαντα πρὸς ἐμψύχωσιν τῶν συνεταίρων. Ἔπεσεν ἐκεῖ ὁ ἐπίσκοπος 'Ησαΐας καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Παπαγιάννης, αἱ δὲ κεφαλαὶ αὐτῶν, ἀποκοπεῖσαι καὶ φερόμεναι ὑπὸ τῶν προπορευομένων, ἐμήνυσαν εἰς τὸν Διάκον τὴν προσέγγισιν τῆς καταιγίδος, ἥτις ἀπειλητικὴ προέβαινεν ὅπως τὸν περικυκλώσῃ διὰ τῶν πτερύγων της.

Διὸ οὐδὲν παράδοξον, ἂν καὶ οἱ περὶ τὸν Διάκον κατεστράφησαν. Παράδοξος καὶ ἀκατανόητος εἶναι ἡ μέχρι τέλους ἀκλόνητος ἐπιμονὴ τοῦ ἥρωος καὶ ἡ ἀπόφασις αὐτοῦ ν' ἀποθάνῃ, ἀφοῦ ἐγίνωσκεν ὅτι περιττὴ ἀπέβαινεν ἡ θυσία καὶ ἀφοῦ συνῃσθάνετο βεβαίως ὅτι ἀναγκαία ἦτο εἰς τὴν πατρίδα ἡ ζωή του. 'Αλλ ὑπὸ αἰσθημάτων πάντη διαφόρων ἐμπνεόμενος ὁ Διάκος καὶ θεωρῶν τὰς Θερμοπύλας προωρισμένας ἀνέκαθεν νὰ ἦναι τοῦ 'Ελληνισμοῦ ὁ αἱματόφυρτος Γολγοθᾶς, ὑπέμεινε μέχρι τέλους, ἀπέκρουσε μετ' ἀγανακτήσεως τὰς δεήσεις τῶν φίλων, προτρεπόντων αὐτὸν εἰς φυγὴν καὶ ἐπὶ τούτῳ προσαγαγόντων τὴν ἵππον, καὶ ἀπεδέχθη τὸ μαρτύριον, συνειδὼς ὅτι αἱ μεγάλαι ἰδέαι βλαστάνουσι καὶ καρποφοροῦσι ποτιζόμεναι διὰ τοῦ αἵματος καὶ τρεφόμεναι διὰ τῶν βασάνων.

Περιγράφων τὴν ἐν Θερμοπύλαις μάχην προέκρινα πανταχοῦ τὰς δοκούσας μοι ἀκριβεστέρας πληροφορίας, συνειδὼς ὅτι ἡ δημοτικὴ ἑλληνικὴ ποίησις, ἐκ τῶν μυχῶν τῆς ἱστορίας ἐκπορευομένη, κυρίως προτίθεται τὴν ἀκριβῆ ἀφήγησιν τῶν γεγονότων, περικοσμοῦσα μὲν καὶ χρωματίζουσα αὐτὰ ποικιλοτρόπως πρὸς ἐκφανεστέραν τοῦ θέματος διατράνωσιν, ἀλλ' οὔτε τὴν παραμόρφωσιν τῆς ἀληθείας ἀνέχεται οὔτε τὴν ἀποσιώπησιν, ὅταν δι' αὐτῶν καταστρέφωνται αἱ βάσεις, ἐφ' ὧν ἐγείρονται οἱ ἰδανικοὶ αὐτῆς πύργοι. Ἀπέκλινα ἑπομένως τὸν ῥωμαντισμόν, ἐφ' ᾧ κακῇ τύχῃ, ἀγάλλονται πολλάκις καὶ ἐνασμενίζουσι φαντασιοκόποι τινές, μιμηταὶ ξένων ἐθίμων, ξένων παραδόσεων, ψευδαπόστολοι καὶ εἰσηγηταὶ ἀλλοτρίων δογμάτων, πεποιθὼς ὅτι σχετικῶς πρὸς τὴν ἡλικίαν καὶ τὰς περιστάσεις τοῦ Ἔθνους τοιαῦται νεολογίαι πρέπει νὰ καταδικάζωνται ὡς ἀναχρονισμοὶ καὶ νὰ ἐκλαμβάνωνται ὡς μιάσματα ἱκανά, διὰ τῆς ἐπιδράσεως αὐτῶν ἐπικινδύνως νὰ νοθεύσωσι καὶ διαφθείρωσι τὸν ἀληθῆ ὀργανισμὸν τῆς ἰθαγενοῦς γραμματολογίας (1).

Ἱστορία λοιπόν, τουτέστιν ἀλήθεια, εἶναι ἡ κυριωτέρα βάσις τῆς ἐθνικῆς ποιήσεως καὶ ὀδυνηρὸν καὶ ἀξιοδάκρυτον εἶναι ὁσάκις ἐκ τῶν περιστάσεων τῆς ἐποχῆς ἢ τῆς ὀλιγωρίας τῶν χρονογράφων τινὰ ἐκ

(1) Ὁ ἡμέτερος Νικόλαος Θωμασαῖος (λέγω δὲ ἡ μ έ τ ε ρ ο ς, καθ' ὅσον μέρος τῆς εὐγενοῦς αὐτοῦ ψυχῆς ἐκ πολλοῦ ἀνήκει εἰς τὴν Ἑλλάδα) ὁ ἡμέτερος Θωμασαῖος ὁ γνωστὸς οὗτος διδάσκαλος καὶ τελετάρχης πάντων τῶν ἱερῶν τῆς καρδίας μυστηρίων, ὁ μετὰ πατρικῆς στοργῆς παραθαῤῥύνας με κατὰ τὸ οὐχὶ εὐδιάνυτον τῆς δημοτικῆς ποιήσεως στάδιον, ὁ οὐδέποτε ἀπαυδήσας κατὰ τὸν πολυτάραχον καὶ μαρτυρικὸν αὐτοῦ βίον μεριμνῶν περὶ τοῦ μέλλοντος τῆς ἑλληνικῆς νεολαίας, οὐδ' ἀπαξιώσας τὰ εὐτελῆ τῆς φαντασίας μου προϊόντα νὰ εἰσαγάγῃ εἰς τὴν ἀδελφὴν Ἰταλίαν ἐνδεδυμένα τὴν κομψὴν ἐσθῆτα τοῦ εὐφραδοῦς λόγου του, ὁ Νικόλαος Θωμασαῖος ἀπευθύνας μοι ἐσχάτως τὰς φιλικὰς συμβουλάς του, μὲ προτρέπει νὰ φοβῶμαι καὶ νὰ φεύγω ὅσον ἔνεστι τὸν Ἀσιανὸν ἐρωτολόγον ὡς ὀλεθριώτερον τοῦ Παρισινοῦ. «Tema il damerino Asiatico, ch' è diù pernizioso del Parigino», ὑπαινιττόμενος βεβαίως σκηνάς τινας ἐκ τῶν ἐν τῇ «Κυρᾷ Φροσύνῃ».

τῶν σημαντικωτέρων γεγονότων ἐκτίθενται ἀνακριβῶς καὶ συγκεχυμένως· εἶναι ἀδύνατον νὰ περιγράψῃ τις τὴν ἀνυπόφορον ἀδημονίαν, ἐξ ἧς πάσχει ὁ ποιητής, ὅταν ἐν μέσῳ τοῦ πυρετοῦ τῆς ἐμπνεύσεως αἴφνης παρίστανται αὐτῷ τοιούτου εἴδους προσκόμματα· τὸ ἀτύχημα τοῦτο συνέβη καὶ εἰς ἐμὲ ὅτε ἀνεκάλυψα σπουδαίαν μεταξὺ τῶν ἱστοριογράφων τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος διαφωνίαν περὶ τῆς ἐποχῆς, καθ' ἣν συνεκροτήθη ἡ καταστρεπτικὴ σύγκρουσις. Μὴ δὲ νομίσῃ τις ὅτι ἀλόγως ἐπὶ μικροῖς δυσχεραίνω, ἢ ὅτι ἀκαίρως ὑπερβοῶ, προκειμένου περὶ ἀσημάντου χρονικοῦ λάθους. Ἕκαστον γεγονὸς σχετίζεται μυστηριωδῶς πρὸς ἄλλα καὶ οὔτε ἐπιεικὲς εἶναι οὔτε δίκαιον νὰ βλέπῃ τις αἴφνης διατεμνόμενον τῶν ἰδεῶν τὸν συνειρμὸν καὶ ῥιπτομένας εἰς τὸ μέσον ἀμφιβολίας, αἵτινες διαταράττουσι τῆς φαντασίας τὸ δρομολόγιον.

Πρὶν ἢ λάβω ἀνὰ χεῖρας τὴν Ἑλληνικὴν Ἱστορίαν τοῦ Κυρίου Σπυρίδωνος Τρικούπη καὶ τὸ Δοκίμιον τοῦ Κυρίου Φιλήμονος, βαθέως εἶχε ῥιζωθῇ εἰς τὴν μνήμην μου ἡ ἀποφρὰς ἡμέρα τῆς 14 Ἀπριλίου, διότι καὶ παρὰ τοῦ γηραιοῦ Πεῤῥαιβοῦ καὶ παρὰ τοῦ Κυρίου Σπηλιάδου εἶχον μάθη ὅτι ἐν ἐκείνῃ ἔπρεπε νὰ μνημονεύηται ἡ ἀγωνία, ἐν δὲ τῇ ἐπιούσῃ τὸ μαρτύριον τοῦ Διάκου. Ἐρειδόμενος ἐπὶ τῆς διαβεβαιώσεως ταύτης ἤρχισα ἰχνηλατῶν τῇδε κἀκεῖσε σύγχρονα δυστυχήματα ὅπως διὰ τῆς συμπτώσεως καὶ τοῦ συνδυασμοῦ παραστήσω αὐτὰ συνδεδεμένα καὶ τοιουτοτρόπως ἀνεξίτηλος διασωθῇ ἐν τῇ μνήμῃ τοῦ Ἔθνους ἡ νεκρώσιμος ἐποχή. Ἠσθάνθην δὲ ἀνέκφραστον ἀγαλλίασιν ὅτε εὗρον τὸν κρίκον, δι' οὗ συνεζεύγνυτο ἡ φρικωδεστάτη τοῦ Διάκου τελευτὴ μετὰ τῆς ἀπαγχονίσεως τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου καὶ τῆς ἐκ τῶν σπλάγχνων τοῦ Βοσπόρου θαυμασίας ἀναδύσεως τοῦ ἱεροῦ ἐκείνου λειψάνου.

Αἴφνης, ἀναδιφῶν τὰς σελίδας τοῦ Κυρίου Φιλήμονος, παρετήρησα μετ' ἐκπλήξεως καὶ ψυχικοῦ ἄλγους ὅτι οὐχὶ πλέον κατὰ τὴν 14, ἀλλὰ κατὰ τὴν 23 Ἀπριλίου συνεκροτήθη ἡ μάχη. Ἡ διαφωνία αὕτη πρὸς μὲν τὴν ἱστορίαν ἴσως ἦτο ἀδιάφορος, πρὸς δὲ τὴν ποίη-

σιν εἶχεν ἀκαταλόγιστον βαρύτητα. Κ' ἐνῷ ἀφ' ἑνὸς δὲν ἤθελον νὰ μεταβάλω τὸ σχέδιον τοῦ τετάρτου ᾄσματος, ἀφ' ἑτέρου ἐλυπούμην σφόδρα διὰ τὴν ἀνακρίβειαν, οὐδ' ἔστεργον νὰ ἀρυσθῶ ἐκ τῶν ἀπόρων ἀπολογίας, προσπίπτων εἰς τὴν μακροθυμίαν τῆς Ποιητικῆς Ἀδείας, ἂν ποτε ἐδείκνυντο ἀληθεῖς αἱ ῥήσεις τοῦ Κυρίου Φιλήμονος καὶ Τρικούπη, ἐξηλέγχοντο δὲ ψευδεῖς καὶ ἀνυπόστατοι αἱ τῶν πρὸ αὐτῶν γραψάντων.

Ἀλλὰ πρὸς μείζονα ταλαιπωρίαν τοῦ νοός μου ὁ μὲν Περραιβός, ἀφοῦ ἐν τῇ εἰσαγωγῇ τῶν Πολεμικῶν αὐτοῦ Ἀπομνημονευμάτων ἀνηλεῶς ἐπιτίθεται κατ' ἐκείνων, οἵτινες ἐξ ἀγνοίας διαστρέφουσι τήν τε χρονολογίαν καὶ τὰ ἆθλα τῆς Ἐπαναστάσεως, περιγράφων τὴν μάχην καὶ θέλων ἐκ προθέσεως νὰ σημειώσῃ τὴν ἀξιομνημόνευτον ἐποχήν, διαβεβαιοῖ μετὰ παρρησίας ὅτι αὕτη συνέβη κατὰ τὴν 14 Ἀπριλίου, «Πέμπτην τῆς Διακαινησίμου» (1). Τοῦθ' ὅπερ καὶ ὁ Κύριος Σπηλιάδης παρεδέχθη ἄνευ ἀντιρρήσεως. Ὁ δὲ Φιλήμων αποτόμως διακηρύσσει ὅτι συνεκροτήθη τῇ 23, «ἡμέρᾳ τοῦ ἁγίου Γεωργίου» (2) Ὁ τελευταῖος οὗτος ἰσχυρισμὸς στηρίζεται ἐφ' ὅλης ἐν γένει τῆς χρονολογίας τοῦ Ἱστορικοῦ Δοκιμίου, κυρίως δὲ ἐπὶ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Νικολάου Νάκου, Ἰωάννου Στάμου, Ἰωάννου Φίλωνος καὶ Βασιλείου Βούσγου πρὸς τὸν Γεώργιον Κόκκινον καὶ Νικόλαον Μανοῦσκον, ἡμερολογημένης τῇ 19 Ἀπριλίου, δι' ἧς ἀγγέλλεται ἡ ἅλωσις τῆς Ὑπάτης, καθ' ἃ ἔγραφεν εἰς αὐτοὺς ὁ Διάκος (3). Ἂν λοιπὸν ἡ ἐπιστολὴ ἐγράφη τῇ Τρίτῃ τοῦ Θωμᾶ, πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ συνέβη ἡ ἐν Θερμοπύλαις καταστροφὴ κατὰ τὴν Πέμπτην τῆς Διακαινησίμου καὶ νὰ μὴ γίνεται περὶ αὐτῆς λόγος ἐν τῷ ἐγγράφῳ;

(1) Ὅρα Πολεμικὰ Ἀπομνημονεύματα Περραιβοῦ, Σελὶς 59

(2) Ὅρα Ἱστορικὸν Δοκίμιον Φιλήμονος, Σελὶς 193.

(3) Ὅρα σελίδα 439 τοῦ αὐτοῦ Ἱστορικοῦ Δοκιμίου ἐν ταῖς σημειώσεσι καὶ ἐγγράφοις τοῦ γ' τόμου.

Ἐκτὸς τούτου διεσώθη καὶ ἐδημοσιεύθη ἐν τῷ Ἱστορικῷ Δοκιμίῳ ὁ παρὰ τῶν προυχόντων Λεβαδέων διορισμὸς τοῦ Βούσγου ὡς ὁπλαρχηγοῦ, εἰς ἀντικατάστασιν τοῦ Διάκου, ἡμερολογημένος τῇ 23 Ἀπριλίου, τουτέστι τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ καθ' ἣν συνέβαινε τὸ δυστύχημα. Βεβαίως τοιαῦται ἀποδείξεις εἶναι ἱκαναὶ νὰ ἄρωσι πᾶσαν ἀμφιβολίαν. μολονότι διεγείρει εἰς ἐμὲ ἔκπληξιν οὐ μικρὰν ἡ σπουδή, μεθ' ἧς οἱ Λεβαδεῖς προέβησαν εἰς τὴν ἀναπλήρωσιν, μὴ θελήσαντες, χάριν σεβασμοῦ πρὸς τὸν ἄνδρα, ν' ἀναβάλωσιν εἰς τὴν ἐπιοῦσαν τὸν διορισμὸν ἄλλου, ὅτε τὴν πρᾶξιν ταύτην ἤθελε δικαιώσῃ ὁ θάνατος τοῦ προσφιλοῦς αὐτοῖς στρατηγοῦ.

Ὁ Κύριος Κωνσταντῖνος Σάθας, τρίβων περὶ τὰ τοιαῦτα, θεωρεῖ ἐπίσης ἀναντίῤῥητον τὴν χρονολογίαν τοῦ Κυρίου Φιλήμονος συνεπείᾳ διαβεβαιώσεων συλλεχθεισῶν ἐπὶ τόπου, ἔνθα διασώζεται καὶ ἡ φήμη ὅτι ὁ ἀείμνηστος εἶδε κατ' ὄναρ καὶ τὸν ἅγιον τῆς ἡμέρας προτρέποντα αὐτὸν εἰς μάχην. Εἰς ἐπίμετρον πάντων τούτων ἔρχεται τέλος ἐπιστολὴ ἀνέκδοτος τοῦ Διάκου πρὸς τοὺς ἄρχοντας τῆς Λεβαδείας ἡμερολογημένη τῇ 11 Ἀπριλίου καὶ ὑπάρχουσα εἰς χεῖρας τοῦ Κυρίου Φιλήμονος, ἐν ᾗ ἀγγέλλεται παρ' αὐτοῦ τοῦ ὁπλαρχηγοῦ ἡ μετάθεσις τοῦ στρατοπέδου ἀπὸ Ἀλαμάνας εἰς Ὑπάτην. Τοιουτοτρόπως λύεται δριστικῶς τὸ ζήτημα καὶ προκύπτει ἀναμφιλέκτως ὅτι καθ' ἣν ἡμέραν ἡ Ὀρθόδοξος ἡμῶν Ἐκκλησία πανηγυρίζει τὴν μνήμην τοῦ τροπαιοφόρου μεγαλομάρτυρος Γεωργίου, πᾶσα ἐθνικὴ καρδία ὀφείλει νὰ ἑορτάζῃ καὶ τὴν μνήμην τοῦ τροπαιοφόρου μεγαλομάρτυρος Ἀθανασίου Διάκου.

Τὴν ἐπιστολὴν ταύτην δημοσιεύω παρὰ πόδας οὐχὶ μόνον πρὸς ἔνδειξιν τῆς ἀληθείας, ἀλλ' ὅπως ἴδωσι καὶ μάθωσιν οἱ μεταγενέστεροι διὰ τίνων μέσων ἀνεδέχθησαν οἱ λεοντοκάρδιοι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἵνα ἐγείρωσιν ἐκ τοῦ τάφου τὴν ἐθνικὴν αὐτονομίαν· πεισθῶσι δὲ ὅτι ἀκράδαντος θέλησις, στηριζομένη ἐπὶ τυφλῆς πρὸς τὸν Θεὸν πί-

στεως, εἶναι ὅπλον ἀκαταμάχητον καὶ μοχλὸς πανίσχυρος, ἱκανὸς ἀείποτε νὰ ἀνατρέψῃ ἑτοιμόῤῥοπα καὶ σκωληκόβρωτα οἰκοδομήματα (1).

'Επανερχόμενος εἰς τὸ προκείμενον λέγω ὅτι, παραδεχθεὶς ἀδιστάκτως τὴν χρονολογίαν τοῦ 'Ιστορικοῦ Δοκιμίου καὶ δι' αὐτῆς ἐπιγράψας τὸ τέταρτον ᾆσμα, ἐπίστευσα θεμιτὸν νὰ συμπεριλάβω καὶ τὸν θάνατον τοῦ Πατριάρχου, καθ' ὅσον πρόκειται περὶ γεγονότος τετελεσμένου μὲν πρὸ δεκατριῶν ἡμερῶν, ἀλλὰ μήπω συμπεπληρωμένου. Οὐδεὶς ὁ ἀγνοῶν ὅτι καθ' ἣν ὥραν παρεδίδετο εἰς τὰς φλόγας ὁ Διάκος, τὸ λείψανον τοῦ Γρηγορίου διεπέρα σῶον καὶ ἄφθαρτον τὸν Εὔξεινον Πόντον καὶ ὅτι τὸ μετακομίζον τὸ ἱερὸν φορτίον πλοῖον τοῦ ἐκ Κεφαλληνίας 'Ιωάννου Σκλάβου μόνον κατὰ τὴν 11 Μαΐου ἠγκυροβόλησεν εἰς 'Οδησσόν.

---

(1) *'Ιδοὺ ἡ ἐπιστολή:*

Τῶν εὐγενεστάτων ἀρχόντων Ληβαδειᾶς.

Προσκινητός.

Εἰς Ληβαδεία.

Τὴν εὐγενεὶαν σας προσκινῶ.

Σᾶς εἰδοποιῶ ὅτι μᾶς ὑπεσχέθησαν εἰς τοῦ Μαυρήλου νὰ μᾶς προφθάσουν 80 ὀκάδες παροῦτι καὶ σήμερις ἐστείλαμε τὰ ἄσπρα διὰ νὰ μᾶς τὴν φέρουν. Διὰ τοῦτο ἀπὸ αὐτοῦ τὴν ἴδια ὥρα ὁποῦ λάβετε τὸ γράμμα μου νὰ φορτώσετε δύο φορτώματα βόλια καὶ μὲ σιγοῦρον ἄνθρωπον νὰ μᾶς τὰ στεῖλτε εἰς Πατραντζῆκι καὶ ἀπὸ αὐτοῦ μὴν ἀμελεῖτε διὰ τζέπ-χανέ. Κάμετε κάθε λογῆς τρόπους ὁποῦ νὰ μὴν κόβεται ὁ τζέπ χανές 'Επὶ τούτοις νὰ βάλτε σφίξη χῶρα καὶ χωριὰ ὅπου νὰ μᾶς ξεκινήσετε ἀνθρώπους ὅτι ἐδῶ δὲν ἔμεινε κανένας. Ἔφυγαν πίσω Τώρα ἄλλη δουλειὰ δὲν σᾶς ἔμεινε μόνον αὐτὴ ἡ φροντίδα τῶν ἀνθρώπων καὶ τοῦ τζέπ-χανέ.—'Ημεῖς ξεκινήσαμε διὰ Πατραντζίκι καὶ μὲ τὴν δύναμι τοῦ Θεοῦ αὔριο τρίτη τὸ βαροῦμε. Κατὰ παρὸν νέο ἀπὸ κανένα μέρος δὲν ἔχομε ὁποῦ νὰ σᾶς γράψω Ταῦτα καὶ μένω

ΑΘΑΝΑΣΗΣ ΔΙΑΚΟΣ

Στεῖλτε μαζὺ μὲ μολήβια καὶ 600 κόλλας χαρτὶ διὰ νὰ δέσωμε φουσέκια.—Στεῖλτε μας κάμποση ξερὴ μελάνη. Δῶστε του καὶ 8 γρόσια διὰ τὸν κόπον του.

('Η σφραγὶς αὐτοῦ).

1821 'Απριλίου 11.—'Αλαμάνα Χάνι.

Συνελθόντων τῶν Λεβαδέων κατὰ τὴν θέσιν 'Αγίαν Παρασκευὴν καὶ καθαγιασθείσης τῆς ἐπαναστάσεως διὰ τῆς εὐλογίας καὶ τῶν εὐχῶν τοῦ μητροπολίτου 'Αθηνῶν Διονυσίου καὶ τῶν ἐπισκόπων Ταλαντίου καὶ 'Αμφίσσης, Νεοφύτου καὶ 'Ησαΐου, ἀνεκηρύχθησαν ὁμοφώνως παρὰ τῶν ἀρχιερέων, τῶν προυχόντων, τοῦ περιεστῶτος λαοῦ καὶ τῶν ἀποστόλων τῆς Φιλικῆς 'Εταιρείας 'Αθανασίου Ζαρείφη καὶ Δήμου 'Αντωνίου, πεντακοσίαρχοι μὲν ὁ Βοῦσγος, ὁ Λάππας, ὁ Τριανταφυλλίνας καὶ ὁ Σιμαρέσης, ἀρχηγὸς δὲ τῶν ὅπλων τῆς ἐπαρχίας ὁ 'Αθανάσιος Διάκος. Τότε ἀνεπέτασεν οὗτος καὶ τὴν σημαίαν του, τὰ μὲν ἄλλα λευκήν, φέρουσαν δὲ ἀφ' ἑνὸς τὴν εἰκόνα τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος Γεωργίου, καὶ ἀφ' ἑτέρου τὴν φοβερὰν ῥήτραν 'Ελευθερία ἢ Θάνατος. 'Αλλὰ σύμβολον ἀληθὲς τῆς διανοίας τοῦ Διάκου καὶ μονόγραμμα καὶ προφητικὸς γρῖφος, περικαλύπτων πάσας τὰς ἀποῤῥήτους ἐλπίδας, πάσας τοῦ ἔθνους τὰς πατροπαραδότους εὐχάς, ἦτο ἡ πολεμικὴ αὐτοῦ σφραγίς, ἔνθα διέλαμπεν ἐγκεχαραγμένος ἐπὶ κεφαλῆς μὲν ὁ Σταυρός, κάτωθεν δὲ ὁ δικέφαλος βυζαντινὸς ἀετὸς κεκοσμημένος διὰ τῶν κεφαλαίων Ο. Θ. Ν. Κ. τουτέστιν ὁ Θεὸς Νικᾷ.

Τὰ σημεῖα ταῦτα ἔφερον καὶ ἄλλοι ἐκ τῶν συγχρόνων ὁπλαρχηγῶν, ὡς ὁ Πανουριᾶς. 'Αλλ' ἄξιον θαυμασμοῦ εἶναι ὅτι διετηρήθησαν ἀνέκαθεν ἀπαράλλακτα, ἀμεταποίητα ἀμετάβλητα εἰς τὰς στιβαρὰς χεῖρας τῶν ἁρματωλῶν καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ μεσαιωνικοῦ κατακλυσμοῦ. 'Ανατραπέντος τοῦ θρόνου, ἔδραξεν ὁ 'Ελληνισμὸς τὴν Μεγάλην τῆς Αὐτοκρατορίας Σφραγῖδα καὶ μετ' αὐτῆς ἐσώθη ἐπὶ τῶν χιονοστεφῶν ὀρέων, ἐφ' ὧν τὸ συμβολικὸν πτηνὸν ἐδύνατο νὰ στήσῃ τὴν φωλεὰν αὐτοῦ καὶ νὰ δορυφορηθῇ ὑπὸ ζώντων ἀληθῶν ἀετῶν (1)

(1) *'Ο Κύριος Κωνσταντῖνος Σάθας ἐν τῷ Χρονικῷ τοῦ Γαλαξειδίου, Σελὶς 162, ἐδημοσίευσεν ἤδη τὴν παρὰ τῷ φίλῳ μου Παύλῳ Λάμπρῳ εὑρισκομένην σφραγῖδα τοῦ ἁρματωλοῦ Χρήστου Μηλιόνη, φέρουσαν ἐπίσης τὸν ἀετόν. Πόσοι καὶ ποῖοι θὰ περιεφρόνησαν ἴσως τὸν πολύτιμον δακτυλιόλιθον πρὶν ἢ λάβῃ τὴν τύχην νὰ λιμενισθῇ εἰς τὰς ἑλληνικωτάτας καὶ ἀληθῶς πατριωτικὰς χεῖρας τοῦ Παύλου Λάμπρου!*

Τοιουτοτρόπως τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος ἔζησεν ἐν μέσῳ τῆς ἀβύσσου, ἔχον τοὐλάχιστον ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ ἓν ὄνειρον, ἓν δόγμα, ἕνα σκοπόν, θεῖον, εὐγενῆ, μέγαν καὶ τὸν ἐπεδίωκεν ἀκαταπαύστως, εἰς οὐδὲν λογιζόμενον οὔτε φυλακάς, οὔτε μαστιγώσεις, οὔτε ἀπαγχονίσεις. Πεινῶν, διψῶν, γυμνητεύων ἐσύρετο ὁ Ἕλλην μαχητὴς ἀπὸ χαράδρας εἰς κρημνὸν καὶ ἀπὸ κρημνοῦ εἰς ὑπόγεια καὶ ζοφερὰ σπήλαια, μετακομίζων ἀείποτε τὸν μυστικόν θησαυρόν του καὶ προσδοκῶν καθ' ἑκάστην ν' ἀκούσῃ ἀντηχοῦν εἰς τὰς ἀκοάς του τὸ θυελλῶδες πτερύγισμα τοῦ ἄνακτος τῶν ὀρνέων καὶ νὰ ἴδῃ ἐπανερχομένην τὴν βασιλείαν τοῦ Σταυροῦ του.

Εὗρον οἱ Φιλικοὶ τὴν ἰδέαν ταύτην βαθέως ἐῤῥιζωμένην ἐν τοῖς σπλάγχνοις τῆς φυλῆς καὶ ἐπεχείρησαν νὰ τὴν καλλιεργήσωσι, καταβαλόντες προσπαθείας γιγαντώδεις πρὸς πραγματοποίησιν αὐτῆς. Ὅταν ἀναγινώσκῃ τις τὰ ἔγγραφα, τὰ ἐπιμαρτυροῦντα τὰς ἀκαταλογίστους θυσίας, τοὺς διηνεκεῖς κινδύνους, τὴν ἀπεριόριστον αὐταπάρνησιν, τοὺς ἀγῶνας τὰ τολμηρὰ σχέδια τῶν συνεταίρων καὶ συγκρίνῃ ταῦτα πρὸς τὴν παροῦσαν νέκρωσιν, πρὸς τὴν ἀπάθειαν, πρὸς τὴν μικρότητα ἡμῶν τῶν ἀμέσως διαδεχθέντων ἐκείνους, καταλαμβάνεται ὑπὸ ἀνεκφράστου ἀπελπισίας. Τότε ὠκεανὸς πολυτάραχος, ἀλλ' ἀχανής, τώρα λίμνη τεθολωμένη καὶ νεκρὰ ὕδατα. Τότε ἥλιος διαλάμπων ἐν μέσῳ πορφυροχρόων νεφελῶν, τώρα λυχνία ἡμίσβεστος, ἀμυδρὰν ἐκπέμπουσα λάμψιν [1].

Ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην ἡ κατάρτισις τοῦ Ἑλληνικοῦ Βασιλείου ὑπῆρξεν ἀληθὴς δολοφονία τῆς μεγάλης ἐθνικῆς ἰδέας. Ἐφυλακίσθη τὸ γένος ἐντὸς στενοχώρου εἱρκτῆς, κατεσκευάσθη διὰ χειρῶν ἀλλοτρίων βάθρον ταπεινόν, ἐφ' οὗ ἐτέθη εὔθραυστον θρονίον, ἐδωρήθη εἰς ἡμᾶς μανδύας, ὃν εἰρωνικῶς ἀπεκάλεσαν π ο ρ φ ύ ρ α ν, ἐχαλκεύθη

[1] Ταῦτα ἐγράφησαν καθ' ἣν ἐποχὴν λυσιμελὴς νάρκη ἐφαίνετο κατέχουσα τὸ Ἔθνος καὶ πρὶν ἢ ἀναφανῇ ὁ εὐγενὴς ὀργασμός, ὑφ' οὗ ἐξ ὀλίγου χρόνου ἐλαύνεται ἅπασα ἡ ἑλληνικὴ φυλή.

σκῆπτρον κουφότερον καλάμου, ἐχαράχθησαν ἐπ' αὐτοῦ τερατώδη σύμβολα, καὶ ἡμεῖς νήπιοι, ἐπεκροτήσαμεν τὴν θεατρικὴν παράστασιν, καὶ ἀνεπαύθημεν. Τὸ πολεμικὸν πνεῦμα τῆς φυλῆς ἐσβέσθη, κατέφαγεν ἡ σκωρία τὰ αἱμοβαφῆ ὅπλα τῶν πατέρων, οἱ ἀπόγονοι τῶν διασημοτέρων ἁρματωλῶν μετεμορφώθησαν εἰς δικηγορίσκους καὶ σήμερον, ἀενάως ἀλληλομαχοῦντες καὶ διαπληκτιζόμενοι, προήλθομεν εἰς τοσοῦτον, ὥστε νὰ πιστεύωμεν ὅτι μεγάλας προσφέρομεν εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἐθνότητα ὑπηρεσίας, ὅταν μετὰ σφοδρὰν καὶ δριμυτάτην πάλην ἐπιτύχωμεν τὴν καταδίκην πολιτικῆς τινος μερίδος καὶ ταύτης ἐξ Ἑλλήνων συγκεκροτημένης καὶ χαρακτηρίσωμεν αὐτὴν φαύλην, ἀντεθνικήν, διεφθαρμένην.

'Αλλὰ κατὰ τὴν ἔναρξιν τοῦ ἱεροῦ 'Αγῶνος εἰς οὐδενὸς τὸν νοῦν, ὅσον στενὸν καὶ στεῖρον ἂν τὸν ὑποθέσῃ τις, ἐχώρησεν ἡ ἰδέα τοιούτου Βασιλείου. Ἐμειδία πρὸς πάντας ἡ ἐλπὶς τῆς μεγάλης ἐθνικῆς ἀναγεννήσεως, τῆς πλήρους ἀνακτήσεως τῶν προγονικῶν δικαιωμάτων καὶ ἑπομένως ἀνάλογος πρὸς τὸ μέγεθος τοῦ σκοποῦ ὑπῆρξεν ἡ αὐταπάρνησις, ὁ ἐνθουσιασμός, αἱ θυσίαι, ἡ καρτερία. ἀνάλογα καὶ τὰ σημεῖα, ἐν οἷς ἡ ἀνεγειρομένη φυλὴ διετύπονε τὸ ἐπιζητούμενον γέρας.

Ὁ Διάκος, εἷς τῶν θερμοτέρων ἀποστόλων τοῦ ἐθνικοῦ τούτου δόγματος, ἀληθὴς ἐνσάρκωσις τοῦ ἁρματωλικοῦ πνεύματος, ἑπόμενον ἦτο ὅτι ἔπρεπε νὰ φέρῃ ἐπὶ τῆς σφραγῖδος ἀπεικονισμένον τὸ αἴνιγμα, ὅπερ εἶχεν ὀμόσῃ ἢ διὰ τῆς σπάθης νὰ λύσῃ ἢ διὰ τοῦ αἵματος νὰ καθαγιάσῃ. Τὴν ἰδέαν ταύτην πολυειδῶς καὶ πολυτρόπως ἠθέλησα νὰ διατρανώσω καὶ νὰ ἐμφυσήσω εἰς τὸ στιχούργημά μου, θεωρῶν αὐτὴν ὡς τὴν ψυχήν, δι' ἧς ἀνέκαθεν ἐζωογονήθη τὸ Ἔθνος, ὑπὲρ ἧς ἠγωνίσθη, ἐμαρτύρησε, καὶ ἧς τῇ ἀρωγῇ Θεοῦ εὐδοκοῦντος, θέλει πάλιν ἀνορθωθῇ.

'Αφαιρουμένης ταύτης, ἡ ἐθνικὴ ποίησις, τὸ 'Εγώ τοῦ Ἕλληνος, μένει νεκρὸν γράμμα, καὶ τὰ ἆθλα καὶ τὰ βάσανα καὶ αἱ προσδοκίαι τοσούτων αἰώνων ἀποβάλλουσιν ἐκ μιᾶς τὸ ἰδανικόν, δι' οὗ

περικοσμοῦνται καὶ παρίστανται ὡς πελώριος ὄγκος ἐλεεινῶν ἐρειπίων, ἀσκόπως σεσωρευμένων καὶ οἰκτρῶς συνεχομένων διὰ μόνου τοῦ αἵματος καὶ τῆς σαρκὸς ἀπειραρίθμων γενεῶν. Τοιαύτη ἐξώμοσις τῆς ἐθνικῆς πίστεως εἶναι ἀσυγχώρητον ἔγκλημα, τοὐλάχιστον εἰς τὰ ὄμματα ἐκείνων, οἵτινες πρεσβεύουσιν ὅτι ἐν πάσῃ σελίδι τῆς ἡμετέρας Ἱστορίας καταφανὴς διαλάμπει ὁ δάκτυλος τοῦ Ὑψίστου.

Συνηγωνίσθησαν μετὰ τοῦ Διάκου τετρακόσιοι περίπου μαχηταί. Ἀλλ' ἐξ αὐτῶν μόνοι τεσσαράκοντα ἢ πεντήκοντα ἔμειναν μέχρι τέλους ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης· οἱ λοιποί, πτοηθέντες ἐκ τοῦ μεγάλου ὄγκου τῶν πολεμίων, οὐδ' ἐπιῤῥωννύμενοι, ἔστω καὶ ἐξ ἀμυδρᾶς τινος ἐλπίδος ἐπιτυχίας, ἔστρεψαν ἀπ' ἀρχῆς τὰ νῶτα. Πλὴν δὲ τοῦ ἀειμνήστου Ἡσαΐα καὶ τοῦ ἐν Χριστῷ ἀδελφοῦ αὐτοῦ ἱερομονάχου Παπαγιάννη, πλὴν τοῦ Βακογιάννη καὶ τοῦ Καλύβα, οἵτινες, ἀφοῦ κατέστησαν ἀπόρθητον ἀκρόπολιν τὸ Χάνι τῆς Ἀλαμάνας, ἔπεσαν ξιφήρεις εἰς μέσον τῶν ἐχθρῶν καὶ κατεκρεουργήθησαν, ὀνομαστὶ μνημονεύονται ὁ Κομνᾶς Τράκας ἐξ Ἀγοργιάνης τῆς Παρνασσίδος, ὁ Ἰωάννης Μητρόπουλος καὶ Νικόλαος Κίρκος, ὁπλαρχηγοὶ Γαλαξειδίου καὶ ὁ Μῆτρος Μασσαβέτας, αὐτάδελφος τοῦ Διάκου. Τὸ πτῶμα τοῦ Μασσαβέτα ἐχρησίμευσε μάλιστα ὡς τελευταῖον ὀχύρωμα, διότι ὄπισθεν αὐτοῦ φυλαττόμενος ἠγωνίσθη ὁ Διάκος τὸν τελευταῖον αὐτοῦ ἀγῶνα. Ὁ δὲ Μητρόπουλος, ἀφοῦ ἐπὶ ματαίῳ προσεπάθησε ν' ἀποσπάσῃ ἐκεῖθεν τὸν ἀρχηγόν, ἀπέκοψε τὴν κεφαλὴν τοῦ Μήτρου καὶ ἀπῆλθε σώσας αὐτὴν ἐκ τῶν ὕβρεων.

Ἐκ τῶν παρὰ τῷ Διάκῳ μέχρις ἐσχάτης ὥρας συμπολεμησάντων μόνον τοῦ ἀδελφοῦ ἔκρινα εὔλογον νὰ διαμνημονεύσω τὸ ὄνομα. Προετίμησα δὲ νὰ θεραπεύσω τὰς ἀνάγκας τῆς ποιήσεως δι' ἑνὸς ἢ δύο πλαστῶν ὀνομάτων, πρὸς ἀποφυγὴν δυσαρέστων ἀντιλογιῶν.

Πρὸς τοὺς εὐαρίθμους τούτους μαχητὰς ἀντεστράτευον ὁ Κιοσὲ Μεχμέτ, Κεχαγιάμπεης τοῦ Χουρσὴτ καὶ ὁ 'Ομὲρ Βριόνης. Τὸν πρῶτον ἔκρινα ἀνάξιον πάσης προσοχῆς, καὶ μόνον εἰσήγαγον αὐτὸν ἵνα τῷ ἀναθέσω τὸ ἀπεχθὲς ἔργον τοῦ δημίου, ὅτε ὁ Χαλήλμπεης προσπεσὼν ἐξητήσατο προσωπικὴν ἱκανοποίησιν, τὸν παραδειγματικὸν θάνατον τοῦ Διάκου.

'Αλλ' ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ 'Ομὲρ Βριόνου εὗρον ἀνταγωνιστὴν ἐφάμιλλον καὶ προσεπάθησα νὰ τὸν παραστήσω καθ' ἣν ἐμόρφωσα πρὸ χρόνων ἰδέαν περὶ τοῦ χαρακτῆρος, περὶ τῆς γενναιότητος, καὶ καθόλου περὶ τῶν προτερημάτων καὶ τῶν ἐλαττωμάτων τῆς φύσεως αὐτοῦ, ἀφοῦ πιστῶς τὸν παρηκολούθησα καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ πολεμικοῦ του σταδίου.

Εἷλκεν οὗτος τὸ γένος ἐκ τῶν Παλαιολόγων Βριόνων, ἐπὶ βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας δεσποτῶν τῆς ἐν 'Αλβανίᾳ Μουζακίας. 'Υπάρχει δὲ ἀναντίῤῥητον ὅτι οἱ περιφανεῖς αὐτοῦ πρόγονοι ἐτήρησαν διαδοχικῶς τὴν ἡγεμονίαν μέχρι τῆς καταστροφῆς Γεωργίου τοῦ Καστριώτου. Τότε ἐκ τῶν δύο τῆς γενεᾶς διακλαδώσεων ἡ μὲν μία ἐβιάσθη εἰς ἐξώμοσιν, ἡ δὲ ἄλλη, ἐμμείνασα εἰς τὸ πάτριον θρήσκευμα, μετῴκησεν ἀλλαχοῦ. 'Εκ τῆς πρώτης κατάγεται ὁ ἐπὶ 'Αλῆ πασσᾶ μέγας καὶ πολὺς Χασνατάραγας (θησαυροφύλαξ), ἐκ τῆς δευτέρας πηγάζουσιν αἱ ἐν 'Επτανήσῳ σωζόμεναι οἰκογένειαι τῶν Βριόνων.

Νεανίας ἔτι ὁ 'Ομὲρ ἐδεικνύετο ὑπερήφανος καὶ τὴν ἔμφυτον ταύτην ἀγερωχίαν ὑπέθαλπεν ἡ συναίσθησις τῆς καταγωγῆς, ἥτις καὶ τὸν παρέσυρε πολλάκις εἰς νεφελώδεις ῥεμβασμούς. Οὐδαμῶς ἀνεχόμενος τὴν ταπείνωσιν καὶ βαρέως φέρων τὴν ὑπερίσχυσιν τοῦ 'Ιμβραὴμ, γαμβροῦ καὶ διαδόχου τοῦ Κούρτ πασᾶ, ἀμειλίκτου ἐχθροῦ του, ἐν τῇ σατραπείᾳ τοῦ Βερατίου, ἀνεχώρησεν εἰς Αἴγυπτον καὶ προσήνεγκε τῷ Μεχμὲτ 'Αλῇ τὴν σπάθην πολεμοῦντι τότε πρὸς τοὺς Κιολεμενίδας. Εὗρεν ἐκεῖ ὁ Βριόνης εὐρὺ στάδιον εἰς τὴν φιλοδοξίαν του. Ἐκεῖ ἐν μέσῳ τῶν ἐρήμων, διεπλάσθη τὸ πνεῦμά του καθ' ὁμοίωσιν τῶν

ἐκτάσεων, ἃς διέτρεχε, καὶ τοῦ ἐπισκέποντος ἀπεράντου οὐρανοῦ· ἔκτοτε χρονολογεῖται καὶ ἡ διὰ βίου κατασχοῦσα τὴν ψυχὴν αὐτοῦ μανία νὰ τρέφῃ τοὺς εὐγενεστέρους καὶ θαῤῥαλεωτέρους ἵππους καὶ ὀχούμενος νὰ ἐπιδεικνύῃ τὸ ἀῤῥενωπὸν ἦθος.

Ὅτε ἔν τινι κατὰ τοῦ Σουλίου ἐκστρατείᾳ συνοδεύων τὸν Ἀλῆν ἀπώλεσε προσφιλεστάτην φορβάδα γένους περιφανοῦς, ἐξέθηκε τὴν ζωήν του εἰς προφανῆ κίνδυνον, προχωρήσας μέχρι τῶν προφυλακῶν τοῦ σουλιωτικοῦ στρατοπέδου ὅπως διαπραγματευθῇ τὴν ἐξαγοράν· ἀποτυχὼν δέ, ἐγένετο φρενήρης ἐκ τῆς ἀπελπισίας.

Κατακτήσας ἐν Αἰγύπτῳ δόξαν καὶ πλοῦτον μέγαν ἐπανῆλθεν εἰς Ἤπειρον καὶ ἐταύτισε τὴν τύχην του μετὰ τοῦ Ἀλῆ, ἐπ' ἐλπίδι ὅτι ἔμελλε νὰ ἔλθῃ ὥρα καὶ τὸν Ἰβραὴμ νὰ ἐκδικηθῇ καὶ κυριάρχης ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ ν' ἀναδειχθῇ. Ὁ Ἀλῆς, ἐκτιμῶν τὴν ἀξίαν τοῦ ἀνδρὸς καὶ θεωρήσας αὐτὸν κατάλληλον πρὸς ἐκπλήρωσιν τῶν κατὰ τῆς σατραπείας τοῦ Βερατίου κατακτητικῶν σκοπῶν του, κατέστησεν αὐτὸν θησαυροφύλακα καὶ τῷ ἐπέτρεψε νὰ στρατολογήσῃ ἐν τάχει καὶ ἐπιτεθῇ κατὰ τοῦ Ἰβραήμ. Ἐξελθὼν ὁ Βριόνης κατετρόπωσε τὸν ἐχθρὸν καὶ τὸν ἐκράτει στενῶς περιωρισμένον ἐντὸς τοῦ φρουρίου τῆς πρωτευούσης του, ὅτε ὁ Ἀλῆς δραμὼν δῆθεν ὅπως μεσιτεύσῃ πρὸς συνδιαλλαγὴν τῶν διαμαχομένων ἥρπασεν, ὡς εἰκός, τὴν περιουσίαν τοῦ Ἰβραὴμ καὶ ἔδωκε πρὸς τὸν Ὀμὲρ νὰ ἐννοήσῃ ὅτι, ζῶντος αὐτοῦ, εἰς οὐδένα ἐπετρέπετο νὰ ὑψόνῃ τὸν τράχηλον.

Ἀποκηρυχθέντος τοῦ Ἀλῆ, ὁ φιλόδοξος Ὀμέρ, προβλέπων τὴν καταστροφήν, ἡνώθη μετὰ τῶν Σουλτανικῶν· ἀλλὰ ἐν τῇ ἀγερωχίᾳ αὐτοῦ μὴ ἀνεχόμενος νὰ βλέπῃ ἑαυτὸν συγχεόμενον μετὰ τῆς τύρβης τῶν πασάδων, ἐν τῷ κρυπτῷ διελογίζετο διὰ τίνων μέσων νὰ γίνῃ περιφανὴς καὶ περίβλεπτος.

Στενῶς συνδεδεμένος πρὸς πάντας σχεδὸν τοὺς διασημοτέρους τῆς Ἑλλάδος ὁπλαρχηγούς, καὶ μὴ στέρξας οὐδέποτε νὰ μολύνῃ τὰς χεῖρας εἰς τὰ Ἀληπασικὰ κακουργήματα, ἀφ' ἑτέρου ἐν γνώσει διατελῶν

τῶν ἐνεργειῶν τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας καὶ προαισθανόμενος τὴν ἐπαναστατικὴν ἔκρηξιν, ἦλθε τότε εἰς ἐπαφὴν πρὸς τὸν ἁρματωλὸν τῆς Λεβαδείας καὶ γενικὸν ὁδοφύλακα τῆς Στερεᾶς Ὀδυσσέα Ἀνδροῦτσον καὶ ἐπιδεικνύμενος συμπάθειαν ὑπὲρ τῆς ἀναξιοπαθούσης Ἑλλάδος, ἀπεριόριστον δὲ σεβασμὸν πρὸς τὴν ἀνδρείαν τῶν τέκνων της, ἐφάνη διατεθειμένος νὰ προτείνῃ φιλικὴν χεῖρα πρὸς ἀνόρθωσιν ἐκείνων, οὓς ἐθεώρει, ὡς ἐκ τῆς ταὐτότητος τῆς καταγωγῆς, ἀδελφοὺς καὶ συμπατριώτας. Τότε συνωμολογήθη, ἐπὶ τῷ ὅρῳ αὐστηροτάτης ἐχεμυθίας, μεταξὺ τοῦ Ὀδυσσέως καὶ τοῦ Βριόνου ἡ περίεργος ἐκείνη συμφωνία, δι' ἧς οἱ συμβαλλόμενοι ὑπεχρεοῦντο ἀμοιβαίως νὰ ὑποστηριχθῶσι διὰ τῶν ὅπλων πρὸς ἀναστάτωσιν τῆς Ἀλβανίας καὶ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος, προβῶσι δὲ μετὰ τὴν ἐπιτυχίαν εἰς τὴν κατάρτισιν δύο αὐτονόμων Κρατῶν, τοῦ μὲν ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τοῦ Ὀμέρ, τοῦ δὲ ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τοῦ Ὀδυσσέως [1].

Καὶ ὁ μὲν Βριόνης ἴσως σπουδάζων εἰργάσθη τὰ τοιαῦτα, ἀλλ' οὐδεμία ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι τὸ γενναῖον τέκνον τοῦ Ἀνδρούτσου προέβη εἰς τὸ βῆμα τοῦτο μόνον πρὸς τὸν σκοπὸν ν' ἀποσοβήσῃ ἢ νὰ οὐδετερώσῃ ἐπ' ἀγαθῷ τῆς Ἐπαναστάσεως πᾶσαν ἀντενέργειαν ἐκ μέρους τῶν Ἀλβανῶν.

Ἐκ τῆς διαθρυλληθείσης συμφωνίας ὠφεληθέντες μετὰ ταῦτα ἀρχολίπαροί τινες, προσωπικοὶ ἐχθροὶ τοῦ Ὀδυσσέως, ὑπέσκαψαν τὴν ἐπιῤῥοήν του, παρέστησαν αὐτὸν ὡς προδότην καὶ τέλος κατώρθωσαν διὰ χειρῶν Ἑλλήνων νὰ δολοφονήσωσι τὸν ἀτρόμητον ἐκεῖνον λέοντα.

Καταρτισθέντος τοῦ συμβολαίου, ὑπέβαλεν ὁ Βριόνης ὡς μέσον ὑπεκφυγῆς παρατηρήσεις τινάς, σχετιζομένας πρὸς τὴν ἰδιαιτέραν θέσιν του, καὶ ὡμολόγησεν εἰλικρινῶς ὅτι ἐπεθύμει νὰ θεωρῆται ἀπηλλαγ-

(1) Ὅρα τὴν ἐν τοῖς φυλλαδ. Ν϶', ΝΖ, ΝΗ', τῆς Χρυσαλλίδος δημοσιευθεῖσαν ἀξιόλογον βιογραφίαν τοῦ Ὀδυσσέως Ἀνδρούτσου ὑπὸ τοῦ Κ. Σάθα.

μένος πάσης ὑποχρεώσεως, ἂν τυχὸν ὁ Σουλτάνος, ἐκτιμῶν τὴν βαρύτητά του, ἤθελε τὸν ἀναγορεύσῃ Πασᾶν ἐπὶ τρισὶν οὐραῖς.

Ἐκραγείσης τῆς Ἐπαναστάσεως καὶ θέλων ὁ Χουρσὴτ νὰ καταπνίξῃ τὴν φλόγα ἐν τῇ γενέσει αὐτῆς, τὸν μὲν Κιοσὲν ἔταξεν ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ πρώτου κατὰ τῆς Ἑλλάδος ὁρμήσαντος στρατοῦ, καθιστῶν αὐτὸν Βεζίρην ἀντιπρόσωπόν του, τὸν δὲ Βριόνην ὑπέβαλεν εἰς τὰς ἀμέσους διαταγάς του.

Λαμβάνων ὑπ' ὄψιν τὴν ἔμφυτον ἀστασίαν τοῦ χαρακτῆρος τοῦ Ὀμέρ, τὴν ἄκρατον αὐτοῦ φιλοδοξίαν καὶ θέτων αὐτὸν εἰς ἐπαφὴν πρὸς τὸν Διάκον, οὐ μόνον ἀπέβλεψα εἰς τὸν παραλληλισμόν, ἀλλ' ἐνόμισα παντὸς λόγου ἄξιον νὰ διασώσω τὴν ἀπόῤῥητον ὁμολογίαν, ἥτις ἔλαβε χώραν μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ Ὀδυσσέως, καὶ νὰ ἀναφέρω αὐτὴν ὡς προτεινομένην ἐκ νέου εἰς ἄνδρα πρὸ πολλῶν ἐτῶν συνδεδεμένον μετὰ τοῦ ὁπλαρχηγοῦ τῆς Λεβαδείας καὶ ὑποτιθέμενον ἐν γνώσει τῶν κρυφιωτέρων αὐτοῦ διαλογισμῶν.

Ἐκτὸς τῶν ἱστορικῶν τούτων ἀνταγωνισμῶν, ὑπεράνω πάσης ἄλλης βασάνου, πάσης ἄλλης περιφρονήσεως, ἔθεσα πλησίον τοῦ Διάκου, ἀφ' ἧς στιγμῆς συνελήφθη μέχρι τοῦ μαρτυρίου, ἀνώνυμον καὶ εἰδεχθῆ δαίμονα τὸν Γύφτον.

Ἄδεται ὅτι, ἂν ποτε ἐπὶ πλοίου, ἐν μακραῖς καὶ ὑπερωκεανείοις θαλασσοπορίαις ἐνσκήψῃ ἐπιδημία, ἐκ δὲ τῶν νοσούντων ὑπάρχῃ τις θανατηφόρως προσβεβλημένος, λάβρος, ἀπαθής, ἀποτρόπαιος, ἐν ἀποστάσει τινὶ ὄπισθεν τῆς πρύμνης, ἐμφανίζεται ὁ καρχαρίας, ἀλάνθαστος οἰωνὸς τοῦ ἐπικειμένου πένθους, μνῆμα περιπλανώμενον, ἀδηφάγον, προσμένων νὰ καταβροχθίσῃ τὸ πτῶμα ἅμα παραδιδόμενον εἰς τὰ κύματα. Τοιοῦτος κατὰ τὸν μέγαν καὶ φοβερὸν διάπλουν τοῦ Ἑλληνισμοῦ τυγχάνει ὁ Γύφτος.

Ὑπῆρξε τὸ ὄργανον τῆς στρεβλώσεως, ὁ βρόχος τῆς ἀγχόνης, ὁ πολυμήχανος ἐφευρέτης τῶν βασάνων ἐν ταῖς χερσὶ τῶν κατακτητῶν καὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ ἐξεπλήρωσεν ἐκθύμως, πιστῶς, ἐντρυφῶν

καὶ ἀγαλλόμενος ὁσάκις εἰς τοὺς ὄνυχας αὐτοῦ παρεδίδετο τὸ σφάγιον.

Ἀγνοῶ ἂν ἡ ἐπικατάρατος αὕτη φυλή, ἀρχαία ὡς ὁ Κάϊν, κατὰ τὰς πολυειδεῖς φάσεις τοῦ μυστηριώδους βίου της περιῆλθέ ποτε εἰς τὴν ἐξαχρείωσιν, εἰς ἣν ἔφθασε διοδεύουσα τὴν ἑλληνικὴν χώραν, προαιώνιος ἀκόλουθος τῆς καταστροφῆς καὶ τοῦ ὀλέθρου.

Ὑπάρχουσιν ἔτι παρ' ἡμῖν οἱ ἀπαίσιοι οὗτοι σκώληκες, ἀδιαπαύστως περιπλανώμενοι, πελιδνοί, δυσώδεις, ὡς ἀγέλαι ἀκατονομάστων κτηνῶν, οἰκτρὰ καταγώγια ῥυπαρωτάτων διαδοχικῶν ἀσθενειῶν, φέροντες ἐπὶ τῶν ὤμων δίκην παμμεγέθους κοχλίου, τὰς ζοφερὰς σκηνάς των καὶ σύροντες μεθ' ἑαυτῶν τὸν ἄκμονα, τὴν σφύραν, τὰς ταναγρας, τὴν φύσσαν ἐκ δύο ἀσκῶν συγκεκροτημένην, τοὺς ἄνθρακας, τεμάχιά τινα ἀκατεργάστου σιδήρου καὶ σχεδὸν πάντοτε λιμώττοντας κύνας, μέλανας αἰλούρους ἢ ἁλυσιδέτους ἄρκτους πρὸς ἐπίδειξιν, ὅθεν πολλάκις Ἀρκουδόγυφτοι προσαγορεύονται.

Μετέρχονται τὴν χειρομαντείαν καὶ συνθέτουσι παράδοξα φάρμακα οὐχὶ πρὸς θεραπείαν ἀσθενειῶν ἢ τραυμάτων, ἀλλ' ὅπως δι' αὐτῶν προκαλῶσιν ἐξαμβλώσεις, τεκταίνωνται μαγγανείας καὶ παντὸς εἴδους ἀθεμιτουργίας.

Ἄθεοι, ἀπάτορες, ἀκοινώνητοι, οὐδέποτε μεριμνῶντες περὶ τῆς ἐπιούσης, ἀγνοοῦντες πόθεν ἔρχονται ἢ ποῦ πορεύονται, ἐν τῇ ἀποκτηνώσει αὐτῶν ἀσεβῶς ἐναγκαλιζόμενοι ἀντὶ τῆς συζύγου τὴν θυγατέρα· ὁσάκις προσέρχονται εἴς τινα τῶν ἡμετέρων πόλεων συνήθως διαμένουσι σκηνῖται ἐκτὸς τοῦ περιβόλου, ὡσανεὶ συναισθανόμενοι τὴν ἀπέχθειαν, ἣν ἀείποτε διεγείρει ἡ παρουσία των, ἢ μὴ ἀποτολμῶντες νὰ ἴδωσι κατὰ μέτωπον τὴν κοινωνίαν, ἣν ἐβασάνισαν.

Τοιούτου ἀνθρωπομόρφου τέρατος δὲν ἠθέλησα νὰ παραλείψω τὴν ἀπεικόνισιν, ἐξορύξας συνάμα ἐκ τῶν πολυτίμων τῆς δημώδους γλώσσης μεταλλείων τὴν κατάλληλον κυριολεξίαν πρὸς καθιέρωσιν τῶν ἰδεῶν καὶ τῶν φράσεων, δι' ὧν ἤκουσα πολλάκις τὸν λαὸν νὰ χαρακτηρίζῃ καὶ νὰ περιγράφῃ ἐκεῖνα τοῦ Ἅδου τὰ μιαρὰ ἐκβράσματα.

Ταῦτα ἔκρινα εὔλογον νὰ ἐκθέσω καὶ πρὸς διασάφησιν τοῦ θέματος καὶ πρὸς συμπλήρωσιν ἱστορικῶν τινων γεγονότων, συγκεχυμένως πως ἀναφερομένων καὶ ἀτάκτως τῇδε κἀκεῖσε διεσπαρμένων. Λυποῦμαι ὅτι ἠναγκάσθην νὰ ἐκταθῶ πέρα τοῦ δέοντος καὶ προβλέπω ὅτι δὲν εἶναι δύσκολον νὰ ἐφαρμοσθῇ κ' ἐπὶ τοῦ βιβλιαρίου μου τούτου ὁ διογένειος χαριεντισμός, ν' ἀκούσω δὲ καὶ τὴν παραίνεσιν μωμοσκόπου τινὸς ὅτι συμφέρει νὰ φυλάξω τὸ ποίημα μὴ τυχὸν ἐξέλθῃ τῶν μεγάλων τῆς εἰσαγωγῆς πυλῶν.

'Αλλ' αἱ ταλαιπωρίαι καὶ τὰ δυστυχήματα τῆς φυλῆς καὶ ἐν πεζῷ λόγῳ ἱστορούμενα εἶναι πάντοτε ποίησις· ἐὰν δὲ ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους παρακολουθήσῃ τις εἰς τὸν βαθμιαῖον ἐξελιγμὸν τοῦ ἐθνικοῦ δράματος καὶ τὴν ἀλληλουχίαν τῶν περιστάσεων, ἐν αἷς συγκεφαλαιοῦται ὁ μυριετὴς ἀγών, οὐδὲν ἄλλο βλέπει, εἰμὴ γενεὰς ἐπὶ γενεῶν ὡς ἐπὶ δέλτου νεκρικοῦ ἡμερολογίου στιχηδὸν τεταγμένας, οἱονεὶ πολυαρίθμους χορδὰς γιγαντιαίας αἰολικῆς φόρμιγγος, παραλόγως μὲν ἐπὶ πλεῖστον ἀμνηστουμένης, ἀείποτε δὲ προσδοκώσης πεπειραμένους δακτύλους, ἵνα διὰ τῆς πρώτης αὐτῶν κρούσεως ἐκπέμψῃ φθόγγους ἡδίστους καὶ ἐξαισίους ὑμνῳδίας.

Τὸ περὶ γλώσσης ζήτημα παρέρχομαι ὅλως ἄθικτον, ἀποκλίνων καὶ αὖθις πᾶσαν περὶ αὐτοῦ κενὴν λογομαχίαν. 'Ἐῤῥιζώθη ἐν ἐμοὶ καὶ ἐσαρκώθη ὡς δόγμα, ὡς σύμβολον ὀρθοδοξίας, ὅταν πρόκηται περὶ ποιήσεως. Προέβη δὲ εἰς τοσοῦτον ἡ προκατάληψις, ὥστε καὶ αὐτὰ τὰ ἔνδοξα ἀρχαῖα ἑλληνικὰ ὀνόματα ἀσυμβίβαστα θεωρῶ πρὸς τὴν ἁρμονίαν τοῦ στίχου καὶ γράφων τὸν 'Α θ α ν ά σ ι ο ν Δ ι ά κ ο ν οὐδαμοῦ τοῦ ποιήματος ἐδυνήθην νὰ εἰσαγάγω οὔτε τὰς Θερμοπύλας οὔτε τὸν Λεωνίδαν. 'Απ' ἐναντίας τὰ ὀνόματα τῶν δημίων τῆς 'Ελλάδος παρετήρησα ὅτι ἀφομοιοῦνται πληρέστατα καὶ συγχωνεύονται μετὰ δημοτικῆς ποιήσεως, εἴτε διότι ὁ χρόνος καὶ ἡ ἐπιμιξία συνέτεινεν εἰς τοῦτο, εἴτε διότι αἱ ἀντιθέσεις καὶ οἱ ἀνταγωνισμοὶ ὑποκρύπτουσιν ἀνεπαίσθητα καὶ ἀδιόρατα σημεῖα ἐπαφῆς, συντελοῦντα πρὸς διάπλασιν τῶν καλλιτεχνικῶν ἔργων.

Τί δὲ εἴπωμεν περὶ θεμάτων, λαμβανομένων ἐξ ἀλλοτρίας ἱστορίας, καὶ τί περὶ τῆς οἰκτρᾶς ἐξελληνίσεως τῶν ἡρωϊκῶν τῆς Δύσεως ὀνομάτων, ὅταν, κακῇ τύχῃ, εἰσαγώγιμα γίνωνται εἰς τὴν ἡμετέραν ποίησιν! Ἀλλὰ περὶ τούτου κρινέτωσαν ἄλλοι ἧττον ἐμοῦ προκατειλημμένοι· ἐν τέλει δὲ θέλει δικάσῃ τὸ μέλλον. Τὸ κατ' ἐμέ, θέλω προσπαθήσῃ, ὅσον αἱ δυνάμεις μοὶ τὸ ἐπιτρέπουσιν, εἴτε εἰσερχόμενος εἰς τὴν καλύβην τοῦ ποιμένος, εἴτε διατρέχων τὰ ὄρη καὶ τὰς θαλάσσας, εἴτε παρευρισκόμενος ὅπου δήποτε ἡ χαρὰ ἢ ὁ πόνος ἐκβιάζει τὴν ἐκδήλωσιν τῶν αἰσθημάτων, νὰ συλλέγω καὶ βαθμηδὸν νὰ διασώζω τὰ πολύτιμα κειμήλια τῆς δημοτικῆς γλώσσης, πεποιθὼς ὅτι ἐν αὐτῇ λανθάνει ἄφθονος ὕλη εἰς γλωσσολογικὰς μελέτας, καὶ αὐτὸς ὁ ἀπόῤῥητος σύνδεσμος, ὁ δεικνύων τὴν γνησιότητα τῆς καταγωγῆς, ὁ μαρτυρῶν ὅτι ὁ πέλεκυς τῆς ξενοκρατίας οὐδέποτε ἐπέτυχε νὰ καταστρέψῃ τὴν ἑνότητα τῆς ἡμετέρας φυλῆς, θαυμασίως διασωθείσης τῇ παντοδυνάμῳ συνάρσει τῆς ὀρθοδόξου ἡμῶν πίστεως ἐν τῷ ἀπεράντῳ χαρτοφυλακίῳ τῶν ἐθνικῶν παραδόσεων.

ΣΗΜ. Ἱστορικαὶ διασαφήσεις μετά τινων περὶ τοῦ λεκτικοῦ παρατηρήσεων καταχωρίζονται ἐν τέλει.

ΑΘΑΝΑΣΗΣ ΔΙΑΚΟΣ

ᾎΣΜΑ ΠΡΩΤΟΝ

Η ΠΑΡΑΜΟΝΗ

« Ἀναίβα, Μῆτρε, ᾽ς τοῦ βουνοῦ κατάκορφα τὴ ῥάχη.
Πᾶρε τὸ μάτι τἀητοῦ καὶ τἀλαφιοῦ τὸ πόδι
καὶ τὴν ἀγρύπνια τοῦ λαγοῦ, καὶ στῆσε καραοῦλι.
Κι᾽ ἂν ᾽δῇς χιλιάδαις τὸν ἐχθρό, ἄλογο καὶ πεζοῦρα,
μὲ τὸν Κιοσὲ Μεχμὲτ πασᾶ, τὸν ὕπνο μὴ μοῦ κόψῃς,
στάσου, πολέμα μοναχός. Κι᾽ ἂν ᾽δῇς μὲς ᾽ς τὸ φυσσᾶτο
νὰ πηλαλάῃ τἄλογο τοῦ ᾽Ομέρπασα Βριόνη,
πέτα, ῥοβόλα, κράξε με . . Σύρε μὲ τὴν εὐχή μου ».

Ἄστραψε ἀπ᾽ ἄγρια χαρὰ τὸ μέτωπο τοῦ κλέφτη,
ἐβρόντησαν τὰ χαϊμαλιά, ἀνέμισε ἡ φλοκάτη,
ἔλαμψε ὁ Μῆτρος μιὰ στιγμὴ κ᾽ ἐσβύστηκε σὰν ἄστρο.
Ὁ Διάκος τὸν συντρόφεψε γιὰ λίγο μὲ τὸ μάτι
κ᾽ ὕστερα πέφτει κατὰ γῆς γονατιστὸς ᾽ς τὴν πέτρα·

« Ἀδέρφια, παλληκάρια μου! Ἐλᾶτε ὁλόγυρά μου
καὶ γονατίσετε μ᾽ ἐμέ. Ὁ κόσμος ᾽ς τὴ χαρά του

εἶν' ἀνθοστόλιστη ἐκκλησιά, κ' ἐδῶ μᾶς παραστέκει
ἐκεῖνος, ποῦ τὴν ἔχτισε, γιὰ νὰ τὸν προσκυνοῦμε».
Ἦτανε νύχτα. Τὰ βουνά, ἡ λαγκαδιαῖς, τὰ δέντρα,
ἡ βρύσαις, τ' ἀγριολούλουδα· ὁ οὐρανός, τ' ἀγέρι,
στέκουν βουβὰ ν' ἀκούσουνε τὴ προσευχὴ τοῦ Διάκου.

«Ὅταν ἡ μαύρ' ἡ μάνα μου, ἐμπρὸς σὲ μιὰν εἰκόνα,
Πλάστη μου, μ' ἐγονάτιζε μὲ σταυρωτὰ τὰ χέρια
καὶ μῶλεγε νὰ δεηθῶ γιὰ κειούς, ποῦ τὸ χειμῶνα
σὰ λύκοι ἐτρέχαν στὰ βουνά, μὲ χιόνια, μ' ἀγριοκαίρια
γιὰ νὰ μὴ ζοῦνε στὸ ζυγό, ἔνοιωθα τὴ φωνή μου
νὰ ξεψυχάῃ στὰ χείλη μου, ἐσπάραζε ἡ καρδιά μου,
μοῦ ἐτρέμανε τὰ γόνατα, σὰν νἄθελε ἡ ψυχή μου
νὰ φύγῃ μὲ τὴ δέηση ἀπὸ τὰ σωθικά μου».

«Ὕστερα μῶλεγε κρυφὰ νὰ σοῦ ζητῶ τὴ χάρη
νὰ μ' ἀξιώσῃς μιὰ φορὰ ἕνα σπαθὶ νὰ ζώσω
καὶ νὰ μὴν ἔρθῃ ὁ θάνατος νὰ μ' εὕρῃ, νὰ μὲ πάρῃ
πρὶν πολεμήσω ἐλεύθερος, γιὰ σὲ πρὶν τὸ ματώσω.
Πατέρα παντοδύναμε! Ἄκουσες τὴν εὐχή μου·
μοῦ φύτεψες μὲς 'ς τὴν καρδιὰ ἀγάπη, πίστη, ἐλπίδα,
ἔδωκες μιὰν ἀχτίδα σου, ἀθέρα 'ς τὸ σπαθί μου
καὶ μοὖπες· Τώρα πέθανε γιὰ μέ, γιὰ τὴν πατρίδα!»

«Ἕτοιμος εἶμαι, Πλάστη μου! Λίγαις στιγμαῖς ἀκόμα
καὶ σβυῶνται τ' ἄστρα σου γιὰ μέ. Γιὰ μὲ θὰ σκοτειδιάσῃ
τὤμορφο γλυκοχάραμμα. Θὰ μοῦ κλειστῇ τὸ στόμα,
ποῦ ἐκελαδοῦσε στὰ βουνά, στὴ ῥεμματιά, στὴ βρύση,

θὰ μαραθοῦν τὰ πεῦκα μου. 'Αραχνιασμέν' ἡ λύρα,
ποῦ μοὖταν ἀδερφοποιτὴ κι' ὁποῦ μὲ ἐμὲ στὴ φτέρη
ἀγκαλιασμένη ἐπλάγιαζε, τώρα θὰ μείνη στεῖρα
καὶ στἄψυχο κουφάρι της θὰ νὰ βογγάη τ' ἀγέρι».

«'Ολα τ' ἀφίνω μὲ χαρά, χωρὶς ν' ἀναστενάξω.
Καὶ τὤχω περηφάνεια μου, ποῦ ἐδιάλεξες ἐμένα
αὐτὴν τὴν ἔρμη τὴν πορειὰ μὲ τὸ κορμὶ νὰ φράξω.
Εὐχαριστῶ σε, Πλάστη μου! Δὲ θὰ χαθοῦν σπαρμένα
καὶ δὲ θὰ μείνουν ἄκαρπα τ' ἄχαρα κόκκαλά μου.
Εὐλόγησέ τηνε τὴ γῆ, ὁποῦ θὰ μ' ἀγκαλιάση
καὶ στοίχειωσε κάθε κλωνὶ ἀπὸ τὰ χώματά μου,
νὰ γένη ἀδιάβατο βουνὸ τὸ μνῆμα τοῦ Θανάση».

«Θέ μου! Ξημέρωσέ τηνε τὴν αὐρινὴ τὴ μέρα!
Θὰ μᾶς θυμᾶτ' ἡ 'Αρβανιτιὰ καὶ θὰ τὴν τρῶ' ἡ ζήλια.
Θὰ χλημητᾶνε τ' ἄλογα, θὰ καῖνε τὸν ἀγέρα
μὲ τ' ἄγρια τὰ χνῶτά τους γκέγκικα καρυοφύλλια,
θὰ γένουν πάλαι τὰ Θερμὰ λαίμαργη καταβόθρα . . .
Χιλιάδες ἦρθαν θερισταὶ καὶ Χάρος ὀργοτόμος,
μουγκρίζουν, φοβερίζουνε πῶς δὲ θὰ μείνη λώθρα
σ' αὐτὴν τὴ δύστυχη τὴ γῆ, φωτιά, δρεπάνι τρόμος . . .»

«Κ' ἐμεῖς θὰ πᾶμε μὲ χαρὰ σ' αὐτὸν τὸν καταῤῥάχτη.
'Επάνωθέ μας θἆσαι Σύ, καὶ τὰ πατήματά μας
θὰ νἄχουνε γιὰ στήριγμα τὴ φοβερὴ τὴ στάχτη,
πὤμεινε σπίθ' ἀκοίμητη βαθειὰ στὰ σωθικά μας.
Δυνάμωσέ μας, Πλάστη μου! Γιὰ ν' ἀκουστῇ στὴ Δύση
πῶς δὲν ἀπονεκρώθηκε καὶ πῶς θ' ἀνθοβολήση

τώρα μὲ τὰ Μαγιάπριλα ἡ δουλωμένη χώρα.
Εὐλογημέν' ἡ ὥρα!»

Ἔσκυψ' ὁ Διάκος ὡς τὴ γῆ, ἔσφιξε μὲ τὰ χείλη
κ' ἐφίλησε γλυκὰ γλυκὰ τὸ πατρικό του χῶμα.
Ἔβραζε μέσα του ἡ καρδιά, καὶ στὰ ματόκλαδά του
καθάριο, φωτοστόλιστο, ξεφύτρωσ' ἕνα δάκρυ...
Χαρὰ στὸ χόρτο πὤλαχε νὰ πιῇ σὲ τέτοια βρύση!

Πλαγιάζει ὁ λειονταρόψυχος! Τὰ νειῶτα, τὴ θωριά του
τ' ἀστέρια βλέπουν μὲ χαρὰ καὶ κἄπου κἄπου ἀφίνουν
κρυφὰ τὸ θόλο τ' οὐρανοῦ γιὰ νὰ διαβοῦν σιμά του.
Μοσχοβολάει τριγύρω του καὶ τὸν σφιχταγκαλιάζει
στὸν κόρφο της ἡ ἄνοιξη, σὰν νἄτανε παιδί της.
Χαρούμενα τὰ λούλουδα φιλοῦν τὸ μέτωπό του.
Χάνει μὲ μιᾶς τὴν ἀσχημιὰ καὶ τὴν ταπεινοσύνη
ὁ ἔρμος ὁ ἀζώηρος, ἡ ποταπὴ ἡ λαψάνα,
γλυκαίνει τὸ χαμαίδρυο, στοῦ χαμαιλειοῦ τὴ ῥίζα
ἀποκοιμιέται ὁ θάνατος καὶ τὸ περιπλοκάδι,
ποῦ πάντα κρύβεται δειλὸ καὶ τ' ἄπλερο κορμί του
ἀλλοῦ στυλόνει τὸ φτωχό, δυναμωμένο τώρα
τρελλό, περηφανεύεται καὶ θέλει νὰ κλαρώσῃ
στ' ἀνδρειωμένο μέτωπο γιὰ ν' ἀκουστῇ πῶς ἦταν
στὴ φοβερὴ παραμονὴ μιὰ τρίχ' ἀπ' τὰ μαλλιά του.

Πλαγιάζει ὁ λειονταρόψυχος! Τοῦ ὕπνου του ἡ ὥραις
ὅσο κι' ἂν φύγουν γρήγορα, μεσότοιχο θὰ γένουν
ν' ἀποστομώσουν τὸ θολό, τ' ἀγριωμένο κῦμα

τοῦ χρόνου, ποῦ μᾶς ἔπνιξε. Μ' ἐκείνην τὴ ῥανίδα
πὤσταξ' ἀπὸ τὰ μάτια του θὰ ξεπλυθῇ ἡ μαυράδα,
ποῦ ἐλέρονε τῆς μοίρας μας τὸ νεκρικὸ δεφτέρι.
Ὁ Διάκος στὸ κρεββάτι του, ζωσμένος τὴ φλοκάτη,
σὰν ἀητὸς μὲς στὴ φωλειά, ὁλάκαιρο ἕνα γένος
ἔκλωθ' ἐκείνην τὴ βραδειά. Ὅταν προβάλ' ἡ μέρα,
θὰ νἄβγουν τ' ἀητόπουλα μὲ τροχισμένα νύχια
μὲ θεριεμμένα τὰ φτερὰ ν' ἀρχίσουν τὸ κυνῆγι . . .
Πλάστη μεγαλοδύναμε! 'Αξίωσέ μας ὅλους,
πρὶν μᾶς σκεπάσῃ ἡ μαύρη γῆ, στὰ δουλωμένα πλάγια
νὰ κοιμηθοῦμε μιὰ νυχτιὰ τὸν ὕπνο τοῦ Θανίση!

ΑΣΜΑ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΟΙ ΤΡΕΙΣ

ΔΙΑΚΟΣ, ΠΑΝΟΥΡΙΑΣ, ΔΥΟΒΟΥΝΙΩΤΗΣ

—Διάκε, χαρὰ 'ς τὸν ὕπνο σου!

— Καλῶς τὸ Δυοβουνιώτη,
καλή σου μέρα, Πανουριᾶ . . . Μὴ μὲ προπῆρ' ἡ ὥρα;
Ἐξέχασα, ἐγελάστηκα, γλυκὰ κρυφομιλῶντας,
ἀδέρφια, μὲ τὴ μάνα μου, ποὖρθε νὰ μ' εὕρῃ ἀπόψε.

— Θανάση, ἂν δὲ σοῦ ζήλεψα τὰ νειῶτα, τὴν ἀνδριά σου,
τ' ἅρματα τ' ἀξετίμωτα, τὸ μάτι, τὸ τραγοῦδι,
ζηλεύω αὐτὴν τὴ ξαστεριά, πὤχει τὸ μέτωπό σου!
Ἔστησε στὸ κατῶφλί μας τὸ νεκροκρεββατό του
ὁ Χάρος καὶ μᾶς καρτερεῖ. Ξήπλεγαις, τρομασμέναις
μανάδαις ἀναρίθμηταις μὲ κουφωμένα στήθια
φεύγουν στὰ πλάγια νὰ κρυφτοῦν μὲ τὰ βυζασταρούδια.
Τὰ ὄρνια ἐμυριστήκανε τὸ σκοτωμὸ ποῦ θἄρθῃ
καὶ γρούζουν ἀνυπόμονα τροχίζοντας τὰ νύχια,
καὶ σὺ κοιμᾶσαι σὰν ἀρνί! . . . Θανάση, σὲ ζηλεύω! . . .

—Δὲν ἔχω πέτρινη ψυχή. Τοῦ κόσμου τὴ λαχτάρα
μέσα στὴ φλέβα τῆς καρδιᾶς σὰ σίδερο λυωμένο
τὴ νοιώθω π' ἀναδεύεται καὶ μὲ σαρακοτρώγει.
Συχώρεσέ με, Πανουριᾶ. Πρώτη φορὰν ἀπόψε
ἀφ' ὅτου ζώνω τ' ἄρματα μ' ἐξάφνισε τ' Ἀστέρι.
Μὴ μῶχετε βαρύγνωμο. Ποιὸς ξέρει μὴν ἡ μοῖρα,
ἀδέρφια, μ' ἀποκοίμισε γιὰ νὰ μὲ συνειθίση
στοῦ τάφου τὸ τρισκότειδο. Ἐγὼ κι' ὁ γέρο Χάρος
ἐψὲς λογαριαστήκαμε, καὶ στὸ κατάστιχό του
ἕνα μικρὸ καταιβατὸ μένει ἄγραφο γιὰ μένα.
Γνοιαστῆτ' ἐσεῖς τοὺς ζωντανούς. Ἐγώ θὰ πολεμήσω
γιὰ τὰ παληά μας κόκκαλα. Σ τὴ φλόγα τοῦ πολέμου,
σὰ μέσα σ' ἕνα θυμιατό, θὰ ῥίξω τὸ κορμί μου
νὰ γένω νεκρολίβανο στὸ φοβερὸ τρισάγιο.

—Μὴν τὰ ξεσυνερίζεσαι τοῦ Πανουριᾶ τὰ λόγια.
Θυμήσου, Διάκε, μοναχὰ πῶς ἄδειασεν ἡ φλέβα
τοῦ δύστυχου τοῦ γένους μας, καὶ μιὰ ῥανίδα τώρα
ἂν στάξῃ ἀπὸ τὸ αἷμά μας στὴ γῆ χωρὶς ἐλπίδα,
ἀντὶ νᾶναι μνημόσυνο, μπορεῖ νᾶναι κατάρα.
Ξέρω τὶ κρύβεις στὴν καρδιά, γνωρίζω τί θὰ κάμῃς . . .

—Ποιὸς μ' ἐμαρτύρησε σ' ἐσᾶς;

—Κἀνένας, μὴ θυμόνεις.
Εἶδα κ' ἐγὼ τὴ μάνα σου ἀπόψε 'ς τὤνειρό μου
καὶ μοὖπε νἄρθω νὰ σ' εὑρῶ καὶ νὰ σοῦ 'πῶ, Θανάση,
ποῦ ἂν χαλαστοῦμε σήμερα, θὰ νὰ δειλιάσῃ ὁ κόσμος
καὶ θὰ χουμήσῃ ἡ Ἀρβανιτιὰ πυκνὴ σὰν τὴν ἀκρίδα,
καὶ τἄλογο τοῦ Ὀμέρπασα ποιὸς θὰ τ' ἀποστομώσῃ;

— Ὁ γυιὸς τοῦ 'Ανδρούτζου στὴ Γραβιά! . .
Τί θέλεις, Δυοβουνιώτη;
Νὰ πάῃ τὸ Γοργοπόταμο θολὸ κ' ἐντροπιασμένο
νὰ 'πῇ στὴν ἄγρια θάλασσα, πῶς δὲν εὑρέθηκ' ἕνας
τὰ ξακουσμένα του νερὰ μὲ δύο ῥανίδαις αἷμα
σ' αὐτὸ τὸ πρῶτο βάφτισμα ν' ἁγιάσῃ νὰ μυρώσῃ;
Κ' ἡ θάλασσα μουγκρίζοντας νὰ τρέξῃ στ' ἀκρογιάλια,
σὰ φοβερὸς διαλαλητής, κι' 'Ανατολὴ καὶ Δύση
νὰ μάθουν πῶς γηορτάζομε τὴ νεκρανάστασή μας; . . .
Νἄναι ὁ Βριόνης στὰ Θερμιὰ καὶ νὰ μὴν εὕρῃ ἐμπρός του
δέκα κουφάρια ξαπλωτὰ γιὰ νὰ σκοντάψῃ ἐπάνω!
Νὰ μὴ βαφῇ τὸ πέταλο στοῦ ἀλόγου του τὸ νύχι! . . .
'Αδέρφια τἀποφάσισα καὶ μοναχὸς ἂν μείνω,
θ' ἁπλώσω ὀργυιὰ τὰ χέρια μου, τὰ πόδια θὰ ῥιζώσω,
κι' ἂν δὲ μὲ ξεχωνιάσουνε κι' ἂν δὲ μὲ κατακόψουν,
δὲ θὰ μὲ διώξουν ἀπεκεῖ, δὲ θὰ μοῦ ἰδοῦν τὴ φτέρνα.
Καὶ σὺ τί λέγεις, Πανουριᾶ;

—Μ' ἐθάμπωσε ἡ ἀχτίδα,
π' ἀστράφτει ἀπὸ τὰ μάτια σου. Τριγύρω στὰ μάλλιά σου
παίζει τὸ γλυκοχάραμμα. Μοῦ φαίνεσαι μεγάλος,
ψηλὸς ὡσὰν τὸν Ὄλυμπο καὶ στέκω καὶ προσμένω
ἐμπρός σου ἀκίνητος, βουβός, Διάκε, νὰ ἰδῶ τὸν ἥλιο,
π' ὥραν τὴν ὥρα θὰ προβῇ ἀπ' τ' ἀντικέφαλό σου.

— Τί λόγος, γέρο Πανουριᾶ, τί φοβερὴ βλαστήμια
ξαγλίστρησ' ἀπ' τὰ χείλη σου! Αὐτὸ τὸ φῶς, ποῦ βλέπεις,
ἂς μὴ τὸ σκοτειδιάσωμε . . . 'Εσύ 'ς τὴ Χαλκομμάτα
σύρε νὰ ῥίξῃς θέμελο. Στεῖλε τὸν Παπαντρία
νὰ πάῃ στοῦ Μουσταφάμπεη μὲ τὸν Κομνᾶ τὸν Τράκα.

Καὶ πρὶν ἀρχίση ὁ πόλεμος, θυμήσου, ὁ Ἡσαΐας
νὰ βγῆ ψηλὰ στὸ ξέφαντο κ' ἐκεῖθε νὰ κηρύξη
τὸν φοβερὸν τὸν ὅρκο μας, γιὰ νὰ γνωρίση ὁ κόσμος
ὅτι τὸ ράσο τοῦ παπᾶ κ' ἡ μίτρα τοῦ Δεσπότη
θὰ γένουν Χάρου φλάμπουρο καὶ σκιάχτρο καὶ σκοτάδι
καὶ κατασάρκι μελανὸ 'ς τὴν Ἅγια Τράπεζά μας,
ὅσο σ' αὐτὰ τὰ χώματα δαφνοστεφανωμένη
ἡ δουλωμένη Ἐκκλησιὰ τὸ μέτωπο δὲ δείξη.

— Δὲν εἶμαι, Διάκε, Πανουριᾶς, νἆμαι γυναῖκα χήρα
καὶ νὰ μὲ πνίξη τὸ ψωμί, ποῦ ἐφάγαμε στὰ πλάγια,
ἂν λησμονήσω σήμερα τὸ βάφτισμα, τὸν ὅρκο.

— Ἐσὺ τὸ Γοργοπόταμο θὰ πιάσης, Δυοβουνιώτη,
καὶ πολεμῶντας τὸν ἐχθρὸ λησμόνησε πῶς ἔχεις
κλεισμένο μὲς στὰ Γιάννινα τὸ Γεῶργο, τὸ παιδί σου.
Βλέπε τὸ ρέμμα τοῦ νεροῦ, κάμε το ν' ἁρμυρίση
μὲ δάκρυ τῆς Ἀρβανιτιᾶς. Στεῖλέ το ματωμένο
στὰ μακρυνὰ τ' ἀδέρφια μας τὸν τρύγο σου νὰ φέρη
ὡσὰν πρωτόλουβο καρπό, μαζὶ μὲ τὤνομά σου.
Ὁ Βακογιάννης στὰ ριζά, καὶ πλεύρα στὸ γεφύρι
τῆς Ἀλαμάνας, Πανουριᾶ, θὰ στήσω τὸν Καλύβα.
Εἰς τὴ Δαμάστα μένω ἐγώ, σᾶς τὸ ζητῶ γιὰ χάρη,
κι' ὅταν ἀρχίσουνε . . . Σιωπή! . . . μοῦ κάστηκε πῶς εἶδα
σὰν ἕναν ἴσκιο νὰ διαβῆ . . . Ἐσ' εἶσαι, μῶρε Μῆτρε;

— Ἐγῶμαι, καπετάνε μου.

— Πατεῖς βουβὰ τὴ νύχτα
καὶ δὲ σ' ἐγνώρισα μὲ μιᾶς. Μὲ δίκηο νυχτοποῦλι
σὲ κράζουν οἱ συντρόφοι μας. Τί φέρνεις, παλληκάρι;

— Ἐκίνησε ὁ Ὀμέρπασας ἀπὸ τὸ Λιανοκλάδι.

— Πέτα, ῥοβόλα, Πανουριᾶ . . . Στᾄρματα, Δυοβουνιώτη . . .
Χριστὸς ἀνέστη, ἀδέρφια μου! Καλῶς ν' ἀνταμωθοῦμε
ἀπόψε πάλαι νικηταί. Κι' ἂν δὲ μὲ μεταϊδῆτε,
δὲν θέλω νὰ μὲ κλάψετε. Θέλω, σὰν πολεμᾶτε,
τὴν πρώτη σας τὴν τουφεκιά, τὸ πρῶτό σας τὸ βόλι
γιὰ μένα νὰ τὸ ῥίχνετε, γιὰ τὴν ψυχὴ τοῦ Διάκου.

Ἐφιληθήκανε καὶ οἱ τρεῖς. Τὰ χείλη τοῦ Θανάση
ἐλουλουδίζανε χαρά. σπιθοβολοῦν τὰ μάτια,
στὸ κρυὸ τἀγέρι τοῦ βουνοῦ καπνίζει ὁ ἀνάσασμός του,
λὲς ὅτι ἀπὸ τὸ στόμα του ὁρμοῦν καὶ ξεθυμαίνουν
σὰν ἀπὸ βράχου σχισματιὰ ἢ ἀκοίμηταις ἢ φλόγαις,
ὁποῦ κρυφόβραζαν βαθειὰ στοῦ γένους μας τὰ σπλάχνα.

ᾌΣΜΑ ΤΡΙΤΟΝ

ΕΙΚΟΣΤΗ ΤΡΙΤΗ ΑΠΡΙΛΙΟΥ

ΜΝΗΜΗ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΚΑΙ ΕΝΔΟΞΟΥ ΜΕΓΑΛΟΜΑΡΤΥΡΟΣ

ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΤΟΥ ΤΡΟΠΑΙΟΦΟΡΟΥ

Λαλοῦν ἡ πέρδικαις γλυκὰ κι' ὁ ἥλιος στὴ χαρά του
ἁπλόνει μιὰν ἀχτίδα του καὶ ψηλαφίζει ὁ κλέφτης
τὰ παρδαλὰ τὰ στήθια τους κι' αὐταὶς ἀναγαλλιάζουν.
Κατάκορφα στὸν οὐρανὸ πετιέται κι' ὁ πετρίτης,
τἀητοῦ πρωτοπαλλήκαρο, νὰ βάψῃ τὰ φτερούγια
μὲς στὸν ἀθέρα τῆς αὐγῆς πρὶν ἔβγῃ στὴν παγάνα.
Πλένουν τὰ φύλλα στὴ δροσιὰ χαρούμενα τἀρείκη,
καὶ στὸ ἐλαφρὸ τὸ φύσημα τοῦ ἀγέρα, ποῦ διαβαίνει,
συναπαντοῦσε φιλικὰ μὲ τὸν ἀνασασμό του
τὸ θροῦμπι, τὴν ἀλιφασκιά, τὸ σφελαχτό, ἡ μυρτοῦλα.
Δακρύζουνε τ' ἀπάρθενα τὰ χιόνια στὸ λιοπύρι,
ἀκούοντ' ἡ νεροσυρμαὶς ἀπὸ ἐγκρεμὸ σὲ βράχο
νὰ παραδέρνουνε γοργὰ καὶ λὲς μὲ τὴ γαργάρα
πἀνάκραζαν τὴν κλεφτουριὰ καὶ τὴν ἀποζητοῦσαν.
Ἐκυματίζαν τὰ σπαρτά, χαρὰ τοῦ ζευγολάτη,
καὶ κἄπου κἄπου ἀνάμεσα ξεπρόβαιν' ἕνα στάχυ
καὶ ἔγερν' ἐδῶ, κ' ἔγερν' ἐκεῖ τὸ τρυφερὸ κεφάλι
ὡσὰν νὰ παραμόνευε νὰ ἰδῇ κι' αὐτὸ τὸ Διάκο.

Κι᾽ ὡστόσο ἀνθρώπινη φωνή μέσα σ᾽ αὐτὸν τὸν κόσμο,
ποῦ φαίνετ᾽ ὁλοζώντανος, καμμιὰ δὲν ἀγροικιέται,
οὔτε φλογέρα ποιστικοῦ, οὔτε χαρᾶς τραγοῦδι
οὔτ᾽ ἀγωγιάτη σάλαγος. Ἐφαίνετ᾽ ὅλη ἡ φύσις
λουλοῦδι χώρις μυρωδιά, κόρη γλυκειά, πανώρηα,
ὁποῦ ἐγεννήθηκε βουβὴ κι᾽ ὁποῦ τὴν παραστέκει
ἡ μαυρισμέν᾽ ἡ μάνα της νὰ ἰδῇ μὴν ξεχαράξῃ
μαζὶ μ᾽ ἕνα χαμόγελο στὰ χείλη κ᾽ ἡ λαλιά της.

Ἀστράφτουνε, λαμποβολοῦν τριγύρω στὴ Δαμάστα
ἄλλοι στρωμένοι κατὰ γῆς ἄλλοι τὸ διπλοπόδι,
περήφανοι, σιωπηλοί, τρακόσιοι ἀντρειωμένοι.
Ἐπάνωθέ τους κάτασπρο τὸ φλάμπουρο τοῦ Διάκου
ἀνέμιζε τρομαχτικό, καὶ στὸ ξεδίπλωμά του
λεβέντης ἀστραπόμορφος ἐπρόβαινε ὁ Ἅη Γηώργης
μὲ τἄγριό του τ᾽ ἄλογο κρατῶντας καρφωμένο
τ᾽ ἄσπλαχνο τὸ κοντάρι του στὸ διάπλατο λαρύγγι
τοῦ φοβεροῦ τοῦ δράκοντα, ποῦ δέρνεται στὸ χῶμα.
Ποιὸς ἐσυντύχαινε κρυφὰ μὲ τοῦ σπαθιοῦ τὴν κόψη
κ᾽ ἐπάνω της ἐξέσερνε γοργὰ τὸ δάχτυλό του,
ποιὸς ἐπελέκαε τεχνικὰ τὴ στουρναρόπετρά του
σ᾽ τὸ λύκο τοῦ καρυοφυλλιοῦ, ποιὸς τρίβει τὰ παφήλια
συγνεφιασμέν᾽ ἀπὸ νοτιὰ καὶ ποιὸς γιὰ νὰ ξεδώσῃ
ἐθόλωνε μὲ τὸν ἀχνὸ τοῦ μαχαιριοῦ τὴ λάμψη.

Κἀνένας δὲν ἀνάσαινε. Σ᾽ ἕνα κοντρὶ μονάχος
κυττάζει ὁ Διάκος σιωπηλὸς κατὰ τὸ Λιανοκλάδι.
Ἔξυπνος κι᾽ ὀνειρεύεται. Ἀπὸ τὸ ῥιζοβοῦνι
ἀναίβηκε κ᾽ ἡ καταχνιά, ψιλὸς ἀφρὸς τοῦ ἀγέρα,
καὶ μιὰ στιγμὴ τὸν ἔκρυψε στὴ δροσερὴ ἀγκαλιά της,

λὲς ὅτι ἐκείνην τὴν αὐγὴ λησμονημέν' ἀχνάρια
ἐσμίξαν σ' ἕνα σύγνεφο κ' ἦρθαν ἀπὸ τὸν Ἅδη
νὰ μυριστοῦν τὰ σκοτωμό, νὰ ἰδοῦνε τὸ Θανάση.

Μὲς στὰ τριφύλλια τὰ παχειὰ σιδέρικη φοράδα,
μαρμάρα, φεῖδι, φτερωτό, δροσίζεται καὶ βόσκει
στρωμένη ἑτοιμοπόλεμη. Τὴν εἶχε πάρῃ ὁ Διάκος
χρονιάρικη στὰ Γιάννινα κι' ἀπὸ τ' ἀστέρι, ποὖχε
καταμεσῆς στὸ μέτωπο, τὴν ἔκραζεν 'Αστέρω.

Ἔβραζ' ὁ πόλεμος μακρὰ καὶ κούφια τὴ βοή του
τὴν ἔφερν' ὁ ἀντίλαλος σὰ μούγκρισμα πελάγου.
Ὅλοι προσμένουνε βουβοί . . . Κἀνένας πεζοδρόμος
στὸ ξάγναντο δὲ φαίνεται . . . ὁ Μῆτρος, ποὖν' ὁ Μῆτρος;

— Γέρο Διαμάντη, δὲ μιλεῖς, δὲ μᾶς καλημερίζεις;
Ὅλος ὁ κόσμος χαίρεται γιὰ τὴν ἀνάστασή μας
καὶ στολισμένος μᾶς θωρεῖ. Σὲ λίγο τὸ σπαθί σου,
ποῦ σκούριασε στὴ θήκη του, θὰ πιῇ νὰ ξεδιψάσῃ,
καὶ σὺ τὸ ξυπνητῆρί μας, σὺ τοῦ βουνοῦ τ' ὀρνίθι
ἐκλείδωσες τὰ χείλη σου; . . . Τί σ' ἔπιασε, Διαμάντη.

— Σαράντα χρόνια πολεμῶ. 'Απ' τὴν κορφὴ στὰ νύχια
μ' ἔγδαρε, μὲ ξεφλούδισε τὸ βόλι, τὸ λεπίδι . . .
μ' ἔφαγε ἡ γύμνια κ' ἡ ἐρμιά . . . Ἔβαψε τὰ παλιούρια
ἡ ξεσχισμένη φτέρνα μου . . . Μ' ἔδειρε τὸ χαλάζι . . .
Ἔστρωσα τὸ κρεββάτι μου μὲς στὴ μονιὰ τοῦ λύκου . . .
Κυνηγημένος σὰ θεριὸ τὴ νύχτα στὰ λαγκάδια

ἔβγαινα κ' ἔβοσκ' ἁρπαχτὰ τὰ κούφια βελανίδια,
ποῦ ἐσέποντο στὰ χώματα κ' ἐζοῦσα μ' ἀποφάγια,
π' ἀφίναν τ' ἀγριογούρουνα . . . Κι' ὅταν τὸν ἁλωνάρη
μοὖχαν πιασμένα τὰ νερὰ καὶ μ' ἔφρυγεν ἡ δίψα,
ἀκοῦστέ το, μωρὲς παιδιά, ἐξύμονα στὰ δόντια
κ' ἐχόρταινα βυζαίνοντας μιὰ φλοῦδ' ἀπὸ μολύβι,
καὶ δὲ θυμοῦμαι, νἄνοιωσα ποτέ μου τὴ λαχτάρα,
ὁποῦ μὲ σφάζει σήμερα, καὶ σὰ μονομερίδα
ἀπῶν' ἁρμὸ στὸν ἄλλονε, κρυφὰ κρυφὰ χωνεύει
καὶ μοῦ ῥουφάει τὴ δύναμη καὶ μὲ νεκρόνει, Λάμπρε.

— Γέροντα, τ' εἶναι πῶπαθες! . . . 'Ανάθεμα τὴν ὥρα,
ποῦ ὁ Γούμενος τ' Ἄη Γιαννιοῦ ἀπὸ τὴν 'Αρτοτίνα
τὸ λαμπριάτικο τ' ἀρνὶ θυμήθηκε νὰ στείλῃ.
Καὶ τρὶς ἀνάθεμά τηνε τὴν ὥρα ποῦ οἱ συντρόφοι
σοῦ ἐδείξανε τὴν πλάτη του! . . . Πές μας τί γράφ' ἡ μοῖρα;

'Εστρώθηκαν στὴ χλωρωσὰ τριγύρω στὸ Διαμάντη
ὁ Λάμπρος κ' οἱ συντρόφοι του. Ἅπλωσε ὁ γέρο κλέφτης
κ' ἐπῆρε ἀπὸ τὴ ζώστρα του τὸ φοβερὸ τὸ χτένι,
τὸ πέρασε δυὸ τρεῖς φοραῖς ἀπῶνα χέρι σ' ἄλλο,
μὲ φόβο τὸ ψηλάφισε, τὸ κύτταξε στὸν ἥλιο,
κ' ὕστερα σὰν νὰ εὑρέθηκε μὲ μιᾶς σὲ ξένον κόσμο
σὰν νὰ λησμόνησε μὲ μιᾶς σκοντάμματα καὶ πάθη,
ἕνα πρὸς ἕνα ἐδιάβαζε τὰ μυστικὰ σημάδια
καὶ τὰ παιδιὰ ἀκουρμαίνονται. Τοὺς ἔδειξε μιὰ φλέβα
μὲς τὴ διχάλα κόκκινη . . . Δεξιά, ζερβιά, μαυρίλαις
σὰν κυπαρίσσια νεκρικά, κ' ἐδῶ κ' ἐκεῖ λειψάδαις
καὶ σκοτεινὰ κοιλώματα. Τοὺς ἔδειξε μιὰ σκλήθρα
κ' εἶπε πῶς ἤτανε κεντρί . . . Κι' ὅταν ὁ γέρο μάντης

ἐξάνοιξε στὴν ἀγκωνή, μελαχρινὴ λουρίδα,
ποῦ πρόβαινε σὰ σερπετό, τοῦ θόλωσαν τὰ μάτια,
τοῦ πιάστηκε ἡ ἀναπνοή, τοῦ ἀχνίσανε τὰ χείλη,
βαρειά, βαρειὰ ἀναστέναξε κ' ἐκόπηκε ἡ φωνή του . . .

—Διαμάντη, τί σ' ἐξάφνισε; . . .

—'Οχιὰ μὲ τὸν ὀσκρό της.

'Αρχίζει πάλ' ὁ γέροντας τὸ πρῶτο διάβασμά του,
καὶ μέσ' ἀπῶνα σύγνεφο τοὺς ἔκραξε νὰ ἰδοῦνε
ὁποῦ ξεφύτρονε πουλί, ποὖχε διπλὸ κεφάλι . . .
πλατειὰ φτερούγια ὀλάνοιχτα. Στὴ μιὰ τὴν ἀπαλάμη
βαστοῦσε δίστομο σπαθὶ καὶ μὲ τὴν ἄλλη σφίγγει
στεφανωμένονε Σταυρό. 'Ολόγυρά του ἀχτίδαις
καὶ ξημερώματα γλυκά, καὶ ξαστεριὰ καὶ λάμψη . . .

Τἀπίστευτο τὸ θέαμα γυρτοί, συμπυκνωμένοι,
ἐκύτταζαν ἀχόρταγα ὁ Λάμπρος κ' οἱ συντρόφοι.
Κ' ἐν ᾧ μὲ χίλιαις ξέλεξαις ἐπνίγανε τὸ μάντη,
ἀκούσανε ποῦ ἐφρύμαζε συχνὰ συχνὰ ἡ 'Αστέρω
σὰν κἄτι νἄθελε νὰ πῇ κ' ἐχτύπαε τὸ ποδάρι,
κι' ὅλοι φωνάζουνε μὲ μιᾶς· 'Ο Μῆτρος! . . . Τὸ ξηφτέρι.

—Στ' ἅματρ', ἀδέρφια, στ' ἅρματα! Κ' ἐπλάκωσ' ὁ Βριόνης.

—Καὶ σὺ πῶς εἶσαι, Μῆτρε, ἀχνός; . . . 'Απὸ τὴν τραχηλιά σου
ρένε τὰ αἵματα στὴ γῆ . . . Ποῦ σ' ἔχουνε βαρέσῃ;

— Μἄγλειψε, Διάκε, ξώδερμα τὸ βόλι ἕνα παγίδι
κι' ὁ δρόμος τὴ λαβωματιὰ μοῦ ξάναψε λιγάκι . . .
Θανάση, μᾶς ἐχάλασαν . . .

— Πᾶψε . . . Γέρο Διαμάντη,
Δός μου τὸ μῆλι σου νὰ ἰδῶ . . . Μὴν κρένῃς . . . ξεστηθώσου . . .
Καλὰ σοῦ τὴν ἐφύτεψαν . . . Ὁ Χάρος ἀπὸ τρίχα . . .
Ξαντό . . . φρυμμένη πηγανιά . . . ὅ,τ' εἶναι . . . Τώρα πές μου

— Θανάση, μᾶς ἐχάλασαν . . . Δὲν εἶχε σκάση ὁ ἥλιος,
ποῦ ἐχύθηκε ὁ Ὀμέρπασας . . . Χτυπάει τὸ Δυοβουνιώτη
καὶ τόνε παίρνει στὸ φτερό . . . Δὲν ἔπαιξε λεπίδι . . .

— Θἄχε τὸ νοῦ του στὸ παιδί . . . Κ' ἤτανε τετρακόσιοι! . .
Εἶδες ἐκεῖ τὸν Κόκκαλη;

— Ἐθόλωσε τὸ φῶς μου,
μ' ἐπῆρε τὸ παράπονο κ' ἐδάκρυσα . . . δὲν εἶδα . . .
Ἀκούστηκ' ἕνα ῥυάσιμο ἀπὸ τὴ Χαλκομμάτα,
καὶ ῥίχνονται τοῦ Πανουριᾶ . . . Πρώτη φωτιὰ κ' ἐσμίξαν.
Ἐζήλεψα κ' ἐχούμησα . . . Τὸ ῥάσο τοῦ Δεσπότη
ἀντάρα, μαύρη θάλασσα . . . Ἐκεῖ κι' ὁ Παπαγιάννης . . .
Ὁλόγυρά τους σκοτωμός . . . ἀθεμωνιὰ κουφάρια . . .
Βόσκει τοῦ Γούρα τὸ σπαθί . . . ἀστροπελέκι, Χάρος . . .
Οἱ λαβωμένοι σφάζονται στὸ χῶμα μὲ τὸ δόντι . . .
Μᾶς ἔπνιξε ἡ Ἀρβανιτιά . . . Τἄλογο τοῦ Βριόνη
ἀνεμοστρόβιλος, ὀργή . . . Τὰ δυό του τὰ ῥουθούνια
ξερνοῦν ἀντάρα καὶ καπνό . . πλακόνουν κι' ἄλλοι . . . κι' ἄλλοι . .

Λὲς κι' ἀναβρᾶνε ἀπὸ τὴ γῆ . . . Δριμόχολο τρομάρα . . .
Μὲ κράζει ὁ γέρο Πανουριᾶς: «Τρέχα νὰ πῇς τοῦ Διάκου,
ποῦ ἂν ἦμαι ἀκόμα ζωντανὸς δὲ φταίω γώ . . . τὸ βόλι . . .»
Κ' ἐμούγκριζε σὰ δράκοντας . . . Τὸν ἅρπαξε ὁ Μανίκας . . .
ἐκεῖνος ἀνδρειεύεται . . . τοῦ πέφτει κι' ὁ Καπλάνης . . .
οἱ δυό τους τὸν ἐλύγισαν . . . φεύγουνε πολεμῶντας . . .
Ῥιπίζω . . . μ' ἐκυνήγησαν . . . ματόνομαι . . . μὲ χάνουν.

— Τὸν εἶδες τὸν Παπαντριᾶ;
— Μὲ τὸν Κομνᾶ τὸν Τράκα
κρατοῦν τοῦ Μουσταφάμπεη

— Καὶ τὸν Κιοσὲ Μεχμέτη;

— Τὸν εἶχα ἰδῇ ποῦ ἐμούδιασε. Τοῦ μύρισ' ὁ Καλύβας
στῆς Ἀλαμάνας τὰ νερά. Τοῦ Βακογιάννη ὁ ἴσκιος
εἶναι βαρύς, θανατερὸς κι' ὅποιος περάσῃ ἐκεῖθε
σκοτάδι κι' ἀποκάρωμα. Θὰ τὦμαθε καὶ μένει
νἀρθῇ μὲ τὸν Ὀμέρπασα.

— Καλῶς νἀνταμωθοῦμε . . .
Δὲν εἶν' ἀλήθεια, ἀδέρφια μου; Ἔψὲς στὴν προσευχή μας
τὸ τάξαμε στὸν Πλάστη μας . . . Στὴ θέση του καθένας . . .
Νερὸ νὰ μὴ διψάσετε . . . Κἀνείς σας δὲ θὰ ῥίξῃ
πρὶν δώσω ἐγὼ τὴν προσταγή. Θέλω μιὰ τέτοια μέρα
νὰ μετρηθοῦν τὰ βόλια μου μὲ τόσους σκοτωμένους.
Μὴ σημαδεύετε ψηλά . . . Κι' ἂν πέσω, θυμηθῆτε
τ' ἄρματα, τὸ κεφάλι μου . . . Ἂς τἄχῃ ὁ γυιὸς τοῦ Ἀνδρούτζου,

νὰ μὴ τὰ πάρῃ ἡ Ἀρβανιτιά . . . Στὸν κόρφο κρεμασμένο
ὅποιος μοῦ ψάξῃ τὸ κορμί, θαὖρῇ τὸ φυλαχτό μου . . .
Μοῦ τὤχει ῥίξη στὸ λαιμὸ ἡ μάνα μου τὴ νύχτα,
ποῦ ἐβγῆκα κλέφτης στὰ βουνά . . . Πάραυτα νὰ τὸ πᾶτε
στὸ μοναστῆρι τοῦ Ἅη Γιαννιοῦ . . . Θέλω τὸ δαχτυλίδι,
θέλω νὰ μείνῃ μαρτυριὰ στὸ χέρι τὸ δεξί μου,
νὰ μὲ γνωρίσῃ ὁ Ὀμέρπασας. Ἐκεῖ θαὖρῇ γραμμένη
τὴν πίστη μας σ' ἕνα Σταυρό, τὤνειρο, τὴν ἐλπίδα
σ' ἕνα δικέφαλο πουλί . . . Τοὖπε ὁ Θεὸς θὰ γένῃ . . .
Σήμερ' ἀρχίζει ὁ κάματος. Ἦρθαν τὰ πρωτοβρόχια,
θἆμεθα 'μεῖς ἡ προοιμιά. Ἄφαντος ζευγολάτης,
ποῦ δὲ δειλιάζει στὴ σπορά, κρατεῖ τὸ χερουλάτη.
Τἀλέτρι τρίζει στὤργωμα . . . Ἦταν ἡ γῆ χερσάδα
καὶ τὸ γενὶ θἀμπῆ βαθειά . . . Τὸ γήμορο δικό μας . . .
Ψυχή, παιδιά μου, στἄρματα! . . . Τοὖπε ὁ Θεὸς θὰ γένῃ!
Νὰ μὴ σᾶς λείψῃ τὸ νερό . . . Γέρο Διαμάντη, Μῆτρε,
σταθῆτε σεῖς ἐδῶ μ' ἐμέ . . . Στὴ θέση του καθένας!

Ἐσκόρπισαν ὁλόγυρα. Ποιὸς πιάνει ἕνα θυμάρι
καὶ ποιὸς κρατεῖ μιὰ λοιδοριά, τ' ἀφωρεσμένο δέντρο.
Τὰ καρυοφύλλια δείχνουνε μὲς τὰ κλαριὰ τὸ στόμα
σὰν ἄγρυπναις δεντρογαλιαῖς. Ἐδῶθ' ἐκεῖθ' ἀστράφτουν
ἄγρια μάτια φλογερά, ἀνάμεσα στὰ φύλλα,
λὲς κ' ἦταν θράκια σκεπαστά. Πρώτη πνοὴ θ' ἀνάψουν.

Ἔνοιωθε κι' ἀναγάλλιαζε τὴ δύναμή του ὁ Διάκος.

Μένει μὲ μιᾶς ἀκίνητος. Ἐσταύρωσε τὰ χέρια
καὶ κατὰ τὴν Ἀγάθωνα τὸ πρόσωπό του στρέφει.

Στὸ μέτωπό του τὸ πλατύ, ποῦ τὸ φωτίζ' ὁ ἥλιος,
ἐπέρασ' ἕνα σύγνεφο. Τὸ μάτι του κατάρα . . .
'Απὸ τὰ βάθη τῆς ψυχῆς ἀνέβηκε ἡ πικράδα
στὰ δροσερὰ τὰ χείλη του καὶ τοῦ τὰ φαρμακεύει
σὰν νἆχε πιῇ τὴν ἀλοή . . .

—Ἄχ! Μῆτζε Κοντογιάννη,
στὸν Ἅδη, ποῦ θὰ καταιβῶ, ἂν μ' εὕρῃ ὁ γεροντάς σου
καὶ μὲ ῥωτήσῃ, τί θὰ πῶ; . . . Πῶς μ' ἐν' ἀρματωλίκι . . .
Εἶπε καὶ στέναξε βαρειά. 'Εδιάβηκε ἡ μαυρίλα
κ' ἔρχεται πάλαι ἡ ξαστεριά. Θολός, συγνεφιασμένος
δὲ μένει τέτοιος οὐρανός, ὥρα πολλὴ δὲ μένει.

—Καπνοῦρα, Μῆτρε, καταχνιά . . . δὲ μᾶς χασομερᾶνε.
Ὅθε περάσουν, ἐρημιά, μένει τὸ χῶμα στεῖρο.

—Ἔρχετ' ἐμπρὸς ἡ Λιαπουριὰ μὲ τὸν 'Ομὲρ Βριόνη . . .
Διαμάντη, κύτταξε καὶ σύ, σὰν καὶ νὰ σταματῆσαν.

–Χωρίστηκε ὁ Κιοσὲ πασᾶς . . . Χτυπάει τὴν 'Αλαμάνα . . .
Ἄστραψ' ἡ πρώτη τουφεκιά . . . Χαρὰ στὸ καρυοφύλλι! . . .
Νὰ μὴν πεθάνω ἐδῶ μὲ σᾶς, ἂν δὲν ἦν' τοῦ Καλύβα.
Τοὖχα γνωρίσῃ στ' Ἄγραφα . . . Ποὖσαι, καϋμένε Δίπλα,
νὰ ἰδῇς ποῦ δὲν ἐβράχνιασεν ὁ λάρυγγάς του ἀκόμα! . . .
Ἔψησ', ἐμαύρισε καρδιαῖς . . . Θὰ ἐδάγκασε κουφάρι . . .
Τὸ βόλι δὲν ἐδιάβηκε . . . Γονάτισ' ἕνας . . . πέφτει . . .
Καλὴ ἀρχή . . . ματώθηκαν . . . ἀνάφτει τὸ γεφύρι . . .
Πῶς πολεμοῦνε τὰ σκυλιά! . . . Διάκε! . . . καπνός . . . δὲ βλέπω·

—Καλλήτερα γιὰ σένανε. Τοὺς βλέπω ἐγώ, Διαμάντη.
Σιοῦ Βακογιάννη τὰ πλευρά, στὰ στήθεια τοῦ Καλύβα
χτυπάει τὸ κῦμα καὶ σκορπᾷ. Τοὺς ἔζωσε ἡ πλημμύρα
καὶ δὲν σπαράζουν ἀπεκεῖ. Τρέχα νὰ πῆς τοῦ Λάμπρου
νὰ πάη μ' ἑξῆντα διαλεχτούς ... Φτερά ... κ' ἡ ὥρα σφίγγει.
Μῆτρέ μου! Τὸ μιλλιόνι μου ... Μᾶς εἴδανε ... ὁ δερβίσης
στάθηκ' ἐμπρὸς καὶ ῥυάζεται ... Κρατεῖ καὶ δυὸ κεφάλια! ...

—'Εδῶθε τοῦ Δεσπότη μας, ζερβιὰ τοῦ Παπαγιάννη.

—Δὲ μοὖπες πῶς τοὺς ἔκοψαν! ... Νἄχωμε τὴν εὐχή τους ...
Κύτταξε, Μῆτρε, τὸ σκυλί, γιὰ νὰ μᾶς φοβερίση,
τώρα τὰ πέταξε στὴ γῆ καὶ τὰ ποδοκυλάει ...
Τὰ πῆρε παραμάσχαλα ... 'Επρόβαλ' ἕνας ἄλλος ...
'Ανέβηκε στὸ ψήλωμα ... διαλαλητής ... Τί θέλει; ...

—Θανάση Διάκε! ... Εἰσ' αὐτοῦ; ... [1]

—'Εδῷμαι ... Ποιὸς μὲ κράζει;

—'Ο ἀφέντης ὁ 'Ομέρπασας ...

—Στὴ γῆ δὲν ἔχω ἀφέντη.
Κι' ὅθε περάση ὁ ἴσκιος μου, ὁρίζω ἐγώ ... Τὸ ξέρει.

(1) Διὰ τῶν στιγμῶν τούτων δηλοῦται ἡ παράτασις τοῦ τελευταίου φθόγγου, γινομένη συνήθως ὑπὸ τῶν μακρόθεν μεγάλῃ τῇ φωνῇ διαλεγομένων.

—Δόσε μας διάβα, κι' ὅτι πῆς, τιμαῖς ... καὶ βιό... καὶ χάραις.

—Πόλεμο θέλω ... πόλεμο ... Ποιὸς εἶσαι σὺ ποῦ κρένεις;

—Πιστεύω, ὅ,τι πιστεύετε ...

—'Αφωρεσμένος νἆσαι,
πὤχεις ψυχὴ στὴ γλῶσσά μας, σ' αὐτὸν τὸν Ἅγιο Τάφο
νὰ βλαστημήσῃς προδοσαῖς ... 'Αφωρεσμένος νἆσαι! ...

Κι' ὁ ἀντίλαλος ἑφτὰ φοραῖς ἀπὸ σπηληαῖς σὲ βράχους
ἀπὸ βουνὰ σὲ λαγκαδιαῖς φαρμάκεψε τἀγέρι
μ' ἐκεῖνον τὸν ἀφορεσμό. Τὰ χείλη τοῦ Ἠσαΐα
ἀραχνιασμένα καὶ βουβὰ στὸν ὕπνο τους σπαράζουν
καὶ μουρμουρίζουνε βραχνα:—«'Αφωρεσμένος νἆναι! ..»
Ἔφτυσεν αἷμα καταγῆς τοῦ Παπαγιάννη ἡ γλῶσσα
κι' ἀνταποκρίθηκε κι' αὐτή:—«'Αμήν ... ἀφωρεσμένος!
Ἐχάθηκε ὁ διαλαλητής ... ἀνατριχίλα ... τρόμος.

Μυρμήγκιαζε ἡ 'Αρβανιτιά. Τἄλογο τοῦ Βριόνη
τοὺς διαχωρίζει ἐδῶ κ' ἐκεῖ καὶ τοὺς δαγκάει τὴν πλάτη.
Σαλάγα τους, 'Ομέρπασα! Σπρῶχνε, βορειᾶ, τὸ κῦμα
νὰ φάῃ τὴν πέτρα τοῦ γιαλοῦ. Θὰ ξαφνιστῇς μιὰ μέρα
νὰ ἰδῇς τὴ νεκροθάλασσα τὸ βράχο ν' ἀγαπήσῃ.
Θἀγκαλιαστοῦν τὰ δυὸ θεριὰ καὶ τότε ἀδερφωμένα
θὰ χλημητίσουν φοβερά, κι' ὁ ἄνεμος θὰ πέσῃ.
Σαλάγα τους, 'Ομέρπασα! Μάτονε τὴ βουκέντρα
νὰ τρέχουν τὰ καματερά. Θὰ νἄρθῃ ἐκείν' ἡ ὥρα

ποῦ ἀγριεμένα θὰ τὰ ἰδῇς. Θὰ ν' ἀντιστηλωθοῦνε,
θὰ νὰ τινάξουν τὸ ζυγό, θὰ φύγουν μὲ τ' ἀλέτρι
καὶ θἄρθουνε μουγκρίζοντας στὸ πρῶτο βουκολειό τους.
Σαλάγα τους! . . . Σαλάγα τους! . . . Τἄλογο πάντ' ἀστράφτει
μέσα στὴ μαύρη συγνεφιά . . . Ἐμπρὸς τὰ δυὸ κεφάλια.

Ἀκούστηκε σὰ μιὰ βροντή . . . Στὰ σωθικὰ τοῦ Διάκου
Κρυφὰ λὲς κ' εἶχαν σωριαστῇ, φαρμακεμμένοι πόνοι,
χίλιων χρονῶν ἐκδίκησαις, στείραις εὐχαῖς, ὀρφάνια,
τοῦ βρόχου τὸ λαχτάρισμα, τυραγνισμένη φτώχια,
κατάραις, ψυχομάχημα, βάσανα, μοιρολόγια,
κ' ἐξέσπασε μὲ μιὰ φωνὴ τὸ βογκητὸ τοῦ γένους:
« Ἀδέρφια μου! . . . Φωτιά! . . Φωτιά! . . »

Τὸ βόλι τοῦ Θανάση
δὲ θέλει σάρκα ἀνθρωπινή. Γυρεύει ν' ἀπαντήσῃ
τἄλογο πἀνδρειεύεται. Θέλει νὰ πιῇ τὴ φλόγα
πὤβραζε μὲς στὴ φλέβα του καὶ στ' ἄγριο πέρασμά του
τοῦ χάραξε τὸ λάρυγγα, τοῦ θέρισε τὸ σφάχτη,
τοῦ ῥούφηξε τὴ λεβεντιά, τοῦ σβεῖ τὴν περηφάνεια
καὶ μεθυσμένο ἀπὸ χαρὰ φυσομανάει καὶ φεύγει.
Τὸ ἄτι ἀναστηλώθηκε, στερνὴ παλληκαριά του,
τὰ λάγανά του αἱμάτωσαν, λυγᾶνε ἡ κλείδωσαίς του
καὶ ῥοβολᾷ νεκρὸ στὴ γῆ. Ψυχομαχάει κι' ἀκόμα
κρατεῖ τ' αὐτιά του τεντωτά . . .

—Ὀμέρπασα Βριόνη,
σοῦ στέλνει χαιρετίσματα τοῦ Διάκου τὸ μιλλιόνι.

— Μῆτρε, τὰ μετωρίσματα παλληκαριὰ δὲν εἶναι,
ὅπου εἶν' ὁ Χάρος βασιλειᾶς . . . Διαμάντη . . . τὸν δερβίση.

— Θανάση, ὡς τώρα τρεῖς φοραῖς τὸν ἔβαλα στὸ μάτι
καὶ δὲ μοῦ δείχνει μέτωπο. Θὰ νὰ τὸν τρώγῃ τὸ αἷμα.

— Νά τος . . . ἐξεσκεπάστηκε . . . Φωτιά . . . Διαμάντη, ῥίξε! .

Βογκάει τ' ἀρμοῦτι τὸ παληό . . . Ἐῤῥέκαξε ὁ δερβίσης,
ἁπλώθηκε τἀπίστομα κι' ἀκόμα μὲ τὰ νύχια
κρατεῖ σφιχτ' ἀπὸ τὰ μαλλιὰ τὰ δυό του τὰ κεφάλια.

— Μῆτρε, μὴν ἐπαράδραμα;

— Μὲς στὴ ῥαφή, Διαμάντη,
τοῦ ξήλωσες τὰ καύκαλα. Τἄνοιξες τρίτο μάτι
γιὰ νὰ διαβαίνῃ θαῤῥετά, νὰ περβατῇ στὸν Ἅδη.

— Μῆτρε, μ' ἀρέσει νὰ μ' ἀκοῦς . . . κ' ἐγὼ τὸ θάνατό του.
Λυσσομανάει ἡ Ἀρβανιτιὰ τριγύρω στὸ κουφάρι.
Βάφουν στὸ αἷμα τὰ σπαθιά . . . Παραδαρμός, φοβέραις,
βουβάλια ποῦ ἀγριέψανε . . . Τρώγονται συνατοί τους . . .
Στέκουν καὶ ξεδιαλέγονται . . . ἀθέρας . . . ἕνας κ' ἕνας . . .
Τὰ χρόνια τους πρωτομαγιαῖς . . . Ὅ,τι καὶ ξεφυτρόναν
τῆς νειότης τὰ τριαντάφυλλα. Λουλούδια βλασταράκια,
τὰ κύλησε ἡ νεροποντὴ καὶ στὸν καταποτῆρα

τὰ παρασέρνει ὁ πόταμος. Παιδιά, τὰ πῆρε ἡ τύφλα
καὶ χύνονται μὲς τὴ φωτιά . . . Τοῦ Διάκου τὰ λιθάρια
μὲ τὰ λεπίδια πελεκοῦν νὰ τὰ ξεθεμελιώσουν.
Ἁρπάζουνε γιὰ ν' ἀναιβοῦν τὴν πέτρα μὲ τὰ νύχια
κι' ὅτι φανοῦν τὰ δάχτυλα, τὸ σίδερο θερίζει.
Τρεῖς ὥραις ἀνδρειεύονται . . . Πλακόνει κι' ὁ Βριόνης
σὰ μαύρη βαρυχειμωνιά . . . Χαλάζι τὸ μολύβι . . .
Σκάφτουν τὸ χῶμα τἄλογα . . . Σίφουνας, συντελεία . . .
Χνῶτο μὲ χνῶτο πολεμοῦν . . . Ἀδερφωμένο βρέχει
τὸ αἷμα τἀρβανίτικο τὴ γῆ μὲ τὸ δικό μας . . .
Ἔχουν τὴν ἴδια τὴ βαφή . . . Ἂν σμίξουν πεθαμένα,
πῶς δὲ θὰ σμίξουν ζωντανά; . . .

—Διαμάντη, τί μὲ θέλεις;
Πῶς ἄφησες τὸ σκοτωμὸ καὶ πῶς μὲ τὴν Ἀστέρω
μοῦ πέρνεις τὰ πατήματα; . . .

—Θανάση, . . . Μὲ γνωρίζεις . . .
Δὲν παρακάλεσα ποτέ . . . Κ' ἐμπρός σου . . . γονατίζω.

—Πές μου, τί θέλεις; . . . γρήγορα . . .

—Αὐτὸ τὸ ἔρμο χῶμα
ἂν ἦν' ἀλήθεια πάγαπᾷς, Θανάση . . . γλύτωσέ το . . .

—Σοῦ φαίνεται νὰ δείλιασα;

—Φύγε, Θανάση, φύγε.

—Μὴ φαρμακεύῃς, γέροντα, τὸ ψυχομάχημά μου.

—Δὲ βλέπεις πόσοι ἐμείναμε; . . . Στὸ Χάνι ὁ Βακογιάννης
μὲ τὸν Καλύβα ἐκλείστηκαν . . .

—Κ' ἐγὼ . . . χειρότερός τους;

—Ὄχι, Θανάση, μένω ἐγώ, πὤφαγα τὸ ψωμί μου
καὶ δὲ μ' ἀποζητάει κἀνείς . . . Μένει μ' ἐμὲ κι' ὁ Μῆτρος,
ἐκεῖνος εἶναι νειώτερος . . . Θὰ πάρῃ τὤνομά σου
καὶ δὲ θὰ σ' ἐντροπιάσωμε . . .

—Πῶς εἶπες; . . . Τὤνομά μου; . . .
Δὲ θὰ κοτήσῃ ὁ θάνατος, Διαμάντη, νὰ τὸ πάρῃ
καὶ σεῖς θὰ μοῦ τὸ κλέψετε;

—Θανάση, σχώρεσέ μας.

—Ἐσεῖς μ' ἐμέ, κ' ἐγὼ μὲ σᾶς . . . Συχωρεμένοι νᾆσθε . . .

Κ' ἐκεῖ, ποῦ ὁ ἀνεμοστρόβιλος μουγκρίζει τοῦ πολέμου.
Πηδοῦν οἱ λειονταρόψυχοι καὶ κολυμποῦν μιὰν ὥρα
μὲς τὴ φωτιά, μὲς τὴ σφαγή . . . Παράδερνε ἡ Ἀστέρω . . .

—Ὅσοι εἶστε ἀκόμα ζωντανοί, ἐλᾶτε ὁλόγυρά μου . . .
Φωνάζει ὁ Διάκος, κ' ἔρχονται . . . Δὲ μένουν παρὰ δέκα . . .
Ὁ ἥλιος στέκει γιὰ νὰ ἰδῇ. Κάθε στιγμὴ ποῦ φεύγει
τοὺς ἔσφιγγε στενὰ στενὰ στὴν ἀγκαλιά του ὁ Χάρος.

Μέσα σὲ τέτοιο πέλαγο, βαθύ, μελανιασμένο,
Ἕν' ἀκρογιάλι μακρυνό, τὸ μάτι τοῦ Θανάση
Ξανοίγει, ποῦ τοὺς ἔκραζε: — « Παιδιὰ στὸ Μοναστῆρι! . . . »
Καὶ δρασκελίζουν πεταχτὰ τὴ σιδερένια φράχτη
πώλόγυρά τους ἔπηξε . . . Σεισμὸς τὸ πέρασμά τους.
Τὰ ὄρνηα ἀναφτερούγιασαν . . . Τοὺς κυνηγοῦν . . . προφτάνουν
καὶ πλημμυρίζουν τὴν αὐλή . . . Ἡ ἐκκλησιὰ στὴ μέση
παραιτημένη, ὁλόκλειστη . . . Ἱδρόνει ὁ τοῖχος αἷμα . . .
Τρίζουνε τὰ κονίσματα . . . Τὰ βόλια, ποῦ ἀνεμίζουν,
ἐδέρνανε τὰ σήμαντρα καὶ τὰ βουβὰ γλωσσίδια
ξυπνοῦν, λαλοῦνε νεκρικά . . . Λὲς κ' εἶχε νὰ περάσῃ
κἀνένα λείψανο ἀπεκεῖ . . .

— Θανάση! . . . Παραδόσου . . .
Ἐπέσανε οἱ συντρόφοι σου . . . Δὲ σῶμεινε κἀνένας.

— Θὰ παραδώσω τὴν ψυχή, τ' ἅρματα δὲν τὰ δίνω.
Ἂν δὲν τὸ ξέρῃς, μάθε το . . . Ποιὸς εἶσαι . . . τὴ φωνή σου . . .

— Θανάση, εἶμ' ὁ διαλαλητής . . .

— Προδότη, ἀφωρεσμένε! . . .
Μὴ μοῦ πατῆς τὰ μνήματα . . . 'Ακόμη ζῇς ἐμπρός μου; . . .

Καὶ τὴ στερνή του πιστολιὰ τὴ ῥίχνει ἀστροπελέκι
καὶ τοῦ βουβαίνει τὴν καρδιά . . . Πέφτουνε τὰ κοράκια
νὰ τόνε φᾶνε ζωντανόν . . . Στηλόνει στἄγιο Βῆμα

τὴν πλάτη ὁ Διάκος . . . καρτερεῖ . . . Δὲν τὤμεινε στὸ χέρι
παρὰ μιὰ σπιθαμὴ σπαθί . . . Τὸν ἔχουν στὸ σημάδι . . .
Τὸ πρόσωπό του ἀνάσταση . . . Ἐμπρός του ἀγκαλιασμένα
δύο λείψανα ξαπλωταριᾷ . . . ὁ Μῆτρος κι' ὁ Διαμάντης . . .
Δὲν τὸν ἀφίνουν οὔτ' ἐκεῖ . . . Κἀνένας δὲ σιμόνει . . .
Τ' ἀνδρειωμένα κόκκαλα συντρίβουν τὰ μολύβια,
καὶ ὁ πύργος μένει πάντα ὀρτός . . Τὸ μάτι του ἄλλος κόσμος . .
Τὸν τουφεκίζουνε μὲ μιᾶς . . . Τἀδειάζουνε τὴ φλέβα
καὶ χίλιοι τὸν ἁρπάζουνε . . . Δεμένο τὸ λειοντάρι
τὤχουν στὴ γῆ καὶ τὸ πατοῦν . . . Τοῦ στρίφουνε τὰ χέρια
πιστάγκωνα μὲ τὴν τριχιά . . . Προβαίνουνε στὸν ὦμο
ἢ σχίζαις ἀπ' τὴν κλείδωση . . . Αἷμα ῥονιά . . . μεδοῦλι . . .
Κ' ἐν ᾧ τὸν ἐμαρτύρευαν κρυφά, κρυφὰ τὸ στόμα
ἁπλόνει ὁ Διάκος καὶ φιλεῖ τὸ Μῆτρο, τὸ Διαμάντη.

Χιλιάδαις τόνε σέρνουνε. Ἐμπρός του λαβωμένη
ἐμούγκριζε ἡ φοράδα του . . . Τὴν ἀνακράζει ὁ Διάκος
κι' αὐτὴ μ' ἕνα χλημήτισμα τὸν χαιρετάει καὶ πέφτει.

Ἐστάθηκαν νὰ τόνε ἰδοῦν . . . Τοὺς φαίνεται σὰν ψέμμα.
Στὴν Ἀλαμάνα ὁ πόλεμος δὲν ἔπαψεν ἀκόμα,
τὸ Χάνι τὸ τριμόῤῥοπο 'ς ἕναν Κιοσὲ Μεχμέτη
δὲ θέλει νὰ παραδοθῇ. Ἀπ' τὴ χαρά του ὁ Διάκος
νοιώθει βαθειὰ στὰ σωθικὰ τὴν πρώτη δύναμή του,
ποῦ ἀναγεννήθηκε μὲ μιᾶς . . .

— Καλύβα! . . . Βακογιάννη! . . .
Δέκα χιλιάδαις μὲ κρατοῦν . . . Σχωρᾶτε με, πεθαίνω

Καὶ δὲν ἐπρόφτασε νὰ 'πῇ τὸν ὕστερό του λόγο
ποὔχανε βγῇ τὰ δυὸ θεριὰ καὶ τἄχε ἁρπάξῃ ἡ φλόγα.
Κρύβεται ὁ ἥλιος στὰ βουνά. Τὰ πλάγια σκοτειδιάζουν
καὶ μένουν ἔρμα τὰ Θερμιά . . . Νεκρίλα . . . βουβαμάρα.
Δὲ σειέται φύλλο στὰ κλαριά . . . Κἀνένα νυχτοποῦλι
μοιρολογάει τὸ σκοτωμὸ καὶ κἄπου κἄπου οἱ λύκοι,
ποῦ ἀνάμεσό τους γρούζουνε ποιὸς νὰ πρωτοχορτάσῃ
μὲ τὰ πηχτὰ τὰ αἵματα . . . Ἐδῶ κ' ἐκεῖ κουφάρια
καὶ ῥογχαλίσματα βαθειά . . .

Στἀγέρι κρεμασμένα
ὡσὰν καντήλια τ' οὐρανοῦ, ἀποβραδῆς δύο φῶτα
ἐφάνηκαν στὴ σκοτεινιά . . . Κἀνεὶς δὲν τἄχε ἀνάψῃ . . .
Κ' ἕνας ποῦ ἐπέρασε ἀπεκεῖ, καλόγερος, διαβάτης,
κ' εἶδε τὸ θᾶμμα κ' ἔδραμε, στὴ λάμψῃ δύο κεφάλια
ηὗρε ποῦ πλάγιαζαν γλυκά . . . τὤνα τοῦ Παπαγιάννη
καὶ τἄλλο τοῦ Δεσπότη του. Γονατιστὸς ἐμπρός τους
ἔμειν' ὁ γέρος κ' ἔκλαψε . . . Τοὺς ἔῤῥιξε τρισάγιο,
τὰ φίλησε στὸ μέτωπο καὶ μὲ τὸ δοκανίκι
ἔσκαψε λάκκο κ' ἔθαψε τ' ἀχώριστα τ' ἀδέρφια.
Βλογάει τὸ χῶμα τρεῖς φοραῖς . . . Ἔκαμε τὸ σταυρό του
καὶ χάνεται στὴν ἐρημιά . . . Ἐσβύστηκαν τὰ φῶτα.

ΑΣΜΑ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

ΑΠΟΚΑΛΥΨΙΣ

Κοιμᾶται ἀκόμα ἡ Ἀρβανιτιά, χορτάτη, ἀποσταμένη,
μὲς στὴν πυκνὴ τὴ χλωρωσά. Τόσαις χιλιάδαις κόσμος,
κι' οὔτ' ἕνα ὄνειρο γλυκό, οὔτ' ἕνα καρδιοχτύπι!
Στοῦ ὕπνου της τὴ συγνεφιὰ δὲν ἔλαμπαν ἐλπίδαις,
δὲ φέγγει πόθος μακρυνός. Στὰ μάτια της μαυρίλα
καὶ στὴν καρδιά της ἐρημιά. Τἀνθρώπινα κοπάδια
ἀπ' τὸ βαρὺ τὸν κάματο βουβά, ἀποκαρωμένα,
μὲς στὰ λουλούδια τἀπριλιοῦ μαυρολογοῦν, πλαγιάζουν,
σὰν νἄτανε συντρίμματα, χορταριασμέναις πέτραις
ὁποῦ εἶχε πάρη ὁ χαλασμὸς ἀπὸ κἀνέναν πύργο
καὶ τἄχε σπείρη ἐδῶ κ' ἐκεῖ μὲ τοῦ σεισμοῦ τὸ χέρι.

Ἀκόμα ἡ Πούλια εἶναι ψηλὰ καὶ τῆς αὐγῆς ἀκόμα
τὠρνίθι δὲν ἐλάλησε. Προτοῦ νὰ βασιλέψη
τὸ δρέπανο τοῦ φεγγαριοῦ σ' ἑνὸς βουνοῦ τὴ ῥάχη
ἐστάθηκε γιὰ μιὰ στιγμὴ καὶ πικραμένο ῥίχνει
τὴν ὕστερή του τὴ ματιὰ στὸ ἔρμο τὸ Ζητοῦνι.
Ἐμαύρισαν ἡ λαγκαδιαῖς. Στὸ μελανό του κῦμα
τἀγέρι πνίγει τὰ σπαρτά, τὰ δέντρα, τὰ λιβάδια,
γένονται θάλασσα ἡ στερηαῖς, λὲς ὅτι αὐτὸ τὸ βράδυ
ἦρθε μὲ δυὸ μεσάνυχτα κι' ἀργεῖ νὰ ξημερώση.

Μὲς στὸ σκοτάδι τὸ βαθὺ χιλιόχρονο ῥουπάκι
φοβέριζε τὸν οὐρανὸ μὲ τἀγριομανητό του.
Στοιχειὸ τῆς γῆς περήφανο, βουλήθηκε νὰ φτάσῃ
τὰ σύγνεφα μὲ τὰ κλαριά, τὸν Ἅδη μὲ τὴ ῥίζα,
καὶ δὲν ἀνανοήθηκε ποῦ ὁ χαλαστὴς ὁ χρόνος
τοὔχε φωλιάσῃ στὴν καρδιὰ καὶ τὤσκαφτε λαγοῦμι
δουλεύοντας σιγὰ σιγὰ μὲ τὰ σκυλόδοντά του.

Εἰς τὸν βαρὺν τὸ ἴσκιο του περίχαρο λουλοῦδι
ποτὲ δὲν ἐξεφύτρωσε. Οὔτε τὸ χαμομῆλι
οὔτε ἡ χολάτη ἡ κυκλαμιά. Ὁλόγυρά του σπλόνοι
καὶ δρακοντιαῖς φαρμακεραῖς. Στὸ χῶμα κἄπου κἄπου
σπαρμένα ῥαχοκόκκαλα, ποῦ τἄχε ξεσαρκώσῃ
ὁ τραπεζίτης τοῦ σκυλιοῦ, τοῦ κόρακα τὸ νύχι,
ἐσέποντο χωρὶς ταφή. Κι' ἀνίσως πλανεμένος
κἀνεὶς ἐδιάβαινε ἀπ' ἐκεῖ κ' ἔννοιωθε τὰ σαράκια
νὰ πριονίζουν ἄγρυπνα τὰ κούφια κατακλείδια
κι' ὁλονυχτὶς νὰ τρίζουνε, ἔκανε τὸ σταυρό του
κι' οὔτε ποῦ γύριζε νὰ ἰδῇ τὸ φοβερὸ τὸ δέντρο.

Στὴν μαύρη τὴν κουφάλα του ἐμόνιαζε ἕνας γύφτος,
Γέροντας, κακοτράχαλος, βουβός, φωτοκαμένος,
ἀνάθρεμμα τῆς εὐλογιᾶς, τῆς λώβας στερνοπαῖδι.
Τὸν ἔβοσκε βαθὺ χτικιό, τοῦ θέριζε τὰ σπλάχνα
ἔχθρα κρυφή, παντοτεινή, γιὰ τἄνθη, γιὰ τἀστέρια,
γιὰ τοῦ παιδιοῦ τὴν εὐμορφιά, κ' ἔτρωγε μὲ τὸ μάτι
ὅ,τι τὸ χέρι τὸ σκληρὸ δὲν ἔφτανε νὰ φθείρῃ.
Ἔκλωθε τὴ σαπίλα του στρωμένος στὰ ξεσκλίδια,
ποῦ τὤφερνε πᾶσα φορὰ τὸ κλεψιμιό, ἡ κρεμάλα.
'Αχώριστοί του σύντροφοι σφυριά, τριχιαῖς, ἀμμόνι,

στουρνάρια γιὰ τὸ γδάρσιμο, παληόκαρφα, ψαλίδαις,
μιὰ νυχτερίδα, ἕνας σκορπιός, μιὰ κίσσα, μιὰ χελώνα.
Κάνένας δὲν ἐγνώριζε στὴ Λιβαδειὰ πῶς ἦρθε.
Τὸν εἶχε ῥίξη σύγνεφο; . . . Τὸν εἴχανε ξεράση
τὰ χώματα τοῦ ῥουπακιοῦ; . . . Κάνένας δὲν τὸ ξέρει.
Ὅταν τὴ νύχτα στὸν τροχὸ τὰ σύνεργα ἐπερνοῦσε
κι' ἀνάδευε τὰ χέρια του κ' ἔτρεμε τὸ κεφάλι,
παρασαρκίδα ἀφύσικη μὲς στὴν κοιλιὰ τοῦ δέντρου,
ἐφάνταζεν ἀπὸ μακρὰ ὅτι ἦτον θεριεμμένο
χταπόδι στὴ θαλάμη του, ποῦ πρόσμενε κυνῆγι
κι' ἀνήσυχο παράδερνε μὲ τοὺς ἀποκλαμούς του.

'Σ αὐτὸν τὸ λάκκο ἀπὸ βραδὺς θαμμένος εἶν' ὁ Διάκος,
τἀστροπελέκι τοῦ βουνοῦ σβυέται σ' αὐτὸ τὸ μνῆμα.
Χαρούμενο στ' ἀρπάγια του τὸν ἔχει τὸ σφαλάγγι
καὶ τοῦ βυζαίνει τὴν ψυχή. Ξεραῖς παλαμονίδαις
τοῦ στρώνει μέσα στὴ σπηλειὰ καὶ τόνε ῥίχνει ἐπάνω.
Μὲ δαγκανάρια, μὲ σχοινὶ τὰ χέρια ξεκλειδόνει
καὶ τὰ φορτόνει σίδερα, τοῦ δένει τὰ ποδάρια,
χαλκᾶ τοῦ σφίγγει στὸ λαιμό. Τὰ στήθεια του πλακόνει
μ' ἕν' ἀγκωνάρι κοφτερό. Τὰ σερπετὰ μαυλίζει
καὶ τὰ τινάζει ἐπάνω του . . . Ὕστερα, διπλοπόδι,
τὰ παραμόνευε ὁ φονιᾶς μὴν ἀποκοιμηθοῦνε
κι' ἀφήσουν ἀτελείωτο τὸ νυχτοκάματό τους.

'Ακοίμητο, ἀγρυπνοῦσ' ἐκεῖ καὶ τοῦ Θεοῦ τὸ μάτι.

Χιλιάδες ἦρθανε μὲ μιᾶς τριγύρω στὸ Θανάση
ψυχαῖς μεγαλοδύναμαις ἀπὸ τὸν ἄλλον κόσμο

με τὰ παληά τους βάσανα, με τὴν παλληκαριά τους,
καὶ τοῦ φιλοῦν τὸ μέτωπο καὶ τὸν περιδροσίζουν.
Στὴ σκοτεινή του φυλακή, γαλανοφορεμέναις,
ἁπλόνουν τὰ φτερούγια τους κ' ἐπάνωθέ του ἀνοιγουν
βαθύν, ἀπέραντο οὐρανὸ καὶ τοῦ τὸν ἀστερόνουν
μ' ἀθάναταις ἐνθύμησαις, μοσχοβολιαῖς τοῦ τάφου.

Καταίβηκε ὁ Φιλόθεος με θυμιατὸ στὸ χέρι
καὶ λιβανίζει κ' εὐλογᾷ. Μαζί του κι' ὁ Δημήτρης
κρατῶντας στὸ δισάκκι του κρυμμένα τοῦ Δεσπότη
τἀγαπημένα λείψανα, σὰν νὰ ζητοῦσε ναὕρῃ
λιγάκι χῶμα, ψυχικό, ἐλεύθερη μιὰν ἄκρη
γιὰ νὰ τὰ θάψῃ ὁ δύστυχος. Τοὺς συντροφεύει ὁ Κούρμας,
πλατύς, ψηλὸς σὰν ἔλατος κι' ὁ Πάνος Μεϊντάνης
με τὸ μικρὸ Χορμόπουλο καὶ με τὸ Σπαθογιάννη.
Εἶδε τοῦ Βάλτου τὸ θεριό, τὸ Χρῆστο τὸ Μιλλιόνη,
με τὴ στερνή του τὴν πληγή. Τὸ Γιάννη Μπουκουβάλα
γυμνὸ βαστῶντας τὸ σπαθὶ σὰν νἄφτανε τρεχάτος
ψηλ' ἀπὸ τὸ Κεράσοβο. Σιμά του ὁ Μητρομάρας.
'Εφάνηκε ὕστερα ὁ Σταθᾶς, θολός, ἀνταριασμένος,
θαλασσοποῦλι, πὤσταζεν ἀφροὺς ἀπ' τὴν Κασσάνδρα.
Ὁ Ζῆδρος ὁ ἀνήμερος. Ὁ Θύμιος ὁ Βλαχάβας,
ποὖχε παράπονο κρυφὸ γιατ' ἦτον πεθαμένος
καὶ δὲν μποροῦσε μιὰ φορὰ νὰ μαρτυρήσῃ ἀκόμα
γιὰ τὤνειρό του τὸ γλυκό. Ὁ Βλαχαρμάτας Βέργος.
Ὁ Λιᾶς ἀπὸ τὴ Βίδαβη. Ἐπέρασε ὁ Λεμπέτης
καὶ δείχνει τ' Ἀστραπόγιαννου τὴν κάρα ματωμένη
στὴν ἀγκαλιά του τὴν πιστή. Ἐκεῖ κι' ὁ Ἀμπελογιάννης
με τρεῖς θηλειαῖς, ποῦ ἐσφίγγανε τὸν ἄγριο τὸ λαιμό του.
Ὁ Κωσταντάρας, πὤφερνε στὸν ὦμο τὸ παιδί του
σφαμμένο με τὰ χέρια του, μονάκριβή του κλήρα,

γιατί, κακούργιο, ἐντρόπιαζε τἄρματα, τὴ γενειά του.
Ὁ Λάζος, ὁ Βρυκόλακος, ὁ γέρο Κώστα Πάλλας,
ὁ Καλιακούδας ὁ Λουκᾶς, ὁ Χρόνης, ὁ Γυφτάκης,
τ' Ἀνδρούτζου τἄσπρο φάντασμα, τρανὸ σὰν τὸ Βελοῦχι
μὲ τὸν ψυχοπατέρα του τὸ Βλάχο τὸ Θανάση,
λειοντάρια, ποῦ δὲν ἄφιναν τὸν Ἅδη σ' ἡσυχία.
Ὁ Λιάκος ἀπ' τὸν Ὄλυμπο. Ἐκεῖ κι' ὁ Κοντογιάννης,
ποῦ γύρευε συχώρεση νὰ πάη γιὰ τὸ Μῆτσο.
Ὁ Κατσαντώνης, πὤδειχνε μὲ κρυφοπερηφάνεια
στὰ κόκκαλά του τὸ σφυρί . . . Ὁ Δίπλας στὸ πλευρό του.
Ὁ Ἀλέξης ὁ Καλόγερος, οἱ Κατσικογιανναῖοι,
ἀχώριστοι στὸ σκοτωμό, στὸ μνῆμ' ἀδερφωμένοι.
Τῆς Λάμιας ὁ σταυραητὸς πλακόνει ὁ Χρῆστος Γρίβας.
Σὲ φλογισμένο σύγνεφο διαβαίνει θρονιασμένος
ἐμπρὸς στὸ Διάκο ὁ Σαμουήλ, τῆς Κιάφας ὁ προφήτης.
Κρατεῖ στὴ ζώνη τὰ κλειδιά, ποῦ πῆρε ἀπὸ τὸ Κοῦγγι
ὅταν τὸν ἔφαγε ἡ φωτιά. Ἀχτίδαις τὰ μαλλιά του,
τὰ γένεια σπίθαις καὶ καπνός. Οἱ πέντε του συντρόφοι
στὸν ὦμό τους τόνε βαστοῦν. Ἀνέμιζαν τριγύρω
στὸ φοβερὸ καλόγερο παιδιὰ βυζασταρούδια,
ἀγράμπελαις, ποῦ ἐφύτρωσαν στὸ βράχο τοῦ Ζαλόγγου,
καθένα τοὖχε ἡ μάνα του στὴν τραχηλιά της ῥόδο
κι' ἀνάμεσό τους φαίνεται ὁ γέρο πολεμάρχος
σὰν περατάρης γερανός, ποῦ σέρνει στὰ φτερούγια
τὰ χελιδόνια τοῦ Μαρτιοῦ δαρμέν' ἀπ' τὴν ἀντάρα.

Μ' ἀνέλπιστη παρηγοριὰ ὁ πεθαμένος κόσμος
τὸ πονεμένο τὸ κορμὶ ῥαντίζει τοῦ Θανάση,
κ' ἐπίστεψεν ἀπὸ μακρὰ ὅτ' εἶδε τὸ λημέρι,
ποῦ τὴν ψυχή του ἐπρόσμενε. Ἐῤῥίζωσε ἡ καρδιά του
βαθύτερα στὰ σωθικά, τοῦ φώλιασε στὰ μάτια

γλυκειὰ τῆς μάνας του ἡ εὐχή. Σκοτείδιασε τὸ φῶς του
κι' ἀποκαρώθηκε ὁ φτωχός. Τὰ σερπετὰ δειλιάζουν
στ' ἀγῶγί τους καὶ φεύγουνε. Νεκρόνεται κι' ὁ γύφτος,
ἡ φύσις ὅλη ἐσίγησε, λὲς κ' ἤθελε ν' ἀφήση
ἐλεύθερα νὰ καταιβοῦν τὰ ὀνείρατα τοῦ Διάκου.

Κ' ἰδοὺ τοῦ κάστηκε μὲ μιᾶς ὅτ' εἶδε τὴν κουφάλα
τοῦ δέντρου ν' ἀναδεύεται. Τοῦ ῥουπακιοῦ τὰ φύλλα
νὰ πέσουν ὅλα καταγῆς, νὰ μεταμορφωθοῦνε
νὰ γένουν σάρκες ζωνταναῖς, καὶ τἄψυχο τὸ ξύλο
νὰ λάβῃ ἀνθρώπινη μορφή. Ἡ φλοῦδα μοναχή της
χωρίζει, ξεδιπλόνεται, καὶ τότε μὲ τὸ χέρι,
τὸ σιωπηλὸ τὸ φάντασμα, ποῦ στέκει ἐπάνωθέ του,
τὴ σήκωσε, τὴν ἔῤῥιξε στὴν πλάτη του σὰ ῥάσο,
κ' ἔμειν ἐμπρός του ἀκίνητο . . . Τριγύρω στὸ λαιμό του
χαράκι κόκκινο βαθύ, σὰν νἄθελε περάσῃ
ἐκεῖθε ἡ κόψη τοῦ σπαθιοῦ . . .

— Χριστὸς ἀνέστη, Διάκε!

— Παπᾶ, τί θέλεις ἀπὸ μέ; . . Ποῦθ' ἔρχεσαι; . . ποιὸς εἶσαι;

— Ποιὸς εἶμαι, Διάκε; . . καὶ ῥωτᾷς; . . κύτταξε . . . ὁ Ἠσαΐας.
Ἔλα μαζί μου γρήγορα, μὴ μᾶς προλάβ' ἡ μέρα.

— Δεσπότη μου, μ' ἐδέσανε . . . Τὰ σίδερά μου κόψε.

— Θανάση, μὴν εἶσ' ἄπιστος . . . Δὲ σὲ κρατεῖ κανένας.

Ἀνέβηκαν μεισουρανίς. Πετοῦν . . . Πετοῦν ἀκόμα . . .
Ἀφίνουν πίσω τους βουνὰ καὶ πέλαγα κι' ἀστέρια.
Τρυγόνια διαβατάρικα, ποῦ πήγαιναν στὴ Δύση,
τοὺς ἀπαντοῦν στὰ σύγνεφα καὶ τοὺς καλημερίζουν.
Ὁ Διάκος τὰ χαιρέτισε, ταὐλόγησε ὁ Δεσπότης
καὶ τὰ ρωτᾷ ποῦ θὰ σταθοῦν νὰ ξεκαλοκαιρέψουν,
κ' ἐκεῖν' ἀπηλογήθηκαν: «Στὰ Σάλωνα, στὴν Κιόνα,
στὴ Διάκουρα τὴ δροσερή, στῆς Γκούρας τ' ἀκροβούνια.

— Ἀλλάξετε τὸ δρόμο σας, πουλιά μου εὐλογημένα,
συρέτε ἀλλοῦ νὰ ζήσετε καὶ νὰ ζευγαρωθῆτε.
Ἐκεῖ ἐθολῶσαν τὰ νερά, εἶναι φωτιὰ τἀγέρι,
καὶ δὲ θαὐρῆτε γιὰ φωλειὰ οὔτε κλωνὶ χορτάρι». —

Ἡ δυὸ ψυχαῖς πάντα πετοῦν . . . Πετοῦν ὀλίγο ἀκόμα
καὶ φτάνουν σ' ἕνα ψήλωμα . . .

— Θανάση, στάσου τώρα,
κι' ὁλόγυρά σου κύτταξε.

— Δεσπότη! . . . Ποιὰ εἶν' ἐκείνη
ἡ χώρα, ποῦ μαυρολογᾶ, χτισμένη σ' ἐφτὰ ράχαις; . . .
Μοῦ φαίνεται ἄγρια θάλασσα, καὶ τὸ ροχχάλιασμά της
τἀκούω ποῦ φτάνει ὡς ἐδῶ . . .

— Προσκύνησε τὸ Θρόνο
τοῦ πρώτου μας τοῦ Βασιλειᾶ, τὸ μνῆμα τοῦ στερνοῦ μας...
Πῶς τρέμεις, Διάκε; Γιατί κλαῖς!.. Θανάση!.. εἶναι δική μας.

— Ἐλεημοσύνη... Ἕνα σπαθί... Πρὶν φέξῃ τήνε πέρνω...

— Διάκε, δὲν ἦρθ' ἡ ὥρα μας. Θὰ βαφτιστοῦμε πρῶτα
στό αἷμα, στὰ παθήματα καὶ κοφτερὰ στουρνάρια
στὸ μετερίζι τοῦ βουνοῦ τὸ γόνα μας θὰ τρίψουν.
Θὰ πιοῦμε τὸν ἱδρῶτά μας. Θὰ μείνῃ μαύρη χήρα
ἡ γῆ μας ἡ ταλαίπωρη καὶ τὰ κοιλόρφανά της
θὰ μάθουν νὰ χορταίνουνε λαθύρια, βρακανίδαις,
καὶ τοῦ νεροῦ τὰ κάρδαμα, παρὰ νὰ τὰ σαρκόνῃ
τοῦ ξένου τὸ ἄτιμο ψωμί, πῶχει προζύμι πάντα
φαρμάκια, καταφρόνεσαις, περίγελα καὶ δάκρυ.
Τότε θἄρθῃ περήφανο τὸ γένος νὰ χτυπήσῃ
τὴ θύρα τῆς Ἁγιᾶς Σοφιᾶς μὲ τοῦ σπαθιοῦ τὴ φούχτα,
τὰ σιδερένια μάνταλα, στὴν προσταγὴ θὰ πέσουν,
κ' ἐκεῖ, ποῦ τώρ' ἀνάσκελα, μ' ὁλόρθα δαγκανάρια
μὲ τὸ λαρύγγι διάπλατο, θρασομανάει καὶ χάσκει
τὸ μισοφέγγαρο χρυσό, σὰν νἄθελε μὲ πεῖσμα
ἀφ' οὗ μᾶς ἔφαγε τὴ γῆ, νὰ πιῇ τὸν οὐρανό μας,
ὁ Σταυρωμένος θὰ σταθῇ... Μήν κλαῖς... εἶναι δική μας.

— Κ' ἐμεῖς, πατέρα μου, οἱ φτωχοί, θἄμεθα πεθαμμένοι;...

— Θὰ νὰ χτιστῇ μὲ κόκκαλα τὸ μακρυνὸ γεφύρι.
Μὴν εἶσαι, Διάκε, ἀχόρταγος. Κύτταξ' ἐκεῖ ποιὸς ἄλλος

μὲ τὸ κορμὶ τὰ θέμελα θὰ νὰ στοιχειώση τώρα.
Θανάση μου! Γονάτισε . . . κρεμοῦν τὸν Πατριάρχη!
'Εγονατίσανε βουβοί. Κ' εὐθὺς στὴν ἔρμη χώρα
ἔβρεξε φῶς ἀπὸ ψηλὰ καὶ τήνε πλημμυρίζει.
Καὶ κόσμον εἴδανε πολύν, σιμὰ στὸ περιγιάλι
νὰ μερμηγκιάζη ἀνήσυχος καὶ μέσ' ἀπῶνα ξύλο,
ὁποῦ εἶχε ἀράξη βιαστικά, τὸ Γέρο νὰ προβάλη
μὲ τ' ἀπανωκαλύμμαυκο, μὲ τὸ ῥαβδὶ στὸ χέρι.
Τὰ βάσανά του, ἡ ἀγρυπνιαῖς, τὰ χρόνια του ἡ νηστείαις,
τὸ φοβερὸ τὸ μυστικό, ποῦ ἐκράτει κλειδωμένο
βαθειὰ στὰ φυλλοκάρδια του, τὸν εἶχανε συντρίψη
κ' εἶναι τὸ πάτημά του ἀργό. Φονειάδες λυσσασμένοι
τὸν ἔσπρωχναν νὰ περπατῇ καὶ τὰ γεράματά του
περιγελούσανε σκληρά.— «Τὴ λαγουδιά σου χτύπα . . .
Έμπρός . . . κ' οἱ λύκοι, ποιστικέ, θὰ φᾶν τὰ πρόβατά σου».
Τὸν ἔσυραν σὲ μιὰ ἀδειά . . . Πέφτει στὴ γῆ . . . Σταυρόνει
τὰ χέρια νὰ τὸν κόψουνε... «Ἐμπρός!... ἐμπρός!... Δεσπότη,
δὲν ἔχεις σβέρκο γιὰ σπαθί . . . 'Ακέρηος θὰ πεθάνης».
Μουγκρίζει ὁ ἀνεμοστρόβιλος. Σφιχτὰ τὸν ἀγκαλιάζουν
καὶ τόνε διώχνουν παρεμπρός: « Μόχτα . . Δεσπότη . . μόχτα . .
Καὶ στό πατριαρχεῖό σου θαῤῥῆς νὰ ξαποστάσης ».
Κι' ἀνεμοδέρνει τἀλαφρό, τὸ μαραμμένο φύλλο.
'Αφ' οὗ τὸν ἔφεραν ἐκεῖ κι' ἀφ' οὗ τὸν παραδῶκαν,
ἐβουβαθήκανε μὲ μιᾶς. Ἕνας στὸν ἄλλο ἐπάνω
λαχομανοῦν, ἀφρίζουνε . . . Στὴ μεσινὴ τὴ θύρα
σὲ λίγο τρίζει τὸ σχοινί . . . 'Αλαλαγμός, κατάραις . . .
Σπαράζει τἄγιο λείψανο . . . Τἀχόρταγα τὰ ὄρνεια
ὁλόγυρά του σφίγγονται . . . Τοῦ ξέσχιζαν τὰ ῥάσα . . .
Ξεγύμνωσαν τὰ στήθεια του κι' ἐφάνηκε στὸν ἥλιο
ἀπόκρυφη λαβωματιά . . . Πλευρόνουν τὴν κρεμάλα
γρηαῖς ἀρκουδογύφτισσαις καὶ μὲ τὰ δοκανίκια
τοῦ δέρνουνε τὸ πρόσωπο . . . Πλακῶσαν κ' οἱ 'Εβραῖοι

καὶ ξεκρεμάσαν τὸ νεκρό . . . Ἁρπάζουν τὴν τριχιά του,
δαιμονισμένοι τρέχουνε . . . Ὀπίσωθε ἀλυχτοῦσαν
χιλιάδες σκύλοι νηστικοί . . . Ἐφτάσαν στἀκρογιάλι . . .
Στοῦ Πατριάρχη τὸ λαιμὸ δένουν σφιχτὰ μιὰ πέτρα
καὶ μ' ἕνα ῥυάσιμιο βραχνό, ποῦ τἄκουσαν οἱ τάφοι
καὶ τὰ παιδιὰ μὲς στὴν κοιλιά, στὰ χέρια τόνε παίρνουν
καὶ τὸν πετοῦν στὴν θάλασσα . . . Νυχτόνει . . . ὁ πεθαμένος
προβαίνει στὴν ἀστροφεγγιά . . . Σιωπηλὰ τἀγέρι
φυσᾷ μὲς στἄσπρα του μαλλιά . . . Τὸ λείψανο ἀρμενίζει . . .
Τἀκολουθοῦν τὰ κύματα . . . Ἡ νεκροσυνοδεία
σ' ἕνα καράβι σταματᾷ . . . Τοῦ μάρτυρα τὰ πόδια
χτυποῦν τὴν πρύμη μιὰ φορά . . . χτυποῦν πάλαι τὴν πλώρη . . .
Ἐτρίξανε ἡ ξυλοδεσαῖς . . . Ξυπνοῦν . . . τὸν ἀνεβάζουν . . .
Ἐμπρός του γονατίζουνε. Ὁ πρωτοσύγκελλός του
τόνε γνωρίζει . . . τοῦ φιλεῖ τὸ μέτωπο, τὰ χέρια . . .
Σηκόνουνε τὸ σίδερο . . . Μὲ τὰ πανιὰ ἁπλωμένα
σχίζει τὴν ἄβυσσο ὁ νεκρὸς στὸ ξυλοκρέββατό του . . .

— Θανάση μου, ἐνικήσαμε! . . . τὸ ψυχομάχημά του
μεταλαβῆ κι' ἀντίδωρο . . .

— Πατέρα, δὲ θὰ νἄρθη
γιὰ μᾶς, ποῦ προοιμίζομε, Δευτέρα Παρουσία
σ' αὐτὴν τὴν ἀκροπελαγιά; . . . Αὐτὸ τὸ ἔρμο χῶμα
δὲ θὰ τὸ ἰδοῦν ἐλεύθερα μιὰ μέρα οἱ πεθαμένοι;

— Πίστευε, Διάκε, στοῦ Θεοῦ τὴν παντοδυναμία.

— Δεσπότη μου! . . . πνευματικέ! . . . Στοῦ δέντρου τὴν κουφάλα
πρὶν ξημερώση νὰ μὲ πᾶς . . . Καὶ μὴ μὲ παραιτήσῃς . . .

— Θὰ σοὖναι πάντα στὸ πλευρὸ μ' ἐμὲ κι' ὁ Πατριάρχης.

Ἁπλόνουν πάλαι τὰ φτερά. Συχνά, συχνὰ ὁ Θανάσης
πετῶντας ἔστρεφε νὰ ἰδῇ, στὴ νεκρωμένη χώρα
τὸ θόλο τῆς Ἁγιᾶς Σοφιᾶς, ὁποῦ φεγγοβολοῦσε
στὸ πρῶτο γλυκοχάραμμα, ὅσο ποῦ λίγο λίγο
τὸν ἔχασε ἀπ' τὰ μάτια του . . . Ἐλάλησε τὤρνίθι
καὶ τὤνειρό του ἐσβύστηκε . . . Ξυπνᾷ καὶ βλέπει ἀκόμα
τὸ γύφτο, ποῦ ῥοχχάλιαζε κ' ἐπάνωθέ του μαῦρα
τοῦ φοβεροῦ τοῦ ῥουπακιοῦ τὰ φύλλα, τὰ κλωνάρια.

ΑΣΜΑ ΠΕΜΠΤΟΝ

ΟΜΕΡ ΒΡΙΟΝΗΣ

«Ὅπ' ἀγαπᾶ — Συχναπαντᾶ»

Ὁ ὕπνος, ποὖναι τῆς ψυχῆς κρυφὸ περιβολάκι
μὲ χίλια μύρια βότανα γιὰ νὰ γιατρεύῃ πόνους,
εἶχε γλυκάνῃ τὴν καρδιὰ τοῦ Ὀμέρπασα Βριόνη
καὶ τοὖχε σβύσῃ τὴ χολή, τὴν ἄγρια τὴν ἀψάδα
στ' ἀνδρειωμένα σωθικά. Κάμμιὰ φορὰ στὸ νοῦ του
τὸ διάνεμα γοργὰ γοργὰ τοῦ ἀλόγου του ἐπερνοῦσε,
τἄκουε ποῦ χλημήτιζε . . . στὸ φυσομανητό του
τἀντιβοούσανε ταὖτιά, τοῦ ξάναφταν τὰ μάτια,
κ' ὕστερα πάλ' ἐπλάκονε μὲ τὴ χαρὰ τῆς νίκης
κάθε πικρὸ συλλογισμό, κι' ἄφινε νὰ φωτίζουν
τὸ μέτωπό του τὸ τραχὺ παράδοξαις ἐλπίδαις,
ἀντραγαθήματα παληά, χρυσοπλασμένα γνέφη,
μ' ἕνα χαμόγελο πικρὸ γιὰ τὸν Κιοσὲ Μεχμέτη.

Τὰ περασμένα χρόνια του, τὦνα σιμ' ἀπὸ τἄλλο,
μισοσβυσμένα, σκοτεινά, χωρὶς νὰ τὰ φωτίζῃ
τῆς νειότης τὸ ξημέρωμα, τὴ μνήμη του χτυποῦνε
μὲ τὸ νεκρό τους τὸν ἀφρό. — Θυμήθηκε τὴν ὥρα
ποῦ θρονιασμένος βασιλειᾶς στοῦ ἀλόγου του τὴ ῥάχη,

μ' ἕνα, μὲ δυὸ πηδήματα, βορειᾶς, ἀνεμοζάλη,
πετάχτηκε στὴν 'Αραπιά.— Τὰ σώθικά του τότε
δὲν τὰ φαρμάκευαν κρυφοὶ καὶ φλογισμένοι πόθοι,
οὔτε τοῦ κόσμου ψεύτικαις ἀναλαμπαῖς καὶ δόξαις.
Τἄρεσε νἄχῃ μοναχὰ πρωτοπαλλήκαρά του
μὲς στὴν πλατειὰ τὴν ἐρημιὰ τὰ δυό του φτερνιστήρια,
τὸ δαμασκί του τὸ σπαθί, κ' ἐκεῖ νὰ παρατρέχῃ
μὲ τοῦ Σιμοὺν τὸ φύσημα ποιὸς νὰ πρωτοπεράσῃ.
῞Υστερα τὸν ἐμάγεψε τ' 'Αλήπασα τ' ἀστέρι
στὸ νοῦ του ἐσπιθοβόλησαν τιμαῖς καὶ μεγαλεῖα,
κ' ἐπῆρε τὸν ἀνήφορο . . . 'Ανέβαινε τρεχάτος . . .
'Εμπρός του ὁ βράχος τοῦ Σουλιοῦ, θεόχτιστος, δὲν σκύφτει
νὰ τὸν ἀφήσῃ νὰ διαβῇ. Γλιστρᾷ . . . γυρίζει πίσω,
μὲ λίγο χιόνι στὰ μαλλιά, μὲ καταχνιὰ στὴν ὄψη.
Περνοῦν ἡ μέραις σὰ νερό . . . 'Ανέλπιστο λιοβόρι
τὴ φλόγα τοῦ Τεπελενλῆ τὴ σβεῖ, τὴ συνεπέρνει.
Πόλεμος, πάντα πόλεμος . . . Στἄρματα μέρα νύχτα . . .
Τότε γιὰ τὸν 'Αλήπασα. Τώρα . . . γιὰ ποιόνε τώρα; . . .
Ἡ μοῖρα τὸν ἐγλύκαινε μὲ τἀγκαλιάσματά της
καὶ φιλενάδα του πιστὴ ἐχτὲς στὴ Χαλκομμάτα
τὤστρωσε δάφναις νὰ διαβῇ . . . Ἂν ἔσφιγγε τὰ φρύδια,
στὸ θέλημά του ἡ 'Αρβανιτιὰ μὲ τρόμο ἐπροσκυνοῦσε.
Κρατεῖ στὰ χέρια του σφιχτὰ δεμένο τὸ λειοντάρι
ποῦ τοὖχε φράξῃ τὰ Θερμά . . . Γιατί, γιατὶ θὰ νἆναι
πάντοτε ἴσκιος κι' ὄχι φῶς; . . . Μ' αὐτοὺς ποῦ πολεμοῦσε,
γνωρίζει ὅτι τὸν ἔδεναν, παληαῖς ἀδερφοσύναις.
Πῶς μιὰ φορὰ κ' ἕναν καιρό, μιὰ μόν' ἦταν ἡ ῥίζα
καὶ χίλια τ' ἀντιῤῥίμματα . . . Στὰ στήθεια του ἀναβράζουν
σὰ στὸ κυβέρτι ἡ μέλισσαις πρὶν ὁ γονὸς κινήσῃ,
ἀμέτρητα φαντάσματα, καὶ πότε ὁ λογισμός του,
ἀνήμερο ἀγριοπούλαρο, πετιέται, λειβαδεύει
καὶ βόσκει μὲς στὰ ὀνείρατα, πότε τοῦ παραστένει

τὴν ἄβυσσο, ποῦ ἐῤῥούφηξε τὸ βράχο, ποὖχε χτίση
μὲ στοιχειωμένα ῥιζιμιὰ στὰ Γιάννινα ὁ Βιζύρης,
καὶ τότ' ἐνύχτονε ἡ χαρὰ μὲ μιᾶς στὸ μέτωπό του,
ἐπίκραιναν τὰ χείλη του, κι' ἀνατριχίλαις κρύαις
τοῦ ῥάγιζαν τὰ κόκκαλα καὶ τὤκοβαν τὸ αἷμα.

Τεντόνει τὸ παράθυρο. Βλέπει πἀσπρογαλιάζει
τὸ χάραμμα στὸν οὐρανό, καὶ τἄστρα λίγο λίγο
νὰ κρύβωνται, νὰ φεύγουνε, καθὼς κατακαθίζουν
βαθειὰ στὰ φυλλοκάρδια του καὶ σβυῶνται τῆς ψυχῆς του
τὰ κούφια τἀστραπόβροντα . . . Ξανοίγει τὸ ῥουπάκι . . .
Χτυπᾷ τὰ χέρια τρεῖς φοραῖς: «'Οσμάν!.. 'Οσμάν!.. τὸ Διάκο!»

—Λεβέντη, ἡ περηφάνεια σου, τὸ φτερωτό σου μάτι
σὲ λὲν παιδὶ τῆς Ῥούμελης . . . Σ' εἶσ' ὁ Θανάσης Διάκος;

—'Ολος... Μὲ ξέρει ἡ 'Αρβανιτιά, κ' ἡ πέτραις μὲ γνωρίζουν.

—Καὶ πῶς ἐπιάστης ζωντανός;

—Δέκα χιλιάδες κ' ἕνας.
Ὁ Χάρος μ' ἀπαρνήθηκε, καὶ τὸ στερνό μου βόλι,
ὁποῦ τὸ φύλαγα γιὰ μέ, σᾶς τὤδωκα κ' ἐκεῖνο.

—'Αν ἔπεφτα στὰ χέρια σου, τ' ἤθες μὲ κάμη, Διάκε;

—Θὰ σοῦ φοροῦσα τἄρματα, νὰ ματωθοῦμε πάλε.

—Μὴν ἀγριεύεσαι μ' ἐμέ. Πρὶν σ' εὕρω στὴ Δαμάστα,
σ' ἀπάντησα στὰ Γιάννινα. Στὸν ἴσκιο τοῦ Βιζύρη
δὲν ἐλημέριασες καὶ σύ;

—'Ομέρπασα Βριόνη,
πνίγει τὸ δέντρο κι' ὁ κισσὸς μὲ τἀγκαλιάσματά του.

—Κι' ὅταν τὸ δέντρο ξεραθῇ καὶ γύρῃ τ' ἀντιστύλι,
Θανάση Διάκε, κι' ὁ κισσός, τὸ ξέρεις, γονατίζει.

—"Οχι μὰ τὴν ἀνάσταση τοῦ Γένους μου, δὲν πέφτει.
Τὴ γῆ, ποῦ τὸν ἀνέθρεψε, μὲ τὰ βλαστάρια ζώνει,
κι' ὅπου ἀπαντήσῃ ῥιζιμιὸ κ' ὅπου εὕρῃ χαραμάδα
γενειάζει ἐκεῖ βαθειὰ βαθειά, κ' ὑφαίνει τὸν πλοκό του,
ἀδιάβατη γεροβολιά, πυκνὴ κι' αἰώνια φράχτη,
γιὰ κείνους ποῦ συνείθισαν . . . νὰ παρασυνορίζουν.

— Θανάση, θὰ λησμόνησες . . . 'Εχτὲς στὴν 'Αλαμάνα
ἐγὼ δὲν ἄνοιξα πορειά;

—'Ομέρπασα, φυλάξου
στὸ γύρισμά σου μὴν εὕρῇς ὀρθὰ τὰ κόκκαλά μου
καὶ σ' ἐμποδίσουν νὰ διαβῇς.

—Νὰ μὴ γυρίζω πίσω
τὤμαθα πάντ' ἀπὸ παιδί, καὶ τὰ μαθηταρούδια
τ' 'Αλήπασα δὲν σκιάζονται, Θανάση, βρυκολάκους.

Σὺ τὸ γνωρίζεις, πολεμῶ, γιατὶ τροφή, χαρά μου,
εἶν' ὁ καπνὸς τοῦ τουφεκιοῦ. Μὲ σᾶς δὲν ἔχω πάθος.
Μὰρέσει μέσα στὴ φωτιὰ νὰ βλέπω τὸ σπαθί μου
νὰ φέγγῃ νὰ σπιθοβολῇ, νὰ μὴ θολόνῃ ἐμπρός σας.
Ζηλεύω τὴν παλληκαριά, δὲν τὴν φθονῶ σὰν ἄλλους . . .
Κι' ὅταν ἐγὼ στὰ Γιάννινα, ἐσέ, τὸ υἱὸ τ' Ἀνδρούτζου,
τοῦ Καραΐσκου τὸ παιδί, τὸ Θόδωρο τὸ Γρίβα,
μὲ τἄλογά σας ἔβλεπα νὰ λάμπετε στὸν ἥλιο,
ν' ἀνεμοστροβολίζετε, σᾶς ἐχαιρόμουν, Διάκε,
κ' ἔλεγα μέσα μου κρυφά, ἕνας Θεὸς τὸ ξέρει,
νἄμουν ἐγὼ τὸ σύγνεφο καὶ σεῖς τἀστροπελέκια . . .
Καλὸς καιρὸς ὁποὖτανε! . . . Τώρα καὶ σᾶς κ' ἐμένα
μᾶς ἅρπαξε τὸ σύφλογο καὶ ξεζευγαρωμένους
μᾶς δέρν' ἡ ἀνεμοῤῥιπή . . . Θέλεις νὰ ζήσῃς, Διάκε; . . .

—Ἕνας μωρίζει τὴ ζωή, ὅ,τ' εἶπε θὰ νὰ γένῃ.
Πῶς μὲ ρωτᾷς, Ὀμέρπασα; . . . Τὸ χέρι τὸ δεξί μου
τὤχασα χτὲς μὲς στὴ φωτιά. Μὲ τἄλλο ὠρφανεμένο
δὲ θὰ χορταίνω σκοτωμό.

—Μὲ φτάνει τὸ ζερβί σου.
Ἂν εἶχες δυό δέ σ' ἤθελα . . . Ζύγωσε κι' ἄκουσέ με . . .
Ὅταν μέσα στὰ Γιάννινα, Θανάση, ὁ Οἰκονόμος
μὲ χιόνια, μὲ τρισκότειδο, στὸ σπίτι τοῦ Κροκίδα
κλεφτὰ σᾶς ἐσυμάζονε, κι' ἄγρυπνοι κάθε βράδυ
ἐδιαλογίζεστε μαζὶ πῶς νὰ τὴν καταπιῆτε
τοῦ Ἀλήπασα τὴ δύναμη, τὰ μάτια τοῦ Ταχήρη
πιστὰ σᾶς παραμόνευαν κ' ἐφέγγαν στὸ πλευρό σας
ἀκοίμητα σὰν τὰ κεριά, ποῦ ἀνάφτετε τὴν ὥρα
ὁποῦ σᾶς ὥρκιζε ὁ παπᾶς στὸ Τετραβάγγελό σας.

Μιὰ μέρα μ' ἔκραξε ὁ Ἀλῆς . . . Τὰ φρύδια του μαχαίρια,
τὸ στόμα τάφος ἀνοιχτὸς . . . Μοῦ λέγει . . . «Ὀμὲρ Βριόνη,
ἀπόψε τὰ κεφάλια τους! . . . » Καὶ βγάνει ἕνα δεφτέρι,
ὁποῦ εἶχε μὲς τὸν κόρφο του. Μοῦ τῶδωκε καὶ φεύγει.
Τἀνοίγω κι' ἀνατρίχιασα . . . Δὲν ἔλειπε κἀνένας . . .
Ἀστράψανε τὰ μάτια μου, ἡ γλῶσσα μου φαρμάκι . . .
Ἐγὼ φονειᾶς; . . Καὶ μ' ἀπιστιά; . . Ἐγώ, Θανάσης Βάγιας! . .
Διαβάζω ἀκόμα . . . τί νά ἰδῶ; Μὲ τὸν Ἀλέξη Νοῦτζο,
ὁποῦ τὸν εἶχε σὰν παιδί, βλέπω τὸ Γεώργη Κίτσο . . .
Ἔτρεξα στὴ Βασιλική . . . Πέφτει στὰ γόνατά του
καὶ τὸ λειοντάρι ἡμέρεψε . . . Πές μου, Θανάση Διάκε,
ξέρεις γιατί σᾶς ἔσωσα; . . .

—Δὲ θέλω νὰ τὸ μάθω.

—Θυμήθηκα τὸν πάππο μου, ποῦ στὰ γεράματά του
μῶδινε πάντα μιὰν εὐχή, ποτὲ νὰ μὴν ξεχάσω. . . .
ὅτ' εἶμαι . . . βασιλόπουλο . . .

—Μᾶς τοὖπε καὶ ὁ Κὺρ Μάνθος.

—Κι' ὅτι ἡ γενειά μου μιὰ φορὰ τῆς Μουζακιᾶς τὸ θρόνο . .

—Χριστιανὴ κι' ὀρθόδοξη κληρονομιὰ τὸν εἶχε . . .

—Θανάση, δὲ σ' ἐρώτησα. Μὴ μ' ἀντικόβεις, πᾶψε . . .
Ἐχάθηκε ὁ Ἀλήπασας καὶ μὲ τὸ χαλασμό του

ὁ σπόρος, ποῦ ἐκοιμώτουνε κρυφὰ μὲς στὴν καρδιά μου,
ἀνάδωκε κ' ἐγέννησε τἄγκαθερὸ λουλοῦδι,
ποῦ μέρα νύχτα μὲ κεντᾷ . . . Εἶδες τὸ γυιὸ τ' Ἀνδρούτζου;

— Θὰ τὸν εὑρῇς στὸ δρόμο σου.

— Θανάση, θὰ γνωρίζῃς
ὅτ' εἴμεθα σὰν ἀδερφοί. Τὸ μυστικό, ποῦ σοῦπα,
μᾶς δένει τώρ' ἀπὸ καιρό . . . Σπαθί, φωτιά, τουφέκι
στοὺς ξένους, ὁποῦ ἐπάτησαν τὰ χώματά μας, Διάκε.
Ἐμὲ μὲ φτάνει ἡ Ἀρβανιτιά, καὶ τἄλλα, ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη
νὰ τὰ κρατήσετε ὅλα σεῖς, χῶμα, κλαρὶ καὶ πέτρα.

— Κι' ἀφοῦ σ' ἐκάμανε πασᾶ, μὲ μιᾶς τὰ ὀνείρατά σου,
Βριόνη, τὰ λησμόνησες καὶ δοῦλος τοῦ Μεχμέτη
σκοτόνεις τοὺς συντρόφους σου . . .

— Διάκε, νερὸ κι' ἀλάτι . . .
Ἐσ' εἶσαι ἀκόμα ζωντανός, καὶ τὸν Κιοσὲ Βεζήρη
τὸν ἔχομε στὰ νύχια μας· μ' ἕνα σου λόγο σβυέται . . .
Δὲν ξέρω παρακάλεσαις, δὲ διακονεύω σχώρια . . .
Στοχάσου . . . ἡ ὥραις φεύγουνε . . . καὶ πές μου, ναὶ ἢ ὄχι;

— Ἐψὲς τὰ παλληκάρια σου, Ὀμέρπασα Βριόνη,
τὸ δαχτυλίδι μᾶρπαξαν καὶ τὸ φορεῖς στὸ χέρι . . .
Πρὶν ἀπαντήσω . . . τὸ φιλεῖς;

— Καὶ τί σημάδια φέρνει;

—Ἐκεῖνα, ποὖχαν μιὰ φορά, Βριόνη, οἱ γέροντές σου,
ἕνα δικέφαλο ἀητὸ μὲ τὰ φτερ' ἁπλωμένα
κ' ἐπάνωθέ του τὸ Σταυρό . . .

—Θανάση . . . ναὶ ἤ ὄχι;

—Ὄχι! . . . δὲν δίνω σ' ἄπιστον οὔτε μιὰ φοῦχτα χῶμα
ἀπὸ τὴ γῆ μου τὴ γλυκειά, οὔτ' ἀπὸ τὰ νερά μου
δὲ δίνω μιὰ σταλαματιά.

—Τὸ κρῖμα στὸ λαιμό σου . . .
Ὀσμάν! . . . πῶς ἦρθες; . . . τί θὰ πῇς;

—Ὁμέρπασα ὁ Βεζήρης.

Ἀκούστηκ' ἔξω ἀναβρασμός, φωναῖς ξαγριωμέναις
κι' ἀλόγωνε ποδοβολή . . . Δειλιάζει, ἀνατριχιάζει
ὁ λύκος τῆς Ἀρβανιτιᾶς . . . τρέμ' ἡ φωνή του . . . ἀχνίζει.

—Θανάση τὸ κεφάλι μου . . .

—Μὴ σκιάζεσαι. Μαζί μου
τὸ μυστικό σου θὰ ταφῇ . . . τὤχω βαθειὰ κρυμμένο.

—Καὶ σὺ τί θέλεις ἀπὸ μέ; . . . Στὸν κόσμο κἄτι ὁρίζω.

—Δός μου τὸ δακτυλίδι μου.

—Στὰ χέρια σου, Θανάση,
ἀλυσσωμένα θὰ φανῇ καὶ θά μὲ μαρτυρήση.

—'Εδῶ . . . στὸ στόμα . . . γρήγορα . . . φέρε το . . . πίθωσέ το.

Τοῦ τῶδωκε ὁ 'Ομέρπασας. Στὴ φλογερὴ χαρά του
τἀρπάζει ἐκεῖνος, τὸ φιλεῖ, δὲν τὸ χορταίνει ὁ Διάκος.
'Ακόμη τἀνασπάζεται καί, κοινωνιὰ στερνή του,
τὸ καταπίνει λαίμαργα, λὲς κ' ἤθελε νὰ δώση
στὸ εἴδωλό του τὸ γλυκὸ τὰ σπλάχνα του κιβοῦρι.

Πλακόνει ὡστόσο κι' ὁ Κιοσές. Μαύρη, θολὴ πλημμύρα
τὸ πάτημά του ἀκολουθεῖ σὰν νᾶταν ἕνα κῦμα
πῶσερνε φύκη στὸ γιαλό. Τἀσπράδι τοῦ ματιοῦ του
ἔσταζεν αἷμα καὶ χολή . . .

—'Ομέρπασα Βριόνη,
μὰ τῶνας εἶναι τοῦ Θεοῦ ὁ φοβερὸς προφήτης,
ἂν ἔλειπαν τὰ σίδερα σ' αὐτὸ τἀγριοποῦλι,
θὰ πίστευα πῶς εἶσαι σὺ κατάδικος καὶ φταίστης . . .
Τόσο σὲ βλέπω ἀνόρεχτον! 'Εχτὲς στὴ Χαλκομμάτα
δὲ σοῦ πονοῦσεν ἡ καρδιὰ νὰ βλέπῃς τἄλογό σου
κουφάρια νὰ ποδοπατῇ, στὸ αἷμα νὰ βαλτόνῃ,
καὶ τώρα σὰν κ' ἐμούδιασες!

— Βεζήρη, οἱ 'Αρβανίταις
'Εχθροὺς δεμένους δὲ χτυποῦν.

— Καὶ μάλιστα ὅταν λάχῃ
νἆναι παληοί των σύντροφοι . . . Ἐμεῖς, Ἀνατολίταις,
σύγνεφα διαβατάρικα, ὅταν περνοῦμ' ἐδῶθε,
Ὀμὲρ Βριόνη, μάθε το, χαλάζι φορτωμένοι
κι' ἀστροπελέκια φλογερά, δὲν ἔχομε στὸ νοῦ μας
παρὰ πῶς νὰ πλατύνωμε τὴν ἐρημιά, τὸ μνῆμα.
Οὔτε τὸ σπόρο μὲς στὴ γῆ, οὔτε κλαρὶ στὸ λόγγο,
οὔτε παιδὶ μὲς στὴν κοιλιὰ θ' ἀφήσωμε νὰ ζήσῃ.
Ὡς τὰ θεμέλια ὁ χαλασμός. Γιὰ πεντακόσια χρόνια
σ' αὐτὰ τὰ στειρολίθαρα, π' ὅσο καὶ ἂν ἔχουν χῶμα
τἀπόχτησανε τρώγοντας ἀπὸ τὰ κόκκαλά μας.
Μάτι ποτὲ δὲν ἔκλεισεν οὔτ' ἕνας Μουσουλμάνος
χωρὶς νὰ ἰδῇ στὸν ὕπνο του νὰ λάμψῃ ἕνα τουφέκι
ἢ νὰ σφυρίξῃ ἕνα σπαθί. Ἦρθε στὸ χτένι ὁ κόμπος.
Θὰ ξεχωνιάσω αὐτὴν τὴ γῆ. Θὰ ἰδῶ στὰ σωθικά της
ποιὸς δαίμονας ἐφώλιασε. Κι' ἀλλοίμονον σ' ἐκεῖνον,
ποῦ μ' ἀντικόψῃ, Ὀμέρπασα, καὶ ποῦ τὸν εὕρω ἐμπρός μου...
Τί λὲς ἐσύ, Χαλήλμπεη; κι' ὅσοι πιστοί, τί λέτε;

— Βεζήρη, ἐχάθηκε ἡ Τουρκιά. Πενῆντα παληοκλέφταις
μᾶς ἐξεμάτισαν. Ἀμάν! Θέρισε, σώριασέ τους.
σ' ἕνα ῥογὸ καὶ κάψε τους. Πελέκα αὐτοὺς τοὺς λύκους·
ξεσπέρμεψέ τους ἀπ' ἐδῶ, κ' ἡ στάχτη τους, Βεζήρη,
ἂς ῥιπιστῇ στὸν ἄνεμο νὰ μὴ ματαφυτρώσουν.

— Ὄχι, δὲ χάνετ' ἡ Τουρκιά. Νὰ κλαῖτε τὸ μερμήγκι,
π' ὅταν ἡ μοῖρα τ' ὀργιστῇ, μὲ ψεύτικα φτερούγια
βγαίνει στὸν κόσμο καὶ πετᾷ, ἢ στὸ νερὸ θὰ πέσῃ
(Δὲν εἶν' ἀλήθεια, Ὀμέρπασα;) καὶ θαὐρεθῇ πνιμμένο,
ἢ θὰ τἀρπάξῃ τὸ πουλί . . . Ποὖναι τὸ παλληκάρι,
ποῦ χτὲς μ' ἀνδρειευότουνε;

— 'Εδῶμαι, καὶ σ' ἀκούω.

— Ποιὸς εἶσ' ἐγὼ δὲν τὸ ρωτῶ. Γιὰ μὲ τὰ ὀνόματά σας
θὰ νὰ σβυστοῦν ὅλα μὲ μιᾶς, κ' εἶναι καιρὸς χαμένος
ἐμεῖς νὰ τὰ μαθαίνωμε. Θέλεις νὰ προσκυνήσῃς
καὶ νὰ δεχτῇς τὴν πίστη μου;

— Κιοσέπασα, δὲ θέλω.

— Θὰ νὰ σὲ ψήσω ζωντανόν.

— 'Εμεῖς οἱ παληοκλέφταις
ἔχομε σάρκα κάκοψη.

— Χαλήλμπεη! . . . δικός σου.

ΑΣΜΑ ΕΚΤΟΝ

ΤΟ ΔΑΧΤΥΛΙΔΙ

Ποτὲ τοῦ ἥλιου ἡ εὐμορφιά, ποτὲ τῆς γῆς ἡ νειότη
κ' ἡ περηφάνεια τοῦ βουνοῦ, τοῦ δέντρου ἡ πρασινάδα
κ' ἡ λευθεριὰ τοῦ ξηφτεριοῦ, ποτὲ τόση γλυκάδα,
τόση κρυφὴ μοσχοβολιὰ δὲν ἔχυσαν τριγύρω
στὸ Διάκο, ποῦ ψυχομαχᾷ. Τυφλὴ καὶ μανιωμένη
τὸν ἐκυλοῦσε ἡ Λιαπουριά. — Κεχρὶ παραδομένο
στὰ δόντια τοῦ νερόμυλου, τριμμόψυχα ῥιμμένη
μὲς τὸ λαρύγγι ἑνὸς θεριοῦ, προσάναμμα, ἀποκλάδι,
χλωροκομμένο φρύγανο, ποῦ τὤβοσκεν ἡ φλόγα,
ὁλόγυρά του ἐκύτταζε, σὰν νἄθελεν ἀκόμα
νὰ καταπιῇ μὲ μιὰ ματιά, νὰ κρύψῃ στὴν ψυχή του
τὴν ἔρμη τὴν πατρίδα του κ' ἐκεῖ στὸν ἄλλον κόσμο
νὰ τήνε πάρῃ συντροφιά. — Ἐπέρασε ἀπ' τὸ νοῦ του
φτωχή, κακογεράματη κ' ἡ δύστυχή του ἡ μάνα
μὴν ἔρθῃ ὥρα γιὰ ψωμὶ τὸ χέρι της ν' ἁπλώσῃ,
καὶ μὴν πεθάνῃ νηστική. Ἐπάγωσε ἡ καρδιά του
κ' ἕνα κελάδημα γλυκό, πλασμένο μ' ὅλα τ' ἄνθη,
ποῦ τρέφ' ὁ κῆπος τῆς ζωῆς, τοῦ φύτρωσε στὰ χείλη·

«Γιὰ ἰδὲς καιρὸ ποῦ ἐδιάλεξεν ὁ Χάρος νὰ μὲ πάρῃ,
τώρα πἀνθίζουν τὰ κλαριά, ποῦ βγάν' ἡ γῆ χορτάρι».

Λὲς κ' ἤθελε πρὶν ἀναιβῇ στοῦ Πλάστη του τὸν κόρφο,
τὴ ῥαγισμένη του καρδιὰ νὰ σχίση γιὰ νὰ φύγουν
τῆς νειότης του τἀρώματα, ποῦ δὲν χωροῦν στὸ μνῆμα.

Τὸν ἐπατοῦσαν τἄλογα κι' ἄγρια μεθυσμένα
τόνε δαγκοῦν στὸ πρόσωπο. Τἀγέρι, φορτωμένο
φοβέραις καὶ περίγελα καὶ φλογισμένα χνῶτα,
τριγύρω του ἐκουφόβραζε . . . Κἀνένα χηλιδόνι
δὲ φαίνεται στὸν οὐρανὸ νὰ τὸν παρηγορήση . . .
'Ο δρόμος ἀτελείωτος! Δεξιά, ζερβιά του τοῖχος
ἀνταριασμένοι οἱ Γκέγκιδες . . . τοὺς ἀνακράζει ὁ Διάκος . . .

« Δὲν εἶν' κανένας ἀπὸ σᾶς καθάριος 'Αρβανίτης
νὰ ἐντρέπεται τὴ γύμνια μου, τὴν καταφρόνεσή μου,
νὰ μοῦ φυτέψη ψυχικὸ στὸ μέτωπο ἕνα βόλι; . . . »

Βουβοί, δὲν ἐταράχτηκαν, τόνε θωροῦν μὲ τρόμο.
'Εφούσκονε ὁ κατακλυσμός . . . Στὸ διάβα του ἕνας χτύπος
ἀκούστηκε μικρός . . . μικρός, σὰν νἄθε ξεροσκάση
τοῦ λύκου τἀνασήκωμα, σὰν νἄθε ἁπλώση χέρι
στοῦ πιστολιοῦ τὸ σκάνδαλο . . . 'Ανάμεσ' ἀπὸ τόσους
μήπως ἐξύπνησε κἀνείς, ὁποῦ ἦταν παλληκάρι; . . .
Ξαφνίστηκε ὁ Χαλήλμπεης . . .

— Σκυλί, ὅποιος κι' ἂν ἦσαι,
τὸν ἔχω λάβη χάρισμα . . . εἶναι δικό μου ψῶνι . . .
Μάθε το . . . κάτου τἄρματα . . .

— Καὶ σὰν τὴ νυχτερίδα
κολλάει στοῦ Διάκου τὰ μαλλιά. Ξανάφτουνε οἱ φονιάδες,

Ἀψόνει πάλ' ὁ θόρυβος. Τρέχουν, πηδοῦνε, σκούζουν
κι' ἀποσταμένοι πλακωτοὶ στοῦ ῥουπακιοῦ τὸν ἴσκιο
ἀράζουνε καὶ στέκονται. Ἀκίνητος ὁ γύφτος
τὸ φοβερὸ τὸ σύνεργο στὰ χέρια του ἐκρατοῦσε,
τοῦ Χάρου παραβλάσταρο, τοῦ τάφου σημαδοῦρι.
Ἐμπρός του, πίσω του βαθειά, διχαλωτοὶ δυὸ ψήσταις
μπηγμένοι βρίσκονται στὴ γῆ. Ὁ πρῶτος στὸ κεφάλι,
ὁ δεύτερος στὴν ποδαριά. Σωρὸς χλωρὰ κλωνάρια
καὶ θράκια ποῦ ξεσπίθιζαν . . . Τὸ δέντρο παραστάτης.

« Πλάστη μεγαλοδύναμε! Χριστέ! παράλαβέ με.
Βρέξε στὴ φλόγα μου δροσιὰ καὶ κάμε αὐτὴν τὴ στάχτη
ποῦ θὰ ν' ἀφήσῃ τὸ κορμὶ τοῦ δούλου σου, Πατέρα,
νὰ μὴ τὴν πάρῃ ὁ ἄνεμος καὶ νὰ μὴ μείνῃ στεῖρα ».

Εἶπε καὶ παραδόθηκε. Δεμένος στὸ δρομάρι,
ὁ μάρτυρας σιγὰ σιγὰ παρακαλεῖ τὴ φλόγα
μὲ τὸν καπνὸ τὴ σάρκα του, ποὔταν γυμνή, νὰ κρύψῃ.
Γυρίζει ὁ γύφτος τὸ σουβλί . . . Τὸ χέρι του ἀνεμίδι . . .
Κι ὅταν ἐμένανε νεκρὰ κἄμμιὰ φορὰ ἀπὸ δείλια
τ' ἀφωρεσμένα δάχτυλα καὶ τἄφρυγεν ἡ πύρη,
τότε ξυλιαῖς καὶ σάλαγος, κεντήματα καὶ πέτραις.
Φωνάζει κι' ὁ Χαλήλμπεης . . .

—Παληόγερε, ἀνδρειέψου! . . .
Μέριασε ἐκεῖνο τὸ δαυλί . . . γιὰ ἰδές, ἀνάθεμά το!
τί γλώσσαις ὁποῦ ἐπέταξε, καὶ πῶς τὸν ἔχει ζώσῃ! . . .
Θὰ τὸν ῥουφήξῃ γρήγορα . . . Ταράξου! . . . μέριασέ το! . . .

Κι' ὅσο κι' ἂν ἔσπρωχνε ὁ φονειᾶς τὸ μυστικὸ τὸ ξύλο,
τόσο ὁ καπνὸς τὸν ἔπνιγε, τόσο θεριεύει ἡ φλόγα.

Διώχνει τὸ γύφτο ἡ ἀναλαμπή, κι' ὁ κόσμος τρομασμένος
φεύγει τὸ στόμα τοῦ στοιχειοῦ. 'Ανάφτουν τὰ δεμάτια
ποὖσαν τριγύρω σωριαστά . . . Τοῦ ῥουπακιοῦ τὰ φύλλα
φωτοκαμμένα ῥεύουνε . . . Κἀνένας δὲν ξανοίγει
ποὖναι τοῦ Διάκου τὸ κορμὶ σ' αὐτὴν τὴν καταβόθρα.

Κατακαθίζουν ἡ φωτιαίς . . . τρέχουν σιμὰ μὲ φόβο . . .
Ἄφαντο τἄγιο λείψανο! . . . Σκαλίζουνε τὴ στάχτη
μὴν εὕρουν ἕνα κόκκαλο, μὴ ἰδοῦν ἕνα σημάδι . . .
Τίποτε! . . . δὲν πιστεύουνε . . . Σκάφτουνε, ξεδιαλέγουν
τὰ πεθαμένα κάρβουνα . . . Τίποτε! . . . χτύπα, κέντα,
μιὰ σπιθ' ἀστράφτει ἀπὸ τὴ γῆ . . . Σηκόνουνε τὰ μάτια
καὶ βλέπουν ἕνα φτερωτό, χρυσὸ δακτυλιδάκι,
ποῦ ἀνέβαινε στὸν οὐρανό . . . Πότε, Θανάση πότε;
Θὰ νἄρθῃ πάλαι νὰ μᾶς βρῇ καὶ ποιὸς θὰ τὸ φορέσῃ
τὸ φυλαχτό σου τἀκριβό; . . . Πότε, Θανάση, πότε; . . .

'Ρυάζονται, φεύγουν τὰ θεριά. Κλεφτὰ κλεφτὰ κι' ὁ γύφτος
χωνεύει στὴν κουφάλα του. Κἀνεὶς δὲν ἀπομένει
Παρ' ἡ ἀχτίδες τοῦ ἡλιοῦ, ποῦ ἀσπάζονται τὸ μνῆμα!

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

ΑΣΜΑ ΠΡΩΤΟΝ

«Κι' ἂν 'δῇς χιλιάδαις τὸν ἐχθρό, ἄλογο καὶ πεζοῦρα» σ. 181.

Ἄλογο. Ἑνικῶς ἔχει, ὡς καὶ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, ἡ ἵππος περιληπτικὴν σημασίαν, ἱππικόν. Ἐκφέρεται δὲ καὶ πληθυντικῶς ἄλογα, ἀλλὰ τότε προστίθεται τὸ πολλά, ὀλίγα, ἢ προσδιορίζεται ὁ ἀριθμός, ἐν ᾧ διὰ τοῦ πρώτου χαρακτηρίζεται τὸ εἶδος τῶν μαχητῶν.

«Νὰ πηλαλάῃ τἄλογο τοῦ 'Ομέρπασα Βριόνη» σ. 181.

Πηλαλάει. Ὅταν ὁ ἵππος οἰστρηλατῆται χρεμετίζων καὶ ὀρθούμενος.

«Ἔδωκες μιὰν ἀχτίδα σου, ἀθέρα στὸ σπαθί μου» σ. 182.

Ἀθέρας. Κυρίως ὁ ἀθὴρ τοῦ στάχυος, καθόλου δε τὸ ἀκρότατον, τὸ λεπτότατον, τὸ ἐκλεκτότατον. Ἐπὶ κοπτερῶν ὅπλων τὸ ἀκρότατον τῆς ἀκμῆς τοῦ ξίφους. Τὰ ἀνώτατα στρώματα τῆς θαλάσσης, ὅθεν καὶ Ἀθερίνα εἶδος μικροτάτου ἰχθύος, διαιτωμένου ἐν τῷ ἀφρῷ τοῦ πελάγους.

«*Ἀραχνιασμέν᾽ ἡ λύρα*» σ. 183.

Λύρα. Ἡ πιστὴ ἀκόλουθος τοῦ κλέφτου ῥαψῳδοῦ ἀπετέλει μέρος τῆς πολεμικῆς αὐτοῦ συσκευῆς, ἦτο δὲ τὸ ὄργανον, δι᾽ οὗ ἐτονίζοντο τὰ ἡρωϊκὰ ἡμῶν ᾄσματα.

«*Αὐτὴν τὴν ἔρμη τὴν πορειά*» σ. 183.

Πορειά. Στενὴ δίοδος, τὸ μέρος περιπεφραγμένου τινὸς τόπου, ὅπερ μένει ἀνοικτόν, καὶ ὄχι τὰ παρὰ τὴν μονὴν τῆς Δαμάστας Ποριά, ὧν ποιεῖται μνείαν ὁ κύριος Τρικούπης ἐν σελίδι 263 τῆς Ἱστορίας του, οὕτως ἐπονομασθέντα διότι ἴσως ὑπάρχει ἐκεῖ καὶ πλεονάζει τὸ εἶδος τοῦ λίθου, ὅπερ καλεῖται Πωρί. Πωρὶ καλεῖται ἐπίσης πᾶσα λιθοειδὴς ὑπόστασις, προσαπτομένη τοῖς ἔνδον ἀγγείου, ὀχετοῦ τινος ἢ ὑδραγωγείου.

«*Τ᾽ ἄχαρα κόκκαλά μου*» σ. 183.

Ἄχαρα. Σημαίνει ἐνταῦθα οἰκτιρμόν, ταλανισμόν, ὡς καὶ τὸ φτωχὸς καὶ τὸ δύστυχος καὶ τὰ παραπλήσια. Ὡς ἐκφαυλιστικὸν δὲ συνεκφέρεται συνήθως μετ᾽ ἄλλης ἐπεξηγητικῆς λέξεως, ὡς π. χ. ἄχαρος καὶ κακόμοιρος.

«*Μὲ τ᾽ ἄγρια τὰ χνῶτά τους γκέγκικα καρυοφύλλια*» σ. 183.

Ὁ κύριος Κωνσταντῖνος Σάθας ἔν τινι ἀξιολόγῳ πονηματίῳ, ἐπιγραφομένῳ «Ἡ κατὰ τὸν ΙΖ´ αἰῶνα ἐπανάστασις τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς», διατείνεται ἐν σελίδι 14 ὅτι τὸ γνωστὸν Καρυοφύλλι ὠνομάσθη οὕτω ἀπὸ τοῦ ἐν Βενετίᾳ ὁπλοποιοῦ Carlo figlio (Καρόλου υἱοῦ). Περίεργος, μὰ τὴν ἀλήθειαν, ἡ ἀνακάλυψις, ἀλλ᾽ οὐδόλως εὐά-

ρεστος. Τολμῶ μάλιστα νὰ εἴπω πρὸς τὸν φίλον, ὅτι ἀπαγορεύεται οἱῳδήποτε ἡ διὰ τοιούτων ἐρευνῶν καταστροφὴ τῶν θελκτικῶν μύθων, δι᾽ ὧν ἐτράφημεν, ἐκτὸς ὅταν πρόκηται νὰ βασιλεύσῃ ἐπωφελής τις ἀλήθεια. Ποῦ τώρα τὰ ποιητικώτατα καὶ βαρύβρομα καρυοφύλλια, καὶ ποῦ τὰ πεζότατα καὶ ἄφωνα καὶ παράχορδα Καρλοφίλια! Ἐκ μιᾶς τὸ διαβόητον αἰθαλόεν ὅπλον τῶν πατέρων μετεσχηματίσθη εἰς εὐτελῆ σιδηροῦν σωλῆνα, χαλκευθέντα ἐν Βενετίᾳ. Αὔριον ἴσως ὁ κύριος Σάθας διανοεῖται νὰ μᾶς εἴπῃ πόθεν παράγεται καὶ τὸ μιλλιόνι καὶ τὸ ἀρμοῦτι, καὶ σπεύδω ν' ἀναχαιτίσω, εἰ δυνατόν, τὴν ἀκάθεκτον περὶ τὰ τοιαῦτα ὁρμήν του. Τὸ κατ' ἐμέ, βεβαίως δὲν θέλω στρέψῃ συμπαθὲς βλέμμα πρὸς τὸ νέον βάπτισμα τοῦ ἀρματωλικοῦ πυροβόλου, οὐδὲ στέργω νὰ παραδεχθῶ τὴν ἀγενῆ καταγωγήν. Ἀπ' ἐναντίας ἐπιμένω πιστεύων ὅτι τὰ περιφανῆ ὅπλα ὠνομάσθησαν οὕτω, διότι ἔφερον κεχαραγμένον ἐν κυκλοειδεῖ ζώνῃ τὸ ὁμώνυμον εὔοσμον φυτόν, ὅπερ καλοῦμεν Καρυοφύλλι.

Ὅταν παρά τινος τυμβωρύχου φιλολόγου ἀνεκαλύφθη καὶ προέκυψεν ὅτι τὰ ποιήματα τοῦ Ὄσσιαν δὲν ἦσαν εἰμὴ πλαστογραφίαι τοῦ Μακφερσῶνος, διεσκεδάσθησαν δὲ ἐκ μιᾶς ὡσεὶ καπνὸς τὰ ἰδανικὰ αὐτῶν θέλγητρα, ἀπερίγραπτος λύπη κατέλαβε πόλλοὺς ἐξ ἐκείνων, οἵτινες εἶχον συνηθίσῃ νὰ πιστεύωσιν εἰς τὴν ὕπαρξιν τοῦ βάρδου πολεμιστοῦ. Ἂν δὲ ἡ μνήμη δὲν μὲ λανθάνῃ, ὁ μέγας Chateaubriand ἐθεώρησε τὴν ἀνακάλυψιν ἀληθὲς δυστύχημα. Προτρέπω κ' ἐγὼ τὸν φίλον κύριον Σάθαν νὰ μὴ ἐπιζητῇ τὰ τοιαῦτα, διότι αὐτὸς πρῶτος βλάπτεται ἐκ τοῦ μαρασμοῦ τῶν ἀνθέων τῆς δημοτικῆς ποιήσεως.

«*Καὶ Χάρος ὀργοτόμος*» σ. 183.

Ὀργοτόμος, ὁ διευθύνων τοὺς θεριστὰς καὶ ἐν γένει ἐν ταῖς ἀγροτικαῖς ἐργασίαις ὁ προπορευόμενος σκαπανεύς, ὁ χαράττων τὴν

γραμμήν, ἥτις τίθεται ὡς ὅριον εἰς τὰς γινομένας ἀνασκαφάς. Ὄργος ἢ ὀργὸς ὁ ἀνορυττόμενος αὖλαξ, αὐτὴ ἡ γραμμή.

«*Πῶς δὲ θὰ μείνῃ λώθρα*» σ. 183.

Λῶθραι, τὰ ἀποκοπτόμενα ὀξέα μέρη τῶν ἥλων, δι' ὧν προσηλοῦνται τὰ πέταλα τῇ ὁπλῇ τῶν ἵππων. Ὅθεν λωθροκόβεται, ἐπὶ ζῴου συγκρούοντος ἕνεκεν ἐλαττωματικοῦ τινος βηματισμοῦ καὶ τιτρώσκοντος τοὺς ἀστραγάλους (κοινῶς τὰ πουλάκια), ἐὰν ἐξ ὀλιγωρίας τὰ σιδηρᾶ ταῦτα κέντρα μὴ ἀποκοπῶσι. Μεταφορικῶς λώθρα, πᾶν ὅ,τι ἐλάχιστον, εὐκαταφρόνητον, οὐδεμιᾶς ἀξίας. Ὅθεν· Νὰ μὴ μείνῃ λώθρα, κατάρα, ἐμφαίνουσα ἐξόντωσιν, καταστροφὴν καὶ ὄλεθρον μέχρι καὶ αὐτῶν τῶν εὐτελεστέρων περιτριμμάτων τοῦ οἴκου.

«*'Σ αὐτὸν τὸν καταῤῥάχτη*» σ. 183.

Καταῤῥάχτης, ὡς καὶ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, σημαίνει μέγαν ὄγκον ὑδάτων, κρημνιζομένων ἀπὸ ἀποτόμου βράχου. Ἀλλὰ καταῤῥάχτης καὶ ἡ καταπακτὴ θύρα. Ὅταν δὲ ἐπί τινων εὐρέων παραθύρων, συνήθως ἐν χρήσει παρὰ τοῖς ἐργαστηρίοις τῶν καπήλων καὶ καλουμένων προβολῶν, ἐφαρμόζηται ὁ καταῤῥάχτης· τότε καλεῖται καταπρόβολον.

«*Θὰ νἄχουνε γιὰ στήριγμα*» σ. 183.

Τὸ στηρίζω καὶ ὑποστηρίζω εὔχρηστα παρὰ τῷ λαῷ ὡς ἐν τῇ κοινοτάτῃ φράσει «τὸ θέλω καὶ τὸ ὑποστηρίζω»· ἀλλὰ τὸ στήριγμα σπανίως ἀκούεται καὶ μόνον ἐκ τοῦ στόματος τῶν γραμματισμένων· νομίζω ἑπομένως συγγνωστὴν τὴν χρῆσιν ἐν τῇ πα-

ρούσῃ περιπτώσει, καθόσον ὁ Διάκος, ὑπηρετήσας ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, πολλάκις ἀναμφιβόλως ἐξεφώνησε τὴν λέξιν. Παρὰ τῷ ἑλληνικῷ λαῷ συνήθως ἡ ἰδέα τῆς ἐνισχύσεως, τῆς ὑποστηρίξεως δηλοῦται διὰ τοιούτων φράσεων, αἵτινες δὲν ἀναφέρονται εἰς τὴν ἑδραίαν καὶ ἀσφαλῆ τῶν ποδῶν στάσιν. Οὕτω, λόγου χάριν, Ἔχει καλὰ πλευρά, τὸν ἐπλεύρωσε. Ἐπικρατέστερα δὲ ὅσα ἐμφαίνουσι περιφρούρησιν τῆς κεφαλῆς, ἐννοεῖται μεταφορικῶς, ὡς ὁ ἴσκιος. Καλὸ δένδρο τὸν ἰσκιάζει, τουτέστιν ἔχει τις ἰσχυρὸν προστάτην· Νὰ ζήσω στὸν ἴσκιο σου καὶ τὰ τοιαῦτα. Ἀλλὰ καὶ τὸ κέραμος (κεραμίδι) χρησιμεύει πολλάκις εἰς ὡραίας μεταφοράς. Οὕτω περὶ βασιλέως ἤκουσα· Ὁ βασιλειᾶς εἶναι στὴ σκέπη (τοῦ οἴκου) κεραμίδι. Καὶ κεραμόνω=προφυλάττω, σκέπω τινὰ ἢ τί. Κλάδος δένδρου ἐπισκιάζων τὴν ὁδόν, κεραμόνει τὸ δρόμο. Καί, Ὅπου κεραμόνει τ' ἀπόσκιο σημαίνει τὴν γραμμήν, ὅπου φθάνει ἡ σκιὰ τῶν ὀρέων ὅταν ὁ ἥλιος κλίνῃ πρὸς τὴν δύσιν.

«*Ὁ ἔρμος ὁ ἀζώηρος*» *σ.* 184.

Ἀζώηρος ὁ ἀνάγυρος ἢ ἀναγύρις τῶν ἀρχαίων. Anagyris fœdita. Θάμνος δυσώδης ἐκ τῆς οἰκογενείας τῶν ὀσπριοειδῶν. Κατέχει θέσιν εὐτελεστάτην ἐν τῇ κοινωνίᾳ τῶν φυτῶν. Ἡ ἀποφορὰ αὐτοῦ διαδίδεται καὶ διὰ τῆς ἐλαφροτέρας ἐπαφῆς. Ὅθεν τὸ τῶν ἀρχαίων· Μὴ κινεῖν τὸν ἀνάγυρον καὶ τὸ δημῶδες. Μὴν ξυπνᾷς τὸν ἀζώηρο, ἢ Μὴν ἀνακατόνεις τὸν ἀζώηρο. Λέγεται καὶ ἀζωῆρι. Ἤκουσα δὲ προφερόμενον καὶ ὀζώηρο, καὶ τότε δὲν εἶναι ἀπίθανον ῥίζα αὐτοῦ νὰ ἦναι τὸ Ὄζω. Ἐν χρήσει παρὰ τῷ λαῷ πρὸς θεραπείαν τοῦ κατὰ τὴν ἐαρινὴν ὥραν μαστίζοντος τὰ ποίμνια τῶν προβάτων καὶ τὰς ἀγέλας τῶν βοῶν θανατηφόρου τυμπανίτου, προερχομένου ἐκ τῆς βοσκῆς χόρτων τινῶν, ἀναπτυσσόντων ἀέρια πολλὰ κατὰ τὴν πέψιν. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει οἱ ποιμέ-

νες ἡμῶν λαμβάνουσι τὰ φύλλα τοῦ ἀναγύρου καὶ δι' αὐτῶν ἐντρίβουσι τὸν οἰσοφάγον, τὸν οὐρανισκόν, τὴν γλῶσσαν τοῦ πάσχοντος ζῴου μέχρις οὗ ἐπέρχονται ἐκκενώσεις καὶ ἐμετός, δι' ὧν συνήθως οἰωνίζεται ἡ προσεχὴς παῦσις τοῦ κακοῦ. Τὴν θαυμασίαν ἐνέργειαν τοῦ φαρμάκου τούτου εἶδον αὐτὸς ἐγὼ ἐπὶ βαρυτίμου ἀγελάδος, ἀγγλικοῦ γένους, αἰφνιδίως προσβληθείσης ὑπὸ τῆς νόσου ἀφοῦ ἐπὶ στιγμάς τινας εἶχε φάγη μετὰ λαιμαργίας τρίφυλλον κάθυγρον ἐκ τῆς πρωϊνῆς δρόσου.

Κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους μεγάλαι ἐγένοντο ἐν Εὐρώπῃ προσπάθειαι πρὸς εὕρεσιν δραστηρίου ἀντιφαρμάκου κατὰ νοσήματος ἐπιφέροντος πολλάκις φθορὰν μεγάλην εἰς τὰ πλούσια κατ' ἐξοχὴν τῆς Ἑλβετίας ποίμνια. Ἡ παρακέντησις, εἰς ἣν προσέδραμον πολλάκις οἱ ποιμένες, ἦτο μέσον λίαν ἐπικίνδυνον καὶ μετὰ πολλὰ καὶ παντοῖα πειράματα θεωρεῖται σήμερον ὡς κατάλληλος ἡ ὑγρὰ ἀμμωνιακή (ammoniaca liquida), ἀλλ' ἐγώ εὗρον αὐτὴν ἀνωφελῆ. Εὐχῆς ἔργον ἐπομένως θὰ ἦτο ἂν ὁ περιφρονημένος Ἀζώηρος ἀπεδεικνύετο εἰδικὸν φάρμακον, καθ' ὅσον ἀπροσδοκήτως ἤθελεν ἀναβιβασθῇ εἰς ὑψηλοτάτην περιωπὴν ἐν χώραις ὅπου ἡ κτηνοκομία φέρει πλοῦτον μέγαν.

«*Ἡ ποταπὴ ἡ λαψάνα*» σ. 184.

Λαψάνα ὡς καὶ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις. **Lapsana stellata**. Ποταπὴ δέ, διὰ τὸ ταπεινὸν καὶ χαμαίζηλον αὐτῆς.

«*Γλυκαίνει τὸ χαμαίδρυο*» σ. 184.

Χαμαίδρυο ὡς καὶ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις. **Teucrium chamædrys**. Πικρότατον· ἐν χρήσει δὲ πρὸς ἴασιν στομαχικῶν νοσημάτων.

«Στοῦ χαμαιλειοῦ τὴ ῥίζα . . .» σ. 184.

Χαμαιλειὸς ὁ χαμαιλέων τῶν ἀρχαίων. Carlina acaulis, ἀνήκει εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν κυναροκεφάλων. Ἡ ῥίζα φυματώδης, ἐπιμήκης, πλήρης ὀποῦ λευκοῦ, ὅστις, ἐκτιθέμενος εἰς τὸν ἀέρα, πήγνυται καὶ γίνεται μελανόχρους. Εἶναι δηλητήριον δριμὺ καὶ θανατηφόρον. Ἡ γεῦσις τῆς ῥίζης ὑπόγλυκος, ἔχει ἀποφορὰν βαρεῖαν ὡς τὴν τοῦ κωνείου. Ἐκ τοῦ καρποῦ ἢ τῆς κυνάρας αὐτοῦ ἐξάγεται ὁ ἰξός. Πρό τινων ἐτῶν ὁλόκληρος οἰκογένεια ἐκ τοῦ χωρίου Σύβρου, περιλαμβανομένου σήμερον εἰς τὸν δῆμον Εὐγηραίων, ἀπατηθεῖσα ἐκ τῆς εὐαρέστου γεύσεως τῆς ῥίζης, ἀπώλετο ἐν τῇ πατρίδι μου. Τὰ φύλλα αὐτοῦ ἀκανθώδη ποικιλόχροα, ὅθεν βεβαίως καὶ τὸ ὄνομα.

«καὶ τὸ περιπλοκάδι,
ποῦ πάντα κρύβεται δειλὸ καὶ τ' ἄπλερο κορμί του
ἀλλοῦ στυλόνει τὸ φτωχό . . .» σ. 184.

Περιπλοκάδι Χαριέστατον φυτόν, διὰ τῶν λεπτοτάτων αὐτοῦ νεύρων περιπλεκόμενον εἰς τὰ στελέχη τῶν παρ' αὐτῷ φυομένων θάμνων. Εὑρίσκεται πάντοτε κεκρυμμένον ἐν ταῖς αἱμασιαῖς. Ἄπλερο δὲ ἕνεκεν τῆς εὐλυγιστίας καὶ τῆς ἀδυναμίας αὐτοῦ, τουτέστι μὴ πλῆρες. Ἀντίθετον τοῦ ἄπλερος εἶναι τὸ μεστὸς, σταλωμένος. Ἄπλερα λέγονται ἐπίσης καὶ ζῷα ἢ πτηνὰ γεννώμενα πρὸ τοῦ καιροῦ καὶ τότε εἶναι συνώνυμον τοῦ Ἀπασπάλωτα, τουτέστι ἔχοντα σῶμα ἄμορφον.

ᾎΣΜΑ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Πανουριᾶς καὶ Πανουργιᾶς Ξηροτύρης τὸ ἐπώνυμον. Ἄδεται ὅτι ὁ ἀνάδοχος αὐτοῦ, κελεύσαντος τοῦ ἱερέως ἵνα προσκαλέσῃ τὸ νήπιον, ἐν ᾧ ἐτελεῖτο τὸ βάπτισμα, ἀπήντησε, Πανώρηα, ὡς ἐὰν τὸ βαπτιζόμενον ἦτο θῆλυ. Ἀλλὰ νοήσας παραχρῆμα τὸ λάθος μετέτρεψε τὸ ὄνομα αὐθαιρέτως εἰς τὸ Πανουργιᾶ. Ἐγεννήθη περὶ τὰ 1759 εἰς Ντρέμισαν τῆς Παρνασσίδος καὶ ἔζησε μέχρι τινὸς βίον ποιμαντικόν. Ὕστερον συνεστράτευσε μετὰ τοῦ Ἀνδρούτζου καὶ τοῦ Καλλιακούδα. Ἐν ἔτει δὲ 1817 πορευθεὶς εἰς Ἰωάννινα, προσεκύνησε τῷ Ἀλῇ καὶ περὶ τὰ 1820 διωρίσθη ἁρματωλὸς Παρνασσίδος. Ἦτο πελώριος τὸ σῶμα, ἁπλοϊκὸς καὶ ὑπὲρ τὸ δέον εὐτράπελος (Ὅρα Φιλήμονος Ἱστορ. Δοκ. Τόμ. Γ', σελ. 88).

Δυοβουνιώτης Ἰωάννης, ἐκ Δύο Βουνῶν τῆς Φθιώτιδος. Ὑπηρέτησεν ὑπὸ τὸν Καλλιακούδαν, ὑπῆρξε συνοπαδὸς τοῦ Ἀλεξίου Καλογήρου καὶ εὗρεν αὐτὸν ἡ Ἐπανάστασις ἁρματωλὸν Σαλώνων (Ὅρα Φιλήμονος Ἱστορ. Δοκ. Τόμ. Γ', σελ. 88).

«Μ' ἐξάφνισε τ' Ἀστέρι» σ. 187.

Ἀστέρι. Ὅταν ἐκφέρεται ἑνικῶς, εἶναι ταυτόσημον τοῦ Αὐγερινοῦ Ἑωσφόρου. Ἡ ἀνατολὴ αὐτοῦ ἦτο παρὰ τοῖς ὀρεσιβίοις μαχηταῖς ἡ συνήθης ὥρα τῆς ἐκ τοῦ ὕπνου ἀνεγέρσεως.

«Ὁ γυιὸς τοῦ Ἀνδρούτζου στὴ Γραβιά!» σ. 188.

Ἡ εἰς τὸ Χάνι τῆς Γραβιᾶς πολύκροτος μάχη τοῦ Ὀδυσσέως ἔλαβε χώραν εἰς ἐποχὴν μεταγενεστέραν, κατὰ τὴν 8 Μαΐου. Προφητικῶς ἑπομένως ἀναγγέλλει ὁ Διάκος τὸ κατόρθωμα ἐκεῖνο, ὡσανεὶ προαισθανόμενος ὅτι ἀδύνατον ἦτο ὁ υἱὸς τοῦ Ἀνδρούτζου νὰ μὴ νικήσῃ καταλαμβάνων τὴν Γραβιάν, τὰς δευτέρας ταύτας τῆς Ἑλλάδος Θερμοπύλας.

«Κι' ἂν δὲ μὲ ξεχωνιάσουνε» σ. 188.

Ξεχωνιάζω, ξεχώνιασμα. Ἡ βαθεῖα ἀνασκαφὴ ἀκαλλιεργήτου ἐδάφους.

«Θυμήσου ὁ Ἠσαΐας» σ. 189.

Ἠσαΐας. Υἱὸς τοῦ ἱερέως Παπαστάθη ἐκ Δεσφίνης τῆς Παρνασσίδος. Ἐγεννήθη περὶ τὰ 1779, ἐσπούδασεν ἐν τῇ σχολῇ τῶν Σαλώνων, διευθυνομένῃ ὑπὸ τοῦ ἱερομονάχου Γερασίμου Λύτσικα. Δεκαοκταετὴς εἰσῆλθεν εἰς τὴν ἐν Δεσφίνῃ μονὴν τοῦ Προδρόμου καὶ περὶ τὰ 1818 ἐχειροτονήθη ἐπίσκοπος Σαλώνων. Ἦτο δὲ λόγιος, ἔγραψεν ἐκκλησιαστικοὺς λόγους σωζομένους ἀνεκδότους καὶ χρονολογίαν τινὰ τῆς Ῥούμελης, ἀπολεσθεῖσαν. Ὑπῆρξεν ὁ ἀείμνηστος εἷς τῶν θερμοτέρων ἀγωνιστῶν κατὰ τὸν βραχύτατον αὐτοῦ πολεμικὸν βίον καὶ ἐφονεύθη μετὰ τοῦ Παπαγιάννη ἐν Χαλκομμάτα, προτιμήσας τὸν θάνατον τῆς φυγῆς.

Εὐτυχῶς διεσώθη καὶ ἐδημοσιεύθη ἐν τῇ ἀξιολόγῳ συλλογῇ τοῦ κυρίου Γ. Π. Ἀγγελοπούλου (Τὰ κατὰ τὸν ἀοίδιμον πρωταθλητὴν τοῦ ἱεροῦ τῶν Ἑλλήνων ἀγῶνος Πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως Γρηγόριον τὸν Ε΄. Ἐν Ἀθήναις, 1865) ἐπιστολὴ τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς

ὀρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας πρὸς τὸν Ἠσαΐαν, ἣν εὐχαρίστως ἀντιγράφω πρὸς ἐπικόσμησιν τῶν σημειώσεών μου. Ἐκ ταύτης προκύπτει ἐναργῶς ἡ ὑπὲρ τῆς ἐθνικῆς ἀναγεννήσεως διαπρύσιος μέριμνα τοῦ μεγάλου Πατριάρχου· ἐξαφανίζονται δὲ αἱ στυγεραὶ συκοφαντίαι, αἵτινες ἐξυφάνθησαν κατὰ τῆς διαγωγῆς τοῦ Γρηγορίου, πρὸς αἰωνίαν τιμὴν τοῦ ἀνωτέρου ἡμῶν κλήρου καὶ πρὸς καταισχύνην καὶ ὄνειδος τῶν κατηγόρων.

ΤΩ ΕΠΙΣΚΟΠΩ ΣΑΛΩΝΩΝ

Θεοφιλέστατε ἐπίσκοπε καὶ ἀδελφὲ Ἠσαΐα,

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ κτλ.

Ἀμφοτέρας τὰς τιμίας ἐπιστολὰς διὰ τοῦ ἀγαθοῦ πατριώτου καπετάνου Φούντα Γαλαξειδιώτου ἀσφαλῶς ἐδεξάμην καὶ τῶν ἐν αὐταῖς τιμίων σου λόγων ἔγνων.

Ἐχεμυθίας, ἀδελφέ, μεγίστη χρεία καὶ προφύλαξις περὶ πᾶν διάβημα, οἱ γὰρ χρόνοι πονηροί εἰσι καὶ ἐν τοῖς φιλοπατριώταις ἔστι καὶ μοχθηρῶν ζύμη, ἀφ' ἧς, ὡς ψωραλέου προβάτου φυλάττεσθε. Κακὸν γὰρ πολλοὶ μηχανῶνται διὰ τὸ τῆς φιλοπλουτίας ἔγκλημα.

Διὸ τὴν ἀγαθὴν ἐξελέξω μερίδα κοινολογῶν μοι ἐμπιστευμένοις πατριώταις τὰ ἐχεμυθίας δεόμενα. Οἱ Γαλαξειδιῶται, οἷς συνεχῶς ἐπιστέλλεις μοι, πεφροντισμένως ἐνεργοῦσι, καὶ ἐφ' ὧν ἔγνων ἀδύναον ἀντὶ παντὸς τιμίου οὐδ' ἐλάχιστον λόγον ἕρκος ὀδόντων φυγεῖν· οὐ μόνον τὰ σά, ἀλλὰ καὶ τὰ τῶν ἐν Μωρέᾳ ἀδελφῶν γράμματα κομίζουσί μοι.

Ἡ τοῦ Παπανδρέου πρᾶξις πατριωτικὴ μὲν τοῖς γινώσκουσι τὰ μύχια, κατακρίνουσι δὲ οἱ μὴ εἰδότες τὸν ἄνδρα. Κρύφα ὑπερασπί-

ζου αὐτόν, ἐν φανερῷ δ' ἄγνοιαν ὑποκρίνου, ἔστι δ' ὅτε καὶ ἐπίκρινε τοῖς θεοσεβέσιν ἀδελφοῖς καὶ ἀλλοφύλοις ἰδίᾳ. Πράϋνον τὸν Βεζύρην λόγοις καὶ ὑποσχέσεσιν, ἀλλὰ μὴ παραδοθήτω εἰς λέοντος στόμα.

Ἄσπασαι σὺν ταῖς ἐμαῖς εὐχαῖς τοὺς ἀνδρείους ἀδελφούς, προτρέπων εἰς κρυψίνοιαν διὰ τὸν φόβον τῶν Ἰουδαίων. Ἀνδρωθήτωσαν ὥσπερ λέοντες καὶ ἡ εὐλογία τοῦ Κυρίου κρατυνεῖ αὐτούς, ἐγγὺς δέ ἐστι τὸ τοῦ Σωτῆρος πάσχα.

Αἱ εὐχαὶ τῆς ἐμῆς Μετριότητος ἐπὶ τῆς κεφαλῆς σου, ἀδελφέ μου Ἠσαΐα. Γεώργει ἀκαμάτως καὶ ὄλβια γεώργια δώσει σοι ὁ Πανύψιστος.

Κωνσταντινουπόλει, 28 Δεκεμβρίου 1820.

† ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ

« *Καὶ σκιάχτρο καὶ σκοτάδι* » σ. 189.

Σ κ ι ά χ τ ρ α. Κυρίως τὰ φόβητρα, δι' ὧν ἐκφοβίζουσιν οἱ γεωργοὶ τὰ πτηνά, ὅταν ἐπιπίπτωσι φθοροποιὰ καὶ πειναλέα.

« *καὶ κατασάρκι μελανό* » σ. 189.

Κ α τ α σ ά ρ κ ι. Τὸ κατὰ τὴν ἐγκαινίασιν τῆς ἁγίας Τραπέζης πρῶτον ἐπιτιθέμενον αὐτῇ ὕφασμα.

« *καὶ νὰ μὲ πνίξῃ τὸ ψωμί* » σ. 189.

Κατάρα συνηθεστάτη ῥιπτομένη συνήθως κατὰ προδότου ἢ ἀγνώμονος. « Θ ὰ σ η κ ω θ ῇ τ ὸ ψ ω μ ί, π ο ῦ σ ὤ δ ω κ α, κ α ὶ θ ὰ σ ὲ π ν ί ξ ῃ ». Ἀπευθύνεται πρὸς τοὺς λησμονοῦντας ταχέως τὰς χάριτας καὶ τὰς περιθάλψεις.

«Ὡσὰν πρωτόλουβο καρπό» σ. 189.

Πρωτόλουβος καρπός. Ὁ πρῶτος ὡριμάζων. Λέγεται καὶ πρωτολάτης.

«Μὲ δίκηο νυχτοποῦλι» σ. 189.

Τὰ νυκτερινὰ πτηνά, καίτοι μεγάλας ἔχοντα πτέρυγας, διέρχονται ἐν τῇ σκοτίᾳ ἀψοφητί. Ἀντὶ νυχτοποῦλι ἔγραψα ἀπ' ἀρχῆς γιδοβύζι, καθόσον τοῦτο περιφέρεται κυρίως περὶ τὸ λυκαυγὲς καὶ διὰ πολλῶν ἑλιγμῶν καὶ μετὰ πολλῆς ταχύτητος διώκει τὰ ἔντομα χωρὶς ν' ἀκούηται οὐδόλως τὸ πτερύγισμά του. Ἀλλὰ ἀντικατέστησα γενικωτέραν ἔκφρασιν πρὸς τὸ εὐπρεπέστερον. Πιστεύεται ὑπὸ τοῦ λαοῦ ὅτι τὸ γιδοβύζι προβαίνει λάθρα μέχρι τῶν μαστῶν τῆς αἰγὸς καὶ ὑποκλέπτει τὸ γάλα, θηλάζον. Ἐκ τῆς ἰδέας ταύτης προῆλθε καὶ τὸ ὄνομα ἀναντιῤῥήτως. Τὸ αὐτὸ τοῦτο νυκτερόβιον πτηνὸν κοινῶς ὀνομάζεται ἰταλιστὶ tetta-vacche, ὅπερ μεθερμηνευόμενον ἐν τῇ δημοτικῇ γλώσσῃ ἤθελεν ἀντιστοιχῇ πρὸς τὸ γελαδοβύζι. Φαίνεται ἑπομένως ὅτι ἡ αὐτὴ πρόληψις ὑπάρχει καὶ παρὰ τῷ συγγενεῖ ἰταλικῷ λαῷ, πλὴν ὅτι ἀντὶ τῆς αἰγὸς τίθεται ἡ ἀγελάς. Ἀποβαίνουσιν εἰς ἐμὲ λίαν εὐάρεστοι αἱ συναντήσεις αὗται καὶ παρέχουσιν ἀντικείμενον εἰς ἐθνολογικὰς ἐρεύνας. Ἐπειδὴ δὲ τὸ γιδοβύζι πλανᾶται συνήθως πέριξ τῶν μερῶν, ὅπου ἀγελάζονται τὰ ποίμνια, ἴσως πρὸς ἀφθονωτέραν ἄγραν ζῳαρίων γεννωμένων ἐν ταῖς μάνδραις, βεβαίως προῆλθεν ὁ περὶ αὐτοῦ θρυλλούμενος μῦθος ἐκ τῆς περιστάσεως ταύτης.

ᾌΣΜΑ ΤΡΙΤΟΝ

«*Λαλοῦν ἡ πέρδικαις γλυκὰ κι' ὁ ἥλιος στὴ χαρά του*» σ. 191.

Τὸ χαριέστατον τοῦτο πτηνόν, καθήμενον κατὰ τὰς πρώτας ἑωθινὰς ὥρας ἐπὶ τῶν ἀποτομωτέρων βράχων, τέρπεται στρέφον πρὸς τὸν ἥλιον ὡς ἂν ἐπιδεικνύμενον τὸ ποικιλόχρουν καὶ ἁβρὸν στῆθος. Ὅτι δὲ ἡ πέρδιξ εἶναι ἐκ τῶν συμπαθεστέρων ὀρνέων μαρτυρεῖ καὶ τὸ π ε ρ δ ι κ ο σ τ ή θ ω, ἐπίθετον λεγόμενον ἐπὶ παρθένου καλὸν ἐχούσης καὶ οἷον ἐπανεστηκότα τὸν κόλπον.

«*Κατάκορφα στὸν οὐρανὸ πετιέται κι' ὁ πετρίτης*» σ. 191.

Π ε τ ρ ί τ η ς, εἶδος ἱέρακος ἐκ τῶν ἀγριωτέρων. Ἐκλέγει συνήθως τὰς ὑψηλοτέρας πέτρας κ' ἐκεῖθεν ἀρειμανίως κατασκοπεύει καὶ ἐπιτίθεται, ὅθεν καὶ ἡ παραγωγὴ τοῦ ὀνόματος. Ἐν χρήσει πρὸς ἔπαινον νεανίου, ἔχοντος πολεμικὸν τὸ ἦθος.

«*Πρὶν ἔβγῃ στὴν παγάνα*» σ. 191.

Π α γ ά ν α. Συνήθως αἱ ἐκδρομαί, αἵτινες γίνονται εἰς τὰ δάση πρὸς κυνηγεσίαν. Ἀλλὰ κυρίως ἐμφαίνει τοὺς ἑλιγμοὺς καὶ τὰς περιστροφὰς τοῦ κυνηγοῦ, πλανωμένου ἔνθεν κἀκεῖθεν πρὸς ἀνακάλυψιν τῆς ποθητῆς ἄγρας, ὅθεν καὶ τὸ ῥῆμα π α γ α ν ί ζ ω.

«*Χαρούμενα τἀρείκη*» σ. 191.

Ἐ ρ ε ί κ η ἢ ῥ ε ί κ η. Erica vulgaris. Πάντοτε πληθυντικῶς.

«*Τὸ θροῦμπι, τὴν ἀλιφασκιά, τὸ σφελαχτό, ἡ μυρτοῦλα*» σ. 191.

Θ ρ ο ῦ μ π ι. Θ ύ μ β ρ α. Thymbra capitata.

Ἀ λ ι φ α σ κ ι ά. Ἐ λ ε λ ί φ α σ κ ο ς. Salvia pomifera.

Σ φ ε λ α χ τ ό ς. Spartium scorpius. Θάμνος ἀκανθώδης ἐκ τῶν πρώτων φυτῶν, ἅτινα ἀναγγέλλουσι τὸ ἔαρ διὰ τῶν ὡραίων κιτρίνων ἀνθέων των.

«*Δακρύζουνε τ' ἀπάρθενα τὰ χιόνια στὸ λιοπύρι*» σ. 191.

Ἀ π ά ρ θ ε ν α=ἀειπάρθενα. Λ ι ο π ύ ρ ι, ἡ ἡλιακὴ θερμότης.

«*Ποιὸς ἐσυντύχαινε κρυφὰ μὲ τοῦ σπαθιοῦ τὴν κόψη*» σ. 192.

Ὅστις ἔτυχε νὰ συναντηθῇ μετὰ πολεμικῆς τινος ἑταιρίας εἶδε βεβαίως πῶς δαπανῶνται αἱ ὧραι τῆς ἀναπαύσεως. Εὐελπιστῶ ὅτι πιστῶς ἀπεικόνισα τὰ ἔθιμα τῶν ὀρεσιβίων μαχητῶν τῆς Ἑλλάδος, γενόμενος οὐχὶ ἐφευρετής, ἀλλ' ἁπλοῦς ἀντιγραφεύς.

Σ υ ν τ υ χ α ί ν ω=συντυγχάνω, συνομιλῶ.

«*Ποιὸς τρίβει τὰ παφήλια*» σ. 192.

Π α φ ή λ ι α. Αἱ ἐκ μετάλλου πολυτίμου ἢ εὐτελοῦς ζῶναι τῶν πυροβόλων. Ἡ στρατιωτικὴ τιμὴ ἐπέβαλεν, ἐπὶ ποινῇ καταισχύνης, τὴν ἄκραν καθαριότητα τῶν ὅπλων. Ἀλλὰ πρὸς ἰσοστάθμησιν τῆς τοι-

αὐτῆς ἀπαιτήσεως οὐδεμία ἀξίωσις ὑπῆρχεν ὡς πρὸς τὴν λευκότητα τῆς φουστανέλλας· διὸ ἔβλεπέ τις ἀπαστράπτοντα τὰ ὅπλα ἐπὶ τοῦ ζοφεροῦ χιτῶνος ὡς ἀστέρας ἐπὶ μέλανος οὐρανοῦ.

«*Μὲς στὰ τριφύλλια τὰ παχειὰ σιδέρικη φοράδα,*
Μαρμάρα, φεῖδι φτερωτό . . . » σ. 193.

Τριφύλλι. Τὸ γνωστὸν τρίφυλλον, κληθὲν οὕτως ἀπὸ τῶν τριῶν φύλλων, ἐξ ὧν ἀπαρτίζεται ἕκαστος αὐτοῦ κλαδίσκος. Ἂν δέ ποτε εὑρεθῇ ἔχον, ὡς ἐξ ἰδιοτροπίας τῆς φύσεως, τέσσαρα φύλλα, θεωρεῖται ἐπιτήδειον εἰς μαγείας.

Σιδέρικη. Ἡ χροιὰ αὕτη τῆς τριχὸς συνιστᾷ πολὺ παρὰ τῷ λαῷ τὸν ἵππον, καὶ θεωρεῖται ὡς σημεῖον ἀλάνθαστον γενναιότητος, προσαπτομένων εἰς τὸ ζῷον πάντων τῶν χαρακτηριστικῶν τοῦ σιδήρου ὅθεν καὶ τὸ ἐπίθετον. Καὶ τοῦτο μὲν συντελεῖ εἰς ὑπερτίμησιν, ἥτις ὅμως ἔτι μᾶλλον ἐπαυξάνεται ὅταν ὁ ἵππος φέρῃ προσέτι ἐπὶ τοῦ μετώπου καὶ λευκὸν ἀστέρα.

Μαρμάρα. Στεῖρα ἵππος. Ἀγνοῶ πόθεν προέρχεται ἡ λέξις αὕτη. Ἐκτὸς ἂν ἔχῃ κοινόν τι πρὸς τὸ μάρμαρον, ὅπερ παραλαμβάνεται εἰς πολλὰς μεταφορὰς πρὸς χαρακτηρισμὸν νεκρῶν, ἀναισθήτων ἢ ψυχρῶν πραγμάτων. Οὕτω λ. χ. Ἔμεινε μάρμαρο=ἔμεινεν ἀκίνητος. Καὶ ὁ περί τινος ἐν συμπλοκῇ πληγέντος ἐρωτώμενος ἐὰν ἔπεσεν, ἀποκρίνεται· Μάρμαρο=νεκρός (raide mort). Ἐπειδὴ δὲ ἡ γονιμότης τῶν ζῴων ἀποδίδεται εἰς ζωτικήν τινα θερμότητα, ἀναπτυσσομένην ἐν τῇ μήτρᾳ κατά τινας ὥρας τοῦ ἔτους, καὶ ταύτην χαρακτηρίζει ὁ λαὸς διὰ τοῦ φωτιά, δὲν εἶναι ἀπίθανον νὰ ἐλήφθη κατ' ἀρχὰς ἡ λέξις μαρμάρα εἰς δήλωσιν τῆς ψυχρότητος τοῦ αἵματος, εἰκαζομένης ἐκ τῆς ἀδρανείας τῶν γεννητικῶν ὀργάνων.

«Καὶ σὺ τὸ ξυπνητῆρί μας, σὺ τοῦ βουνοῦ τ' ὀρνίθι» σ. 193.

Οἱ ἀλέκτορες καὶ ἐν γένει πάντα τὰ πτηνὰ τὰ προαγγέλλοντα τὴν ἀρχὴν τῆς ἡμέρας ἦσαν τὰ ξυπνητήρια τῶν ἐπὶ τῶν ὀρέων διαιτωμένων.

Ὀρνίθι καὶ πληθυντικῶς ὀρνίθια τὰ κατοικίδια πτηνά. Ἀλλ' ὅταν θέλῃ τίς νὰ δηλώσῃ τὰς καθ' ὡρισμένας νυκτερινὰς ὥρας φωνὰς τοῦ ἀλέκτορος, τότε συνηθέστερον ἑνικῶς λ.χ. Ἐλάλησε τ' ὀρνίθι·

«Ἔβαψε τὰ παλιούρια» σ. 193.

Παλίουρος τὸ γνωστὸν ἀκανθῶδες φυτόν.

«Μὲς στὴ μονιὰ τοῦ λύκου» σ. 193.

Μονιά, ἐπὶ τετραπόδων ζῴων. Φωλεά, ἐπὶ πτηνῶν. Ὅθεν μονιὰς ὁ λαγωός, ὁ λύκος, ὁ ἀγριόχοιρος ἢ ἄλλο τι τῶν θηρίων ἐκ γήρατος ἢ χαρακτῆρος ἀγρίου μὴ στέργοντος τὴν μετὰ τῶν ὁμοφύλων συμβίωσιν.

«Τὰ κούφια βελανίδια» σ. 194.

Αἱ καταπίπτουσαι ἀπὸ τῆς δρυὸς βάλανοι, αἱ διακρινόμεναι διὰ τῆς λέξεως χαμάδα, εἶναι ἡ κυριωτέρα τροφὴ τῶν ἀγριοχοίρων.

«Κ' ἐχόρταινα βυζαίνοντας μιὰ φλοῦδ' ἀπὸ μολύβι» σ. 194.

Πιστεύεται κοινῶς ὅτι τεμάχιον μολύβδου, στρεφομένου διὰ τῆς γλώσσης ἐντὸς τοῦ στόματος, πραΰνει τὴν δίψαν. Πρὸς τοῦτο θεωρεῖται κατάλληλος καὶ μικρός τις θαλάσσιος λίθος, ὅστις καὶ δίψα ὀνομάζεται.

« *Καὶ σὰ μονομερίδα* » σ. 194.

Μονομερίδα. Ὄφις μικρός, θανατηφόρος. Ἐκ δὲ τῆς ἀμβλύτητος τῆς οὐρᾶς προῆλθεν ἡ ἰδέα ὅτι δικέφαλον εἶναι τὸ ἑρπετὸν τοῦτο. Ἐμποιεῖ τρόμον ἡ ζοφερὰ αὐτοῦ χροιὰ καὶ καθίσταται λίαν ἐπικίνδυνον ὡς ἐκ τῆς μικρότητος αὐτοῦ. Πρὸς τὸν ἐπιμόνως ἀρνούμενον τὴν ἐκτέλεσιν ἐπανειλημμένης προσταγῆς καὶ ἐντόνως ἐκφωνοῦντα· Ὄχι! ἐκτοξεύεται τὸ Ὀχιὰ καὶ μονομερίδα! Τὸ μὲν πρῶτον ὡς παρήχησις τοῦ ὄχι καὶ ὡς ἐμφαῖνον ἄλλον ὄφιν ἐπίσης θανατηφόρον, τὸ δὲ δεύτερον πρὸς ἐπίτασιν τῆς κατάρας. Ἐκτὸς τῶν δύο τούτων, ἐπικίνδυνοι θεωροῦνται παρ' ἡμῖν ὁ ἀστρίτης καὶ τὸ ἀκονάκι, περὶ οὗ καὶ τὸ δημῶδες

Ἂν σὲ φάῃ τἀκονάκι
τὸ τσαπὶ καὶ τὸ φτιαράκι.

Ἡ δενδρογαλιά, ὁ σαπίτης, ὁ τυφλίτης, τὸ σαϊτάρι θεωροῦνται ἀκίνδυνα. Ὡς φάρμακον εἰς οὐδετέρωσιν τοῦ ἰοῦ τῶν ὄφεων παρέχεται λευκή τις κόνις, κατασκευαζομένη ἔκ τινος φυτοῦ, ὅπερ καὶ φειδοχόρτι καλεῖται. Τινὲς πιστεύουσιν ὅτι τὴν αὐτὴν θαυμασίαν ἰδιότητα ἔχει καὶ ἡ δρακοντία (ἄρον, δρακόντιον τῶν ἀρχαίων, Arum italicum), φυτὸν περικλεῖον ἐντὸς πρασινωπῆς θήκης καυλὸν ἐρυθροειδῆ, κοινῶς λεγόμενον γκάρδην. Ὁ καυλὸς οὗτος ἀποτεφρούμενος εἶναι τὸ ἀντιφάρμακον. Ἀρκεῖ νὰ πίῃ τις τὴν κόνιν δὶς ἐντὸς ἑβδομάδος, ἀλλὰ μόνον κατὰ τὴν Τετράδην καὶ τὴν Παρασκευήν, μόλις ἐγειρόμενος τοῦ ὕπνου καὶ πρὸ πάσης ἐδωδῆς καὶ πόσεως. Ἡ θεραπεία αὕτη καλεῖται πότισμα, καὶ ποτισμένος ὁ διὰ τοῦ τρόπου τούτου καταστὰς ἄτρωτος. Ὁ σίελος ἀποκτᾷ τότε καταπληκτικὴν ἰδιότητα, ὥστε διὰ τῆς ἁπλῆς ἐπιθέσεως αὐτοῦ ὄχι μόνον ὁ ὄφις καταλαμβάνεται ὑπὸ νάρκης ἀλλὰ

θεραπεύονται τὰ τραύματα καὶ ἐκλείπουσι τὰ φαινόμενα τῆς δηλητηριάσεως.

«*'Απὤν' ἁρμὸ στὸν ἄλλονε*» σ. 194.

Ἁρμὸς ἡ ἄρθρωσις. Ὅθεν καὶ ἡ συνήθης ἀπειλή· Θὰ σὲ κόψω ἀπὸ ἁρμὸ σ' ἁρμό.

«*'Ανάθεμα τὴν ὥρα,*
ποῦ ὁ Γούμενος τοῦ Ἅη Γιαννιοῦ ἀπὸ τὴν 'Αρτοτίνα» σ. 194.

Καθ' ὅσον ἐν τῇ μονῇ ταύτῃ εἶχε χειροτονηθῇ ὁ Διάκος.

«*Καὶ τρὶς ἀνάθεμά τηνε τὴν ὥρα ποῦ οἱ συντρόφοι*
Σοῦ ἐδείξανε τὴν πλάτη του! . .» σ. 194.

Ὅτε ἀπεφάσισα μετ' ἀκριβείας νὰ μάθω τὰ περὶ τῆς οἰωνοσκοπίας ταύτης θρυλλούμενα, ἐπορεύθην πρός τινα ὑπερεκατοντούτην βλαχοποιμένα, καὶ εὑρὼν αὐτὸν ἐν ὥρᾳ χειμῶνος θερμαινόμενον ὑπὸ τὸν ἥλιον καὶ ἐπιτηροῦντα μακρόθεν τὸ ποίμνιον,

— Καλῶς τὰ κάνεις, γέροντα.
— Καλῶς το τὸ παιδί μου.
— Τὰ χρόνια σὲ βαρένουνε . . . Πῶς ἀπερνᾶς . . . Πῶς εἶσαι;
— Μοῦ φαίνεται πῶς ἦρθα χθές. 'Εμπῆκ' ἀπὸ μιὰ θύρα
κι' ἀπὸ μιὰν ἄλλη θὰ νὰ βγῶ. — Πῶς εἶμαι θὲς νὰ μάθῃς;
Ἡ βρύσαις ἐκινήσανε,
οἱ μύλοι ἐσταματήσανε,
καὶ τὰ βουνὰ ἐχιονίσανε
καὶ τὰ δυὸ γινῆκαν τρία.

Προσκληθεὶς δὲ ὑπ' ἐμοῦ ἵνα ἐξηγήσῃ τὸ αἴνιγμα, ἀπήντησεν ὅτι ἐκ τοῦ γήρατος οἱ ὀφθαλμοί ἔῤῥεον δάκρυα, οἱ ὀδόντες εἶχον πέσῃ, ἡ κόμη ἐπολιώθη καὶ ὅτι ἀντὶ δύο εἶχε προσλάβῃ καὶ τρίτον πόδα, τὴν βακτηρίαν. Μετὰ τὴν εἰσαγωγὴν ταύτην, ἀφοῦ ἐπὶ μακρὰν ὥραν διὰ μυρίων ἑλιγμῶν ἀφήρπασα ἐκ τοῦ στόματός του ἀρχαῖά τινα διηγήματα, ἦλθον εἰς τὸ ποθούμενον θέμα. Ἤκουσα παρ' αὐτοῦ ἀληθῶς τεράστια· ὁμολογῶ δὲ ὅτι ἡ πεποίθησις, μεθ' ἧς ἐξεφράζετο ὁ οἰωνοσκόπος, κατελάμβανε βαθμηδὸν καὶ ἐμέ, ὥστε μοὶ μετέδωκε τὴν πίστιν καὶ τὰς δοξασίας του.

Ἀλλά, μὴ ἀρκούμενος ὁ γέρων εἰς γενικὰς παρατηρήσεις καὶ εἰς τὸ κῦρος τῆς μακροχρονίου αὐτοῦ πείρας, ἔβαλε τὴν χεῖρα εἰς τὴν ζώνην καὶ ἐξήγαγε δύο ἢ τρία πεπαλαιωμένα ὀστᾶ, ἐφ' ὧν μοὶ ἐδίδαξε τὴν ἀνάγνωσιν τῶν σημείων ἐν τῷ πρωτοτύπῳ. Ἐκ τῆς διδασκαλίας ἐκείνης ἐπορίσθην τὰ ἐν τῷ ἀποσπάσματι τούτῳ τοῦ στιχουργήματός μου καταχωρισθέντα.

Ὁ ἀμνὸς τοῦ Πάσχα καὶ ὁ κατὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ ἁγίου Γεωργίου θυόμενος περιέχει σχεδὸν πάντοτε ἀλανθάστους προφητείας. Κατὰ δὲ τὸ ἁρματωλικὸν ἔθιμον, ὁσάκις παρετίθετο κριὸς ἢ ἀμνὸς (λειάνωμα) καὶ κατεκερματίζετο, ἡ ὠμοπλάτη ἀνῆκε δικαιωματικῶς εἰς τὸν ἀρχηγόν, ὅστις δὲν παρέλειπεν ἀκριβῶς νὰ ἐξετάσῃ τὰ ἐν αὐτῇ σημεῖα.

Ἐκτὸς τῆς ὠμοπλάτης καὶ τὸ ἧπαρ καὶ ὁ σπλὴν καὶ τὰ ἔγκατα ἐν γένει χρησιμεύουσι πολλάκις εἰς προφητικὰς διαγνώσεις. Ἀλλὰ περὶ τούτων οὐδεμίαν ηὐτύχησα νὰ συλλέξω ἀκριβῆ πληροφορίαν. Εἶναι ἀκατανόητον πόσον φείδονται τῶν ἐξηγήσεων οἱ δημοτικοὶ μάντεις καὶ πόσον, ἀποποιούμενοι πολλάκις ἁδρὰς ἀμοιβάς, ἀρνοῦνται ν' ἀποκαλύπτωσι τὰ μυστήρια τῆς προπατορικῆς ἐπιστήμης.

«*Τοὺς ἔδειξε μιὰ φλέβα*» σ. 194.

Σημεῖον αἱματοχυσίας, καθὼς αἱσκιαί, αἵτινες παρατηροῦνται ἐπὶ τοῦ ὀστοῦ (ὅπερ ἰδίως καλεῖται χτένι), προμηνύουσι πένθος. Αἱ λειψάδαις καὶ τὰ κοιλώματα εἰκονίζουσι μνήματα ἀνεῳγμένα.

Ἡ λέξις λειψάδα ἐκ τοῦ λείπω σημαίνει κενὸν σχηματισθὲν ἐκ τῆς ἀφαιρέσεως τεμαχίου τινὸς ἀπὸ στερεοῦ σώματος. Τὸ δὲ κοίλωμα φυσικὸν βαθύλωμα. Ἡ αὐτὴ τῆς ἐλλείψεως ἔννοια ἄλλως, τροπολογηθεῖσα, φαίνεται καὶ ἐν τοῖς λειψός, λειψή. Ἐντεῦθεν καὶ τηγανίταις λειψαῖς καὶ ἀναιβαταῖς, αἱ μὲν ἄζυμοι, αἱ δὲ ἔνζυμοι.

«Ἐξάνοιξε στὴν ἀγκωνὴ μελαχρινὴ λουρίδα,
ποῦ πρόβαινε σὰ σερπετό» σ. 195.

Λουρίδα, λωρίον. Σημαίνει ἐνταῦθα γραμμὴν μέλαιναν, δίκην ἕρποντος ὄφεως καμπτομένην.

Σερπετὸ καὶ ἑρπετό. Ἐπρότιμησα τὸ πρῶτον πρὸς διατήρησιν τῆς περιέργου ταύτης διαλεκτικῆς διαφορᾶς.

«Τοῦ πιάστηκε ἡ ἀναπνοά» σ. 195.

Μὴ πιστεύσῃ τις ὅτι κατὰ λάθος ἔγραψα ἀναπνοὰ ἀντὶ ἀναπνοή· ἠθέλησα ἐκ προθέσεως νὰ τηρήσω τὸν περισωθέντα τοῦτον αἰολοδωρικὸν πλατυασμόν.

«Ὀχιὰ μὲ τὸν ὀσκρό της» σ. 195.

Ὀσκρὸς τὸ κέντρον τοῦ σφηκὸς καὶ τῆς μελίσσης, λεγόμενον καὶ ἐπὶ τῆς γλώσσης τοῦ ὄφεως. Σύμβολον ἔριδος καὶ ἐμφυλίων σπαραγμῶν.

«Ἀκούσανε ποῦ ἐφρύμαζε» σ. 195.

Ἐ φ ρ ύ μ α ζ ε. Τὸ ἄγριον φύσημα τοῦ ἵππου, σημαῖνον ἔκπληξιν ἢ τρόμον.

« *Μἄγλειψε, Διάκε, ξώδερμα τὸ βόλι ἕνα παγίδι* » σ. 196.

Τοῦ γ λ ε ί φ ω γίνεται χρῆσις εἰς δήλωσιν ἐπιπολαίου τραύματος διὰ σφαίρας.

Π α γ ί δ ι καὶ π α γ ί δ ι α, αἱ πλευραί.

« *Κι' ὁ δρόμος τὴ λαβωματιὰ μοῦ ξάναψε λιγάκι* » σ. 196.

Τὸ ξ α ν ά φ τ ω ἐπὶ ἐρεθισμοῦ καὶ φλογώσεως τῶν τραυμάτων.

« *Δός μου τὸ μῆλι σου νὰ ἰδῶ* » σ. 196.

Τὸ μ ῆ λ ι. Ἡ μήλη τῶν ἀρχαίων ἦτο τὸ μόνον ἴσως χειρουργικὸν ἐργαλεῖον τῶν ἁρματωλῶν, δι' οὗ κατεμετρεῖτο τὸ βάθος τῶν πληγῶν.

« *Ξαντό . . . φρυμμένη πηγανιά* » σ. 196.

Ἐκ τῶν προχείρων μέσων πρὸς κατάπαυσιν τῆς αἱμοῤῥαγίας συνηθέστατον ἦτο ὁ ἀποτεφρωμένος πήγανος, ὁ φλοιὸς ἀγρίας συκῆς, ὁ μοτὸς καὶ ἄλλα.

« *Δὲν ἔπαιξε λεπίδι* » σ. 196.

Φράσις πολεμική, σημαίνουσα συμπλοκὴν ἐκ τοῦ συστάδην. Καθὼς καὶ τό: Τ ό ν ε π α ί ρ ν ε ι σ τ ὸ φ τ ε ρ ό, σημαίνει νίκην προερχομένην ἐκ τῆς φυγῆς τῶν ἐναντίων ἄνευ τινὸς ἀντιστάσεως.

«Δριμόχολο, τρομάρα» σ. 197.

Δ ρ ι μ ό χ ο λ ο, αἰφνίδιος, ὁρμητικώτατος βορειο-ἀνατολικὸς ἄνεμος, ἐπικίνδυνος ἐν θαλάσσῃ καὶ καταστρέφων τοὺς καρποὺς τῆς γῆς.

«'Ριπίζω . . . μ' ἐκυνήγησαν» σ. 197.

Τὸ ῥ ι π ί ζ ω κυρίως διασκορπίζω, ἀλλὰ καὶ ἐν χρήσει πρὸς δήλωσιν ὁρμητικῆς φυγῆς.

«Τὸν εἶχα ἰδῇ ποῦ ἐμούδιασε» σ. 197.

'Ε μ ο ύ δ ι α σ ε ἐνταῦθα σημαίνει μεταφορικῶς νάρκην ἠθικήν.

«Ἂν πέσω, θυμηθῆτε
τ' ἅρματα, τὸ κεφάλι μου» σ. 197.

Θέλω λάβη ἀφορμὴν ἐν τοῖς ἑπομένοις νὰ εἴπω τινά, σχετιζόμενα πρὸς τὰς ἰδέας τῶν ἁρματωλῶν ὅταν ἐπρόκειτο περὶ προφυλάξεως τῆς κεφαλῆς αὐτῶν ἀπὸ τῶν ἐχθρικῶν ὕβρεων. Γνωσταὶ δὲ ὑπάρχουσιν αἱ περιφρονήσεις, εἰς ἃς ὑπέκειτο τὸ εὐγενὲς τοῦτο μέλος τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος, ἡ καθέδρα τῆς διανοίας, ὁσάκις περιέπιπτεν εἰς τῶν ἐχθρῶν τὰς χεῖρας.

«Σήμερ' ἀρχίζει ὁ κάματος» σ. 198.

Τὸ ἡμέτερον ἄροτρον, διατηρηθὲν σῶον ὡς τὸ παρέδωκε τοῖς προγόνοις ἡμῶν ὁ καλὸς Τριπτόλεμος, σύγκειται ἐκ τῶν ἑπομένων μερῶν.

'Αλέτρι, ζυγός, κέρος ἢ σύβαλμα, γενὶ ἢ ὑννί, ἀλε-

τροπόδι, φτερά, σπάθη, σταβάρι, χερουλάτης, ζεύλαις, ἀσκάλι, κλειδί, βουκέντρα καὶ ἀλπὸς αἱ δύο ὀπαί, αἵτινες ὑπάρχουσιν ἐπὶ τῆς ἀλετροπόδας.

Προοιμιαὶς αἱ κατὰ τὴν χειμερινὴν ὥραν γινόμεναι σποραί.

Ὀψιμιαὶς αἱ κατὰ ἐαρινήν.

Κάματος Ἡ τῶν ἀροτήρων βοῶν καὶ ἡ τοῦ ζευγηλάτου ἐργασία. Καὶ τὸ ἐκ τῆς ἐργασίας ταύτης προϊόν.

Χερσάδα. Ἡ γῆ, ἥτις ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν μένει χέρσος, ἀκαλλιέργητος.

«Καὶ ποιὸς κρατεῖ μιὰ λοιδοριά, τ' ἀφωρεσμένο δένδρο» σ. 198.

Λοιδοριὰ καὶ ἀλοιδοριά. Δρῦς ἀειθαλής. Quercus illex. Τὸ εἶδος τοῦτο τῆς δρυὸς θεωρεῖται ὑπὸ τοῦ λαοῦ κατηραμένον. Μυθολογεῖται δὲ ὅτι θαυμασίως πως καὶ μυστηριωδῶς διαδοθείσης τῆς καταδίκης τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἔντρομα συνῆλθον εἰς νυκτερινὸν συνέδριον πάντα τὰ φυτὰ καί, συσκέψεως γενομένης, παρεδέχθησαν ὁμοθυμαδὸν ν' ἀρνηθῶσι τὸ ξύλον αὐτῶν πρὸς κατασκευὴν τοῦ σταυροῦ, ἐφ' οὗ ἐπέπρωτο νὰ προσηλωθῇ ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ. Ἀλλ', ὡς ἐν μέσῳ τῶν Ἀποστόλων εἶχεν εὑρεθῇ ὁ Ἰούδας, οὕτω καὶ μεταξὺ τῶν δένδρων παρέστη ἡ λοιδοριά, ἥτις μόνη ἐδήλωσεν ὅτι οὐδόλως διενοεῖτο νὰ ὑποκύψῃ εἰς τὴν γενομένην ἀπόφασιν. Ἡ βδελυρὰ αὕτη διαγωγὴ ἐστιγματίσθη διὰ φοβεροῦ ἀναθέματος ὑπὸ τῶν βουλευομένων καὶ οὕτω παρεδόθη εἰς τὰς ἀρὰς τῶν αἰώνων ὡς ἔνοχον φρικαλέας προδοσίας τὸ ἀποτρόπαιον φυτόν.

Ἐπελθούσης τῆς ὥρας, καθ' ἣν Ἰουδαῖοι τεχνῖται διετάχθησαν νὰ κατασκευάσωσι τὸ ὄργανον τοῦ μαρτυρίου, παρετηρήθη μετ' ἐκπλήξεως ὅτι οὐδὲν ἐκ τῶν γνωστῶν ξύλων ἔστεργε νὰ τηρήσῃ τὴν συνήθη ἀπάθειαν, ἀλλ', ὡς ἂν ἐν τῷ ὀργανισμῷ αὐτοῦ ἐφώλευε μυστηριῶδες πνεῦμα, διεῤῥηγνύετο πανταχόθεν καὶ ἀπεσκίρτα συστρε-

φρόμενον καὶ διακροῦον τὴν μανιώδη καταφορὰν καὶ παραλῦον τῶν ἐργατῶν τὰ τεχνάσματα. Ἀφ' οὗ ἐκ περιτροπῆς ἐβασανίσθησαν ἅπαντα, μόνη ἡ λοιδοριὰ προσηνέχθη φιλικῶς καὶ οὕτω μετὰ πολλοὺς ἀγῶνας κατηρτίσθη τὸ πολύμοχθον ἔργον.

Τοῦ δένδρου τούτου ὁ φλοιός, οἱ κλάδοι, τὰ φύλλα καὶ ἐν γένει πᾶσα ἡ κατασκευὴ διεγείρει ἀνεξήγητον ἀποστροφὴν εἴτε διότι φαίνεται ὡς εἰδεχθὲς ἔκτρωμα ἐν τῇ οἰκογενείᾳ, εἰς ἣν ἀνήκει, εἴτε διότι εἰς τοῦ λαοῦ τὰ βλέμματα παρίσταται φέρον ἀνεξίτηλον τὸ προαιώνιον στῖγμα.

Οἱ δὲ ἐπὶ τῶν ὀρέων ξυλευόμενοι παραγκωνίζουσιν αὐτὸ ἐκ συστήματος, φοβούμενοι μὴ τὸν πέλεκυν μολύνωσι, κυρίως δὲ μὴ τὴν ἁγνότητα τῆς φλογὸς μιάνωσιν, εἰσάγοντες αὐτὸ εἰς τὴν οἰκογενειακὴν ἑστίαν. Ὅτι δὲ ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ἀποδίδει θρησκευτικὸν σεβασμὸν εἰς τὸ πῦρ, μαρτύριον ἔστω ἡ καταρίθμησις αὐτοῦ μεταξὺ τῶν κυριωτέρων δυνάμεων τῆς φύσεως καὶ ἡ διατύπωσις ἰδιαιτέρας ὁρκωμοσίας ἀπαγγελλομένης συνήθως ἐν κρισίμοις περιστάσεσι καὶ συνοδευομένης διὰ σχήματος, ὅπερ ἐκτελεῖ τις ψαύων ταχέως διὰ τοῦ δείκτου καὶ τοῦ λιχανοῦ τὴν φλόγα ἐκ τῶν κάτωθεν πρὸς τὰ ἄνω· Ὁ τύπος τοῦ ὅρκου διαφέρει πολλάκις κατὰ τὴν φράσιν, εἶναι δὲ πάντοτε ὁ αὐτὸς ὡς πρὸς τὴν ἔννοιαν. Μὰ τὸ φῶς, ποῦ μᾶς φωτίζει. Μὰ τὴ φωτιά, ποῦ μᾶς παραστέκει.

Τὴν φλόγα τοῦ πυρὸς θεωρεῖ ἐπίσης ὁ λαὸς ὡς ἐξαγνίζουσαν καὶ ἀπομακρύνουσαν τὰ πονηρὰ πνεύματα, ἅτινα δολίως πολιορκοῦσι τὸν ἄνθρωπον. Οὕτω λ. χ. ἐντὸς τοῦ θαλάμου, ὅπου κεῖται ἡ λεχώ, ἀρτίως ἀπαλλαχθεῖσα τῶν ὠδίνων τοῦ τοκετοῦ, οὐδεὶς ἐκ τῶν ἔξωθεν τοῦ οἴκου εἰσέρχεται νύκτωρ πρὶν ἢ διασκελίσῃ ἢ ψαύσῃ διὰ τῶν δακτύλων τὴν φλόγα.

Καὶ αὐτὴ τῆς βασκανίας ἡ διάγνωσις τελεῖται διὰ πεπυρωμένων ἀνθράκων, βαλλομένων εἰς ψυχρὸν ὕδωρ. Τότε ὁ μαντευόμενος προφέρει συγχρόνως τὸ ὄνομα τοῦ πάσχοντος· καὶ ἂν ἀληθῶς ὑπάρχῃ

βασκανία, εἷς τῶν ἀνθράκων κρημνίζεται μετὰ πολλοῦ τοῦ ψόφου εἰς τὸν πυθμένα. 'Εννοεῖται οἴκοθεν ὅτι ἡ πρᾶξις αὕτη συνοδεύεται ὑπὸ μυστικῶν ἐξορκισμῶν. Τούτου πραχθέντος, νίπτεται ὁ πάσχων διὰ τοῦ ὕδατος, τοῦ χρησιμεύσαντος εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ μυστηρίου, πίνει καὶ θεραπεύεται αὐθωρεί.

'Αλλ' ἐπανερχόμενος ἐπὶ τὸ προκείμενον, λέγω ὅτι, τοιαύτης οὔσης τῆς περὶ λοιδοριᾶς δημώδους παραδόσεως, ἔκρινα εὔλογον νὰ εἰσαγάγω αὐτὴν εἰς τὴν διαδραματιζομένην σκηνήν, ὡς διὰ τῆς παρουσίας αὐτῆς προαιωνίζουσαν τὴν ἐπικειμένην καταστροφήν.

«Ἄστραψ' ἡ πρώτη τουφεκιά . . . Χαρὰ στὸ καρυοφύλλι! . . .
Νὰ μὴν πεθάνω ἐδῶ μὲ σᾶς» σ. 199.

Διασήμων τινῶν ὅπλων ἡ φωνὴ ὑπῆρχε γνωστή, καὶ δὲν ἦτο σπάνιον, ἐν μέσῳ ἀπείρων πυροβολισμῶν, γεγυμνασμένον ὠτίον νὰ διακρίνῃ ἐκ τῆς ἐκπυρσοκροτήσεως, ἂν ἐκεῖ ἐμάχετο γνωστός τις φίλος ἢ ἐχθρός. Τοῦτο συνέβη καὶ ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ, καθ' ἣν ὁ Διαμάντης ἀναγνωρίζει ἐκ τοῦ ἤχου τὸ ὅπλον τοῦ διαβοήτου Δίπλα, τοῦ γνωστοῦ τούτου συνεταίρου τοῦ Κατσαντώνη.

Ὅτι δὲ τὸ καρυοφύλλι (πῶς νὰ μὴ καταρασθῶ τὴν ἀνακάλυψιν τοῦ φίλου μου Κυρίου Σάθα!) ἐφημίζετο ὡς ὑπὲρ πᾶν ἄλλο ἠχητικὸν καὶ βροντοφῶνον δηλοῖ σαφῶς τὸ κλέφτικον ἀξίωμα.

Ἀρμοῦτι ἔβγα στὸν πόλεμο, νταλιάνι στὸ σημάδι
καὶ καρυοφύλλι στὴ φωνή, σὰν ἄξιο παλληκάρι.

«Βάσανα, μοιρολόγια» σ. 202.

Κρίνω εὔλογον νὰ σημειώσω ὅτι κυρίως μοιρολόγι σημαίνει θρῆνος μετὰ νεκρικοῦ ᾄσματος. Ἁπλαῖ δὲ οἰμωγαὶ καὶ ὀλολυγμοί, δι' ὧν ἀγγέλλεται τραγικόν τι συμβάν, λέγονται ἀπόφωνα.

«Τὰ λάγανά του αἱμάτωσαν» σ. 202.

Λάγανα. Τὰ ἔσωθεν τῶν ὀδόντων οὖλα τῶν ἵππων. Ταῦτα ὁσάκις ἐξογκοῦνται ἐμποδίζουσι τὸ ζῷον νὰ βοσκήσῃ. Τὸ δὲ νόσημα τοῦτο σημαίνεται διὰ τῆς φράσεως· Ἔχει τὰ λάγανα.

«Καὶ δὲ μοῦ δείχνει μέτωπο» σ. 203.

Ὅταν δὲν παρουσιάζεταί τις κατὰ πρόσωπον. Οἱ περίφημοι δὲ σκοπευταὶ δὲν ἔστεργον νὰ ἐμβάλωσι τὴν σφαῖραν ἄλλοσε, εἰμὴ εἰς τὸ μέσον τοῦ μετώπου (καλούμενον σταυρός, ἀστέρι) ἢ τῆς καρδίας. Διὸ καὶ παρακατιὼν φοβούμενος ὁ Διαμάντης μετὰ τὸν πυροβολισμὸν μὴ παρέδραμεν, ἐρωτᾷ περὶ τούτου τὸν Μῆτρον.

«Θὰ νὰ τὸν τρώγῃ τὸ αἷμα» σ. 203.

Φράσις, ἐμφαίνουσα κακόν τι προαίσθημα καὶ ἐπικείμενον δυστύχημα.

«Ἐῤῥέκαξε ὁ δερβίσης» σ. 203.

Τὸ ῥεκάζω σημαίνει ἐκπέμπω φωνὴν ἀπότομον, προκαλουμένην ὑπὸ σφοδροτάτου καὶ αἰφνιδίου ἄλγους. Εἶναι στεναγμὸς τοῦ προσβαλλομένου ὑπὸ ἀπροσδοκήτου θανάτου. Συνηθέστερον ἐπὶ ζῴων, κυρίως αἰγῶν ἢ τράγων, ὅταν σφαδάζωσιν ὑπὸ τὴν μάχαιραν· Τῶδωσε ὅσο ποῦ ἐῤῥέκαξε. Θὰ σὲ κάμω νὰ ῥεκάξῃς = Ἐμαστίγωσεν αὐτὸν μέχρι θανάτου. Θέλω σὲ ἐξοντώσῃ, καταστρέψῃ.

«Μὲς στὴ ῥαφή, Διαμάντη,
Τοῦ ξήλωσες τὰ καύκαλα» σ. 203.

'Ραφή· ἡ ῥαφή, ἥτις συνδέει τὰ δύο ἡμικράνια. Καύκαλα καὶ κούτελο τὸ ἔμπροσθεν μέρος τοῦ κρανίου.

«*Τὰ χρόνια τους πρωτομαγιαῖς*» σ. 203.

Στρατολογήσας ἐν βίᾳ ὁ 'Ομὲρ Βριόνης εἶχε παραλάβῃ πολλοὺς νεανίσκους 'Αλβανοὺς καὶ περὶ τούτων γίνεται λόγος ἐνταῦθα.

«*'Εκεῖνος εἶναι νειώτερος. . Θὰ πάρῃ τὤνομά σου*» σ. 205.

'Ο Δίπλας, ἰδών ποτε τὸν Κατσαντώνην προκινδυνεύοντα, τοὺς δὲ πολεμίους ἀθρόους ἐπιπεσόντας ἐπ' αὐτὸν ἅμα ἐξαγγείλαντα τὸ ἴδιον ὄνομα καὶ ἐλπίζοντας νὰ τὸν ζωγρήσωσιν ἢ ἀποκτείνωσιν, εἰσορμήσας ἐκραύγασε· Μὴ τὸν πιστεύετε, ἐγὼ εἶμαι ὁ Κατσαντώνης. Ἂν σᾶς βαστᾷ, βαρεῖτέ μου! Τότε δὴ στρέψαντες οἱ ἐχθροὶ κατ' αὐτοῦ τὰ ὅπλα ἐθανάτωσαν τὸν ἑκουσίως ἑαυτὸν προσενεγκόντα θῦμα ὑπὲρ τῆς φιλίας.

«*Παιδιά, στὸ Μοναστῆρι!..*» σ. 206.

'Εννοεῖται ἡ μονὴ τῆς Δαμάστας, ὅπου ὁ Διάκος πολεμῶν ἀπεσύρθη καὶ ἔμεινε μέχρι τελευταίας στιγμῆς. 'Η θέσις αὕτη, κατὰ τὸν κύριον Τρικούπην, καλεῖται Πoριά.

«*Δὲν τὤμεινε στὸ χέρι*
Παρὰ μιὰ σπιθαμὴ σπαθί...» σ. 207.

'Υπάρχει ἀναντίῤῥητον ὅτι τότε μόνον συνελήφθη ὁ Διάκος, ἀφ' οὗ καὶ τὸ πυροβόλον διεῤῥάγη καὶ τὸ ξίφος αὐτοῦ ἐθραύσθη. 'Επίσης διαβεβαιοῦσιν πάντες ὅτι εἶχε τραυματισθῇ καιρίως κατὰ τὸν ὦμον.

« Καὶ δὲν ἐπρόφτασε νὰ 'πῇ τὸν ὕστερό του λόγο
Ποῦχανε βγῇ τὰ δυὸ θεριὰ καὶ τἆχε ἁρπάξῃ ἡ φλόγα» σ. 208.

Ὁ Καλύβας καὶ ὁ Βακογιάννης ἀντέσχον σχεδὸν μόνοι κατὰ πολυαρίθμων ἐχθρῶν ὠχυρωμένοι ἐντὸς τοῦ μικροῦ ξενοδοχείου τῆς Ἀλαμάνας. Ἀλλ' ὅτε εἶδον τὸν ἀρχηγὸν αἰχμάλωτον, τότε ξιφήρεις ἐπιπεσόντες κατὰ τῶν πολεμίων ἐθανατώθησαν. Βλέπων αὐτοὺς μακρόθεν ὁ Διάκος καὶ ἐκτιμῶν τὴν ἀπαραδειγμάτιστον γενναιότητα ἀνέκραξε

«Δέκα χιλιάδες μὲ κρατοῦν»,

τουτέστι μὲ κωλύουσι νὰ δράμω πρὸς βοήθειαν.

«Καὶ μένουν ἔρμα τὰ Θερμιά» σ. 208.

Μετὰ τὴν νίκην ὁ τουρκαλβανικὸς στρατὸς ἐπανῆλθεν εἰς Ζητοῦνι, φέρων ἐν θριάμβῳ τὰς κεφαλὰς τῶν φονευθέντων καὶ δέσμιον τὸν Διάκον. Τὰ ἐν τοῖς ἑπομένοις ᾄσμασιν ἱστορούμενα θεωροῦνται ἑπομένως ὡς συμβάντα ἐν Λαμίᾳ. Εφ' ἅπαξ δὲ ὀφείλω νὰ δηλώσω ὅτι, ἐὰν πρὸς ταῖς ἱστορικαῖς σημειώσεσιν ἀναγκαῖον ἔκρινα νὰ προσθέσω καὶ διαλεκτικά τινα, οὐχὶ σχολαστικῆς ἐπιδείξεως χάριν ἦλθον εἰς τοιαύτας διατριβάς, ἀλλ' ἵνα, ἑρμηνεύων λέξεις καὶ φράσεις οὐχὶ συνήθεις παρὰ πᾶσι τοῖς Ἕλλησι, παράσχω ἀφορμὴν εἰς ἐρεύνας δυστυχῶς μεχρι τοῦδε παραμεληθείσας ἐπὶ βλάβῃ τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν γλώσσης, ἥτις ἀδιασπάστως συνδέεται μετὰ τῆς ἱστορίας τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων.

ᾌΣΜΑ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

«*Κοιμᾶται ἀκόμα ἡ 'Αρβανιτιά*» σ. 209.

Μετὰ τὴν ἐν Θερμοπύλαις μάχην ἐπανῆλθεν ὁ τουρκαλβανικὸς στρατὸς εἰς Λαμίαν (Ζητοῦνι), ὀλίγον ἀπέχουσαν ἐκεῖθεν· παρίστανται δὲ οἱ ἐχθροὶ διεσπαρμένοι καὶ ὑπνώττοντες κατὰ τοὺς ἐκτὸς τῆς πόλεως ἀγρούς.

«*Χιλιόχρονο ῥουπάκι*» σ. 210.

Ῥουπάκι εἶδος δρυός. Quercus robur. Ἐκ τῶν ὡραιοτέρων καὶ ῥωμαλεωτέρων τῆς μεγάλης ταύτης οἰκογενείας διακλαδώσεων. Ἡ κυρίως δρῦς καλεῖται δένδρον, ἴσως ὡς τὸ κατ' ἐξοχὴν φυτόν, καθὼς καὶ ἄλογον ὁ ἵππος. Ἡ δὲ μακροβιότης τοῦ ῥουπακιοῦ κατήντησε παροιμιώδης.

«*Φοβέριζε τὸν οὐρανὸ μὲ τἀγριομανητό του*» σ. 210.

Ἀγριομανῶ ὡς τὸ ὑλημανῶ τῶν ἀρχαίων εἰς δήλωσιν ὑπερβαλλούσης βλαστήσεως, ὅθεν καὶ τὸ· ὅταν αἱ σποραὶ ἀγριομανοῦν, θρέφουν τοῦ ἑαυτοῦ των. Σημειῶ δὲ τὴν φράσιν διὰ τὴν παράδοξον σύνταξιν τοῦ θρέφω μετὰ γενικῆς καὶ τὴν οὐχ ἧττον παράδοξον ἔννοιαν ὅτι τὰ ὑλημανοῦντα φυτὰ δὲν φέρουσι καρπὸν ὡς ἀναλισκομένης πάσης τῆς ζωτικῆς αὐτῶν οὐσίας εἰς διατρο-

φὴν τῶν φύλλων. Τοῦτο συμβαίνει συνήθως ὅταν ὁ σπόρος ῥίπτεται εἰς τόπους ἀρτίως καλλιεργηθέντας, ἀλλὰ ἐκ πολλοῦ μείναντας χέρσους. Ὑπάρχουσι δὲ καὶ ἄλλα ὁμοίως συντεθειμένα ῥήματα, ἐν οἷς τὸ δεύτερον τῆς συνθέσεως μέρος ἐπιτείνει τὴν σημασίαν τοῦ πρώτου.

«Οὔτε ἡ χολάτη ἡ κυκλαμιά» σ. 210.

Κυκλαμιά, κυκλαμινιά, περικλαμιά. Κυκλάμινος τῶν ἀρχαίων. Cyclamen europæum. Χαριέστατον ἄνθος, ἀναφυόμενον κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τοῦ φθινοπώρου. Τὰ φύλλα αὐτῆς ἔχουσι χρῶμα πράσινον βαθύ, μαρμαροειδές, ὅθεν καὶ τὸ ἐπίθετον χολάτη.

Ἡ ῥίζα φυματώδης, μελανὴ ἔξωθεν, ἐρυθροειδὴς ἔσωθεν. Οἱ ἁλιεῖς, ὅταν δὲν δύνανται ἄλλως νὰ ἑλκύσωσιν ἔξω τοῦ κατοικητηρίου του τὸν πολύποδα, προσαρμόζουσιν αὐτὴν εἰς μακρὸν κάλαμον καὶ εἰσάγουσιν εἰς τὴν κοίτην τοῦ ζῴου. Πρὸς τοιαύτην δοκιμασίαν οὐδ' ὁ ἰσχυρογνωμονέστερος πολύπους ἀντέχει, ἀλλ' ἐξέρχεται βιαίως καὶ τότε τιτρώσκεται διὰ τοῦ ἁλιευτικοῦ ὅπλου, ὅπερ καλεῖται διγόφι. Τὸ μηχάνημα τοῦτο ἐν τῇ φρασεολογίᾳ τῶν ἁλιέων λέγεται· βάλλω φωτιά, ἴσως διὰ τὴν βιαίαν ἐξόρμησιν τοῦ πολύποδος, ὥσπερ φεύγοντος τὸ πῦρ.

Οἱ χοῖροι λαιμάργως καταβιβρώσκουσι τὴν ῥίζαν, ὅθεν πολλάκις ἡ κυκλαμιὰ καλεῖται γουρουνοχόρτι.

«Ὀλόγυρά του σπλόνοι» σ. 210.

Σπλόνος, ὁ φλόμος τῶν ἀρχαίων. Verbascum thapsus. Καὶ διὰ τῆς ῥίζης τοῦ φυτοῦ τούτου δηλητηριάζοντες οἱ ἁλιεῖς τὰ θαλάσσια ὕδατα συλλαμβάνουσι τοὺς προστυγχάνοντας ἰχθύας. Τὸ ἄνθος αὐτοῦ κιτρινωπόν, οὐδεμίαν ἔχει γνωστὴν παρὰ τῷ λαῷ χρῆσιν. Ὑπάρχει καὶ ῥῆμα σπλονίζω εἰς δήλωσιν τῆς διὰ τοῦ φυτοῦ τούτου γε-

νομένης δηλητηριάσεως. Σπλονίζει δὲ καὶ σπλομανάει ἢ σπλονομανάει τὸ μάτι ταὐτὸν τῷ ἅλλεται ὁ ὀφθαλμός.

Γράφων περὶ τῶν φυτῶν τούτων ὀφείλω νὰ ἐκδηλώσω τὴν λύπην, ἣν αἰσθάνομαι βλέπων ὅλως παρημελημένην τὴν ἔρευναν, δι' ἧς ἤθελον συναχθῇ πολλὰ ὀνόματα ἱκανὰ νὰ διαφωτίσωσι τὴν ἀρχαίαν βοτανολογίαν καὶ νὰ προσθέσωσιν εἰς τὴν θεραπευτικὴν πλοῦτον οὐχὶ εὐκαταφρόνητον. Ἐκτὸς τῶν ἐν τῇ κοινοτάτῃ χρήσει ἀνάξια προσοχῆς δὲν εἶναι καὶ τὰ ἑπόμενα· Ἁγιαννίτης, ἁγιόκλημα, ἀγκλέουρας, ἀδεσκιασμός, ἀζώηρος, βλίτον, βοϊδόγλωσσος, γουργογιάννης, γριπάρι, ζόγγος, ζόχος, κορκόνδυλος, κρίτανον, κούλιανδρος, καπνίδι, λοβοδιά, λύκος, λάπατον, μελιός, νεροκράτης, ὀβρυά, πεντενεῦρι, περδικάκι, πρικάγγουρο, σκολῦμπρι, στεκοῦλι, σμέρνα, σαρκοθρέφτης, τριβόλι, φρᾶξος, φελίκι, φορδακοκῆλα, φλισκοῦνι, χύμελη, ἴλακας, σκορπίδι, σπάρτο, καταποδάκι, ἀλογουρά, ἀλωπουρά, παπύρι, λεύκα, πρισμάκι, λαγωγρίδα, ἀχάλι, αὖκος, σκορδαψός, χορτάρι τῆς Παναγίας καὶ μυρία ἄλλα ἢ ὅλως ἄγνωστα πρὸς ἐμὲ ἢ κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην μὴ παριστάμενα εἰς τὴν μνήμην μου.

Ὑπάρχουσιν εὐτυχῶς ἐν Ἑλλάδι δύο ἀξιόλογοι βοτανικοί, ὁ κύριος Θεόδωρος Ὀρφανίδης, ὅστις πρὸς τοῖς ἄλλοις διὰ τῆς ποιητικῆς του εὐφυΐας ἠδύνατο εὐστόχως νὰ διαδώσῃ γράφων μέγα μέρος τοῦ δημώδους τῶν φυτῶν ὀνοματολογίου, καὶ ὁ ἐκ Λευκάδος Πέτρος Βριόνης, ὅστις καὶ μεγάλας κατέβαλε προσπαθείας εἰς καταρτισμὸν τοῦ ἑλληνικοῦ βοτανολογίου καὶ πολλὰ τῆς Ἑλλάδος διέτρεξεν ὄρη, ἁδρῶς μισθοδοτούμενος ὑπὸ τοῦ ἐπιστήμονος βρετανοῦ κυρίου William Herbert, Deen of Manchester, ἀδελφοῦ τοῦ Κόμητος τῆς Κορνουάλης (1).

(1) Ὁ κύριος Herbert ἐδημοσίευσεν ἤδη κατὰ τὸ ἔτος 1845 ἐν Λονδίνῳ τὴν περιήγησιν τοῦ Βριόνου ἐπὶ τῶν ὀρέων τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος, ἐπιγράψας τὸ ἔραύτυῦ «Μονογραφίαν τῶν ἰριδοειδῶν». Δευτέραν ἄλλην περιοδείαν τοῦ Βριόνου ἐν Πελοποννήσῳ δὲν ἐπρόφθασεν ὁ σοφὸς Βρετανὸς νὰ δημοσιεύσῃ, καταληφθεὶς

Ἀλλ' ἐν ᾧ πάντες ἀγωνιῶσι προς εὕρεσιν τοῦ ἀρχαίου ὀνόματος ἢ τοῦ ἀντιστοιχοῦντος λατινικοῦ, ἂς ἀσχοληθῶσιν ἀπ' ἐναντίας ἰχνηλατοῦντες τὴν δημώδη κυριολεξίαν, ἰδίως δὲ τὴν χρῆσιν ἑκάστου φυτοῦ παρὰ τῷ λαῷ. Φρονῶ καὶ ἀδιστάκτως διαβεβαιῶ, ὁρμώμενος ἐκ τῆς μικρᾶς μου πείρας, ὅτι πολλὰ μυστήρια θέλουσιν ἀνακαλυφθῇ διὰ ταύτης τῆς ἐρεύνης καὶ θέλει προκύψῃ ὅτι σὺν τοῖς ἄλλοις ὁ ἑλληνικὸς λαὸς διατελεῖ εἰσέτι ὁ πιστὸς φύλαξ τῆς θεραπευτικῆς ἐπιστήμης τῶν ἀρχαίων προγόνων του.

Ἀποτεινόμενος δὲ πρὸς τὸν φίλον Βριόνην λέγω ὅτι, ἂν ποτε στέρξῃ τοιαύτην τινὰ ἀληθῶς ἐθνωφελῆ νὰ παράσχῃ ὑπηρεσίαν, θέλει ἀναμφιβόλως εὐεργετήσῃ τὴν δημοτικὴν ποίησιν καὶ ταὐτοχρόνως θέλει δώσῃ πλήρη καὶ δικαίαν ἱκανοποίησιν εἰς πάντα τὰ τρυφερὰ ἄνθη, ὅσα σκληρῶς συνέθλασαν καὶ κατεμάραναν οἱ πόδες τοῦ ἀρειμανίου Ὀμέρ, ὁμαίμονος συγγενοῦς αὐτοῦ καὶ καταγομένου ἐκ τῶν πάλαι δεσποσάντων τῆς Μουζακίας Παλαιολόγων.

«*Κ' ἔννοιωθε τὰ σαράκια*» σ. 210.

Σαράκι. Τὸ γνωστὸν ἔντομον, τὸ νύκτα καὶ ἡμέραν ἐργαζόμενον καὶ διὰ τῆς ἐπιμονῆς αὐτοῦ τρίβον ἀρχαῖα ξύλα ἢ ὀστᾶ. Πάντες βεβαίως γινώσκουσι τὸν μονότονον καὶ ἔρρυθμον τρυγμὸν τοῦ ζωϋφίου τούτου καὶ τὴν δυσάρεστον ἐντύπωσιν, ἣν προξενεῖ ἰδίως ἐν ὥρᾳ νυκτός. Σαράκι μεταφορικῶς: κρυφία θλῖψις, φθείρουσα ἠθικῶς τὸν ἄνθρωπον· Τὤχω σαράκι στὴν καρδιά.

«*Στὴν μαύρη τὴν κουφάλα του ἐμόνιαζε ἕνας γύφτος*» σ. 210.

Κουφάλα. Τὸ ἐκ παλαιότητος ἐν τῷ στελέχει δένδρου τινὸς κοί-

ὑπὸ αἰφνιδίου θανάτου. Ἐν ταύτῃ περιεγράφετο φυτόν τι ἐκ τῆς οἰκογενείας τῶν *κολχικῶν*, ὅπερ ὁ Herbert διενοεῖτο ν' ἀποκαλέσῃ *βριόνειον*, διατεινόμενος ὅτι πρώτην φορὰν ἀνεκαλύπτετο.

λωμα. Ἐμόνιασε ἐκ τοῦ μονιάζω, λεγομένου ἐπὶ θηρίων οἰκούντων ἐν φωλεοῖς. Ἐπὶ ἀνθρώπων δὲ ἀποσυρομένων ἐκ τοῦ κόσμου ὄχι μονιάζω, ἀλλὰ μονάζω.

«*Γέροντας, κακοτράχαλος*» σ. 210.

Κακοτράχαλος δὲν σημαίνει τὸν κακὸν ἢ σκληρὸν ἔχοντα τὸν τράχηλον, ἀλλὰ τὴν κατασκευὴν ὅλου τοῦ σώματος ἀθλίαν καὶ ῥαχιτικήν.

«*Παρασαρκίδα ἀφύσικη*» σ. 211.

Παρασαρκίδες ἢ παρασαρκώματα λέγονται καὶ αἱ τερατώδεις καὶ παρὰ φύσιν ἐξογκώσεις τοῦ φλοιοῦ παλαιῶν δένδρων.

«*Χταπόδι 'ς τὴ θαλάμη του, ποῦ πρόσμενε κυνῆγι*
Κι' ἀνήσυχο παράδερνε μὲ τοὺς ἀποκλαμούς του» σ. 211.

Χταπόδι, ὁ πολύπους.

Θαλάμη καὶ ἀθαλάμη. Εἶναι περίεργον ὅτι ἐν ᾧ ἡ δημοτικὴ γλῶσσα δὲν διετήρησε τὸ θάλαμος, ἐπὶ τῆς συνηθεστέρας χρήσεως διέσωσε τὸ θαλάμη, περιστείλασα ὅμως τὴν σημασίαν ἰδίως ἐπὶ τῆς κοίτης τοῦ πολύποδος.

Τοιαύτη τοῦ σημαινομένου περιστολὴ παρατηρεῖται καὶ ἐπ' ἄλλων λέξεων. Οὔτε λ. χ. ὁ ἁλιεὺς οὔτε τὸ ἁλιεύω διετήρησαν τὴν γενικὴν αὐτῶν σημασίαν. Ἀλλὰ τὸ ἁλιᾶς καὶ ἁλεύω ἢ ἁλιεύω περιωρίσθησαν εἰς δήλωσιν μόνον τῶν ἀσχολουμένων εἰς τὴν ἄγραν τοῦ πολύποδος, τῶν θαλασσίων ὀστράκων (ἅτινα ἐν παρόδῳ ὁ ποιητὴς λαὸς ἀποκαλεῖ ἀγνά), τῶν σπόγγων καὶ τῶν τοιούτων. Τούτων δὲ τῶν ἁλιέων τὸν ὁπλισμὸν ἀπαρτίζουσι μόνον ὁ πιννολόγος, ἡ ξύστρα, τὸ διγόφι καί τινα ἄλλα δευτερεύοντα καὶ ἐπουσιώδη. Τὰ δὲ

πλοιάρια αὐτῶν, οἱασδήποτε κατασκευῆς καὶ ἂν ἦνε καλοῦνται ἁλιάτικα.

Οἱ βραχίονες ἢ πόδες τοῦ πολύποδος λέγονται ἀποκλαμοί.

Πόσον θησαυρὸν λέξεων καὶ φράσεων ἠδύνατό τις νὰ συλλέξῃ ἐρευνῶν καὶ τοῦτο τὸ τμῆμα τοῦ δημώδους γλωσσολογικοῦ ἀρχειοφυλακίου, καὶ πόσον ἤθελε φανῇ ἀξία θαυμασμοῦ ἡ ἀκατανόητος διαφύλαξις τῆς πατρικῆς περιουσίας!

'Εντὸς τοῦ εὐτελοῦς καὶ πενιχροῦ μονοξύλου τοῦ ἕλληνος ἁλιέως ἤθελεν εὑρεθῇ ὁ πεζόβολος, ὁ γρίπος καὶ τὸ πεζογρίπι, ἡ ψάθα, τὰ καλαμωτά, τὸ καμάκι, ἡ πρυά (πυρά), ὁ ὁλκὸς ἢ βολκός, ἡ πόχα, ὁ δόλος, ἡ τονιά, τὰ φελούρια, ἡ συρτή. Καθὼς ἤθελεν εὑρεθῇ ἄθικτος καὶ ἀβλαβὴς ἐν τοῖς κόλποις τοῦ ἁλιευτικοῦ κοφίνου ὁ χᾶνος, ἡ πέρκα, ἡ χελοῦδα, ἡ δράκαινα, ἡ σμέρνα, ὁ ὀλφός, ὁ σαργός, τὸ μελανοῦρι, ὁ πιννοτήρας, ἡ μαρίδα, ὁ ὄρκυνας, ὁ κέφαλος, ὁ ἀχινιὸς ἢ ἀχινός, τὸ μύδι, ὁ προσφορίτης, ὁ κοχλιός, ἡ ῥιχτιά, τὸ μηλοκόπι, ὁ σπᾶρος, τὸ λαυράκι, ἡ ῥίνα, τὸ σαλάχι (οὗτινος τὸ κέντρον ἐπιζήτητον εἰς παρακέντησιν τοῦ φλέγμονος, ἐξ οὗ προσβάλλονται τὰ κτήνη), ἡ μουδιάστρα, ὁ σκῦλος, ἡ μαινίδα, ἡ φώκα, ἡ αἰθερίνα, ὁ δάχτυλος, ἡ σουλῆνα, τὸ σταυρίδι, ὁ κολιός, ὁ λεθρῖνος, ὁ μούρμουρας, ὁ ἀποτρόπαιος πόρφυρας καὶ πλῆθος ἄλλων λίαν περιέργων εἴτε ἕνεκα τῶν διαλεκτικῶν παραμορφώσεων, ἃς ὑπέστησαν, εἴτε ἕνεκεν τῆς ἐντελοῦς αὐτῶν διατηρήσεως.

'Εν γένει παρετήρησα ὅτι αἱ τάξεις, αἵτινες δὲν διεφθάρησαν ἐκ τῆς πρὸς τοὺς ξένους ἐπιμιξίας, ἀλλ' ἕνεκεν τοῦ βίου, ὃν διῆγον, ἔμειναν κεχωρισμέναι, διέσωσαν τὸν ἀρχαῖον πλοῦτον. Τοιαῦται λογίζονται κυρίως αἱ τάξεις τῶν ποιμένων, τῶν ἁλιέων, τῶν γεωργῶν, τῶν πολεμιστῶν. Πρέπει λοιπὸν ἐκεῖσε νὰ προσδράμῃ τις καὶ νὰ σταχυολογήσῃ πρὶν ἢ ἡ πλημμύρα τοῦ νέου πολιτισμοῦ εἰσβάλῃ μέχρι τῶν

κρυψώνων ἐκείνων καὶ παρασύρῃ καὶ πνίξῃ πᾶν ὅ,τι ἀνελπίστως καὶ θαυμασίως διεσώθη.

«Ξεραῖς παλαμονίδαις...» σ. 211.

Παλαμονίδα εἶδος σκληρᾶς ἀκάνθης. Ὄνωνις τῶν ἀρχαίων. Ononis spinosa.

«Χαρούμενο στ' ἁρπάγια του τὸν ἔχει τὸ σφαλάγγι» σ. 211.

Σφαλάγγι. Τὸ φαλάγγιον τῶν ἀρχαίων.

«Τὰ σερπετὰ μαυλίζει» σ. 211.

Τὸ μαυλίζω δὲν λαμβάνεται ἐνταῦθα ἐπὶ τῆς φαύλης σημασίας, ἣν εἶχε παρὰ τοῖς ἀρχαίοις. Κυρίως σημαίνει: κράζω δι' ἰδιαιτέρου τινὸς φθόγγου τὰ κατοικίδια πτηνὰ ἢ κτήνη. Τοιουτοτρόπως μαυλίζει τις ἢ μαυλᾷ τὰς ὄρνιθας, τὸν αἴλουρον, τὸν κύνα. Μαυλίζει τις καὶ τὸν γονὸν τῶν μελισσῶν, ὅπως τὸν ἐφελκύσῃ ἐντὸς τοῦ κοσκίνου, τοῦ παρασκευασθέντος πρότερον διὰ τοῦ μελισσοχόρτου. Ἕκαστον μαύλισμα τελεῖται δι' ἰδιαιτέρας φωνῆς. Μεταξὺ τῶν πολλῶν λίαν περίεργον ἐθεώρησα τὸ εἰς πρόσκλησιν τῶν ὀρνίθων ἀπειράκις ἐπαναλαμβανόμενον μονοσύλλαβον γύψ... γύψ... γύψ, ὡσανεὶ ἐπρόκειτο διὰ τῆς ἐκφωνήσεως τοῦ ὀνόματος ἐπιφόβου ὀρνέου νὰ βιάσῃ τις τὴν ἐπάνοδον αὐτῶν. Περιεργότερον δὲ τῶν ποιμένων, ὅταν, προπορευόμενοι τοῦ ποιμνίου, ἀδιαλείπτως καὶ βραδέως ἀναβοῶσιν ὄβς, ὄβς, ὄβς. Μὰ τὴν ἀλήθειαν, ὅταν τοὺς ἀκούῃ τις πιστεύει ὅτι ψιττακίζουσι τὸ ἀρχαῖον ὄϊς, ὅθεν πασιφανῶς καὶ τὸ τῶν Λατίνων ovis.

«Χιλιάδες ἦρθανε μὲ μιᾶς τριγύρω στὸ Θανάση
Ψυχαῖς μεγαλοδύναμαις ἀπὸ τὸν ἄλλον κόσμο» σ. 211.

Αἱ ἀναγκαῖαι ἱστορικαὶ σημειώσεις πρὸς κατάληψιν τῶν ἑπομένων στίχων ἐκτίθενται καθ' ἣν τάξιν μνημονεύονται ἐν τῷ κειμένῳ τὰ ὀνόματα τῶν τεθνεώτων ἡρώων καὶ οὐχὶ καθ' ἣν ἀπαιτεῖ ἡ ὅλως ἀσήμαντος καὶ οὐχὶ βεβαίως ἐξηκριβωμένη διαφορὰ τῆς χρονολογίας.

ΦΙΛΟΘΕΟΣ ΧΑΡΙΤΟΠΟΥΛΟΣ, ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΑΔΕΛΦΟΣ ΑΥΤΟΥ ΚΑΙ ΚΟΥΡΜΑΣ. Εἰς τοὺς μεγάλους καὶ δεινοὺς περισπασμούς, οἵτινες διετάραξαν τὴν ἑλληνικὴν φυλὴν κατὰ τὴν μακρὰν καὶ ζοφώδη νύκτα τῆς δουλείας, εὐλόγως καταλογίζεται καὶ ὁ ἐπὶ τριάκοντα ὅλα ἔτη διαρκέσας πρὸς ἀνάκτησιν τῆς ἐθνικῆς αὐτονομίας, ἀπὸ τοῦ 1648 μέχρι τοῦ ἔτους 1715.

Δὲν προτίθεμαι βεβαίως νὰ διεξέλθω πάντα τὰ αἱματηρὰ ἐπεισόδια, δι' ὧν ἐβάφησαν αἱ σελίδες τῆς ἱστορίας ἐκείνης. Ὁ κύριος Κωνσταντῖνος Σάθας, ἐν συντόμῳ περιγράψας τὴν ἐπανάστασιν τοῦ ΙΖ' αἰῶνος καὶ διανοούμενος νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὸ θέμα τοῦτο, δὲν ἤθελεν ἀνεχθῇ ἀλλοτρίαν ἐπέμβασιν. Ἀλλὰ χάριν διασαφήσεως τῶν ἐν τῷ ποιήματι μνημονευομένων ἐπιτραπήτω μοι νὰ ἀρυσθῶ ἐκ τοῦ πονήματός του τὰς εἰδήσεις, δι' ὧν μᾶλλον εὐκατάληπτος ἀποβαίνει ἡ ὀπτασία τοῦ Διάκου.

Τότε, ὡς καὶ ὕστερον, ὁ ἀνώτατος τῆς ὀρθοδόξου ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας Κλῆρος πρῶτος ἀνεπέτασε τὴν σημαίαν τῆς ἐλευθερίας. Ὅθεν, ἐν ᾧ τῇ ἀρωγῇ τῶν ἡμετέρων ἐξήλαυνεν ὁ Μαυροκηνὸς τοὺς Ὀθωμανοὺς τῆς Πελοποννήσου, οἱ ἐπίσκοποι Φιλόθεος ὁ Σαλώνων, Ἱερόθεος ὁ Θηβῶν, Μακάριος ὁ Λαρίσσης, Ἰάκωβος ὁ Ἀθηνῶν, καὶ Ἀμβρόσιος ὁ Εὐβοίας ὑπεκίνουν καὶ ὑπεστήριζον ἐν τῇ ἀνατολικῇ Ἑλλάδι τὴν ἐπανάστασιν. Καταβὰς ἐκ τῶν ὀρέων τῆς Δωρίδος ὁ ἁρματωλὸς Κούρμας ἐπέπεσε κατὰ τοῦ Λοιδορικίου καὶ κατέστρεψε τοὺς

ἐκεῖσε ἐπιδημοῦντας Τούρκους. Ὁ δὲ Φιλόθεος ἐπὶ κεφαλῆς τῶν ἐπαναστατῶν τροπαιοῦχος ἐξέβαλε τοὺς ἐν τῇ Παρνασσίδι.

Μετ' οὐ πολὺ συνασπισθέντες οἱ ἐχθροὶ ἐπανῆλθον μετὰ πολυαρίθμου στρατοῦ, καὶ οἱ μὲν Βενετοὶ προδώσαντες τὴν ἐπανάστασιν ἐγκατέλιπον τοὺς ἡμετέρους, οἱ δὲ ἀρχηγοὶ αὐτῆς ἀπηξίωσαν νὰ καταθέσωσι τὰ ὅπλα καὶ οἱ πλεῖστοι ἀπέθανον μαχόμενοι ὑπὲρ τῆς φίλης πατρίδος.

Τοιουτοτρόπως ἔν τινι συμπλοκῇ ἔπεσεν ὁ Κούρμας, θανατηφόρως δὲ πληγεὶς καὶ ὁ Φιλόθεος παρέδωκε τῷ Θεῷ τὴν ἀκαταδάμαστον καὶ γενναίαν ψυχήν. Ἡ ὡς ἐκ θαύματος διασωθεῖσα διαθήκη τοῦ αὐταδέλφου αὐτοῦ Δημητρίου Χαριτοπούλου, περιουσία ἀνεκτίμητος καὶ πολιτικὸν εὐαγγέλιον, περιέχον ἐν τῇ ἁπλοϊκωτέρᾳ αὐτοῦ διατυπώσει τὸ σύμβολον τῆς ἐθνικῆς πίστεως, μαρτυρεῖ περὶ πάντων τούτων. Ἀσμένως δέ, καίτοι δημοσιευθεῖσαν, καταχωρίζω ἐνθάδε, ἀΐδιον μὲν τοῦ διαθέτου μνημόσυνον, καλὸν δὲ παράδειγμα πρὸς ἡμᾶς, ἀπαραίτητον ἔχοντας ἀνάγκην τοιαύτης διδασκαλίας, κόσμον δὲ τοῦ βιβλιαρίου μου τούτου.

Συγχρόνως ἐπὶ τῶν ὀρέων τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος ἠγείροντο κεραυνοβόλοι οἱ ἁρματωλοὶ Ἀγγελῆς Σουμήλας, ἐπονομαζόμενος Βλάχος, Χρῆστος Βαλαωρίτης ὁ ἡμέτερος γενάρχης μετὰ τοῦ μονογενοῦς αὐτοῦ υἱοῦ Μόσχου, ὁ Πᾶνος Μεϊντάνης, τὸ Μικρὸ Χορμόπουλο καὶ ὁ Σπαθόγιαννος.

Ὅταν ἐπανέρχεταί τις διὰ τῆς διανοίας εἰς τοὺς χρόνους ἐκείνους, ἐξίσταται καὶ θαυμάζει πῶς καὶ διὰ τίνων μέσων οἱ γενναῖοι ἡμῶν προπάτορες ἐδυνήθησαν ν' ἀντιταχθῶσι μόνοι πρὸς τηλικαύτην τῶν ἐχθρῶν δύναμιν. Ἐκ τοῦ δουκικοῦ διατάγματος, δι' οὗ ὁ Σουμήλας, προσφυγὼν εἰς Λευκάδα μετὰ τοῦ Χρήστου καὶ Μόσχου τῶν Βαλαωριτῶν, εἰς ἀμοιβὴν τῶν θυσιῶν καὶ τῶν ἀγώνων του ἀπήλαυσε τὸν χρυσοῦν τοῦ Ἁγίου Μάρκου σταυρόν, προκύπτει ὅτι ὁ ἀθλητὴς οὗτος, ἰδίαις δαπάναις καθ' ὅλην τοῦ πολέμου τὴν διάρκειαν διετή-

ρησε σῶμα ἐκ χιλίων καὶ ἐπέκεινα μαχητῶν, διατρέχων ἐφ' ὅλην εἰκοσαετίαν Στερεὰν καὶ Πελοπόννησον καὶ καταπλήττων ἁπανταχοῦ τοὺς πολεμίους. Εἷς ἀδελφὸς αὐτοῦ καὶ εἷς πρωτεξάδελφος ἐθανατώθησαν ἐν ταῖς ἐκδρομαῖς ἐκείναις, ἠκρωτηριάσθη δὲ καὶ ὁ Μόσχος Βαλαωρίτης κατὰ τὴν ἐν Καβοράκλι μάχην τὸν ἀριστερὸν βραχίονα, ἐφ' οὗ καὶ τεθειμένον ὕστερον προσήγαγε πρὸς τὸν τότε διοικητὴν ὑπόμνημα τῶν ὑπηρεσιῶν αὐτοῦ.

Οὔτε τοῦ Σουμήλα οὔτε τῶν Βαλαωριτῶν τὰ ὀνόματα, ἀνέκαθεν ἀδιασπάστως συνδεδεμένα διά τε τῶν δεσμῶν τῆς συγγενείας καὶ τοῦ ὑπὲρ πατρίδος χυθέντος αἵματος, ἠθέλησα νὰ μνημονεύσω ἁπτόμενος τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἵνα μή τις μοὶ προστρίψῃ μῶμον ὡς δῆθεν ἐκ προθέσεως περιαυτολογοῦντι. Οὐχ ἧττον ὁμολογῶ ὅτι πολλάκις μοὶ ἐπῆλθε τοιοῦτος φιλοτιμίας πειρασμός.

Ὁ Σουμήλας, ἀπολαβὼν παρὰ τῆς βενετικῆς Δημοκρατίας πολλὰ κτήματα, κατῴκησεν ἐν Λευκάδι, ἔνθα καὶ κατέλυσε τὸν βίον, διατηρήσας μέχρι τέλους πολλὴν ἐν τῇ νήσῳ βαρύτητα, προελθοῦσαν μάλιστα ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε οἱ ὁπωσδήποτε καὶ ὑπ' αὐτῆς τῆς 'Αρχῆς διωκόμενοι ἐσώζοντο εἰσελθόντες ἅπαξ εἰς τὴν οἰκίαν αὐτοῦ. 'Εντεῦθεν καὶ τὸ δημῶδες· 'Επιάστηκε ἀπὸ τὸ χαλκᾶ τοῦ καπετὰν 'Αγγέλη. 'Εν Σιβίστᾳ, κωμοπόλει τοῦ ἐν Αἰτωλίᾳ δήμου Μακρυνίας, διεσώθησαν οἱ πέντε πρῶτοι στίχοι δημοτικοῦ ᾄσματος ἀναγομένου βεβαίως εἰς τὴν ἡρωϊκὴν ἐκείνην ἐποχήν, ἐν ᾧ μνημονεύονται τὰ ὀνόματα τοῦ 'Αγγέλη Σουμήλα καὶ Χρήστου Βαλαωρίτου.

ΑΓΓΕΛΛΗΣ ΣΟΥΜΗΛΑΣ ΒΛΑΧΟΣ ΚΑΙ ΧΡΗΣΤΟΣ ΒΑΛΑΩΡΑΣ

Σὰν τί μεγάλη καταχνιὰ στὴ Σίβιστα στὴ ῥάχη;
Ὁ Βλαχαγγέλης πολεμᾷ κι' ὁ Χρῆστος Βαλαώρας.
Δὲν εἶναι μιά, δὲν εἶναι δυό, δὲν εἶνε τρεῖς ἢ δέκα,
Μόν' εἶν' χιλιάδες δεκατρεῖς, χιλιάδες δεκαπέντε,
Τζαφέρμπεης ἐχούγιαξε, κι' ὁ 'Αγγέλης πηλογιέται...

Οἱ Βαλαωρῖται, ἀφ' οὗ ἐπί τινα χρόνον ἐτήρησαν διὰ τῶν ὅπλων τὸ ἁρματωλίκιον τοῦ Βάλτου, λαβόντες ἐπίσης γαίας εἰς ἀμοιβὴν τῆς καταστραφείσης περιουσίας, προσέφυγον καὶ οὗτοι εἰς Λευκάδα, ὅπου καὶ διέμειναν, ὁ δὲ οἰκογενειακὸς αὐτῶν τάφος ὑπάρχει ἐν τῷ ναῷ τοῦ Σωτῆρος.

Ὁ Μόσχος Βαλαωρίτης μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς ἐπαναστάσεως εἶχε περιέλθῃ εἰς ἐσχάτην πενίαν· σώζεται δὲ παρ' ἡμῖν ἐπιστολὴ αὐτοῦ ἰδιόγραφος πρὸς τοὺς ἐν τῇ Στερεᾷ φίλους (αἰτήσαντας ὡς φαίνεται, χρηματικήν τινα παρ' αὐτοῦ βοήθειαν), ἐν ᾗ διαβεβαιοῖ ὅτι οὐδὲν ἕτερον ὑπελείπετο πλέον αὐτῷ εἰμὴ τὰ ὅπλα.

Τὸ ξίφος τοῦ Σουμήλα, περίδοξον καὶ πολύτιμον, κατακτηθὲν ἐν πολέμῳ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ 'Αγγέλη, ἰδίαις χερσὶ φονεύσαντος πασᾶν τινα, διετηρήθη ἐν τῇ οἰκογενείᾳ μέχρις οὗ 'Αλβανός τις διάσημος (ὁ Βελῆ Γκέκας νομίζω ἢ ὁ Βεκὴρ Ζουγαδοῦρος) ἠγόρασεν αὐτὸ καὶ ἀπέστειλε δῶρον πρὸς τὸν 'Αλῆ πασᾶν. 'Ενομίζετο δὲ ὅτι τὸ ξίφος τοῦτο εἶχε πρὸς τοῖς ἄλλοις τὴν δύναμιν νὰ διαλύῃ τὰς ἐπιδέσεις καὶ νὰ οὐδετερόνῃ τὴν ἐνέργειαν τῶν πονηρῶν πνευμάτων.

Ὁ Πάνος Μεϊντάνης, τὸ Μικρὸ Χορμόπουλο καὶ ὁ Σπαθόγιαννης ἔπεσαν ἐν πολέμῳ.

Πρὸς ἐπιβεβαίωσιν δὲ ὅσων προηγουμένως ἐῤῥέθησαν περὶ Μόσχου Βαλαωρίτου καὶ πρὸς διάψευσιν τῶν λοιδοριῶν, ἃς μετὰ ἰδιαζούσης χαριτολογίας καὶ ἀληθῶς ἀξιοθαυμάστου ἱστορικῆς ἀκριβείας ἐξετόξευεν ἄλλοτε κατὰ τῆς Ἑλλάδος, ἰδίως δὲ κατά τινων ἐκ τῶν σημαντικωτέρων τῆς Ἑπτανήσου οἰκογενειῶν ὁ βρετανὸς Whyte Jervis, ἐν αἷς περιλαμβάνει καὶ τὴν ἡμετέραν, ἀποδίδων αὐταῖς ξενικὴν καταγωγήν, παραθέτομεν ἐνθάδε τὰ δύο δουκικὰ διατάγματα, δι' ὧν ἀνεγνωρίσθησαν αἱ πολεμικαὶ αὐτοῦ ὑπηρεσίαι, πρὸς δὲ καί τινα ἀποσπάσματα ἐκ τοῦ πρὸς τὴν βενετικὴν Γερουσίαν ὑπομνήματος αὐτοῦ καὶ τῆς ἐκθέσεως τοῦ τότε διοικητοῦ, συνιστῶντος θερμῶς τὴν παρα-

δοχὴν τῶν αἰτήσεων τοῦ πενομένου ἁρματωλοῦ καὶ ἐπικαλουμένου ὑπὲρ αὐτοῦ τὴν μεγολοδωρίαν τῆς Κυβερνήσεως (¹).

Ἐπισυνάπτομεν πρὸς τούτοις καὶ ἕτερον δίπλωμα, δι' οὗ ὁ Ἀνδρέας Πισάνης, βενετὸς ναύαρχος, μαρτυρεῖ περὶ τῆς ἀνδρείας, ἣν ὁ Γεώργιος Βαλαωρίτης, υἱὸς τοῦ Μόσχου, ἔδειξεν ὡς ἐθελοντὴς κατὰ τὴν αἱματηρὰν πρὸς τοὺς Ὀθωμανοὺς ναυμαχίαν ἐν τῷ Κερκυραϊκῷ πορθμῷ τῇ 8 Ἰουλίου 1716. Αὐτὸς οὗτος διεκρίθη καὶ κατὰ τὴν ἐκπόρθησιν τῆς Βονίτσης, ὡς προκύπτει ἐκ τοῦ ὑπομνήματος, δι' οὗ ὁ Πισάνης ἐξαιτεῖται παρὰ τῆς Δημοκρατίας δωρεὰν κτημάτων εἰς ἀμοιβὴν τῶν ὑπηρεσιῶν αὐτοῦ.

Alivisius Mocenigo, Dei gratia, Dux Venetiæ, Nob^mi et Sap^mi Viri Johanni Pizzamano, Proved^re. Nostro straordinario

Sopra l' instanzia che troverete unita con l' informazione di essa del prov. del' isola, dei cap^ni Mosco di Cristo dalle terre di Luro ed Apostoli Anifandi, dal territorio di Comboti sotto l' Arta, che si sono nella guerra accorsa segnalati contro Turchi, siamo persuasi d' esprimervi, che confermandosegli le case a loro spese fabricate nelle quali sono al presente le famiglie d' essi collocate nel Borgo di cotesta Piazza e nella terra di Lefcada abbiasi poi con le solite annuali cor-

(¹) The Ionian Islands during the present century by captain Whyte Jervis M. P. 1863. London. Σελὶς 115.

«Travellers tell us that, as late as the sixteenth century Athens was but a castle with a small village; and that Sparta divided by two tribes of the Slavi, the Ezeriti and the Milingi, had not only lost her ancient name but it was impossible to recognize the site on which she had stood of old».

«As to the Ionian Islands for hundreds of years they have had no connection with Greece. The Volterra's and Solomos 's of Zante, the Loverdos 's, Metaxa's, Tipaldo's and Focca's of Cephalonia, the Zambelli and *Valaoriti* of Santa Maura, the Bulgari, Dandolo's of Corfu are all of Italian origin.

risponsioni in cassa Publica ad assegnarli tanti de' terreni inculti già di ragione de' Turchi che possano coltivati rendergli quaranta in cinquanta Reali per cadaunno all' anno cosi trovandosi proprio e conveniente verso la loro fede e distinte benemerenze.

Alivisius Mocenigo, Dei gratia, Dux Venetiæ Nob^{mi} et Sap^{mi} Viri Johanni Pizzamano.

Concorsi con le antecedenti Ducali de dì 24 Settembre ad assegnare in retribuzione de' servizii resi alla Signoria Nostra dal capitano Cristo Mosco ed altro suo compagno, terreni inculti in quella quantità che poi coltivati possano rendere per cadaunno quaranta in cinquanta Reali all' anno. Hora esprimentosi il capitano Mosco sudetto riuscirgli impossibile per trovarsi privo di un braccio perduto in battaglia *Cavoracli* per la sua povertà farli coltivare vi diciamo che per questo straordinario e combatibile caso habbiate ad assegnarli di questi coltivati per la rendita annuale predetta di quaranta in cinquanta Reali non che però si levino ad altri che ne fossero legalmente al possesso, cosi trovando proprio e conveniente.

Ἐκ τοῦ ὑπομνήματος, ὅπερ πρὸς τὴν βενετικὴν Γερουσίαν ὑπέβαλεν ὁ Μόσχος Βαλαωρίτης.

(παραλείπονται)

Ἀναλαβόντες μετὰ τῆς ἡμετέρας πολυαρίθμου στρατιωτικῆς ἀκολουθίας τὴν περιφρούρησιν τῶν χριστιανῶν κατοίκων τῆς τε Λευκάδος καὶ Πρεβέζης καὶ δι' ἐπισήμων διπλωμάτων τῶν ὑμετέρων ἀντιπροσώπων ἀναγνωρισθέντες Ἀρματωλομπασίδες, τουτέστι

πρόμαχοι τῆς ζωῆς καὶ τῆς περιουσίας τῶν ὑπηκόων ὑμῶν, ἀνεδείχθημεν ἄξιοι τῆς ὑμετέρας ἐμπιστοσύνης καὶ παρέσχομεν ἀναντίρρητα τεκμήρια πίστεως, ἰδίως δὲ ὅτε ἀνετέθη ἡμῖν ἡ εἴσπραξις τῶν δημοσίων προσόδων καὶ ὅτε συνεχῶς συμπλεκόμενοι πρὸς τοὺς Ὀθωμανούς, συνελαμβάνομεν καὶ παρεδίδομεν στρατιώτας λιποτάκτας δραπετεύοντας ἐκ τῶν φρουρίων καὶ συνασπιζομένους μετὰ τῶν ἐχθρῶν.

Ἕκαστος ἡμῶν εἶδεν ἀποσφαζομένους ὑπὸ τῶν βαρβάρων ἀδελφοὺς καὶ συγγενεῖς. Ἀλλ' ἐγὼ ὁ ὁπλαρχηγὸς Μόσχος μετὰ πολυχρονίους αἱματηρὰς θυσίας ἀπώλεσα μαχόμενος καὶ τὸν ἀριστερὸν βραχίονα· ἀφ οὗ ὅμως πολεμῶν ηὐτήχησα πρῶτον ν' ἁρπάσω ἐκ τῶν χειρῶν τοῦ ἐχθροῦ τοὺς ἐν δουλείᾳ συρομένους χριστιανοὺς αἰχμαλώτους καὶ νὰ τρέψω εἰς φυγὴν καὶ νὰ ἐξοντώσω τὴν στρατιὰν τῶν ἀλλοφύλων, ὡς ἐναργῶς προκύπτει ἐκ τῶν παρ' ἡμῖν ἐνδεικτικῶν, δι' ὧν οἱ ὑμέτεροι στρατηγοὶ περὶ πάντων τούτων μαρτυροῦσιν.

Ἐκ τῆς ἐκθέσεως, δι' ἧς ὁ προβλεπτὴς Κοῤῥὲρ συνιστᾷ τὴν παραδοχὴν τῶν αἰτήσεων τοῦ ὁπλαρχηγοῦ Μόσχου Βαλαωρίτου.

(παραλείπονται)

Οἱ προμνησθέντες ὁπλαρχηγοί, ἀφ' οὗ ἀπέλιπον τὴν ὀθωμανικὴν χώραν, ἔλαβον μετὰ τῆς πολυαρίθμου ἀκολουθίας τῶν ἁρματωλῶν των ὑπηρεσίαν ὑπὸ τὴν βενετικὴν σημαίαν, καὶ μεγάλη προῆλθεν ὠφέλεια ἐκ τῆς ὑποστηρίξεως ταύτης κατὰ τὴν μακρὰν διάρκειαν τοῦ πολέμου. Πρὸς πολλοὺς δὲ ἐξ αὐτῶν διεπιστεύθημεν τὴν ἀσφάλειαν τῶν ἐν τῷ Ξηρομέρῳ ἡμετέρων ἐπαρχιῶν, ἃς καὶ ἔσωσαν διὰ τοῦ ἰδίου αἵματος καὶ τῆς θυσίας τῶν ἀδελφῶν ἀπὸ τῶν ἀδιαλείπτων ἐχθρικῶν ἐπιδρομῶν.

Οὔτε ἤθελόν ποτε ἐξασφαλισθῇ ἄνευ τῆς ἀρωγῆς τῶν ὅπλων των αἱ πολυάριθμοι οἰκογένειαι, αἵτινες προσέφυγον εἰς τὰ προάστεια τῆς Λευκάδος καὶ τῆς Πρεβέζης. Ὅτε δὲ δι' αἰφνιδίων νυκτερινῶν ἐπιθέσεων ἐπετύγχανον ἐνίοτε οἱ ἐχθροὶ ν' ἁρπάσωσι χριστιανοὺς αἰχμαλώτους καὶ κτήνη ἐν τοῖς ἀγροῖς βόσκοντα, οἱ ὁπλαρχηγοὶ οὗτοι, ἅμα τῇ ἐκπυρσοκροτήσει τοῦ πρώτου τηλεβόλου τῶν φρουρίων, ἐν ἀκαρεῖ συνησπίζοντο καὶ μετὰ ταχύτητος ἀπαραδειγματίστου, προλαμβάνοντες τοὺς 'Οθωμανούς, ἐνέδρευον ἐν σκοτειναῖς κρύπταις καὶ ἐπιπίπτοντες κατέσφαζαν αὐτοὺς ἀνηλεῶς, διέσωζαν τὰ λάφυρα καὶ ἀπέδιδον πρὸς τοὺς ἀθλίους αἰχμαλώτους τὴν προτέραν ἐλευθερίαν (facevano d' essi sanguinosa stragge, ricuperavano le depredate spoglie, et armenti, ridonando a' miserabili schiavi la pristina libertà).

NOI ANDREA PISANI

DELLA SERENISSIMA REPUBLICA DI VENEZIA

Capitan General.

Imbarcatosi Giorgachi Valagoriti sopra la publica nave, *Terror,* in qualità di volontario ha nell' occasione del combatimento seguito li 8 Luglio passato nell canal di Corfù, dato prove del suo coragio e fede come viene comprobato dalle attestazioni dell' Illustrissimo Proveditor Correr, gradendo noi le dimostrazioni benemerite del medesimo lo accompagniamo con le presenti a ciò li facino scorta al conseguimento delle publiche grazie.

Galera Cap^nia Generale, li 25 Novembre 1716 s. n.

PORTO CLIMENO

ΔΙΑΘΗΚΗ

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΧΑΡΙΤΟΠΟΥΛΟΥ

Ἐφτά Ἁλωναρίου 1708 εἰς χωρίο Ζακύνθου Καταστάρι.

Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν.

Ἐδῶ κάνω κατάγραμμα τῆς δυστυχισμένης φαμίλιας μας, ποῦ καταγόμαστε σκλιτάδα καὶ σκλιτάδα ἀπὸ τὴ Ῥούμελη καὶ ἤρθαμε σὲ τοῦτο τὸ νησὶ τῆς Ζακύνθου ἀπὸ κατατρεμμὸ καὶ ὄχι ἀπὸ ἄλλο.

Ὁ πατέρας μας, ποῦ ν' ἁγιάσουν τὰ κόκκαλά του, ἐλέγονταν Γιάννης καὶ ἦτον ἀπὸ τὴν χώραν Ἁγιθυμιά, καὶ ἡ μάνα μας, ποῦ ὁ Θεὸς νὰ τὴ σχωράῃ, Σαλωνίτισσα, καὶ ἐλέγονταν Βιολέτα. Γεννηθήκαμε τέσσαρα ἀδέρφια. Ὁ μεγαλείτερος ἐλέγονταν Φιλόθεος καὶ εἶναι ὁ Δεσπότης, ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ, ποῦ νὰ ἔχω τὴν ἁγίαν του εὐχὴ ἐγὼ καὶ πᾶς ἄλλος Χριστιανός, ἀγκαλὰ καὶ ἀπεθαμμένος Ὕστερα ἔρχομαι 'ς τὴν ἀράδα ἐγὼ καὶ ἡ ἀδερφή μου Μάρω καὶ τὸ ἀδέρφι μου ὁ Γηώργης. Καὶ ὁ πατέρας μου πέθανε χρόνωνε ὀγδοῆντα μὲ θάνατο χριστιανικό, σὰν καλὸς Χριστιανὸς ὁποῦ ἦτανε, κάνοντας ψυχικά, καὶ ποτὲ 'ς τὸ ζῦγι μὴν ἀγελῶντας, καὶ ἀξιώθηκε νὰ τὸν ἐβγάλῃ ὁ Φιλόθεος ὁ Δεσπότης, ποῦ τοῦ ἔδωκε καὶ τὴν ἁγίαν του εὐχή. Καὶ ἡ μάνα μας πέθανε ἀπὸ τὴ λοιμική, ποῦ μᾶς ἠφέρανε οἱ Βενετσιάνοι καὶ πολὺς κόσμος ἐχάθηκε, χρόνωνε ἑξῆντα τρία.

Ὁ Φιλόθεος εἶχε γραμματαλλαγὴ μὲ τοὺς Βενετσιάνους, νὰ τὸ βα-

ρέσουνε λευθερόνοντας τὸ σκλαβωμένο Γένος μας καὶ ἀγροικόταν μὲ τοὺς καπεταναίους καὶ δεσποτάδες τῆς Ῥούμελης Κατὰ καιρό, ποῦ κατέβηκε ἡ ἀρμάδα 'ς τὰ νησιά, οὔλη ἡ Ῥούμελη ἐδούλεψε σπαθί, καὶ ἐκλάδεψαν πᾶσα ψυχὴ ἀλλόπιστων 'Αγαρηνῶν. Τότε ἦτονε καπετάνιος Σάλωνα καὶ Λοιδορίκι ὁ καπετὰν Κούρμας καὶ μὲ πεντακοσίους ἁρματωλοὺς ἐπῆρε Σάλωνα, Λοιδορίκι καὶ Ἔπαχτο, καὶ περίττο ἀπὸ δυὸ χιλιάδες Τουρκῶν ἔσφαξαν.

Ὕστερα σὲ λίγο μᾶς ἦρθε ἡ λοιμικὴ καὶ πολὺς κόσμος ἐχάθη. Τότε καὶ ἡ μάνα μας ἡ μακαρίτισσα, ὁ Θεὸς νὰ τὴν σχωράῃ, πέθανε, καὶ ἡ ἀδερφή μου Μάρω χρονῶν εἴκοσι ὀκτώ.

Σἄμπως ἦρθαν οἱ Τοῦρκοι, οἱ Βενετσιάνοι ἐμπῆκαν 'ς τὰ κάτεργα καὶ ἀφῆσαν ἐμᾶς τοὺς δύστυχους. Καὶ ὁ καπετὰν Κούρμας μὲ τετρακόσους ἐβγῆκε καὶ τοὺς ἐτσάκισε σὲ τέσσεραις πάνταις. Ἦρθε καὶ ὁ Φιλόθεος, ποῦ ὁ καπετὰν γκενεράλες τὸν εἶχε μαζί του, γιατὶ εἶχε ὑπόληψι καὶ στίμα καὶ ἀκουόνταν ἀπ' ὅλους τοὺς Ῥουμελιώταις, καὶ ἐκάμαν μὲ τὸν καπετὰν Κούρμα βουλὴ νὰ πάρουνε καὶ τὸ Ζητοῦνι. Μὰ δὲ μπόρεσαν, γιατὶ ἐκλείστηκαν ὀχτὼ πασάδες, καὶ ἔκαψαν καὶ τὴ Φήβα, ἐχτυπῆσαν καὶ τὸ ὀρδὶ τοῦ Τούρκου κοντὰ στὸ Πατρατζίκι, καὶ τὸ Ταλάντι ἐπῆραν καὶ ὁ Κούρμας λαβώθηκε. Ἦρθε ὁ Λιμπεράκης νὰ πάρῃ τὸ Σάλωνα, μὰ ὁ Κούρμας τὸν πῆγε τοῦ κυνηγιοῦ 'ς τὸ Καρπενῆσι καὶ σὲ τρίχα νὰ τόνε πιάσῃ καὶ ὀλοζώντανο. Ὁ δεσπότης ὁ Φιλόθεος ἐβαρέθη στὸ λαιμό, στὸν πόλεμο, καὶ σὲ δέκα μέραις ἐπρίστηκε καὶ πέθανε καὶ ὁ Κούρμας ἐσκοτώθη.

Ἦρθαν οἱ Τοῦρκοι καὶ ἐδιῶξαν τοὺς Βενετσιάνους καὶ ἐγὼ μὲ ἄλλους πολλοὺς ἀγκαλὰ καὶ μᾶς ἐτάξαν οἱ Τοῦρκοι μὲ ὅρκο νὰ μὴ μᾶς πειράξουν, ἔφυγα μὲ τὸ ἀδέρφι μου τὸ Γηώργη καὶ μὲ κάτεργο τοῦ καπετὰν Στάθη Βλαστοῦ ἦλθα σὲ τοῦτο τὸ νησὶ τῆς Ζακύνθου,

Σὰν ἀληθινὸς Χριστιανὸς χρήζοντας νὰ ἦμαι ἕτοιμος σὲ πᾶσα ὥρα καὶ στιγμὴ νὰ παρουσιαστῶ εἰς τὸ τρομερὸ καὶ φρικτὸ τοῦ Θεοῦ κριτήριον, ἐρεγολάρησα τὰ πράγματά μου. Καὶ πρῶτο συχωράω

πᾶσα ἄνθρωπο ποῦ μὲ ἔβλαψε καὶ ζητάω ἀπ' οὖλα τ' ἀδέρφια μου τοὺς Χριστιανοὺς συγχώρεσι σὲ ὅ,τι τοὺς ἐπίκρανα καὶ τοὺς ἐζημίωσα. 'Αφίνω τὸ τίποτές μου εἰς τὸ ἀδέρφι μου τὸ Γηώργη καὶ θέλω νὰ μὲ θάψη χωρὶς κάμμία ἐξόδευσι καὶ κοσμοπομπή. Νὰ μοῦ ἀφήση μονάχα τὸ βρακὶ καὶ τὸ μαῦρο ποκάμισο καὶ τίποτας ἄλλο, καὶ νὰ μὲ ῥίξη 'ς ἕνα ταφί. Καὶ ἂν δώση ὁ πανάγαθος καὶ πανοικτίρμονας Θεὸς καὶ καπιτάρη νὰ ἐλευθερωθῇ τὸ δυστυχισμένο Γένος μας ἀπὸ τὸν τρομερὸ καὶ ἀντίχριστο καὶ ἀνελεήμονα 'Αγαρηνόν, νὰ ξεθάψη τὰ κόκκαλά μου, καὶ τὰ κόκκαλα τοῦ μακαρίτου ἀδερφοῦ μου Φιλόθεου, ποῦ τὰ ἔχω κρυμμένα σὲ μιὰ σακκοῦλα στὴν σπηληὰν ποῦ ἐγνωρίζει, καὶ νὰ τὰ θάψη μαζὶ καὶ κοντὰ ς' τὰ κόκκαλα τῶν γονηῶν μας εἰς τὴν ἐκκλησιὰ τῆς πατρίδος μας· μά, τὸ ξαναλέγω, σὰν ἐλευθερωθῇ καὶ ὄχι τώρα ποῦ εἴμαστε σκλάβοι. Καὶ ἂν κάμη ἔτσι, νἄχη τὴν εὐχὴ τοῦ Φιλόθεου καὶ ἐμένα, ἀλλέως τὴ κατάρα μας· γιατὶ ἔτσι μὲ ὥρκισε στὸ Εὐαγγέλιο ὁ μακαρίτης Φιλόθεος ὡσὰν ἐξεψύχου.

'Αφίνω ἀκόμα διάτα καὶ τόνε βάνω σὲ ὅρκο φρικτὸ εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ, τοῦ Χριστοῦ, τῆς Παρθένος, εἰς τὰ κόκκαλα τῶν γονηῶν μας καὶ τοῦ ἀδελφοῦ μας Φιλόθεου, καὶ ἐξορκίζω τὸν ἀδερφό μας Γηώργη, τὸ σταυρὸ τὸ μαλαμματένιο νὰ μὴν τόνε πειράξη· νὰ τὸν ἀπιθώση σὲ μιὰ ἐκκλησιὰ νὰ λειτουργιέται καὶ νὰ κάμη κολάγι καὶ τόνε στείλη στὴν πατρίδα μας τοῦ Παπαθανάση νὰ τὸν ἀπιθώση στὴν ἐκκλησιά μας, γιατὶ ἀνθρῶποι εἴμαστε καὶ πέφτομεν σὲ λάθο· αὐτὸς ὁ σταυρὸς εἶναι τοῦ μακαρίτου ἀδελφοῦ μας Φιλόθεου καὶ νἄχης τὴν εὐχή του, Γηώργη μου, νὰ τὸν φυλάξης.

'Αφίνω καὶ στὸν ἀδερφό μου Μῆτρο νὰ δώση 50 τσεκίνια στὴν κάσα γιὰ ἐλευθέρωμα σκλαβῶν, καὶ 10 στὸ ὀσπιτάλε καὶ χωρὶς ἄλλο νὰ τὸ κάμη. Ἄλλο τίποτε δὲν ἔχω νὰ εἰπῶ καὶ αὐτὴ εἶναι ἡ τελεία καὶ ὕστερινή μου θέλησι.

ΔΗΜ. ΧΑΡΙΤΟΠΟΥΛΟΣ

Ἐπληρώθη ἆρά γε ἡ παραγγελία τοῦ ἀειμνήστου φιλοπάτριδος ἢ τὰ ὀστᾶ αὐτοῦ κεῖνται εἰσέτι κεχωρισμένα τῶν τοῦ Φιλοθέου καὶ τῶν γονέων αὐτοῦ;...

ΧΡΗΣΤΟΣ ΜΗΛΙΟΝΗΣ. Ἤκμασε περὶ τὰ μέσα τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος. Συνηγωνίσθη μετὰ τῶν ἀδελφῶν Μήτρου καὶ Λάμπρου Τσεκούρα. Ἐμβαλὼν εἰς Ἤπειρον εἰσῆλθε ξιφήρης εἰς Ἄρταν καὶ ᾐχμαλώτισε τὸν κατῆν καὶ δύο ἀγάδας. Τὸ ἀνδραγάθημα τοῦτο προυκάλεσε σουλτανικὸν φιρμάνιον, δι' οὗ διετάττετο ἡ σύντονος αὐτοῦ καταδίωξις. Τότε ὁ ἐν Ἀκαρνανίᾳ δερβέναγας Μουχτὰρ Κλεισούρας μετὰ τοῦ προεστῶτος Πάνου Μαυρομμάτου ἐξεστράτευσαν μὲν κατ' αὐτοῦ, ἀλλὰ καταληφθέντες ὑπὸ φόβου ἐνήργουν μετὰ πολλῆς ἀδρανείας καὶ ἀπέφευγον πᾶσαν συνάντησιν. Διαφθείραντες ὕστερον Σουλεϊμάνην τινά, φίλον στενώτατον τῷ Μηλιόνη, ἐνετείλαντο αὐτῷ τὴν δολοφονίαν. Πορευθεὶς οὗτος πρὸς τὸν ἁρματωλὸν ἔτυχεν ἀδελφικῆς δεξιώσεως, ὥστε, σκληρῶς ἐλεγχόμενος ὑπὸ τοῦ συνειδότος, ἐδήλωσε τὸν σκοπὸν τῆς ἀποστολῆς του, ἐλπίζων ὅτι οἰκειοθελῶς ἔμελλε νὰ παραδοθῇ ὁ γενναῖος ἐκεῖνος. Ἀλλ' ὁ Μηλιόνης ἀφ' οὗ ἀπήντησε

Ὅσο εἶναι ὁ Χρῆστος ζωντανὸς Τοῦρκο δὲν προσκυνάει,

ἔδραξε τὸ πυροβόλον καὶ ἐξελθὼν ἐμονομάχησε πρὸς τὸν Σουλεϊμάνην.

Μὲ τὸ τουφέκι ἐτρέξανε ἕνας νὰ φάῃ τὸν ἄλλο,
Φωτιὰν ἐδῶκαν στὴ φωτιά, πέφτουν κ' οἱ δυὸ στὸν τόπο.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΜΠΟΥΚΟΥΒΑΛΑΣ. Υἱὸς τοῦ Δήμου, ὡρμᾶτο ἐκ Σακαρετσίου τοῦ Βάλτου, διέπρεψε δὲ μαχόμενος διὰ βίου πρὸς τοὺς Ὀθωμανούς. Ἀλλ' ἐν ἔτει 1767 ἐπὶ κεφαλῆς 300 ἁρματωλῶν κατε-

τρόπωσε τὸν Μοῦρτον Χοῦσον, πάππον τοῦ 'Αλήπασα, σταλέντα παρὰ τοῦ Κοὺρτ πασᾶ πρὸς καταδίωξιν αὐτοῦ ἐν τῇ ἐν Κερασόβῳ μάχῃ. Συνέδραμον αὐτὸν τότε καὶ ὁ Σταθᾶς καὶ ὁ Καρακίτσος καὶ ὁ Κοντογιάννης καὶ ὁ Στουρνάρης, ἀλλὰ τὴν ἀνωτέραν διεύθυνσιν εἶχεν ὁ Μπουκουβάλας καὶ πρὸς αὐτὸν ὀφείλεται ἡ ἐν τοῖς δημοτικοῖς ἡμῶν ᾄσμασι διασαλπιζομένη ἐκείνη νίκη. Ὕστερον κατέβαλε τὴν ὀφρὺν τῶν ἐχθρῶν πάλιν εἰς Χοτένια καὶ τέλος μετέσχε τῆς περὶ τὸ 1769 ἄλλης ἐθνικῆς ἐπαναστάσεως.

Μετ' αὐτοῦ συνηγωνίσθη πολλάκις καὶ ὁ ἐξ Εὐρυτανίας Μητρομάρας, πρωτοπαλλήκαρον τοῦ διαβοήτου Τσόλκα, ὅστις, διαπρέψας κατὰ γῆν, ἀνεδείχθη τρομερὸς καὶ κατὰ θάλασσαν πειρατὴς καὶ πολλὴν ἐπήνεγκε βλάβην εἰς τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου, τὰς μὴ μετασχούσας τῆς ἐπαναστάσεως Συνεκρότησεν ὕστερον πολλὰς κατὰ ξηρὰν μάχας ὑπὸ μοσχοβιτικὴν σημαίαν· ἐνίκησεν ἐν 'Αθήναις καὶ ἐν Μεγάροις τοὺς Τούρκους καὶ πληγωθεὶς περὶ τὴν 'Ελευσῖνα ἀπεβίωσεν ἐν Σαλαμῖνι

'Επεξερχόμενος πολλάκις τὴν ἀξιόλογον συλλογὴν τοῦ κυρίου Πασσὸβ μετὰ λύπης παρετήρησα ὅτι ἐκτὸς προφανεστάτων ἀναχρονισμῶν, ἐκτὸς πολλῶν ἡμαρτημένων στίχων, οὐδεμία ὑπάρχει ἐν ἑκάστῳ ᾄσματι οὔτε προτεταγμένη οὔτε ἐπιτεταγμένη ἱστορικὴ διασάφησις. 'Εντεῦθεν σκότος μέγα ἐπικρατεῖ καὶ ἀκατανόητος ἀποβαίνει ἡ διήγησις, ἰδίως πρὸς τοὺς ξένους. Αἰσθάνομαι ὅτι τὸ ἔργον τοῦτο ἀπόκειται εἰς ἡμᾶς καὶ ὅτι πρέπει ὅπως δήποτε νὰ εὐγνωμονῶμεν πρὸς τὸν κύριον Πασσὸβ καὶ νὰ ἀποδίδωμεν αὐτῷ χάριτας ἐπὶ τῷ γιγαντιαίῳ ἔργῳ, ὅπερ ἐπεχείρησεν. 'Αλλ' ὁμολογῶ ὅτι ἡ ἔλλειψις ἀποβαίνει ἐπαισθητὴ καὶ εὐχῆς ἄξιον ἐὰν ἐθεραπεύετο ὅσον τάχιον.

ΣΤΑΘΑΣ. Σταθᾶς Γεροδῆμος ἐκ Βάλτου, ἤκμασε περὶ τὰ μέσα τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Τριμπούκη περὶ τὸ 1745 κατέκτησε τὸν Βάλτον καὶ τ' Ἄγραφα. Πρω-

τοπαλλήκαρα αὐτοῦ ὑπῆρξαν ὁ Μπουκουβάλας, ὅστις ἔλαβε παρ' αὐτοῦ τὸ ἁρματωλίκιον τῶν Ἀγράφων, ὁ Στουρνάρης, πρὸς ὃν ἀπένειμε τὸ τοῦ Ἀσπροποτάμου, ὁ Ἀλέξης Καρακίτσος, ὅστις κατέσχε τὸ τοῦ Καρπενησίου, καὶ ὁ Κοντογιάνης λαχὼν τὸ τῆς Ὑπάτης. Ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἰωάννης διέπρεψε κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1769. Κατὰ τὸ ἔτος 1772 συνεκρότησε τὴν ἐν Κασσάνδρᾳ τῆς Μακεδονίας περιλάλητον ναυμαχίαν, τὸ δὲ εἰς τὴν νίκην ἐκείνην ἀναφερόμενον ᾆσμα ἡμαρτημένως ἀνάγεται ὑπὸ τοῦ κυρίου Πασσὸβ εἰς τὴν μεταξὺ τοῦ 1750 καὶ τοῦ 1760 διαγενομένην δεκαετίαν. Κατέφυγεν ὕστερον μετὰ τοῦ Ὀρλὼφ εἰς Ῥωσσίαν, ὅπου καὶ ἔλαβε βαθμὸν λοχαγοῦ ἐν τῷ στρατῷ. Οἱ ἐν τῷ Βάλτῳ ἀπόγονοι αὐτοῦ δὲν ἠδυνήθησαν νὰ διατηρήσωσι τὸ ἁρματωλίκιον, περιελθὸν μετὰ ταῦτα εἰς τὸν συγγενῆ αὐτοῦ Ἴσκον.

ΖΗΔΡΟΣ. Ἡ οἰκογένεια τοῦ Ζήδρου, ἐκ τῶν ἀρχαιοτέρων καὶ ῥωμαλεωτέρων τοῦ Πίνδου παραφυάδων, ἤκμασεν ὡς ἀπόλυτος κυρίαρχος ἐν Ἐλασσῶνι περὶ τὰ διακόσια ἔτη. Ἀλλ' ὁ Πᾶνος Ζῆδρος, περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος, δι' ἀκαταπαύστων πολέμων ἐξέτεινε τὴν γραμμὴν καὶ τὰ ὅρια τοῦ προγονικοῦ ἁρματωλικίου, ἀνεκηρύχθη δὲ διὰ Σουλτανικοῦ φιρμανίου ἔξαρχος Θεσσαλίας καὶ Μακεδονίας. Ὁ τίτλος οὗτος, ἀναφερόμενος ἐν τῷ δημοτικῷ ᾄσματι τῷ παρὰ τῷ κυρίῳ Πασσὸβ δημοσιευθέντι ὑπ' ἀριθμὸν XVI, ἐγράφη ἡμαρτημένως καὶ χρήζει διορθώσεως.

Ἤσουν καὶ πρῶτος ἔπαρχος 'ς ὅλα τὰ μοναστήρια

ἀντὶ

Ἤσουν καὶ πρῶτος ἔξαρχος....

Οἱ ἔξαρχοι οὗτοι ἦσαν ἄλλοι βασιλίσκοι καὶ ἐνέμοντο κυριαρχικῶς τὰς ἐπαρχίας των, οὐδ' ἐτόλμα ποτὲ ἄνευ ἀδείας Ὀθωμανὸς νὰ

θέση τὸν πόδα ἐντὸς τοῦ κύκλου τῆς δικαιοδοσίας των. Κραταιωθεὶς οὕτω καὶ θέλων ν' ἀνταμείψη τοὺς μετ' αὐτοῦ ἀγωνισθέντας ἀπένειμεν ἐκτεταμένα κόλια (ἁρματωλικαὶ χωραρχίαι) εἰς τὰ πρωτοπαλλήκαρά του καὶ διώρισε τὸν Βλαχάβαν εἰς Χάσια, τὸν Λάζον εἰς Αἰκατερίναν, τὸν Τόσκαν εἰς Γρεβενά, τὸν Μπιζώτην εἰς Βέῤῥοιαν, τὸν Νάννον εἰς Σέρβια, τὸν Σῦρον εἰς Πλαταμῶνα καὶ ἄλλους ἀλλαχόσε.

Οἱ ἁρματωλοὶ οὗτοι(τὰ πρωτᾶτα) διετέλουν ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τοῦ ἐξάρχου. Ἀνεγνώριζον ἑπομένως ὡς ἀνώτατον ἄρχοντα τὸν Ζῆδρον, ἑδρεύοντα συνήθως ἐν Βλαχολιβάδῳ. Ἐκεῖ συνήρχοντο τακτικῶς ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ ἡγεμόνος, συνεκρότουν σύνοδον καὶ συνεσκέπτοντο καὶ ἀπεφάσιζον περὶ παντὸς ἐκκλησιαστικοῦ, πολεμικοῦ ἢ πολιτικοῦ ζητήματος,

Ἔζησεν ὁ Ζῆδρος ἔτη 128 ἢ 130 καὶ συνῆψε πρῶτον γάμον ὅτε ἦτο ὑπερεννενηκοντούτης. Κατέλιπε δὲ ἕνα μόνον υἱόν, τὸν Φῶτον, δολοφονηθέντα περὶ τὰ 1768. Τοιουτοτρόπως, ἀποσβεσθείσης τῆς διασήμου γενεᾶς, παρέλαβε τὴν ἤδη κατακερματισθεῖσαν κληρονομίαν ὁ ἐπὶ θυγατρὶ γαμβρὸς τοῦ Πάνου Ζήδρου Πᾶνος Τσάρας, πάππος τοῦ διαβοήτου Νίκου Τσάρα.

Ἔξαρχοι, ἐκτὸς τοῦ Ζήδρου ὑπῆρχον καὶ ὁ Μάρκο Πούλιος ἐν Ἠπείρῳ, ὁ Τριμπούκης ἐν Ἀκαρνανίᾳ, ὁ Τσόλκας ἐν Εὐρυτανίᾳ καὶ Φθιώτιδι, ὁ Βρυκόλακας ἐν Παρνασσίδι, Δωρίδι καὶ Ναυπακτίᾳ. Οἱ ἔξαρχοι οὗτοι, ὡς προεῖπον, ἐκυβέρνων διὰ τοπαρχῶν, ἐδίκαζον πολιτικὰς καὶ θρησκευτικὰς διαφοράς, ἐπώπτευον τὰ μοναστήρια, εἶχον ἰδίαν σημαίαν καὶ σωματοφυλακήν.

ΘΥΜΙΟΣ ΒΛΑΧΑΒΑΣ. Υἱὸς τοῦ Ἀθανασίου, ἁρματωλοῦ τῶν Χασίων. Πρὸς συμπλήρωσιν δὲ ὅσων περὶ αὐτοῦ ἔγραψα ἐν τοῖς Μνημοσύνοις, προστεθήτω ὅτι τὴν ὑπ' αὐτοῦ κινηθεῖσαν ἐπανάστασιν ἐν ἔτει 1808 προέδωκαν οἱ ἐκ Μετσόβου ὁπλαρχηγοὶ Δελη-

γιάννης καὶ Βλαχοθόδωρος. Ὁ Εὐθύμιος μετὰ τὴν ἀποτυχίαν ἐπειράθη νὰ στρατολογήσῃ ἐν Ἑπτανήσῳ καὶ ἐν Ἠπείρῳ νέας δυνάμεις, ἀλλὰ συλληφθεὶς παρεδόθη τῷ Ἀλῆ καὶ ἐστέφθη διὰ τοῦ μαρτυρίου. Ὁ υἱὸς αὐτοῦ Φλῶρος, κληρονομήσας τὸ πατρικὸν αἴσθημα, προσεπάθησε νὰ ἀναστατώσῃ τὴν Θεσσαλίαν κατὰ τὸ 1814, ἀλλὰ προδοθεὶς καὶ οὗτος παρὰ τῶν ἐν Χασίοις καπιτανευόντων Ψιραίων συνελήφθη, παρεδόθη τῷ Ἀλῆ καὶ ἐτελεύτησεν, ὡς ὁ ἀοίδιμος αὐτοῦ πατήρ, ἐν βασάνοις.

ΒΛΑΧΑΡΜΑΤΑΣ ΒΕΡΓΟΣ. Ἀρματωλὸς ἐκ Μαυρολιθαρίου, εἷς ἐκ τῶν γενναίων, οἵτινες ὕψωσαν τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως κατὰ τὸ 1750-1760 ἐν Παρνασίδι καὶ ἐν Δωρίδι. Βαρέως πληγωθεὶς ἐν τῇ παρὰ τῷ χωρίῳ Δεσφίνᾳ γενομένῃ συμπλοκῇ κατέφυγεν εἰς τὸ ἐν Δαυλίᾳ μετόχιον τοῦ μοναστηρίου Ἱερουσαλήμ, κείμενον παρὰ τοῖς Δελφοῖς. Διωκόμενος δὲ προσέφυγεν εἴς τι παρακείμενον σπήλαιον, ἀλλὰ προδοθεὶς ὑπέστη σκληρότατον θάνατον. Τὸ πτῶμα αὐτοῦ ἐσύρθη ἐπὶ τῆς πετρώδους ὁδοῦ, ἥτις ἄγει ἐκ Δελφῶν πρὸς τὸ Κρισσαῖον πεδίον καὶ κατακερματισθὲν ἀνεστηλώθη ἐπὶ πασσάλων κατὰ τὸ διασταύρωμα τῶν πρὸς Χρυσὸν καὶ Σάλωνα ὁδῶν.

ΗΛΙΑΣ ΒΙΔΑΒΙΩΤΗΣ. Κατὰ τὰ 1770 νέα ἀπόπειρα ἐκ μέρους τῶν ἁρματωλῶν ἐγένετο πρὸς ἀνάκτησιν τῆς ἐθνικῆς αὐτονομίας. Προεξῆρχον δὲ ὁ Βλαχοθανάσης ἐκ Βουνιχώρας, ὁ Ἀλέξης Καλόγερος ἐκ Χρυσοῦ, ὁ Κώστας Σουσμάνης ἐκ Γαλαξειδίου, ὁ Μῆτρος Δενδούσης ἐξ Ἁγίας Εὐθυμίας, ὁ Νίκος Μαραβέλης ἐκ Σιγδίτσης καὶ ὁ Ἠλίας Βιδαβιώτης. Ἅπαντες οἱ γενναῖοι οὗτοι εἴτε ἐν πολέμῳ, εἴτε ἐν βασάνοις κατέλυσαν τὸν πολυτάραχον βίον, παράδειγμα γενόμενοι μοναδικῆς καρτερίας καὶ τόλμης ἀπαραμίλλου. Τὰ κατὰ τὴν ἐπαναστατικὴν ταύτην ἀπόπειραν αἱματηρὰ συμβάντα ἀκρι-

βῶς ἐξιστοροῦνται ὑπὸ τοῦ κυρίου Σάθα ἐν τῷ ἀνεκδότῳ αὐτοῦ Χρονικῷ τοῦ Γαλαξειδίου.

ΛΑΜΠΕΤΗΣ—ΑΣΤΡΑΠΟΓΙΑΝΝΟΣ. Ἐκ τῶν ὡραιοτέρων ἐπεισοδίων, δι' ὧν πενθηφοροῦσαι κοσμοῦνται αἱ αἱμοσταγεῖς σελίδες τῆς ἱστορίας τοῦ μεσαιωνικοῦ ἁρματωλισμοῦ, ἀφόβως δύναται νὰ ὑποστηρίξῃ τις ὅτι τὰ περὶ Ἀστραπογιάννου καὶ Λαμπέτη δίδουσιν ἀκριβῆ ἰδέαν τῶν αἰσθημάτων, ὑφ' ὧν ἐνεπνέοντο αἱ ψυχαὶ τῶν ἀκαταδαμάστων ἐκείνων πολεμιστῶν.

Κατήγετο ὁ Ἀστραπόγιαννος ἐκ τοῦ χωρίου Ἁγίας Εὐθυμίας καὶ ἤκμασε περὶ τὰ μέσα τοῦ παρελθόντος αἰῶνος Ὑπηρέτησε κατὰ πρῶτον ὡς ἁπλοῦς κλέφτης ὑπὸ τὴν σημαίαν τῶν ἀδελφῶν Λάμπρου καὶ Μήτρου Τσεκούρα καὶ τοῦ Βλαχαρμάτα Βέργου. Μετὰ τὸν σκληρὸν θάνατον τούτων συνεκρότησεν ὁ Ἀστραπόγιαννος ἴδιον σῶμα καὶ ἐπιβληθεὶς διὰ τῶν ὅπλων ἀνεγνωρίσθη ἐπισήμως ἁρματωλὸς τῆς Δωρίδος καὶ χρόνον τινὰ ἡσύχασεν. Ἀλλὰ τοῦ Δερβέναγα τῶν Σαλώνων Μίρτζα βιάσαντος γυναῖκά τινα ὑπαγομένην εἰς τὸ ἁρματωλίκιον αὐτοῦ, μὴ ἀνεχόμενος τὴν ὕβριν, ἦλθεν εἰς ῥῆξιν καὶ μάχη πεισματώδης συνήφθη ἔξω τοῦ Γαλαξειδίου, ἐν ᾗ κατεστράφησαν οἱ Ὀθωμανοί. Ὅσοι δὲ ἐκ τῶν πολεμίων ὥρμησαν πρὸς τὴν θάλασσαν ζητοῦντες διέξοδον καὶ σωτηρίαν ἔπεσον καὶ οὗτοι ὑπὸ τὴν μάχαιραν τοῦ φοβεροῦ ἁρματωλοῦ μηδενὸς φεισθέντος.

Οἱ ἑπόμενοι στίχοι, οἱ μόνοι διασωθέντες ἔκ τινος δημοτικοῦ ᾄσματος, μαρτυροῦσι περὶ τούτων. Λυπηρὸν δὲ εἶναι ὅτι δὲν διεφυλάχθη ἀκεραία ἡ διήγησις.

Ὁ Μίρτζας ἐξεκίνησε κατὰ τὸ Γαλαξεῖδι
Πιάνει καὶ γράφει μιὰ γραφή, πικρή, φαρμακεμμένη:
«Σὲ σέ, μωρ' Ἀστραπόγιαννε, νἄρθῃς νὰ φιληθοῦμε
Καὶ μὴ γυρεύεις πόλεμο καὶ μὴ ζητεῖς τουφέκι.
Συμπάθησέ με...»

Πρωτοπαλλήκαρον αὐτοῦ ὑπῆρξεν ὁ Λαμπέτης ἐκ Βουνιχώρας. Ἔν τινι δὲ συμπλοκῇ θανατηφόρως πληγωθεὶς ὁ 'Αστραπόγιαννος ἐστράφη πρὸς τὸν πιστὸν τοῦτον συναγωνιστὴν καὶ ἐξῃτήσατο παρ' αὐτοῦ νὰ ἀποκόψῃ τὴν κεφαλὴν καὶ ἀπαλλάξῃ αὐτὴν ἀπὸ τῶν ὕβρεων τῶν πολεμίων. Ὑπακούσας ὁ φίλος ἐξετέλεσε τὴν σκληρὰν διαταγὴν καὶ λαβὼν τὴν προσφιλῆ τοῦ ἀρχηγοῦ του κεφαλήν, κατέθεσεν αὐτὴν ἐντὸς δισακκίου καὶ ἐσώθη φεύγων. Διωκόμενος ἀκαταπαύστως ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν καὶ μὴ στέργων νὰ παραιτήσῃ τὴν πολύτιμον παρακαταθήκην, ἔτρεχεν ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας, ἐν μέσῳ κρημνῶν καὶ βράχων, ζητῶν ἀπόκεντρον καὶ ἄγνωστόν τινα κρύπτην, ὅπως ἀσφαλῶς ἐνταφιάσῃ τὸ πεφιλημένον λείψανον. Κατὰ τὴν νεκρώσιμον ταύτην περιοδείαν, ὁσάκις ὁ Λαμπέτης, ἀσθμαίνων, κεκμηκώς, ἀνεπαύετο παρὰ ταῖς πηγαῖς ἢ ὑπὸ τὴν σκιὰν τῶν δένδρων, ἐτοποθέτει ἀπέναντι αὐτοῦ τὴν τάλαιναν κεφαλήν, καὶ ἀφ' οὗ τὴν περιέβρεχε διὰ τῶν δακρύων του, ἐδιχοτόμει τὸν ἐπιούσιον αὐτοῦ ἄρτον καὶ ἀπένεμεν εἰς τὸν νεκρὸν τὸ σιτηρέσιον, ἐδρόσιζε τὰ ἄφωνα χείλη διὰ καθαροῦ ὕδατος, τὴν κατέθετε πάλιν ἐντὸς τοῦ σάκκου καὶ ἐβάδιζεν. Ἡ ἀκατανόητος αὕτη καὶ ὑπερανθρώπινος καρτερία παρετάθη μέχρις οὗ αἱ σάρκες ἤρξαντο καταῤῥέουσαι ὑπὸ σήψεως καὶ ἀπογυμνοῦσαι τὸ κρανίον. Τότε ὁ Λαμπέτης, ἀλλὰ τότε μόνον, ἀπεφάσισε νὰ χωρισθῇ ἀπὸ τοῦ νεκροῦ καὶ φθάσας εἰς Παλάτια ἄνωθεν τοῦ χωρίου Πέντε 'Ορίων, ἀνέσκαψε τὴν γῆν παρὰ τοὺς πόδας ἀποτόμου πέτρας καὶ ἐνεταφίασε τὴν κάραν. 'Εκεῖ καθ' ἑκάστην πορευόμενος ἠσπάζετο τὸ χῶμα καὶ διελέγετο πρὸς τὸν φίλον.

'Αλλά, φονευθέντος τοῦ 'Αστραπογιάννου, διωρίσθη ἁρματωλὸς καὶ πληγωθεὶς καιρίως ἐπὶ τοῦ ὄρους Τρικόρφου, ἤδη ἐπιθάνατος ὤν, διῆλθεν ἕρπων ἀπὸ θάμνου εἰς θάμνον, μακρὰν καὶ δύσβατον ὁδόν, μέχρις οὗ φθάσας ἐπὶ τοῦ προσφιλοῦς μνήματος καὶ ἐπιθέσας τὸν τελευταῖον ἀσπασμὸν ἐξέπνευσεν ὁ λεοντοκάρδιος.

Εἶναι ἀδύνατον, νομίζω, τὸ αἴσθημα τῆς φιλίας νὰ λάβῃ ποτὲ εὐρυτέραν ἀνάπτυξιν καὶ ποιητικωτέραν ἐκδήλωσιν!

Μνημονεύονται δὲ καὶ ἄλλαι περιστάσεις, δι᾽ ὧν ἀποδεικνύεται τίνων θυσιῶν καὶ παθημάτων ἐλογίζετο ἀξία ἡ κεφαλὴ τῶν ἐν πολέμῳ πιπτόντων συμμαχητῶν καὶ συναδέλφων.

Ὁ ἐκ Δωρίδος ἁρματωλὸς Λουκᾶς Καλλιακούδας ἐφονεύθη, ὡς γνωστόν, ἐν τῇ μάχῃ τῆς Καβρολίμνης· ὁ πιστὸς αὐτοῦ συναγωνιστὴς καὶ φίλος Σάκος, ὁ ἐξ Ἀκαρνανίας, κατὰ παραγγελίαν τοῦ θνήσκοντος ἀρχηγοῦ, ἀπέκοψε τὴν κεφαλὴν καὶ μόνος ἀπομείνας ἐν μέσῳ τῶν πολεμίων, περιετύλιξεν αὐτὴν ἐντὸς τῆς φουστανέλλας καὶ ὑπεχώρει μαχόμενος διὰ τῆς δεξιᾶς χειρὸς πρὸς τοὺς ἐπιτιθεμένους μαχητὰς τοῦ Μήτσου Μπόνου. Ἀλλ᾽ ἡ κεφαλή, ὀλισθαίνουσα ἐκ τοῦ βάρους καὶ τοῦ σχήματος κατέπιπτε πολλάκις καὶ τότε ἐξήπτετο ἔρις περὶ ἁλώσεως αὐτῆς, ἔνθεν μὲν ἀντιποιουμένων πάντων τῶν Ἀλβανῶν, ἔνθεν δὲ μόνου τοῦ Σάκου. Τοιουτοτρόπως διέσωσεν αὐτὴν πολλάκις, ἀλλ᾽ ἐπὶ τέλους πληγωθεὶς ἐν τῇ ἀτελευτήτῳ πάλῃ καὶ μὴ δυνάμενος πλέον ν᾽ ἀνακτήσῃ τὸ πολύαθλον γέρας, ἐκτραπὲν ὑπὸ τῶν ἐχθρικῶν λακτισμάτων πέραν τοῦ κύκλου, ὃν διέγραφε τὸ ξίφος, ἐπέπεσε μανιωδῶς κατὰ τῶν πολεμίων καὶ ἐφονεύθη καθ᾽ ἣν στιγμὴν ἔψαυε διὰ τῶν δακτύλων τὴν κόμην τοῦ Καλλιακούδα.

Ὁ ἐξ Ἀγράφων ἁρματωλὸς Κώστας Χρῆστος, συναντηθεὶς μετὰ τῶν Ὀθωμανῶν ἔξω τοῦ Καρπενησίου, ἐνόησε μετὰ τὴν νίκην ὅτι οἱ φυγάδες ἐχθροὶ εἶχον ἀποκόψῃ καὶ λάβῃ τὴν κεφαλὴν ἑνὸς τῶν συνεταίρων, ἣν μετακομίσαντες εἰς Καρπενήσιον, κατέπηξαν ἐπὶ δοκοῦ καὶ ἔστησαν ἐν τῇ ἀγορᾷ πρὸς ἐπίδειξιν ἐν ταὐτῷ καὶ τρόμον. Ὁ Κώστας Χρῆστος, μὴ ἀνεχόμενος τὴν ὕβριν, εἰσήλασε νύκτωρ εἰς Καρπενήσιον, ἐφόνευσε τὰς τουρκικὰς περιπόλους, μεθ᾽ ὧν συνηντήθη, ἀνέκτησε τὴν κεφαλὴν καὶ βαλὼν πῦρ εἰς τὸ Σεράγιον ἀπῆλθε σῶος.

Ὁ ἁρματωλὸς Γηῶργος Σιγδίτσας στενῶς ἐπολιόρκησε τὰ Σάλωνα, ἐκζητῶν τὴν ἀπόδοσιν τῆς κεφαλῆς φονευθέντος συντρόφου.

Ὁ Χρόνης Λευκαδίτης, κλέφτης περίφημος ἐκ Λοιδορικίου, συλληφθεὶς διὰ προδοσίας ἐκαρατομήθη ἐν Δαδίῳ, τὴν δὲ κεφαλὴν αὐτοῦ ἔστησαν οἱ Τοῦρκοι κατὰ τὸ διασταύρωμα τῆς ὁδοῦ τῆς Ἀταλάντης. Μετὰ παρέλευσιν δέκα ἐτῶν παρουσιασθέντες οἱ συγγενεῖς πρὸς τὸν Ἀνδροῦτσον ἐξῃτήσαντο ἐκδίκησιν ὑπὲρ τῆς ἀτιμασθείσης κεφαλῆς τοῦ Χρόνη. Ὁ Ἀνδροῦτσος ὑπεσχέθη καὶ πολιορκήσας τὴν Ἀταλάντην ἀπήτησε τὴν παράδοσιν τῶν φονέων. Ἐπειδὴ δὲ ὁ μὲν εἷς ἐξ αὐτῶν εἶχεν ἀποθάνῃ, συνέλαβε τὸν υἱὸν καὶ ἀποκόψας τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ τὴν ἔστησεν ἐκεῖ, ὅπου ἄλλοτε εἶχεν ἐκτεθῇ ἡ τοῦ Χρόνη. Μετὰ τοῦτο πορευθεὶς εἰς Λεβαδείαν, ὅπου διέμενεν ὁ ἕτερος τῶν φονέων, ἀπήτησε καὶ αὐτοῦ τὴν παράδοσιν. Ἀλλ' οὗτος προειδοποιηθεὶς ἐδραπέτευσεν, οἱ δὲ Λεβαδιεῖς ὑπεσχέθησαν νὰ μὴ ἐπιτρέψωσιν οὐδέποτε πλέον πρὸς αὐτὸν τὴν ἐπάνοδον.

ΤΑ ΚΑΤΑ ΑΜΠΕΛΟΓΙΑΝΝΗΝ. Κατὰ τὸν χειμῶνα τοῦ 1865, ἐν ᾧ ἡ ληστεία ἐλυμαίνετο τὰς ἐπαρχίας τοῦ Βάλτου καὶ τῆς Ἀκαρνανίας, ἐγὼ καὶ ἄλλοι τινὲς φίλοι, τεθέντες ὑπὸ τὴν ἄμεσον ὁδηγίαν τοῦ ταγματάρχου Ἠλία Δημητρακαράκου, ἐξήλθομεν χάριν κυνηγεσίας εἰς Χελογίβαρον. Ἀφ' οὗ δὲ διετρέξαμεν τὰ ὡραιότατα δάση, τὰ περικυκλοῦντα τὴν λίμνην, διενυκτερεύσαμεν ἐν τῇ συνοικίᾳ τῶν Βλαχομένων ἀδελφῶν Φερεντίνου.

Ὅσον καὶ ἂν ζήσω δὲν θέλω λησμονήσῃ τὰς τερπνοτάτας ἐντυπώσεις τῆς ἐκδρομῆς ἐκείνης!

Συνελθόντες ἐντὸς πενιχρᾶς, ἀλλὰ καθαρωτάτης καλύβης καὶ εὐχαρίστως ἐπαναλαμβάνοντες κύκλῳ σφριγῶντος πυρὸς τὰς περιπετείας τῆς ἡμέρας, ἀφ' οὗ κατὰ τὸ πατρῷον ἔθιμον κατεβροχθίσαμεν ἀμνὸν ἀνεκτίμητον, προσενεχθέντα ἀκέραιον, ἐξηντλήσαμεν δὲ τὰς συνήθεις προπόσεις καὶ ἐπολιτικολογήσαμεν μέχρι κόρου, κεκμηκότες ἐκ τῆς ἐπιπόνου ὁδοιπορίας, χαῦνοι, ἐν ᾧ παρεσκευαζόμεθα νὰ παραδοθῶμεν εἰς τὰς ἀγκάλας τοῦ ὕπνου, ἦλθε καὶ παρεκάθισε μεθ' ἡμῶν ὁ

'Αθανασούλας Φερεντῖνος, ἐπανακάμπτων ἐκ Βονίτσης. Ἤρξατο καὶ οὗτος διηγούμενος περὶ ληστῶν, περὶ τῆς μαστιζούσης τὰ ποίμνια ἐπιζῳοτίας, περὶ βουλῆς, περὶ συντάγματος, ἐκφέρων παρατόλμους δοξασίας οὐδὲν συνᾳδούσας (λυποῦμαι νὰ τὸ εἴπω) πρὸς τὰς ὁμολογίας τῶν ἐν τῇ πρωτευούσῃ ἐλευθεροφρόνων δογματολόγων, μέχρις οὗ, ἐπελθούσης γενικῆς ναρκώσεως, παρελύθη ὁλοσχερῶς ἡ συνδιάλεξις καὶ τὴν ἐπικρατοῦσαν σιγὴν μόλις ἐκ διαλειμμάτων διέκοπτον ἀρνητικὰ ἢ καταφατικά τινα μονοσύλλαβα τυχαίως ῥιπτόμενα ἐν τῷ μέσῳ πρὸς τιμὴν τοῦ εὐφραδοῦς καὶ φιλοξένου οἰκοδεσπότου.

Οἱ λύκοι ὠρύοντο μακρόθεν, ἐβληχῶντο τὰ ποίμνια, οἱ φρουροῦντες αὐτὰ κύνες ὑλάκτουν ἀκαταπαύστως, καὶ ἡ μοναδικὴ καὶ ἀπερίγραπτος αὕτη ἁρμονία, ἐν ᾧ πολλοὺς ἐκ τῶν συνεταίρων ἀπεκοίμιζεν εὐχαρίστως, διήγειρεν ἐν ἐμοὶ ἀκάθεκτον ἐπιθυμίαν ν' ἀκούσω καὶ μάθω ἀρχαίαν τινὰ ἱστορίαν σχετιζομένην πρὸς τὴν φυσικὴν τάσιν τοῦ πνεύματός μου.

'Εκδηλώσας τὸν πόθον τοῦτον, εἶδον μετ' ἀγαλλιάσεως τὸν φίλον Θανασούλαν πρόθυμον νὰ μὲ ἱκανοποιήσῃ καὶ ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ κυρίου 'Ηλία Δημητρακαράκου, διοικητοῦ τοῦ ἐν Λευκάδι ἑδρεύοντος τάγματος, αὐταδέλφου μου Ξενοφῶντος, τοῦ Νικολάου Σικελιανοῦ καὶ τοῦ γαμβροῦ μου Δημητρίου Σούντια, ἤκουσα τὰ κατὰ 'Αμπελογιάννην καὶ ἰδοὺ παραδίδω εἰς τὰς σημειώσεις ταύτας τὴν περὶ αὐτοῦ φημηγορίαν (legende), χαίρων ὅτι δύναμαι νὰ προσθέσω σελίδα μικρὰν εἰς τὴν ὀγκώδη βίβλον τῶν ἁρματωλικῶν παραδόσεων.

Ὁ 'Αμπελογιάννης ἢ Μπελογιάννης, μονογενὴς υἱὸς καὶ κληρονόμος πατρὸς κτηνοκόμου, διήνυσε τὸν πρῶτον αὐτοῦ νεανικὸν βίον περιθάλπων καὶ ἐπιτηρῶν τὰ ποίμνια. 'Αλλ' ἐν μέσῳ τῶν ἐρήμων διαιτώμενος καὶ ἀδιαπαύστως συναντώμενος μετὰ φιλοπολέμων συνεταίρων, τυχὼν δὲ τοῦ βαπτίσματος τῶν καταιγίδων καὶ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἀναθρέψας νηπιόθεν ἐν μέσῳ τῶν ἀπεριγράπτων καλλονῶν ἀειπαρθένου καὶ σοβαρᾶς φύσεως, ᾐσθάνθη ταχέως ἑαυτὸν προωρισμέ-

νον νὰ διατρέξῃ ἄλλο παρὰ τὸ ποιμαντικὸν στάδιον καὶ βαθμιαίως ἀναπτυσσομένην ἐν τῇ καρδίᾳ του ἀκατάσχετον ὁρμὴν πρὸς τὸν πολεμικὸν βίον.

'Εμφορούμενος ὑπὸ τοιαύτης ἰδέας, εἶδε κατ' ὄναρ ὅτι εὑρέθη ὄρθιος ἐν μέσῳ τῆς κοίτης τοῦ 'Αχελῴου καὶ ὅτι ἔχων τὰ νῶτα ἐστραμμένα πρὸς τὰς ἐκβολὰς αὐτοῦ ἀντιπαρέταττε τὸ στῆθος πρὸς τὴν ὁρμὴν τῶν ῥευμάτων, μηδόλως πτοούμενος ἐκ τῆς μεγάλης τῶν ὑδάτων ἐξογκώσεως.

'Εν ᾧ δὲ τὸ κῦμα τοῦ ποταμοῦ ἀνυψούμενον συνεστρέφετο ἤδη περὶ τὸν τράχηλον καὶ τὸν πώγωνα καὶ τὰ χείλη περιέβρεχεν ἀπειλητικὸν καὶ ἐπίφοβον, ἠνέῳξεν αὐτομάτως τὸ στόμα καὶ ᾐσθάνθη ὅτι ἐντὸς τοῦ λάρυγγος αὐτοῦ, ὡς εἰς ἀχανὲς βάραθρον βυθιζομένης τῆς πλημμύρας, ὁ κίνδυνος βαθμηδὸν ἠλαττοῦτο, οἱ δὲ πόδες αὐτοῦ ἐκραταιοῦντο καὶ αἱ δυνάμεις ἐπηύξανον. Τὸ ἀπροσδόκητον φαινόμενον διήρκεσεν ἐπὶ πολλὴν ὥραν, μεθ' ὃ κατενόησεν ὁ 'Αμπελογιάννης ὅτι εἶχεν ἀποῤῥοφήσῃ πάντα τὰ νάματα τοῦ καταπληκτικοῦ 'Αχελῴου μέχρι παντελοῦς ἀποξηράνσεως.

'Εγερθεὶς τοῦ ὕπνου πρὸς οὐδένα ἔφρασε τὴν ὀπτασίαν, ἀλλ' αὕτη ἐπὶ τρεῖς κατὰ συνέχειαν νύκτας ἐπανῆλθε καὶ σπουδαίαν ἐνεποίησε τότε ἐντύπωσιν εἰς τὴν παράθερμον τοῦ νεανίου διάνοιαν. Οὐχ ἧττον ἐτήρησε πάλιν αὐστηρὰν ἐχεμυθίαν καὶ προσεπάθει μόνος ἄνευ τῆς ἀρωγῆς ὀνειροκρίτου τινὸς νὰ ἐξηγήσῃ τὸ καταπληκτικὸν ὄνειρον.

'Επῆλθεν ἐν τοσούτῳ ἡ ἡμέρα, καθ' ἣν οἱ ποιμένες ἑορτάζουσι τὴν μνήμην τοῦ ἁγίου Γεωργίου. 'Ο δὲ 'Αμπελογιάννης, σφάξας τὸν ἀμνὸν αὐτοῦ, ἀνέγνωσε καὶ ἐπὶ τῆς ὠμοπλάτης σημεῖα ἀναντίῤῥητα, ἐπιβεβαιοῦντα καὶ σχολιάζοντα τὸ ὅραμα. Γενομένου δὲ κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην ῥαγδαίου ὑετοῦ, ἔῤῥιψε τὴν καταβραχεῖσαν κάπαν ἐπί τινα θάμνον καὶ ῥεμβάζων ἐφύλαττεν ἕως ὁ ἐμφανισθεὶς ἥλιος τὴν ἀποξηράνῃ. Αἴφνης ἐγείρεται τότε θύελλα καὶ ὁρμητικὸς στρόβιλος ἀνήρπασεν ἐν τῇ δίνῃ αὐτοῦ τὴν μηλωτήν, ἥτις, μετεωρισθεῖσα

μέχρι νεφελῶν, κατέπεσε μετ' ὀλίγον ἐπὶ τοὺς ὤμους τοῦ ποιμένος.

'Ενταῦθα ἡ διήγησις πρὸς στιγμὴν διεκόπη, καὶ ὁ ἁπλοήθης φημηγόρος, ἀναλαβὼν σοβαρώτερον ἦθος, προσέθηκε μετ' ἀφελείας ὅτι ἐκ τῆς θαυμασίας ἐκείνης τῆς κάπας καταπτώσεως προῆλθεν ὁ πολεμικὸς τῶν ἁρματωλῶν τίτλος καπετᾶνος, ὡς ἂν ἤθελε σπουδάζων ν' ἀνασκευάσῃ τὴν περὶ τῆς ξενοφωνίας ταύτης ἐπικρατοῦσαν δόξαν (capetano) προκειμένου λόγου περὶ τοῦ ἐθνοπαραδότου ἐκείνου συμβόλου τῆς στρατιωτικῆς ἰσχύος, περὶ τῆς πορφύρας, δι' ἧς περιεβάλλετο ἀνέκαθεν ὁ βασιλεὺς τῶν ὀρέων, ὁ ἀκαταδάμαστος καὶ ἄσπονδος ἐχθρὸς τῆς ὀθωμανικῆς κατακτήσεως, ὁ ἀήττητος μαχητής, ὁ κλέφτης.

Μετὰ τοσαῦτα καὶ τοιαῦτα σημεῖα πορευθεὶς ὁ 'Αμπελογιάννης πρὸς τὸν γηραιὸν πατέρα ἀνήγγειλεν αὐτῷ, ἣν εἶχεν ἀμετάτρεπτον ἀπόφασιν νὰ παραιτήσῃ τὸν ποιμαντικὸν βίον καὶ νὰ ἐπιδοθῇ εἰς τὸ πολεμικὸν στάδιον. Ματαίως ἐδάκρυσε γονυπετὴς ὁ γέρων, πειρώμενος ἵνα τὸν μεταπείσῃ. Ὁ 'Αμπελογιάννης ἠσπάσατο τὴν χεῖρα τοῦ γεννήτορος καὶ ἀπῆλθεν.

Ἦτο τότε ἡ ὥρα, καθ' ἣν οἱ ποιμένες, ἀπολείποντες τὰς πεδιάδας, ἄγουσι τὰ ποίμνια εἰς τὰς ἀκρωρείας, καὶ ἐλθὼν εἰς τὴν γέφυ-τῆς Τατάρνας, ὅθεν συνήθως διέρχονται, εἶδε πολλοὺς ἐκ τῶν ὁμηλίκων καὶ ἐκθέσας αὐτοῖς τὰ γενόμενα ἐστρατολόγησε καὶ ἐπέπεσεν ἀμέσως κατὰ τῶν πολεμίων.

Ἡ φήμη αὐτοῦ ἐμεγαλύνθη ἐν βραχυτάτῳ χρόνῳ καὶ τὸ ὄνομα τοῦ 'Αμπελογιάννου, ἀντηχοῦν ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον, διέσπειρεν ἀπελπισίαν καὶ τρόμον παρὰ τοῖς 'Οθωμανοῖς, οἵτινες, βλέποντες καταστρεφομένην τὴν κυριαρχίαν αὐτῶν, συνεκέντρωσαν μεγάλας δυνάμεις καὶ ἐπετέθησαν, φοβούμενοι μὴ ἐκ τοῦ παραδείγματος ἐκείνου προκύψῃ παντελὴς ὄλεθρος. Διήρκεσεν ὁ ἀγὼν ἐπὶ πολὺ αἱματηρός, φονικώτατος. 'Αλλὰ ἐξαντληθέντων τῶν μέσων τοῦ ἁρματωλοῦ καί τινων ἐκ τῶν συνεπαρχιωτῶν ἀντιφερθέντων κατ αὐτοῦ, ἐνόησεν ὁ

'Αμπελογιάννης ὅτι ὤφειλε πρὸς στιγμὴν νὰ διακόψῃ τὰς ἐχθροπραξίας καὶ νὰ ἀναβάλῃ εἰς ἄλλην καταλληλοτέραν ὥραν τὴν ἐπανάληψιν τοῦ πολέμου.

'Απέστειλε λοιπὸν τὸν Μοῦρτον καὶ τὸν Βλαχογηωργάκην, ἐκ τῶν ἀνδρειοτέρων καὶ πιστοτέρων αὐτοῦ συναγωνιστῶν, τὸν μὲν εἰς 'Ακαρνανίαν, τὸν δὲ εἰς Λευκάδα, αὐτὸς δὲ μόνος ἐπορεύθη εἰς τὰ Μετέωρα τῆς Θεσσαλίας, ἔνθα εὗρεν ἄσυλον παρά τινι τῶν ἐκεῖ 'Ηγουμένων. 'Εξαγορεύσας δὲ τὸ ὄνομα καὶ τὰ πολλὰ παθήματα, ἀφιέρωσε πάντα τὸν πλοῦτον εἰς τὴν μονὴν καὶ λαβὼν τοῦ μοναχοῦ τὸ σχῆμα, ἡσύχασεν ἐν τῇ ἱερᾷ ἐκείνῃ ἀκροπόλει.

Νοσήσαντος μετ' οὐ πολὺ χαλεπὴν νόσον, κατέῤῥευσεν ἐκ μιᾶς ἡ ἐκ τῆς ἡλικίας καὶ τῶν δεινῶν ἀγώνων ἤδη πολιωθεῖσα κόμη καὶ μετ' αὐτῆς ὁ μύσταξ καὶ τὸ γένειον. Τὸ σύμπτωμα τοῦτο, θεωρηθὲν θανάσιμον, ἔπεισε τὸν 'Ηγούμενον νὰ εἰσέλθῃ παρὰ τῷ ἀγωνιῶντι καὶ λάβῃ τὴν τελευταίαν αὐτοῦ ἐξομολόγησιν.

'Αλλ' ὢ τοῦ θαύματος! 'Εν ᾧ ὁ 'Αμπελογιάννης παρεσκευάζετο εἰς μετάληψιν τῶν ἀχράντων μυστηρίων, αἴφνης ἀνθηρά, μέλαινα ἀνεβλάστησεν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἡ κόμη, ἀνεφύησαν οἱ μύστακες καὶ τὸ γένειον, ἡ χροιὰ μετεβλήθη καὶ ἐν ἀκαρεῖ μετεμορφώθη ὁ ἐπιθάνατος εἰς ἀκμαῖον καὶ θάλλοντα νεανίαν ὑπὸ τὰ ὄμματα τοῦ πνευματικοῦ.

Τὸ ἀπροσδόκητον θαῦμα ὑπέλαβεν ὁ 'Ηγούμενος κατόρθωμα σατανικόν, οἰωνὸν ἀποτρόπαιον, ὅθεν δραμὼν λάθρα εἰς Λαμίαν κατήγγειλε τὸν πρόσφυγα καὶ παρέδωκεν αὐτὸν δέσμιον εἰς τοὺς δημίους.

Καταδικασθέντα εἰς τὸν δι' ἀγχόνης θάνατον, ἤγαγον αὐτὸν οἱ 'Οθωμανοὶ εἰς τὸν τόπον τῆς ἐκτελέσεως, ἀλλ' ἅπαξ καὶ δὶς ἀναρτήσαντες αὐτὸν εἶδον μετὰ τρόμου ῥηγνύμενον τὸ σχοινίον καὶ τὸν 'Αμπελογιάννην μετέωρον ἐπί τινα ὥραν διαμένοντα ὥσπερ ἐρειδόμενον ἐπὶ ἀφανοῦς τινος βάθρου. 'Η δὲ ἀρχὴ πρὸς ἣν ἠγγέλθη τὸ γενόμενον, ἀναστείλασα τὴν ἐκτέλεσιν, ἔπεμψεν ἔκτακτον ταχυδρόμον εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐκθέτουσα τὸ συμβὰν καὶ αἰτοῦσα ὁδηγίας.

'Εν τοσούτῳ διεθρυλλήθη τὸ θαῦμα καί τις ἐξ 'Ακαρνανίας κὺρ Σταμούλης, μέγας καὶ πολὺς τῷ καιρῷ ἐκείνῳ ἀδιάλλακτος τοῦ ἁρματωλοῦ ἐχθρός, ἐπορεύθη εἰς Λαμίαν καὶ χλευάσας τοὺς 'Οθωμανοὺς ἐπὶ τῇ μικροψυχίᾳ αὐτῶν, ᾐτήσατο καὶ ἔλαβε τὴν ἄδειαν ἵνα ἰδίαις χερσὶ διαπράξῃ τὴν ἀπαγχόνισιν. Παραδοθέντος τοῦ ἥρωος εἰς τὰς χεῖρας τοῦ ὁμοπίστου καὶ ὁμοφύλου ἐκείνου ἀλιτηρίου, ἐτελέσθη ἡ καταδίκη, ἐν ᾧ δὲ κατεβιβάζετο ὁ νεκρὸς ἀπὸ τῆς ἀγχόνης, ἔφθανεν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἡ χάρις.

'Ο ἐπιτυχὴς δήμιος, ἐξελθὼν τῆς Λαμίας, ἐπορεύθη εἰς Λευκάδα καὶ μεγαλαυχῶν ἀνήγγειλε τὸ στυγερὸν κατόρθωμα πρὸς τὸν Βλαχογηωργάκην. Συνάμα δὲ ἠπείλησεν αὐτὸν καὶ τῷ προεῖπε τὴν αὐτὴν τύχην, ἄν ποτε ἐπανήρχετο εἰς τὸ ἀρχαῖον στάδιον.

'Ο Βλαχογηωργάκης ὑπεκρίθη μὲν μεταμέλειαν, ἀλλά, μαθὼν τὴν ἡμέραν, καθ' ἣν ὁ φονεὺς τοῦ προσφιλοῦς ἀρχηγοῦ του ἔμελλε νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὰ ἴδια, ἐξῆλθε μετὰ τῶν συνεταίρων καὶ κατέλαβε δίοδόν τινα στενὴν παρὰ τῇ πηγῇ τῆς Πλαγιᾶς 'Εκεῖ ἐπιπεσὼν ἐφόνευσε τοὺς συνοδεύοντας τὸν Σταμούλην 'Οθωμανούς, συλλαβὼν δὲ ζῶντα τὸν βδελυρὸν δήμιον ἀπήγαγεν ἐπὶ τὴν κορυφὴν τοῦ λόφου καὶ τεταρτίσας αὐτόν, ἐκρέμασε σταυροειδῶς τὰ τεμάχια ἐπὶ τεσσάρων δένδρων καὶ ἔκτοτε ἡ θέσις ἐκείνη ἐπωνομάσθη Σταυροί.

'Ο Μοῦρτος, διωκόμενος ἀκαταπαύστως καὶ θέλων νὰ μεταβῇ εἰς Βάλτον, ἐνέπεσεν εἰς ἐνεδρεύουσάν τινα ἐχθρικὴν συμμορίαν καί, μονομαχήσας πρὸς τὸν φιλοπόλεμον αὐτῆς ἀρχηγόν, ἐφόνευσε μὲν τὸν ἀντίπαλον, ἀλλά, τρωθεὶς θανατηφόρως, ἐζωγρήθη ὑπὸ τῶν πολεμίων καὶ παρέδωκε τὸ πνεῦμα ἐν βασάνοις.

'Ο πρόπαππος τοῦ Θανασούλα Φερεντίνου ἦτο αὐτάδελφος τοῦ Μούρτου. 'Αφ' οὗ δὲ παρηκολούθησεν ἀπ' ἀρχῆς τὴν ἀνύψωσιν τοῦ 'Αμπελογιάννου, εἶδε δὲ μετὰ ταῦτα τὴν παντελῆ καταστροφὴν αὐτοῦ τε καὶ τῶν συνεταίρων, ἐν ὥρᾳ θανάτου, προσεκάλεσε τὰ τέκνα, ἐξέθηκεν αὐτοῖς τὰ γενόμενα καὶ ἐφ' ὅρῳ φοβερᾶς κατάρας παρήγ-

γειλεν αὐτοῖς νὰ μὴ ἐπιδοθῶσι ποτὲ εἰς τὸν κλέφτικον βίον. Διὸ καὶ ἀπὸ τοῦ χρόνου ἐκείνου οἱ ἀπόγονοι αὐτοῦ, ἔχοντες ὑπ' ὄψιν τὴν ἱστορίαν ταύτην καὶ τοῦ προπάτορος τὴν ἀράν, διαδοχικῶς ἀσχολοῦνται εἰς τὴν καλλιέργειαν τῶν πολλῶν αὐτῶν ποιμνίων.

Ὅτε ἡ διήγησις ἐτελείωσεν, ὁ παρακολουθῶν τὸν φίλον Δημητρακαράκον σαλπιγκτὴς ἐσάλπισε τὸ ἑωθινὸν ἐγερτήριον καὶ συγχρόνως πεζὸς ταχυδρόμος, καταφθάσας ἐκ Βονίτσης, ἀνήγγειλε πρὸς ἡμᾶς ὅτι μεταβατικόν τι ἀπόσπασμα εἶχε συγκρουσθῇ μετὰ τῆς ληστρικῆς συμμορίας τοῦ Μαριώλη καὶ τοῦ Κρίκα κατὰ τὰ ἀπέναντι ἡμῶν ὑψούμενα Σκλάβενα.

ΚΩΣΤΑΝΤΑΡΑΣ. Κρίνω ὅλως περιττὴν πᾶσαν μνείαν περὶ τοῦ διαβοήτου τούτου ἁρματωλοῦ, ἀφ' οὗ ἐν ἐκτάσει τὸν βίον αὐτοῦ συνέγραψε καὶ ἐξέδωκεν ἤδη ὁ κύριος Σάθας ἐν τῇ Χρυσαλλίδι (φυλλάδ. ΞΑ΄-ΞΒ΄), 'Αλλὰ πρὸς εὐχερεστέραν κατάληψιν τῶν εἰς αὐτὸν ἀναγομένων στίχων μου, νομίζω ἀπαραίτητον νὰ ὑπενθυμίσω ὅτι ὁ σιδηροκάρδιος οὗτος γίγας, ὁ διὰ τῶν ὅπλων ἀναδειχθεὶς τὸ φόβητρον τῶν 'Οθωμανῶν καὶ θέσας τὴν πολεμικὴν τιμὴν τοῦ ὀνόματός του ὑπεράνω καὶ αὐτῶν τῶν τρυφερωτέρων καὶ ἁγιωτέρων τῆς καρδίας αἰσθημάτων, ἀφ' οὗ ἔλαβε τὸ ἀτύχημα νὰ ἴδῃ φονευομένους τοὺς δύο υἱούς του, ἔμαθε δὲ παρὰ τοῦ Χρόνη, ὑπὸ τὴν σημαίαν αὐτοῦ ὑπηρετοῦντος, ὅτι ὁ τρίτος καὶ τελευταῖος καθ' ὃν χρόνον ἐν τῷ νησιδίῳ τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου, τῷ κειμένῳ ἐν τῷ Κρισσαίῳ κόλπῳ, ἐμαθήτευεν ἔν τινι γραμματοδιδασκαλείῳ, εἶχεν ἐξοκείλῃ εἰς πολλὰ χαμερπῆ ἀτοπήματα, καταισχύνων οὕτω τὸ εὐκλεὲς πατρικὸν ὄνομα, ἰδίαις χερσὶν ἐθυσίασεν αὐτόν, προτιμῶν νὰ γείνῃ παιδοκτόνος παρὰ νὰ ἴδῃ στιγματιζομένην τὴν ἁρματωλικὴν δόξαν του ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ ἀπογόνου.

Τὸ τραγικὸν τοῦτο γεγονὸς διεσώθη ἔν τινι δημοτικῷ ᾄσματι,

ἐσχάτως δημοσιευθέντι, ἐξ οὗ καὶ παραθέτω μόνον τοὺς τελευταίους πέντε στίχους·

Κι' ὁ Κωνσταντάρας τἄκουσε, βαρυὰ τοῦ κακοφάνη.
«Μωρὲ παιδὶ τῆς ξακληριᾶς καὶ τοῦ διαβόλου ἀγγόνι,
μοῦ ντρόπιασες τὴ λεβεντιὰ καὶ τ' ἄσπρα μου τὰ γένεια.
Κάλλιο νὰ κλάψω μιὰ φορά, παρὰ νὰ κλαίγω πάντα».
Τὸ γιαταγάνι ἐτράβηξε καὶ σὰν ἀρνὶ τὸ σφάζει.

ΛΑΖΟΣ. Ἀνῆκεν εἰς ἀρχαίαν ἁρματωλικὴν οἰκογένειαν ἐξ Αἰκατερίνης τοῦ Ὀλύμπου. Συλληφθεὶς διὰ προδοσίας ὑπὸ τοῦ Βελῆ πασᾶ κατὰ τὸ 1818 ὑπέστη μετὰ τῆς πολυπληθοῦς αὐτοῦ οἰκογενείας καὶ τῶν ἀδελφῶν Κώστα καὶ Τόλια τὸν δι' ἀνασκολοπισμοῦ θάνατον.

ΒΡΥΚΟΛΑΚΑΣ. Προκάτοχος τοῦ Κωσταντάρα, ἐπονομασθεὶς οὕτως ἐκ τῆς μελανωπῆς τοῦ προσώπου χροιᾶς. Ὡρμᾶτο ἐξ Ἁγίας Εὐθυμίας καὶ ἀνῆκεν εἰς τὴν γενεὰν τῶν Κατσώνων, ὅθεν ἐβλάστησε μετὰ ταῦτα καὶ ὁ διαβόητος Λάμπρος Κατσώνης.

Αἱ ῥωμαντικαὶ περιπέτειαι τοῦ δημοτικωτάτου τούτου ἁρματωλοῦ περιέχονται ἐν τῷ πρώτῳ μέρει τῆς βιογραφίας τοῦ Κωνσταντάρα. Ἀρκεῖ μόνον νὰ εἴπῃ τις ὅτι διὰ τῶν κατορθωμάτων αὐτοῦ ἐπιβληθεὶς εἰς τὰς τουρκικὰς ἀρχάς, ἀνεγνωρίσθη διὰ τοῦ σουλτανικοῦ φιρμανίου αὐτόνομος δεσπότης εὐρυτάτης ἐπαρχίας, συμπεριλαμβανούσης καὶ τὸ Γαλαξείδιον, ἐπὶ τῇ μόνῃ ὑποχρεώσει νὰ πέμπῃ κατ' ἔτος δῶρον εἰς τὴν Ὑψηλὴν Πύλην ἕνα ἱέρακα (σαΐνι).

ΚΩΣΤΑ ΠΑΛΛΑΣ. Περὶ τοῦ ἁρματωλοῦ τούτου, ἀκμάσαντος κατὰ τὸ 1730, διασώζεται μόνον τὸ ἑπόμενον ἀνέκδοτον δημοτικὸν ᾆσμα.

Κλαΐν' τὰ βουνὰ μὲ τὴ χιονιά, κ' οἱ κάμποι τὸ χειμῶνα,
κλαίγει κι' ὁ Πάλλας, κλαίγεται, παρηγοριὰ δὲν ἔχει.
Δὲν ἔχει χέρι γιὰ σπαθί, μάτι γιὰ τὸ τουφέκι,
ἀρματωλοῦ παλληκαριὰ καὶ κλέφτικο καμάρι
«Μὴν κλαῖτε μαῦρά μου παιδιά, καϋμένα παλληκάρια!
'Εξῆντα χρόνια ἀρματωλός, σαράντα χρόνια κλέφτης,
νὰ κυνηγάω τὴν Τουρκιά, νὰ πελεκάω πασάδες.
Μόν' τὦχω ντέρτι 'ς τὴν καρδιά, τὦχω βαρὺ μαράζι
πῶς σὰν τὸ μάθουν οἱ ἄπιστοι θὰ μποῦν 'ς τὸ σύνορό μου,
θὰ μοῦ πατήσουν τὰ χωριά, τὸ πατρικό μου κόλι.
Γιὰ κόφτε τὸ κεφάλι μου, βάλτε το 'ς τὴν κοτρόνα
νὰ καταιβοῦνε τὰ πουλιὰ νὰ τὸ μοιρολογήσουν,
νὰ καταιβοῦν κ' οἱ σταυραητοὶ 'ς τὰ νύχια νὰ τὸ πάρουν,
νὰ πᾶνε νὰ τὸ στήσουνε ταμποῦρι 'ς τὴ φωλειά τους.
Καὶ σὰν οἱ Τοῦρκοι καταιβοῦν 'ς τὸ σύνορο τοῦ Πάλλα,
νὰ πᾶνε νὰ τὸ ῥίξουνε ἀνάμεσα 'ς τ' ἀσκέρια,
γιὰ νὰ τὸ ἰδοῦν οἱ ἄπιστοι καὶ πίσω νὰ γυρίσουν».

ΛΟΥΚΑΣ ΚΑΛΛΙΑΚΟΥΔΑΣ. 'Εκ Λοιδορικίου, πρωτοπαλλήκαρον τοῦ 'Ανδρούτσου, μεθ' οὗ καὶ συνεξεστράτευσεν ἐν Πελοποννήσῳ. Διορισθεὶς ἀρματωλός, ἔπεσε μαχόμενος κατὰ τὴν ἐν Καβρολίμνῃ τῆς Αἰτωλίας μάχην.

ΧΡΟΝΗΣ. 'Αρματωλὸς τῆς Δωρίδος, ὑπηρέτησεν ὑπὸ τὸν Κωσταντάραν. 'Ο 'Αλῆ Τσεκούρας Δερβέναγας, συλλαβὼν διὰ προδοσίας τὰ τέκνα του, κατέσφαξεν αὐτά. 'Εφονεύθη ἔξω τοῦ Γαλαξειδίου περὶ τὰ 1791. Εἰς ἀνάμνησιν τῆς σφαγῆς τῶν τέκνων διεσώθη τὸ ὑπ' ἀριθμὸν XLVIII ἐν τῇ συλλογῇ τοῦ κυρίου Πασσὸβ ἀναγινωσκόμενον ᾆσμα·

Πολλὰ τουφέκια ἀντιβογοῦν, μιλλιόνια καρυοφύλλια,
'Αλῆ Τσεκούρας χαίρεται καὶ ρίχνει 'ς τὸ σημάδι.
Διαβαίνει ὁ Χρόνης γιὰ νὰ ἰδῇ πηγαίνοντας 'ς τὸ σπῆτι·
«Πολλὰ τὰ ἔτ', μπουλούκμπαση».— «Καλῶς τονε τὸ Χρόνη.
Πῶς τἄχεις Χρόνη, τὰ παιδιά, τί κάνουν τὰ παιδιά σου;»
— «Σὲ προσκυνοῦν, μπουλούκμπαση, καὶ σοῦ φιλοῦν τὰ χέρια·
Δώδεκα μέραις ἔλειπα, τί κάνουνε δὲν ξέρω».
— «Ἂν θέλῃς, Χρόνη μου, νὰ ἰδῇς ὤμορφα κεφαλάκια,
Τήραξε μέσα 'ς τὸν τορβᾶ νὰ ἰδῇς ἀγγελουδάκια».
Ὁ Χρόνης ἀνατρίχιασε, τὸν ἔφαε μαῦρο φεῖδι.
Πάει, τηράζει 'ς τὸν τορβᾶ, τηράζει καὶ τί βλέπει;
Βλέπει τὸ πρῶτό του παιδί, μικρὸ παλληκαράκι,
ὁ νοῦς του σκοτεινιάστηκε, τὰ χείλια του παγόνουν·
πέφτει στραβὸς μὲ τὸ σπαθὶ 'ς τὸ τούρκικο τἀσκέρι,
βαρεῖ δεξιά, βαρεῖ ζερβιά, βαρεῖ μπροστὰ καὶ πίσω,
σφάζει 'Αρβανίταις δώδεκα καὶ δυὸ μπουλουκμπασίδες.
'Αλῆ Τσεκούρας ἔπεσε καὶ τρεῖς ἐπανωθειό του.

ΓΥΦΤΑΚΗΣ. Γυφτάκης καὶ Καλέμης αὐτάδελφοι, ἀνεψιοὶ ἐκ μητρὸς τοῦ Μήτσου Κοντογιάννη. 'Εφονεύθησαν περὶ τὸ 1802 ἔξω τῆς Ὑπάτης πολεμοῦντες κατὰ τοῦ 'Ιουσοὺφ 'Αράπη.

ΑΝΔΡΟΥΤΣΟΣ. 'Ανδρέας Βερούσης, ἐκ τοῦ χωρίου Λιβανάταις τῆς 'Αταλάντης, πατὴρ τοῦ διαβοήτου 'Οδυσσέως. Φοβούμενος μὴ προσβάλω τὴν μνήμην τοῦ μεγαλουργοῦ καὶ μεγαλεπηβόλου τούτου ἀθλητοῦ, περικλείων τὸ ἡράκλειον ὄνομά του ἐντὸς τῶν στενωτάτων ὁρίων περιληπτικῆς σημειώσεως, ἀποφεύγω ἐκ προθέσεως νὰ εἴπω τι περὶ τοῦ καταπληκτικοῦ βίου του.

Συλληφθεὶς διὰ προδοσίας τῶν Βενετῶν παρεδόθη τοῖς 'Οθωμανοῖς, οἵτινες καὶ ἔπνιξαν αὐτὸν ἐν ταῖς εἱρκταῖς τῆς Κωνσταντινου-

πόλεως ὡς μετὰ ταῦτα διὰ χειρῶν ἀνόμων ἐπνίγη καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ὀδυσσεὺς ἐν τῇ εἱρκτῇ τῆς ἀθηναϊκῆς Ἀκροπόλεως.

Δημοτικὸν ᾆσμα πρωτοτύπου ὡραιότητος, ἐν ᾧ παρίστανται τὰ ὄρη τῆς στερεᾶς Ἑλλάδος διαπληκτιζόμενα πρὸς τὰς πεδιάδας καὶ ἐκζητοῦντα δι' ἀπειλῶν τὴν ἀπόδοσιν τοῦ Ἀνδρούτσου, προσκαίρως παραιτήσαντος αὐτά, δίδει ἐν συνόψει ἀκριβῆ ἰδέαν τῆς μεγάλης τοῦ ὁπλαρχηγοῦ τούτου βαρύτητος.

Κλαῖνε τὰ μαῦρα τὰ βουνά, παρηγοριὰ δὲν ἔχουν.
Δὲν κλαῖνε γιὰ τὸ ψήλωμα, δὲν κλαῖνε γιὰ τὰ χιόνια.
Ἡ Γκιόνα λέει τῆς Λιάκουρας, κ' ἡ Λιάκουρα τῆς Γκιόνας:
« Βουνί, ποὖσαι ψηλότερο, καὶ πλειὸ ψηλ' ἀγναντεύεις,
'Ανδροῦτσος τί νὰ γίνηκε, ἡ λεβεντία ποῦ νἆναι;
Τί νὰ σοῦ πῶ βουνάκι μου, τί νὰ σοῦ πῶ βουνί μου;
Τὴ λεβεντιὰ τὴ χαίρονται οἱ ψωριασμέν' οἱ κάμποι,
στοὺς κάμπους ψένουν τὰ σφαχτὰ καὶ ῥίχνουν στὸ σημάδι,
τοὺς κάμπους τοὺς στολίζουνε μὲ τούρκικα κεφάλια ».
Κ' ἡ Λιάκουρα σὰν τἄκουσε πολὺ τῆς κακοφάνη.
Τηράει δεξιά, τηράει ζερβιά, τηράει κατὰ τὴ Σκάλα,
« Βρὲ κάμπε ἀῤῥωστιάρηκε, βρὲ κάμπε μαραζάρη,
μὲ τὴ δική μου λεβεντιὰ νὰ στολιστῇς γυρεύεις;
Γιὰ βγάλε τὰ στολίδια μου, δός μου τὴ λεβεντιά μου,
μὴ λυώσ' ὅλα τὰ χιόνια μου καὶ θάλασσα σὲ κάμω ».

Τὸ ᾆσμα τοῦτο, ἐξ οὗ ἀποῤῥέει κρουνηδὸν ὁ πλαστικὸς ὀπὸς τῆς δημοτικῆς ποιήσεως, ἐποιήθη περὶ τὰ 1789, ὅτε ὁ μὲν Ἀνδροῦτσος μετὰ πεντακοσίων πολεμιστῶν καταβὰς ἀπὸ τῶν ὀρέων ἀναπεπταμένας ἔχων τὰς σημαίας, περιέτρεχε νικηφόρος τὴν Στερεὰν καὶ τὴν Πελοπόννησον, τὸ δὲ γαλλικὸν ἔθνος ἀνέτρεπεν ἐκ θεμελίων τὸ σαθρὸν οἰκοδόμημα τοῦ μεσαιωνικοῦ ἀπολυτισμοῦ καὶ διεκήρυττε τἀθάνατα καὶ ἀπαράγραπτα δικαιώματα τοῦ ἀνθρώπου.

ΒΛΑΧΟΘΑΝΑΣΗΣ. 'Εκ Βουνιχώρας τῆς Παρνασσίδος, ψυχοπατέρας τοῦ 'Ανδρούτσου, ἀγαπῶν αὐτὸν ὡς ἴδιον τέκνον, πρῶτος τὸν καθωδήγησεν εἰς τὸ πολεμικὸν στάδιον. Διατηρηθεὶς ἀκμαῖος μέχρις ἐσχάτου γήρατος καὶ οὐδέποτε ἀπαυδήσας μαχόμενος, ἔπεσεν ὁ γενναῖος πλησίον τῆς Ναυπάκτου, ὅτε ξιφήρης ὥρμησεν εἰς μέσον τῶν πολεμίων ἵνα συμπλακῇ πρὸς τὸν διοικητὴν αὐτῆς Μουχτάρ πασᾶν. 'Εν τῇ ὁρμητικῇ ταύτῃ ἐφόδῳ μόλις ἐπρόφθασε νὰ τὸν ἀκολουθήσῃ ὁ 'Ιωάννης Ξυλικιώτης, ὅστις καὶ ἐφονεύθη παρὰ τῷ πολιῷ ἁρματωλῷ. Μάχη πεισματώδης συνήφθη μετὰ ταῦτα πρὸς κατάκτησιν τῆς κεφαλῆς τοῦ Βλαχοθανάση. Ὑπερισχύσαντες δὲ οἱ 'Αλβανοὶ ἥρπασαν αὐτὴν καὶ ἀφ' οὗ ἐν θριάμβῳ τὴν περιέφερον ἔνθεν κἀκεῖθεν, τὴν ἐπώλησαν ἐπὶ ἀδρᾷ ἀμοιβῇ πρὸς τὸν βέην τῶν Σαλώνων, ὅστις καὶ διέταξε νὰ στηθῇ ἐπί τινος κοπρῶνος.

Ὁ 'Ανδροῦτσος, θρηνῶν τὸν θάνατον τοῦ Βλαχοθανάση, εἶπε:

Πέντε παιδιὰ μοῦ σκότωσαν καὶ τὸ Βλαχοθανάση,
πέντε πλευρὰ μοῦ τσάκισαν καὶ τὴ δεξιά μου πλάτη.

ΛΙΑΚΟΣ ΚΟΥΤΑΒΑΣ. 'Αρματωλὸς τοῦ 'Ολύμπου, περὶ οὗ καὶ τὸ ὑπ' ἀριθμὸν LXXXIX ἐν τῇ Πασσοβείῳ συλλογῇ δημοτικὸν ᾆσμα, ὅπου διαλάμπουσιν οἱ τρεῖς ἑπόμενοι στίχοι·

Προσκύνα, Λιάκο, τὸν πασᾶ, προσκύνα τὸ Βηζύρη.
Ὅσο εἶν' ὁ Λιάκος ζωντανός, πασᾶ δὲν προσκυνάει·
Πασᾶ ἔχει ὁ Λιάκος τὸ σπαθί, Βηζύρη τὸ τουφέκι.

ΚΟΝΤΟΓΙΑΝΝΗΣ. 'Ιωάννης Κοντογιάννης ἐκ Χαλικιοπούλων τοῦ Βάλτου, ἁρματωλὸς Ὑπάτης. Παρευρέθη καὶ διέπρεψε κατὰ τὴν ἐν Κερασόβῳ μάχην. 'Επειδὴ δὲ ὁ Κούρτ πασᾶς, βαρέως φέρων τὴν ἧτταν διέταξε τὸν Μοῦρτον Χοῦσον, ἵνα διὰ νέων δυνάμεων ἐπιπέσῃ

κατὰ τοῦ Μπουκουβάλα, εἰδοποιηθέντες οἱ ἁρματωλοὶ συνεξεστράτευσαν πάντες, καὶ ταύτην τὴν φορὰν ἀναθέσαντες τὴν ἀρχηγίαν εἰς τὸν Κοντογιάννην ἐπορεύθησαν πρὸς συνάντησιν τῶν πολεμίων. Ὁ Κοντογιάννης ἀπ' ἀρχῆς ἀπέφυγε τὴν συμπλοκὴν μέχρις οὗ διὰ στρατηγημάτων ἐφελκύσας τοὺς 'Αλβανοὺς εἰς Χόνια, σύμφυτον καὶ ἀδιέξοδον χῶρον ἐν Βάλτῳ, ἐπέπεσε κατ' αὐτῶν καὶ τοὺς κατέστρεψεν. Παρίσταται ὁ ἀείμνηστος οὗτος ἐν τῷ στιχουργήματι σκυθρωπάζων καὶ ἐξαιτούμενος συγγνώμην παρὰ τοῦ Διάκου ὑπὲρ τοῦ ἀπογόνου αὐτοῦ Μήτσου (ὅρα Προλεγόμενα).

ΚΑΤΣΑΝΤΩΝΗΣ. Εὐχαρίστως ἐπανέρχομαι εἰς τὸ προσφιλὲς τοῦτο ὄνομα, οὐ μόνον διότι ἀπ' ἀρχῆς τοῦ ποιητικοῦ μου σταδίου συνηντήθην μετ' αὐτοῦ ὑπὸ τὴν σκιὰν τοῦ ἐν 'Ιωαννίνοις αἱμοχαροῦς πλατάνου, ἀλλὰ διότι στενῶς διατελεῖ συνδεδεμένον μετὰ τῆς φίλης μου Λευκάδος.

'Αναδιφῶν τὴν ἱστορίαν τῶν χρόνων ἐκείνων, καθ' οὕς, ἀφ' ἑνὸς μὲν 'Αλῆς ὁ Τεπελενλῆς διενοήθη νὰ καταστρέψη τὸ τελευταῖον τοῦ ἠπειρωτικοῦ ἁρματωλισμοῦ καταφύγιον, ἀφ' ἑτέρου δὲ οἱ διασημότεροι τῶν ἡμετέρων πολεμιστῶν ἀπεφάσισαν ἀντὶ οἱασδήποτε θυσίας νὰ τὸ διασώσωσι καὶ διεξερχόμενος τὰ ἔγγραφα, τὰ ἐπιμαρτυροῦντα τὰς θυσίας, ἅς ὑπέστη ὁ λαὸς τῆς πατρίδος μου, τοὺς κινδύνους, οὓς διέτρεξε, τὰς κακουχίας, τὴν ἀκαταμάχητον καρτερίαν, ἀγάλλομαι ἐνδομύχως βλέπων ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν τὸν μὲν Κατσαντώνην ἐπισκιάζοντα τὴν ἀκρόπολιν ταύτην τοῦ Ἑλληνισμοῦ διὰ τῆς κεραυνοβόλου σπάθης του, τὸν δὲ 'Ιωάννην Καποδίστριαν δι' ἀκαταλογίστων προσπαθειῶν παρηγοροῦντα τοὺς θλιβομένους καὶ ἀενάως μεριμνῶντα ὑπὲρ τῆς ἀγωνιώσης Λευκάδος.

Μεθ' ὅσα ἐδημοσίευσεν ὁ κύριος 'Επαμεινώνδας Φραγκίστας υἱὸς ἑνὸς τῶν γενναιοτέρων τοῦ Κατσαντώνη συναγωνιστῶν, μεθ' ὅσα κ' ἐγὼ ἐσημείωσα ἐν τοῖς Μνημοσύνοις, περιττὴ ἀπέβαινε πᾶσα

περαιτέρω ἔρευνα, ἂν δὲν ᾐσθανόμην βαρεῖαν τοῦ συνειδότος τύψιν παρασιωπῶν τὰς σπουδαίας ὑπηρεσίας, ἃς παρέσχε τότε τῇ πατρίδι ὁ φιλόπατρις ἡμῶν Κλῆρος, ἔχων ἐπὶ κεφαλῆς τὸν. δημοτικώτατον αὐτοῦ ἱεράρχην, τὸν διὰ τοῦ ἰδίου παραδείγματος ἀδιαλείπτως διεγείροντα εἰς τὰς ψυχὰς ἁπάντων τὴν ἐθνικὴν φιλοτιμίαν, τὸν ἀπ᾿ ἀρχῆς μέχρι τέλους τῆς μακρᾶς ἐκείνης πολιορκίας γενναίως προκινδυνεύσαντα, τὸν μὴ φεισθέντα οὔτε ἀγώνων οὔτε μόχθων πρὸς ματαίωσιν τῶν ἐθνοκτόνων βουλῶν τοῦ τρομεροῦ Βηζύρου.

Ὁ Μητροπολίτης Λευκάδος Παρθένιος Κονιδάρης ἔσχε τότε τὴν τιμὴν νὰ ὑποδεχθῇ τὸν Ἄρτης Ἰγνάτιον, ηὐτύχησε δὲ τὰς εὐλογίας αὐτοῦ νὰ ἐπιδαψιλεύσῃ καὶ ἐπὶ τῆς ἀρειμανίου κεφαλῆς τοῦ Κατσαντώνη δραμόντος πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν διακινδυνευόντων ἀδελφῶν του. Ἀκμαία διατηρεῖται εἰσέτι ἐν τῇ μνήμῃ τῶν γερόντων ἡ ἱστορία τῶν ἡμερῶν ἐκείνων, διασώζεται δὲ ζωηροτάτη καὶ ἡ ἐθνικὴ καὶ ἀπαράμιλλος διαγωγὴ τοῦ Παρθενίου. Μετὰ τὴν ἀποσόβησιν τοῦ κινδύνου ὁ Κόμης Ἰωάννης Καποδίστριας, ὁ ἔκτακτος ἀπεσταλμένος τῆς Ἰονίου Κυβερνήσεως, θέλων νὰ ἐπισημοποιήσῃ τὰ διατρέξαντα ἀπηύθυνε πρὸς τὸν ἱεράρχην εὐχαριστήριον ἐπιστολήν, ἣν ἀσμένως δημοσιεύω, καθόσον ἐξ αὐτῆς προκύπτουσι γεγονότα, τότε μὲν ἐπαξίως ἐκτιμηθέντα, σήμερον δὲ εἰς οὐδὲν λογιζόμενα ἐπὶ μεγάλῃ βλάβῃ τῶν συμφερόντων τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Ἐπίσης δημοσιεύω ἐπίσημον δίπλωμα, δι᾿ οὗ ὁ Κόμης Γεώργιος Μοντσενίγος ἐκφράζει πρὸς τὸν Λευκάδος μητροπολίτην τὴν εὐγνωμοσύνην τῆς Κυβερνήσεως καὶ ἐπιστολὴν τοῦ Παρθενίου πρὸς τὸν Ἰγνάτιον, ἐν ᾗ μετὰ χριστιανικῆς μετριοφροσύνης καὶ σεμνότητος ἀποδίδεται πᾶσα τῆς ἐπιτυχίας ἡ τιμὴ εἰς τὰς ἐνδελεχεῖς προσπαθείας τοῦ διασήμου ἐκείνου πρόσφυγος.

Ο ΕΚΤΑΚΤΟΣ ΑΠΕΣΤΑΛΜΕΝΟΣ

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΠΑΝΙΕΡΩΤΑΤΟΝ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΝ ΛΕΥΚΑΔΟΣ

Τῇ 25 Αὐγούστου 1807

'Εκπληρώσας τὴν ἐντολήν μου, μεταβαίνω εἰς Κέρκυραν. 'Αλλά, κοινοποιῶν ὑμῖν Πανιερώτατε, τὴν ἀγγελίαν ταύτην, δὲν δύναμαι νὰ μὴ ἐκδηλώσω συγχρόνως τὴν ἀΐδιον εὐγνωμοσύνην μου πρὸς ὑμᾶς, ἐν δυσχερεστάταις περιστάσεσιν εὐαρεστηθέντας ἵνα μοὶ παράσχητε συνδρομὴν διὰ τῆς μεγάλης ἐπιῤῥοῆς, ἣν ἐξασκεῖτε ἐπὶ τῆς ψυχῆς τοῦ λαοῦ τούτου, ἀνέκαθεν ἐκτιμήσαντος τὰς ἀρετάς, δι' ὧν περικοσμεῖσθε, καὶ δικαίως ἀνυψώσαντος ὑμᾶς εἰς τὴν ὑψηλὴν ἕδραν, ἣν κατέχετε

Γλυκυτάτην θέλω φέρῃ μετ' ἐμοῦ τὴν ἀνάμνησιν τῆς ἐποχῆς, καθ' ἣν, πιστῶς ὑπηρετοῦντες τῇ πατρίδι, ἐτιμήσατε τὰ πολεμικὰ ἔργα, τὰ κατασκευαζόμενα ὑπὸ τὴν βολὴν τῶν ἐχθρικῶν τηλεβόλων, παριστάμενοι ἐντὸς τῶν τάφρων, δι' ὧν περιεζώσθη ἡ πόλις. Οὔτε θέλω λησμονήσῃ τὰς ἡμέρας, καθ' ἅς, περιτρέχοντες τὰ ὄρη τῆς νήσου, ἐνεπνέετε εἰς τὰς καρδίας τῶν ἀνδρείων αὐτῆς τέκνων τὸν ἱερὸν ὑπὲρ Πατρίδος καὶ Πίστεως ἔρωτα. Διὰ τῆς ἰσχύος τοῦ λόγου καὶ τοῦ ὑμετέρου παραδείγματος ὁ λαὸς οὗτος ὑπέστη ἀγογγύστως μόχθους καὶ ἀκαταπαύστους ἁδροτάτας δαπάνας (fatiche e incessanti dispendii gravosissimi), αὐτοὶ δ' ἐκεῖνοι, οἵτινες αὐτοπροαιρέτως ἀνεδέχοντο τὸ βάρος τῶν πολεμικῶν ἔργων, προέταξαν ἐν ὥρᾳ κινδύνου καὶ τὰ στήθη ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν ὀχυρωμάτων, καὶ ὁ βάρβαρος καὶ αὐθάδης ἐχθρός, ὅστις μᾶς ἠπείλει ὠχρίασεν ἐνώπιόν των (ed all' uopo quei stessi che sostennero il peso dei travagli, si presentarono nelle esteriori trinciere a far impallidire il prepotente ed il barbaro nemico che ci minacciava).

Τηλικαῦται ὑπηρεσίαι, μεγάλως τιμῶσαι τὴν ὑμετέραν Πανιερότητα καὶ τὴν πατρίδα, ἥτις εὐτύχησε νὰ ἔχῃ ὑμᾶς, ἀναντιῤῥήτως συνέτειναν πρὸς εὐόδωσιν καὶ αἰσίαν ἐκπεραίωσιν τῆς ἐντολῆς, ἣν ἀνεδέχθην ὡς ἔκτακτος ἀπεσταλμένος τῆς ἐκλαμπροτάτης Γερουσίας ἐν ταύτῃ τῇ νήσῳ.

Διὸ παρακαλῶ ὑμᾶς ἵνα ἀποδεχθῆτε τὰς ἐν τῷ ἐπισήμῳ τούτῳ ἐγγράφῳ κατατεθείσας θερμὰς εὐχαριστίας μου, μοὶ ἐπιτρέψητε δὲ συγχρόνως ἵνα μετὰ τῆς αὐτῆς εἰλικρινείας ὑποβάλω τῇ ἐκλαμπροτάτῃ Γερουσίᾳ τὰς πατριωτικὰς ὑμῶν προσπαθείας καὶ μαρτυρήσω ὑπὲρ τῆς εὐγνωμοσύνης καὶ τῶν ἐγκωμίων, ἅτινα ὀφείλονται πρὸς τὴν ἡμετέραν Πανιερότητα.

Εὔχομαι ἵνα ἡ χεὶρ τοῦ Ὑψίστου ἡ προστατεύουσα ἀείποτε τὴν νῆσον ταύτην, εὐλογήσῃ αὐτὴν καὶ πάλιν, ἀπομακρύνουσα πάντα κίνδυνον ἐκ τῶν μεθορίων προερχόμενον, προάξῃ δὲ τὴν εὐημέριαν αὐτῆς εἰς ἀμοιβὴν τῶν δυστυχημάτων ὅσα ὑπέμεινεν (a cui ha diritto di aspirare dopo le sventure sofferte).

Ἡ εὐχὴ αὕτη, ἣν ἐγὼ ἀπευθύνω πρὸς τὸν Παντοδύναμον, ἐμπνεόμενος ὑπὸ τῆς ζωηροτέρας ἀγάπης πρὸς τὸν λαὸν τῆς Λευκάδος καὶ γνωρίζων κακῇ τύχῃ, τὴν οἰκτρὰν κατάστασιν, εἰς ἣν περιῆλθεν ἡ νῆσος, ἐξέρχεται ἐκ τῶν μυχῶν τῆς καρδίας μου.

Ὑμῖν δὲ ἀπόκειται, Πανιερώτατε, διὰ τῶν πρὸς τὸν Θεὸν δεήσεων νὰ ἐμπνεύσητε τῷ λαῷ τούτῳ καρτερίαν, μετριοπάθειαν, σύνεσιν, παραμυθοῦντες καὶ ἐνθαῤῥύνοντες αὐτὸν διὰ τοῦ ἡμετέρου βλέμματος.

Δέξασθε τὴν διαβεβαίωσιν τῆς βαθυτάτης ὑπολήψεώς μου.

Κόμης ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΣ.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΗΡΙΟΝ ΔΙΠΛΩΜΑ

ΚΟΜΗΤΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΜΟΝΤΣΕΝΙΓΟΥ

Ἐπειδὴ προκύπτει ἡμῖν ἐξ ἐπισήμων διαβεβαιώσεων ἡ ἐνδελεχὴς συνδρομὴ τοῦ Πανιερωτάτου Μητροπολίτου Λευκάδος Παρθενίου ὑπὲρ τῆς αἰσίας διεξαγωγῆς τῆς ἐπιχειρήσεως, ἣν ἀπὸ κοινοῦ ἀνεδέχθησαν ὅ τε ῥωσσικὸς στρατὸς καὶ ἡ Ἰονικὴ Κυβέρνησις πρὸς σωτηρίαν καὶ ἀσφάλειαν τῆς Λευκάδος κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου, παρέχομεν αὐτῷ τὴν παροῦσαν εἰς ἔνδειξιν τῆς ἡμετέρας εὐγνωμοσύνης καὶ τῆς πλήρους εὐαρεσκείας τῆς σεπτῆς αὐτοκρατορικῆς ἡμῶν Αὐλῆς.

Πεποίθαμεν ὅτι ἡ πατρὶς τοῦ ἀγαθωτάτου ποιμενάρχου, ἐκτιμῶσα τὰς ἀρετὰς καὶ τὰς ὑπηρεσίας, δι' ὧν κατέκτησε τὴν συμπάθειαν τῶν ῥωσσικῶν ὅπλων καὶ τῆς Ἰονίου Κυβερνήσεως, θέλει καὶ ἐν τῷ μέλλοντι ἀποδίδῃ αὐτῷ ἀγάπην ἀμετάτρεπτον πρὸς ἀμοιβὴν τοῦ ἱεροῦ χαρακτῆρος, τῶν ἀρετῶν, δι' ὧν περικοσμεῖται, καὶ τῶν ἐξόχων ὑπηρεσιῶν, ἃς προσήνεγκε ([1]).

Κερκύρᾳ τῇ 15 Αὐγούστου 1807.

Κόμης ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΜΟΝΤΣΕΝΙΓΟΣ.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΑΡΘΕΝΙΟΥ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΙΓΝΑΤΙΟΝ

Πανιερώτατε καὶ θεοπρόβλητε Δέσποτα,

Εἶνε γνωστὸν καὶ ὁμολογούμενον ἀπὸ ὅλους σχεδὸν καὶ τοὺς ἐγκρίτους τῆς πόλεως καὶ τοὺς κατοίκους ταύτης τῆς νήσου, πόσος ἦτον

([1]) Ἥ τε ἐπιστολὴ τοῦ Κόμητος Καποδιστρίου καὶ τὸ εὐχαριστήριον τοῦ Μοντσενίγου μετεφράσθησαν ἐκ τῶν εἰς χεῖρας τῆς οἰκογενείας Κονιδάρη σωζομένων ἰταλικῶν πρωτοτύπων.

ὁ κίνδυνος τοῦ τόπου τούτου καὶ ὁ μέγας φόβος, ὁποῦ δι' αὐτὸν περιεῖχε δικαίως τὰς ψυχὰς ὅλων τῶν ἐντοπίων, καὶ πόσον ἐξ ἐναντίας ἐνεψύχωσεν ὅλους ἡ παρουσία τῆς ὑμετέρας Πανιερότητος.

Οἱ ἐλλόγιμοι καὶ πατρικοὶ αὐτῆς λόγοι, τὰ γενναῖα καὶ ἡρωϊκὰ κατορθώματα τοῦ ἐκλάμπρου ὑποκειμένου της, ὁποῦ διὰ φυσικὴν αὐτῆς καλοκαγαθίαν καὶ ζῆλον ἔνθερμον πατριωτισμοῦ κατὰ συνέχειαν καὶ πόνοις καὶ ἱδρῶσιν εἰς ὅλους ἐδείκνυε, δὲν ἐδυνήθησαν παρὰ νὰ ἀποδιώξωσι κάθε κίνδυνον καὶ νὰ δώσωσι ψυχὴν καὶ εἰς τοὺς πλέον ἀψύχους.

Ὅθεν ὅλοι κοινῶς δι' ἐμοῦ τοῦ ἐλαχίστου αὐτῶν ποιμένος ἀπονέμουσιν εἰς τὴν ἱερὰν καὶ εὐεργετικὴν αὐτῆς ψυχὴν τὰς διὰ λόγου ὀφειλομένας χάριτας, ὁμολογοῦντες ἁπανταχοῦ τὸ μέγεθος τῶν προτερημάτων της.

Δέξαι λοιπόν, πανιερώτατε Δέσποτα, εἰς ἀπόδειξιν τῆς εὐχαρίστου πρὸς αὐτὴν ἡμῶν διαθέσεως τὴν παροῦσαν ὁμολογίαν, ὁποῦ δι' ἐμοῦ γίνεται, δεομένου τοῦ παντοδυνάμου Θεοῦ ὑπὲρ τῆς ὑγείας καὶ παντὸς ἄλλου ἀγαθοῦ τῆς ἡμετέρας Πανιερότητος.

Ὁ Μητροπολίτης Λευκάδος καὶ Ἁγίας Μαύρας

† ΠΑΡΘΕΝΙΟΣ

ΑΛΕΞΗΣ ΚΑΛΟΓΕΡΟΣ. Νέος ἔτι εἰσῆλθεν ὡς μοναχὸς ἐν τῇ μονῇ τοῦ προφήτου Ἠλιοῦ. Ἡ σπανία αὐτοῦ καλλονὴ τὸν ὑπεχρέωσε ν' ἀποδυθῇ εἰς τὸ πολεμικὸν στάδιον, ὅπως διαφύγῃ τὰς αἰσχρὰς τῶν Ὀθωμανῶν καταδιώξεις. Πρὸς ἀνάμνησιν δὲ τοῦ καλογηρικοῦ του βίου προσηγορεύθη Καλόγερος, ἐν ᾧ τῆς οἰκογενείας αὐτοῦ τὸ ἐπώνυμον ἦτο Ῥουμάνης. Ὑπηρέτησεν ὑπὸ τὸν Ἀνδροῦτσον. Συλληφθεὶς δὲ διὰ προδοσίας ἐφονεύθη εἰς Σάλωνα.

ΚΑΤΣΙΚΟΓΙΑΝΝΑΙΟΙ. Τὴν δραματικωτάτην ἱστορίαν τῆς οἰκογενείας ταύτης εὐχαρίστως ἀναφέρω ἐν ταῖς σημειώσεσί μου, οὐ μόνον διότι ἀδίκως μέχρι τοῦδε παρεσιωπήθησαν αἱ σπουδαῖαι ὑπηρεσίαι, ἃς προσήνεγκε τῇ πατρίδι, ἀλλὰ καὶ διότι ἐκ τῶν πολλῶν ἐπιστολῶν, αἵτινες διασώζονται ἐν τῷ χαρτοφυλακείῳ τῆς Λευκάδος, προκύπτει ἡ ἀκατανόητος ἐπιμονὴ ἀφ' ἑνὸς μὲν τοῦ Ἀλῆ πασᾶ πρὸς ἐξόντωσιν αὐτῆς, ἀφ' ἑτέρου δὲ τῶν ἐγχωρίων ἀρχῶν τῆς πατρίδος μου, ὅπως τὴν διαφυλάξωσιν.

Κατὰ τὸ ἔτος 1802 καὶ 1803 οἱ ἀδελφοὶ Χρῆστος καὶ Ἀπόστολος Κατσικογιάνναι κατεῖχον τὸ καπετανᾶτον τῆς Ἀκαρνανίας. Ἀμφότεροι οὗτοι, ἐξαιρέτως δὲ ὁ Χρῆστος, κηρυχθέντες κατὰ τοῦ σατράπου τῶν Ἰωαννίνων, ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἐβασάνισαν αὐτὸν ἐπιπίπτοντες κατὰ τῶν Ἀλβανῶν Δερβεναγάδων, οἵτινες ἀνηλεῶς τοὺς κατεδίωκον.

Νοήσας ὁ Ἀλῆς ὅτι ἀδύνατον ἦτο νὰ τοὺς ἐξολοθρεύσῃ διὰ τοῦ πολέμου, ἀπεφάσισε νὰ προστρέξῃ εἰς τὴν στυγερωτέραν τῶν προδοσιῶν. Προσεκάλεσε τὸν Βεκὴρ Τσουγαδοῦρον, ἀδελφοποητὸν τοῦ Χρήστου καὶ τοῦ Ἀποστόλου, καὶ ἐνετείλατο αὐτῷ τὴν δολοφονίαν, ἀφ' οὗ διεφήμισεν ὅτι, λησμονῶν τὰ παρελθόντα, ἔπεμπε τὸν διαβόητον τοῦτον Ἀλβανόν, ὅπως διαβιβάσῃ πρὸς τοὺς παλαιοὺς φίλους του τὴν διαβεβαίωσιν τῆς πατρικῆς στοργῆς του.

Ὁ Βεκήρ, παραλαβὼν ἐκλεκτὴν συνοδείαν, μετέβη εἰς Ἀκαρνανίαν καὶ μαθὼν ὅτι οἱ Κατσικογιάνναι διέμενον κατὰ τὰς ἡμέρας ἐκείνας εἰς Πλαγιάν, ἔδραμεν αὐθωρεί, παραγγείλας πρὸς τοὺς παρακολουθοῦντας αὐτὸν νὰ πυροβολήσωσι κατ' ἐκείνων, οὓς ἤθελεν ἀσπασθῇ.

Ἀφ' οὗ οἱ δύο ἀδελφοὶ ἔμαθον τὴν ἄφιξιν τοῦ ἀρχαίου φίλου, ἐξῆλθον εἰς προϋπάντησιν αὐτοῦ. Τὸν ὑπεδέχθησαν δὲ περιπαθῶς καὶ φιλοφρόνως ὑπὸ τὴν σκιὰν τῆς πλατάνου παρὰ τῇ πηγῇ τῆς Πλαγιᾶς· ἐκεῖ ὁ Ἰσκαριώτης, ἐναγκαλισθεὶς αὐτούς, ὑπέδειξε τὰ θύ-

ματα, καὶ οἱ Ἀλβανοί, πυροβολήσαντες ἐκ τῶν νώτων, ἐφόνευσαν ἀμφοτέρους.

Μετ' οὐ πολὺ ἔφθασεν ἐπιστολὴ ἐκ Πρεβέζης, δι' ἧς ὁ Κάσκαρης, στενὸς αὐτῶν συγγενής, ἔγραφε πρὸς τοὺς δολοφονηθέντας τὴν εἰς Ἀκαρνανίαν μετάβασιν τοῦ Τσουγαδούρου καὶ αἰνιγματωδῶς ἐσυμβούλευεν ἐν τῇ συναντήσει αὐτῶν μετὰ τοῦ ἀλβανοῦ Δερβέναγα νὰ προσέχουν ὥστε, «ὅπου εἶναι ὁ Χριστὸς νὰ μὴν ἦναι καὶ ὁ Ἀπόστολος», ὑποδεικνύων οὕτω πως τὴν τεκταινομένην προδοσίαν καὶ προειδοποιῶν περὶ αὐτῆς τὸν Χρῆστον καὶ τὸν Ἀπόστολον. Ἀλλ' ὅτε ἡ ἀγγελία ἔφθασεν, ὁ φόνος εἶχεν ἐκτελεσθῇ καὶ ὁ Βεκὴρ ἐπανήρχετο τροπαιοφόρος ἄγων μετ' αὐτοῦ καὶ τὰς πενθηφορούσας οἰκογενείας τῶν προδοθέντων φίλων του. Κατὰ τὴν ὁδοιπορίαν ταύτην ἡ σύζυγος τοῦ Ἀποστόλου, τῇ ἐπιμόνῳ αὐτῆς αἰτήσει, ἔλαβε τὰς δύο κεφαλὰς ταριχευμένας ἤδη, καὶ ἐγκολπωθεῖσα αὐτὰς τὰς μετέφερερε μέχρις Ἰωαννίνων. Ὁ Ἀλῆς προσεποιήθη βαθυτάτην λύπην ἐπὶ τῇ αὐθαιρέτῳ, ὡς ἔλεγε, διαγωγῇ τοῦ Τσουγαδούρου, ἀλλὰ μὴ δυνάμενος νὰ ἐπανορθώσῃ τὸ κακὸν ἠθέλησε διὰ πολλῶν περιποιήσεων νὰ δείξῃ πρὸς τὰς οἰκογενείας τῶν φονευθέντων τὴν εὔνοιαν καὶ τὴν ἀγάπην του, καὶ διέταξεν ἵνα ἁρμόδιον κατάλυμα χορηγηθῇ αὐταῖς ἐν τοῖς ἰδίοις σεραγίοις.

Ὁ Χρῆστος ἀφῆκεν υἱοὺς τὸν Μήνιον, φονευθέντα κατὰ τὸν ἱερὸν ἀγῶνα εἰς τὸν Ἀνηφορίτην πλησίον τῶν Θηβῶν, τὸν Σπῦρον, φονευθέντα ἐπίσης κατὰ τὰ 1821 εἰς Καγκέλια, τὸν Στάθην, προαχθέντα συνταγματάρχην καὶ ἀποθανόντα κατὰ τὸ 1836 καὶ μίαν θυγατέρα τὴν Μπήλιω.

Ἐν ᾧ ἡ Μπήλιω διέμενεν ἐν Ἰωαννίνοις ἠράσθη αὐτῆς ὁ Βεζύρης καὶ ἐπειράθη νὰ τὴν εἰσαγάγῃ ἐντὸς τοῦ χαρεμίου του, ἀλλ' ὁ ἀδελφὸς αὐτῆς Μήνιος, μὴ ἀνεχόμενος τὴν ἀτιμίαν, ἰδίαις χερσὶ τὴν ἐφόνευσεν.

Ὁ δὲ Ἀπόστολος ἀφῆκε τὸν Κωστούλαν, φονευθέντα εἰς Βλα-

χίαν ὑπὸ τὴν σημαίαν τοῦ Ὑψηλάντου, τὸν Ἀποστόλην, πεσόντα ἐν τῇ Ἀκροπόλει τῶν Ἀθηνῶν, καὶ τὸν Πρέβαν, ἀποθανόντα εἰς Πάτρας ἐπὶ Κυβερνήτου.

Ὁ συνταγματάρχης Εὐστάθιος Κατσικογιάννης ἀριθμεῖται μεταξὺ τῶν γενναίων ἐκείνων, οἵτινες ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ὀδυσσέως ἐκλείσθησαν εἰς τὸ χάνι τῆς Γραβιᾶς καὶ διὰ τῆς περιφανεστέρας ἀνδραγαθίας ἀντεστάθμισαν τὴν ἧτταν τῶν Θερμοπυλῶν.

ΓΡΙΒΑΣ ΧΡΗΣΤΟΣ. Κατά τινα νέαν ἀνακάλυψιν, περὶ ἧς ἐν ἐκτάσει πραγματεύεται ὁ κύριος Σάθας ἐν τῷ κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην ἐκδιδομένῳ πονήματι αὐτοῦ Ἀνδραγαθήματα Μπούα, ἡ ἀρειμανὴς τῶν Γριβῶν οἰκογένεια ἀριθμεῖται μεταξὺ τῶν πολλῶν παραφυάδων, αἵτινες ἀνεβλάστησαν ἐκ τοῦ περιφανοῦς τῶν Μπουαίων γένους, ὅθεν ἀνεφύησαν καὶ οἱ Σπάται καὶ οἱ Σγοῦροι καὶ ἄλλοι κατὰ τοὺς μεσαιωνικοὺς χρόνους ἡγεμόνες τῆς Ἀλβανίας, τῆς Ἠπείρου καὶ τῆς Ἀκαρνανίας.

Ὁ Θεόδωρος Μπούας Γρίβας κατὰ τὴν πρώτην ἐν Πελοποννήσῳ ὀθωμανικὴν εἰσβολὴν ἐπολέμησεν ὡς ὁπλαρχηγὸς μετὰ τοῦ συγγενοῦς αὐτοῦ Κορκονδείλου Κλαδᾶ κατὰ Βενετῶν καὶ Τούρκων. Ὕστερον ἡ οἰκογένεια ἐγκατέστη ἐν Ἀλβανίᾳ καὶ μέλη τινὰ ἐξ αὐτῆς μετῴκησαν ἐκεῖθεν εἰς τὴν Ἑπτάνησον καὶ τὴν Ἀκαρνανίαν.

Σῖμος Γρίβας Μπούας, ἁρματωλὸς τῆς Ἀκαρνανίας περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΖ΄ αἰῶνος, κατέφυγεν εἰς Λευκάδα καὶ τὸν μοναχικὸν ἀσπασάμενος βίον ἐτελεύτησεν ἐκεῖ κατὰ τὸ 1622 καὶ ἐτάφη ἐν τῇ μονῇ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου.

Ὁ συγγενὴς αὐτοῦ Θεόδωρος ἀνέκτησε διὰ τοῦ ξίφους τὸ ἁρματωλίκιον τοῦ Σίμου καὶ ἀπέθανε κατὰ τὸ 1653, δολοφονηθεὶς κατὰ τὴν θέσιν, ἥτις σήμερον εἰσέτι καλεῖται «Τοῦ Μπούα τ' αὐλάκι».

Δράξας τὴν εὐκαιρίαν ταύτην ὁ ἐκ Βάλτου Τσεκούρας εἰσήλασεν εἰς Ἀκαρνανίαν καὶ ἥρπασε περὶ τὸ 1680 τὸ κληρονομικὸν τῶν

Γριβαίων ἀξίωμα. Ὀλίγον ὕστερον ὁ Ἀπόστολος Γρίβας, ὅστις διέμενεν εἰς Τόσκεσι τοῦ Σουλίου, ἐπέπεσε μετὰ 100 ὀπαδῶν κατὰ τοῦ Τσεκούρα καὶ ἀνακτήσας τὸ ἀρματωλίκιον κατῴκησεν ἐν Περατιᾷ τῆς Ἀκαρνανίας παρὰ τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους Λάμιας. Τοῦτον διεδέχθη ὁ υἱός του Χρῆστος, τὸν δὲ Χρῆστον ὁ ὁμώνυμος τῷ πάππῳ Ἀπόστολος καὶ τὸν Ἀπόστολον ὁ ἐν τῇ ὀπτασίᾳ τοῦ Διάκου ἐμφανιζόμενος Χρῆστος, ὅστις καὶ συνῆψε γάμον μετὰ νεάνιδος ἐκ τοῦ οἴκου τῶν Κατσικογιανναίων.

Κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1769 ἀνέλαβεν οὗτος τὴν ἀρχηγίαν πάντων τῶν ἐν τῇ δυτικῇ Ἑλλάδι ἀρματωλῶν καὶ ἐξεστράτευσε κατὰ τοῦ Βραχωρίου, ἀλλ' ἀποτυχὼν ὑπεχώρησεν εἰς Ἅγιον Ἠλίαν τοῦ Ἀγγελοκάστρου, ἔνθα καὶ ὑπέμεινε τοὺς ἐπελθόντας πολυαρίθμους ἐχθρούς, πρὸς οὓς καὶ συνεπλάκη. Ἐν τῷ διαβοήτῳ τούτῳ ἀγῶνι ἔπεσεν ὁ γενναῖος καὶ τὸ ἀπαίσιον ἐκεῖνο πεδίον τῆς μάχης, βαπτισθὲν διὰ τοῦ αἵματός του, προσηγορεύθη ἔκτοτε «Τὰ κόκκαλα τοῦ Γρίβα».

Ἀλλ' ὅ,τι πλήττει τὴν φαντασίαν ἐμοῦ, γινώσκοντος ἀκριβῶς πάσας τὰς αἱματηρὰς θυσίας, ἃς οἱ Γρίβαι προσήνεγκον τῇ πατρίδι πρὸ διακοσίων καὶ ἐπέκεινα ἐτῶν, εἶναι ἡ περίεργος σύμπτωσις, καθ' ἣν ἐκ μακρῶν διαλειμμάτων παρίσταται ὁ προφήτης Ἠλίας, ὥς περ ἐπιθεώμενος τοὺς διαπρεπεστέρους ἄθλους τῆς φιλοπολέμου ταύτης οἰκογενείας.

Ἐν Ἁγίῳ Ἠλίᾳ τοῦ Ἀγγελοκάστρου ἔπεσε μαχόμενος ὁ Χρῆστος Γρίβας.

Ἐν Ἁγίῳ Ἠλίᾳ τῆς Ἀκαρνανίας ἤρατο περιφανεστάτην νίκην ὁ περιώνυμος αὐτοῦ ἀπόγονος στρατάρχης Θεόδωρος, ὅτε, ἀνακρούσας τὰ κύματα τῆς πρώτης ἀλβανικῆς εἰσβολῆς, κατώρθωσε νὰ σώσῃ τὰ ἀπανθρώπως ἐκ Καλάμου ἐξελαθέντα γυναικόπαιδα.

Ἐν Ἁγίῳ Ἠλίᾳ τῆς Ἀργολίδος ὁ υἱὸς τοῦ στρατάρχου Δημήτριος ἀντετάχθη πρὸς τὸν βασιλικὸν στρατὸν καὶ ἔσωσε προκινδυ-

νεύων τὴν στρατιωτικὴν τιμὴν τῆς ναυπλιακῆς ἐπαναστάσεως, ἀναδειχθεὶς ἄξιος ἀπόγονος τοῦ περιλαλήτου Χρήστου καὶ υἱὸς ἐφάμιλλος τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Θεοδώρου.

'Επειδὴ δὲ τὰ περὶ τῆς οἰκογενείας ταύτης ἀπαιτοῦσι λίαν διεξοδικὴν ἀφήγησιν, ὑπερβαίνουσαν τὰ στενὰ ὅρια βραχείας σημειώσεως, ἀναγκάζομαι καὶ ἄκων νὰ περιστείλω τὸν λόγον εἰς μόνα τὰ πρὸς τὸν ἐν τῷ κειμένῳ μνημονευόμενον Χρῆστον ἀναφερόμενα.

ΣΑΜΟΥΗΛ. 'Ο γνωστὸς πολέμαρχος, ὁ θεόπνευστος προφήτης, ὁ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῆς ἁγίας Παρασκευῆς πυρίκαυστος γενόμενος, ὁ διὰ τῆς θυσίας αὐτοῦ ἀποθανατίσας τὸ Κοῦγγι, ἔρχεται τελευταῖος ἐν τῇ ὀπτασίᾳ τοῦ Διάκου συνοδευόμενος ὑπὸ τῶν πέντε συνεταίρων αὐτοῦ καὶ τῆς χορείας τῶν νηπίων, ἅτινα καθηγίασαν διὰ τοῦ ἀθῴου αἵματός των τὸν βράχον τοῦ Ζαλόγγου, ὅτε αἱ μητέρες αὐτῶν πρὸς ἀποφυγὴν τῆς ἐπικειμένης καταισχύνης πρῶτον μὲν ἐξεσφενδόνισαν αὐτὰ κατὰ τοῦ κρημνοῦ, ὕστερον δὲ τὰ παρηκολούθησαν πίπτουσαι μία μετὰ τὴν ἄλλην εἰς τὰ βάθη τοῦ βαράθρου (ὅρα Μνημόσυνα).

«*Λαθύρια, Βρακανίδαις*» σ. 216.

Λαθύρια, ὄσπρια ἐκ τῶν εὐτελεστέρων. Βρακανίδα, ἀγριολάχανον περιφρονούμενον ὡς καὶ ἡ βρούβα.

«*Κρεμοῦν τὸν Πατριάρχη!*» σ. 217.

Παρηκολούθησα πιστῶς τὰς ἀκριβεστέρας πληροφορίας περιγράφων τὸ μαρτύριον τοῦ ἀειμνήστου ἐθνομάρτυρος Γρηγορίου.

ΑΣΜΑ ΠΕΜΠΤΟΝ

«*Μὲ χίλια μύρια βότανα*» σ. 220.

Βότανα, χόρτα κατέχοντα ἰαματικὰς ἰδιότητας, ὅθεν καὶ τὸ δημῶδες:

Τὰ βότανα τῆς γῆς γιατρεύουνε τὰ πάθη.

«*Τὴν ἄγρια τὴν ἀψάδα*» σ. 220.

Ἀψάδα, κυρίως ἐπὶ δριμέων ὑγρῶν, μεταφορικῶς δὲ σημαίνει θυμόν. Ἀψύς, θυμοειδής. Συνηθέστατον ἐπὶ ἵππων.

«*Τὸ διάνεμα γοργὰ γοργά*». σ. 220.

Διάνεμα, σκιὰ φεύγουσα ταχέως, ἀστραπηδόν.

«*Ἀναλαμπαῖς καὶ δόξαις*» σ. 221.

Ἀναλαμπή, ἡ ἐκ μεγάλης πυρκαϊᾶς προκύπτουσα λάμψις, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ θερμότης τῆς φλογός.

«*Ἀνέλπιστο λιοβόρι*» σ. 221.

Λ ι ο β ό ρ ι, βορειοανατολικὸς ἄνεμος πνιγηρὸς καὶ καυστικός.

«*Καὶ χίλια τ' ἀντιῤῥίμματα* . . .» σ. 221.

Ἀ ν τ ι ῤ ῥ ί μ μ α τ α, οἱ περὶ τὴν ῥίζαν δένδρου τινὸς φυόμενοι βλαστοί.

«*Σὰ στὸ κυβέρτι ἡ μέλισσαις πρὶν ὁ γονὸς κινήσῃ*» σ. 221.

Κ υ β έ ρ τ ι τὸ κύβεθρον, ἡ κυψέλη.

Γ ο ν ὸ ς ἡ νέα γενεὰ τῶν μελισσῶν, ἡ κατὰ τὸ ἔαρ ἀπολείπουσα τὸν γενέθλιον οἶκον καὶ μεταναστεύουσα ἀλλαχόσε.

Ὅστις παρετήρησεν ἐκ τοῦ πλησίον τὰ πολύτιμα ταῦτα ἔντομα δὲν παρέλειψε βεβαίως νὰ σημειώσῃ τὸν ἀπερίγραπτον βόμβον, ὅστις ἐπικρατεῖ ἐντὸς τῆς κυψέλης ὀλίγην ὥραν πρὶν ἢ ἐξέλθῃ ὁ γ ο ν ό ς· Ἤθελεν εἴπῃ τις, ὅτι αἱ μητέρες καὶ οἱ πατέρες θρηνοῦσι συνάμα καὶ χαίρουσιν ἐπὶ τῇ ἐξόδῳ τῶν τέκνων.

Ὁ γ ο ν ό ς, ἐξερχόμενος πρώτην φορὰν εἰς τὸ φῶς τῆς ἡμέρας, πλανᾶται πρὸς ὀλίγον ἔνθεν κἀκεῖθεν καὶ προσκολλᾶται μετὰ ταῦτα ἐπί τινος ἀποτόμου πέτρας, ἢ κάθηται ἐπὶ κλαδίσκου τινὸς δένδρου. Ἂν δὲ ἀμελήσῃ τις νὰ τὸν παραλάβῃ καὶ τοποθετήσῃ ἐντὸς κυψέλης, ἀπέρχεται προπορευομένης τῆς Ἀ ν ά σ σ η ς. Τὴν ἀποχώρησιν ταύτην, ὡς καὶ τὴν πρώτην ἔξοδον τοῦ γ ο ν ο ῦ ἐκ τῆς κυψέλης, ἤκουσα νὰ χαρακτηρίζωσιν οἱ ἡμέτεροι χωρικοὶ διὰ τῶν λέξεων· Ἐ κ ί ν η σ ε ν ὁ λ α ό ς. Καὶ μὰ τὴν ἀλήθειαν δὲν ἐδυνήθην νὰ μὴ ἐνθυμηθῶ τὴν διαβόητον ὁμηρικὴν παρομοίωσιν, ἔνθα τὸ «ἔθνεα πολλὰ μελισσάων» ἀντιστοιχεῖ πληρέστατα πρὸς τὸ λ α ό ς.

«*Καὶ τὤκοβαν τὸ αἷμα*» σ. 222.

Φράσις, ἐμφαίνουσα τὴν νευρικὴν κατάπτωσιν, ἥτις προέρχεται ἕνεκα φόβου αἰφνιδίου. Πιστεύεται δὲ ὑπὸ τοῦ λαοῦ ὅτι ἐπὶ τοιούτων περιστάσεων τὸ αἷμα ἀποσυντίθεται. Τὸ αὐτὸ ῥῆμα ἐν χρήσει ἐπὶ γάλακτος ἀποσυντεθειμένου· Ἔκοψε τὸ γάλα.

« *Βλέπει πάσπρογαλιάζει* » σ. 222.

Ἀσπρογαλιάζει καὶ ἀσπρογάλιασμα, τὸ ὑπόλευκον χρῶμα τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς θαλάσσης κατὰ τὸ λυκαυγὲς τῆς ἡμέρας.

« *Τὸ φτερωτό σου μάτι* » σ. 222.

Ὀφθαλμός, περικυκλούμενος ὑπὸ μακρῶν καὶ πυκνῶν βλεφαρίδων ἢ ἐπισκιαζόμενος ὑπὸ δασειῶν ὀφρύων, ἐθεωρεῖτο ὡς τεκμήριον ἀνδρείας ψυχῆς καί, συνδυαζόμενον μετ' ἄλλων τινῶν προσόντων, καθωδήγει εἰς εὔστοχον ἐκλογὴν τῶν παλληκαρίων.

« *Κι' ὅπου ἀπαντήσῃ ῥιζιμιὸ κι' ὅπου εὕρῃ χαραμάδα*
γενειάζει ἐκεῖ βαθειὰ βαθειά, κ' ὑφαίνει τὸν πλοκό του,
ἀδιάβατη γεροβολιά, πυκνὴ κ' αἰώνια φράχτη,
γιὰ κείνους, ποῦ συνείθισαν . . . νὰ παρασυνορίζουν » σ. 223.

Ῥιζιμιό, πέτρα ἐῤῥιζωμένη, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸ πέτρα πλεούμενη.

Χαραμάδα, τὰ σχίσματα ἐν γένει.

Γενειάζει ἐπὶ φυτῶν, ὅταν βάλλωσι τὰς πρώτας οἱονεὶ τριχοειδεῖς ῥίζας. Ἐπὶ κισσοῦ, ὅταν προσκολλᾶται διὰ τῶν ἐλαστικωτάτων νεύρων, ἅτινα ἀναφύονται ἐκ τῶν ἀπείρων αὐτοῦ γονάτων.

Πλοκός, σύμπλεγμα ἐκ κλάδων πρὸς ἀνακοπὴν τῶν ὑδάτων. Ἡ ἐργασία αὕτη δηλοῦται διὰ τοῦ ὑφαίνω.

Γεροβολιά. Κλεῖσμα, φραγμὸς κυκλοειδὴς διὰ καλαμῶν κατασκευαζόμενος, δι' οὗ πολιορκοῦνται οἱ ἰχθύες ἔνθα ἐνδιαιτῶνται. Μεταφορικῶς πᾶν περίκλεισμα ἀσφαλές, ἀνυπέρβλητον

«*Μᾶς ἅρπαξε τὸ σύφλογο*» σ. 224.

Σύφλογο, ἡ δίνη ἡ προερχομένη ἐκ τῆς συναντήσεως φλογῶν πρῴην κεχωρισμένων. Συνήθης κατάρα· Νὰ σὲ πάρῃ τὸ σύφλογο! Μ' ἐπῆρε τὸ σύφλογο!

«*Μᾶς δέρν' ἡ ἀνεμοῤῥιπή*» σ. 224.

Ἀνεμοῤῥιπή, ὁρμὴ ἀνέμου παρασύροντος πᾶν τὸ προστυχόν, καὶ τοῦτο πρὸς δήλωσιν καταστροφῆς· Μᾶς ἐπῆρε ἡ ἀνεμοῤῥιπή.

«*Ὅταν μέσα στὰ Γιάννινα, Θανάση, ὁ Οἰκονόμος*
μὲ χιόνια, μὲ τρισκότειδο, στὸ σπῆτι τοῦ Κροκίδα
κλεφτὰ σᾶς ἐσυμάζονε» σ. 224.

Ἀποφασισθείσης ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου τῆς καταστροφῆς τοῦ πασᾶ Ἀλῆ οἱ ἔφοροι τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας ἀπέστειλαν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως εἰς Ἰωάννινα τὸν Χριστόδουλον Οἰκονόμου ἵνα κατηχήσῃ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Μάνθον, τὸν ἐξ ἀποῤῥήτων τοῦ Βεζύρου, μεγάλην χαίροντα ἐν Ἠπείρῳ ἐπιῤῥοὴν καὶ ὑπόληψιν, τὸν Ἀλέξην Νοῦτσον, τὸν Ἴσκον, τὸν Στράτον, τοὺς Φαρμάκιδες καὶ ἄλλους τοιούτους. Ὁ δὲ Ἀσημάκης Κροκίδας πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον παρέσχε τὴν ἐν τῇ πρωτευούσῃ τοῦ Τεπελενλῆ οἰκίαν του, ἥτις, καθὰ διαβεβαιοῖ καὶ ὁ Φιλήμων, ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ὡμοίαζε πρὸς ἄλλον μυστηριώδη καὶ τρομερὸν στρατῶνα, ὅπου κατὰ πᾶσαν νύκτα συνήρχοντο καὶ συνεσκέπτοντο μετὰ τοῦ ἀπεσταλμένου τῶν Φιλικῶν

Χριστοδούλου Οἰκονόμου, γαμβροῦ τοῦ Κροκίδα, Ἰωαννῖται, Ζαγορίσιοι, Ἀκαρνᾶνες, Σουλιῶται.

«Μὲ τὸν Ἀλέξη Νοῦτσο,
ὁποῦ τὸν εἶχε σὰν παιδί, βλέπω τὸ Γηώργη Κίτσο . . .
Ἔτρεξα στὴ Βασιλική» σ. 225.

Ὁ Ἀλέξης Νοῦτσος ἐνέμετο σχεδὸν ἀποκλειστικῶς ἐπὶ πολὺν χρόνον τὴν εὔνοιαν τοῦ Ἀλῆ, ὅστις καὶ ἀπεκάλει αὐτὸν π α ι δ ί τ ο υ.

ΒΑΣΙΛΙΚΗ. Κίτσος Κονταξῆς, ἐκ τῶν προὐχόντων τῆς κωμοπόλεως Πλεσσοβίτσας, ὑπῆρξεν ὁ πατὴρ τῆς ἐν τοῖς Ἀληπασικοῖς χρονικοῖς τοσοῦτον σπουδαίαν κατεχούσης θέσιν διαβοήτου ἐπὶ καλλονῇ καὶ συνέσει Βασιλικῆς. Ὡς ἐκ τῶν γενεθλίων καὶ τῆς δεδοκιμασμένης αὐτοῦ ἀνδρείας ἀπελάμβανεν οὗτος γενικῆς ὑπολήψεως παρὰ τοῖς συμπολίταις αὐτοῦ, δι' ὃ καὶ ὕποπτος γενόμενος σκληρῶς κατεδιώχθη ὑπὸ τοῦ αἱμοχαροῦς Βεζύρου.

Ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις Μαρίνα τις, ἐκ τῆς αὐτῆς κωμοπόλεως ὁρμωμένη, ἀντὶ μικρᾶς εὐεργεσίας ἔλαβε παρὰ τοῦ Ἀλῆ τὴν ἐντολὴν νὰ κλέψῃ καὶ τῷ παραδώσῃ τὴν ἑπταετῆ κόρην τοῦ Κίτσου, καὶ τὸ μιαρὸν γύναιον, προσοικειωθὲν τῇ συζύγῳ τοῦ Κονταξῆ, μυρία ἤρξατο νὰ τεκταίνηται πρὸς πραγματοποίησιν τοῦ βδελυροῦ σχεδίου.

Ἀποθανόντος δέ τινος τῶν ἐν Φιλιάταις βέηδων, ὁ Κίτσος μετέβη μετὰ τῆς συνεύνου Ἀναστασίας ὅπως συλλυπηθῇ τὴν χήραν τοῦ ἀπελθόντος φίλου, καὶ κατὰ τὴν ἀπουσίαν αὐτοῦ ἡ Μαρίνα, παραλαβοῦσα δι' ἀπάτης εἰς τὴν ἑαυτῆς οἰκίαν τὴν Βασιλικήν, ἔσπευσε νὰ εἰδοποιήσῃ τὸν Σατράπην, ὅστις, ἀποστείλας ἀμέσως εἰς ὁρισθέν τι μέρος ἵππους ταχυδρομικοὺς καὶ ἔνοπλον συνοδίαν, ἀπήγαγε τὸ κοράσιον.

Ἐπανελθὼν ὁ Κίτσος καὶ πληροφορηθεὶς παρὰ τῶν κατοίκων,

ἐν ὅπλοις διατελούντων καὶ ὑπισχνουμένων ἐκδίκησιν, τὰ περὶ ἀπαγωγῆς τῆς προσφιλοῦς αὐτῷ θυγατρός, περιῆλθεν εἰς τοιαύτην ἀδημονίαν, ὥστε σχεδὸν παρεφρόνησεν. Καὶ τὴν μὲν περιουσίαν κατηνάλωσεν ἀφειδῶς διανείμας αὐτὴν πρὸς πάντας ὅσοι ἐκμεταλλευόμενοι τὴν πατρικὴν στοργὴν ἐπηγγέλλοντο αὐτῷ τὴν ἀνάκτησιν τοῦ τέκνου, αὐτὸς δὲ καταβληθεὶς ὑπὸ τῆς λύπης ὤρυξε τάφον ἐν τῷ ὑπογείῳ τῆς οἰκίας, ἀπέβαλε τὸν ὁπλισμόν, ἐζώσθη σχοινίον καὶ ἐν νηστείαις καὶ στερήσεσι διανυκτερεύων ἐπεκαλεῖτο τὴν Θεομήτορα ὑπὲρ τῆς ἐπανόδου τῆς Βασιλικῆς.

Ἐκ τῶν ταλαιπωριῶν τούτων καὶ τοῦ ψυχικοῦ ἄλγους προσβληθεὶς ὑπὸ στηθικοῦ νοσήματος, ἀπεβίωσε μετ' ὀλίγον χωρὶς νὰ δυνηθῇ νὰ ἀσπασθῇ τὴν θυγατέρα. Καίτοι προσκληθεὶς πολλάκις ὑπὸ τοῦ Ἀλῆ, οὐδέποτε ἔστερξε νὰ συναντηθῇ μετὰ ἀσπόνδου ἐχθροῦ, τοῦ παραιτίου τῆς καταστροφῆς του. Ἀλλὰ περὶ τὰ τέλη τοῦ βίου ἐνδώσας εἰς τὰς προτροπὰς τῶν συγγενῶν καὶ ἡττηθεὶς ὑπὸ τοῦ πρὸς τὴν θυγατέρα φίλτρου, μετέβη εἰς Ἰωάννινα καὶ παρεστάθη ἐνώπιον τοῦ αἱμοχαροῦς Σατράπου. Ὁ Βεζήρης, ἀφ' οὗ φιλοφρόνως τὸν ὑπεδέχθη, διανοούμενος βεβαίως τίνι τρόπῳ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ παραμονῇ τοῦ θανάτου ἐδύνατο νὰ καταστήσῃ σκληροτέραν τὴν ἀγωνίαν, ἠρώτησεν αὐτὸν ποίαν τινα χάριν ἤθελε νὰ τῷ ἀπονείμῃ πρὸς παραμυθίαν τῶν παθημάτων. Ὁ δὲ Κίτσος, δελεασθεὶς ὑπὸ τῆς ψευδοῦς ταύτης εὐνοίας, συντετριμμένος τὴν καρδίαν ἔπεσε κατὰ γῆς γονυπετὴς καὶ ἀνεβόησε δακρύων· «Τὰ μάτια μου! Τὸ φῶς μου! Τὸ παιδί μου». Τότε ἐμβλέψας ὁ Ἀλῆς μειδιῶν πρὸς τον γέροντα τῷ ἠρνήθη ἀποτόμως καὶ μόνον τῷ ἐπέτρεψε νὰ ἴδῃ μακρόθεν, ἂν ἤθελε, τὸ περιπόθητον τέκνον.

Εἶναι ἀναντίῤῥητον ὅτι ὁ Ἀλῆς, ὁ ἀνήμερος ἐκεῖνος λύκος, ἠγάπησε τὴν Βασιλικὴν μόλις παραδοθεῖσαν εἰς χεῖράς του, εἴτε διότι προῃσθάνετο ποῖον εὐώδέστατον ἄνθος ἔμελλε νὰ ἐμφανισθῇ ἐκ τοῦ κάλυκος ἐκείνου, εἴτε διότι ἀπ' ἀρχῆς τὸν κατεγοήτευσεν ἡ ἔμφυτος

ἀφέλεια τῆς ἑπταετοῦς παρθένου. Διὸ καὶ ἐπειρᾶτο παντὶ σθένει νὰ ὑπερνικήσῃ διὰ τῶν περιθάλψεων τὴν πρὸς αὐτὸν ἀμείλικτον ἀντιπάθειαν τοῦ κορασίου.

Ἡμέραν τινὰ ἡ Βασιλική, ἐπισκεπτομένη τὰς κρύπτας τῶν σεραγίων, εὗρεν ἔν τινι γωνίᾳ τὴν εἰκόνα τῆς Θεομήτορος καὶ λαβὼν αὐτὴν ἔδραμε καὶ προσπεσοῦσα τῷ 'Αλῆ ἐξητήσατο τὴν χάριν ἵνα ἐν τῷ ἰδίῳ θαλάμῳ καταθέσῃ τὸ παρήγορον εὕρημα. Ὁ Βεζήρης, ἐπαινέσας τὸν θρησκευτικὸν αὐτῆς ζῆλον, ἔστερξε προθύμως καὶ οὕτω χάριν τῆς Βασιλικῆς ἐν αὐτῇ τῇ φωλεᾷ τοῦ θηρίου κατηρτίσθη πολύτιμον προσευκτήριον, ὅπου πολλάκις καὶ τὸ ἀνθρωπόμορφον ἐκεῖνο τέρας ἐν ταῖς μεγάλαις αὐτοῦ δυσχερείαις προσήρχετο ἱκετεῦον.

Δεκαπενταετῆ ἤδη ἐνυμφεύθη αὐτὴν ὁ 'Αλῆς κατὰ τὸ ὀθωμανικὸν θρήσκευμα καὶ ἔκτοτε τὴν ἠγάπησε μανιωδῶς καίτοι γέρων. Οὐδεμία δὲ ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι εἰς τὴν μεγάλην ἐπιῤῥοὴν αὐτῆς ἐπὶ τὴν ψυχὴν τοῦ τυράννου πρέπει ν' ἀποδοθῇ ἡ σωτηρία πολλῶν.

'Αλλ' ὅσον ὁ Βεζήρης ἠγάπα τὴν Βασιλικήν, τόσον ἐμίσει τὸν ἀδελφὸν αὐτῆς Γεώργιον Κίτσον, τὸν ὄντως μεγαλοπρεπῆ καὶ ὡραιότατον ὁπλαρχηγὸν τῆς Πλεσσοβίτσας, τὸν διὰ τῆς ἀνδρείας αὐτοῦ ἀπαθανατίσαντα μετὰ ταῦτα τὴν αἱματόφυρτον τοῦ Μεσολογγίου Λουνέταν. Μὴ ἀνεχόμενος ὁ ζηλότυπος Σατράπης τὴν ὑπεροχήν, ἣν ἀπήλαυεν ἐν τῇ αὐλῇ τῶν 'Ιωαννίνων ὁ γυναικάδελφος αὐτοῦ, ἀπεφάσισε νὰ τὸν δολοφονήσῃ, καὶ πρῶτον ἐπεχείρησε τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ μελετωμένου κακουργήματος προπαρασκευάσας διὰ κωνείου φύλλα νικοτιανῆς· ἀλλ' ἀπέτυχεν, εἰδοποιηθέντος τοῦ Κίτσου ὑπὸ τοῦ 'Ιωάννου Κωλέττου. Ὕστερον προσεκάλεσεν αὐτὸν εἰς μέγα τι κυνηγέσιον καὶ διέταξε δύο ἐκ τῶν πιστῶν δημίων νὰ πυροβολήσωσι κατ' αὐτοῦ. 'Εν τῇ δευτέρᾳ ταύτῃ ἀποπείρᾳ ἐπληγώθη βαρέως ὁ Κίτσος καὶ ἤθελεν ἴσως ἀποθάνῃ νοσηλευόμενος ὑπὸ τῶν ἰατρῶν τοῦ 'Αλῆ, ἂν ἡ Βασιλικὴ ἐπὶ τῷ ἀπαισίῳ ἀκούσματι δὲν ἀπῄτει τὴν ἴασίν του καὶ ἂν δὲν κατετρόμαζεν αὐτὸν διὰ τῆς ἀπειλῆς ὅτι ἤθελεν, αὐτοχειρια-

ζομένη, συναποθάνῃ μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ. Ἔντρομος ὁ Ἀλῆς οὐ μόνον ἐφρόντισε νὰ ἀναθέσῃ τὴν σωτηρίαν τοῦ τραυματίου εἰς τὸν ἱκανώτερον τῶν χειρουργῶν του, ἀλλὰ καὶ αὐτοπροσώπως ἐπετήρει τὴν θεραπείαν πρὸς ἐξιλασμὸν τῆς προσφιλοῦς συζύγου.

Οὕτω διῆλθε τὰς τελευταίας ἡμέρας τοῦ βίου του τυμβογέρων ἤδη ὁ Ἀλῆς· κατὰ δὲ τὴν μαρτυρίαν τῶν ἐπιζησάντων προκύπτει ὅτι ἀπέναντι τῆς φοβερᾶς μεταβολῆς τῆς τύχης, τῆς προδοσίας τῶν τέκνων του, τῆς λιποταξίας τῶν διασημοτέρων ὁπλαρχηγῶν του, τῆς ἐπικειμένης τιμωρίας τῶν κακουργημάτων του, ὅταν κατέκλινε τὸ πολιὸν καὶ θυελλῶδες μέτωπον ἐπὶ τῶν ἁβρῶν γονάτων τῆς Βασιλικῆς, ἐκ μιᾶς ἐλησμόνει τὰ πάντα καὶ παρεδίδετο εἰς τὰς ἀγκάλας τοῦ ὕπνου, ὡς ἂν ἐπίστευεν ἀδύνατον τὴν καταστροφὴν ἐν τοῖς κόλποις τοιούτου παραδείσου.

Ὕστερον δὲ ὅτε ἀπεκλείσθη ἐν τῇ λίμνῃ τῶν Ἰωαννίνων καὶ ἔβλεπε προσεγγίζοντα τὸν ἀναπόφευκτον ὄλεθρον, ἐν ᾧ τὴν ἀκαταδάμαστον αὐτοῦ ψυχὴν δὲν κατέβαλεν ὁ φόβος τοῦ θανάτου, τὴν κατεσπάραττεν ἡ ἰδέα ὅτι ἡ Βασιλικὴ ἔμελλε νὰ περιέλθῃ εἰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν του. Ὅθεν ἐν τῇ ἀπογνώσει αὐτοῦ, προσκαλέσας τὸν Ἀθανάσιον Βάγιαν, ἐνετείλατο νὰ φονεύσῃ τὴν γυναῖκα, ἐάν ποτε ὡς ἐκ τῶν περιπετειῶν τοῦ πολέμου ἤθελεν ἴδῃ αὐτὸν ζωγρηθέντα ἢ πεσόντα ὑπὸ τὸ ξῖφος τῶν πολεμίων.

Ὅτε λοιπὸν ὁ Ἀλῆς θανασίμως πληγεὶς ἀπήτησε τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ἐντολῆς, ἐξελθὼν ὁ Βάγιας τοῦ δωματίου, ἔνθα ἐν τῷ ἰδίῳ αἵματι ἐκυλίετο ἤδη ὁ ἀγωνιῶν λέων, ἐπυροβόλησεν ἀσκόπως καὶ ἐπανακάμψας ἀνήγγειλε πρὸς τὸν θνήσκοντα τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ τελευταίου πόθου του. Τότε ἐπὶ τῶν ὠχρῶν χειλέων του ἐπήνθισεν ἔσχατον μειδίαμα καὶ χαίρουσα ἐξεδήμησεν ἡ ἀγρία αὐτοῦ ψυχή.

Ἡ Βασιλική, αἰχμαλωτισθεῖσα, ἐπέμφθη εἰς Κωνσταντινούπολιν μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ της Σίμου βέη, καὶ ἐκεῖθεν ἐξωρίσθη εἰς Προῦσαν. Κατὰ δὲ τὸ 1830 ἐλευθερωθεῖσα ἦλθεν εἰς Μεσολόγγιον καὶ

κατῴκησεν ἐν τῇ κωμοπόλει Κατοχῇ, ὁπόθεν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀδελφοῦ, καταβληθεῖσα ὑπὸ τῆς λύπης καὶ ἀσθενήσασα βαρέως, μετέστη ἐπὶ θεραπείᾳ εἰς Αἰτωλικόν, ἔνθα καὶ κατέλυσε τὸν βίον ἐν ἔτει 1835.

Ἐπειδὴ δὲ ἐκ τῆς βιογραφίας ταύτης γίνεται δῆλον ὅτι διὰ τῆς προστασίας τῆς Βασιλικῆς πολλοὶ πολλάκις ἐσώθησαν τῶν κινδυνευόντων Χριστιανῶν, οὐχὶ παραλόγως ἀποδίδεται εἰς αὐτὴν ἐν τῷ ποιήματι ἡ σωτηρία τῶν Φιλικῶν, ὧν οἱ ἀγῶνες καὶ ὁ σκοπὸς ἀναντιῤῥήτως δὲν ἐλάνθανον τὴν ὀξυδέρκειαν τοῦ Ἀλῆ.

«*Μᾶς τοὖπε καὶ ὁ Κύρ Μάνθος*» σ. 225.

Ὑπῆρξε καιρός, καθ' ὃν τοιαύτη ἦτο ἡ ὑπόληψις, ἣν ἔχαιρεν ἐν Ἠπείρῳ ὁ γνωστὸς οὗτος ἐπὶ συνέσει γραμματεὺς τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, ὥστε παροιμιώδης κατήντησεν ἡ ἀλήθεια τῶν λόγων του. Τοὖπε ὁ κὺρ Μάνθος ἐταυτίζετο πρὸς τὸ Αὐτὸς ἔφα. Ὁ Μάνθος καθ' ἣν στιγμὴν ἀπεκλείσθη ὁ Ἀλῆς συνελήφθη ὑπὸ τῶν Σουλτανικῶν καὶ ἐκαρατομήθη ἐν Μετσόβῳ.

«*Καὶ τ' ἄλλα, ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη*
νὰ τὰ κρατήσετε ὅλα σεῖς, χῶμα, κλαρὶ καὶ πέτρα» σ. 226.

Τὸ ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη καὶ τὸ χῶμα, κλαρὶ καὶ πέτρα ἦσαν ῥῆτραι, δι' ὧν συνήθως ἐν τοῖς παλαιοῖς συμβολαίοις παρεχωρεῖτο ἡ ἀπόλυτος κατοχὴ κτήματός τινος.

«*Διάκε, νερὸ κι' ἁλάτι*» σ. 226.

Νερὸ κι' ἁλάτι, φράσις δημώδης, δι' ἧς ἐμφαίνεται ἡ ἐπανάληψις φιλίας διακοπείσης ἕνεκεν σοβαροῦ τινος λόγου.

«Τὸ κρῖμα στὸ λαιμό σου» σ. 227.

Ἄλλο δημῶδες λόγιον, δι' οὗ ἀνατίθεται εὐθύνη εἰς τὸν μὴ στέργοντα νὰ παραδεχθῇ σπουδαίαν τινὰ πρότασιν. Ταὐτόσημον τῷ νίβομαι, κι' ἀπονίβομαι. Ἔξω ἀπὸ τὸ κρῖμα νἆμαι. Καὶ τὰ παραπλήσια.

«Φέρε το . . . πίθωσέ το» σ. 228.

Πίθωσε εἶναι τὸ ἐπίθεσον. Ἡ μετὰ προσοχῆς καὶ ἀβρότητος τοποθέτησις πράγματός τινος.

«Ἦρθε στὸ χτένι ὁ κόμπος» σ. 229.

Δηλοῖ, ἔφθασεν ἡ ὥρα, καθ' ἣν ἡ βία θέλει λύση τὸ ζήτημα.

«Τί λὲς ἐσύ, Χαλήλμπεη;» σ. 229.

Ὁ μοχθηρὸς οὗτος ἐκ τῶν ἐγχωρίων ἀγάδων ὑπῆρξεν ἡ ἀληθής, ἴσως δὲ καὶ ἡ μόνη αἰτία τῆς καταδίκης τοῦ Διάκου. Παρουσιασθεὶς πρὸς τὸν Κιοσὲ Μεχμὲτ πασᾶν προσέπεσεν εἰς τοὺς πόδας αὐτοῦ καὶ μετὰ δακρύων ἐξῃτήσατο παραδειγματικὸν θάνατον πρὸς τιμωρίαν ἀνδρὸς θεωρουμένου τότε κινδυνωδεστάτου.

«Σ' ἕνα ῥογὸ καὶ κάψε τους» σ. 229.

Ῥογός, τὸ ἐκ σανίδων διαμέρισμα ἐντὸς τῶν ἀποθηκῶν, ὅπου ἀποταμιεύεται ὁ σῖτος, καὶ αὐτὸς ὁ σωρὸς τοῦ σίτου.

«Νὰ κλαῖτε τὸ μερμήγκι,
π' ὅταν ἡ μοῖρα τ' ὀργιστῇ, μὲ ψεύτικα φτερούγια
βγαίνει στὸν κόσμο καὶ πετᾷ σ. 229.

Δημώδης παροιμία, στηριζομένη ἐπὶ τῆς ἀκριβοῦς παρατηρήσεως τῆς περιέργου παραμορφώσεως, ἣν πάσχει ὁ μύρμηξ, ὅταν ἀναφύωνται τὰ πτερὰ ἐπὶ τῶν νώτων αὐτοῦ καὶ μεταβάλληται εἰς πτηνόν.

« Εδῶμαι καὶ σ' ἀκούω» σ. 230.

Τὸ καὶ σ' ἀκούω ἐν τοιαύταις περιπτώσεσιν ἔχει ἀπειλητικὴν καὶ περιφρονητικὴν ἔννοιαν. 'Εν τῇ λακωνικῇ ἐκείνῃ φράσει περιέχεται πᾶσα ἡ ἀηδία καὶ ἀγανάκτησις, ἣν διήγειρεν ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ Διάκου ἡ θρασύτης τῶν 'Οθωμανῶν.

«"Εχομε σάρκα κάκοψη» σ. 230.

Κάκοψος, περὶ ὀσπρίων σκληρῶν, ἀντίθετον τοῦ κάλοψος. Τραχύς, ἀντέχων εἰς τὴν ἐνέργειαν τοῦ πυρός.

ᾈΣΜΑ ΕΚΤΟΝ

«Προσάναμμα, ἀποκλάδι» σ. 231.

Προσάναμμα, ξηροὶ λεπτότατοι κλαδίσκοι, δι' ὧν ἀνάπτει τις φλόγα.

Ἀποκλάδια, κυρίως αἱ ἐκ τῶν ἀμπέλων κλαδευόμεναι ῥάβδοι καὶ χρησιμεύουσαι εἰς τὸν αὐτὸν σκοπόν.

«*Χλωροκομμένο φρύγανο*» σ. 231.

Φρύγανον, φύλλα, κλαδίσκοι, σχίζαι, ὅταν ἀναμεμιγμένα παραδίδωνται εἰς τὸ πῦρ.

«'Επέρασε ἀπ' τὸ νοῦ του
φτωχή, κακογεράματη, κ' ἡ δύστυχή του ἡ μάνα
μὴν ἔρθη ὥρα γιὰ ψωμὶ τὸ χέρι της ν' ἁπλώση» σ. 231.

Ἡ μήτηρ τοῦ Διάκου πρὸ ὀλίγων μόνον ἐτῶν ἐτελεύτησεν. Καθ' ἣν δὲ ἔλαβον διαβεβαίωσιν, ὁ ἡρωϊσμὸς τοῦ υἱοῦ της ἀντημείφθη διὰ ἰσοβίου δωδεκαδράχμου συντάξεως!!!

«*Τοῦ Χάρου παραβλάσταρο, τοῦ τάφου σημαδοῦρι* σ. 233.

Παραβλάσταρο, ταυτόσημον τῷ ἀντιῤῥίμματι, παραφυάς.

Σημαδοῦρι, ἐν γένει πᾶν τὸ τιθέμενον καὶ μακρόθεν διακρινομενον πρὸς διάγνωσιν ἐπικινδύνου τινὸς μέρους. Κυρίως δὲ τὰ βυτία, δι' ὧν σημειοῦνται αἱ ὕφαλοι χάριν τῶν διαπλεόντων τὰς θαλάσσας.

«*Διχαλωτοὶ δυὸ ψήσταις*» σ. 233.

Διχάλα, ξύλον αὐτοφυῶς σχιζόμενον εἰς δύο διεστῶτα μέρη.

Ψήστης, σιδηροῦν ἢ ξύλινον ἐργαλεῖον ὑπερεῖδον τὸν ὀβελόν.

«Δεμένος στὸ δρομάρι» σ. 233.

Δ ρ ο μ ά ρ ι, πᾶν ἐπίμηκες ξύλον ἐν εἴδει λεπτῆς δοκοῦ.

«Καὶ τἄφρυγεν ἡ πύρη» σ. 233.

Ἡ ἐκ τοῦ πλησίον λίαν ἐπαισθητὴ θερμότης καλεῖται πύρη, ἡ δὲ ὑπερβάλλουσα τῆς φλογὸς λάμψις ἀ ν α λ α μ π ή.

«Φωτοκαμμένα ῥεύουνε» σ. 234.

Ῥ ε ύ ω, ἐπὶ φύλλων, ἀνθέων ἢ τρυφερῶν καρπῶν, ὅταν ἔκ τινος ἀτμοσφαιρικῆς ἐπιῤῥοῆς αἰφνιδίως καταπίπτωσιν. Λέγεται δὲ μεταφορικῶς καὶ περὶ ἀνθρώπων, ὑπὸ χρονίας καὶ μακρᾶς νόσου τηκομένων.

«Χτύπα, κέντα» σ. 234.

Παραλαμβάνονται εἰς τὸν λόγον εἰς δήλωσιν ἐπιμόνου καὶ ἐπιτεινομένης ἐνεργείας. Τοιαῦτα καὶ τά· Δ ῶ σ ε, δ ῶ σ ε. Χ τ ύ π α, β ά ρ ε ι καὶ τὰ παραπλήσια.

ΦΩΤΕΙΝΟΣ

ΓΡΑΤΙΑΝΟΣ ΖΩΡΖΗΣ

ΑΥΘΕΝΤΗΣ ΛΕΥΚΑΔΟΣ

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑ ΤΟΥ ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ

Κ. ΧΟΠΦ

ΜΕΤΕΝΕΧΘΕΙΣΑ ΕΚ ΤΗΣ ΓΕΡΜΑΝΙΚΗΣ

ΥΠΟ

ΙΩΑΝΝΟΥ Α. ΡΩΜΑΝΟΥ (¹)

ΓΥΜΝΑΣΙΑΡΧΟΥ

Ὁ τῶν Γεωργίων, ἤ, κατὰ τὴν δημώδη τῶν Ἑνετῶν διάλεκτον, τῶν Zorzi εὐγενὴς καὶ ἐπίσημος τῆς Ἑνετίας οἶκος, ἐνεγκὼν

(¹) Τὴν πραγματείαν ταύτην ἐδημοσίευσεν ὁ Χόπφ ἐν τῇ Allgemeine Encyklopädie von Ersch und Gruber, Τμῆμ. Α', Τόμ. 67, σελ. 382 καὶ ἑξῆς, μετέφρασε δὲ ἑλληνιστὶ ὁ ἐκ Κερκύρας Ἰ. Ῥωμανός, προτάξας σπουδαιοτάτην καὶ πρωτότυπον ἰδίαν ἱστορικὴν μελέτην περὶ τῆς ἐν Ἑλλάδι Φραγκοκρατίας κα τῶν Παλατίνων Κομήτων Οὐρσίνων αὐθεντῶν Κεφαλληνίας καὶ Ζακύνθου. Ἡ μελέτη τοῦ κ. Ῥωμανοῦ δύναται νὰ θεωρηθῇ ἐκ τῶν σπανίων μαργαριτῶν τῆς νεωτέρας ἡμῶν φιλολογίας οὐ μόνον διὰ τὴν ἱστορικὴν αὐτῆς σπουδαιότητα, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν καλλιέπειαν, μεθ' ἧς εἶνε γεγραμμένη. Ἡ μετάφρασις μετὰ τῆς προτεταγμένης μελέτης ἐξεδόθησαν ἐν ἰδιαιτέρῳ τόμῳ ἀναλώμασι τοῦ ἀειμνήστου Παύλου Λάμπρου τῷ 1870, ἐν Κερκύρᾳ, ἐκ τοῦ τυπογραφείου «Ἡ Ἰονία».

καὶ Δόγην ὀνόματι Μαρῖνον ἐκ τοῦ 1311 ἄχρι τοῦ 1312 ἔτους, διῃρεῖτο εἰς πολλοὺς κλάδους, ὧν δύο κατεῖχον ἐν Ἑλλάδι κατὰ τὸν Μεσαιῶνα καὶ νήσους καὶ φρούρια, ὁ μὲν ἄρξας τῆς Λευκάδος, ὁ δὲ κτησάμενος τὴν μαρκίαν τῆς Βοδονίτσης ἐν ταῖς ἀρχαίαις Θερμοπύλαις καὶ τὸ φρούριον τῆς Καρύστου ἐν Εὐβοίᾳ.

Γενάρχης τοῦ πρώτου κλάδου ἦν ὁ Γρατιανός (¹), ὅστις περὶ τὸ 1261 εἶχε μέγαρον παρὰ τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ ἁγίου Μάρκου καὶ κατέλιπε τέσσαρας υἱούς, ὧν ὁ Μάρκος ἐτέκνωσε τὸν Ἰωάννην ἢ Τζανάκην, πατέρα τοῦ Γρατιανοῦ, τὸν Νικόλαον καὶ τὸν Πέτρον. Ὁ Τζανάκης διὰ τῆς ἑαυτοῦ συζύγου ἔλαβεν ἐντίτλους τιμαριωτικὰς κτήσεις ἐν Ἑλλάδι, νυμφευθεὶς τὴν θυγατέρα Ἰωάννου Β´ τοῦ Κυϊρίνου ἐκ τοῦ μείζονος οἴκου (della casa maggiore), κυρίου τῆς νήσου Ἀστυπαλαίας ἐκ τοῦ 1310 ἄχρι τοῦ 1333 ἔτους καὶ φρουράρχου Μεθώνης καὶ Κορώνης ἐκ τοῦ 1330 ἄχρι τοῦ 1332 (²). Φυγαδευθεὶς δὲ ἐξ Ἑνετίας ἦλθε τυχοδιώκτης εἰς τὴν Ἀνατολήν· καὶ ἀνακτησάμενος παρὰ τῶν Βυζαντινῶν τὴν νῆσον Ἀστυπάλαιαν, κληρονόμημα τῶν προγόνων αὐτοῦ, ἐμίσθωσεν ἑαυτὸν τῷ Δουκὶ Ἀθηνῶν Οὐαλτερίῳ Α´ τῷ ἐκ Βρέννης, ὅστις διὰ διπλώματος ἐκδοθέντος ἐν Ζητουνίῳ (Gytona) τῇ 6 Ἰουνίου 1310 (³) ἀπέταξεν αὐτῷ τε καὶ τοῖς κληρονόμοις αὐτοῦ «χίλια ὑπέρπυρα γῆς εἰς τιμάριον καὶ διηνεκὲς κληρονόμημα ἐπὶ τῆς δουκίας Ἀθηνῶν» ἐπ' ὀφειλῇ νὰ χορηγῇ αὐτῷ κατ' ἔτος ἕνα θυρεοφόρον, καὶ ἐν τοσούτῳ, ἄχρις οὗ λάβῃ τὰ χίλια ὑπέρπυρα γῆς, ἐδωρήσατο αὐτῷ τὴν ἐπικαρπίαν τῆς Μονῆς τῆς Κοχίντης. Ἀλλὰ φονευθέντος τοῦ Δουκὸς Οὐαλτερίου Α´ ἐν τῇ παρὰ

(¹) **Barbaro Genealogie (Κώδ. Φοσκαρηνὸς ἀριθ. 6156) Τόμ. Β´, φύλ. 444α—Capellari, Campidoglio (Κώδ. Μαρκιαν. Ἰταλ. Κλ. Ζ´, ἀρ. 16) Τόμ. Β´ καὶ ἐνετικὸν ἀχρονολόγητον χαλκογράφημα, περιέχον τὸ γενεαλογικὸν Στέμμα della Veneta patrizia casa Giorgi detta comunemente Zorzi.**

(²) **C. Hopf, Veneto-Byzantische Analecten. Wien, 1859, 8. σελ. 102-105.**

(³) **Lunzi, Della condizione polit. dell' isole Ionie. σελ. 124—125.**

τῷ Κηφισῷ μάχῃ τῇ 15 Μαρτίου 1311 ὑπὸ τῆς Καταλωνικῆς ἑταιρίας ἔπαυσε μὲν ἡ ἐνέργεια τῆς δωρεᾶς ταύτης, ἀλλ' ὁ υἱὸς αὐτοῦ Οὐαλτέριος Β΄, κύριος τοῦ Ἄργους καὶ τῆς Ναυπλίας καὶ ἐπίτιτλος Δοὺξ Ἀθηνῶν, ἐπεκύρωσεν ἐν Ἐνετίᾳ τῇ 5 Νοεμβρίου 1336 τὴν εἰρημένην δωρεὰν ([1]) τῷ Γρατιανῷ Ζώρζῃ, ἐγγόνῳ τοῦ Κυιρίνου, ἀποθανόντος τῷ 1333, καὶ τῶν ἀξιώσεων τούτων κληρονόμῳ, ἡ δὲ νῆσος Ἀστυπάλαια περιῆλθε πρὸς τὸν υἱὸν τοῦ Κυιρίνου Φαντῖνον Α΄. Ἀλλ' οὐ διαπραχθείσης τῆς παραχωρήσεως ταύτης, ὁ Οὐαλτέριος διενοήθη ν' ἀμείψῃ ἄλλως πως τὰς τοῦ Γρατιανοῦ ὑπηρεσίας, διὸ παρεχώρησεν αὐτῷ κατὰ τὸ 1355 τὴν νῆσον Λευκάδα. Ἴδωμεν δὲ νῦν ἐπὶ τίνι δικαίῳ ἠδύνατο ὁ Οὐαλτέριος νὰ διαθέσῃ τὴν νῆσον ταύτην.

Ἐν τῇ περὶ διαμελισμοῦ τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους συνομολογηθείσῃ ὑπὸ τῶν Σταυροφόρων συνθήκῃ ἡ Λευκαδία νῆσος συγκαταλέγεται ἐν ταῖς χώραις ταῖς κληρωθείσαις τοῖς Ἐνετοῖς. Ἀλλὰ γνωστὸν ὅτι οὐ πάντα τὰ ἐν ἐκείνῃ τῇ συνθήκῃ ἐξετελέσθησαν. Ὅθεν βλέπομεν τὴν Λευκάδα πρῶτον μὲν ὑποκειμένην τῇ δεσποτείᾳ τῆς Ἠπείρου, ἣν κατεῖχον οἱ Ἄγγελοι Κομνηνοί, εἶτα δὲ ὑπὸ τοῦ δεσπότου Νικηφόρου λόγῳ προικὸς παραχωρηθεῖσαν τῷ 1294 πρὸς τὴν ἑαυτοῦ θυγατέρα Μαρίαν, ἥτις ἦλθεν εἰς γάμον μετὰ Ἰωάννου, πρωτοτόκου υἱοῦ Ῥιχάρδου, τοῦ δευτέρου παλατίνου Κόμητος Κεφαλληνίας. Ἐν τῇ ὑπ' ἐμοῦ ἀντιγραφείσῃ ἀναγραφῇ τῶν κτημάτων τῆς τῶν Λατίνων ἐπισκοπῆς τῆς Κεφαλληνίας, διατηρουμένῃ ἐν τῷ χαρτοφυλακίῳ τῆς ἐν Ζακύνθῳ δυτικῆς τοῦ ἁγίου Μάρκου ἐκκλησίας καὶ χρονολογουμένῃ ἀπὸ τῆς 12 Ἰουλίου 1264, ὁ Ῥιχάρδος φαίνεται κάτοχος μόνον τῆς Κεφαλληνίας, Ζακύνθου καὶ Ἰθάκης, τοῦθ' ὅπερ ἀρκούντως ἀποδεικνύει ὅτι ἡ Λευκὰς δὲν ἀπετέλει τότε μέρος τῆς παλατίνης κομητείας. Πάλιν δὲ βλέπομεν ὅτι Ἰωάννης, ὁ ἐκ Κεφαλληνίας, δυσχεραίνει, ἐπειδὴ πολλοὶ τῶν ἑαυτοῦ χωρικῶν, δραπέται ἐκ τῆς νήσου Λευκάδος, οὔσης τοῦ ἀπολογιζομέ-

[1]) Αὐτόθ. σελ. 125.

νου (de insula Luccate quæ est exponentis), ὅθεν ἑαυτῷ ἀνηκούσης καὶ οὐχὶ τῷ ἑαυτοῦ πατρί, γίνονται δεκτοὶ ἐν τῇ ἠπειρώτιδι, τῇ κατεχομένῃ ὑπὸ Φιλίππου τοῦ ἐκ Τάραντος. Κελεύσματι δὲ Καρόλου Β΄. τῆς Νεαπόλεως, ἐκδοθέντι τῇ 4 Ἰουλίου 1300 ([1]), ἐπιτυγχάνει ν' ἀνακαλέσῃ αὐτοὺς κατὰ τὸ ἔθος καὶ κατόπιν ἀδείας τοῦ μακαρίτου δεσπότου Νικηφόρου καὶ τῆς δεσποίνης Ἄννης πενθερᾶς αὐτοῦ. Ἀπράκτου δὲ μείναντος τοῦ κελεύσματος τούτου, ὁ βασιλεὺς τῇ 25 Ἰουλίου 1302 ([2]) ἐπέστειλεν αὖθις πρὸς πάντας τοὺς ἐν Ῥωμανίᾳ ἀξιωματικοὺς Φιλίππου τοῦ ἐκ Τάραντος, ἐπιτάσσων ἵνα οἱ χωρικοὶ οὗτοι ἀποδοθῶσι, καὶ τὸ δεύτερον τοῦτο βασιλικὸν ἔνταλμα φαίνεται ὅτι ὑπῆρξεν ἀποτελεσματικόν. Περὶ Λευκάδος βεβαίως ὁ λόγος, ὅτε ὁ εἰρημένος Ἰωάννης παρακαλεῖ τὸν βασιλέα Κάρολον ἵνα ἐπιτρέψῃ αὐτῷ νὰ κτίσῃ ἐν τῇ ἑαυτοῦ χώρᾳ Lettorna ἐπιτείχισμα κατὰ τῶν ἐπιδρομῶν καὶ εἰσβολῶν τῶν πολεμίων. Ἐπινεύσας δὲ ὁ βασιλεὺς εἰς τὴν παράκλησιν ταύτην ἐξέδωκεν ἐπὶ τούτῳ θέσπισμα τῇ 10 Ἰουλίου 1300 ([3]), δι' οὗ παρεκέλευεν ἅμα τὸν διοικητὴν (capitaneum) τοῦ Φιλίππου νὰ μὴ ἐπηρεάσῃ, ἀλλὰ νὰ βοηθῇ παντοιοτρόπως τὸν Ἰωάννην.

Ἀφ' οὗ δὲ μετὰ ταῦτα ὁ υἱὸς τοῦ παλατίνου Κόμητος Ἰωάννου κατέλαβε τῷ 1318 τὴν δεσποτείαν τῆς Ἠπείρου, ἡ Λευκὰς ἡνώθη καὶ αὖθις μετ' αὐτῆς, ἧς μέρος ἀπετέλεσεν ἄχρι τοῦ 1331 ἔτους. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ὁ Δοὺξ Οὐαλτέριος ὁ Β΄ ἐξεπλήρωσεν ἐπὶ τέλους ὃν εἶχε σκοπὸν τοῦ ἀνακτήσασθαι τὴν ἑαυτοῦ Δουκίαν καὶ ἀπαλλάξαι τὴν Ἀττικὴν ἐκ τῆς μεγάλης Καταλωνικῆς ἑταιρίας «τοῦ σμήνους τούτου τῶν αἱρετικῶν, υἱῶν τῆς ἀπωλείας καὶ πάσης ἀδικίας συναιτίων», οἵτινες ἀπὸ εἴκοσιν ἤδη ἐτῶν ἦσαν κατῳκισμένοι ἐν τῇ Ἀκροπόλει

[1]) Ἀρχεῖον Νεαπόλεως Registri Angiovini ἀριθ. 97. φύλ. 303 καὶ 396.

[2]) Αὐτόθ. Registri ἀριθ. 119. 1301-1302 A. φύλ. 312 β.

[3]) Αὐτόθ. Regist. ἀριθ. 101, 1299-1300 C. φύλ. 162 β.

καὶ τῇ Καδμείᾳ. Ἀπὸ τοῦ 1329 (¹) παρεσκεύαζεν ἤδη τὰ πρὸς πόλεμον, κατορθώσας τῷ 1330 (²) ν' ἀπαλλαγῇ ἧς ὤφειλε πρὸς τὴν Αὐλὴν τῆς Νεαπόλεως λειτουργίας ὡς κόμης Ἀλετίου (Lecce), προέθετο δὲ νὰ στρατεύσῃ ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα κατὰ τὸν Μάρτιον τοῦ 1331 (³). Ὁ τῆς Νεαπόλεως βασιλεὺς Ῥοβέρτος συνέστησε τοῖς πᾶσι νὰ βοηθήσωσι τὸν Δοῦκα ἐν τοῖς σκοποῖς αὐτοῦ· τοσούτῳ δὲ μᾶλλον, διότι ὁ Οὐαλτέριος ἐνυμφεύθη τὴν τοῦ βασιλέως ἀνεψιὰν Βεατρίκην, θυγατέρα τοῦ ἐκ Τάραντος Φιλίππου. Ὁ Οὐαλτέριος, ἵνα πορισθῇ τὰ πρὸς τὴν σταυροφορίαν ἀναγκαῖα χρήματα, ἐπώλησε πολλὰ ἐν Νεαπόλει κτήματα (⁴) καὶ ἐνεχύρασεν ἅμα τῆς ἑαυτοῦ συζύγου τὴν προῖκα (⁵). Εὗρε δε πολλοὺς τοὺς συστρατιώτας (⁶), ἐν οἷς καὶ τὸν Γρατιανὸν Ζώρζην, ὅστις, ἅτε πλούσιος ἔμπορος ὤν, εἶχε πολλὰς ἐν Ἀχαΐᾳ σχέσεις καὶ παρέσχεν αὐτῷ ἀργύρια καὶ ναῦς (⁷). Ἐπειδὴ δὲ ἕνεκεν τοῦ ἑαυτοῦ πενθεροῦ, Φιλίππου τοῦ ἐκ Τάραντος, ἀπέβαλε καὶ αὐτὸς τὸ πλεῖστον μέρος τῶν ἐν Ἠπείρῳ προικῴων ἀγαθῶν, σφετερισθέντων ὑπὸ τοῦ δεσπότου Ἰωάννου τοῦ ἐκ Κεφαλληνίας καὶ πιστοῦ συμμάχου τῶν ἐν Ἀθήναις Καταλωνίων, συνωμολόγησεν ὁ Οὐαλτέριος μετὰ τοῦ Φιλίππου κατὰ τὸν Αὔγουστον τοῦ 1331 συνθήκην (⁸), καθ' ἣν ἡ στρατεία ἔμελλε πρῶτον νὰ ὁρμήσῃ ἐπὶ τὴν Ἤπειρον, καὶ ἐκ πάντων τῶν ὑπὸ τοῦ στρατοῦ γενομένων κατακτημάτων τῶν μὲν δύο

¹) Αὐτόθ. Regist. ἀριθ. 259, 1324-1325 C. φύλ. 222.

²) Αὐτόθ. Regist. ἀριθ. 274, 1329 A. φύλ. 269 β. ἀριθ. 289 φύλ. 132. β. ἀριθ. 293, 1333-1334 C. φύλ. 116. β. 185 β.

³) Αὐτόθ. Regist. ἀριθ. 274, 1329 A. φύλ. 202.

⁴) Αὐτόθ. Regist. 1330 B. φύλ. 87. ἀριθ. 289 φύλ. 37 β.

⁵) Αὐτόθ. Regist. ἀριθ. 281, 1330 A. φύλ. 90 β.

⁶) Αὐτόθ. Regist. ἀριθ. 285, Cedularie diverse 1331 X. φύλ. 208 β. 1331 -1332 C. φύλ. 45 β.

⁷) Misti, Τόμ. ΚΖ'. φύλ. 216 α.

⁸) Διπλώματα Ἀλετίου ἐν τῷ Κώδικι τῆς ἐν Νεαπόλει Βραγκακιανῆς βιβλιοθήκης. Β', D. 12, φύλ. 46 β.

τριτημορίων ἔπρεπε νὰ τύχῃ ὁ Φίλιππος, τοῦ δὲ ἑνὸς ὁ Οὐαλτέριος. Ὁ εὖ ἐξηρτυμένος στόλος, ὅστις ἔμελλε ν' ἀποπλεύσῃ κατὰ τὸν Μάρτιον, ἀνήχθη, ἅμα γενομένης τῆς συνθήκης ταύτης, κατὰ τὸν Αὔγουστον τοῦ 1331 (¹). Ὁ Οὐαλτέριος, ἵνα τηρήσῃ τοὺς ἱπποτικοὺς θεσμούς, προεκήρυξε πόλεμον τοῖς Καταλωνίοις διὰ τοῦ πιστοῦ ἱππότου αὐτοῦ Κοῤῥάδου Γυνδάτσου (²), ᾧ ὕστερον παρεχώρησεν εἰς τιμάριον ἀμοιβῆς χάριν τὸν πύργον Καστελλούκιον ἐκ Σαύρου ἐν Ἀπουλίᾳ διὰ διπλώματος ἐν Πάτραις ἐκδοθέντος τῇ 2 Ἰανουαρίου 1332 (³). Τραπεὶς δὲ πρῶτον ἐπὶ τὸν δεσπότην Ἰωάννην κατεκτήσατο τὴν νῆσον Λευκάδα καὶ τὸ φρούριον τῆς Βονίτσης, ὅπερ ἀποτελέσαν πρώην μέρος τῆς προικὸς τῆς ἠπειρώτιδος Θάμαρ, πρώτης συζύγου τοῦ ἐκ Τάραντος Φιλίππου, κατελήφθη ὀψιαίτερον τῷ 1314 (⁴) ὑπὸ τοῦ δεσπότου Θωμᾶ. Καί τοι δὲ ἀναλαβὼν ἀκαριαίως τὸ φρούριον ὁ τοῦ Τάραντος ἡγεμών, μετ' οὐ πολὺ ὅμως ἀπέβαλεν αὖθις αὐτό (⁵). Τῷ Οὐαλτερίῳ παρεχώρησεν ὁ Φίλιππος καὶ τὴν πρωτεύουσαν τῆς Ἠπείρου Ἄρτην, ἀλλ' ἐν ᾧ ἐκεῖνος ἐνδοτέρω εἰς τὴν Βοιωτίαν εἰσεχώρει, αἴφνης, ὡς γνωστόν, τῆς τύχης αὐτοῦ μεταβληθείσης, ἠναγκάσθη μεγάλα ζημιωθεὶς νὰ ὑποστρέψῃ εἰς Νεάπολιν μὴ δυνηθεὶς νὰ διαπράξῃ τὴν ἀνάκτησιν τῆς πατρικῆς δουκίας. Ἀπέμεινε δὲ μόνον αὐτῷ ἡ νῆσος Λευκαδία καὶ τὸ φρούριον τῆς Βονίτσης, ὧν τῆς κτήσεως τὴν ἐπικύρωσιν ἔλαβε παρὰ τοῦ πενθεροῦ αὐτοῦ Φιλίππου. Τῶν κτημάτων δ' ἐκείνων τὴν φυλακὴν ἐπίστευσε πρῶτον πρὸς Ἰωάννην de Amigdo-

¹) Giovan. Villani βιβ. I. κεφ. 188 (ἔκδ. Dragomani, ἐν Φλωρεντίᾳ, 1845 εἰς 8ον, Τόμ Γ' σελ. 169 70. κτλ.) Ὅρ. καὶ C. Hopf, Walter VI von Brienne, Herzog von Athen und Graf von Lecce ἐν τῷ Historiches Taschenbuch ὑπὸ Raumer, 1854.

²) Regist. Angiov. 1330 C. φύλ. 173.

³) Αὐτόθ. ἀριθ. 289, φύλ. 62.

⁴) Αὐτόθ. ἀριθ. 203, 1314. C. φύλ. 33 β.

⁵) Αὐτόθ. ἀριθ. 268, 1327 C· 132.

lia, ἑαυτοῦ ὑποτελῆ καὶ τὸ γένος ἕλκοντα ἐκ βαρονικοῦ τῶν Ἱεροσολύμων οἴκου, ἐπειράθη δὲ παντὶ σθένει νὰ προαγάγῃ τῆς νεωστὶ πορθηθείσης χώρας τὴν εὐημερίαν, ἀποστέλλων τρόφιμα, σῖτον καὶ ἄλλα τῶν ἐπιτηδείων ἐκ τῆς Νεαπολίτιδος. Μεγάλης δὲ σιτοδείας κατὰ τὸ 1334 εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἐπελθούσης, ἐπεσίτισε τὰς πόλεις Ἄργος καὶ Ναυπλίαν, μόνον τοῦ ἐν Ἑλλάδι κληρονομήματος τῶν προγόνων αὐτοῦ λείψανον [1] Ἔτι δὲ συνέστησεν ἐν Λευκάδι καὶ Λατινικὴν ἐπισκοπήν, εἰς ἣν πρῶτος ἀνεβιβάσθη Ῥιχάρδος τις, ἐπικυρωθεὶς ὑπὸ Πάπα Ἰωάννου τοῦ ΚΒ΄. Ἅμα δ' ἐλθὼν οὗτος εἰς Λευκάδα εὗρε πάντα τῆς ἑαυτοῦ ἐπισκοπῆς τ' ἀγαθὰ καὶ τοὺς χωρικοὺς κατεχομένους ὑπὸ τοῦ διοικητοῦ Ἰωάννου ἐξ Ἀμυγδαλείας. Διὸ ἀπετάθη πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Νεαπόλεως, ὅστις τῇ 6 Σεπτεμβρίου 1335 [2] ἀνέθηκε τῷ Δικαστῇ (Giustiziero) Ὑδροῦντος τὰ περὶ τῆς ἀποδόσεως αὐτῶν. Ὑπὸ τοὺς αὐτοὺς καιροὺς ὁ αὐτὸς Ῥιχάρδος παρεπονήθη παρὰ τῇ Αὐλῇ, ὅτι τῆς ἐπισκοπῆς αὐτοῦ οἱ Κανονικοὶ (Canonici) ἠσπάσθησαν τῶν Γραικῶν τὰς αἱρέσεις καὶ ἠπείθουν αὐτῷ, ὅθεν ἱκέτευεν, ἵνα ὁ βασιλεὺς ἀναγκάσῃ αὐτοὺς εἰς τὸν προσήκοντα σεβασμόν, καὶ ἡ αἴτησις αὕτη ὁμοίως εἰσηκούσθη τῇ 11 Σεπτεμβρίου 1335 [3] Κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον ἐν Λευκάδι οὐκέτι διῴκει ὁ ἐξ Ἀμυγδαλείας, ἀλλ' ἐπιταγῇ τοῦ Οὐαλτερίου διεδέξατο αὐτὸν ἤδη ἀπὸ τοῦ 1334 Γάλλος τις ὀνόματι Ἰωάννης Κλιγνέτιος (Clignet) Μικρὸν ὕστερον ὁ Δούξ, νέας ποιησάμενος παρασκευὰς πρὸς ἀνάκτησιν τῆς Δουκίας, ἤρξατο ν' ἀργυρολογήσῃ καὶ στρατολογήσῃ [4], ἀλλὰ δὲν ἐπέθηκε τέλος τῷ ἔργῳ, ἐπειδὴ τὰ τῆς Φλωρεντίας, ἐν οἷς τοσοῦτον περιβόητος κατέστη, περιέσπασαν αὐτὸν ἐς ἀεὶ ὧν εἶχε περὶ Ἑλλάδος σχεδίων. Τῷ 1343 [5], ἐν ᾧ ἔτει καὶ ὁ Οὐαλτέριος ἀτίμως ἐξ Φλωρεντίας ἐξηλάθη,

[1] Αὐτόθ. ἀριθ. 293, 1333-34 C. φύλ. 182 β. 188 β. 205.
[2] Αὐτόθ. ἀριθ. 303, 1336 B. φύλ. 184 β.
[3] Αὐτόθ. ἀριθ. 303, 1335 X. φύλ. 53 β. 1336 B. φύλ. 184.
[4] Αὐτόθ. 1335 D. φύλ. 69, 71, 149.
[5] Αὐτόθ. 1343 D. φύλ. 158.

ἡ τῆς Νεαπόλεως Αὐλὴ ἐξέδωκε κατὰ τοῦ Κλιγνετίου, «ὅστις ἐπὶ ἐννέα ἔτη διετέλεσε Βάϊλος τοῦ Δουκὸς ἐν τοῖς φρουρίοις τῆς Βονίτσης καὶ Ἁγίας Μαύρας (¹) καὶ ἐν τῇ νήσῳ Λευκάδι», πρᾶξιν, δι' ἧς ἠναγκάζετο νὰ δώσῃ λόγον τῆς ἑαυτοῦ διαχειρίσεως, ἀλλ' ἀγνοοῦμεν τίνα ἔκβασιν ἔσχεν αὕτη. Ἴσως ὁ Κλιγνέτιος διετέλεσε διοικῶν τὰς χώρας ταύτας ἄχρι τοῦ 1355, εἰ μὴ ἀντ' αὐτοῦ ἦτο ἤδη ἀπὸ τοῦ 1343 ἀναδεδειγμένος αὐτόθι διοικητὴς ὁ Γρατιανὸς Ζώρζης ἢ ἕτερός τις. Ὅπως ποτ' ἂν ᾖ, βέβαιον ὅτι ὁ Δούξ Οὐαλτέριος ἀπηλλοτρίωσε τὰ ἑαυτοῦ κατακτήματα, δοὺς αὐτὰ εἰς τιμάριον πρὸς τὸν πιστὸν αὐτῷ Γρατιανὸν Ζώρζην, παρ' οὗ ἔλαβε καὶ ἐν τῇ Μεσημβρινῇ Ἰταλίᾳ πολλοῦ λόγου ἀξίας ἐκδουλεύσεις. Τούτου ἕνεκεν ὁ Δοὺξ τῷ ἔτει τῷ προηγηθέντι τῆς τελευτῆς αὐτοῦ, τῇ 18 Ὀκτωβρίου 1355 (²) ἐν Παρισίοις, παρεχώρησε τῷ Γρατιανῷ καὶ τοῖς ἀπογόνοις αὐτοῦ τὴν χωροδεσποτείαν ἁπάσης τῆς νήσου Λευκάδος καὶ τοῦ φρουρίου τῆς Ἁγίας Μαύρας ἐφ' ὅρῳ νὰ ἐπικουρῇ τῷ Δουκὶ καὶ τοῖς κληρονόμοις αὐτοῦ, μαχόμενος πρὸς ὅντινα ἤθελεν ὁ Δοὺξ ἐπιχειρήσῃ πόλεμον εἴτε ἐν Ἑλλάδι, εἴτ' ἐν Νεαπόλει· νὰ προμηθεύῃ αὐτῷ πολεμεφόδια, σιτία καὶ στρατιώτας· νὰ ὑποδέχηται ἐν τῷ φρουρίῳ αὐτὸν καὶ τοὺς ἐκγόνους αὐτοῦ καὶ ὑποτελεῖς· ἐὰν δὲ ὁ Δοὺξ ἔμελλε νὰ στρατεύσῃ νέαν ἐπὶ τὰς Ἀθήνας στρατείαν, ὤφειλε νὰ χορηγήσῃ αὐτῷ ἓν καλῶς ἐξηρτυμένον κάτεργον ἐπὶ μηνιαίῳ μισθῷ 500 ὑπερπύρων, ἢ ἄλλως, προτιμῶντος τοῦ Δουκὸς χερσαίαν ἐπικουρίαν, ὤφειλε νὰ ἔλθῃ αὐτοπροσώπως, ἄγων μεθ' ἑαυτοῦ δέκα ἐνόπλους ἱππεῖς, ἀπηλ-

(¹) Ἡ πρᾶξις αὕτη ἀποδεικνύει ὅτι ἡ κοινῶς παραδεδεγμένη δοξασία, ἡ ἀπὸ τοῦ μυθοπλάστου Πετριτσοπούλου προκύψασα, ὅτι δῆθεν τὸ ἐν Λευκάδι φρούριον ὑπὸ πρώτων τῶν Τόκκων ἐκτίσθη, ἐστὶ πάντῃ σφαλερά.

(²) Πρωτότυπον ἔγγραφον παρὰ τῷ κ. Νικολάῳ Βαρότσῃ ἐν Ἑνετίᾳ φωτογραφηθὲν ἐν (Th. Sickel) Monumenta graphica medii aevi ex archiviis et bibliothecis Imperii Austriaci collecta (Vindobonae 1858 εἰς φύλ.) Φύλ. Β', Πίν. 9 «castrum nostrum Sancte Maure et insulam nostram Lucate de batribus Romanie» Misti Τόμ. ΛΕ', φύλ. 13α.

λάσσετο δὲ τοῦ στρατεύεσθαι, μόνον ἐὰν συνέπιπτε πόλεμος πρὸς τὴν πατρίδα αὐτοῦ Ἑνετίαν. Δι' ἄλλης δὲ πράξεως παρεχωρήθη ὕστερον αὐτῷ καὶ τὸ ἐν Ἠπείρῳ φρούριον τῆς Βονίτσης. Ὁ Γρατιανὸς ἔστησε τὴν διαμονὴν αὐτοῦ ἐν τῷ φρουρίῳ τῆς Ἁγίας Μαύρας, μεταπεμψάμενος ἐξ Ἑνετίας τὸν ἀδελφὸν Νικόλαον καὶ μετ' αὐτοῦ ἐπὶ πολὺν χρόνον ἦρξε τῆς χώρας εἰρηνικῶς, διότι ἡ μὲν ὑπὸ τῶν Παλαιολόγων, πρὸς οὓς εἶχε φιλικωτάτας σχέσεις, κατάλυσις τῆς Δεσποτείας τῆς Ἠπείρου ἠσφάλισεν αὐτῷ τὴν ἥσυχον κατοχὴν τοῦ μικροῦ αὐτοῦ κράτους ἡ δὲ πρὸς τὴν πατρίδα αὐτοῦ Ἑνετίαν συμμαχία ἐπαγίου ἦν εἶχε τῆς νήσου κυριότητα. Τότε πρῶτον ἀπέβη κρίσιμος ἡ θέσις αὐτοῦ, ὅτε ὁ μὲν Νικηφόρος, υἱὸς τοῦ παλατίνου Κόμητος Ἰωάννου, ἐνόπλῳ χειρὶ ἐπανέκαμπτεν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως πρὸς ἀνάκτησιν τῆς ἑαυτοῦ Δεσποτείας, οἱ δὲ Ἀλβανοὶ προσωτέρω προήλαυνον, στρατηγοῦντος Καρόλου Θωπίου, ἐπικαλοῦντος ἑαυτὸν de domo Franciae, οὔσης τῆς μητρὸς αὐτοῦ νόθου τινὸς ἐκ τοῦ τῆς Νεαπόλεως οἴκου. Τούτων ἕνεκεν ἀπετάθη εἰς Ἑνετίαν, ἱκετεύων ἵνα κελεύσωσι πρὸς τὸν Μοίραρχον τοῦ κόλπου νὰ προσορμισθῇ εἰς τοὺς λιμένας τῆς Λευκάδος κατὰ τὸν εἰς Ἀνατολὴν διάπλουν, ἐπὶ ὑποσχέσει χορηγήσεως 1000 μοδίων σίτου πρὸς διατροφὴν αὐτοῦ, δεόμενος ἐν ταὐτῷ ἵν' ἀνακηρύξωσιν ἑαυτὸν πολίτην Ἑνετὸν πρὸς μείζονα ἀπὸ τῶν πειρατῶν σκέπην. Ἡ Σύγκλητος ἀσμένως ἐδέχθη τῇ 28 Ἰανουαρίου 1557 (¹) τὴν προσφορὰν ταύτην, ἀναθεῖσα τὸν προσδιορισμὸν τῆς ποσότητος τῶν προσενεκτέων σιτηρῶν εἰς τὸν Μοίραρχον τοῦ κόλπου. Ἀλλ' ὅτε ὁ Πέτρος Σοράντζος, περιβεβλημένος τὸ ἀξίωμα τοῦτο, ἦλθε τῇ 5 Μαΐου (²) εἰς τὸ φρούριον τῆς Ἁγίας Μαύρας καὶ ἀπήτησε τὰ ὑποσχεθέντα σιτηρά, παρὰ προσδοκίαν οὐδὲν εὗρε. Διότι κατὰ τὸν Μάρτιον μῆνα οἱ ὑπήκοοι τοῦ Γρατιανοῦ, διεγειρόμενοι παρὰ

(¹) Misti, Τόμ. ΚΖ', φύλ. 263 α.

(²) Commemoriali, Τόμ. Ε', φύλ. 234 β. Ἐπίσημον τῆς 23 Μαΐου ἐπισταλὲν ἐκ τῆς παρὰ τῇ Μεθώνῃ θαλάσσης.

τοῦ Νικηφόρου καὶ τοῦ νεωστὶ ἀναγορευθέντος παλατίνου Κόμητος Κεφαλληνίας καὶ Ζακύνθου Λεονάρδου Α΄ τοῦ ἐκ Τόκκων — ἐπ' αὐτῷ τούτῳ ἀναδειχθέντος τότε ὑπὸ Ῥοβέρτου τῆς Ἀχαΐας — ἐπανεστάτησαν κατ' αὐτοῦ, ὠχυρώθησαν ἐν τῇ Ἀκροπόλει Ἐπισκοπίᾳ καὶ συνέκλεισαν αὐτὸν ἐκεῖνον εἰς τὴν πρωτεύουσαν καὶ τὸ φρούριον αὐτῆς. Ὕστερον δὲ τῇ 22 Ἀπριλίου ἦλθε μετὰ πεζῶν καὶ ἱππέων στρατάρχης τις τοῦ Δεσπότου Νικηφόρου, ὅστις ἀπήγαγε δεσμίους τοὺς ἑνετοὺς ἐμπόρους καὶ συνέταξε τοὺς ἀποστατήσαντας. Ἅμα δ' ἐκείνου ἀπελθόντος, καὶ ὁ Κόμης παλατῖνος Λεονάρδος Α΄ ἤρξατο ἐποφθαλμιῶν ἐπὶ τῆς Λευκάδος, καθ' ἃ πρώην ἐξαρτωμένης ἐκ τῆς παλατίνης Κομητείας, καὶ προσωρμίσθη μετὰ δύο νεῶν, ἵνα κατασκοπήσῃ τὴν χώραν. Τῶν πραγμάτων οὕτω δυσχερῶς ἐχόντων, ὁ Γρατιανὸς δὲν ἠδυνήθη, ὡς εἰκός, τὴν ἑαυτοῦ ὑπόσχεσιν νὰ ἐκπληρώσῃ. Ἀλλ' ἔτι μᾶλλον περὶ τὰς κρίσεις αὐτοῦ ἠπατήθη, φαντασθεὶς ὅτι εἰλικρινῶς καὶ βαθέως ἠγαπᾶτο ὑπὸ τῶν πλείστων τῶν ὑπηκόων αὐτοῦ καὶ ὅτι, ἐὰν μετὰ μόνων ἑκατὸν ἀνδρῶν ἐπεχείρει ἀντιπερισπασμὸν εἰς Ἐπισκοπίαν, ἤθελον ἐκεῖνοι διατελέσῃ αὐτῷ πιστότατοι. Πρὸς τὸν Γρατιανόν, ὡς πολίτην ἑνετὸν ὄντα, ὁ Σοράντζος ἐχορήγησε παραχρῆμα ἑκατὸν ἄνδρας, μεθ' ὧν ὁ Γρατιανὸς καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Νικόλαος ἐστράτευσαν πρὸς νεόκτιστον φρούριον, δέκα μίλλια ἐκ Λευκάδος ἀπέχον. Ἡ ὁδὸς ἦγε δι' ἀποκρήμνων ὀρέων καὶ οὐδεὶς τῶν Γραικῶν ἐφαίνετο. Τὸ φρούριον, ἀφρούρητον ὄν, ἀμέσως ἐπυρπολήθη μετὰ τῶν πέριξ πηλίνων ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ καὶ ἀχυροσκεπῶν οἰκιῶν, οὐδεμιᾶς ζωοτροφίας ἢ ἄλλου τινὸς τῶν ἐπιτηδείων ἐκεῖ εὑρεθέντος. Οὐ μακρὰν ἀπ' αὐτοῦ ἐν τοσούτῳ συνηγέρθησαν οἱ Γραικοί, 500 πεζοὶ καὶ 40 ἱππεῖς, οἵτινες τὸν μὲν Γρατιανὸν ἐδέχθησαν λοιδοροῦντες, τοὺς δὲ ἑνετοὺς ὁπλίτας ἔβαλλον, ἐτόξευον καὶ ἐσφενδόνων οὕτως, ὥστε ἠνάγκασαν αὐτοὺς εἰς ὑποχώρησιν πρὸς τὸ φρούριον τῆς Ἁγίας Μαύρας. Ἵνα δ' ἐπισπεύσῃ τὴν πορείαν, ἠβουλήθη ὁ Γρατιανὸς ν' ἀγάγῃ τὴν εὐάριθμον στρατιὰν δι' ἐπιτομωτέ-

ρας καὶ εὐπορωτέρας παρὰ ταῖς ναυσὶν ὁδοῦ, ἀλλ' οὐ γινώσκοντος ἐκείνου ἀκριβῶς αὐτήν, ἀφίκοντο μετ' οὐ πολὺ εἰς ἄβατον φάραγγα. 'Απειρηκότες ὑπὸ τοῦ καμάτου, ταλαιπωρούμενοι ὑπό τε τῆς δίψης καὶ τῆς πείνης, ἦλθον τέλος εἰς ὀροπέδιον, ἔνθα διενοοῦντο ν' ἀναπαυθῶσιν, ὅτε αἴφνης οἱ Γραικοὶ ἐπέπεσον πάντοθεν ἐπ' αὐτοὺς καὶ αἱματώδης συνεκροτήθη ἀγών. Μόνον δὲ χάριν ἑτοίμως πεμφθείσης παρὰ τοῦ στόλου βοηθείας ηὐμοίρησαν νὰ σωθῶσιν οἱ συγκεκλεισμένοι, ἀλλ' ὁ Γρατιανὸς καὶ ὁ Νικόλαος ἀπήχθησαν εἰς τὴν Ἐπισκοπίαν αἰχμάλωτοι καὶ δέσμιοι. Βερνάρδος ὁ τοῦ Γρατιανοῦ μείνας ἐν τῷ φρουρίῳ μετ' ἀσθενοῦς φρουρᾶς, ἐκ μόνων πεντεκαίδεκα ἀνδρῶν συνισταμένης, ἔνδακρυς ἐξώρκιζε τὸν ἐνετὸν Μοίραρχον, ἵνα μὴ ἐγκαταλείψῃ αὐτόν. Ὁ Σοράντζος, εἰς τὸ συμφέρον τῆς Ἑνετίας πρὸ παντὸς ἄλλου σκοπῶν, ἐσκέφθη ὅτι ἡ νῆσος καλῶς διαχειριζομένη ἤθελεν ἀποφέρῃ ἐτήσιον δισχιλίων χρυσῶν φλωρίων εἰσόδημα καὶ ἐπικίνδυνος ἤθελεν αὕτη καταστῇ, κυριευομένη ὑπὸ τοῦ Νικηφόρου καὶ κρησφύγετον τῶν πειρατῶν γινομένη. 'Αλλὰ μὴ δυνάμενος νὰ παραμείνῃ, διότι ἔμελλε, καθ' ἃς εἶχεν ὁδηγίας, ν' ἀποπλεύσῃ εἰς 'Αχαΐαν, ὑπεσχέθη νὰ ξενολογήσῃ χάριν τοῦ Βερνάρδου ἐν Κερκύρᾳ καὶ Γλαρέντσῃ, ἐχορήγησε δ' αὐτῷ ἐν τοσούτῳ τρισκαίδεκα ἄνδρας πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς φρουρᾶς. Ἡ ἀγγελία αὕτη συνετάραξε μεγάλως τὴν Ἑνετίαν. Ἡ Σύγκλητος, μὴ βουλομένη νὰ ὑποβάλῃ εἰς περαιτέρω δυσχερείας τοὺς ἑαυτῆς στρατιώτας, ἐκέλευσε πρὸς πάντας τοὺς ἐν τῇ νήσῳ διατρίβοντας Ἑνετοὺς νὰ ἐπανέλθωσιν οἴκαδε ([1]). Ὁ Γρατιανὸς ὅμως, ὅστις παρεδόθη ἀλυσίδετος τῷ Νικηφόρῳ, ἔγραψεν ἐκ τοῦ δεσμωτηρίου πρὸς τὴν πολιτείαν, ἵνα μεσιτεύσῃ ὑπὲρ τῆς ἀπολυτρώσεως αὐτοῦ. Ἡ Σύγκλητος τῇ 17 'Ιουλίου ([2]) ὑπεσχέθη τὴν ἑαυτῆς μεσιτείαν, ἀλλὰ πρὸ τῶν ἐπὶ τούτῳ διαπραγματεύσεων ηὐτύ-

([1]) **Misti Τόμ. ΚΗ', φύλ. 14 α.**

([2]) **Αὐτόθ. φύλ. 14 β. Carte Molin (Κώδ. Μαρκιαν. Ἰτ. Κλ. ΙΔ', ά. 37—41) Τόμ. Δ', φύλ. 91.**

χησε ν' ἀπαλλαγῇ τῆς εἱρκτῆς. Διότι πεσόντος τοῦ Νικηφόρου ἐν αἱματώδει παρὰ τῷ 'Αχελῴῳ μάχῃ πρὸς Κάρολον Θώπιαν (1357), ὁ Κάρολος, πρὸς ὃν περιῆλθεν ἡ κτῆσις τῆς Δεσποτείας τῆς 'Ηπείρου καὶ ἐπεγράφετο βασιλεὺς 'Αλβανίας (¹) ἔπεμψεν αὖθις τὸν Γρατιανὸν εἰς τὴν νῆσον αὐτοῦ. 'Εκτοτε μεγίστη ἡσυχία ἐπεκράτησεν αὐτόθι καὶ μόνον ἐν τῇ Στερεᾷ ἐπανεστάτησεν ἡ Βόνιτσα τῷ 1358, κηρύξασα ὅτι δὲν ἐβούλετο νὰ διαμείνῃ τοῦ λοιποῦ ὑποτελὴς αὐτῷ, ἀλλ' ὑπὸ τὴν ἄμεσον κυριότητα 'Ιωάννου τοῦ ἐξ 'Αγγιανοῦ (d' Enghien), διαδεχθέντος τῷ 1356 τὸν θεῖον Οὐαλτέριον, ὡς Κόμητος 'Αλετίου καὶ ἐπιτίτλου Δουκὸς 'Αθηνῶν. 'Ο Γρατιανός, ἀρνούμενος τὴν τιμαριωτικὴν πρὸς αὐτὸν ὑποταγήν, ἐτράπη πρὸς τὸν ἐκεῖ περιπλέοντα Μοίραρχον 'Ιωάννην Σοράντζον, ἐξαιτούμενος βοήθειαν (²), λαβὼν δὲ παρ' αὐτοῦ κάτεργα, ἔπλευσε πρὸς τὴν Βόνιτσαν καί, καταστρέψας τὰ ἐκεῖ μεγάλα ἰχθυοτροφεῖα, ἠχμαλώτευσε πολλοὺς τῶν κατοίκων καὶ ἐδῄωσε πυρὶ καὶ μαχαίρᾳ τὴν χώραν «χεῖρον τοῦ ἀσπόνδου τῆς χριστιανικῆς πίστεως πολεμίου». "Οθεν ὁ ἐξ 'Αγγιανοῦ ἔπεμψε τῷ 1359 πρέσβεις εἰς 'Ενετίαν, ἔνθα ἐτύγχανε τότε διατρίβων καὶ ὁ Γρατιανός, προσκληθεὶς ὡς ἔκτακτος σύμβουλος (³), ᾐτιάσατο αὐτόν (⁴). 'Η λύσις τῆς διαφορᾶς ἀνετέθη εἰς τρεῖς διαιτητάς (⁵), καὶ πρὸς περάτωσιν τοῦ ἔργου ἔγραψαν τῷ Κόμητι, ὅτι, μὴ ὄντος τοῦ Ζώρζου ὑποτελοῦς τῆς 'Ενετίας ἕνεκεν τῆς Λευκάδος, ἀλλὰ λαβόντος τὴν χωροδεσποτείαν παρὰ τοῦ Οὐαλτερίου, δὲν ἐτόλμων νὰ παρεμβῶσιν εἰς τὴν ὑπόθεσιν ταύτην, εἶτι δὲ δίκαιον εἶχεν, ἔπρεπε νὰ ζητήσῃ τοῦτο ἀφ' ἑαυτοῦ. 'Ενόμισαν ὅμως δέον νὰ ἀποδοκιμάσωσι δι' ἐπιστολῆς τὴν διαγωγὴν τοῦ Ζώρζου, ὅστις ἐν τῷ μεταξὺ εἶχεν ἤδη ἐπανέλθῃ εἰς τὴν

(¹) J. G. von Hahn, Albanesische Studien (Wien 1853, 8). Α', σ. 119,135.
(²) Misti, Τόμ. ΚΘ', φύλ. 56 α.
(³) Misti, Τόμ. ΚΗ', φύλ. 184 α
(⁴) Commemoriali, Τόμ. ΣΤ', φύλ. 225 α.
(⁵) Misti, ΚΘ', φύλ. 56 α.

νῆσον (1). Ἔπραξαν δὲ τοῦτο τῇ 14 Ὀκτωβρίου (2), ἀλλά, πόρρω τῆς Ἑλλάδος ὄντος τοῦ Ἰωάννου, τὸ πρᾶγμα παρεσιωπήθη. Κατὰ δὲ τὸ ἐπιὸν ἔτος ἠναγκάσθη πάλιν ὁ Γρατιανὸς (3) ν' ἀποζημιώσῃ Ἰωάννην Σκριβάνον ἐξ Εὐβοσίας (Maiorca), κυριεύσας ἓν πλοῖον αὐτοῦ, ὅπερ κυβερνώμενον ὑπὸ Γραικοῦ, ἐξέλαβε γενουήνσιον. Ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ ἐπαύσατο ἄρχων, τελευτήσας τῷ 1362.

Οἱ ὑπήκοοι αὐτοῦ οὐ διατεθειμένοι ὄντες νὰ ὑπακούσωσιν ἐπὶ πλέον τῷ υἱῷ αὐτοῦ Βερνάρδῳ, μετεπέμψαντο τὸν παλατῖνον Κόμητα Κεφαλληνίας Λεονάρδον Α΄ τὸν Τόκκον καὶ παρέδωκαν αὐτῷ τὴν νῆσον (4), προσθέντι ἐκ τούτου εἰς τοὺς λοιποὺς τῶν ἑαυτοῦ τίτλων καὶ τὸν τοῦ Δουκὸς Λευκάδος. Μάτην διεμαρτυρήθη ὁ Βερνάρδος κατὰ τοῦ σφετερισμοῦ τούτου, μάτην ἀπῄτησε τὴν νῆσον καὶ κατὰ τὸ ἔτος 1375, ὡς πατρῴαν κληρονομίαν (5). Ἡ Ἑνετία ἐπέταξε μὲν τῷ Μοιράρχῳ τοῦ κόλπου, ἵνα πειραθῇ θωπεύων ἐναλλὰξ καὶ ἀπειλῶν νὰ παρακινήσῃ τὸν Τόκκον εἰς τὴν ἀπόδοσιν τῆς νήσου, ἀλλ' ἐπειδὴ οὗτος μὲν εἰς οὐδεμίαν συνήνεσε πρότασιν, ἡ δὲ Ἑνετία οὐδόλως ἔκλινε πρὸς πόλεμον, ἔπαυσε πᾶσα περαιτέρω προσπάθεια. Ὁ Βερνάρδος οὕτως ἀποκληρωθείς, ἐξεμέτρησε τὸ ζῆν ἄτεκνος ἐν Ἑνετίᾳ, τοῦ οἴκου αὐτοῦ ἄρξαντος τῆς νήσου ἐπὶ ἑπτὰ ἔτη (1355-1362).

---

(1) Αὐτόθ. φύλ. 60 α.

(2) Αὐτόθ. φύλ. 63 α

(3) Commemoriali, Τόμ. ΣΤ' φύλ. 238 β.

(4) Remondini, De Zacynthi antiquitatibus et fortuna. Venetiis 1756, 8, σ. 139.

(5) Misti, Τόμ. ΛΕ'. φύλ. 13 α.

ΦΩΤΕΙΝΟΣ*

---

* Ἐκ τῆς ἀνωτέρω δημοσιευθείσης ἱστορικῆς πραγματείας τοῦ Χὸπφ περὶ Γρατιανοῦ Ζώρζη ἤντλησεν ὁ Βαλαωρίτης τὸ θέμα τοῦ κατωτέρω ποιήματος, ὅπερ ἤρχισε γράφων περὶ τὰ τέλη τοῦ βίου αὐτοῦ. Ἀτυχῶς ὅμως τὸ ἔργον ἀπέμεινεν ἡμιτελές, ἐκ τῶν πέντε δὲ ᾀσμάτων, ἅτινα προέκειτο νὰ ἀποτελέσωσι τὸ ὅλον ἔπος, τρία μόνον ἐπρόφθασε νὰ γράψῃ.

Ἀμφίβολον τίνα ἐσκόπει ὁ ποιητὴς νὰ δώσῃ ὁριστικῶς τίτλον εἰς τὸ ἔργον του, διότι ἐπέγραψε μὲν ἐπὶ τοῦ ἐξωφύλλου καὶ τῶν τριῶν ᾀσμάτων τὸν τίτλον *Φωτεινός*, ἀλλ' ἔσωθεν τῆς πρώτης σελίδος τοῦ πρώτου ᾄσματος φέρεται ἡ ἐπιγραφή:

ΓΡΑΤΙΑΝΟΣ ΖΩΡΖΗΣ Ἢ ΓΕΙΩΡΓΟΣ

ΑΥΘΕΝΤΗΣ ΛΕΥΚΑΔΟΣ

ἢ

ἡ ἐπανάστασις τῆς βουκέντρας

ἐπεισόδιον ἱστορικὸν τοῦ 1357

ὅρα πραγματείαν Καρόλου Χὸπφ μετενεχθεῖσαν

ἐκ τῆς γερμανικῆς

ὑπὸ ΙΩΑΝΝΟΥ Α. ΡΩΜΑΝΟΥ.

ΑΣΜΑ ΠΡΩΤΟΝ

ΦΩΤΕΙΝΟΣ Ο ΖΕΥΓΟΛΑΤΗΣ

—Παρ' ἕνα σβῶλο, Μῆτρο,
καὶ διῶξ' ἐκεῖνα τὰ σκυλιά, ποῦ μοῦ χαλοῦν τὸ φύτρο.
Ὁ χερουλάτης ἔφαγε τ' ἄχαρα δάχτυλά μου
καὶ στὴν ἀλετροπόδα μου ἐλυώσαν τὰ ἤπατά μου.
Δυὸ μῆνες ἔῤῥεψα ἐδεδῶ, ἐσάπησα στὴ νώπη
μ' ἀῤῥώστια, μὲ γεράματα! Βάσανα, νήστεια, κόποι
γι' αὐτὸ τὸ ἔρμο τὸ ψωμί! Καὶ τώρα ποῦ προβαίνει
σγουρό, χολᾶτο ἀπὸ τὴ γῆ, ποῦ πρὶν τὸ φᾶν χορταίνει
τὰ λιμασμένα μου παιδιά, νὰ τὸ πατοῦν ἐμπρός μου
μὲ τόση ἀπίστευτη ἀπονιὰ οἱ δυνατοὶ τοῦ κόσμου! . . .
'Εξέχασες καὶ δὲ μ' ἀκοῦς; . . . ἐσένα κράζω, Μῆτρο,
διῶξε, σοῦ λέγω, τὰ σκυλιά, ποῦ μᾶς χαλοῦν τὸ φύτρο . . .

—Εἶναι τοῦ Ῥήγα, δὲν κοτῶ . . . Γιὰ κύτταξ' ἐκεῖ πέρα
νὰ ἰδῆς τί θρῶς ποῦ γίνεται, τί χλαλοή, πατέρα!

—Τί Ῥήγας, τί Ῥηγόπουλα! Εἶν' ὁ καινούριος κύρης,
ποῦ πλάκωσε μὲ ξένο βιὸ νὰ γένῃ νοικοκύρης.
Παληόφραγκοι, ποῦ πέφτουνε σὰν ὄρνια 'ς τὰ ψοφίμια,

ἐκεῖνοι πάντα κυνηγοὶ καὶ πάντα ἐμεῖς ἀγρίμια.
Καὶ σὺ τοὺς τρέμεις, βούβαλε! Παιδὶ μὲς 'ς τὴ φωτιά σου,
ποῦ τρίβεις στουρναρόπετρα μ' αὐτὰ τὰ δάχτυλά σου,
πὤχεις τετράδιπλα νεφρὰ καὶ ῥιζιμὸ τὰ στήθια,
τοὺς βλέπεις καὶ σὲ σκιάζουνε! Ὁ δοῦλος, εἶν' ἀλήθεια,
λῖπο ποτάζει μοναχά, ψυχὴ κ' αἷμα δὲν ἔχει.

. . . .

Κι' ὁ γέροντας μ' ἀπίδρομο σὰν παλληκάρι τρέχει
κι' ἁρπάζει τὴν σφεντόνα του. Ἔχει χολὴ 'ς τὰ μάτια.
Μὲ τὸ σφυρί του ἕνα γουλὶ τὸ σπᾷ σὲ δυὸ κομμάτια
καὶ τὸ σταφνίζει 'ς τὸ καυκί. Γοργὰ τὴν ἀνεμίζει
καὶ τήνε σκάει μὲ δύναμη. Ἀνοίγει τὸ λιθάρι
καὶ θυμωμένο ἕνα σκυλὶ πληγώνει 'ς τὸ ποδάρι,
κ' ἕν' ἄλλο χτυπάει 'ς τὸ κούτελο καὶ τὸ ξαπλώνει χάμου.

. . . .

—Βλέπεις, ἐγὼ δὲν τοὺς ψηφῶ, μὲ τὰ γεράματά μου.

—Πατέρα, τ' εἶναι πὤκαμες!

—Περίδρομος, κεφάλα,
μὴ βλαστημήσω τὸ βυζί, ποῦ σὤδωκε τὸ γάλα.
Δὲ νοιώθεις πῶς τοὺς σχαίνομαι! Ὅλην αὐτὴν τὴν ψώρα,
ὁπὤρχεται κάθε φορὰ καὶ μᾶς δαγκάει τὴ χώρα,

ὅπως εἶν' ἕνας ὁ Θεὸς κ' ἐγῶμαι Λευκαδίτης,
τὴν ἔπαιρνα ὅλη ἐπάνω μου κ' ἐπνίγομουν μαζί της.
Καὶ σύ, τοῦ γέρου Φωτεινοῦ μονάκριβο βλαστάρι,
τοῦ λύκου τ' ἀνυπόταχτου, ἀγγόνι τοῦ Θειοχάρη,
π' ἄλλη τροφὴ δὲν ἔλαβες νὰ φᾷς καὶ νὰ χορτάσῃς
γιὰ νὰ σοῦ βάψῃ τὴν καρδιὰ καὶ νὰ ῥιζοδοντιάσῃς
παρὰ τὴν ἔχτρα τὴν παληά, ποὖναι θεμελιωμένη
σκληρή, πατροπαράδοτη, ἄφθαρτη, στοιχειωμένη,
γιὰ κάθε ξένην ἀφεντιὰ βαθειὰ μὲς στὴ γενιά μας
ἐσύ, θελέσι, στέκεσαι καὶ βλέπεις τὴ σπορά μας
νὰ τὴν πατοῦν οἱ ἀλλόφυλοι καὶ χάσκεις σὰ λουρίτης. . .
Οὗ! νὰ χαθῇς! Μ' ἐντρόπιασες, δὲν εἶσαι Λευκαδίτης.

—Μὴ μὲ προπέρνεις ἄδικα, πατέρα μου, εἶναι τόσοι!
Περνοῦν σὰ μαῦρος σίφουνας . . . σφιχτὰ μᾶς ἔχουν ζώσῃ.
'Επιάσαν ἄλλοι τὰ ῥιζὰ κι' ἄλλοι χτυποῦν τὴ λάκκα·
ξεθεμελιώνουν σχοιναριαίς, δὲν ἄφησαν ἀσφάκα,
φωναὶς καὶ χλημητίσματα, ἀλαλαγμὸς καὶ χτύποι . . .
Πᾶνε τοῦ γέρου Δημουλᾶ οἱ παινεμένοι κῆποι,
πᾶνε καὶ φράχταις καὶ λιθιαίς! Σὰν νἆταν λυσσασμένοι
μὲ τ' ἄλογά τους τοῦ ῥιχτοῦ ὡρμήσαν μανιωμένοι
νὰ φθάσουν ἕνα δύστυχο, πατέρα, μισολάγι,
ποῦ τὤφεραν κυνηγητὰ οἱ σκύλοι ἀπὸ τὸ πλάγι.
Λὲς κ' εἶναι ἀνεμοστρόβιλος! 'Εμπρός . . . ἐμπρὸς ἀπ' ὅλους
ἕν' ἄλογο σιδέρικο σκορπᾷ λιθάρια, σβώλους
καὶ 'ς τὴ χρυσῆ τὴ σέλα του βαστᾷ ἕναν καβαλάρη
ὁποῦ πετᾷ σὰν ἀητὸς καὶ ποῦ κρατεῖ κοντάρι . . .
Πῶ! πῶ! πατέρα χαλασμὸς γιὰ μιὰ νεροχελώνα·
δὲν εἶναι μεγαλείτερο . . . πῆρε τὸν ψυλλιθρῶνα
καὶ τὤχασαν τὸ πάτημα . . . 'Ολόγυρα ἀλωνίζουν
ἀμέτρητα λαγωνικὰ κι' ἀναποδογυρίζουν

τ' ἀμπελοφύτια τοῦ Χτενᾶ, τοῦ Κούρτη τὰ λινάρια.
Πῆραν ξελάκου μιὰ κοπὴ καὶ σφάζουν τὰ κριάρια
οἱ σκύλοι τους, ποῦ ἐμάνιωσαν . . .

—Κι' ἀκόμα δὲν τοὺς τρῶμε!
Τὸ βλέπεις ἂν εἶμ' ἄδικος ὅταν τοὺς καταριῶμαι.

—Πατέρα μου ἐσταμάτησαν . . ὢ δυστυχιά μου! Ἔφθάσαν
καὶ τὰ σκυλιὰ ποῦ ἐλάβωσες! Οἱ κυνηγοὶ τὰ πιάσαν
καὶ τἄφεραν 'ς τὸν ἀρχηγό . . . Μᾶς εἶδανε, πατέρα . . .
Ἐχούμησαν ἐπάνω μας . . . ἦρθ' ἡ στερνή μας μέρα . . .

—Νὰ μὴ σαλέψῃς ἀπ' ἐδῶ, μὴν ἀνασάνῃς λέξι
νὰ ἰδοῦμε αὐτὸς ὁ πόταμος ὡς πόσο θὰ νὰ τρέξῃ.
Πιάσε τὰ βόϊδια μὴ σκιαχτοῦν . . . Ἆ Μῆτρο, χέρι, χέρι . . .
Μόχτα, μωρέ, κ' ἐπλάκωσαν . . . Πρόσεχε τὸ Δευτέρη.

Ὁλόρθος μένει ὁ γέροντας, θολὸς 'ς τὸ πατημά του,
καὶ καρτερεῖ τὸ σίφουνα, ποῦ μούγκριζ' ἐμπροστά του.
Κάτασπρο τὸ κεφάλι του, πυκνό, μακρὺ τὸ γένι
'ς τὰ λιοκαμμένα στήθια του ἀφρᾶτο καταιβαίνει
σὰν ἀνθισμένη ἀγράμπελη, ποῦ πέφτει ἀπὸ κοτρῶνι·
τοῦ χρόνου τἄσπλαχνο γενὶ καὶ τῆς σκλαβιᾶς οἱ πόνοι
τὸ μέτωπό του αὐλάκωσαν, τοῦ τὦχαν κατακόψῃ.
Ὁ ἥλιος τοῦ φθινόπωρου τοῦ ῥόδιζε τὴν ὄψη
ἐτύλλωνε τὴ φλέβα του, τοῦ πύρωνε τὰ χείλη
σὰν κἄποιος νὰ ξεφτύλιζε, νἄναβε τὸ κανδῆλι
τῆς συντριμμένης του ζωῆς κ' ἔῤῥιχνε 'ς τὴν καρδιά του
τῆς νιότης ὅλον τὸ θυμὸ καὶ τὰ παληὰ ὄνειρά του.

Ξένος ζυγὸς δὲν ἔγυρε τοῦ Φωτεινοῦ τὴν πλάτη.
Γι' αὐτόν, γιὰ τοὺς συντρόφους του, τὰ Σταυρωτὰ κ' ἡ Ἐλάτη
ἦσαν λημέρια ἀπάτητα κ' ἐκεῖθ' ἐῤῥοβολοῦσαν
καὶ κάθ' ἐχτρό, ποῦ φύτρωνε, τὴ νύχτα ἐπελεκοῦσαν.
Τὸ ῥέμμα τοῦ Σαρακηνοῦ, τἄγριο Δημοσάρι
χίλιαις φοραῖς τὰ χόρτασε μὲ φράγκικο κουφάρι
κ' ἦταν σωρὸς τὰ κόκκαλα, ποῦ 'ς τὴν Κουφὴ Λαγκάδα
καὶ στὴ Νεράϊδα ἀσπρίζανε γυμνὰ 'ς τὴν πρασινάδα.
Μόνος ἀκόμ' ἀπόμενε. Τὸ Γήταυρο, τὸν Πάλα,
τὸ Διγενῆ, τὸ Ῥουπακιά, τοὺς ἔφαγε ἡ κρεμάλα,
κι' ἄλλους ἐσύντριψε ὁ τροχός. Μιὰ μέρα 'ς τὸ χορτάρι
μ' ἕναν παληὸν παληκαρᾶ, τὸ γέρο τὸ Θειοχάρη,
ἐτρώγαν ἕνα λιάνωμα κ' ἐρώτησε τὴν πλάτη.
Κἀνεὶς ποτὲ δὲν ἔμαθε τί ξάνοιξε τὸ μάτι
πάνου 'ς αὐτὸ τὸ κόκκαλο, κ' εὐθὺς τοῦ λέει: — « Πατέρα,
μοῦ δίνεις τὴν Ἀργύρω σου; » — Τὴν εἶχε θυγατέρα
ὁ προεστὸς μονάκριβη καὶ πολυγυρεμμένη . . .
— « Νἆναι, παιδί μου, ὥρα καλὴ καὶ τρισευλογημένη! »
Καὶ τὤδωσε τὸ χέρι του καὶ τὴν εὐχή του ὁ γέρος.
Ἀπὸ τὰ τότε ἡμέρεψε. Εἶχεν ἀρχίση ὁ θέρος
κ' ἐζήλεψε χερόβολα κι' ἀθεμωνιαῖς κι' ἁλῶνι.
Εἶδε οἱ καιροὶ ποὖσαν κακοί, φαρμακεμέν' οἱ χρόνοι,
ὁλόγυρά του συγνεφιά . . . Χίλιων λογιῶν θερία
ἐξέσχισαν τὸ γένος του καὶ παντοχὴ καμμία.
Συντρίμματα καὶ χαλασμοί. Γαῦρα παντοῦ καὶ λύσσα!
Κανένα γλυκοχάραμμα, νύχτα, σκοτάδι, πίσσα.
Ἀρνήθηκε τὴν κλεφτουριά, τὰ φλογερὰ ὄνειρά της
κ' ἔγινε ζευγολάτης.

Κι' ὁ καταῤῥάχτης τοῦ βουνοῦ ἀντὶ μὲ τ' ἄρματά του
πέτεται μὲ τὰ σύνεργα, μὲ τὰ καματερά του.

Ἤθελε βόϊδια κάτασπρα, μεγάλα, τραχηλᾶτα,
νἆναι στεφανοκέρατα, κοντόσφαγα, κοιλᾶτα.
Τ' ἀλέτρι σύμμετρο, βαρύ. Τὰ ξύλα του κομμένα
πάντα σὲ χάση φεγγαριοῦ δὲν εἶχανε κἀνένα
ποτέ τους ρόζο ἢ σκεύρωμα. Ἤθελ' ἀπὸ πρινάρι
τὸ χερουλάτη, τὰ φτερά, τὸν κέρο, τὸ σταβάρι·
ζυγὸ καὶ σπάθη ἀπὸ φτελιά. Κ' ἤθελ' ἀπ' ἀγριλίδα
νἆναι χυταὶς ἢ ζεύλαις του. Μόνο ψωμί του, ἐλπίδα
ἤτανε τὸ ζευγάρι του. Μόνη κυρά του ἀφέντρα
'ς τὰ χέρια του ἡ βουκέντρα.

. . . .

Γέροντα τὸν ἐλάτρευε πάντα κρυφὰ ἡ Λευκάδα,
τὸν εἶχε πολεμάρχο της, χωρὶς νὰ πάρῃ ἀχνάδα
ξένος κἀνεὶς τοῦ μυστικοῦ. Κι' ὅταν ὁ ζευγολάτης
μέσα σὲ κόσμο ἐπρόβαινε, μεριάζαν τὰ παιδιά της
κ' ἐπροσκυνοῦσαν ξήσκεπα, τὸν εἶχε βασιλιᾶ του
φτωχός, πανόρφανος λαὸς καὶ τἄσπρα τὰ μαλλιά του
'ς τὸ μέτωπό του ἐλάμπανε τὸ βαρυπληγωμένο
ὡσὰν κορώνα ἀτίμητη, σὰ φλάμπουρο ὑψωμένο.
Πάνου 'ς αὐτὸ τὸ εἴδωλο, 'ς αὐτὸν τὸν ἀσπρομάλλη
ἀκράτητη ὅλ' ἡ φράγκικη ὥρμουσε ἀνεμοζάλη
κ' ἐκεῖνος μένει ἀσάλευτος σὰ βράχος, ποῦ προσμένει
'ς τὰ στήθια του τὰ ὁλόγυμνα τὴ θάλασσα ὠργισμένη.

. . . .

Τὸν ἔζωσαν τὰ κύματα κ' ἔβραζε γύρα γύρα
μελανιασμένη, ἀκράτητη ἡ ἀνθρώπινη πλημμύρα,

σὰν νἄθε νὰ τὸν καταπιῇ. Ἀπάνου του ἐχτυποῦσαν
φοβέραις καὶ περίγελα. Ἐγρούζανε, ἀλυχτοῦσαν
οἱ σκύλοι μὲς 'ς τὰ πόδια του κ' αἱμάτωνὰν τὸ δόντι
εἰς τὴ σκληρὴ τὴ σάρκα του. Καὶ συριγμοὶ καὶ βρόντοι
σὰν ναῦραν ἀγριογούρουνο, ποῦ μέσ' ἀπ' τὴ μονιά του
δὲν ἤθελε νὰ πεταχτῇ. Τ' ἄχαρο φόρεμά του
ρεύει κομμάτια κατὰ γῆς. Τ' ἄλογα χλημιτοῦσαν
κι' ἀπάνου 'ς τἄσπρα του μαλλιὰ βραστοὺς ἀφροὺς σκορποῦσαν
κ' ἐδέρναν μὲ τὴ γλῶσσά τους τὸ χαλινὸ 'ς τὸ στόμα
κ' ἐφρύμαζανε κ' ἔσκαφταν τοῦ χωραφιοῦ τὸ χῶμα.
Ἔμεν' ὁ γέροντας βουβός. Τὸ φλογερό του μάτι
ἔγινε μόνο τῆς ψυχῆς ἀπόκρυφο παλάτι
κ' ἐκεῖθ' ἀστράφτει ὅλ' ἡ φωτιά, ποῦ καίει τὰ σωθικά του.
Λὲς κ' ἔβλεπες τὸ Γένος του μ' ὅλη τὴ δυστυχιά του,
τὴ φτώχια, τὰ γεράματα, τὴν καταφρόνεσή του
ὁλόρθο ν' ἀντρειεύεται καὶ μὲ τὴ δύναμή του
τὴ μαγική, τὴν ἄμετρη, γυμνό, κατακομμένο
νὰ δείχνῃ πάντ' ἀνίκητο τὸ μέτωπο 'ς τὸν Ξένο.

. . . .

Μ' αὐτὸν τὸν ἥλιον ἔλαμπε κι' αὐτὸς ὁ ἑβδομηντάρης!

. . . .

Μέσ' ἀπ' τὴ μαύρη καταχνιὰ βγαίνει ἕνας καβαλάρης
καὶ τ' ἄλογό του σταματᾷ ἐμπρὸς 'ς τὸ ζευγολάτη . . .

. . . .

— Ἐσὺ μοῦ πετροβόλησες, παληόγερε, χωριάτη,
τὰ δυό μου τὰ λαγωνικά;

— Μόνος ἐγὼ κι' ὄχι ἄλλοι.

— Μίλει μου ταπεινότερα . . . Λύγισε τὸ κεφάλι,
προσκύνα τὸν ἀφέντη σου, ξέσκλιαρη, διακονιάρη!

. . . .

Κι' ὁ Φράγκος τἄσπρα του μαλλιὰ χτυπᾷ μὲ τὸ κοντάρι.

. . . .

— Κ' ἐγνώριζες ὅτ' ἤτανε 'κεῖνα σκυλιὰ δικά μου;
— Τὰ γνώριζα καὶ τἄδιωξα μέσ' ἀπὸ τὴ σπορά μου.
— Ποῦθε κατάγεσαι μωρέ;
— Ἐδῶθε . . . Σφακισᾶνος.

— Κ' ἐγώ, σκουλῆκι ἀγνώριστο, ὁ Τζώρτζης ὁ Γρατζιᾶνος,
ἀφέντης σου παντοτεινός, τύραγνος, ἄρχοντάς σου.
Αὐτὸ τὸ χῶμα, ποῦ πατῶ, ἡ πέτραις, τὰ νερά σου,
ἥμερο κ' ἄγριο κλαρί, τ' ἀγέρι σου, ἡ ψυχή σου,
τὰ ζωντανά σου, τὰ παιδιά, τὸ αἷμά σου, ἡ τιμή σου,
ὅλα δικά μου, μάθε το. Βουνοῦ καὶ λόγγου ἀγρίμι
εἴτ' ἔχει τρίχα, εἴτε φτερό, σιχαμερὸ ψοφῆμι,
τὸ διαβατάρικο πουλὶ 'ς ἐμὲ μονάχ' ἀνήκει

κι' ἀξίζει τὸ κεφάλι σου λαγόπουλο ἢ περδίκι.
Γι' αὐτ' ὅθε θέλω θὰ περνῶ κ' ἐγὼ καὶ τὰ σκυλιά μου
τίποτε δὲν ὁρίζετε κ' εἶναι κι' αὐτὴ σπορά μου.
Κι' οὔτ' ἄλλη τύχη ἀξίζετε. Γενιὰ καταραμένη,
δειλή, κακογεράματη, 'ς τὸν κόσμο ἀκόμα μένει
γιὰ νὰ πομπεύῃ τὤνομα καὶ τὴν κληρονομιά της!

. . . .

Καὶ στὰ στερνὰ τὰ λόγια του ἔννοιωσε ὁ ζευγολάτης
ὅτι ἕνα δάκρυ ἐνότιζε τ' ἀσπράδι τοῦ ματιοῦ του
κι' ὀλόρθαις ἀναδεύονται ἡ τρίχαις τοῦ κορμιοῦ του.

. . . .

—"Αν ἐξεράθη τὸ κλαρί, πάντα χλωρὴ εἶν' ἡ ῥίζα
καὶ μένει πάντα ζωντανὸ ἢ ῥόδι φάγ' ἢ βρίζα
αὐτὸ τὸ βόϊδι τὸ μανό, π' ὅσο βαθειὰ ῥουχνίζει
τόσο εὔκολα μυγιάζεται κι' ἀνεμοστροβιλίζει
καὶ ποῦ τὸ κράζουνε Λαό. Θὰ σπάσῃ τὸ καρίκι
καὶ θὰ προβάλῃ μὲ φτερὰ μιὰ μέρα τὸ σκουλῆκι.
Τότε, πουλὶ τὸ σερπετὸ ποιός ξέρει ποῦ θὰ φτάσῃ! . .

—Δεῖξέ μου αὐτὸ τὸ λείψανο, ποῦ θὰ βρυκολακιάσῃ.

—'Εγώ . . . ὁ φτωχός ὁ Φωτεινός, ὁ γέρος, ὁ ξεσκλιάρης
ποῦ ῥίχνω ἐδῶ τὸ σπορό μου γιὰ νὰ μοῦ τόνε πάρῃς,
ἐγώ, ποῦ μὲ τὸν ἵδρωτα τὰ χώματα ζυμώνω

γιὰ νὰ τρώγῃ ἄλλος τὸ ψωμί, ποῦ τρέχω καὶ κεντρώνω
τὴν ἀγριλίδα τοῦ βουνοῦ καὶ ποῦ δὲν ἔχω λάδι
ν' ἀνάφτω τὸ καντῆλι μου καὶ ζῶ μέσα 'ς τὸν ᾅδη·
ἐγώ, ποῦ μὲ τὰ νύχια μου ἀναποδογυρίζω
τὸ λόγγο καὶ τὰ ῥιζιμιὰ γιὰ νὰ σᾶς τὰ σιολίζω
μὲ κλήματα, ποῦ δὲν τρυγῶ καὶ ποῦ ποτὲ δὲν ἔχω
λίγο κρασὶ κεφαλιακὸ τὴ γλῶσσά μου νὰ βρέχω·
ἐγ' ὁ φτωχὸς ὁ μυλωνᾶς, ποῦ ζῶ σ' αἰώνια ζάλη
καὶ παίρνω κέρδο, πληρωμή, προσφάγι τὴν πασπάλη,
ποῦ δὲν ὁρίζω τὸ παιδί, ποῦ πάντα ζῶ μὲ τρόμο
καὶ ποῦ δὲ βρίσκω ἐδῶ στὴ γῆ γιὰ νὰ μὲ κρίνῃ νόμο·
αὐτός, αὐτὸς εἶν' ὁ Λαός. Τ' ἄψυχο τὸ κουφάρι
αὐτό 'ναι τὸ καιματερό, τὸ ψόφιο τὸ κριάρι . . .
Μὴ ῥίξῃς ἄλλο φόρτωμα 'ς τὴν ἔρμη του τὴν πλάτη . .

. . . .

—Συμμάζωξε τὴ γλῶσσα σου τὴ φιδινή, χωριάτη,
μή μοῦ ξανάφτῃς τή χολή. Γονάτισε ἐμπροστά μου
καὶ ζήτησε συχώρεση γιὰ τὰ λαγωνικά μου . . .
Δὲ θές, ἀντάρτη, δὲν ἀκοῦς; . . .

—Καλήτερα τὸ βρόχο
παρὰ τὰ γόνατα 'ς τὴ γῆ . . . Ἄρα κατάρα τὤχω . . .
Θἄφιναν λάκκωμα βαθὺ καὶ θἆταν μέγα κρῖμα,
τιμὴ νὰ θάψω κι' ὄνομα μέσα 'ς αὐτὸ τὸ μνῆμα.

—Τώρα θὰ ἰδῇς, παληκαρᾶ . . . Ἀκοῦστε με, συντρόφοι,
καὶ μὴ θυμῶστε ἂν λυπηθῶ αὐτὸν τὸν ἄγριον ὄφι . . .

Νὰ μᾶς πλερώσῃ τὰ σκυλιὰ μὲ τὰ καματερά του,
καὶ γιὰ τὴν τόλμη, πῶλαβαν τὰ πέντε δάχτυλά του
νὰ σφεντονίσουν κατ᾽ ἐμᾶς, ἐκεῖ στὸ χερουλάτη
νὰ συντριφτοῦν μὲ τὸ σφυρί . . . Σ᾽ ἀρέσει, ζευγολάτη;

. . . .

Καὶ δυὸ σκιάδες πάραυτα ὡρμήσανε κι᾽ ἁρπάξαν
τὰ βόϊδια, ποὖταν ᾽ς τὸ ζυγό. Δυὸ ἄλλοι τὸν ἀδράξαν
κ᾽ ἐδέσανε τὸ χέρι του ᾽ς τὸ φοβερὸ χεροῦλι
μὲ τὴ σφεντόνα πωὖρανε. Ὕστερα μὲ τὴ σκούλη
ἀρχίσαν τοῦ κοντόσπαθου ἀργὰ νὰ πελεκᾶνε
τ᾽ ἀντρειωμένα δάχτυλα καὶ νὰ περιγελᾶνε.
Ὅλο τ᾽ ἀλέτρι ἐβάφηκε· τὸ μαῦρο τὸ παιδί του
᾽ς τὸ χῶμα δίπλα ἐμούγκριζε σὰν νἄβγαινε ἡ ψυχή του.
Κ᾽ ἐκειὸς ὁ γέρο δράκοντας χωρὶς οὔτε ν᾽ ἀχνίσῃ
ἐκύτταζε τὸ αἷμά του, ποῦ πότιζε σὰ βρύση
τὴ γῆ του τὴν ταλαίπωρη, καὶ μέσα ᾽ς τὴν καρδιά του
μὲ μιᾶς ἀστράψαν τὰ παληὰ τ᾽ ἀνδραγαθήματά του,
κ᾽ ἐσπιθοβόλησε στὸ νοῦ χρυσόφτερ᾽ ἡ ἐλπίδα
μὲ τὴ δική του ἐκδίκηση νὰ σώσῃ τὴν πατρίδα.

. . . .

Τὸ Φραγκολόγι ἐσκόρπισε βουβὸ κ᾽ ἐντροπιασμένο
κι᾽ ἀφίνει ἐκεῖ τὸ Φωτεινὸ ᾽ς τ᾽ ἀλέτρι του δεμένο.

. . . .

— Παιδί μου, Μῆτρο, ἀπέθανες ;... Πῶς σέρνεσαι στὸ χῶμα ;..
— Πατέρα, οἱ λύκοι ἐφύγανε; . . . καὶ ζῆς, καὶ ζῆς ἀκόμα;
— Σίγα καὶ λῦσέ με ἀπ' ἐδῶ . . . Μὴν κλαῖς, ἦταν γραμμένο.

. . . .

Καὶ τὸ παιδὶ τὸ δύστυχο, παράλυτο, σκιασμένο
ξεδένει τὸν ἀφέντη του, φιλεῖ τὰ δάχτυλά του
καὶ τὸ δεξὶ τὸ χέρι του κρεμᾷ 'ς τὴν τραχηλιά του
μὲ τὴ σφεντόνα, πὤσταζεν αἱματοποτισμένη.

. . . .

— Μῆτρο, τὸ βλέπεις; Τίποτε, τίποτε δὲ μᾶς μένει,
οὔτε ζευγάρι, οὔτε σπορά. Κρέμονται 'ς τὰ λουλούδια,
ποῦ παραστέκουν μαρτυριά, τὰ νύχια, τὰ μελούδια,
τὸ αἷμα τοῦ πατέρα σου. Καὶ 'ς τὰ γεράματά μου
εὑρέθη χέρι ἀνθρώπινο νὰ δείρῃ τὰ μαλλιά μου . . .
Νοιώθεις βαθειὰ 'ς τὰ σωθικὰ τ' ἄσπλαχν' αὐτὰ περόνια; . . .

— Δὲ θὰ σβυστοῦν ἀπ' τὴν καρδιά, κι' ἂν ζήσω χίλια χρόνια.

— Τ' ὁρκίζεις μ' ὅλην τὴν ψυχή; . . . Μοῦ τάζεις, τὴ σφεντόνα,
ποῦ βράχηκε 'ς τὸ αἷμα μου νὰ τὴ φορῇς εἰκόνα
καὶ φυλαχτὸ παντοτεινὸ γιὰ νὰ κρατῇ ἀναμμένο
τὸ πάθος μου τ' ἀκοίμητο, πὤχω γιὰ κάθε ξένο; . . .

— Τὸ τάζω . . . Σοῦ τ' ὁρκίζομαι.

—Σοῦ δίνω τὴν εὐχή μου
δεμένη μὲ τὴν ἔχτρα μου . . . Πᾶμε ἐπ' ἐδῶ, παιδί μου.
Ἔρριξε ὁ Μῆτρος τ' ὀρφανὸ τ' ἀλέτρι του 'ς τὸν ὦμο
σὰν νἄταν κούφια καλαμιά, καὶ τοῦ χωριοῦ τὸ δρόμο
παίρνει μὲ πάτημα ἐλαφρὸ καὶ μὲ βαρειὰ τὴ φρένα.
Ἀκολουθοῦσε ὁ Φωτεινός. Μὲ μάτια θερμασμένα
κυττάζει γύρου τὰ βουνὰ καὶ λὲς ποῦ ξεθυμαίνει
θωρῶντας τὴν 'Ελάτη του ἡ πύρη, ποῦ τὸν ψένει.

Πόσο ἐμεγάλωσε μὲ μᾶς! Περνᾷ μὲ τὴ βουκέντρα
καὶ φαίνεται ψηλότερος ὅτ' εἶναι ἀπὸ τὰ δέντρα.

ᾌΣΜΑ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Φωλιάζουν οἱ σταυραητοὶ 'ς τοῦ βράχου τὰ στεφάνια,
ἐφώλιασε κι' ὁ Φωτεινὸς στὸν ἐγκρεμὸ τοῦ Κόντρου.
Τέσσαροι τοῖχοι κάτασπροι, ὁ κάτοικας, τ' ἀχοῦρι,
ἡ μάντρα γιὰ τὰ πρόβατα, μιὰ δεκαριὰ κυβέρτια,
πλατύς καθάριος ὀβωρὸς ζωσμένος διπλολίθι
ὅπου ἐπρασίνιζε πυκνὸς ὁ νύλακας, τὸ μύρτο,
τ' ἀγιόκλημα, ἡ μελετινή, κι' ὅπου ἅπλωνε ἕνας φράξος
τὰ δροσερὰ κλωνάρια του σφιχτὰ περιπλεγμένα
μ' ἕνα φτακοῖλι καρπερὸ καὶ μ' ἕνα βοϊδομμάτη,
εἶν' τὸ βασίλειο τοῦ φτωχοῦ. Τἄρεσε πάντα ἐκεῖθε
νὰ χαίρεται τὴ θάλασσα, πῶσο πλατύτερ' εἶναι
τόσο σοῦ κλέφτει τὴν καρδιά, τόσο τὸ νοῦ σοῦ πνίγει.
Τὴν ἔβλεπε χίλιαις μορφαὶς ν' ἀλλάζῃ, χίλιαις ὄψαις,
πότε νὰ γλύφῃ τὸ γιαλὸ προσκυνημένη δοῦλα
καὶ πότε νὰ τὸν μάχεται τρελλή, ξεστηθωμένη
μ' ἀνεμοσκόρπιστα μαλλιὰ καὶ μ' ἀφρισμένο στόμα.
Κ' ἦταν ἡ ἔρμη ἑλληνική! Κ' ὑπόφερνε νὰ νοιώθῃ
τὰ φράγκικα τὰ κάτεργα τὴ ῥάχη της νὰ ὀργώνουν
καὶ νὰ τῆς δέρνῃ τὰ πλευρὰ μὲ τὰ κουπιά του ὁ ξένος!

. . . .

Ἦρθε 'ς τὴν Κόκκινη 'Εκκλησιὰ ἑξῆντα χρόνους πίσω
ἕνας σοφὸς καλόγερος φευγᾶτος ἀπ' τὴ Πόλη

κι' ἔμειν' ἐκεῖ κι' ἀσκήτευε. Τὸν ἔκραζαν Νικήτα.
Ἤξερε γράμματα πολλὰ κ' ἐγιάτρευε τοῦ κόσμου
μὲ ξόρκια καὶ μὲ βότανα τὰ χίλια μύρια πάθη.
Τὸ ῥίμα, τὸ κακὸ σπυρί, τὴ φάγουσα, τὸ λέφα,
τὸ μαλαθράκι, τὸ καρφί, τὴ λιόκρισι, τὴ λύσσα.
Στὸ πρόσταγμά του τὰ κουφὰ ἐφεύγανε, ἡ ἀκρίδες,
ἀπὸ τὰ πρόβατα ὁ χαμός, ἀπὸ τὰ γίδια ὁ ἴσκιος.
Τὸν ἐλατρεύαν τὰ χωριά, κι' ὁ Φωτεινός, ὁποὖταν
'ς τὸ μοναστῆρι δόκιμος καὶ τὸν ἀκολουθοῦσε
ὅταν τὸν ἔστελναν νὰ βγῇ γιὰ διακονιὰ τριγύρω,
ἔμαθε λίγο διάβασμα κι' ἄκουσε κ' ἱστορίαις
ἀπὸ τὸν ἅγιον ἀσκητή, ποῦ τοὖχανε κεντήση
τὸ λογισμό του τὸν ὀκνὸ καὶ τὴ σκουριὰ ξεπλύναν,
ὁποῦ ἔτρωγε κάθε καρδιὰ 'ς αὐτὰ τὰ στεῖρα χρόνια.

. . . .

'Εκεῖνος τοὖπε μιὰ φορά, ποῦ βρέθηκαν μονάχοι
νὰ κάθωνται ἀπολείτουργα 'ς τὸ πέτρινο πεζοῦλι
τοῦ Ἅϊ Λιὰ 'ς τὴν 'Εγκλουβή, τὴν περασμένη δόξα
καὶ τἄμετρα τὰ βάσανα τοῦ δύστυχού του Γένους.
Τοὖπε τὸ πῶς ἀνάμεσα 'ςὲ τρίβολα κι' ἀγκάθια
μιὰ μέρα ἐθέλησε ὁ Θεὸς νὰ σπείρῃ ἕνα λουλοῦδι
ὁποὖχε χίλιαις ὠμορφιαὶς καὶ χίλιαις εὐωδίαις
κι' ὅπου ὅταν ἐμεγάλωσε κ' ἐπρόβαλε δροσᾶτο
δεύτερος ἥλιος ἔλαμψε καὶ τὴν ψυχὴ τοῦ κόσμου,
π' οὔτε δὲν εἶχε ἀνάκαρα κρυφὰ ν' ἀναστενάζῃ,
τὴ ζέστανε, τὴ στόλισε μ' ἀκούραστα φτερούγια,
τὴν ἔμαθε πῶς νὰ πετᾷ. Καὶ τὸ λουλοῦδι ἐκεῖνο,
πὤπρεπε νἆν' ἀμάραντο, τὸ βάφτισεν 'Ελλάδα.

Τοὖπ᾿ ὅτ᾿ ἐκείν᾿ ἡ θάλασσα ἡ φραγκοπατημένη
εἶχε ῥουφήξη λαίμαργα τ᾿ ἀνθρώπινα κοπάδια,
ποῦ μ᾿ ἕναν Ξέρξη βασιλιᾶ ἐχύθηκαν νὰ φᾶνε
τ᾿ ἀστάλωτο τὸ λούλουδο: Τ᾿ ἀκολουθοῦσε νύχτα
ὕπνος, νεκρίλα, σίδερα, κ᾿ ἐγλύτωσε τὸν κόσμο.

Τοὖπε πῶς ἐξεφύτρωσαν ἀδελφικαὶς ἀμάχαις,
ποῦ ἐφτεῖραν σάρκα καὶ ψυχὴ καὶ πῶς ἐμπῆκε σφῆνα
στοῦ δέντρου τὴν πεντάνοιχτη τὴ χαραμάδα ὁ Ξένος
κι᾿ ἄνοιξε ἀγιάτρευτη τομὴ γιὰ νὰ μπορῇ καθένας
νὰ μπήγῃ τὸ πελέκι του καὶ νὰ χωρίζῃ σχίζαις.

Τὤδειξ᾿ ἐκεῖ παράμερα τὴ Σάλτενη, τὸν Κόρφο
καὶ τοὖπε πῶς ἐσμίξανε καὶ πῶς κριαρωθῆκαν
μέσα σ᾿ αὐτὸ τὸ στένωμα γιὰ τὴ σκλαβιὰ τοῦ κόσμου
δυὸ πολεμάρχοι φοβεροὶ καὶ πῶς ὁ νικημένος
ἀπὸ δυὸ λάμψαις, πὤβλεπε ν᾿ ἀστράφτουν ἐμπροστά του,
τῆς Κλεοπάτρας τὴ ματιὰ κ᾿ ἕνα μεγάλο θρόνο,
ἐδιάλεξε τὴν ὠμορφιὰ κ᾿ ἐσβύστηκε μαζί της.
Καὶ τοὖπε πῶς ὁ νικητὴς γιὰ νὰ φυλάξῃ πάντα
τὴ δόξα του ὁλοζώντανη καὶ τὴ χρυσῆ του μοῖρα
ἐξεθεμέλιωσε σκληρὰ χώραις, χωριὰ καὶ τάφους
κ᾿ ἔχτισε τὴ Νικόπολη, κουφάρι μὲ κουφάρια,
σύντριμμα μὲ συντρίμματα, κ᾿ ἦταν σεισμὸς ὁ χτίστης.

Ἀπὸ τὰ τότε ἐσκέπασε κάμπους βουνὰ καὶ κῦμα
θολοῦρα μαύρη καὶ πυκνὴ γιὰ τετρακόσους χρόνους,
σαπίλα κι᾿ ἀποκάρωμα. Κἀνένας ἄλλος χτύπος
τὸν ὕπνο δὲν ἐδιάκοψε ᾿ς τ᾿ ἀπέραντο τὸ μνῆμα,

παρὰ ῥοχάλισμα βαθὺ καὶ τἄσπλαχνο τοῦ χρόνου
τὸ δαγκανάρι, πἄλαθε τὴ νεκρωμένη πλάση
κ' ἑτοίμαζε ἄλλο ζύμωμα μὲ τὴν παληὰ τὴ σκόνη.

Τοὖπε πῶς ἕνας βασιλιᾶς, ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος,
τὴν πρώτη μέρα πὤδραξε 'ς τὰ χέρια τὴν κορῶνα
ἐξάνοιξε ὅτι ἐπάνω της πηχτὴ πηχτὴ σὰν αἷμα
τὴν ἐσκοτίδιαζε ἡ σκουριὰ καὶ θὰ τὴν ἔτρωγε ὅλη
ἂν δὲν τῆς ἔδιδε βαφὴ καὶ βάφτισμα καὶ χρίσμα
τὴ λάμψη τῆς 'Ανατολῆς, τὸ φῶς τοῦ Σταυρωμένου
καὶ τοῦ Βοσπόρου τὰ νερά. Καὶ πάραυτα φυτρώνει
'ς τὸ πρόσταγμα τοῦ γίγαντα μέσ' ἀπ' τὰ κύματά μας
τὸ Κράτος τὸ Βυζαντινό, πὤζησε χίλια χρόνια
χωρὶς ἕνα ξανάσασμα, ξεσπαθωμένο πάντα,
γιὰ νὰ κρατῇ τὴν ἄβυσσο, ποῦ μούγκριζε νὰ πνίξῃ
τὴν Δύση τὴν ἀχάριστη. Κι' ὡς τόσο μιὰν αὐγὴ
Φράγκοι φονιάδες Χριστιανοὶ μὲ προδοσιά, μ' ἀπάτη
τοῦ φόρεσαν τὰ σίδερα, τοῦ σάλεψαν τὴ ῥίζα
καὶ τὸ κατάκοψαν σκληρὰ 'ς ἀμέτρηταις λουρίδαις.

Ὕστερα πάλαι ἀνάζησε κ' ἔῤῥευε λίγο λίγο
σὰν πλάτανος, ποῦ πάληωσε καὶ βλέπει κάθε μέρα
κατάξεροι νὰ πέφτουνε οἱ κλῶνοί του ἕνας ἕνας
μὲ κάθε βαρυχειμωνιά, καὶ ποῦ δὲ συγκρατιέται
γιατ' ἔχει κούφια τὴν καρδιά, παρὰ μὲ λίγη φλοῦδα.

Τὰ γνώριζ' ὅλα ὁ Φωτεινὸς κι' ὅταν ἐκεῖθ' ἐπάνου
ὁλόγυρά του ἐκύτταζε κ' ἔβλεπ' αὐτοὺς τοὺς τάφους,
ὅλον αὐτὸν τὸν ξεπεσμό, ὅλην αὐτὴν τὴν νέκρα,

ἔμενε σὰν παράλυτος καὶ γιὰ νὰ διώξῃ ὁ μαῦρος
τὴν καταχνιά, ποῦ πλάκωνε 'ς τὴν ἄκακη ψυχή του,
ἔφευγε τὸν ἀπέραντον, τὸν πεθαμμένον κόσμο
κ' ἐγύρευε παρηγοριὰ 'ς τὰ κατορθώματά του,
ποῦταν ἀκόμα ζωντανά, κ' ἐστύλωνε τὸ μάτι
μ' ἀνέκφραστη κρυφὴ χαρὰ 'ς τοῦ Καλαβροῦ τὰ πλάγια,
'ς τὴν λαγκαδιὰ τῆς Μέλισσας, 'ς ταῖς Σπαθαριαίς, 'ς τὸν Κάπρο,
'ς τὰ χίλια τὰ λημέρια του καὶ τότε ἀναπαμμένος
ἔρριχνε λίγο κρίθινο ψωμὶ μέσ' 'ς τὸ σακκοῦλι,
ἔβανε ἐμπρὸς τὰ βόϊδια του κ' ἔτρεχε 'ς τὸ χωράφι.

. . . .

Μέσα δὲν εἶχε χώρισμα ὁ φτωχικὸς ὁ πύργος
κι' ἀπ' ἄκρη 'ς ἄκρη εἶν' ἀνοιχτός. 'Ολόγυρα 'ς τὸν τοῖχο
κρέμονται τὰ δοξάρια του, μὲ τὸ σπαθὶ μιὰ ζώστρα,
ἕνα πελέκι σκαλιστὸ σιδεροστελιασμένο,
τ' ἀκοίμητο κανδῆλι του ἐμπρὸς σὲ μιὰν εἰκόνα,
πῶδειχνε τὴν 'Ανάσταση, κ' ἔφερνε κρεμασμένη
σὰν τάμμα, σὰν προσκύνημα τὴ φοβερὴ σφεντόνα,
καὶ σκορπισμένα ἐδῶ κ' ἐκεῖ χίλιων λογιῶν συγύρια
ἀρήλογος, πινακωτὴ καὶ πλάστης καὶ δρυμόνι,
ἡ ἀνέμη μὲ τὰ γνέματα, τὸ τυλιγάδι, ἡ δροῦγα,
ὁ οἶκος μὲ τὰ μάλλινα τὰ παρδαλὰ διπλάρια
καὶ μιὰ κρεμάθα μὲ πιτιαὶς σιμὰ 'ς τὸν καπνοδόχο
κι' ὁ λυχνοστάτης 'ς τὴ γωνιὰ κι' ἕνας ἁλατολόγος
καὶ τοῦ φτωχοῦ τὸ χάλκωμα καὶ λιναροσκουλίδες
καὶ τοῦ γεωργοῦ τὰ σύνεργα, βουκέντραις, καρπολόγοι
καὶ δικριάνια ἕνα σωρὸ καὶ δέμα μὲ ἀντιρράβδια
καὶ δυὸ κουλούφια ἀτάραγα μὲ γέννημα, ποῦ οἱ φίλοι
μαζὶ μὲ δυὸ καματερὰ 'ς τὸ ζευγολάτη ἐστεῖλαν

ὅταν ἐμάθαν τὸ κακό, ποῦ ἀνέλπιστα τὸν ηὗρε.
Κ' ἐπάνω 'ς τὰ καταχυτὰ φωλιαὶς χηλιδονίσαις,
ποῦ δὲν ἐπείραζε κανεὶς κ' ἐφέρναν κάθε χρόνο
μέσα 'ς αὐτὴν τὴν κιβωτὸ χαρά, ζωὴ κ' ἐλπίδαις.

. . . .

Τὤμεν' ἀκόμ' ἀνύπαντρη μιὰ μόνη θυγατέρα,
ἡ ὤμορφ' ἡ Θωδοῦλά του, γλυκό του στερνοπαῖδι.
Δὲν εἶχε κλείση δεκαφτὰ κι' ἄμεστο ἐμοσχοβόλα
τοῦ λόγγου τ' ἀγριολούλουδο. Ποτὲ παρόμοιο μάτι
τὴ δύση δὲν ἐφώτισε πατέρα ἑβδομηντάρη
οὔτε τ' ἀγέρι τοῦ Μαγιοῦ τόση δροσιὰ καὶ γλύκα
χύνει ποτὲ 'σὲ σωθικὰ μυριοφαρμακωμένα
ὅση ἐσκορποῦσε ὁλόγυρα μὲ τὸν ἀνασασμό της
αὐτὴ τοῦ Κόντρου ἡ ἀμάλαγη περήφανη παιδοῦλα.
Μὲ τὸ τραγοῦδι κάθεται 'ς τὸν ἀργαλειὸ κ' ὑφαίνει,
μὲ τὸ τραγοῦδι διάζεται, μὲ τὸ τραγοῦδι φέρνει
τὴ στάμνα 'στὸ κεφάλι της μὲ τοῦ Φρηᾶ τὸ κρύο,
τὸ κρύο ταὔρετο νερό. 'Στὸ βότανο, 'ς τὸ θέρο,
παντοῦ 'ςτὸ στειρολόγημα, 'ς τὸν τρύγο, 'ς τὸ κοπάδι
ὄθε περάση τῆς καρδιᾶς τὰ σύγνεφ' ἀποδιώχνει
καὶ βασιλεύει ὅπου σταθῇ παρηγοριὰ καὶ γέλοιο.
Δροσοσταλίδα τῆς αὐγῆς, χαρὰ, χαρὰ 'ς τὰ χείλη
ποῦ θὰ τὴν πιοῦν μ' ἕνα φιλί! Χνοῦδι παρθένου κρίνου
χαρά, χαρὰ 'ς τὰ δάχτυλα, ποῦ τὸ μαλάξουν πρῶτα!

. . . .

— 'Ρίξ' ἕνα ξύλο 'ς τὴ φωτιὰ νὰ πέσουν δέκα θράκια,
νὰ πυρωθοῦν τὰ πόδια μου κ' ἐξύλιασαν, Θωδοῦλα.

Καλοκαιριὰ τῆς Παπαντῆς, μαρτιάτικος χειμῶνας,
θυμᾶσαι ποῦ σᾶς τὤλεγα; . . . Σαράντα χρόνους πίσω
παρόμοια μ' ηὗρηκε χιονιά. Ἤμαστ' ὀχτὼ συντρόφοι
κρυμμένοι μέσα 'ς τ' Ἄλατρο. Μᾶς πρόδωκ' ἕνας γύφτος
καὶ μᾶς ἐκλεῖσαν ἄξαφνα τριάντα τόσοι Φράγκοι·
ἐσκότωσα τὸν ἀρχηγὸ κ' ἔχασα τὸ Χαρίτο,
ποὖτανε πύργος ζωντανός. Μὲ τὸ σπαθὶ 'ς τὸ χέρι
περάσαμ' οἱ ἄλλοι ἀνέγγιχτοι . . . Μᾶς πήραινε ξελάκου,
ἐχιόνιζε πυκνά, πυκνὰ καὶ τὰ πατήματά μας
ἐσκέπαζαν ἐσπλαχνικὰ τὰ γνέφη κ' ἡ μαυρίλα.
Φτάνω στὰ Χαραδιάτικα. Μοῦ τἄχανε πιασμένα.
Περνῶ τὸ Γένι κ' ἔρχομαι ὡς κάτου 'ς τοῦ Δαισήμου.
Ἦταν ὁ τόπος ἀνοιχτός . . . Χωρὶς νὰ ξανασάνω
ἐμπρός, ἐμπρὸς 'ς τὰ Σύβοτα. 'Εκεῖθε 'ς τ' 'Αλεχτῶρι
καὶ μιὰ καὶ 'ς τὸ Λειψόπυργο. 'Σ τὴν Εὔγερο ἀναιβαίνω
καὶ παίρνω ἐκεῖθε τὸ Σκληρό. Περνῶ Μαραντοχῶρι,
Κοντάραινα καὶ Βουρνικά, τρῶμε ψωμὶ 'ς τὸ Σύβρο·
εἴχαμε γίνῃ δεκοχτώ. Ποιὸς μὲ κρατοῦσε τότε;
'Ανέβηκα 'ς τὸν Ἅϊ Λιᾶ κι' ἀπὸ τὸ Λαγηνάκι
μὲς 'ς τὸ Νιοχῶρι ῥοβολῶ. Οἱ Φράγκοι μεθυσμένοι
'ς τοῦ Λογοθέτη ἐπλάγιαζαν . . . Κι' ἀπὸ τὰ τότε ἀκόμα,
Θωδοῦλα, δὲν ἐξύπνησαν . . . Τὰ χιόνια κι' ὁ χειμῶνας
μοὖταν, παιδί μου, σύντροφοι καὶ τὰ στοιχειὰ μ' ἐτρέμαν . . .
Τώρα, ποῦ ὁ λύκος γέρασε, τόνε δαγκᾶν οἱ σκύλοι . . .
Ἤ δὲ μ' ἀκοῦς, Θωδοῦλά μου; . . . Μὴ ῥίχνῃς τόσα ξύλα,
πίσω εἶν' ἡ μέραις τῆς γρῃᾶς . . .

—Βλέπεις φωτιά, πατέρα;
Οὔτε χριστουγεννιάτικη! τὴν πάντρεψες ὁ ἴδιος
τὸ βράδυ τὴν παραμονή, τὴν πότισες μὲ λάδι,
τὴ ῥάντισες κρασὶ παληό . . . Δὲ λησμονεῖ τὴ χάρη

καὶ τώρα ποῦ τὴν ἔκραξες ἀναγαλλιάζει ἐμπρός σου.
Τὶ ξυλοχάλαση εἶν' αὐτή! Ἂν ταὖρηκ' ἡ Τρωάδα
τ' ἄχαρα χηλιδόνια μου! . . . Πατέρα, νὰ σ' ἀλλάξω.

— Καταίβασε τὰ λάχανα, Θωδοῦλα, μὴ μοριάσουν
καὶ φέρε λίγο ἀνάλατο. Μ' αὐτὸ τ' ἀγριοκαῖρι
ἐθύμωσε τὸ χέρι μου καὶ νοιώθω ὅτι μὲ σφάζει . . .
Τάχα νὰ ξεφεγγάρωσε; . . . Παιδί μου, θἄλθη ἀπόψε
ὁ γέρο Φλῶρος ὁ Χτενᾶς . . .

— Ἀπόψε! δὲν προβαίνουν
ὄχι ὁ Χτενᾶς, πατέρα μου, ἀλλ' οὔτε οἱ βρυκολάκοι.
Χαρὰ 'ς ἐκεῖνον, ποὖξερε ποῦ παραδέρνει ὁ Μῆτρος.

— Καὶ γιὰ τὸ Λάμπρο δὲ ῥωτᾷς... Μοῦ κρύβεσαι, Θωδοῦλα . .

— Ὄχι, πατέρα, μὴν τὸ λές . . . Γιατὶ νὰ μὲ πικραίνῃς;
Γιὰ σὲ δὲν ἔχω ἀπόκρυφα κ' εἶσαι πνεμματικός μου.

— Μὴ μοῦ χολοταράζεσαι . . . Ἐλ' ἄλλαξέ με πρῶτα
κ' ὕστερα τὰ συβάζομε. Θὰ ἰδῇς πῶς λαχταρίζει
γιὰ σὲ τοῦ γέρου σου ἡ καρδιά... Βλέπεις, μ' αὐτὰ τὰ χιόνια
πῶς μοῦ φλογίστηκε ἡ πληγή; Τώρα μαθαίνω ὅτ' ἔχει
πατέρ' ὁ Χάρος τὸ Βοριᾶ καὶ μάνα του τὴν πάγρα . . .
Κακὰ ποὖν' τὰ γεράματα! Ἔχομε πέντε μῆνες
μ' αὐτὰ τὰ παληοδάχτυλα! Ἄλλη φορὰ θὰ νἆταν
λησμονημένα τρεῖς φοραῖς . . . Μικρότερο μοτάρι

βάλε σ' ἐκείνην τὴ σπηλιά . . . Σπρῶξέ το πάρα μέσα,
Θωδοῦλα, μὲ τὸ μίλι μου... δὲ μοῦ πονεῖ... μὴν τρέμῃς. . .
Καλλίτερ' ἀπ' ἁρμὸ 'ς ἁρμὸ νὰ μ' ἤθελαν συντρίψη,
παρὰ τὴν ἄτιμη ξυλιά, ποῦ μὤχει καταφέρῃ
ἐδῶ, Θωδοῦλα, 'ς τὰ μαλλιὰ τὸ φράγκικο θρασῆμι . . .
Τὴ νοιώθω ἐπάνω μου βαρειὰ ὡσὰν τὸ Μέγα Ὀρός
καὶ τόσο μ' ἐξεμάτισε, τόσο βαθειά, παιδί μου,
ἐσκύλαψε τὴ σάρκα μου, π' ἀκόμα τρομασμένος
'ς τὸν ὕπνο μου ὀνειρεύομαι συχνὰ τὸ δοκανίκι,
πὤδειρε τὸ κεφάλι μου καὶ σὰν ἀστροπελέκι
τὸ βλέπω πάντοτ' ἕτοιμο νὰ πέσῃ νὰ μὲ κάψῃ.
Δὲ θὰ μὲ λυώσῃ ἡ μαύρη γῆ, ἂν δὲν ξεπλύνω πρῶτα
αὐτό μου τὸ μελάνωμα . . .

—Πατέρα, θὰ τὸ πλύνῃς.

—Καὶ ποῦθε τὤμαθες ἐσύ;.. Ποῦ τἄκουσες;... Πῶς ξέρεις;...

—Πατέρα, μὴν εἶσ' ἄγριος . . . Μοῦ τὦπεν ἡ καρδιά μου,
μάρτυρας ἡ σφεντόνα σου . . .

— Κι' ὄχι κἀνένας ἄλλος; . . .
Δὲ σοὖπε ὁ Μῆτρος τίποτε; Τίποτε κι' ὁ Λαμπράκης;

— Πατέρα μου, δὲ μ' ἀγαπᾷς . . . Τί; σκιάζεσαι ἐδῶ μέσα; . .

— Μὴν κλαῖς, Θωδοῦλα μου, μὴν κλαῖς. Τὸ ξέρεις, 'ς τὸ λαιμό μου
κρεμάστηκ' ὅλος ὁ Λαός . . . 'Αλλοίμονον, παιδί μου,
ἂν προδοθῇ τὸ μυστικό! . . .

— Πατέρα μου ἀπὸ μένα; . . .

— Ὄχι ἀξετίμωτο παιδί. Ἂν μέμφωμαι τὸν ἥλιο,
ποῦ μοῦ ζεσταίνει τὴν ψυχή, τ' ἄκακο χηλιδόνι,
ποῦ μοῦ γλυκαίνει τὴ ζωὴ μὲ τὸ κελάδημά του
κ' ἐπάνωθέ μου στεῖ φωλειά, τ' ἀγέρι τὸ δροσᾶτο,
Θωδοῦλα, τὴν εἰκόνα μου, π' Ἀνάσταση μοῦ τάζει
γιὰ τὸ νεκρὸ τὸ Γένος μου καὶ γιὰ τὸ λείψανό μου,
μπορῶ νὰ μέμφωμαι κ' ἐσέ... Μὴν κλαῖς, συμπάθησέ με...

. . . .

Κι' ὁ γέρος, ποῦ μετάνοιωσε, μὲ τὸ ζερβὶ τὸ χέρι
ἀνασηκόνει τρυφερὰ τ' ἀγγελικὸ κεφάλι
ποὖταν γυρμένο 'ς τὴν πληγή, 'ς τὴν ἀγκαλιὰ τὸ σφίγγει
καὶ τ' ἀνασπάζεται γλυκά . . . Μὲ δακρυσμένο μάτι
ἐκύτταζε τὸν οὐρανὸ καὶ μὲ φωνὴ πνιμμένη
ὁ μαῦρος εἶπε σιγαλά· « Θεέ μου, εὐτύχησέ την! »

. . . .

— Βλέπεις, Θωδοῦλα, δὲν μπορῶ μ' ὅση κι' ἂν ἔχω ζώρη
αὐταὶς ταὶς δυὸ βροχίδαις σου μὲ μιᾶς νὰ χερακώσω.
Ξέρεις γιατί, παιδάκι μου;

—Πατέρα μου, σοῦ μοιάζω.

— Ἡ σχωρεμένη ἡ μάνα σου (νἄχωμε τὴν εὐχή της!)
Τὰ πρῶτα σὤκοψε μαλλιὰ καὶ τἄρριξε 'ς τὸ βάτο . . .

—Στοχάσου τί παράλλαμμα ποῦ θἄγινα, τί σκιάχτρο!

— Κ' ὕστερα μὲ φιδόντυμα σ' ἔτριβε αὐγὴ καὶ βράδυ . . .
Σὲ σταύρωσα, Θωδοῦλά μου, μ' αὐτὸ τὸ ἔρμο χέρι,
νἄθε κοπῇ καλλίτερα . . . Μὴ μοῦ τὸ παρασφίγγης·
τ' ἀνάλατο μ' ἐγλύκανε . . . Ὡς τότε θὰ περάσῃ . . .

. . . .

Κ' ἡ περδικοῦλα τοῦ βουνοῦ μὲ τὴ χαρὰ 'ς τὰ χείλη
σὰν νἆταν ἅγια λείψανα φιλεῖ τὰ λαβωμένα
τὰ δάχτυλα τοῦ Φωτεινοῦ, ποὖχε γιατρολογήσῃ
καὶ τὰ σταυρώνει τρεῖς φοραῖς . . .

. . . .

—Πατέρα θέλεις ἄλλο;
ἀκοῦς ἡ Λάμια μου ἀληχτᾷ, ζητᾷ κ' ἐκείνη δεῖπνο.

— Σίγα, Θωδοῦλα, μιὰ στιγμὴ ν' ἀκουρμαστῶ τὴ σκύλα . . .
Δὲ σ' ἀνακράζει γιὰ ψωμί . . . Βαθειὰ περνᾷ διαβάτης
ἢ νοιώθει λύκου διάνεμα . . . Κάθισ' ἐδῶ σιμά μου.

— Καλλίτερα γονατιστή . . . πρόσταζε . . . τί μ' ὁρίζεις;

— Θωδοῦλα, ὅταν σωριάζονται τὰ γνέφη 'ς τὴν 'Ελάτη
κι' ἀντίκρυ ἀστράφτη ὁ Ζάλογγος κ' ἐρθῆ τὸ χρυσοποῦλι
καὶ τὰ σπουργίτια ἀνταριαστοῦν 'ς τὴν κόρνια τους τὸ βράδυ
καὶ βιαστικαῖς ἡ μέλισσαις ἀφήσουν τὴ βοσκή τους,
μακρὰ δὲν εἶναι ἡ χειμωνιά. Βουνὸ συγνεφιασμένο
εἶμαι κ' ἐγώ, Θωδοῦλα μου. Φωλιάζουν 'ς τὰ μαλλιά μου
ἀστροπελέκια φλογερὰ καὶ τῆς καρδιᾶς μου οἱ χτύποι
εἶναι βρονταῖς ἀπόκρυφαις. Κ' ἔννοιωσες πρὶν ξεσπάση
καὶ σύ, γλυκειά μου μέλισσα. Παιδί μου, ἡ ὥρα σφίγγει.
Θὰ σηκωθοῦμε 'ς τ' ἄρματα κ' ἐγὼ φτωχὸς καὶ γέρος
θὰ νὰ πιαστῶ μὲ μιὰ Φραγκιά. 'Απόψε θἄρθη ὁ Φλῶρος.
Καὶ τὰ παιδιά, ποῦ λείπουνε, ὡς αὔριο θὰ φτάσουν,
θὰ τἄκλεισε ἄσφαλτα ἡ χιονιὰ μέσα στὸ μοναστῆρι
τ' Ἅϊ Νικόλα 'ς τὴν 'Ηρά. Αὐτὴ ἡ βοὴ θὰ φέρῃ
γοργά, γοργὰ καὶ τὸ σεισμό . . . Ὅ,τ' εἶπε ὁ Θεὸς θὰ γείνῃ! . . .
Θωδοῦλά μου, εἶν' ὁ πόλεμος τοῦ Χάρου τὸ μεθύσι.
Προβαίνει τότε ὁ θεριστὴς μὲ τὸ τυφλὸ δρεπάνι
μὲς 'ς τὴν ἀνθρώπινη σπορά, κι' ὅσα κι' ἂν δράξῃ στάχυα
εἴτε μεστὰ εἴτ' ἄμεστα τὰ κόβει γιὰ ν' ἁρπάξῃ
διπλὸ τριπλὸ τὸ γήμορο, ποῦ τοῦ χρωστάει ὁ κόσμος.
Ποιὸς ξέρει τί μοῦ μέλλεται, τί μέλλεται τοῦ Μήτρου;
Θωδοῦλα, ἂν μείνῃς ὀρφανή; . . . Μὴν κλαῖς . . . ἐσύ, παιδί μου,
ἐβύζαξες ἀπὸ μικρὴ παρόμοιαις ἱστορίαις . . .
Δὲ θὰ σ' ἀφίσω ξήσκεπη . . . Θωδοῦλα, ποιόνε θέλεις;

— Πατέρα μου, κανένανε.

— Ό,τ' εἶπα θὰ νὰ γίνῃ.

— Πατέρα, μὲ βαρέθηκες;

— Εἶναι μεγάλο κρῖμα
νὰ φαρμακεύῃς ἄδικα τώρα τὰ ὕστερά μου.

— Πατέρα, μὴ ταράζεσαι . . . Ὅποιονε θέλῃς δός μου.

— Σ' ἀρέσει . . . ὁ Μῖχος ὁ 'Ριζᾶς;

— Πατέρα, ἀκοῦς τὴ Λάμια;

Νὰ πάω νὰ ἰδῶ τί γένεται;

— Θὰ ῥίξῃ δυὸ χαλίκια
ἂν ἦν' ὁ Φλῶρος πὤρχεται 'ς αὐτὸ τὸ παραθύρι.
Μὴ βιάζεσαι, ἀποκρίσου μου . . . Θωδουλά μου, μὴ θέλῃς
τὸ Φίλη, πὤχει βιὸ πολὺ καὶ γράμματα καὶ γνώση;

— Ἡ σκύλα τρώει τὰ σίδερα . . . Ἀλλ' ὄνομα δὲν ἔχεις;

— Σκύψε κρυφὰ νὰ σοῦ τὸ πῶ . . . Θωδουλά μου, τὸ Λάμπρο;

— Τὸ Λάμπρο . . . ναί . . . πατέρα μου.

—Ἕνα μαχαιροβγάλτη,
τοῦ Φλώρου τ᾽ ἀγριόπαιδο, τὸ βραχοκαταλύτη
ποῦ μ᾽ ἕνα γρόθο ἐσκότωσε τριέτικο δαμάλι
γιατ᾽ εἶχε ἀψὺν τὸν κάματο, ποῦ ξενυχτᾷ ςτὸ λόγγο
γιὰ νὰ σκοτώσῃ ἕνα λαγό, ποῦ κράτησ᾽ ἕνα λύκο
μὲ τὤνα χέρι ἀπ᾽ τὴν ὠρὰ καὶ τὤσχισε μὲ τ᾽ ἄλλο
πέρα καὶ πέρα τὴν κοιλιά . . . Αὐτὸν τὸ Λάμπρο θέλεις;

— Ναί . . . ναί . . . πατέρα μου γλυκέ . . . ἂν ἦν᾽ ἡ βούλησή σου.

— Ὅσ᾽ εἶν᾽ τ᾽ ἀστέρια τ᾽ οὐρανοῦ κι᾽ ὁ ἄμμος τοῦ πελάγου
τόσαις εὐχαῖς, παιδάκι μου, καὶ τόσαις εὐλογίαις
νἄχετε τοῦ πατέρα σας! . . . Θὰ πολεμήσω τώρα
χίλιαις φοραῖς καλήτερα . . . Εἶναι φτωχὸς ὁ Λάμπρος
κι᾽ ἄλλον δὲν ἔχει θησαυρὸ παρὰ τὴ λεβεντιά του
καὶ τὴν ἀγάπη τοῦ λαοῦ . . . Θωδοῦλα μου, σοῦ πρέπει.
Ἄκου μιὰ πρώτη λιθαριά . . . Δὲ σοὖπα ὅτ᾽ εἶν᾽ ὁ Φλῶρος;
Ἔχει γερὸ τὸ κόκκαλο καὶ δὲν ψηφᾷ τὰ χιόνια.
Ἔννοιωσες καὶ τὴ δεύτερη; . . . Θὰ πάγω ἐγὼ ν᾽ ἀνοίξω,
αὐτὴν τὴν ὥρα τὰ παιδιὰ δὲν δείχνονται ᾽ςτὴ θύρα.

. . . .

Πετάχτηκεν ὁ Φωτεινὸς σὰ σπίθ᾽ ἀπ᾽ τὴ γωνιά του.
καὶ πιάσιηκε ἀπ᾽ τὸ μάνδαλο.

. . . .

— Ποιὸς εἶσαι καὶ τί φέρνεις;

—Ὁ Φλῶρος! . . . τὴ σφεντόνα σου . . .

. . . .

Πάραντ' ἀνοίγ' ἡ θύρα
τοῦ πολεμάρχου διάπλατη καὶ χιονισμένος πέφτει
'ς τὴν τραχηλιὰ τοῦ Φωτεινοῦ ὁ νυχτοπεζοδρόμος.
'Αγκαλιασμένους, κάτασπρους τοὺς δυὸ παληκαράδες
δένει σφιχτὰ παμπάλαιη, σιδερωμένη ἀγάπη
κ' ἐμπρὸς εἰς τὴν ἀναλαμπή, ποῦ ἐπάνω τους σκορποῦσαν
τὰ φλογισμένα τὰ δαυλιά, σοῦ φαίνεται πῶς στέκουν
σὰ δυὸ κοτρόνια κλειδωτὰ καὶ θολογυρισμένα
ἕτοιμα νὰ κρατήσουνε χωρὶς νὰ ξεχωρίσουν
ὅλον τὸ μαῦρο χαλασμό, ποῦ βράζει ὁλόγυρά τους.

. . . .

— Φλῶρο, τὸ ξέρεις, ἔδωκα τὸ Λάμπρο 'ς τὴ Θωδοῦλα . . .
Ἔλα, παιδί μου, φίλησε τ' ἀνδρειωμένο χέρι
τοῦ δεύτερου πατέρα σου καὶ πάρε τὴν εὐχή του.

— Παιδί μου, καλλοῤῥίζικη . . . Ἦταν δική μου μοῖρα
νὰ ἰδῶ μὲς 'ς τὸ καλύβι μου νὰ λάμψῃ τέτοια ἀχτίδα.

. . . .

— Θωδουλά μου, ἡ κρυφὴ χαρὰ σοῦ κλείδωσε τὸ στόμα
κ' εἶναι τὰ μάτια σου θολά, πνιμμένα μὲς 'ς τὸ δάκρυ.
Στρῶσέ μας νὰ δειπνήσουμε καὶ πλάγιασε, παιδί μου.

— Εἶν' ἕτοιμο, πατέρα μου . . . Σ' ἀφίνω καλὴ νύχτα.

. . . .

Κ' ἡ Λάμια ἡ Περατιανή, ποὖχε σκληρὸ τὸ δόντι
ὅσ' εἶχε πίστη ἀπάτητη, σὰν νὰθε καταλάβη
τί λούλουδο ξεφύτρωνε μέσ' ἀπ' τὰ φυλλοκάρδια
τῆς κόρης, ποῦ τὴν ἔτρεφε, καὶ ποιὰ πηγή, θαμμένη
'ς τὸν κόρφο τὸν παρθενικό, ἔδιν' ἐκειὰ τὰ δάκρυα,
ποῦ 'ς τὰ πυκνά της βλέφαρα ἐλάμπαν κρεμασμένα
κ' ἐτρέμαν ἑτοιμόρροπα, ἡ Λάμια ἡ δόλια δλόρθη
τὰ μπροστινὰ τὰ πόδια της 'ς τοὺς ὤμους τῆς Θωδούλας
ἐστύλωσε ζερβιὰ δεξιὰ καὶ πρὶν δεχτῇ τὴ σφῆνα
ὁποῦ τῆς πρόσφερε ἡ κυρὰ ἀπὸ ψωμὶ καθάριο
τήνε φιλεῖ γλυκὰ γλυκὰ καὶ ξελαγανιασμένη
πετιέτ' εὐθὺς στὸν ὀβωρό . . . Τί θησαυροὶ κρυμμένοι
μὲς 'ς τὴ φωλιὰ τὴ φτωχικὴ τοῦ γέρου ζευγολάτη!

. . . .

Ἐμπρὸς εἰς τὴν εἰκόνα της ἡ Θώδω γονατίζει
καὶ νοιώθει μέσα 'ς τὴν καρδιὰ κρυφή, κρυφὴ λαχτάρα,
ποῦ ὡς τότε δὲν ἐγνώριζε . . . « Χριστέ μου, λέγει ἡ κόρη,
Ἐσύ, ποῦ δίνεις στοίχειωμα 'ς τὸν πλάτανο, 'ς τὸν πρῖνο
καὶ τοὺς διατάζεις τὸ θυμὸ τοῦ σίφουνα νὰ σβοῦνε

ὅταν ὁρμᾷ θεότυφλος ν' ἁρπάξῃ τὰ λουλούδια,
π' ὁλόγυρά τους φύτρωσαν, τὸ γέροντά μου βόηθα,
ἐσὺ πατέρα τοῦ φτωχοῦ, καὶ δόσε του ἕνα τρίμμα,
Χριστὲ δικαιοκρίτη μου, ἀπὸ τὴ δύναμή σου!
Τὸ δέντρο π' ὁλομόναχο μὲ τὰ πυκνά του φύλλα
σκεπάζει τώρα τὰ φτωχὰ τὰ παραβλάσταρά του,
ὅταν ξεσπάσῃ ἡ χειμωνιά, Χριστέ μου, μὴ τ' ἀφήσῃς
νὰ γονατίσῃ κατὰ γῆς . . . Θὰ συνεπάρῃ τόσους! . . .»

. . . .

Κ' ἐπλάγιασε πρώτη φορὰ χωρὶς νὰ βασιλέψουν
τὰ μάτια της τὰ φωτεινὰ 'ς τὰ βάθη τοῦ πελάγου
ποῦ πλημμυρεῖ γλυκὰ γλυκὰ τῆς νειότης τὸ κρεββάτι,
καὶ πῶχει κύματα κι' ἀφρούς, ὀνείρατα κ' ἐλπίδες.
'Σ τὰ χείλη της τὰ δροσερὰ δὲ φαίνετ' ἁπλωμένο
τ' ἀκούραστο χαμόγελο, ποῦ στόλιζε τὴ νύχτα
τ' ἀγγελικοῦ προσώπου της καθὼς μετὰ τὴ δύση
φωτίζ' ἡ λάμψη τοῦ ἡλιοῦ καὶ τ' οὐρανοῦ τὸν ὕπνο.

Ὅσο κι' ἂν κλῇ τὰ βλέφαρα, μονάχ' ἀνοιγοκλοῦνε
κι' ὁ κόρφος της ἐσάλευε μὲ τὸν ἀνασασμό της,
πρώτη φοράν, ἀνήσυχος ἀπὸ κρυφὸ χειμῶνα,
ὅπως σαλεύει κἄποτε χωρὶς ἀνεμοζάλη,
ποῦ νὰ τὸ δέρνῃ φανερά, τὸ κῦμα 'ς τ' ἀκρογιάλι.
Μέσα σ' ἐκείνην τὴν καρδιά, π' ὡς τότε σφραγισμένη
δὲν ἔννοιωθε το κέντημα τοῦ πόνου καὶ τὴν πίκρα,
μιὰ μελισσοῦλα παρδαλή, ποῦ τήνε λέν' Ἀ γ ά π η,
κι' ἀντὶ τὰ δεντρολίβανα νὰ βόσκῃ καὶ τὰ ῥόδα
βυζαίνει ἀνθρώπιναις ψυχαὶς κ' ἐκεῖθε πίν' ἡ κλέφτρα

ὅση ἂν εὕρῃ μοσχοβολιά, ὅση ἂν εὕρῃ γλυκάδα—
εἶχε φωλιάση μυστικὰ κ' εἶχε ξυπνήση τώρα.
Κ' ἐν ᾧ τῆς ἐκατάβραχε τὰ σπλάχνα μὲ τὸ μέλι,
π' ἀκούραστη ξεδιάλεγε μέσα σὲ τέτοιον κῆπο,
χωρὶς νὰ θέλῃ κἄποτε, 'ς τὴν τρέλλα, 'ς τὸ θυμό της
τὴ μαύρη τὴν ἐλόχευε σκληρὰ μὲ τὸν ὀσκρό της.

'Αλλὰ τοῦ Μάη τὸ σύγνεφο φεύγει μὲ μιᾶς καὶ σβυέται
ἅμα τοῦ ἥλιου 'ς τὰ βουνὰ προβάλουν ἡ ἀχτίδαις.
Ποιὰ λάμψη τάχα τῆς φτωχῆς τὴν καταχνιὰ θὰ διώξῃ; . . .
Τ' ἀνήσυχα τὰ μάτια της στηλόνει 'ς τὴν εἰκόνα,
ποῦ ἐπάνωθέ της κρέμεται, κυττάζει τὸ κανδῆλι,
ποῦ τὴ φωτίζει ἀκοίμητο, κ' εὐθὺς 'ς τὸ μέτωπό της
ἀστράφτει πάλ' ἡ ξαστεριὰ καὶ καταιβαίνει ὁ ὕπνος
στὰ βλέφαρά της ἐλαφρός. Τὰ πικραμμένα χείλη
στολίζει τὸ χαμόγελο καὶ σὰ βυζασταροῦδι
μονάχη ναναρίζεται σιγὰ μὲ τὸ τραγοῦδι:

. . . .

Α'

Σὲ παράμερο λαγκάδι
καταιβαίνει μιὰν αὐγὴ
διψασμένο ἕνα κοπάδι
καὶ ξανοίγει μιὰ πηγή.

Β'

Δὲν ὅτ' ἦταν μαγεμμένη
κ' εἶχε φίλο ἕνα στοιχειό,
ποῦ τὴν ἤθελε κλεισμένη
νὰ μὴ βλέπῃ οὔτ' οὐρανό.

Γ'

Μέρα νύχτα ἐκεῖ σιμά της
τὴ σκεπάζει μὲ κλαριά,
δὲν ἀφίνει 'ς τὰ νερά της
νὰ βραχοῦν οὔτε πουλιά.

Δ'

Μαραμμένα ὁλόγυρά του
ῥεύουν ἄνθη καὶ φυτά.
Ἄλλα χείλη ἀπ' τὰ δικά του
δὲν ἐγλύκαινε ἡ δροσιά.

Ε'

Κι' ὅταν εἶδε 'ς τὰ πλευρά του
μὲ ῥουθούνια τεντωτὰ
νὰ φρυμάζουν τὴν κυρά του
χίλια τέρατα φριχτά,

Ϛ'

νὰ ῥεκάζουν λυσσασμένα,
τὰ κουδούνια νὰ χτυποῦν,
νὰ ζητοῦν δαιμονισμένα
τὴν πηγὴ νὰ καταπιοῦν,

Ζ΄

Στρέφει ἀνήσυχο τὸ μάτι
τὴ βρυσοῦλα του νὰ ἰδῇ
ἂν κοιμᾶται ᾿ς τὸ κρεββάτι,
ἂν τρομάζῃ, ἂν ἀγρυπνῇ.

Η΄

Κι' ἀντὶ βλέπει ᾿ς τὸν καθρέφτη
τοῦ νεροῦ κρυφὰ κρυφὰ
τὸ βοσκὸ τὸν ψυχοκλέφτη,
ποῦ τῆς ἔρριχνε φιλιά.

Θ΄

Τὸν ἀνάκραξ' ἀπ' τὴ ῥάχη
καὶ τοῦ λέει· «Παιδὶ τρελλό,
μὴ μοῦ κρύβεσαι, κι' ἀμάχη
ἀπὸ σένα δὲ ζητῶ.

Ι΄

Ἔχω κόρη αὐτὴν τὴ βρύση,
π' ἀγαπᾷς τόσον καιρό,
ἔλα πιὲ νὰ σὲ δροσίσῃ
τὸ παρθένο της νερό».

ΙΑ΄

Τότε ἁπλόνει μὲς ᾿ς τὰ βάθη
τὸ καλόβουλο στοιχειό,
τὸν ἀφρό της παίρνει, πλάθει,
δίνει σάρκα ᾿ς τὸ νερό.

ΙΒ΄

Κ' ἡ παιδοῦλά του προβαίνει
δροσοστάλαχτη, ξανθή,
φέγγ' ἡ χώρα φωτισμένη
ἀπὸ τέτοια ἀναλαμπή.

ΙΓ΄

Τοῦ βοσκοῦ μὲ μιὰ 's τὴν πλάτη
σὰν πορφύρα βασιλιᾶ
λάμπει ὁλόχρυση ἡ φλοκάτη
καὶ σὰ σκῆπτρο ἡ λαγουδιά.

ΙΔ΄

Φεύγει τ' ἄγριο τὸ κοπάδι,
χίλια δέντρ' ἀνθοβολοῦν,
χίλιαις βρύσαις τὸ λαγκάδι
τὸ ξερὸ δροσολογοῦν.

ΙΕ΄

Ἐλυθήκανε τὰ μάγια!
's τὸ πλευρὸ τοῦ βασιλιᾶ
ἐκαμάρωναν τὰ πλάγια
τὴ γλυκειά τους τὴν κυρά.

ΑΣΜΑ ΤΡΙΤΟΝ

Δὲν εἶναι κρῖμα 'ς τὸ γιαλὸ τοῦ πόταμου ἁπλωμένο
νὰ σέπεται τὸ κῦμά του θολό, χορταριασμένο
κι' ἀντὶ νὰ στεφανώνεται μὲ τὴν ἀνεμοζάλη
καὶ νὰ κρατῇ περήφανο τ' ὀλόξανθο κεφάλι,
νἆναι καθρέφτης τ' οὐρανοῦ καὶ σὰν ἐλεημοσύνη
'ς τὴν ἁρμυρὴ τὴ θάλασσα τὴ γλύκα του νὰ χύνῃ;
Δὲν εἶναι κρῖμ' ἀκίνητο ἀπ' τὴν κορφὴ 'ς τὰ βάθη
νἆν' ἐντυμένο νεκρικὰ νεροφακαὶς καὶ ψάθη; . . .

Δὲν εἶναι κρῖμα τ' ἄλογο, π' ἀνήμερο πουλάρι
μιὰ μάν' ἀνεμοπόδαρη φωτιὰ μὲ τὸ μαστάρι
τὸ πότισε 'ς τὴν ἔρημο, ποῦ τὤβαψε τὸ νύχι
'ς τὸν ἄμμο τὸν ἀράπικο καὶ τὤδωσ' ἕναν πήχη
βαθειὰ τὴ χαίτη 'ς τὸ λαιμὸ γιὰ νὰ τὴν ἀνεμίζῃ,
κ' ἐλεύθερο, ἀνυπόταχτο νὰ φεύγῃ, ν' ἀρμενίζῃ;
Δὲν εἶναι κρῖμα γέρικο νὰ ρεύῃ σὲ μιὰ σοῦδα
καὶ νὰ τοῦ βόσκῃ τὰ πλευρὰ ἡ κίσσα, ἡ καλιακοῦδα; . .

Τοῦ λόγγου τ' ἀγριοδάμαλο, πῶμαθε νὰ πληγώνῃ
τὰ δέντρα μὲ τὰ κέρατα καὶ νἄχῃ τὸ πλατόνι
καὶ τὸ καπρὶ γιὰ σύντροφο, τὴν ἐρημιὰ κρεββάτι

τὸ Λοῦρο, τ' 'Ασπροπόταμο κορύτο, νεροκράτη,
νὰ βρέχῃ τὰ ῥουθούνια του καὶ νὰ δροσολογιέται,
δὲν εἶναι κρῖμα λιγδερὸ 'ς τ' ἀχοῦρι νὰ κοιλιέται,
ν' ἀναχαράζῃ βάρυπνο, νὰ τὸ τρυποῦν οἱ ζάθοι
καὶ νὰ περνᾷ 'ς τὸν κάματο τοῦ λιναριοῦ τὰ πάθη;

Κρῖμα δὲν εἶν' ὁ σταυραητός, ποῦ 'ς τὰ μικρά του νιῶτα
συνείθιζε μεσουρανὶς τὰ φλογερά του χνῶτα,
τὴ φοβερή του τὴ ματιὰ νὰ σμίγῃ μὲ τὴν πύρη
καὶ μὲ τὴ λάμψη τοῦ ἡλιοῦ κι' ὅπου εἶχε πανηγῦρι,
νὰ παίζῃ μὲ τὰ σύγνεφα καὶ μὲ τ' ἀστροπελέκι,
δὲν εἶναι κρῖμα γέροντας 'ς τὸ βράχο του νὰ στέκῃ,
νὰ σέρνῃ τὰ φτερούγια του καὶ νὰ παραμονεύῃ
πότ' ἕνα φεῖδι θὰ διαβῇ νὰ φάγῃ ὅταν νηστεύῃ; . . .

Δὲν εἶναι κρῖμα δυὸ στοιχειά, ὁ Φωτεινὸς καὶ ὁ Φλῶρος,
ποῦ πεταχτὰ δρασκέλιζαν ἀπὸ τὸ Μέγα "Ορος
ὡς τὴν κορφὴ τοῦ Σύκαιρου κι' ὅπου εἴχανε σεντόνι
τὴν νύχτα τὸ δροσόπαγο, προσκέφαλο τὸ χιόνι,
π' ἄλλη δὲ γνώρισαν στρωμνὴ παρὰ χλωρὰ γρυπάρια
οὔτ' ἄλλη ἐλάβαν σκεπαστὴ παρ' ἄγρια πρινάρια,
τώρα νὰ λὲν γιὰ πόλεμο καὶ νὰ μιλοῦν γιὰ νίκη
στρωμένοι ἐπάνω 'ς τὴ γωνιὰ τῶν Σφακιωτῶν οἱ λύκοι;

Γεράματά! γεράματα! ποιὰ θέληση, ποιὸ χέρι
μὲς τὴ λαμπάδα τῆς ζωῆς φυτεύει τ' ἀγιοκέρι
καὶ ποιὰ ποτὲ ζευγάρωσεν ἀγνώριστη θεότης
κρυφὰ τὸ νεκρολίβανο μὲ τὸν ἀνθὸ τῆς νειότης;
Γιατὶ τὰ πρῶτα σπάργανα, ποῦ προφυλᾶν τὰ φύτρα,

γιατί νᾶναι καὶ σάβανα; Μνῆμα γιατ' εἶν' ἡ μήτρα; . . .
Αὐτὸς ὁ ἄφαντος τροχός, τ' ἀκοίμητο ἀνεμίδι
νᾶναι βαθὺ μυστήριο ἢ τυχερὸ παιγνίδι; . . .

. . . .

— Πιέ, Φλῶρο, ἀκόμα μιὰ φορά. Μ' αὐτὸ τὸ κεροπάτι
θὰ ν' ἀναστένοντο οἱ νεκροὶ ἂν ἔπιναν κομμάτι.
Δός μου κ' ἐμ' ἕνα δάχτυλο ... Χτύπα το ... 'Σ τὴν ὑγειά μας,
καὶ νᾶναι κολοῤῥίζικα τ' ἄχαρα τὰ παιδιά μας.

— Ἀμὴν . . . Ὁ Θεὸς κι' ὁ λόγος σου ... ποῦ τοὖχες κλειδωμένο
παρόμοιο ἑφτάψυχο θεριό! Γιὰ ἰδὲς τὸ εὐλογημένο
ἀναφτεριάζει 'ς τὸ γυαλί . . . Μὰ τὴν ἱερωσύνη
καὶ τὴ χρυσῆ του κοινωνιά, τὸ πίνω καὶ μὲ πίνει.

— Μάντεψε τὴν πατρίδα του.

— Ἡ Κεχριναὶς κ' ἡ Δάφνη·
ἔχει πατέρα πατρινὸ καὶ μάνα μαυροδάφνη.

— Ἀλήθεια . . . δὲν ἐλάθεψες . . . ἔχεις ψιλὴ τὴ μύτη
κι' ἀμπελουργὸ 'ς τὸ στόμα σου σοφὸ τὸ σταφυλίτη.
Μὲ τὴ Θωδοῦλα σύχρονο, τοὖχα, Χτενᾶ μου, τάμμα
'ς τὸ γάμο της ν' ἀνοίξωμε τὸ μυστικό μου ἀνᾶμα,
τ' ἀμπέλια, ποῦ μελέτησες, εἶναι προικιό δικό της
καὶ τὸ χωράφι 'ς τὴν Καλή, ὁποὖναι μητρικό της

καὶ τὸ λαχίδι 'ς τοῦ Ζαχιᾶ καὶ τ' ἄλλο 'ς τὸ Σπαθάρι
κ' ἑξῆντα γιδοπρόβατα καὶ τὤνα τὸ ζευγάρι
ἀπὸ τὰ δυό, ποῦ ἐγκαίνιασα, καὶ τρεῖς ἐλιαῖς 'ς τὸ Φάσο
κι' ὅσο θελήση κινητὸ κι' ὅ,τ' ἄλλο ὡς τότε μάσω
καὶ τὴν καρδιά μου ὁλάκαιρη . . .

— Φτάνει δὰ τώρα, φτάνει!
κ' ἐξεζορκιάστηκες μὲ μᾶς . . . Δὲν τὴν κρατεῖς τὴν στάνη
μὴ τήνε θέλῃ ὁ Μῆτρος σου; . . Ἔχομε . . . δὲ μᾶς μέλει.

— Ὅ,τι θελήσω, Φλῶρο, ἐγώ κι' ὁ Μῆτρός μου τὸ θέλει.

— Καὶ πότε τὸ στεφάνωμα;

— Γλήγορα . . . 'ς ἕνα μῆνα·
τὴν Κυριακὴ τ' Ἅη Θωμᾶ . . . Ἂν ἔλειπαν ἐκεῖνα
ποῦ ξέρεις τ' ἀνταριάσματα, θ' ἄφινα τὸ χειμῶνα
νὰ γείνῃ τὸ στεφάνωμα καὶ τώρα ἡ ἀρραβῶνα . . .
Μοὖναι βαρύ, πολὺ βαρὺ ἀπὸ μιὰν ὥρα 'ς ἄλλη,
κι' ὅταν τὸ συλλογίζωμαι, Χτενᾶ, μὲ πιάνει ζάλη,
νὰ φύγῃ ἐδῶθε αὐτὸ τὸ φῶς καὶ 'ς τὰ γεράματά μου
ἀδρόσιστη κι' ἀφώτιστη νὰ μαραθῇ ἡ καρδιά μου.
'Αλλὰ θὰ ζήσωμ' ὡς ἐκεῖ; . . . Τ' ἀγέρι, ποῦ θὰ σείσῃ
τοῦ δέντρου, Φλῶρο, τὰ κλαριά, δὲν ξέρει νὰ μετρήσῃ
πόσοι καρποὶ θὰ ῥέψουνε . . . .

— Τοῦ χάρου εἶν' ἡ σκουτοῦρα.
Τὸ πρόβατο δὲν καρτερεῖ παρὰ λεπίδι ἢ κοῦρα.

Αν ἦναι δίκαιος ὁ Θεός, δὲ θὰ μᾶς παραιτήση . . .
Δός μου νὰ πιῶ μιὰ καταψά... Ἐμπρὸς... κι᾽ ἂς κατακλύση...
Νὰ ζήσουν τὰ παιδάκια μας! Νἄχουνε καλὴ τύχη
καὶ νὰ μὴ ἰδοῦνε, Φωτεινέ, βλάψιμο ᾽ς ἕνα νύχι!

— Καὶ νὰ μὴ ἰδοῦνε βλάψιμο! Καὶ νἄχουν καλὴ μοῖρα!
ὅταν τὸ Γένος τήκεται, ὅταν ἡ γῆ μας στεῖρα
τρώγη, χορταίνει λείψανα γιὰ νὰ ξερνᾷ σαπίλα!
Ῥίξε τὸ μάτι ὁλόγυρα! Τύφλα παντοῦ, μαυρίλα.
Δοῦλοι οἱ πατέρες μας ψοφοῦν, παιδιὰ γεννιῶνται δοῦλοι,
σκουλήκια, ποῦ δικάστηκαν θαμμένα ᾽ς τὸ κοκκοῦλι,
νὰ μὴν ἰδοῦν ποτὲ φτερά . . . Ποιὸς θαῦρη τ᾽ ἀντικλεῖδι
ν᾽ ἀνοίξη τὸ κυβοῦρι μας; . . Σπορὰ μὲ σιναπίδι
καὶ μὲ σκαθάρι κλίματα, κι᾽ ἄνθρωποι ποῦ δουλεύουν
κ᾽ ἔχουν τὸ ῥόζο τοῦ ζυγοῦ, ποτὲ δὲν προστελεύουν . . . .
Αὐτὴ θὰ νἄν᾽ ἡ μοῖρά τους. Χτενᾶ, μὴν παιδιαρίζης,
Μὴ θέλης μὲ γλυκόλογα νὰ μὲ καλοκαρδίζης.

— Ἐγὼ δὲν εἶμαι σὰν ἐσέ. Καὶ μὴν ὁ Θεὸς τὸ δώση
αὐτὸ τὸ μοιρολόγι σου ποτὲ νὰ φαρμακώση
ἢ τῶν παιδιῶν μας τὴ χαρὰ ἢ τὴν παληά μας πίστη.
Μὲς᾽ ᾽ς τὴν καρδιά μου, Φωτεινέ, τὸ νειώθω, δὲν ἐσβύστη
τὸ φῶς, ποῦ μ᾽ ἄναψες ἐσύ, κι᾽ ὅσον καιρὸ κι᾽ ἂν ζήσω
τὴν πρώτη σου τὴ διδαχὴ δὲ θὰ τὴ λησμονήσω.
Μὤλεγες τότε, Φωτεινέ, νάρθῶ κ᾽ ἐγὼ μαζί σου
ν᾽ ἀκολουθήσω ᾽ς τὰ βουνὰ τὴν τύχη τὴ δική σου
καὶ μ᾽ ἔφερες καὶ μὤρκισες εἰς τὴ Φανερωμένη
νὰ μὴν ἀφήσω τἄρματα ὡς ὅτου θ᾽ ἀπομένη
Φράγκος ᾽ς αὐτὰ τὰ χώματα. Τότε κ᾽ ἐγὼ σκιασμένος
σοῦπα — «Πῶς εἶναι δυνατὸ νὰ ξεσπερμέψη ὁ ξένος,

ποῦ φύτρονε σὰν κύπερι καὶ σὰν τὴν ἀγριάδα
κι' ἀπ' ἄκρη 'ς ἄκρη ἀβρύαζε κ' ἔπνιγε τὴν 'Ελλάδα
μ' αὐτὰ τὰ δέκα δάχτυλα καὶ δυὸ παληολεπίδια;»
Καὶ σὺ μ' ἀπηλογήθηκες μ' ἀγριεμένα φρύδια
καὶ μ' ὠργισμένη τὴ φωνή· — «Ποιὸς ἄξος πεζοδρόμος
ἐδείλιασε πρὶν κινηθῇ, Χτενᾶ; ποιὸς ὀργοτόμος
'ς τὸ θέρισμα λογάριασε τὰ στάχυα ποῦ θὰ κόψῃ;»
Κ' ἐγὼ βουβάθηκα ὁ φτωχός. Πῶς τώρα μ' ἄλλην ὄψη
θωρεῖς τοῦ Γένους τὴ νυχτιά; Μή τώρα δὲν πιστεύῃς
πῶς θἄρθῃ καὶ ξημέρωμα; Γιατί μὲ μαρτυρεύεις;
Ποιὸς πόνος νὰ σ' ἐμούδιασε τὴν ὥρα, τὴν ἡμέρα,
ποῦ πλάκωσ' ἡ ἐκδίκηση; . . .

—'Ο πόνος τοῦ πατέρα.
Μοὔτανε τότ' ἀγνώριστος καὶ τώρ' αὐτὸ τὸ δῶρο,
ποῦ μὤφερ' ἡ Θωδοῦλά μου, τώρα τὸ νοιώθω, Φλῶρο,
ὁποῦ μοῦ ζώνει τὴν καρδιὰ καὶ ποῦ ζευγαρωμένο
μ' ἐκεῖνο τ' ἄλλο τὸ στοιχειό, τὴν ἔχθρα γιὰ τὸν ξένο,
μοῦ σκοτιδιάζει κἄποτε, Χτενᾶ, τὸ λογισμὸ
καὶ βλέπω μαῦρα τ' ἄστρα μου, θολὸν τὸν οὐρανό.
'Αλλ' εἶμ' ἐκεῖνος ποὔμουνα! 'Ως ὅτου νὰ γεννήσῃ
μικρὸ κυπαρισσόμηλο μεγάλο κυπαρίσσι
καὶ τὸ φυτὸ γείνῃ δεντρὶ καὶ τὸ δεντρὶ κατάρτι,
ποῦ νὰ κρατῇ τὸ σίφουνα, Χτενᾶ, σὲ κάθε ξάρτι,
πολλαῖς θὰ λυώσουν γενεαῖς. Τὸ ξέρω καὶ πιστεύω
ὅτ' ἄλλοι θἄρθουν νὰ χαροῦν τὸ σπόρο, ποῦ φυτεύω.
Τὸ νυχτοποῦλι κυνηγᾷ καὶ κλέφτει καὶ σκοτόνει
ὅταν ἡ νύχτα ἦναι βαθειά . . . 'Ο ἥλιος τὸ θαμπόνει.
"Αν πάλ' ἀστράψῃ ἡ ἀνατολὴ καὶ φέξῃ πάλ' ἡ μέρα
θὰ νὰ φανοῦν κ' οἱ ἀητοί . . . Τὸν πόνο τοῦ πατέρα
βλέπεις, Χτενᾶ, τὸν ἔπνιξα . . . Βάλε νὰ πιοῦμ' ἀκόμα . . .

Κι' αὐτὸ τὸ κεροπάτι μας ἂν βγαίνῃ ἀπὸ τὸ χῶμα,
γιατὶ κι' ἀπὸ τὸ μνῆμά μας νὰ μὴ μοσχοβολήσῃ
κἄποτε ἕνα μνημόσυνο, ποῦ νὰ μᾶς ἀναστήσῃ;
'Εμπρὸς κι' ἂς γείνῃ θάλασσα! Κάτου τὸ Φραγκολόγι! . .

—'Αμὴν! . . καὶ τὰ κεφάλια τους νὰ ἰδοῦμε κομπολόγι
τοῦ φράξου σου νὰ γέρνουνε κάθε κλαρὶ καὶ κλῶνο!

—'Αμήν! . . ἀπὸ τὸ στόμα σου καὶ 'ς τοῦ Θεοῦ τὸ θρόνο!
Κ' ἐκεῖθε πίσω τί καλά; Σ' ἐδέχτηκαν οἱ φίλοι
καθὼς τὸ συνειθίζανε μὲ τὴν καρδιὰ 'ς τὰ χείλη;
Πῶς ἄκουσαν τὸ σταύρωμα ποῦ γιἄνα μισολάγι
μοῦ ἐκάμαν 'ς τὸ χωράφι μου αὐτοὶ οἱ χριστιανοφάγοι
καὶ τὴ χτυπιὰ ποῦ μὤδωκαν, κι' αὐτὸ τὸ ἔρμο χέρι,
πὤταν ἐκράτει τὸ σπαθὶ ἐπέτα σὰν ξηφτέρι
κ' ἔμεινε τώρα κούρβουλο; Μὲ τί ψυχὴ ἐδεχτῆκαν
τὴν προσβολὴ ποῦ μ' ἔγεινε; Θάρθοῦν ἢ μᾶς ἀφῆκαν
μόνους 'ς αὐτὸν τὸν κίνδυνο; Τὰ μπροστινὰ χωριὰ
σὰν νἆχαν ὅλα ἕνα κορμὶ καὶ μόνη μιὰ καρδιὰ
βράζουν ἑτοιμοπόλεμα. Θὰ στείλουν τετρακόσους.
Καὶ Σφακισάνους διαλεχτοὺς θὰ νἄχωμ' ἄλλους τόσους.
'Ηρθαν καὶ μ' ἐχαιρέτησαν οἱ προεστοὶ κ' οἱ νέοι.
'Ολ' ἔχουνε μιὰ βούληση, ὅλους μιὰ φλόγα καίει,
νὰ φύγῃ ὁ ξένος ἀπ' ἐδῶ. Πές μου, Χτενᾶ, ἐκεῖ πίσω
ἐπόνεσαν λίγο γιὰ μέ; Τί δύναμαι νὰ ἐλπίσω;

—'Ο,τι ζητήσῃς, Φωτεινέ, καὶ κάθε παληκάρι
'ς ὅλον ἐκεῖνον τὸ ζυγὸ τανύζει τὸ δοξάρι

κι' ἄλλο δὲν ὀνειρεύεται παρὰ νὰ τὸ προστάξῃ
ὁ γέρο πολεμάρχος του σιμά του νὰ πετάξῃ . . .
"Αν θέλῃς χίλιους, ἔρχονται . . .

—Νὰ ἰδοῦμε τώρα, Φλῶρο,
ποιὰ θἄχωμεν ἀπάντηση κι' ἀπὸ τὸ Νικηφόρο.
'Αλλοιὰ ἀπὸ κείνονε, Χτενᾶ, ποῦ 'ς τὴν περίστασή του
βοήθει' ἀπ' ἄλλονε ζητεῖ παρ' ἄπ' τὴ δύναμή του!
Φτωχός μικρός, ἀδύνατος, σὰ μονωμένο ἀστάχυ,
ποῦ τὸ χτυποῦν οἱ ἄνεμοι, γυρεύω τώρα ἀμάχη
νὰ πιάσω μ' ἕνα τύραννο, π' ἀμέτρητ' ἄλλοι σκύλοι
λυσσομανοῦν τριγύρω του, τοῦ γένοντ' ἀντιστύλι
κι' ἂς εἶν' ἐκεῖνος ψόφιος, ἂς εἶν' ξενεωμένος.
Θὰ τὸν χαλάσωμε, Χτενᾶ. Τὸ θέλει ὁ Σταυρωμένος,
τὸ θέλει καὶ τὸ δίκηο μας 'Αλλὰ τὴν ἄλλη μέρα
πῶς θαὑρεθοῦμε μοναχοί, παιδιὰ χωρὶς πατέρα;
Τοῦ Νικηφόρου τὸ σπαθὶ μπορεῖ νὰ μᾶς σκεπάσῃ.
Εἶναι παιδί, παληκαρᾶς, κ' ἡ μάνα, πὤχει πλάσῃ
τ' ἀνδρειωμένο του κορμί, ἡ Παλαιολογίνα,
τὸν κέντρωσ' αἷμα βασιλιᾶ καὶ δὲν τὸν τρώγ' ἡ πεῖνα
ὅπως αὐτὰ τὰ κνώδαλα, ποῦ κάθε ἀνεμοζάλη
ἀνέλπιστα 'ς τὸ ἔρμο μας ξερνᾷ τὸ περιγιάλι,
καὶ πὤχουνε τὸ στόμα τους γιὰ τὴν κακή μας μοῖρα
πλατύ, βαθὺ κι' ἀχόρταγο σὰν τὸν καταποτῆρα.
"Ας φύγῃ ἐδῶθ' ἡ φράγκικη κατελωμένη λίμα
κι' ἂν ἦν' γραμμένο νὰ χαθῶ, καλήτερα τὸ κῦμα
παρὰ θολὴ νεροσυρμή, Χτενᾶ μου, νὰ μὲ πνίξῃ,
καλήτερα ἕνας δράκοντας μὲ μιᾶς νὰ μὲ ῥουφήξῃ
παρὰ τὸ δόντι τῆς ὀχιᾶς τὴ φλέβα μου νὰ σχίζῃ
καὶ θάνατο κάθε στιγμὴ σκληρὰ νὰ μὲ ποτίζῃ.

—Τὸ παραδέχομαι κι' ἐγὼ . . . Κι' ἂν ὅμως μετανοιώσῃ; . . .

—Τότε, Χτενᾶ μου, μοναχοί, καὶ θὰ μᾶς δυναμώσῃ
ἐκεῖνος, πῶλα δύναται, καὶ μὲ τὴν ἀπαλάμη
γέρνει τὸν πλάτανο 'ς τὴ γῆ κι' ὑψώνει τὸ καλάμι.
'Απόψε θἄρθουν τὰ παιδιά. Θὰ νἄρθουνε, δὲ σφάλλω,
τὰ πρόσμενε 'ς τὴ Λιβαθό, τὸν ηὗραν χωρὶς ἄλλο
καὶ θὰ μᾶς ποῦν τὴν τύχη μας. Ὅσ' ὁ καιρὸς πλακώνει,
τόσο θεριεύει κ' ἡ ψυχή. Γιὰ τοῦτο τώρα μόνοι
τὰ βρόχι' ἂς πλέξωμε, Χτενᾶ, ποῦ ἐδῶ 'ς τὰ πλάγια ἐπάνω
ἀβόλετα θὰ πιάσουνε τὸ Τζώρτζη τὸ Γρατζιᾶνο.
Μὴν πίνῃς ἄλλο . . . προσοχὴ κ' ἔχομε τώρ' ἀνάγκη
ἀπ' ὅλα μας τὰ λογικά. 'Αλαφιασμέν' οἱ Φράγκοι
παραμονεύουνε κρυφὰ τὸ κάθε πάτημά μας,
σὰν νἄξεραν τί κεραυνοὶ βροντοῦν μὲς 'ς τὴν καρδιά μας.
Ἢ μᾶς ἐπρόδωκαν, Χτενᾶ, ἢ θὰ τοὺς τρώῃ τὸ αἷμα
καὶ πρέπει νὰ ταχύνωμε. Κρέμεται 'ς ἕνα γνέμα
ὅλ' ἡ ζωὴ κ' ἡ ψύχη μας, κ' ἐγὼ δὲ θέλ' ὁ ξένος
νὰ μοῦ χτυπᾶ τὰ βύσαλα . . . δὲν εἶμαι μαθημένος.
'Ο Τζώρτζης δυναμώνεται κι' εἶναι, Χτενᾶ μου, ἀλήθεια
ὅτι τοῦ τάζει φανερὰ κι' ὁ Μοίραρχος βοήθεια.
Δουλεύουν 'ς τὴν 'Επισκοπή, τὴ ζώνουν μὲ χαντάκι
κ' ἔστειλ' ἐκεῖ τ' ἀδέλφι του προχτὲς τὸ Νικολάκη,
ὁποὖρθε τώρα σύντομα καὶ τὤφερε καὶ πλούτη,
μὲ ξένη δύναμη πολλὴ καὶ μ' ἕναν 'Αρναούτη,
χριστιανομάχο φοβερὸν καὶ πρῶτο παληκάρι.

—Καὶ ποῦθε τἄμαθες αὐτά;

—Τἄμαθ' ἀπ' ἕνα Φλάρη,
ποῦ βγαίνει τάχα διακονιὰ καὶ ποῦ τὸν τρώγ' ἡ ζήλεια,
γιατὶ τοῦ μαύρου τῶταξαν λαγοὺς μὲ πετραχήλια.
Τὸν μέθυσαν μ' ὑπόσχεσαις καὶ γιὰ τὸ δεσποτᾶτο
κ' ἔπειτα τὸν ἐγέλασαν. Εἶναι σκυλὶ μονᾶτο,
ἐλύσσαξε γιὰ ἐκδίκηση καὶ δὲ θὰ νὰ ἡσυχάση,
ἂν πρῶτα τὸν ψωράρχοντα τοῦ τόπου δὲ δαγκάση.
Κι' ὁρκίζεται κ' ὑπόσχεται, ἂν ἔρθ' ἐκείν' ἡ μέρα,
νὰ πῇ ὅτ' ἐγεννήθηκε μονάχ' ἀπ' τὸν Πατέρα
τὸ Πνεῦμα τ' Ἅγιο, Χτενᾶ, ὁ Πάπας ὅτι σφάλλει
κι' ὅτι εἶν' ὁ Πατριάρχης μας ψηλότερο κεφάλι . . .

— Μὴ μᾶς προδίνῃ, Φωτεινέ;

—Δὲν τοῦ πουλῶ, γοράζω,
καὶ δὲ λαθεύομαι εὔκολα ὅταν στηλὰ κυττάζω.
'Απὸ τοῦ πάτερ Σίλβεστρου τ' ἁγιασμένο στόμα
ἔμαθα κι' ἄλλαις εἴδησαις. Ἔμαθα, Φλῶρο, ἀκόμα
ὅτ' ὅσοι 'ς τὴν 'Επισκοπὴ βρίσκονται ἀποκλεισμένοι
βαρέθηκαν τὴ μοῖρά τους κ' εἶν' ἀποφασισμένοι
γιὰ νὰ μᾶς κλέψουν πρόβατα, γυναῖκες κι' ὅ,τι λάχῃ,
νὰ φέρουν γύρα τὰ χωριά, νὰ μὴν ἀφήσουν ῥάχη,
ντρέπονται, λέν', οἱ ἄτιμοι, νὰ βλέπουν 'ς ἕνα ζάρκο
μὲ τ' ἄγριο τὸ λιοντάρι του κλειστὸν τὸν Ἅη Μάρκο.

—Δυστυχισμένοι! νἄχανε πατέρα, ἀδέρφι, μάνα
νὰ τοὺς μοιρολογούσανε! 'Η γῆ μου ἡ Σφακισάνα,
ποὖναι κυρὰ φιλόξενη, τόν κόρφο της θ' ἀνοίξῃ
καὶ μὲ τὸ αἷμά τους σφιχτὰ τὴ σάρκα της θὰ σμίξῃ!

—Τὸ χιόνι αὐτὸ μᾶς ἔσωσε! Καὶ τώρα ὡσότου λυώση
θἄρθῆ μεγαλοβδόμαδο, τὸ Πάσχα θὰ πλακώση·
θὰ βγοῦν μόνον ἀπόλαμπρα, καὶ τότ' ἔρχεται πρώτη
ἡ Κυριακὴ τοῦ Ἅη Θωμᾶ . . . Ἄχ! νιότη, ποῦσαι, νιότη! . . .
Δὲ θὰ νὰ πρόσμενα ὡς ἐκεῖ! . . . Τὴ μέρα αὐτὴ τοῦ γάμου
θὰ μᾶς χτυπήσουν ἄφευκτα, καρτέρει τους, Χτενᾶ μου,
κι' ἂν δὲν τὸ βάλουν κατὰ νοῦ, ὁ Χάρος νὰ μὲ πάρη,
ἂν δὲν τοὺς σπρώξη ἐπάνω μας τὸ δάχτυλο τοῦ Φλάρη.
Δύσκολο τὤχω, ἀδύνατο, τόσ' ἄνθη ἐκεῖ νὰ νοιώσουν
τριγύρω 'ς τὴ Θωδοῦλα μου κι' αὐτοὶ νὰ μὴν ἁπλώσουν!

—Καταλαβαίνω, Φωτεινέ!

—Ὑπομονή, μὴν τρέχης . . .
Ἐμπρός τους τότε θἆμ' ἐγώ, καὶ σύ, Χτενᾶ, θἄν' ἔχης
τρακόσους φίλους διαλεχτοὺς κρυφὰ 'ς τὸ Σπανοχῶρι.
Θὰ πολεμήσω δυνατὰ καὶ μ' ὅλη μου τὴ ζώρη
δεξὰ πρὸς τὸ Βαθύλακο, Χτενᾶ, θὰ προσπαθήσω,
μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Χριστοῦ, νὰ τοὺς ποδοκυλήσω.
Κι' ἂν ἐπιτύχω μόνος μου, χωρὶς ν' ἀργοπορήσης
τρεχᾶτα τὴν Ἐπισκοπὴ νὰ πᾷς νὰ μοῦ χτυπήσης.
Ἂν πάλαι ἰδῇς πῶς δὲν μπορῶ νὰ τοὺς καταχερίσω,
ῥοβόλα πάνου 'ς τὰ σκυλιά, πελέκα τα ἀπὸ πίσω.
Κι' ἀφ' οὗ τοὺς ἀναπάψωμε, ἀνταμωμένοι πᾶμε
κι' ἁρπάζομε τὸν πύργο τους . . .

—Αὐτὸ τὸ θᾶμμα κάμε,
Κυρὰ Φανερωμένη μου, νὰ δῶ 'ς τὸ πρόσωπό μου
κι' ἂς τὸ πλερώση τὸ φτωχὸ τὸ παληοκέφαλό μου!

Αν όμως, πές μου, Φωτεινέ, οἱ Φράγκοι δὲ θελήσουν
τὴν Κυριακὴ τ' Ἅη Θωμᾶ νὰ βγοῦν νὰ μᾶς χτυπήσουν;

— Θὰ μείν' ἡ νύφη 'ς τὸ βουνὸ κι' ἐπάνω τους θὰ πέσω
μῶση κι' ἂν ἔχω δύναμη, Χτενᾶ, νὰ τοὺς βαρέσω . . .
'Απόψε ἂν ἔρθουν τὰ παιδιά, ὅσο μπορεῖς ἐνῶρο
'ς τὸν πίσω πάλαι τὸ ζυγὸ νὰ τρέξῃς πρέπει, Φλῶρο,
'ς τὸ γάμο τοὺς συντρόφους μας νὰ τοὺς καλέσῃς ὅλους.
Καὶ πές τους τόσοι ποῦμαστε μὲ τρόχαλους καὶ βώλους
μποροῦμε νὰ τοὺς θάψωμε. Νὰ μὴ μὲ παραιτήσουν
καὶ νἄρθουν τὴν πατρίδα τους κ' ἐμένα νὰ τιμήσουν . . .
Πάρε τὸ Λάμπρο σου μαζί . . . Νὰ μείνῃ ἐδῶ δὲν πρέπει,
ἀφοῦ τὴ θυγατέρα μου δὲ δύναται νὰ βλέπῃ,
ὅπως τὴν ἔβλεπε προτοῦ. Τὸ μάτι του θὰ πέφτῃ
καθὼς τὸ φύσημα τ' ἀχνοῦ 'ς ἐκεῖνον τὸν καθρέφτη
καὶ θὰ θολών' ἡ ξαστεριὰ τ' ἀνέφελ' οὐρανοῦ μου,
ἡ παρθενιὰ τοῦ κρίνου μου, τὸ φῶς τ' Αὐγερινοῦ μου . . .
'Σ τὰ δῶθε, Φλῶρο, τὰ χωριὰ τὸ Μῆτρο μου θὰ στείλω
τὸ κάλεσμα τ' Ἅη Θωμᾶ νὰ πῇ σὲ κάθε φίλο.

— Ὅλα καλά, περίκαλα! Κι' ἂν ἄλλο δὲ θὰ ποῦμε
συμπάθα ἀκόμα μιὰ φορὰ δυὸ δάχτυλα νὰ πιοῦμε . .
Καλῶς νὰ σ' εὕρω, Φωτεινέ! . . .

— Χτενᾶ μου, 'ς τὴν ὑγειά μας!
Σιγά μὴν τὴν ξυπνήσωμε . . . Νὰ ζήσουν τὰ παιδιά μας!

— Βαθειὰ κοιμᾶται πάντα ὁ νιός, γιατὶ δὲν τὸν τρομάζει
τοῦ τάφου ὁ ὕπνος ὁ στερνός, ποῦ κάθε γέρο σκιάζει . . .

— Ὄξ' ἀπὸ μένα, Φλῶρο μου . . . ἐλάλησε τ' ὀρνίθι . . .
Ξαπλώσου ἐπάνω 'ς τὴ γωνιά . . . Σὰν ἕνα παραμύθι
μοῦ κάζουν' ὅσα θὰ γενοῦν κ' εἶν' ἥσυχ' ἡ καρδιά μου
ἀφότου τ' ἀπεφάσισα . . . Γλυκὰ 'ς τὰ βλέφαρά μου
νοιώθω τὸ χέρι τοῦ τυφλοῦ . . . Καλή σου νύχτα, Φλῶρο!

— Καλὸ ξημέρωμ' ἀδερφέ! . . . Στάσου! . . . μοῦ δίνεις δῶρο
ἐκεῖνον τὸν περίφημο ποῦ μοὔπες Ἀρναούτη
νὰ πέσω 'ς τὸ βαθύλακκο μαζί του μακροβοῦτι; . . .

. . . .

Ἐκοιμηθῆκαν ξέγνοιαστοι καθὼς καὶ 'ς τ' ἀκρογιάλι
ὅταν περάσῃ ὁ σίφουνας καὶ φύγ' ἡ ἀνεμοζάλη
κοιμῶνται καὶ τὰ κύματα· ξεθυμασμένοι λύκοι
αὐτοὶ μέσα 'ς τὴν κάπα τους κ' ἐκεῖνα μὲς 'ς τὰ φύκη.
Ἀνάμεσό τους ἔλαμπε στενὰ συδδαυλισμένη
ἡ φλόγα ἡ ὁλοζώντανη, σὰ μάνα ἀγαπημένη
ὁποῦ θωρεῖ περήφανη νὰ στέκουν 'ς τὰ πλευρά της
ὡσὰν κι' αὐτὴν ἀδάμαστα τ' ἀνήμερα παιδιά της.
Στ' αὐλακωμένα μέτωπα ξαπλώνεται καὶ λάμπει
ἡ πύρη δεύτερη ψυχὴ κ' οἱ χέρσοι ἐκεῖνοι κάμποι
τὴ μυστική της δύναμη κρυφὰ σιγὰ ῥοφοῦσαν
καὶ χίλια μαῦρα ὀνείρατα 'ς τὸν ὕπνο τους γεννοῦσαν.
'Σ τὴν πέραν ἄκρη τοῦ σπητιοῦ μιὰ κόρη φωτισμένη
μὲ τὴν ἀχτῖδα τὴ χλωμὴ π' ἀπὸ κανδῆλι βγαίνει
σὰν ἀπὸ γλυκοχάραμμα κι' ὁλόγυρα της χύνει
ἐλπίδαις χρυσοφτέρυγαις, γλυκάδα καὶ γαλήνη,
κ' ἐδῶ χολαῖς ποῦ βράζουνε καὶ πόλεμος καὶ πάθη
'ς τοῦ ὕπνου τους τ' ἀμέτρητα τὰ σκοτεινὰ τὰ βάθη.

Κ' ἐχώριζ' ἄβυσσος πλατειὰ τὰ κοιμισμένα μάτια
ἐνῷ μιὰ μόνη πιθαμὴ χωρίζει τὰ κρεβάτια!

. . . .

'Εκατακάθισ' ὁ Βοριᾶς καὶ τ' ὄψιμο τὸ χιόνι
μὲ τὴ νοτιὰ ποῦ πιάστηκε γοργὰ γοργ' ἀναλυώνει,
καὶ κάθε μιὰ νεροσυρμή, κάθε φτωχὸ λαγκάδι
μὲ τὰ νερὰ ποῦ πλημμυροῦν μουγκρίζει 'ς τὸ σκοτάδι.
ἐγίναν βάλτοι τὰ βουνά, ἡ ῥάχαις ἐποντιάσαν
πελάγωσαν ἡ χωραφιαίς, παντοῦ πηγαὶς ἐσκάσαν,
ἀλλὰ Λευκαδιτόπουλα δὲν τὰ κρατοῦν ποτάμια . . .
Αὐτιάστηκα πατήματα κι' ἀλήχτησεν ἡ Λάμια . .

. . . .

Πετιῶντ' ὀλόρθοι οἱ γέροντες. 'Ορμητικὰ τεντώνουν
τὴ θύρα τὴν ἀτάραγη κι' ἄφωνα συμμαζώνουν
'ς τὴν ἀγκαλιά τους τὰ παιδιά. 'Αναγαλλιάζ' ἡ σκύλα,
τὸ κρύο τ' ἀγέρι χαίρεται, τοῦ φράξου σεῖ τὰ φύλλα,
βροντᾷ ἡ καρδιὰ τοῦ Φωτεινοῦ καὶ μὲ φωνὴ πνιγμένη,

—Λάμπρο, ῥωτᾷ, τὸν ἴδετε; . . Μᾶς δέχεται; . . . ποῦ μένει; . .

—Σ' ἕνανε μῆνα θἄν' ἐδῶ . . . Τὸν ηὗραμε 'ς τὴ Σάμο.

—Λοιπὸν θὰ νὰ τὸν ἔχωμε τ' Ἅη Θωμᾶ 'ς τὸ γάμο;
Χίλιαις φοραὶς καλήτερα! Θὰ ἰδῇ πῶς πολεμᾶνε
ὅσοι δὲ θέλουν τὸ ζυγὸ τοῦ ξένου νὰ βαστᾶνε.

—Σὲ ποιόνε γάμο τ' Ἄη Θωμᾶ; . . .

—Παντρεύω τὴ Θωδοῦλα.

. . . .

Καὶ σύγχρονα τὰ δυὸ παιδιὰ φωνάξαν . . . «Τὴ Θωδοῦλα»; . . .

. . . .

Ἐχαμογέλα ὁ Φωτεινὸς κι' ὁ Φλῶρος ποῦ θωροῦσε
τὸ Λάμπρο του ποῦ σάλευεν ὡσὰν νὰ τοῦ χτυποῦσε
κρυφὸς σεισμὸς τὰ γόνατα, κἰ ἔννοιωθε τὴν πνοά του
συχνὴ νὰ βγαίνη ὀλόβραστη ἀπὸ τὰ σωθικά του.

—Σκῦψε, τοῦ λέγει, φίλησε τὸ χέρι ποῦ σοῦ δίνει
παντοτεινή σου σύντροφο τὴν ἄνοιξη νὰ χύνη
ὁλόγυρά σου μυρωδιαίς, παρηγοριά, δροσοῦλα . . .
Σκῦψε, παιδί μου, φίλησε . . . Δική σου εἶν' ἡ Θωδοῦλα . . .

. . . .

Κι' ὁ Λάμπρος ὁ ἀλύγιστος, ὁ εἰκοσιχρονίτης
ὁ δεντροξεθεμελιωτής, ὁ βραχοκαταλύτης,
ὁ νυχτοκόπος πὤσφαζε κουνοῦπι 'ς τὸ καρτέρι
μὲ τὴ σαΐτα πεταχτά, τοῦ Φωτεινοῦ τὸ χέρι

γονατιστὸς ἀσπάζεται καὶ πέρνει τὴν εὐχή του
καὶ τρέμει σὰ νηοφώτιστος εἰς τὴ μεταλαβή του.
Ὁ Μῆτρος τὸν ἀγκάλιαζεν . . . ἡ Λάμια εὐτυχισμένη
τρελλὴ πηδᾷ κι' ἀντιπηδᾷ καὶ ξελαχανιασμένη
γλύφει, φιλεῖ καὶ σέρνεται μὲ τὴν κοιλιὰ 'ς τὸ χῶμα . . .
Τάχα νὰ μὴ τοὺς ἔβλεπε κ' ἡ Θώδω ἀπὸ τὸ στρῶμα; . . .
Ποιὸς ὕπνος τὰ ματόκλαδα τόσο σφιχτὰ κλειδώνει
μὲ τί σκοτάδι ἀνύπαρχτο ποιὰ νύχτα τὰ πλακώνει,
ὥστε τὸ παντοδύναμο τὸ φῶς ποῦ ἡ ἀγάπη στέλλει
ἀπὸ τὴν κόρη τοῦ ματιοῦ σὰν ἥλιος ν' ἀνατέλλη
ὅσο κι' ἂν εἶν' ἀδιάβατο τ' ἀνάμεσό μας χάσμα
νὰ μὴν ἐγγίζη ἀπὸ μακρὰ τ' ἀγαπημένο πλάσμα
ποῦ μᾶς ἐφώλιασε 'ς τὸ νοῦ κι' ἂς μὴν προβαίνη ἀκόμα; . .

Τάχα νὰ μὴν τοὺς ἔβλεπε κ' ἡ κόρη ἀπὸ τὸ στρῶμα; . . .

. . . .

—Φτάνει, παιδιά μου, ὁ Φωτεινός, π' ἀπάνωθέ τους κλαίει
σὰν οὐρανὸς μὲ τὴ δροσιά, φτάνει, παιδιά μου, λέει.
Μὲς 'ς τὴ φτωχή μου τὴν καρδιὰ δὲ δύναμαι νὰ κλείσω
δυὸ τόσο ἀνέλπισταις χαραὶς χωρὶς νὰ τὴν ξεσκίσω
τὸ ξόδι τῆς Φραγκολογιᾶς καὶ τὴ χαρὰ τοῦ γάμου . . .
Σιγὰ μὴ τὴν ξυπνήσωμε . . . Δὲν πρέπει ἐδῶ παιδιά μου
νὰ σᾶς εὑρῇ τὸ χάραμμα. Ἔχει χιλιάδες μάτια
ὁ ἥλιος ὁ ἀδιάντροπος καὶ τρέχει μονοπάτια
πἄλλος κανεὶς δὲν ἔτρεξε . . Σύ, Μῆτρο, θὰ κινήσῃς
ὅλα τὰ δῶθε τὰ χωριὰ νὰ πᾷς νὰ χαιρετήσῃς
κ' ἕναν πρὸς ἕνα φίλο μας θαὐρῇς καὶ θὰ καλέσῃς
νἄρθῇ 'ς τὰ στεφανώματα. Καὶ πρόσεξε νὰ δέσῃς

μ' δρκους φριχτοὺς τὸ τάμμα τους . . . Πάρε καὶ σύ, Χτενᾶ μου,
τὸ Λάμπρο καὶ ξεκίνησε. Θ' ἀναπαυτῇ ἡ καρδιά μου
ὅταν ξεκόψετε ἀπ' ἐδῶ . . . ἀκοῦς καὶ τ' ἄλλο ὀρνίθι ; . . .

— Τ' ἀκούω καὶ φεύγω, Φωτεινέ . . . Μὲ κούφιο κολοκύθι
κακὰ θὰ βγοῦμε ἀναιβατά . . . 'Εμπρὸς τὸ κεροπάτι
καὶ τότε ξημερώνωμε, σοῦ τάζω, 'ς τὴν 'Ελάτη.

ΓΛΩΣΣΙΚΑΙ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

Αἱ δι' ἀστερίσκου σημειούμεναι γλωσσικαὶ σημειώσεις ἐγράφησαν ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ.

ᾎΣΜΑ ΠΡΩΤΟΝ

«*Πάρ' ἕνα σβῶλο, Μῆτρο,*» σ. 343.

Σβῶλος, βῶλος ἐκ χώματος.

«*'Ο χερουλάτης ἔφαγε τ' ἄχαρα δαχτυλά μου*» σ. 343.

Χερουλάτης, τὸ μέρος τοῦ ἀρότρου, τὸ διὰ τῆς χειρὸς κρατούμενον δι' οὗ ὁ γεωργὸς ἐλαύνει τὸ ἄροτρον.

«*Καὶ 'ς τὴν ἀλετροπόδα μου ἐλυώσαν τὰ ἤπατά μου*» σ. 343.

'Αλετρόποδα, τὸ μέρος τοῦ ἀρότρου, ἐφ' οὗ ὁ ἀροτριῶν ἐπιθέτει τὸν πόδα, ὅπως ὠθῇ τοῦτο ἐντὸς τῆς γῆς.

῞Ηπατα, κοινοτάτης χρήσεως, σημαίνει ἐν γένει τὰς σωματικὰς δυνάμεις, πάντοτε ἐν χρήσει εἰς τὸν πληθυντικόν.

« . . . *ἐσάπησα 'ς τὴ νώπη*» σ. 343.

Νώπη, ὑγρασία.

«τί θρῶς ποῦ γίνεται τί χλαλοή, πατέρα» σ. 343.

Θρῶς, θόρυβος.
Χλαλοή, ὀχλοβοή.

«Κι ὁ γέροντας μ' ἀπίδρομο σὰν παλληκάρι τρέχει» σ. 344.

Ἀπίδρομο, ὅταν ὀπισθοχωρῇ τις ὅπως ὁρμήσῃ ἢ πηδήσῃ élan.

«Μὲ τὸ σφυρί του ἕνα γουλὶ τὸ σπᾷ σὲ δυὸ κομμάτια» σ. 344.

*Γουλὶ καὶ γοῦλος, λίθοι μικροὶ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον σφαιροειδεῖς. Ὑπάρχει καὶ ἡ λέξις γουλίζω ἰδιαιτέρας χρήσεως παρ' ἁλιεῦσιν=καθιστῶ ἁπαλόν, τρυφερὸν τὸν πολύποδα τρίβων αὐτὸν ἐπὶ πλακὸς λείας, ὁμαλῆς.

«Καὶ τὸ σταφνίζει 'ς τὸ καυκὶ» σ. 344.

Σταφνίζει, τοποθετεῖ μετὰ προσοχῆς.
*Καυκί, τὸ κεντρικὸν μέρος τῆς σφενδόνης ἔνθα τίθεται ὁ βῶλος καὶ τὸ ὁποῖον σχηματίζεται ἀπὸ τὰ κλονιά. Λέγεται δὲ ἡ σφενδόνη τριάρα-τετράρα-πεντάρα κτλ., ὅταν ἔχῃ τρία τέσσαρα ἢ πέντε κλονιὰ κτλ.

«Περίδρομος, κεφάλα,» σ. 344.

Περίδρομος, ὁ διάβολος· ὅθεν «νὰ σὲ πάρῃ ὁ περίδρομος» καὶ περίδρομος! ἀντὶ τοῦ σιώπα! καὶ «ἡσύχασε περίδρομε!» φράσις συνήθης ἀπευθυνομένη πρὸς τὰ ἀτακτοῦντα παιδία.

*Κεφάλα καὶ ὄχι κεφαλᾶ κατὰ τὸ «εἶπεν ὁ γάϊδαρος τὸν πετεινὸ κεφάλα».

«*'Εσύ, θελέσι, στέκεσαι*» κτλ. σ. 345.

*Θελέσι, περίεργος λέξις· σημαίνει συνήθως κτῆνος τερατῶδες ὡς ἐκ τοῦ ὄγκου του, βαρύ. Ὄφις ἐκτάκτου μεγέθους ἢ ἄνθρωπος ἡρακλείου ὀργανισμοῦ ἀλλὰ νωθροῦ πνεύματος προσαγορεύονται διὰ τῆς λέξεως ταύτης.

«... *καὶ χάσκεις σὰ λουρίτης*» σ. 345.

*Λουρίτης, εἶδος ὄφεος ἐκ τῶν μεγαλειτέρων. 'Αβλαβής, λαίμαργος. Καταστρέφει συνήθως τὰ ὠὰ τῶν ὀρνίθων καὶ ὅταν κορεσθῇ χάσκει εἰς τὸν ἥλιον ἐκ τῆς πολυφαγίας.

«*Νὰ φθάσουν ἕνα δύστυχο, πατέρα, μισολάγι*» σ. 345.

Μισολάγι, λαγωὸς μετρίου μεγέθους, νέος ἔτι.

«... *πῆρε τὸν ψυλλιθρῶνα*» σ. 345.

Ψυλλιθρῶνα, ψύλλιθρο, πτέρις, ψυλλιθρώνας, μέρος καλυπτόμενον πυκνῶς ὑπὸ τοῦ φυτοῦ τούτου. Καὶ παρ' ἀρχαίοις ψίλις ἀντὶ πτέρις καθ' Ἡσύχιον.

«*ἐχούμησαν ἐπάνω μας . .*» σ. 346.

'Εχούμησαν, ὥρμησαν.

«*Μόχτα, μωρέ, κ' ἐπλάκωσαν* . . . » σ. 346.

Μόχτα, συνήθης ἔκφρασις, ὅταν συνιστᾷ τις πρός τινα νὰ ἐπισπεύσῃ. Προφανῶς ἀντὶ τοῦ μόχθησον!

« . . . *Θολὸς 'ς τὸ πάτημά του*» σ. 346.

Θολός, ἴσον τεταραγμένος.

'Σ τὸ πάτημά του, φράσις, σημαίνει εἰς ἥν θέσιν εὑρίσκετο, εἰς τὸ αὐτὸ πάτημα.

«*'Αφρᾶτο καταιβαίνει*» σ. 346.

'Αφρᾶτο, κατάλευκον ὡς ὁ ἀφρός.

«*Τοῦ χρόνου τἄσπλαχνο γενί* . . . » σ. 346.

Γενί, ἡ σιδηρὰ αἰχμὴ τοῦ ἀρότρου· ἴσως ἐκ τοῦ παρ' ἀρχαίοις γενηΐς καὶ γένυς σημαίνοντα τὴν ἀκωκὴν τοῦ πελέκεως ἢ τῆς ἀξίνης καὶ αὐτὸν τὸν πέλεκυν ἢ τὴν ἀξίνην.

«*'Ετύλλωνε τὴν φλέβα του*, . . . » σ. 346.

'Ετύλλωνε καὶ ὀρθότερον ἐτύλωνε, ἐκ τοῦ τυλόω, σκληρύνω. 'Εν προκειμένῳ ὑπερεπλήρου τὰς φλέβας ὥστε νὰ καθίστανται σκληραί. Λέγεται καὶ περὶ ὑπερπλήρους ἀσκοῦ, τυλωμένος, καὶ περὶ τῆς κοιλίας τῶν ἀνθρώπων ἢ ζώων ὅταν φάγωσιν ὑπερβολικά· «τὴν ἔχει τυλωμένην», «τὴν ἐτύλωσε».

«*Τῆς νιότης ὅλον τὸ θυμό*» σ. 346.

Θυμός, εἶνε ἐν χρήσει ὄχι μόνον ἐν τῇ σημασίᾳ τῆς ὀργῆς ἀλλά καὶ ἐν τῇ ἀρχικῇ καὶ πρώτῃ σημασία τῆς ζωῆς, ζωτικῆς δυνάμεως, ἀκμῆς, ῥώμης. Ἐν τῇ τελευταίᾳ ταύτῃ σημασίᾳ εὕρηται ἐνταῦθα καὶ εἶνε κοινοτάτης χρήσεως οὐ μόνον δὲ ἐπὶ ἀνθρώπων καὶ ζώων, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ δένδρων ἔτι κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς βλαστήσεως.

«*Τὰ Σταυρωτὰ καὶ ἡ Ἐλάτη*» σ. 347.

Ὀνόματα δύο ἐκ τῶν ὑψηλοτέρων ὀρέων τῆς Λευκάδος.

«*Τὸ ῥέμμα τοῦ Σαρακηνοῦ, τἄγριο Δημοσάρι*» σ. 347.

Ἀπότομοι καὶ ἄγριαι χαράδραι τῆς Λευκάδος διαρρεόμεναι ὑπὸ ὁρμητικῶν χειμάρρων. Ὅρα τὸ ἐν τοῖς Μνημοσύνοις ποίημα «Τὸ ξερριζωμένο δέντρο» καὶ τὸν εἰς τοῦτο Πρόλογον τοῦ ποιητοῦ ὅπου ἀναφερεται τὸ Δημοσάρι.

«*Κουφὴ Λαγκάδα καὶ 'ς τὴ Νεράϊδα*» σ. 347.

Τοποθεσίαι ἐπὶ τῶν ὀρέων τῆς Λευκάδος.

«*Ἐτρώγαν ἕνα λιάνωμα . . .*» σ. 347.

Λιάνωμα, μικρὸς ἀμνός.

«*Κ' ἐζήλεψε χερόβολα κι' ἀθεμωνιαῖς κι' ἀλῶνι*» σ. 347.

*Χερόβολα, χερόβολο λέγουσι ὅσους στάχυς δύναται νὰ λάβῃ ὁ θεριστὴς καὶ νὰ κόψῃ.

«Γαῦρα παντοῦ καὶ λύσσα!» σ. 347.

Γαῦρα καὶ λύσσα, συνήθης φράσις σημαίνουσα κατάστασιν ἀνυπόφορον· γαῦρα σημαίνει κυριολεκτικῶς καμάρωμα ἑπομένως καὶ ὑπερηφάνειαν ἐπὶ κακοῦ, ἀλαζονείαν. Τοῦτο δὲ σημαίνει ἐν τῇ φράσει, ἥτις εἶνε προφανῶς λείψανον ἐποχῆς καταδυναστεύσεως.

«Πέτεται μὲ τὰ σύνεργα, μὲ τὰ καματερά του» σ. 347.

Πέτεται, ὑπερηφανεύεται.
Τὰ καματερά, οἱ ἀροτῆρες βόες.

«Ἤθελε βόϊδια κάτασπρα μεγάλα, τραχηλᾶτα» σ. 348.

Ὁ ποιητὴς ἀπαριθμεῖ τὰς ἰδιότητας τὰς συναποτελούσας κατὰ τὴν γνώμην τῶν γεωργῶν τῆς Λευκάδος τὸ ἰδεῶδες τοῦ καλοῦ ἀροτῆρος βοός· περὶ τοῦ κοιλᾶτα ὑπάρχει καὶ ἡ δημώδης παροιμία

Βόϊδι κοιλᾶτο
Κι' ἄλογο σπαθᾶτο

«Τ' ἀλέτρι σύμμετρο, βαρὺ» κτλ. σ. 348.

Ὁ ποιητὴς ἀπαριθμεῖ ὡς ἐπὶ τῶν βοῶν τὰ διάφορα συστατικὰ ἀρίστου ἀρότρου, ἐν οἷς καὶ τὴν πρόληψιν περὶ τῆς ἐποχῆς καθ' ἣν δέον νὰ κόπτωνται τὰ ξύλα, ἐξ ὧν κατασκευάζεται. Τὸ ὀνοματολόγιον τῶν διαφόρων μερῶν, ἐξ ὧν ἀποτελεῖται τὸ ἄροτρον, ἔχει ὡς ἑξῆς κατὰ ἰδιόχειρον τοῦ ποιητοῦ σημείωσιν: Ἀλετροπόδα, γούλα, γενί, κέρος, χερουλάτης, φτερά, ἀσκάλη, σπάθη, κλειδί, ζυγός, ζέβλαις, λουριά, βουκέντρα, τροποτῆρες.

«Ἐδῶθε . . . Σφακισᾶνος» σ. 350.

Σφακισᾶνος ἐκ τοῦ χωρίου Σφακιωτῶν τῆς Λευκάδος.

«Εἴτ' ἔχει τρίχα, εἴτε φτερὸ» κτλ. σ. 350.

Εἶνε ἡ τιμαριωτικὴ γνωστὴ φράσις poil ou plume.

«Γιὰ νὰ πομπεύῃ τὤνομα . . .» σ. 351.

Πομπεύω, διακωμῳδῶ, καταισχύνω· εἶνε γνωστὴ ἡ παροιμία «ἔκατσε ἡ πομπὴ στὸ διάβα καὶ γελάει τοὺς διαβάταις».

«Ὅτι ἕνα δάκρυ ἐνότιζε τ' ἀσπράδι τοῦ ματιοῦ του» σ. 351.

Νοτίζω, σημαίνει ὑγραίνω.

«Καὶ μένει πάντα ζωντανὸ ἢ ῥόδι φάγ' ἢ βρίζα» σ. 351.

Δηλαδὴ εἴτε καλὴν εἴτε κακὴν τροφὴν φάγῃ. Τὸ ῥόδι, ῥόβι καλούμενον ἐν αἷς τῆς Ἑλλάδος ἐπαρχίαις, εἶνε εἶδος ὀσπρίου διδόμενον εἰς τοὺς βόας ὡς τροφή, ὡς τοιοῦτον χρησιμεύει καὶ ἡ βρίζα (seigle).

«Αὐτὸ τὸ βόϊδι τὸ μανό, . . .» σ. 351.

Μανός, ἀδρανὴς ὀκνηρός λέγεται περί ἀνθρώπων καὶ ζώων, προφανῶς τὸ παρ' ἀρχαίοις μανὸς=ἀραιός, μαλακός χαῦνος.

«Θὰ σπάσῃ τὸ καρίκι» σ. 351.

Καρίκι, σκληρόν ἐξώφλοιον ἐν γένει, ἐνταῦθα σημαίνει τὸ ἐξωτερικὸν περίβλημα τοῦ βόμβυκος τοῦ μεταξοσκώληκος.

«Λίγο κρασὶ κεφαλιακό . . .» σ. 352.

Κρασὶ κεφαλιακὸ λέγεται ὁ κυρίως οἶνος, ὁ πρῶτος ἐξαγόμενος κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸ λάγκερο τὸν κατόπιν ἐξαγόμενον διὰ προσθήκης ὕδατος ἐν τοῖς στεμφύλοις.

«καὶ παίρνω κέρδο, πληρωμή, προσφάγι τὴν πασπάλη» σ. 352.

Πασπάλη = παιπάλη. Πασπάλη λέγεται ἰδίως ἡ κατὰ τὸ ἄλεσμα ἐκτινασσομένη κόνις.

«Καὶ δύο σκιάδες πάραυτα ὡρμήσανε κι' ἁρπάξαν» σ. 353.

Σκιάδες, sbires. Πιθανὸν ἐκ τοῦ σκαιός, διότι οἱ τοιοῦτοι εἶνε συνήθως βάρβαροι, βάναυσοι. Λέγεται ἐν γένει ὑπὸ τοῦ λαοῦ σκιάδας ὁ βάναυσος ἄνθρωπος.

«. . . καὶ λὲς ποῦ ξεθυμαίνει
θωρῶντας τὴν 'Ελάτη του ἡ πύρη ποῦ τὸν ψένει» σ. 355.

Ἡ πύρη, ἡ ἐκ τῆς πυρᾶς θερμότης ἐντεῦθεν λέγεται πύρη καὶ ἡ ἐκ τοῦ πυρετοῦ φλόγωσις.

Ἐλάτη. Ὄρος τῆς Λευκάδος.

ᾌΣΜΑ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

«*Εφώλιασε καὶ ὁ Φωτεινὸς 'ς τὸν ἐγκρεμὸ τοῦ Κόντρου*» σ. 356.

Ὁ ἐγκρεμὸς τοῦ Κόντρου, ἀπότομος κρημνὸς γνωστῆς τοποθεσίας τοῦ ἐν Λευκάδι χωρίου τῶν Σφακιωτῶν.

«*ὁ κάτοικας*» σ. 356.

Κάτοικας, ὀρνιθών. Περίεργος εἶνε ἡ εἰδίκευσις αὕτη τῆς ἐννοίας τῆς λέξεως κατοικία. Παρατηρεῖται παρὰ τῷ λαῷ καὶ ἐν ἄλλαις λέξεσι· οὕτω θαλάμη (ἐκ τοῦ θάλαμος ἀναντιρρήτως) καλεῖται εἰδικῶς ἡ φωλεὰ τοῦ πολύποδος.

«. . . *μιὰ δεκαριὰ κυβέρτια*» σ. 356.

Κυβέρτια, αἱ κυψέλαι τῶν μελισσῶν.

«*Πλατύς, καθάριος ὀβορὸς ζωσμένος διπλολίθι*» σ. 356.

Ὀβορός, αὐλή, διαφέρει ὅμως τῆς κυρίως αὐλῆς, διότι αὕτη εἶνε προωρισμένη διὰ πλύσιμον καὶ ἄλλας ἐργασίας τῆς οἰκίας, ἐνῷ ἡ χρῆσις τοῦ ὀβοροῦ εἶνε ἀγροτικωτέρα, τίθενται ὄρνιθες, κτήνη κτλ.

Διπλολίθι, λιθία διπλῆ, λιθία δὲ λέγεται τὸ ἐκ λίθων ἀλαξεύτων τοιχίον χωρὶς οἱ λίθοι νὰ εἶνε πρὸς ἀλλήλους προσηρμοσμένοι δι' ἀσβέστου.

«*Ὁποῦ ἐπρασίνιζε πυκνὸς ὁ νύλακας*» σ. 356.

Νύλακας, θάμνος, ὁ παρ' ἀρχαίοις σμῖλαξ, ἐλέγετο καὶ μῖλαξ.

«*Τ' ἀγιόκλημα, ἡ μελετινή . . .*» σ. 356.

Ἀγιόκλημα, τὸ αἰγόκλημα, πιθανῶς τὸ παρ' ἀρχαίοις περικλώμενον· caprifolium.

Μελετινή, τὸ παρ' ἀρχαίοις ἀβρότονον· artemisia abrotonum.

«*Ἦρθε 'ς τὴν Κόκκινη Ἐκκλησιά . . .*» σ. 356.

Κόκκινη Ἐκκλησιά, ἀρχαία μονὴ τῆς Λευκάδος ἐπὶ τοῦ ὄρους τῶν Σκάρων ἢ Κάρων.

«*Τὸ ῥίμα, τὸ κακὸ σπυρί, τή φάγουσα, τὸ λέφα,*
»*τὸ μαλαθράκι, τὸ καρφί, τὴ λιόκρισι, τὴ λύσσα.*
»*'Σ τὸ πρόσταγμά του τὰ κουφὰ ἐφεύγανε, ἡ ἀκρίδες*
»*ἀπὸ τὰ πρόβατα ὁ χαμός, ἀπὸ τὰ γίδια ὁ ἴσκιος*». σ. 357.

*Ῥίμα, εἶδος ἀσθενείας τῶν ὀφθαλμῶν.
Κακὸ σπυρί, ὁ κακοήθης ἄνθραξ.
Φάγουσα, φαγέδαινα.
*Λέφα, ἡ αἱματέμεσις.
*Μαλαθράκι, ὕδρωψ.

Καρφί, λέγεται καὶ καρφάκι· ἡ παρωνυχίς, panaris

Λιόκρισι, ἴκτερος.

Κουφά, οἱ ποντικοί.

Χαμός, ἀσθένεια ἐπιδημικὴ τῶν προβάτων.

Ἴσκιος, ἐπίσης ἀσθένεια ἐπιδημικὴ τῶν αἰγῶν.

«*Νὰ κάθωνται ἀπολείτουργα ’ς τὸ πέτρινο πεζοῦλι*»
«*Τοῦ Ἄϊ Λιὰ ’ς τὴν Ἐγκλουβὴ* . . . » σ. 357.

Πεζοῦλι, λιθόκτιστον τοιχίον ἔξωθεν οἰκίας ἢ ἐκκλησίας, χρησιμεῦον καὶ ὡς κάθισμα καὶ ὅπως πεζεύῃ τις ἐκ τοῦ ἵππου, ἐκ τούτου καὶ πεζοῦλι.

Ἄϊ Λιᾶς, ἐκκλησίδιον μεμονωμένον ἐπί τινος τῶν ὑψηλοτέρων κορυφῶν τῶν ὀρέων τῆς Λευκάδος ἄνωθεν τοῦ χωρίου τῆς Ἐγκλουβῆς.

«*Π’ οὔτε δὲν εἶχε ἀνάκαρα κρυφὰ ν’ ἀναστενάζῃ* σ. 357.

Ἀνάκαρα, δύναμις. Δὲν ἔχω ἀνάκαρα νὰ σοῦ κρίνω = δὲν ἔχω δύναμιν νὰ σοῦ ὁμιλήσω.

«*Τ’ ἀστάλωτο τὸ λούλουδο*» σ. 358.

Ἀστάλωτο, μὴ σταλωμένον, τρυφερόν.

«*Τὤδειξε ἐκεῖ παράμερα τὴ Σάλτενη, τὸν Κόρφο*» σ. 358.

Σάλτενη, τὸ ἀκρωτήριον τοῦ Ἀκτίου.

Κόρφος. Ὁ Ἀμβρακικὸς κόλπος ὀνομάζεται ἁπλῶς ὁ Κόρφος ὑπὸ τῶν κατοικούντων εἰς τὰ παράλια καὶ τὰς νήσους τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος καὶ Ἠπείρου.

«*καὶ τοὖπε πῶς ἐσμίξανε καὶ πῶς κριαρωθῆκαν*» σ. 358.

Κριαρωθῆκαν, λέγεται ὅταν δύο παλαίοντες κριοὶ συμπλέκωσι τὰ κέρατα αὐτῶν.

«*'ς τοῦ Καλαβροῦ τὰ πλάγια,*
'ς τὴν λαγκαδιὰ τῆς Μέλισσας, 'ς ταὶς Σπαθαριαὶς 'ς τὸν Κάπρο» σ. 360.

Τοποθεσίαι διάφοροι τῆς Λευκάδος.

«*χίλιων λογιῶν συγύρια*
»*ἀρήλογος, πινακωτὴ καὶ πλάστης καὶ δρυμόνι,*
»*ἡ ἀνέμη μὲ τὰ γνέματα, τὸ τυλιγάδι, ἡ δροῦγα,*
»*ὁ οἶκος μὲ τὰ μάλλινα τὰ παρδαλὰ διπλάρια*» σ. 360.

Συγύρια, διάφορα ἀντικείμενα οἰκιακῆς χρήσεως.

Ἀρήλογος, τὸ ἀραιὸν κόσκινον δι' οὗ καθαρίζεται ὁ σῖτος ὅπως πίπτωσι τὰ περιττά.

Πινακωτή, λέγεται ἡ σανὶς ἐφ' ἧς τίθενται οἱ ἄρτοι ἅμα πλασθῶσιν ἐκ τῆς ζύμης καὶ ἐφ' ἧς μεταφέρονται εἰς τὸν κλίβανον.

Πλάστης, κυλινδρικὴ ῥάβδος ἐκ ξύλου δι' ἧς πλάττονται τὰ φύλλα τῶν πλακούντων.

Δρυμόνι, κόσκινον ἔχον ὀπὰς διαφόρους τῶν τοῦ ἀρηλόγου. Δι' αὐτοῦ κοσκινίζεται ἡ σταφὶς καὶ τὰ διάφορα ὄσπρια.

Ἀνέμη, λέγεται τὸ ἐργαλεῖον ἐφ' οὗ τίθενται τὰ νήματα (γνέ-

ματα) καὶ ὅπερ τεθειμένον ἐπὶ ἄξονος στρέφεται ὅπως ἐκτυλισσομένου τοῦ νήματος τυλίσσηται εἰς τολύπην (κουβάρι).

Τὸ τυλιγάδι, τὸ ἐργαλεῖον περὶ ὃ τυλίσσονται τὰ νήματα ἐκ τῆς ἀτράκτου ἐκτυλισσόμενα.

* Ἡ δροῦγα, εἶδος ἠλακάτης δι' ἧς γνέθονται τὰ ἔρια τῶν προβάτων.

Ὁ οἶκος, λέγεται ὁ σωρὸς τῶν μαλλίνων σκεπασμάτων τῆς οἰκίας, ἅτινα συνήθως παρὰ τοῖς χωρικοῖς ἐπισωρεύονται πάντα ὁμοῦ διπλωμένα εἴς τινα γωνίαν τῆς οἰκίας.

Διπλάρια, μάλλινα σκεπάσματα.

Κρεμάθα, σανὶς ἀνηρτημένη ἐκ τῶν δύο ἄκρων ἀπὸ δοκοῦ τῆς στέγης ἐπὶ τῆς ὁποίας τοποθετοῦνται καὶ φυλάσσονται διάφορα ἀντικείμενα.

Ἁλατολόγος, δοχεῖον τοῦ ἅλατος συνήθως ξύλινον ἀνηρτημένον εἰς τὸν τοῖχον.

Λιναροσκουλῖδες, τολύπαι ἐκ λίνου.

* Καρπολόγος, ἐργαλεῖον γεωργικὸν δι' οὗ σωρεύεται ὁ ἐπὶ τῆς ἅλωνος χωρισθεὶς ἀπὸ τῶν ἀχύρων σῖτος. Ἡ ἐργασία δὲ διὰ τὸν χωρισμὸν τοῦτον λέγεται λιχνίζω, γίνεται δὲ διὰ σαρωμάτων κατασκευαζομένων ἐπὶ τούτῳ ἔκ τινος εἴδους ἀκάνθης ὀνομαζομένης χάλι πληθ. χάλια. Μεταφορικῶς λιχνίζω λέγεται ἐπὶ τῆς θαλάσσης, ὅταν σφοδρὸς ἄνεμος πνέων ἐπ' αὐτῆς ἀποσπᾷ ψεκάδας ἀφροῦ ἢ ῥανίδας ὕδατος. Λιχνίζει καὶ τὸ ἄλευρον ὅταν σειόμενον ἐν τῷ κοσκίνῳ μετεωρίζεται.

Δικριάνια, δίκρανα.

Ἀντιῤῥάβδια, λέγονται μακραὶ ῥάβδοι ἀλλὰ μικρότεροι τῶν συνήθων (λούρων) δι' ὧν καταρρίπτουσι (τινάζουσι) τὸν ἐλαιοκαρπὸν ἐκ τῶν δένδρων.

Κουλούφια, μεγάλοι σάκκοι ἐντὸς τῶν ὁποίων οἱ χωρικοὶ ἀποταμιεύουσι τὸν σῖτον.

Γέννημα, ὁ σῖτος.

«Κ' ἐπάνω 'ς τὰ καταχυτὰ . . .» σ. 361.

Καταχυτά, τὸ ὑπόστεγον. Αἱ σανίδες τῆς στέγης ἐφ' ὧν τοποθετοῦνται αἱ κέραμοι.

«Ἡ ὤμορφ' ἡ Θωδούλά του, . . .» σ. 361.

Θωδοῦλα, ὑποκοριστικὸν τοῦ Θεοδώρα.

«Αὐτὴ τοῦ Κόντρου ἡ ἀμάλαγη περήφανη παιδοῦλα» σ. 361.

Ἀμάλαγη, ἄθικτος, παρθένος.

«Μὲ τὸ τραγοῦδι διάζεται . . .» σ. 361.

Διάζομαι, ἁπλόνω τὸ στημόνι, ἤτοι τὸν στήμονα ἑτοιμάζων αὐτὸν διὰ τὸν ἱστὸν (ἀργαλειὸς καὶ ἐργαλειός).

«. . . μὲ τοῦ Φρηᾶ τὸ κρύο.
Τὸ κρύο ταὔρετο νερό . . .» σ. 361.

Φρηᾶ, θέσις ἐν τῷ χωρίῳ Σφακιωτῶν τῆς Λευκάδος ἔνθα φρέαρ ἀρίστου καὶ ψυχροτάτου ὕδατος ἀπὸ τοῦ ὁποίου ὑδρεύεται σχεδὸν ὁλόκληρον τὸ χωρίον.

«Παντοῦ 'ς τὸ στειρολόγημα, . . .» σ. 361.

Στειρολόγημα, ἡ ἐργασία δι' ἧς ἀποκόπτονται ἐκ τῶν κλη-

μάτων τῶν ἀμπέλων πολλοὶ βλαστοί, ὅπως ὑπάρξωσιν γονιμώτερα καὶ μὴ ἐξασθενήσωσιν.

« — *Ρίξ' ἕνα ξύλο 'ς τὴ φωτιὰ νὰ πέσουν δέκα θράκια*
νὰ πυρωθοῦν τὰ πόδια μου κ' ἐξύλιασαν, Θωδοῦλα» σ. 361.

Θράκια, ἄνθρακες.

Ἐξύλιασαν, ἐκ τοῦ ψύχους κατέστησαν ἄκαμπτα ὡς ξύλον, συνηθεστάτης χρήσεως ἐν τῇ ἐννοίᾳ ταύτῃ.

«*Καλοκαιρία τῆς Παπαντῆς, μαρτιάτικος χειμῶνας»* σ. 362.

Παροιμία τοῦ λαοῦ σημαίνουσα, ὅτι συνήθως ὅταν εἶνε καλὸς καιρὸς κατὰ τὴν ἑορτὴν τῆς Ὑπαπαντῆς ὁ χειμὼν εἶνε βαρὺς κατὰ τὸν Μάρτιον.

«*Ἄλατρο, Χαραδιάτικα, Εὔγερο, Μαραντοχῶρι,*
Κοντάραινα, Βουρνικά, Σύβρο, Νιοχῶρι» σ. 362.

Χωρία τῆς Λευκάδος. Πάντα σχεδὸν τὰ χωρία καὶ αἱ τοποθεσίαι τῆς Λευκάδος φέρουσιν ὀνόματα ἑλληνικώτατα, ἀναφέρεται δὲ ὅτι τοῦτο ἐπέσυρε τὸν θαυμασμὸν τοῦ ἀειμνήστου Κοραῆ περιοδεύσαντος ἄλλοτε τὴν νῆσον.

«*Γένι, Δαισήμου, Σύβοτα, Λειψόπυργος, Λαγηνάκι»* σ. 362.

Τοποθεσίαι τῆς Λευκάδος.

«*Ἀλεχτῶρι»* σ. 362.

Ὡσαύτως τοποθεσία τῆς Λευκάδος.

« . . . . *Μᾶς πήρανε ξελάκου* » σ. 362.

Κατεδίωξαν κατὰ πόδας.

Πίσω εἶν' ἡ μέραις τῆς γρηᾶς » σ. 362.

Ἡ μέραις τῆς γρηᾶς, αἱ τρεῖς τελευταῖαι ἡμέραι τοῦ Μαρτίου, καθ' ἃς ἐνίοτε ἐπανέρχεται αἰφνίδιος καὶ δριμὺς ὁ χειμών. Λέγονται δ' οὕτω, διότι καθ' ἃ παρὰ τῷ λαῷ θρυλεῖται γραῖά τις ἀπέθανεν ἐκ τοῦ ψύχους κατὰ τὰς ἡμέρας ταύτας, πιστεύσασα ἐκ τῆς ἐπελθούσης κατὰ τὸν Μάρτιον καλοκαιρίας, ὅτι ὁ χειμὼν εἶχε παρέλθει καὶ σπαταλήσασα τὰ πρὸς θέρμανσιν ξύλα. Περὶ τοῦ Μαρτίου ὑπάρχει καὶ ἡ παροιμία «Μάρτης γδάρτης κακὸς παλουκοκάφτης».

« . . . *τὴν πάντρεψες ὁ ἴδιος*
τὸ βράδυ τὴν παραμονή, . . . » σ. 362.

Ἔθιμον τελούμενον κατὰ τὴν Παραμονὴν τῶν Χριστουγέννων ἐκ τῶν πολλῶν λειψάνων τῆς ἀρχαίας θρησκείας καὶ τῶν παρὰ τοῖς ἀρχαίοις σπονδῶν.

«*Τί ξυλοχάλαση εἶν' αὐτή! Ἄν ταὔρηκ' ἡ Τρωάδα*» σ. 363.

Ξυλοχάλαση, δεινὴ τρικυμία.

Τρωάδα, περιεργοτάτη λέξις κοινοτάτης χρήσεως σημαίνει ἐν γένει μεγάλην καταστροφὴν ἀλλὰ εἰδικώτερον καὶ συνηθέστερον γίνεται χρῆσις αὐτῆς πρὸς χαρακτηρισμὸν μεγάλης τρικυμίας.

«*Καταίβασε τὰ λάχανα, Θωδοῦλα, μὴ μοριάσουν*» σ. 363.

Λάχανα, τὰ χόρτα ἐν γένει καὶ ἰδίως τὰ ἄγρια.

Μὴ μοριάσουν, μὴ ἐνῷ βράζουσι μείνωσι μὲ ὀλίγον ὕδωρ, ὅτε δὲν εἶνε τόσον καλὰ διὰ τὸ φαγητόν.

«*Καὶ φέρε λίγο ἀνάλατο . . .*» σ. 363.

Ἀνάλατο, λέγεται τὸ ἐσωτερικὸν λίπος τοῦ χοίρου ὅπερ διατηρεῖται χωρὶς νὰ ἁλατισθῇ· χρησιμοποιεῖται καὶ ὡς ἀλοιφὴ διὰ τὰς πληγάς.

« . . . *Μ αὐτὸ τὸ ἀγριοκαῖρι*
ἐθύμωσε τὸ χέρι μου καὶ νοιώθω ὅτι μὲ σφάζει . . .» σ. 363.

Ἐθύμωσε, λέγεται ἐπὶ πληγῶν ὑπὸ τὴν σημασίαν ὅτι ἐφλογίσθη.

Μὲ σφάζει, αἰσθάνομαι πόνον ὀξὺν καὶ διαπεραστικόν.

«*Χαρὰ 'ς ἐκεῖνον, ποὔξερε ποῦ παραδέρνει ὁ Μῆτρος*» σ. 363.

Παραδέρνει, παραδέρνω τρέχω ἐδῶ καὶ ἐκεῖ.

«*Σπρῶξέ το πάρα μέσα,*
Θωδοῦλα, μὲ τὸ μίλι μου» σ. 364.

Μίλι, τὸ σιδηροῦν ἐργαλεῖον δι' οὗ καταμετρεῖται τὸ βάθος τῶν πληγῶν, ἡ ἀρχαία μήλη.

«*Καλλίτερ' ἀπ' ἁρμὸ 'ς ἁρμὸ νὰ μ' ἤθελαν συντρίψῃ*» σ. 364.

Ἁρμός, ἄρθρωσις.

« . . . *τὸ φράγκικο θρασῆμι . . .*» σ. 364.

Θρασῆμι, θρασύδειλος.

«. . . βαρειὰ ὡσὰν τὸ Μέγα Ὄρος» σ. 364.

Μέγα Ὄρος, ὀνομασία ὄρους τῆς Λευκάδος.

«. . . ἂν μέμφωμαι τὸν ἥλιο» σ. 365.

Μέμφωμαι, κατηγορῶ· ἐν χρήσει καὶ ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τοῦ τεκμαίρομαι, ὑποθέτω.

«Βλέπεις, Θωδοῦλα, δὲν μπορῶ μ' ὅση κ' ἂν ἔχω ζώρη» σ. 365.

Ζώρη δύναμις.

«Αὐταὶς ταὶς δυὸ βροχίδες σου μὲ μιᾶς νὰ χερακώσω» σ. 365.

Βροχίδες, βοστρύχους.
Χερακώσω, νὰ συγκρατήσω ἐντὸς τῆς χειρός.

«Στοχάσου τί παράλλαμμα ποῦ θἄγινα, . . .» σ. 366.

Παράλλαμμα, ἔκτρωμα, προφανῶς ἀντὶ παράλαγμα.

«Σίγα, Θωδοῦλα, μιὰ στιγμὴ ν' ἀκουρμαστῶ τὴ σκύλα» σ. 366.

Ν' ἀκουρμαστῶ, ἀκουρμαίνομαι=ἀκούω μετὰ προσοχῆς.

«Θὰ τἄκλεισε ἄσφαλτα ἡ χιονιὰ μέσα 'ς τὸ μοναστῆρι
τ' Ἅϊ Νικόλα 'ς τὴν Ἡρά . . .» σ. 366.

Τὸ μοναστῆρι τ' ἅϊ Νικόλα 'ς τὴν Ἡρά, εἶνε μονὴ ἐν Λευκάδι, ἐπὶ τοῦ ἔναντι τῆς Κεφαλληνίας ἀκρωτηρίου Λευκάτα λέγεται κοινῶς κάβος τῆς Ἡρᾶς καὶ πήδημα τῆς Σαπφοῦς, διότι ἀπὸ τοῦ βράχου τοῦ ἀκρωτηρίου τούτου κατὰ τὰ θρυλούμενα ἐκρημνίσθη ἡ Σαπφώ.

« *. . . γιὰ ν' ἁρπάξῃ*
διπλό, τριπλὸ τὸ γήμορο . . . » σ. 367.

Γήμορο=γεώμορον, τὸ ὑπὸ τοῦ γεωμόρου ἢ μορτίτου καλλιεργητοῦ καταβαλλόμενον μέρος ἐκ τῶν καρπῶν τοῦ κτήματος πρὸς τὸν ἰδιοκτήτην αὐτοῦ.

« *Ποιὸς ξέρει τί μοῦ μέλλεται, τί μέλλεται τοῦ Μήτρου;* » σ. 367.

Τί μοῦ μέλλεται, φράσις σημαίνουσα ποῖον ἔσεται τὸ μέλλον μου, ἡ τύχη μου.

« *Τὸ Φίλη, πὦχει βιὸ πολὺ καὶ γράμματα καὶ γνώση;* » σ. 367.

Τὸ βιό, ἡ περιουσία, ὁ πλοῦτος.

« *Ἡ σκύλα τρώει τὰ σίδερα . . .* » σ. 368.

Τρώει τὰ σίδερα, φράσις=μαίνεται, εἶνε φοβερὰ ἐξαγριωμένη, φοβερὰ ἀνήσυχος. Ἡ φράσις εἶνε κοινοτάτης χρήσεως.

« *Τοῦ Φλώρου τ' ἀγριόπαιδο, τὸ βραχοκαταλύτη* » σ. 369.

*Βραχοκαταλύτης, καὶ πετροκαταλύτης, ἄνθρωπος ἀκαταδάμαστος καταβάλλων πᾶν πρόσκομμα καταλύων βράχους καὶ πέτρας.

«Ποῦ μ' ἕνα γρόθο ἐσκότωσε τριέτικο δαμάλι» σ. 369.

Δαμάλι, λέγεται συνήθως οὐχὶ ἡ δάμαλις, δηλαδὴ ἡ νέα βοῦς. κατὰ τὴν παρ' ἀρχαίοις σημασίαν, ἀλλ' ὁ νεαρὸς βοῦς.

«Γιατ' εἶχε ἀψὺν τὸν κάματο . . .» σ. 369.

Ἀψὺς=ὀξύς ἐκ τοῦ ἅπτομαι προφανῶς, πέρνω φωτιά· λέγεται περὶ βοῶν, ὅτι ἔχουν ἀψὺν τὸν κάματο, ὅταν δὲν θέλουν νὰ νὰ ἡμερέψωσι καὶ νὰ ὑποκύψωσιν εἰς τὴν διὰ ἀρότρου ἐργασίαν.

Κάματος, λέγεται ἡ ἐργασία τοῦ ἀροτριᾶν ἐξ οὗ καὶ καματερὸ ὁ ἀροτὴρ βοῦς.

«Καὶ πιάστηκε ἀπ' τὸ μάνδαλο» σ. 369.

Μάνδαλο, εἶδος κλείθρου ἀρχαϊκοῦ ἐξ οὗ καὶ τὸ ῥῆμα μανδαλόνω=κλείω. Εἶνε γνωστὸν τὸ δημῶδες αἴνιγμα «κλειδόνω μανδαλόνω καὶ τὸν κλέφτη βρίσκω μέσα» ὅπερ λέγεται περὶ τοῦ ἡλίου, ὡς πανταχοῦ εἰσδύοντος.

«Κ' ἡ Λάμια ἡ Περατιανή, ποὖχε σκληρὸ τὸ δόντι» σ. 371.

Λάμια, ὄνομα διδόμενον συχνάκις εἰς τοὺς κύνας καὶ τὰς φορβάδας. Οὕτω ὀνομάζεται ὄρος τῆς Ἀκαρνανίας ἀπέναντι τῆς Λευκάδος

Περατιανή, δηλαδὴ ἐκ τοῦ χωρίου τῆς Περατιᾶς τοῦ ἀπέναντι τῆς Λευκάδος ἐν Ἀκαρνανίᾳ κειμένου. Φημίζονται οἱ ἐκ τοῦ χωρίου τούτου φύλακες κύνες.

«. . . καὶ πρὶν δεχτῇ τὴ σφῆνα
Ὁποῦ τῆς πρόσφερε ἡ κυρὰ ἀπὸ ψωμὶ καθάριο» σ. 371.

Σφῆνα=σφήν, τεμάχιον ἄρτου.

Καθάριο, λέγεται ὁ ἄρτος ὁ ἐκ σίτου μόνον, ἐνῷ σμιγὸ λέγεται ὁ ἀναμὶξ ἐκ κριθῆς καὶ σίτου ἄρτος.

« . . . καὶ ξελαγανιασμένη
πετιέτ' εὐθὺς 'ς τὸν ὀβωρὸ . . . » σ. 371.

Ξελαγανιασμένη, ἔκπνοος.

«Κ' ἐπλάγιασε πρώτη φορὰ χωρὶς νὰ βασιλέψουν
τὰ μάτια της τὰ φωτεινὰ . . . » σ. 372.

Βασιλέψουν, λέγεται περὶ τοῦ ἡλίου, βασιλεύει ὁ ἥλιος ἤτοι δύει ὁ ἥλιος, κοινοτάτης ὅμως χρήσεως καὶ ἐπὶ ὀφθαλμῶν, ὅταν ἀρχίζωσι νὰ κλείωνται ἐκ τοῦ ὕπνου.

«Τὴ μαύρη τὴν ἐλόχευε σκληρὰ μὲ τὸν ὀσκρό της» σ. 373.

Λοχεύω, προφανῶς ἀντὶ λογχεύω· ἰδίᾳ ἐν χρήσει ἐπὶ κεντήματος μελίσσης.

Ὀσκρός, τὸ κέντρον τῶν μελισσῶν.

«Νὰ φρυμάζουν τὴν κυρά του» σ. 374.
«Νὰ ῥεκάζουν λυσσασμένα» σ. 374.

Φρυμάζω καὶ ῥεκάζω, ἀμφότερα ἐν χρήσει πρὸς χαρακτηρισμὸν φωνῆς τῶν ζώων μὴ συνήθους λ. χ. ἐξ ἐρεθισμοῦ, πόνου ὀργῆς κτλ.

ΑΣΜΑ ΤΡΙΤΟΝ

«Καὶ νὰ τοῦ βόσκῃ τὰ πλευρὰ ἡ κίσσα, ἡ καλιακοῦδα» σ. 377.

Καλιακοῦδα, κορώνη. Καὶ ἡ κίσσα καὶ ἡ κορώνη συνηθίζουσι νὰ ἐπικάθηνται τῆς ῥάχεως τῶν γεγηρακότων ἵππων, ὅπως τρώγωσι τὰ ἐπ' αὐτῶν διάφορα ἔντομα.

«καὶ νἄχῃ τὸ πλατόνι» σ. 377.

Πλατόνι, εἶδος δορκάδος μὲ πλατέα κέρατα· ἴσως τὸ platyceros τοῦ Πλινίου καὶ ἡ εὐρύκερως τοῦ 'Απιανοῦ.

«Τὸ Λοῦρο, τ' 'Ασπροπόταμο κορύτο, νεροκράτη» σ. 378.

Λοῦρος, ὁ γνωστὸς ποταμισκὸς τῆς 'Ηπείρου ὁ ἐκβάλλων εἰς τὸν 'Αμβρακικὸν κόλπον.

'Ασπροπόταμο, ὁ τὴν Αἰτωλίαν καὶ 'Ακαρνανίαν διαρρέων 'Αχελῶος.

Κορύτος, σκάφη ἐκ κορμοῦ δένδρου ἐσκαμμένου χρησιμεύουσα πρὸς ποτισμὸν τῶν ζῴων.

Νεροκράτης, δεξαμενή.

«Νὰ ἀναχαράζῃ βάρυπνο, νὰ τὸ τρυποῦν οἱ ζάθοι» σ. 378.

Ζάθος, παράσιτον ἔντομον ἐμφωλεῦον ὑπὸ τὸ δέρμα τῶν βοῶν καὶ τῶν αἰγῶν.

«καὶ νὰ περνᾷ 'ς τὸν κάματο τοῦ λιναριοῦ τὰ πάθη;» σ. 378.

Τοῦ λιναριοῦ τὰ πάθη, συνήθης ἔκφρασις σημαίνουσα πολλὰς καὶ ποικίλας δοκιμασίας ἐκ τοῦ ὅτι τὸ λῖνον εἰς πολλὰ καὶ ποικίλα ὑποβάλλεται μέχρις οὗ γίνῃ κλωστή.

«. . . καὶ νὰ παραμονεύῃ» σ. 378.

Παραμονεύω, παραφυλάττω κρυπτόμενος.

«Ὡς τὴν κορφὴ τοῦ Σύκαιρου» σ. 378.

Κορυφὴ ὄρους τῆς Λευκάδος.

«Πιέ, Φλῶρο, ἀκόμα μιὰ φορά. Μ' αὐτὸ τὸ κεροπάτι» σ. 379.

Κεροπάτι, εἶδος οἴνου. Κεροπάτι λέγεται ὁ οἶνος ὅταν ἕλκεται ἅμα πιεσθῶσιν αἱ σταφυλαὶ καὶ δὲν ἀφίνεται νὰ ὑποστῇ τὴν ζύμωσιν μετὰ τῶν σταφυλῶν.

«—Ἡ Κεχριναὶς κ' ἡ Δάφνη·
Ἔχει πατέρα πατρινὸ καὶ μάνα μαυροδάφνη» σ. 379.

Κεχριναὶς καὶ Δάφνη, τοποθεσίαι σταφυλοφόροι τῆς νήσου Λευκάδος.

Πατρινὸ καὶ μαυροδάφνη, εἴδη σταφυλῶν.

«'Σ τὸ γάμο της ν' ἀνοίξωμε τὸ μυστικό μου ἀνᾶμα» σ. 379.

'Ανᾶμα, (ἀντὶ αἷμα), λέγεται ὁ οἶνος ὁ χρησιμεύων πρὸς τέλεσιν τῆς θείας εὐχαριστίας.

«*Τ' ἀμπέλια, ποῦ μελέτησες, . . .*» σ. 379.

Μελέτησες, ἀνέφερες· ἐν τῇ ἐννοίᾳ ταύτῃ συνηθέστατον.

«*Καὶ τὸ λαχίδι 'ς τοῦ Ζαχιᾶ . . .*» σ. 380.

Λαχίδι, μικρὸν τμῆμα χωραφίου.

Ζαχιὰ ὡς καὶ τὸ Καλὴ καὶ Σπαθάρι εἶνε τοποθεσίαι τῆς νήσου Λευκάδος.

« . . . *καὶ ὅ,τι ἄλλο ὡς τότε μάσω*» σ. 380.

Μάσω, μαζεύω.

« . . . *Σπορὰ μὲ σιναπίδι*
καὶ μὲ σκαθάρι κλήματα, κι' ἀνθρῶποι ποῦ δουλεύουν» σ. 381.

Σιναπίδι, λέγεται ἡ λεπτὴ βροχὴ τῆς ἀνοίξεως, ἥτις, ἐμφανιζομένου πάλιν τοῦ ἡλίου καὶ θερμαίνοντος τὰ σπαρτὰ προκαλεῖ ἀσθένειαν καταστρεπτικὴν τοῦ στάχυος — πιθανῶς ἡ λεγομένη ἡλίασις τῶν σπαρτῶν — ἐν χρήσει καὶ τὸ ῥῆμα, οὕτω λέγεται ἐσιναπίδιασαν τὰ σπαρτά.

Σκαθάρι, ὁ ἄνθραξ· ἡ γνωστὴ τῆς ἀμπέλου νόσος.

« . . . *ποτὲ δὲν προστελεύουν . . .*» σ. 381.

Προστελεύω, προκόπτω.

«*Καὶ μ' ἔφερες καὶ μ' ὥρκισες εἰς τὴ Φανερωμένη*» σ. 381.

Φανερωμένη, ἡ ἐν Λευκάδι Μονὴ τῆς Πεφανερωμένης ἀπολαύουσα ἰδιάζοντος σεβασμοῦ.

«Κ' ἔμεινε τώρα κούρβουλο; . . . » σ. 383.

Κούρβουλο, ταὐτὸν τῷ κούτζουρο, ἰδίᾳ κούρβουλο λέγεται ὁ ἀποξηρανθεὶς καὶ μὴ βλαστήσας κορμὸς τῆς ἀμπέλου.

« . . . ἂς εἰν' ξενεωμένος» σ. 384.

Ξενεωμένος, ἐξασθενισμένος.

« . . . Κρέμεται 'ς ἕνα γνέμα» σ. 385.

Γνέμα, κλωστή.

« . . . , κ' ἐγὼ δὲ θέλ' ὁ ξένος
νὰ μοῦ χτυπτᾷ τὰ βύσαλα . . . » σ. 385.

*Βύσαλο, κέραμος, ἀλλ' εἰδικώτερον μικρὸν τεμάχιον κεράμου· «θὰ σοῦ χτυπήσουν τὰ βύσαλα» φράσις σημαίνουσα θὰ σὲ μυκτηρίσωσι. Ἡ ἔννοια αὕτη προέκυψε ἐξ ἀρχαίας ἄλλοτε ὑπαρχούσης συνηθείας διὰ τοῦ τρόπου τούτου νὰ ἐκτίθενται εἰς χλευασμὸν οἱ νυμφευθέντες γυναῖκα, ἥτις δὲν εὑρέθη παρθένος. Συνήθης εἶνε καὶ ἡ κατάρα «Νὰ μὴ σοῦ μείνῃ βύσαλο».

«Ὅτι τοῦ τάζει φανερὰ κι' ὁ Μοίραρχος βοήθεια» σ. 385.

Μοίραρχος, δηλαδὴ ὁ Μοίραρχος τοῦ Ἑνετικοῦ στόλου. Ὅρα περὶ τούτου τὴν ἐν ἀρχῇ πραγματείαν τοῦ Χόπφ ὡς ἐπίσης καὶ περὶ τοῦ ἀνωτέρω μνημονευθέντος Νικηφόρου.

« . . . καὶ μ' ἕναν 'Αρναούτη» σ. 385.

Ἀρναούτης, Ἀλβανός.

«—Δὲν τοῦ πουλῶ, γοράζω» σ. 386.

Φράσις σημαίνουσα δὲν μοῦ πέρνει λόγους, ἀλλὰ τοῦ πέρνω ἐγώ.

«῞Οτ' ὅσοι 'ς τὴν 'Επισκοπὴ βρίσκονται ἀποκλεισμένοι» σ. 386

Ἐ π ι σ κ ο π ή, λόφος τοῦ χωρίου τῶν Σφακιωτῶν ἐπὶ τοῦ ὁποίου οἱ Φράγκοι εἶχον ἀνεγείρῃ φρούριον.

« . . . νὰ βλέπουν 'ς ἕνα ζάρκο» σ. 386.

Ζ ά ρ κ ο ς, περιπεφραγμένον μέρος ἐν ᾧ κλείονται τὰ ἐρίφια.

« . . . καὶ μ' ὅλη μου τὴ ζώρη» σ. 387.

Ζ ώ ρ η δύναμις.

«Καὶ πές τους τόσοι ποὔμαστε μὲ τρόχαλους καὶ βώλους» σ. 388.

Τ ρ ό χ α λ ο ς, λίθος, χάλιξ στρογγύλος καὶ λεῖος.

«Γλυκὰ 'ς τὰ βλέφαρά μου
νοιώθω τὸ χέρι τοῦ τυφλοῦ . . . » σ. 389.

Τ υ φ λ ό ς, ὁ ὕπνος.

Ν ο ι ώ θ ω τ ὸ χ έ ρ ι τ ο ῦ τ υ φ λ ο ῦ, συνήθης φράσις σημαίνουσα νυστάζω.

«Νὰ πέσω 'ς τὸ Βαθύλακο μαζί του μακροβοῦτι» σ. 389.

Β α θ ύ λ α κ ο ς, τοποθεσία τῆς Λευκάδος.

Μ α κ ρ ο β ο ῦ τ ι, λέγεται ὅταν βυθίζεταί τις ἐν τῇ θαλάσσῃ καὶ κολυμβᾷ ἐπί τι διάστημα ὑποβρύχιος.

« . . . ἡ ῥάχαις ἐποντιάσαν» σ. 390.

Ἐ π ο ν τ ι ά σ α ν, ἐβράχησαν ὑπερβολικά.

ΠΑΡΑΛΛΑΓΑΙ

ᾼΣΜΑ ΠΡΩΤΟΝ

Σελ. 348 στίχ. 2 ἀντὶ *κοντόσφαγα* ὑπάρχει καὶ ἡ γραφὴ *συμμαζωχτά*.
» 349 » 17 » *λησμονημένο* — *κατακομμένο*.

ᾼΣΜΑ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Σελ. 357 στίχ. 1 ἀντὶ *Κ' ἔμειν' ἐκεῖ κι' ἀσκήτευε* — *Κ' ἔμειν' ἐκεῖ σὰν ἀσκητής*.
» 357 » 14 » *ἔσεπε* — *ἔτρωγε*.
» 358 » 3 » *φᾶνε* — *χάψουν*.
» 359 » 3 » *σκόνη* — *στάχτη*.

ᾼΣΜΑ ΤΡΙΤΟΝ

Σελ. 377 στίχ. 8 ἀντὶ *σάβανο* — *νεκρικά*.
» 389 » 14 » *Ἡ φλόγα ἡ ὁλοζώντανη* — *Ἡ ὁλοζώνταν' ἡ φωτιά*.

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΤΟΥ Γ' ΤΟΜΟΥ

Η ΚΥΡΑ ΦΡΟΣΥΝΗ

ΑΘΑΝΑΣΗΣ ΔΙΑΚΟΣ

ΦΩΤΕΙΝΟΣ

Τιμὴ τῶν τριῶν τόμων δραχ. 12.

WIDENER
BOOK DUE
CANCELLED
APR 7 1982